

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

F. AHLEFELDT LAURVIG

STORKANSLEREN

II

VILHELM TRYDES BOGHANDEL · KØBENHAVN
MCMXXXVI

STORKANSLEREN
ORIGINAL PÅ FREDERIKSBORG

F. AHLEFELDT LAURVIG

STORKANSLEREN

II

VILHELM TRYDES BOGHANDEL · KØBENHAVN
MCMXXXVI

INDHOLD

	Side
Godserne	1
Rigsgreven	95
Ægtemanden	121
Svogeren	163
Frederik den Tredjes sidste Aar	244
Tronskiftet	279
Landdagen	330
Triumviratet	356

ILLUSTRATIONER:

	Side		Side
Storkansleren	1	Lise-Lotte	156
Graasten	7	Prins Jørgen	170
Glückstadt	13	Jacob II af England	172
Marsken ved Wildniss	14	Dronning Anna af England	173
Tranekjær	31	Storkanslerens ældste Søn	174
Storkanslerens Signet	98	Michael Vibe	235
Ludvig XIV	110	Peder Reedtz	269
Mazarin	110	Christian V	279
Christian Rantzau-		Charlotte Amalie	279
Breitenburg	123	Amalienborg	284
Margrethe Dorothea		Kiel	347
Ahlefeldt	139	Altona	353
Hannibal Sehested	150	Griffenfeld	356
Marie Elisabeth Ahlefeldt	153	Ulrik Frederik Gyldenløve	384
Versailles	155		

GODSERNE

FREDERIK AHLEFELDT havde følgende Besiddelser: Graasten, Søgaard, Wildniz, Fiskebæk, Langeland, Stoltelund, Ballegaard, Herningsholm, Husumgaard og en Gaard i København.

Det oprindelige gamle Graasten havde ligget paa Halvøen »Trolds Lyk«, der laa mellem Nybøl Nor og »Sildkulen«, en Arm af Egersund, Navnet Trolds Lyk eller Troldsløkke staar i Forbindelse med de mange Sagn, hvormed Eggen var befolket, det samme gælder Alnor, hvis Navn er at føre tilbage til Myterne om Elverfolket. Kæmpehøjen Alvers Grav peger med sit Navn i samme Retning.

Alnor var paa Frederik Ahlefeldts Tid et Nor, det er den nuværende Halvø af samme Navn. Forskellige af de Vige og Nor, der paa den Tid skar sig ind i Landet fra det dybe Egersund, er i vore Dage forvandlede til Ferskvandssøer. Ferskvandssøer var der iøvrigt nok af i Graastens umiddelbare Nærhed, i disse Søer vrimlede det med Karusser, Aborrer, Sudere og Karper, der var kendte viden om for deres Fortrinlighed. Kysterne langs med Egersund ligesom ved Sundets Fortsættelse, Flensborg Fjord, var paa Frederik Ahlefeldts Tid tæt bevoksede med Skov, men Skovarealet var allerede svundet stærkt ind. Egersund var i hine Tider næsten overskygget af Skov fra begge Sider, og Mellemlummet mellem de to Skovstrækninger i Øst og Vest var saa kort, at det blev paastaet, at et Egern kunde springe over det, deraf Navnet paa Sundet. Ogsaa Sundeved Herred, i hvilket Graasten laa, havde faaet sit Navn af Omgivelserne, det samme gjaldt Herredets Vaaben, et Træ og en Strøm. Ogsaa de Slægter, der langsomt men sikkert, trængte frem fra Syd mod Graastene, optog Navne efter Omgivelserne der, saaledes Slægten Limbæk, det var Hans Limbæk, der byggede Frederik Ahlefeldts Føde-

sted Søgaard. Mellem de fra Syd fremtrængende Slægter, der var med til at fordrive den gamle danske Adel fra Egnen ved Graasten, var Ahlefeldterne de ihærdigste, i alt Fald den Slægt, hvem det lykkedes at erobre mest Jord. Ahlefeldternes Fremtrængen kulminerede, da Slægten erhvervede det næststørste Gods i hele Sønderjylland, Søgaard, der tidligere havde tilhørt Limbækkerne. Sønderjyllands største Gods, Tørning, var ogsaa en Tid i Slægten Ahlefeldts Eje, men det gik over til at blive Krongods, det var Kong Hans, der lagde Godset ind under Kronen. Ogsaa til Gottorp gik der en Del af Ahlefeldternes Jord i den efterfølgende Tid, samtidig afkøbte Kronen Ahlefeldterne mange Bøndergaarde, hvoraf en Del havde været pantsatte, men Kongen indløste Pantet. Denne Handel gik fredeligt af, senere fulgte hyppige Stridigheder mellem Ahlefeldterne fra Søgaard paa den ene Side og den danske Konge og Hertugen af Holsten-Gottorp paa den anden Side angaaende Ejendomsretten til livegne Bønder, idet Ejendomsforholdet ofte var tvivlsomt. Ved Tiden omkring Reformationens Indførelse havde Frederik Ahlefeldts Forfader dog bevaret henved 200 Bønder, medens Resten var gaaet over til den danske Konge eller til Gottorp. Angaaende Bønderne i Rinkenæs, som Gregers Ahlefeldt til Søgaard mente tilhørte ham, var der en langvarig Proces. Da Forholdet var det samme i Reformationstiden som i Frederik Ahlefeldts Barndom, at Søgaard ejedes af to Brødre, var der mange Familiestridigheder, og Striden drejede sig i de fleste Tilfælde om Ejendomsretten til Bønderne, for det var af Vigtighed at eje saa mange Bønder som muligt, da det var en billig Arbejdskraft. Familiestridighederne paa Søgaard antog et saadant Omfang, at der maatte rejses en Mur mellem Brødrenes midt i Søen liggende Boliger. Graasten skylder disse vanskelige Familieforhold sin Oprindelse, idet de tvende Brødre, Frands og Gregers Ahlefeldt, ikke kunde leve i Fred Side om Side paa det stærkt befæstede Slot ude i Søgaard Sø til Trods for den skillende Mur. Den yngste af Brødrene maatte vige for den ældre, og Gregers saa sig om efter et andet Sted, hvor han kunde bygge og bo, men han vilde ikke bort fra den hjemlige Egn, han vilde blive boende paa Trolds Lyk, her byggede Gregers det første Graasten. I Nærheden af Borgen laa tætte Skove, der gennemrisledes af Bække, i Ud-kanten og inde i Skovene var der Søer, paa flere Steder skar Stran-

den sig ind og dannede smaa Bugter, det var Omgivelser rige paa Skønhed og Afveksling. Terrænget, der omgav Graasten, var bakket, og hen over Højdedraget strakte sig Landevejen, der gik i Nord over Adsbøl, Avnbøl, Ullerup til Færgestedet ved Ballebro. Lige mod Nord bag Graasten naaede Landevejen sit højeste Punkt, det saakaldte Konkel, der laa i Udkanten af Skoven, talrige Broer førte hen over Bækkene. Gregers har aabenbart fundet Livet paa det af-sidesliggende Graasten noget ensomt, for han købte en Gaard inde i Flensborg, hvor han tilbragte Vintermaanederne. 1603 brændte Graasten, der 1616 rejste sig af Asken og stod fuldt færdig liggende længere mod Vest. Samtidig med Genopbygningen ryddedes en Del af de omgivende Skove, og en Del af Nybøl Nor inddæmmedes, hvorved der dannedes nogle Smaasøer, som straks skulde om-dannes til Fiskedamme. De i Dammene udsatte Ferskvandsfisk døde, som rimeligt er, meget snart.

Samtidig med Graasten opførtes en Del andre store Herresæder i Sønderjylland. Det var dette Graasten, som stod i Frederik Ahlefeldts Barndom og ejedes af hans Fader, der dog foretrak at bebo den ulige bekvemmere og bedre indrettede Søgaard.

Gregers faldt i Ditmarskerkrigen 1559 og blev begravet i Klipleve Kirke, Søgaards Sognekirke. I Klipleve Kirke var der endnu i Frederik Ahlefeldts Barndom et ældgammelt katholsk Billed, som havde faaet Lov til at blive hængende efter Reformationens Indførelse, og som Bønderne vedblev at valfarte til. Billedet, der ansaas for at være undergørende, hang i Sidekapellet bag ved et Gittervindue, saaledes at Folk ude fra kunde lægge sig paa Knæ for det.

Bøndergaardene var delte mellem de tvende Brødre og laa spredt i mange forskellige Sogne, idet Datiden ingen Pris satte paa det, senere Tider kaldte at arrondere. Cirka Halvtredsindstyve af Gaardene laa i Sundeved. En Del af Bøndergodset i Sundeved gik senere ved Mageskifte over til Hertugen af Sønderborg, der til Gengæld afgav Bøndergaarde i Adsbøl og Fiskbæk, disse Gaarde blev nedlagt og kom ind under Søgaard og Graasten. Som Følge af de talrige Nedlæggelser og den derved fremkaldte Bortflytten blev der lagt tungere Hoveribyrd paa de tilbageværende Bønder.

Da Frederik Ahlefeldts Fader og Farbroder havde overtaget Sø-

gaard i Forening, gav Ejendomsfællesskabet over Bønderne Anledning til mange Stridigheder mellem Brødrene, det samme gjaldt Retten til i Forening at udnævne Præster til de til Søgaard hørende Kirker samt Birkeretten.

Hvad Præsterne angaar, var Brødrene enige om, at der skulde forlanges af dem, at de kunde prædike baade paa Dansk og Tysk. I øvrigt havde Frederik Ahlefeldts Onkel Hans mange Stridigheder med Godsets Præster, Stridighederne mellem Hans Ahlefeldt og Gejstligheden var en Tid saa ondartede, at Christian den Fjerde maatte lægge sig imellem. Kongen holdt med den paagældende Præst, ligesom han støttede nogle af Hans Ahlefeldts Bønder, der havde klaget til Kongen over, at deres Herskab behandlede dem for haardt. Den senere Storkanslers Fader synes at have været noget mere medgørlig end Broderen, og der forlyder ikke noget om Stridigheder mellem ham og Søgaards Underordnede. Der var dog en Del af Søgaards Bønder, der flygtede til Kongeriget med deres Koner og Børn, og der kom Ansøgning fra Søgaard til Kongen om Tilladelse til at indfange Flygtningene og bringe dem tilbage.

Medens Frederik Ahlefeldts Onkel af gode Grunde ikke var populær mellem sine Underordnede, nød han stor Anseelse inden for Hertugdømmernes Adel, han var saaledes det sønderjydske Ridder-skabs Præsident og deltog i denne Egenskab sammen med Broderen Frederik i Frederik den Tredjes Hylding som Hertug af Slesvig og Holsten. Den Anseelse, han nød, gav sig ogsaa Udslag i det, at han fik stor Indflydelse paa Ordningen af Hertugdømmernes Skat-tevæsen, da Matrikulen af 1652 blev vedtaget. Stillingen som Patron for det adelige Kloster i Itzeho tilfaldt ogsaa ham.

Graasten blev solgt til Hertug Philip af Sønderborg-Glücksborg, medens Frederik Ahlefeldt var paa sin lange Udenlandsrejse. Salget betød en betydelig Formindskelse af de ahlefeldtske Godser, idet hened 100 Gaardmands- og Husmandsbrug afhændedes.

Ejerne af Søgaard søgte at gøre Hovedgaardskomplekset større ved at nedlægge Bøndergods, paa denne Maade opstod Gaarden Grøngrøft, der var oprettet ved Byen Vaardbjergs Nedlæggelse. Til Søgaard knyttedes senere et andet stort Gods, Stoltelund, der laa i Grøngrøft Sogn. Paa det Tidspunkt var Adelens Tilbagestrængen fra de sønderjydske Godser i fuld Gang. Som vi allerede have set,

lagde Kronen Haand paa meget af det sønderjydske Gods, de sønderborgske Fyrster erhvervede ogsaa en meget stor Del, saaledes var Hertug Philip af Glücksborg en Godssamler for Herren. Han havde faaet Blod paa Tanden, da han købte Graasten, og skra-bede nu alt det Gods sammen, han paa nogen Maade kunde faa fat paa. Philips Fader havde allerede samlet meget Gods paa Als, hvor det lykkedes ham saa godt som fuldstændig at fortrænge Adelen fra Gaardene, saaledes at Hertug Hans af Sønderborg efterhaanden havde erhvervet en meget stor Del af Øen.

Svenskekrigen 1657—60 gik i høj Grad ud over de sønderjydske Hertugers Pengepung, og takket være den Omstændighed, kom Graasten tilbage til dets oprindelige Ejere, idet Frederik Ahlefeldt købte det af Hertugen af Glücksborg, hvis finansielle Forhold ikke tillod ham at bevare dette Gods. Frederik Ahlefeldt havde meget let ved at købe Graasten tilbage, idet han til sine arvede Herligheder føjede de tre Tønder Guld, hans Hustru Margrethe Dorothea Rantzau havde bragt ham i Medgift. Erhvervelsen af Graasten var meget billig for Frederik Ahlefeldt, der kun gav 65.000 for det. Da Hertugen af Sønderborg-Glücksborg købte Godset 14 Aar før, maatte han betale 90.000. Graasten blev nu Frederik Ahlefeldts Bolig, da Søgaards Hovedbygning var bleven ødelagt under Svenskekrigen.

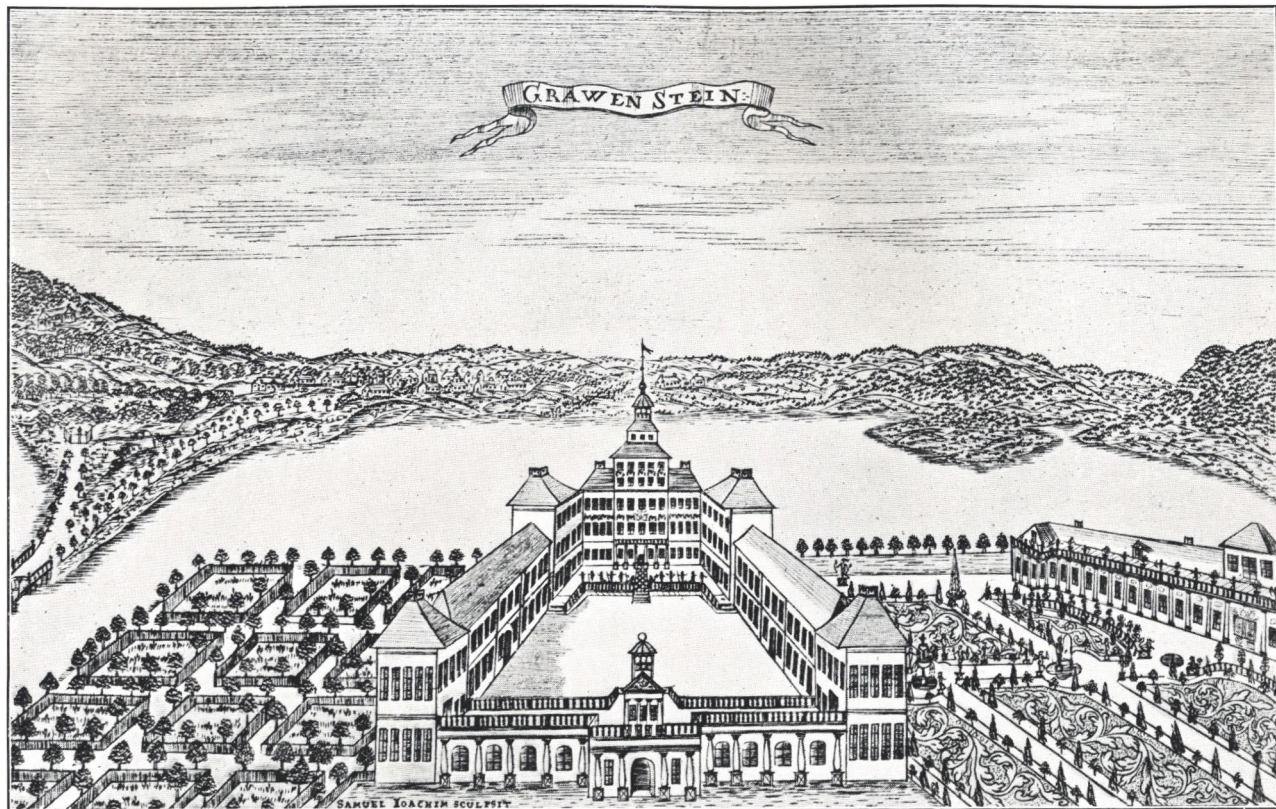
Frederik Ahlefeldt var hele sit Liv beskæftiget med Forbedringer og Forandringer paa Graasten, hans egentlige Hjem. Om dette Sted skriver Pontoppidan i sit 1730 udgivne »Theatrum Daniae«: »det berømte Slot Gravenstein eller Graasten, som det egentlig hedder, fortjener at blive regnet mellem de aller smukkeste og bedste Herresæder i dette Land«. Pontoppidan skriver videre, at Beliggenheden er ualmindelig yndig paa Grund af de omliggende Søer, »lystige Høje og stærke Skove«. Om Bygningen skriver Olaus Henrik Moller, at »den højsalige Storkansler og Greve Frederik Ahlefeldt har ladet Slottet Gravenstein opføre i Verdens plaisanteste Egn med usigelige Omkostninger, hvilke det ikke har behaget ham at gøre Efterverdenen bekendt med. Situationen er i en Sø, der for-dum har haft Communication med Nybøl Nor, nu dog afskaaret derfra ved en Dæmning, som det har kostet mange Penge at opføre, saalunde at Søens Vand nu kun har Afløb til Nybøl Nor under en eneste Bro, og Søen nær Slottet er fri for Tilgang af salt

Vand, og altsaa har lutter ferskt Vand. Paa den østlige Side af denne Sø har man naaet Bunden med Pæle, og siden efter præpareret en fast Grund og Plads ved paafyldt Jord og andre Materialier, hvorpaa nu Slottet, Slotsgaarden, Lyst-Haven, Menageriet eller Dyrehaven har følgende Beliggenhed, saaledes nemlig, at disse Dele er omsluttede mod Vest af Søen, som just beskyller Corps de Batement, mod Syd og Øst af en Grav, mod Nord af en dyb Eng, (der netop synes at være vokset op af Søen til den Ende). Ikke alene denne Situation i Søen; men ydermere de af Naturen i denne Egn formerede tætte Skove og de mestendels med Træer bevoxede Høje og de med kunstfærdig Flid paa Dæmningen og andetsteds plantede Alleer, gør denne Beliggenhed meget behagelig«.

Frederik Ahlefeldt synes at have sværmet for Barokken, han var i Virkeligheden den, der indførte denne Stilart i Hertugdømmerne, idet han byggede Graasten i ren Barok. Hele det tidligere fæstningsagtige Præg forsvandt ved det nye Graasten, Volde og Grave skulde ikke længere tjene Forsvarsøjemed, men være til Pynt. Det maa sikkert antages, at Frederik Ahlefeldt har modtaget sin Paavirkning under det lange Ophold i Nederlandene, thi alt, hvad han indrettede paa Graasten, var præget af den rene Barok. Det var Barok, saaledes som den var kommet fra Italien til Nederlandene. Det er umuligt at forstaa, hvorfra Frederik Ahlefeldt i en saa fattig Tid, hvor Landet var ødelagt af Krige, fik Midlerne til sit kostbare Byggeri, men han var ikke ene om det, overalt baade i Kongeriget og Hertugdømmerne blev der bygget, og bygget med megen Luksus.

Til Slottet var der Adgang gennem en Portbygning, der laa ud for Bygningens Midte, fra Porten begav man sig over Vindebroen ind paa Gaardspladsen, her havde man et meget stort, med Klokkespil forsynet Taarnuhr for Øje, Uhret havde Skive med enkelt Viser baade paa Forsiden og Bagsiden af Bygningen. Portbygningen var temmelig stor og rummede Køkkenet og »Domestique-Kamrene«. Var man kommen til Enden af Vindebroen, havde man paa venstre Haand en Allé, der førte hen til Hestestalden, der havde Plads til 66 Heste og 4 Kamre til Kuske og Staldkarle.

Slottets midterste Fløj var paa 3 Stokværk, der kronedes af en Frontespice. Denne Frontespice lignede nærmest et Taarn og var meget rummelig, indvendig var der en stor Sal og 4 Værelser.

GRAASTEN

Denne Sal var Slottets største Rum, 50 Fod lang og 25 bred og havde meget højt til Loftet, Salen var prydet med Gudebilleder i Gibs i Legemstørrelse, 2 store Kaminer i hver sin Ende af Salen skulde opvarme det store Rum.

Paa begge Sider af Hovedfløjen, forbundne med denne ved Hjælp af Pavilloner, befandt sig Portaler, der blev baaret af Søjler. Adskilt fra Bygningen ud mod Tilkørselen laa der et langt muret saakaldet Postament med Gudebilleder huggede i Sten. Lige foran Hovedindgangen strakte sig et Galleri, baaret af 8 tosanske Søjler, paa Altanen over Galleriet holdt Storkansleren til Tider »Taffel.«

Slottets Indre var udstyret med stor Pragt. De mange Malerier, som Frederik Ahlefeldt havde købt paa sine Rejser, smykkede Salene, saaledes hang der i Spisestuen Billeder af Samtidens Fyrster. I adskillige Værelser var baade Vægge og Lofter bemalede. Den pynteligste Del af Graastens Indre var dog Forhallen med den monumentale Trappe. Frederik Ahlefeldts mægtige Bibliothek var indrettet til Beboelsesrum ganske som Dagligstuerne og havde forholdsvis mange Møbler, men her opholdt Husets Herre sig ogsaa den meste Tid, naar han befandt sig indendørs.

For Hygge i moderne Forstand var Stuerne paa Graasten kemisk fri, der var faa og ubekvemme Møbler, som stod opstillede symetrisk langs Væggene. Hyggelige efter vore Dages Begreber vare kun Sovekamrene, der gjorde et langt mere beboet Indtryk end Dagligstuerne, Datiden satte Pris paa gode brede Senge, og Sengene paa Graasten var som paa de fleste Herregaarde udstyrede med megen Elegance: Forhæng og Draperier af Silke i alle mulige Farver og Træværk med Udskæringer og Forsiringer. Sovekamrene havde ligesom Dagligstuerne Loftsmalerier og Stukarbejde paa Gesimserne, Væggene bar Tapeter af Guldlæder.

I den ene af Sidefløjene havde Frederik Ahlefeldt indrettet et Kapel, der var smykket med Malerier, malede af en italiensk Kunstner, som Frederik Ahlefeldt havde hidkaldt fra Italien, og som i lang Tid opholdt sig paa Graasten for at udføre de bestilte 80 Malerier, fremstillende Scener fra Bibelshistorien.

Den ret store Kirke var af et broget Udseende med de mange Malerier og det stærkt farvede Alter, ogsaa de to Gallerier, der strakte sig fra Indgangsportalen til Alteret, bidrog til det brogede

Udseende, idet Gallerierne dannedes af 24 korinthiske Søjler, hvis Kapitæler skinnede af Forgyltning.

Kapellet var i ren Barokstil, her ser man den nederlandske Paa-virkning, som man møder overalt i Hertugdømmerne, baade paa det materielle og det kunstneriske Omraade. Ved Indretningen af Graastener Kapellet har sikkert en nederlandsk Arkitekt været Frederik Ahlefeldt behjælpelig, thi af saadanne blev adskillige indkaldte til Herregaardene i Slesvig og Holsten. Frederik Ahlefeldts Tilbøjelighed til Pragtudfoldelse gjorde sig ogsaa gældende, da han opførte Kapellet paa Graasten. Kapellet var dog lige saa langt borte fra den snart efter følgende overlæssede Rococo som fra den forudgaaende strenge og alvorlige Gotik. Barokken var særlig yndet af de gottorpske Hertuger, og fra Gottorp bredte Moden sig videre. Skønt ivrige Lutheranere indrettede Gottorperne deres Kirker nøjagtig som de i Barokstil opførte katolske Kirker i de sydlige Nederlande, som Belgien den Gang almindelig kaldtes, og Graastenerkapellet blev en tro Kopi af nederlandsk Barok og lignede til Punkt og Prikke et katolsk Tempel. Naar Frederik Ahlefeldt opførte sit Kapel ganske i Lighed med en Jesuiterkirke i Antwerpen, fulgte han Tidens Strøm: De fleste Fyrster og Godsejere havde straks efter Reformationen ødelagt saa meget som muligt af deres Kirkers Indre, ja revet hele Kirker ned for at vise deres Afsky for Papisterne. Paa Frederik Ahlefeldts Tid søgte man tvært imod at kopiere de katolske Kirker. Barokken yndede Pragt og ydre Størhed. Paa et enkelt Punkt bevarede Graastens Kirke saavel som de andre paa samme Tid opførte Kirker et lutheransk Præg, Prædikestolen indtog en dominerende Stilling, medens den i den katolske Kirke ligesom selve Prædikenen maatte indtage en beskeden Plads.

Frederik Ahlefeldt fulgte Tidens Smag og lod nederlandske Mestre forsyne Prædikestolen med rige Forsiringer. Ahlefeldt gik dog adskilligt videre end sine Samtidige med Hensyn til at gøre Graastens Kapel pynteligt, de mange Malerier var noget hidtil uset, i andre Kirker nøjedes man med Portrætter af Sognets Præster. Stukornamenterne i Graasten Kirke var ligesom Malerierne et Brud med Fortiden, de var udførte af en indkaldt Italiener, det var Barokken, der gjorde sig gældende, som ved Udsmykningen af Altar, Prædikestol, Orgel og Herskabsstol, den dristigste Fantasi udfoldedes paa disse fire Om-

raader i Graasten Kirke. Billeder af Jomfru Maria og af Helgener forekom den Gang for katolske, det skulde være forbeholdt en senere Tid at indføre dem i de lutheranske Kirker.

I Kapellet havde Frederik Ahlefeldt indrettet en ganske lille Herskabstol, der var godt lukket og ud mod Kirkerummet forsynet med Glasruder. Alle Samtidens Godsejere indrettede efterhaanden ligesom Frederik Ahlefeldt Herskabsstole i deres Kirker. Grunden hertil var den, at Kirkeejeren med Familie ikke vilde sidde og fryse i de store kolde Kirkerum, i deres separate Stole var der lunere, og her kunde man desuden, hvad der blev mere og mere almindeligt, opstille Varmebækkener med rygende Tørv; det var Oprindelsen til de moderne Varmeapparater i Kirkerne. Herskabsstolene i Kirkerne affødte Rokokkostilens smaa Værelser ved Siden af »Salen«, her kunde man have det lunere, paa Graasten frøs man med Anstand i de store Stuer.

Kapellet var Sognekirke for Graasten By, samt Fiskbæk og Alnor, og Annex til Asbøl, i Frederik Ahlefeldts Tid var der dog ansat en særlig Præst ved Kapellet. Der hørte ingen Kirkegaard til Graasten Kapel, man nøjedes med den til Asbøl Kirke hørende Kirkegaard.

Frederik Ahlefeldt, der var meget interesseret i Havebrug, anlagde en ny Have ved Graasten. I Haven plantede Ahlefeldt sjældne Træsorter, om hans Interesse for disse Plantninger bærer hans Korrespondance Vidnesbyrd, blandt andet ses det, at Frederik Ahlefeldt, der ikke saa saa nøje paa Pengene, anvendte betydelige Summer til Anlæggelsen og Vedligeholdelsen af Haven.

Endnu mere ofrede den senere Storkanslers ældste Søn paa Graasten Have, han anlagde saaledes et Drivhus, der kunde forsyne Slottets Husholdning med Grøntsager hele Vinteren, i et andet Drivhus, der blev benævnt Pomeranshuset, befandt sig en Vandkumme i 15 Alens Diameter, fra Kummen slyngede et 15 Alen højt Springvand sine Straaler i Vejret. I Vandkummen fandtes der saa mange Fisk, at man derfra kunde forsyne Husholdningen. Det mest imponerende ved Haven var dog det af Ahlefeldt opførte Orangerie, der havde kostet den nette Sum af 128.000 Kroner i vore Dages Mønt, i et gammelt Haandskrift fortaltes det, at »dets Lige ikke var kendt i hele det romerske Rige«. Tæt op til Orangeriet laa et Menagerie med sjældne Dyr og en Volière med tro-

piske Fugle. Dette var dog ikke noget Unicum, paa adskillige Herregaarde og kongelige Slotte fandtes noget lignende, og Storkanslerens Dyresamling var saare beskeden i Sammenligning med Christian den Femtes, der rummede baade Tigre og Leoparder og en Samling Papegøjer.

Haven var anlagt i den saakaldte hollandske Stil med mange Blomster og flere Lindealleer og Taxhække, rundt omkring var der Gudestatuer og Vandbassiner, i hvis Midte var anbragt Grupper af Najader og Tritoner, den ene af de tvende Alleer blev afsluttet af et Lysthus.

Modeblomsten var dengang Tulipanen, der var en af de mange Ting, som Nederlænderne havde bragt med til Hertugdømmerne. Med Tulipanen dreves der i Nederlandene et formeligt Afguderi, den kunde give Anledning til ligefremme Statsaffairer, og den var et af de almindeligste Spekulationsobjekter, denne Pragtblomst maatte ikke savnes i nogen Herregaardshave, og der var nok af dem paa Graasten.

»Haven er ikke stor«, skriver Pontoppidan, »men zierlig og velanlagt«. Dette ligger i Sagens Natur, da hele Haven, ligesom Haven paa Tranekjær, laa indenfor Gravene. Køkkenhaven laa for sig selv, her var Gartnerboligen opført. Baade Blomster- og Køkkenhave var inddelte i Kvadrater paa hollandsk Maner og mindede om et Skakbrædt. Det kan uden Overdrivelse siges, at Graasten Have paa Storkanslerens og hans nærmeste Efterfølgeres Tid var uden Sidestykke i det danske Monarki.

Størst Glans har dog Graastener Æblerne kastet over Graastens Have. Dette Æble, som fra gammel Tid er kendt over hele Norden og store Dele af Tyskland, skylder Frederik Ahlefeldts ældste Søn sin Oprindelse, det første Graastener Æbletræ stod endnu ved Aar 1800, paa hvilket Tidspunkt Træet maa have været 70 til 80 Aar. Om det er Udslag af Lokalpatriotisme, naar Beboerne i Graasten endnu den Dag i Dag hævder, at Graasteneræblerne have en bedre Smag, naar de vokser paa Træerne i deres Hjemstavn, skal jeg lade være usagt. at det til alle Tider er blevet anset for at være et af de smukkeste og mest velsmagende Æbler, er en anden Ting; Digtere have besunget dets Pris, saaledes Voss i sin Idyl »Louise«.

I Forbindelse med det berømte Æble kan det have sin Interesse

at se paa det Navn, der er knyttet baade til bemeldte Æble, til Byen og Slottet. Navnet Graasten høres første Gang paa den Tid, da det nye Slot blev opført, og efter Slottet fik den snart efter opvoksende By sit Navn. Den tyske Betegnelse Grauenstein har i det mindste paa Tryk en tidligere Oprindelse end det danske Graasten. Som med saa mange andre Sted- og Familienavne i hine Tider kunde Stavemaaden variere, der foreligger Varianter som Grauestein, Grauvstehen, Grauwstein og mange andre. Graasten betyder en Kampesten, og naar Slottet fik det Navn, er det antagelig fra det ovenomtalte Troldsløkke, hvor der fandtes mange ældgamle Kampestensamlinger og Kæmpegrave. Fra anden Side er det blevet hævdet, at Navnet hidrører fra Hovedbygningens graa Farve. Den fra tysk Side rejste Paastand, at Navnet skyldes Slægten Ahlefeldt, og at Slottet oprindeligt hed Grafenstein, Grevesten, er ganske irrelevant, idet Frederik Ahlefeldt først blev Greve mange Aar efter, at Slottet og Navnet var opstaaet.

Siden Genforeningen er der næppe ret mange Mennesker, der kalder Slot og By andet end Graasten, medens man i vide Kredse bruger det hverken danske eller tyske Navn Gravenstener om Æblet.

Fra Haven førte en Allé mod Vest over Dæmningen til Byen, der var vokset op i Læ af Slottet og skyldte dette sin Tilblivelse. Byen bestod af en Gade, der langs begge Husrækker var beplantet med Træer. Paa Frederik Ahlefeldts Tid beboedes Byen udelukkende af Godsets Funktionærer samt en Del af Slottets Betjening, Tiden krævede et meget talrigt Tyende; paa Graasten beløb Tjenerpersonalet sig saaledes til henimod 50. Det var dog hovedsageligt det gifte Tyende, der boede i Byen, men en Del af det ugifte Personale var ogsaa anbragt der, der havde antagelig nok været Plads til dem alle paa selve Gaarden, men man holdt der som paa alle andre Herregaarde paa, at »Domestiquekamrene« skulde danne en samlet Del af Hovedbygningens Indre, og man anbragte nødvendigvis nogen af Tjenerpersonalet paa andre Steder i Huset, end ikke paa Loftet.

Vi have i det foregaaende Bind kortelig omtalt Frederik Ahlefeldts Erhvervelse af Wildnisz, som Ahlefeldt købte af Kongen for 200.000 Rigsdaler.

Det store Gods, der laa i Nærheden af Glückstadt og som var meget frugtbart, havde oprindelig været delt mellem de danske Konger og Greverne af Pinneberg, ved den sidste Greves Død samledes hele Wildnisz under Kongen. Medens Wildnisz var delt mellem de danske Konger og Pinnebergerne, havde der været en fortsat Strid mellem de tvende Regenter angaaende Dige- og Kanalarbejderne. I Modsætning til de øvrige Marsklænder var der i Tidens Løb ikke blevet gjort noget for at beskytte Wildnisz mod Oversvømmelser, Grunden til at man intet havde foretaget sig i saa Henseende, var den, at Wildnisz laa meget højere end Marskerne i Almindelighed, og derfor var mindre udsat for Oversvømmelser. Indtraadte der Oversvømmelser, var Wildnisz paa Grund af sin Beliggenhed meget lettere at afvande. Ikke desto mindre led Wildnisz i Aarhundreder meget under Vandets Ødelæggelser. Christian den Fjerde og Grev Pinneberg tog fat paa Arbejdet med at modvirke Naturkræfterne og opførte det første Dige i 1615. Digearbejderne vare dog langt fra tilendebragte, da Frederik Ahlefeldt erhvervede det store Gods, og med vanlig Energi tog han fat paa Dige- Kanaliserings- og Vejarbejderne. Der var ikke alene Tale om Opførelsen af nye Diger, men de gamle maatte ogsaa udbedres efter et Par Stormfloder, som indtraf i Frederik Ahlefeldts Tid. Disse Oversvømmelser var meget alvorlige, et gammelt Haandskrift fortæller saaledes: »up Fastavent ist eine Hogeфлоht mit vehl Is gegahn, heffte veller Wegen grotten Schaden gedahn«. Denne saakaldte Isstormflod væltede en Præstegaard, og Vandet trængte ind i Kirken, hvor det stod helt op over Alteret. Om en anden Stormflod melder et Haandskrift, at en Del Marker i Wildnisz blev saa medtagne af Vandet, at der i flere Aar ikke kunde vokse Korn og Græs. Vandet trængte ind i Glückstadt, helt op til »des Königes Hus, eine Kage ist up dat Markt tho sitten kamen«, Kage er det platyske Udtryk for et bredt Skib. Værst var de Oversvømmelser, der fandt Sted i strenge Vintre, det kunde da hænde, at Vandet, der var skyllet ind over Markerne, frøs til Is, saaledes at Vinterkornet blev ødelagt.

GLÜCKSTADT

gen Jord blev ved de store Foretagender indvundet til Dyrkning, og der blev oprettet mange nye Bøndergaarde; fra flere af de oprindelige Gaarde blev der stykket ud, idet Gaardene havde vundet betydeligt i Værdi, og for adskilliges Vedkommende var der ved de omfattende Arbejder kommet ny Jord til. At Bøndernes Afgifter blev sat op, siger sig selv.

Bønderne paa Frederik Ahlefeldts store holstenske Gods var kendt for deres Sundhed og Kraft og deraf følgende lange Levetid, det var alvorlige, tænksomme Mennesker, der ikke brugte mange Ord. At Beboerne i Wildnisz havde Sans for at gøre deres Hjem hyggelige, derom vidner endnu i vore Dage de fra den Tid opbevaerede Skabe og Kister, som Beboerne selv forfærdigede og forsynede med Udkæringer og Forsiringer. At ogsaa Levemaaden har været præget af en vis Luksus, derom vidner den Omstændighed, at de rige Bønder ikke regnede Fisk for Menneskeføde, maaske kom det af, at Fisk forefandtes i saa stor Overflod, takket være de mange Vandløb; for de mindre velstillede var Fisk derimod et Hovednæringsmiddel, særlig i røget Stand. Der blev udført store Masser af Fisk til Hamborg, ja helt til Holland. Befolkningen var forholdsvis godt oplært, idet Christan den Fjerde havde oprettet Skoler i de fleste Sogne, Undervisningen blev givet af de respektive Degne og omfattede Religion, Læsning, Skrivning og Regning, Degnens Aarsløn for Lærergæringen var 20 Daler. Kirkens Midler blev anvendt til Oprettelse og Opretholdelse af Skolerne og til Degnenes Løn, denne Ordning blev i det store og hele bibeholdt i Frederik Ahlefeldts Besiddertid, dog skete der den Forandring, at der henimod Storkanslerens Død blev ansat særskilte Lærere, der fik 100 Rigsdaler om Aaret i Løn.

Terrænet i Wildnisz med de vidtstrakte Marsker egnede sig naturligtvis i en særlig Grad til Kvægavl. Den mest udbredte Race var den sortbrogede hollandske, der over hele Monarkiet var kendt for sin enestaaende høje Ydelse af ikke synderlig fed Mælk. For at skaffe federe Mælk lod Frederik Ahlefeldt indføre af de sorte og hvide nørrejske Køer, der ogsaa benyttedes til Krydsning med de hollandske; da Bønderne ikke syntes om denne Forandring, blev der dog ikke gjort synderlig ud af det, og lidt efter lidt vendte man tilbage til det oprindelige hollandske Kvæg. Der blev lagt særlig

At det var et solidt Arbejde, der udførtes, baade i den Tid, hvor Kongerne ejede Wildnisz, og da det overtoges af Frederik Ahlefeldt, kan ses deraf, at enkelte af de Diger, som existerer den Dag i Dag, skriver sig fra Christian den Fjerdes Tid og staar uforandrede siden da. Nogle af Digerne har fra hine fjerne Tider bevaret Navnet de ahlefeldtske Diger, det samme gælder en Del Sluser. Der findes iøvrigt karakteristiske gamle Navne paa Digerne, saaledes er Navnet Gaasediget bevaret, ogsaa flere af Marskerne have bevaret deres gamle betegnende Navne, saaledes Vibemarsken, Tyremarsken.

Til at lede Arbejdet og deltage i det indkaldte Frederik Ahlefeldt, Traditionen tro, Hollændere, iøvrigt manglede det ikke paa Arbejdskraft, idet Ahlefeldt foruden sine egne Bønder fik overladt en Del af Kongens og Hertugen af Gottorps Bønder.

Af ikke mindre Betydning end Digearbejdet var de store af Kongen paabegyndte Kanaliseringsarbejder, som Frederik Ahlefeldt fortsatte. Wildnisz blev gennemløbet af forskellige Bifloder til Elben, og en Del af disse Vandløb blev saa godt udgravede, at man kunde befare dem med Pramme, ved Hjælp af hvilke der kunde føres Korn og andre Fødevarer til Glückstadt; for de mange Møller var disse Udgravninger ogsaa af stor Betydning, idet Meltransporterne foregik lettere ad Vandvejen. Frederik den Tredje, der ligesom Faderen betragtede Glückstadt som sin Øjesten, var meget optaget af at skabe god Forbindelse mellem denne Elbens Hovedhandelsplads og dens Opland.

En Del Kanaler blev ledede direkte ud i Elben eller til dens Bifloder, atter andre udmundede i Floden Spleth eller i den Sø, hvori Spleth havde sit Udløb og i hvilken der laa en Ø, Rethövel. Baade Digerne og Kanalerne vare mere uregelmæssigt anlagte i Wildnisz end i de øvrige Marsker, Markerne fik derved en anden Form.

De af Frederik Ahlefeldt anlagte Landeveje skulde ikke alene skabe Forbindelse med Elbbyerne, i første Række Glückstadt, de havde ogsaa militære Formaal.

Efterhaanden som Afvandingen skred frem, og Landet ved Hjælp af Digerne sikredes mod Oversvømmelser, steg Befolkningstallet i Wildnizs, og den meget frugtbare Grund blev mere udnyttet. Me-

MARSKEN VED WILDNISS

Vægt paa Osteproduktionen, og Ost blev en meget vigtig Exportartikel, der for en stor Del gik til Lybæk.

Frederik Ahlefeldt havde ligesom saa mange andre Godsejere indforskrevet Hollændere til sine Mejerier eller »Hollænderier«, som de indtil Midten af forrige Aarhundrede benævnedes i hele det danske Monarki, ogsaa paa Storkanslerens langelandske Gaarde. Disse Hollændere giftede sig med Holstenerinder og blev i Landet og satte i høj Grad deres Præg paa Befolkningen. Formodentlig skyldes det disse Indvandrere, at det hollandske Kvæg blev saa udbredt.

Foruden Kvæg opdrættedes ogsaa Heste, paa en enkelt af Frederik Ahlefeldts Forpagtergaarde blev der saaledes opdrættet hele 100 Heste om Aaret. Af Faar var der mange, Frederik Ahlefeldt indførte til Fornyelse af Bestanden en Del islandske Faar.

Da Wildnisz var skovfattigt, var det af stor Vigtighed, at der fandtes udstrakte Tørvemoser. For at kunne sælge saa meget som muligt af dette stærkt efterspurgte Brændsel, brugte Bønderne Raps og Ærtehalv til at fyre med i deres Ovne.

Den hyppigste Markafgrøde næst efter Græs var Raps. Humle blev dyrket i brede Baner, og hvert eneste større eller mindre Brug bryggede til egen Forsyning. Ved Siden heraf var der Bryggerier rundt omkring. Meget almindelig var Dyrkningen af Hør; hvor almindelig den var, kan man slutte deraf, at en Del af Tienden i Wildnisz blev ydet i Hør. En Specialitet for Wildnisz var Røgerier, hvoraf der fandtes mange, her blev røget baade Kød og Fisk. Bønderne havde store og veldyrkede Haver, og dyrkede desuden Havesager ude paa Markerne.

Ved sin Svigerfaders Død arvede Frederik Ahlefeldt Herningsholm i Hammerum Herred i Ribe Stift. Godset blev benævnet paa forskellige Maader, Herningsholm er formentlig den gamle danske Betegnelse, medens det i Christian Rantzaus Testament benævnes Hevringsholm og i andre tyske Kilder Heringsholm.

Naar det var Frederik Ahlefeldt saa meget om at gøre at indrette sig med Pragt i den landlige Ensomhed paa Graasten, vil man forstaa, at han ogsaa hengav sig til Pragtudfoldelse i sin Ejendom i København. Storkanslerens københavnske Hjem var beregnet paa

Repræsentation og paa et ydre Apparat, og man skulde tro, at Frederik Ahlefeldt her, hvor han levede et selskabeligt Liv og førte stort Hus, vilde have anvendt endnu mere end paa Graasten paa at skabe prunkende Omgivelser. Det var dog ingenlunde Tilfældet, Frederik Ahlefeldts Hang til Pragt og til at omgive sig med smukke Møbler og Kunstgenstande var aabenbart udsprunget af en personlig Tilbøjelighed, han har sat Pris paa at bo smukt, hvad enten det var paa Graasten, hvor han levede afsondret, eller i København, hvor han følte sig forpligtet til, mod sin Tilbøjelighed, at repræsentere i stor Stil.

Frederik Ahlefeldts oprindelige Bolig laa paa Slotsholmen og stødte op til Kansler Peder Reetztes med et Spir forsynede Gaard, der atter stødte op til Overjægermester Hahns Ejendom, der tidligere havde tilhørt det islandske Kompagni. Paa den anden Side af det ahlefeldtske Palæ laa Sophie Amalie Moths Bolig.

Frederik Ahlefeldts Gaard var 2 Stokværk høj og dannede en Firkant. Vinteren 1682 brændte Gaarden, ved hvilken Lejlighed Ahlefeldts store Bibliothek og hans kostbare Malerisamling brændte, ogsaa Storkanslerens opbevarede Breve og Optegnelser gik op i Luerne. Storkansleren købte nu Joachim Gerstorfs Gaard paa Kongens Nytorv, Gaarden blev nedrevet, og en ny opført paa den Grund, hvor nu Hotel d'Angleterre ligger. Gaarden var to Etager høj med 16 Fag Vinduer i hver, desuden var Façaden forsynet med Karnapper og en Frontespice.

Gaarden paa Kongens Nytorv rummede mange Malerier, blandt andet et forestillende Christian den Femte og et andet Kongens Børn. For at give Kongebilledet mere Relief, var der hængt Silke-draperier omkring det. Mellem de mange værdifulde Genstande, som fandtes i Palæet paa Kongens Nytorv, skal nævnes Luthers Bibel, der var indbundet i rødt Fløjl og forsynet med Guldbeslag og med Emaillindlæg, desuden fandtes der en Guldaltealkalk og en Oblattallerken. Ligesom paa Graasten var der Gyldenlæders Tæpper paa Væggene, paa adskillige af Stolene var der ogsaa Gyldenlæder, forsynet med pressede Blomster. Desuden var der mange fra Frankrig stammende Gobeliner, hvoraf nogle var baldyrede med Guld, Gobelinerne havde forskellige Sujetter, de fremstillede blandt andet historiske Begivenheder og arkadiske Landskaber; Gardinerne i Stuerne var af carmoisinrødt Damask. Med særlig

var »Salen« udstyret. I Midten stod et langt Bord med et sølvbroderet Tæppe, Stolene var af rødt Fløjl og forsynede med Storkanslerindens Navnetræk, Gulvet var bedækket med et Smyrnatæppe. I Salen stod ogsaa Frederik Ahlefeldts Skakbord, der var udført af Elfenben og forsynet med Elfenbens Brikker. Den Stol, Storkansleren plejede at sidde paa, var betrukket med gult Fløjl. Det til Gaarden hørende »Sølvskab« var godt forsynet, det indeholdt henved 100 Fade af massivt Sølv, 12 Fade, der hver vejede 2 Pund, desuden var der Vinkander, Bægre, Skaale til Frugt og Konfekt. Mellem Bægrene fandtes 24 forgyldte. Et Offer til Tidens Smag var en mægtig Vinkande, der var prydet med Rigsdalere.

Ligesom paa Graasten havde Frederik Ahlefeldt bestræbt sig for at indrette Sovekamrene saa smukt og komfortabelt som muligt. Selve Storkanslerens Seng var meget beskeden, Madrassen angives som gammel, ved Hovedgærdet var lagt en Skraapude, over hvilken laa en blød Pude, over Madrassen var lagt en Underdyne og tre Puder, endelig var der en Overdyne. Den Seng, der benyttedes af Frederik Ahlefeldts anden Hustru, var derimod saa fin som mulig, baade med den obligate Sengehimmel og med Forhæng. Baade Forhæng, Tæppe og Dyne var af gult Silkestof. Der var andre Sovekamre end Ægteparrets, saaledes til Døtrene og til eventuelle Gæster; disse Værelser maa have været sande Farveorgier; Gardiner, Sengetæpper og Draperier var gule, grønne, røde og blaa imellem hinanden. Sengetæpperne var af Fløjl og forede med hvid Silke.

Hestestald og Vognporte vare ikke tilnærmelsesvis saa velforsynede som paa Graasten, der var kun 7 Heste, disse vare af Farve »gris perle.«

I 1676 købte Frederik Ahlefeldt den udenfor København beliggende »Lystgaard« Husumgaard, der havde tilhørt Hans Schack. Grunden til dette noget besynderlige Køb paa et Tidspunkt, da Frederik Ahlefeldt havde et stort Palæ i København, hvor han i Embeds Medfør maatte opholde sig en stor Del af Aaret, var den, at den daværende Storkanslers Helbred var begyndt at svækkes, og Lægerne havde tilraadet Landluft. Paa Husumgaard kunde Ahlefeldt opholde sig i Foraars- og Sommermaanederne og dog passe sine Embedsforretninger i København, hvorfra Afstanden var kort. Paa Husumgaard kunde Storkansleren nyde godt af en for sin Skønhed viden om bekendt Have.

Gennem sit Ægteskab med Grev Christian Rantzau-Breitenburgs Datter, Margrethe Dorothea, erhvervede Frederik Ahlefeldt Tranekjær Len. Rantzau havde faaet Tranekjær paa følgende Maade: Under Svenskekrigen forstrakte han Christian den Fjerde med en Sum af 62.000 Daler, men da Riget efter Freden i Brømsebro be fandt sig i den dybeste Armod, var det Kongen aldeles umuligt at betale Statholderen denne store Sum tilbage, og Christian den Fjerde gav ham derfor Pant i Tranekjær Len og Slot ved et kongeligt Brev af 1. Maj 1645. Der blev ikke betalt Rantzau en Skilling tilbage af Gælden, som voksede gennem de paaløbende Renter, der var altsaa ikke andet at gøre end at lade Rantzau beholde Pantet, formentlig var det ogsaa en stiltiende Aftale, at Overdragelsen skulde betragtes som definitiv. 1. Maj 1659 overdrog Rantzau Pantet til sin Svigersøn.

Om Langeland, som det saa ud i den Tid, da det var i Christian Rantzaus Besiddelse, skriver Forfatteren Arent Berntsen i sit i Aaret 1656 udgivne højst fortjenstfulde Værk: »Danmarckis oc Norgis fructbar Herlighed«:

»Langeland eller Lawind, som det almindeligen nefnis, er Fyns Stiftis fierde fornemste Part, hvilcket aff sin Lengde (som er 7 Mile) skal havfe sit Nafn: Thi det er ickun 1 Mijl bredt. Det ligger mellem Fyen oc Lolland oc hafver ickun it Slot oc Lehn kaldet Tranekier, under hvilcket nesten det ganske Land (eftersom der paa findis icke mange Herregaarde) er liggende. Det delis udi tvende Herreder, som er Nørre- oc Synder-Herred: Oc hafver kun en eneste Kiøbsted kaldet Rudkiøbing eller (som den undertiden nefnis) Lawingskiøbing, hvilcken er liggende ved den westre Søkant ungefehr mit paa Landet oc hafver god Indseygling fra Belt. Hvorfor oc derfra fortsettis en temmelig Handel til Søes paa atskillige Tyske oc andre steder, hvorved lige som Borgerne udi Formue saa oc Byen udi Bygning tiltager oc forbedris.

Landets Beskaffenhed aff fructbar Leylighed med Ager Jord, Eng, Græszgang, Marck Skou, Fiskeri, Jact oc alt andet er fast lige ved Fyens. Dog hvad Ager-Jord belanger kand den vel den Fynske Jord foredragis, eftersom denne undertiden er meget sandig, men hin stedse aff maadelig Fedme oc til alle Slags Sæd mere fructbar.

Ofver alt er Landet med skjøne oc mange Landsbyer oc Bønder-

gaarde bebyggt, som oc besiddis aff vel formuende Bønder oc Indwaanere, hvilcke oc ere duelige Aufls Folck, som udi atskillig Brug aff Jorden, Skou, Eng, Fructhaver, med Qvæg, Bier oc andet ingen Flid til deris Nærings fortsettelse underlade. in summa aldels intet er tilforne om Fyen oc des Indbyggere blefven meld, som jo oc tillige dette Land tilskriffvis«.

Man vil i denne Beskrivelse lægge Mærke til, at Lavind dengang var det almindelig anvendte Navn for Langeland, endnu i Begyndelsen af forrige Aarhundrede ser man denne Betegnelse fremkomme, blandt andet hos Grundtvig, der i sit 1812 skrevne Mindedigt om Charlotte Louise Ahlefeldt, Storkanslerens Descendent, General Frederik Ahlefeldts Hustru, benytter Udtrykket »Lavinds Greve« i Omtalen af den Afdødes efterladte Ægtefælle. I vore Dage er der næppe nogen Langelænder, der bruger Udtrykket Lavind, derimod er det ret almindeligt, at Beboerne paa Langeland kalder deres Ø et Land, saaledes som Arent Berntsen gør det i sin her citerede Skildring. Det er værd at lægge Mærke til Forfatterens Udtalelser om den levende Handel, som dengang prægede Rudkøbing, og den stærke Fremhæven af den langelandske Jords større Frugtbarhed end den fynske, ligeledes lægger man Mærke til Paa-visningen af den store Velstand, der herskede mellem de langelandske Bønder i Aaret 1656. Denne Velstand var grundig afløst af Nød og Elendighed, da Frederik Ahlefeldt overtog Tranekjær Len. Karl Gustav havde under 10. Februar 1658 udstedt et saakaldet Sauvegardebrev, i Henhold til hvilket hele Øen Langeland skændedes til Corfitz Ulfeldt. Dette Gavebrev beskyttede selvfølgelig i nogen Maade Langeland mod de med Krigen følgende Ødelæggelser, men det blev galt nok endda, for Svenskerne, der huserede som Vandaler overalt i Danmark, kunde ikke ganske unddrage Langeland for Krigens Tynge, selvom man naturligvis ønskede saa vidt muligt at skaane Ulfeldts nye Domæne. Men den Beskrivelse, Arent Berntsen, der som født i Bergen førte Tilnavnet Bergen, giver af Langeland, som det var tre Aar før Frederik Ahlefeldt tiltraadte Lenet, er fuldt ud korrekt, hans Bog er i det hele taget en Guldgrube for den historiske Forskning. Da Berntsen skrev sit omfangsrige Værk, var han Byskriver eller Raadstueskriver i København, i hvilken Stilling den i Forvejen hovedrige Mand drev en

omfattende Bygnings- og Spekulationsvirksomhed, saa han fik Lejlighed til at forstrække Kongen med meget store Pengelaan, som Pant overdroges ham Sognene Brønshøj og Husum ved København.

Tranekjær Slots Oprindelse taber sig i Fortidens Mørke, den første Mindelse om Stedet har vi i et originalt Brev fra Hertug Valdemar den Fjerde af Sønderjylland, der efter Mordet paa Erik Glipping var blevet udnævnt til Forstander for det danske Rige og Formynder for den umyndige Erik Menved. Brevet, der er affattet paa Latin og dateret Tranekjær 1287, er underskrevet »Valdemar, af Guds Naade Hertug af Jylland«, og bekræfter forskellige Privilegier, som ere skænkede Svendborg By (Noverint omnes libertates leges et jura qvae temporibus progenitorum nostrorum, videlicet Domini Voldemari qvondam Regis Danorum, Erics clarae memoriae Ducis Jutiae Patris nostri praedilecti, et domicelli Abelis nostri patru, liberius habuerunt.) Den i Brevet omtalte Abel var Valdemar den Fjerdes Farbroder, Søn af Kong Abel, han ejede Svendborg By, hvor han døde og blev begravet i 1279. Paa den Tid, da Brevet blev udstedt, residerede Hertugen af Langeland, Erik, med Tilnavnet Langben, Valdemar den Fjerdes Broder, paa Tranekjær. Erik havde arvet Langeland efter sin Fader Hertug Erik den Første af Sønderjylland. Da Erik Menved var blevet myndig, fordrev han Erik fra Tranekjær og lagde Langeland ind under den danske Krone. Efter Slaget ved Sommersted blev Langeland atter overdraget Erik Langben, der kort efter ægtede en Datter af Erik Plovpenings Enke i hendes andet Ægteskab, Sophie af Rosenborg. Hertug Erik flyttede tilbage til Tranekjær, som han i 1295 befæstede. Efter Erik Langbens Død 1310 blev Hertuginde Sophie boende paa Tranekjær.

Der foreligger endnu et Brev fra den Tid, det er udstedt af Erik Langben og dateret Tranekjær 1296: »Erick af Guds Naade, Hertug paa Langeland, hilser alle, som dette Brev forekommer, ævindeligen med Gud, Man skal med levendes Røst eller skriftlig Vidnesbyrd udødeligen gjøre, hvad som i Tiden skal skee, at det ikke med Tiden skal udslettes; Derfor skal alle nærværende og efterkommende vitterlig viide, at Vi med dette vort Brev have undt og stadfæstet Vo-

res elskelige Indbyggere i Rudkiøbing alle deres Friheder og lovlige Vedtægter, som de udi Vores Forfædres Tid, Vores elskelige Fader, fordum Hertug i Jylland, og Vores Elskelige Far-Broders Søn, Domicelli Abels Tid befindes at have havt strengeligen forbydendes alle Fremmede, som af andre Slæder hændes did at komme, fornævnte Vores Indbyggere med nogen Kiøb eller Sahl i nogen Maade at forurette, heller og deres Friheder, og vitterlig til Skade at forandre, saafremt de vilde undflye Vores Hæfn og Vrede; Til hvis ydermeere Stadfæstning Vi forunde dette Vor Brev med Vores Signet at bekræfte.«

I sin i 1830 udgivne Bog »Efterretninger om de gamle Borge«, kalder Burman Becker Tranekjær »Levningerne af en af Danmarks ældste og i sin Tid stærkeste Borge. Udsigten fra den øverste Terasse over det skønne Land og de omliggende Øer er henrykkende, og Erindringen om de mange Begivenheder dette Sted i 6 Aarhundreder maa have været Vidne til, gør det særdeles interessant.« Vi have af ovenstaaende set, at det forholder sig rigtigt, naar Becker kalder Tranekjær en af Landets ældste Borge; at den skulde have været en af Landets stærkeste Fæstninger, turde dog vist være en mild Overdrivelse.

Paa et Kort fra Erik Langbens Tid betegnes Tranekjær som »castrum eller arx equitum, paa Dansk Fæstning«. Den langelandske med en dobbelt Række Løbegrave og med Vindebro forsynede Borg kom til at spille en meget og betydelig Rolle i den danske Krigshistorie efter Erik Langbens Død: Erik Menved opholdt sig paa Tranekjær under sin Fejde med de holstenske Grever, og det var her, at Freden mellem ham og Grev Gert blev sluttet. Hertug Valdemar den Femte af Sønderjylland boede paa Tranekjær som mindreaarig efter at have arvet Langeland fra sin Fader Erik Langben. Christoffer den Anden vilde, skønt han gjorde Krav paa Stillingen som Formynder for Valdemar den Femte, fratage denne Tranekjær med Langeland, men den unge Hertugs Morbroder, Grev Gert af Holsten, kom sin Slægting til Hjælp. Umiddelbart efter blev Christoffer den Anden afsat, og Valdemar den Femte sat paa den danske Trone. Herligheden varede kun kort, men Tranekjær naede dog en Tid at være Residens, medens Barnekongen regerede. Valdemar den Femte beholdt Tra-

nekjær med Langeland efter at have ombyttet Stillingen som Konge af Danmark med den mere beskedne som Hertug af Sønderjylland. Valdemar Atterdag søgte at fordrive Valdemar den Femte fra Langeland og drog 1355 i Spidsen for en Hær mod Tranekjær, hvis Belejring han personlig ledede. Det lykkedes imidlertid ikke Valdemar Atterdag at fordrive sin Svoger. Arild Hvidtfeld siger i sin Krønike, at Grunden til, at det ikke lykkedes Valdemar Atterdag trods lang Belejring at erobre Fæstningen, var den, »at Adelen og Bønderne var forsømmelige i at følge efter med Kirkeskyds og Blider.«

3 Aar efter gjorde Kong Valdemar et nyt Forsøg paa at erobre Tranekjær, og denne Gang lykkedes Foretagendet; efter 2 Ugers Belejring blev Slottet stormet.

Fra nu af forblev Tranekjær i de danske Kongers Besiddelse, men Slottet og Langeland vedblev at være et Stridens Æble, idet de holstenske Grever gjorde gældende, at Langeland med Rette tilkom Hertugerne af Sønderjylland. Dette gav Anledning til uafbrudte Stridigheder mellem Kongerne og Greverne, og Striden blev først bilagt under Christian den Første. Efter at Valdemar Atterdag havde lagt Tranekær med Langeland ind under den danske Krone, residerede der en lang Række Lensmænd paa Slottet her: En af Axelsønnerne Philip Axelsøn Thott var en Tid lang Lensmand, og fra Tranekjær førte han adskillige Ledings- togter mod Karl Knutson. Philip Axelsøn blev af Samtiden beskyldt for at drive Sørøveri, denne Anklage blev dog muligen rejst med Urette.

Christian den Første gjorde sin Søn, den senere Kong Hans, til Lensmand paa Tranekjær, og ifølge den Indskrift, som findes paa Sognekirkens Klokke, fik Kongesønnen samtidig med Forleningen af Langeland Titelen Fyrste af Tranekjær.

Efter at have fulgt sin Fader paa Danmarks Trone, gjorde Kong Hans Tranekjær til Livgeding for sin Gemalinde, Dronning Christine, der ofte aflagde lange Besøg paa Tranekjær, endnu medens hendes Ægtefælle levede; det kan ses af hendes Regnskaber, der ere saa udførlige, at de kan betragtes som almindelige Dagbøger. Lybækkerne forsøgte uden Held at erobre Tranekjær fra Kong Hans, der blev gjort store Anstrengelser for at opnaa dette Maal, saaledes ledede Lybækkerne Vandet ud af de Slottet omgivende

Grave, men til ingen Nytte. Som Enke gjorde Christine af Sachsen endnu længere Ophold paa Langeland, hvor hun aabenbart har været godgørende overfor Trængende, det kan ses af mange Poster i Regnskaberne: »Item tolv Skilling fore en Skindkjortel then lille Pige fik.« »Item Sko och en rød Lue til en Pige i Tranekjær.«

Dronningen styrede sit Livgeding ved Hjælp af skiftende Fogeder, en af disse var Søren Stampe, der viste sin Taknemmelighed overfor Dronningens Minde ved at bevare Troskaben mod hendes Søn, Christian den Anden. Søren Stampes Efterfølger i Stillingen som Lensmand var Otto Krumpen, der straks overgav Tranekær til Frederik den Første, efter at Rigsraadet havde afsat Christian den Anden. Frederik den Første viste sin Paaskønnelse for denne hurtige frivillige Overgivelse af Tranekær ved gentagne Gange at gæste Otto Krumpen paa Tranekær. Otto Krumpen svigtede Frederik den Første ganske som han havde svigtet Christian den Anden, idet han under Grevens Fejde overgav Tranekær til Lybækkerne, der havde omgivet Slottet med Skanser, han fik iøvrigt ikke andet ud af det, end at Christoffer af Oldenburg tog ham med som Gidsel og i hans Sted genindsatte Søren Stampe, der af Christian den Anden var blevet flyttet til Aalholm, som Lensmand paa Tranekær. Aaret efter sendte Christian den Tredje Søhelten Peder Skram mod Tranekjær, der atter blev lagt under den danske Krone.

Efter Grevefejdens Slutning lykkedes det ikke alene Otto Krumpen at opnaa Tilgivelse hos Christian den Tredje, han vandt ovenikøbet den nye Konges Gunst, men Tranekjær fik han dog ikke tilbage, det blev skænket Dronningen som Livgeding. Dorothea af Lauenborg foretrak imidlertid som Enke at tage Bopæl paa Koldinghus. Herefter skiftede Lensmændene hyppigt, i et længere Tidsrum var Tranekjær slaaet sammen med Nyborg Len, Lensmændene boede da i Nyborg. Indenfor den lange Række af skiftende Lensmænd kan som særlig bekendte nævnes Tycho Brahes Plejefader, Jørgen Brahe, og Christian den Fjerdes Svigersøn, Hannibal Sehested.

I den Tid forfaldt Tranekjær, og Christian den Fjerde udstedte derfor i 1642 en Befaling til Lensmanden, Christopher Urne: »At Vort Slot Tranekjær, der er ganske brøstfældigt, skal repareres.« Lensmanden reflekterede ikke synderligt paa denne Befaling, han

udrettede ikke stort andet end Nedbrydningen af Taarnet, der stod midt paa Gaardspladsen og ragede saa højt i Vejret, at det var synligt hinsides Østersøen nede i Mecklenborg. Slottet dannede dengang en sammenhængende Firkant; de to Fløje, der staar endnu, nemlig den nordlige og vestlige, anvendtes til Beboelse, i den sydlige og østlige Fløj var der Køkken, Fadebur, Folkeværelser, Stalde og Vognporte. Bygningen var omgivet af en meget bred Ringmur, paa hvilken man kunde køre Slottet rundt i Vogn.

Borgens af Munkesten opførte Mure var meget tykke. Den nordlige og vestlige Mur var tykkest, da det var fra de Kanter, man kunde vente en eventuel Fjende. Murene ere som de staar den Dag i Dag tre Munkesten tykke mod den udvendige Flade; til den Side, der vender mod Slottets indvendige Side, er Tykkelsen to Munkesten tyk. Mellemrummet dannede en kompakt Masse af Ler, Kalk, store Sten og Rester af Mursten. Mod Vest var der en Vægtergang. Ladegaarden med de rummelige af Breide Rantzau opførte Avlsbygninger laa lige vest for Slottet ved Bankens Fod, der, hvor der nu er Ridebane. En Synsforretning af 18. August 1597 giver følgende Skildring af Ladegaarden: »En Kornlade, 17 Væggerum langt, muret med Stolper og tækt med Tegl, nok et Hus opbyggt til Bryggers, nok 2 Fæhuse, klinte med Ler, og et Hus, som har fordums været Skriverstuen, Slagterhus, Vaskehus og andre smaa Kamre, en Vandkunst til at tage Vand op til Slottets Behov.« Synsforretningen beretter endvidere: »Et lidet Hus over Porten, som Breide Rantzau lod bygge, ved Magt, et lidet Hus, som er et Portus, der næst op til, slet forfaldet.«

Da Rantzau overlod Tranekjær til Frederik Ahlefeldt, var baade Slottet og Øen i Svenskernes Besiddelse og slemt medtagne. Rantzau havde aldrig egentlig beboet Tranekjær, men kun gjort flygtige Ophold, Slottet var kun nødtørftigt møbleret. En Masse Vinduer var slaaet i Stykker, Trapperne var i en daarlig Forfatning, og intet af Værelserne var beboeligt. Hvad det udvendige angik, var Murene stedvis ødelagt, Ladegaarden var meget medtaget.

Man faar et levende Billede af Tilstanden paa Langeland udenfor Tranekjær, dengang da Frederik Ahlefeldt overtog Lenet, ved at betragte Indbyggerantallet før og efter Svenskekrigen. Da Krigen begyndte, havde Langeland 7000 Indbyggere, da den

ophørte, var Indbyggertallet svundet ind til ca. 4500. Til Tranekjær Len hørte Halvdelen af Langeland. Der hørte 365 Bøndergaarde til Lenet, heraf blev de 140 ødelagte af Svenskerne, dels nedrevne, dels afbrændte; Resten af Gaardene var i en meget daarlig Forfatning, adskillige henlaa uden Dyrkning og Drift. Af de 300 Huse, hvoraf Halvdelen havde Jordtilliggende, var de 90 ødelagte. For Jordens vedkommende laa de to Femtede øde. Endnu 20 Aar efter Krigens Ophør laa 65 Gaarde øde. Skovene var lige saa medtagne som Gaardene, Træmassen var svundet stærkt ind, adskillige Skove var ligefrem nedbrændte.

Det Frederik Ahlefeldt overdragne Tranekjær Len var, som det vil ses, den rene Elendighed, uden synderlig Forgyldning, om Indtægter af Godset kunde der foreløbig ikke være Tale. Frederik Ahlefeldt opgav a priori enhver Tanke om at residere paa Tranekjær, der foreløbig kun blev indrettet ganske nødtørfigt. Ahlefeldt maa dog have gjort Slottet nogenlunde beboeligt, for han kom under sine Langelandsbesøg aldrig ene, men medbragte altid Gæster, deriblandt nogle af de fremmede Gesandter i København.

En Synsforretning, der blev afholdt i 1661 ved Overdragelsen af Lenet til Frederik Ahlefeldt, oplyser om Tilstanden paa Slottet:

»Niels Hardeboe til Egelykke og Erik Kaas til Lindskov og Hjortholm, Landsdommer og Commissarius paa Langeland Giøre vitteligt: at vi efter Kongelig Majestæts naadigste Befaling af 3' Juni 1661 have begivet os til Tranekjær Slot og Lehn for flittig at granske og forfare, hvorledes Skovene nu efter forløben Krigstid ved Magt ere, item hvorledes Slottet og tilhørende Bygninger saavel som Bøndergaarde nu forefindes, og hvorledes Sæden i Marken beskaffen er, og det fra os under vores Hænder og Signeter til Ærlig og Velbyrdig Mand Frederik Ahlefeld til Søegaard, Kongelig Majestæts Befalingsmand paa Tranekjær Slot, at give beskrevet — haver vi den 20' September os begivet til bemeldte Slot og Lehn, og dets Lejlighed erfaret. Slottets Bygfældighed og Mangler er som følger: Grevens Gemak mangler 16 Vinduesbuer og 8 store Vinduer, der ovenover 8 Vinduer, nogle Muursten paa Muuren og i Gulvet, i Sengekammeret mangler 4 Vinduer med Buer, samt Muuren har og Mangel, 3 Dørlaase borte. Udi Breides¹ Stue mangler 10 Vinduer

¹ Rantzau.

og 8 Buer og 10 Vinduer ovenover nogle Muursten i Gulvet, 2 Dør-laase og en Dør brøstfældig. I Sengekammeret derhos 6 Vinduer med Buer og en Tværpost; Svalen og Trappen ganske brøstfældige, udi det store Køkken mangler 4 Vinduer, saa og en Dørlaas; udi Borgstuen mangler 3 Karme og 6 Vinduer; udi Brødkammeret 5 Vinduer og en Dørlaas, udi et lidet Kammer derhos fattes 2 Dørre 2 Vindueskarme med 4 Vinduer, saaog nogle Lægter og Tagsteen; udi de 3 øverste Gemakker paa det nordre Huus er alle Vinduer borte, 1 Dørlaas og 1 Dør, nok 3 Dør-laase; item Jern for i den ene Skorsteen, 22 Vinduer 1 Karm saaog 15 Buer; desforuden i et andet Kammer derhos 13 Vinduesbuer, 16 Vinduer, 1 Dør-laas; udi Gangen 1 Vindueskarm og 8 Vinduer. Udi den gamle Fruestue 24 Vinduer, 1 Karm og 7 Buer, et Jern i Skorstenen, i en Deel af Loftet og Gulvene ere Dellerne¹ borte, samt en Dør-laas og Hængsler borte; udi Peder Basses Sengekammer mangler 6 Vinduer 1 Dør med Laas og Hængsler et Jern for i Skorstenen; i det lille Kammer derhos 1 Karm og 6 Vinduer, 1 Dør med Laas og Hængsler; udi hans Kammer 2 Vindueskarme med 3 Buer og 18 Vinduer, af Loftet noget afbrækket, 2 Dørre med Laas etc. mangler; Loftet over Løngangen afbrudt, mangler 1 Vindue og Bue, 1 Dør med Karm o. s. v.; paa Vægtergangen 1 Dør med Behør. Opgangen til øverste Gemakker ganske ruineret; udi Bryggerhuset mangler 2 Dørre og Loftet paa nogle Steder brækket; Bagerovnen forfalden; i det lille Kiøkken mangler 1 Dør med Beslag, 2 Vinduer og Karme; den lille Stue ved Bryggerhuset ruineret; for Grevens Kjelder mangler 2 Dørre, for den østre Kjelder 1 Dør; til Loftet mangler Trappen; imellem Skriverstuen og det store Huus en stor Blyrende; Skriverstuen og Skorstenen brøstfældig. I Ridefogdens Residents paa Loftet, Dørre og Skillerum ruineret, samt Skrivers, Ladefogdens, Tærskerens og Røgterens Inventarium, man siger af Fjenden borttagen, foruden et Dejgtrug og Rusttrug².

Ladegaarden ruineret paa Dørre, Gavle og Skillerum, Loftet over Ridestalden med Spiltoug og Krybber afbrudt, samt Porten og Gavlen, som var beklædt med Deller, afbrudt og borte. Porthuset og Vindebroen ganske forfalden.

¹ Brædder.

² Et langt, ikke ret dybt Kar til at bære Korn eller Redskaber ned paa.

Slottets Vandmølle fandtes i alle Dele ganske brøstfældig.

Til Ladegaarden var aldeles intet saaet enten til Vinter eller Vaar. Skovene under Slottet og Bøndergaardene vare ilde medfarne, forhukkede, afbrændte og Barken afflaaet, undtagen Bjerreby Skov, som findes vel ved Magt«.

Synsforretningen omhandler ogsaa Bøndergodset, om hvis særgelige Forfatning man faar en grundig Beskrivelse:

» . . . Oluf Hansens Gaard i Stoense ruineret, Intet saaet, Knud Gummesens afbrudt . . . Hans Simonsens Gaard i Snøde øde, Jens Jørgensens ved Magt men intet saaet, Hans Madsens Huus afbrændt, Klaus Endfeldts ved Magt, saaet en Tønde Korn . . . Hans Pæsens Gaard i Ennebølle nogenlunde ved Magt, men øde . . . Niels Viamands Gaard i Svallebølle forfalden, saaet 6 Skæpper . . . Laurs Hansens Gaard i Fæbæk afbrudt og borte, Niels Vævers Gaard næstendels nedbrudt . . . Pærregaard, Empegaard og Knarager afbrændte . . . Bjerreby ved Magt . . . Lollesgaard i Simmerbølle øde og forfalden, 3 Gaarde i Kulepile By beboede af Mænd Alle ved Navn »Lollesgaard«, men alle 3 Gaarde nedbrudte, nok en Gaard nedbrudt. 1 Gaard i Rifbjerg noget beskadiget, men dog saaet 1 Tønde Korn. Søren Rasmussen Bosgaards vid Magt, saaet 1 Tønde . . . Spodsbjerg Færgegaard nedbrudt . . . Fuglsbølle Sogn. Østerby. Bremlebjerggaard ruineret og øde, Fladmosegaard ved Magt, saaet 1 Tønde Korn. I Herslev 5 Gaarde aldeles øde, den ene saaet 3 Skæpper, de andre intet . . . «

Af Maglebys 35 Gaarde var de 15 »ved Magt«.

Den i Synsforretningen omtalte brøstfældige »Slottets Vandmølle«, der dreves ved Hjælp af Vandet fra Tranekjær Sø, var ubrugelig, man benyttede Møllen i Bjerreby, der som alt andet der synes at have været i god Orden; Svenskekrigen havde i en mærkelig Grad skaanet Bjerreby.

Allerede en Maaned efter at Svenskerne havde forladt Øen, aflagde Frederik Ahlefeldt et Besøg og medførte en Del Inventar foruden sin personlige Bagage, Bønderne, der indtil videre vare fritagne for enhver Afgift, havde ikke anden Forpligtelse end at holde sig parate med Køretøjer. Senere blev det Skik, at Bønderne

under Storkanslerens Ophold paa Tranekjær skulde besøge de Kørsler, som Opholdet og de dermed forbundne Besøg rundt omkring paa Øen medførte.

Den 9. August 1659 udstedte Frederik den Tredje et »Følgebrev« til Bønderne paa Langeland :

»Wii Frederich den Tredie med Guds Naade Danmarchis, Norgis, Wendis och Gottis Koning etc. Helse eder wore och Cronens Bønder och Tjenere, som ligger oc tiener til vort Slot Tranekier, och Osz Ælskelig den Ædelig och Welbaaren Hr. Christian Grefue aff Rantzov, Herre paa Breidenborig etc. Ridder, wor Mand Holstenske Raad, Statholder udi Førstendomene och Befalingsmand offuer wort Slot Stenburg, til dis udi Verge og Forsvar hafft haffuer, Wi bede eder alle og enhuer serdelis, saa och strengeligen byde och befale, at I retter eder effter, hereffter at suare Osz ælskelig Frederich von Alefeldt til Søegaard, wor Mand, Tiener, Holsteinske Land Raad, General Krigs-Commissarius, och nu werende extraordinarie Ambassadeur hos Hans Kierlighed Curføersten af Brandenborigs Hoff, giffuendis och giørendis hannem och ingen anden paa wore Wegne eders aarlig Landgilde, Giesterie, Sagefalddt, Ægt och Arbeyde, och ald anden Rente och Rettighed, som I pleyer och pligtig ere at giøre och giffue, och I aff Arrels Tid til Os och Kronen giort och giffuet haffuer, indtil wi anderledis til sigendis worder. Hand skal igien holde eder alle och enhver serdelis ved Loug Skiel och Rett, och ingen aff eder tilstede at forurrettes imod Lougen i nogen Maader i Thi lader det ingen lunde. Giffuet paa wort Slot Kiøbenhaffn den 9. Augusti Anno 1659. Wnder wort Zignet«.

Paa det Tidspunkt, da »Følgebrevet« blev udstedt, kunde man fra Kronens Side have foreskrevet, hvad det skulde være, det vilde have været aldeles betydningsløst i Betragtning af den Tilstand, hvori Langeland befandt sig; der var en regulær Hungersnød, særlig slemt var det i Tryggelev, hvor Kager tilberedte af Mask, som de Sultende fik udleveret af Præsten, var en Herreret, »ellers maatte man tage til Takke med Planterødder og Hørknævl¹)«, som det hedder i en samtidig Beretning.

¹ Hør, hvoraf Frøene var afrevne (kneblede).

Det synes, som om Frederik Ahlefeldt har ment, at han havde mere end nok af Jordegods og Boliger, i alle Tilfælde ønskede han inderligt at blive af med Langeland, der kun slugte Penge. Da Frederik den Tredje havde lukket sine Øjne, saa det virkelig en Tid ud til, at Ahlefeldt skulde blive fri for Langeland, den nye Konge vilde gerne udvide Ryttergodset og til den Ende vinde Langeland tilbage. Der blev da ogsaa forhandlet mellem Regeringen og Frederik Ahlefeldt om en Indløsning af Pantet. Det blev dog for dyrt for Regeringen, idet Gælden til Frederik Ahlefeldt gennem Restancer var vokset til 80.000 Daler. Under Brevvekslingen mellem Regeringen og Frederik Ahlefeldt, skriver denne under 27. Juli 1670 ra Graasten til Griffenfeld:

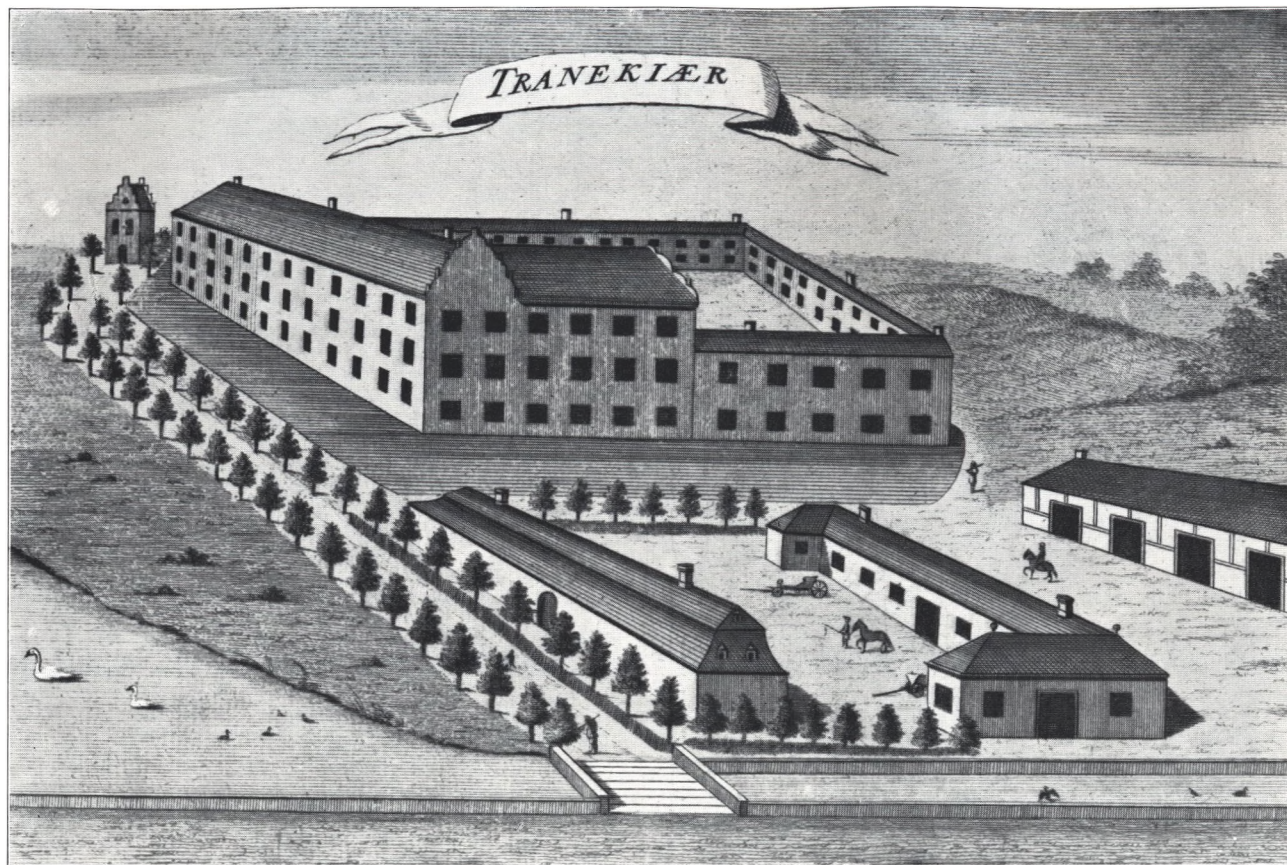
»Eders Excellenses højtærede Skrivelse af 23. July har jeg rigtig modtaget og deraf med synderlig Fornøjelse set, at Hans Kongelige Majestæt, formedelst Mangel paa Gaarde ved Indretningen af Rytteriet, allernaadigst har fundet betimeligt at indløse Øen Langeland, og derfor allernaadigst desiderer at vide mine allerunderdanigste Tanker om, hvorlunde Tilbagebetalingen paa den beqvemeste Maade kan blive effectueret.

Som Svar skulde jeg herved tjenstligst meddele, at omend jeg ikke har noget større Ønske, end at ovennævnte Amt, af hvilket jeg og mine (al den Stund hvert Aar en stor Part er blevet til Restance) ei har haft andet end som Skade, jo før des bedre maatte vorde indløset og den laante Hovedstol med samt de resterende Renter maatte blive afdragen, saa vil det alligevel for nærværende falde mig besværligt, om ikke umuligt, at foreslaa nogle tilgængelige Midler, da det er mig ubekendt, om Hans Kongelige Majestæt allernaadigst er sindet at lade saadan Afløsning foretage enten med rede Penge eller med andre Godser.«

Det til Frederik Ahlefeldt pantsatte Tranekjær Amt var takseret til 130.000 Rigsdaler, men Værdien var relativ, som Følge af de store Ødelæggelser under Svenskekrigen. Da Indløsningen af Langeland oversteg Statens Finanser, ordnede Griffenfeld Sagen paa en anden Maade. Paa hans Indstilling blev Tranekjær Amt forandret til et Grevskab, der skulde være arveligt i Frederik Ahlefeldts Slægt. Det nyoprettede Grevskab var paa 2537 Tønder Hartkorn, hvoraf en Del laa paa Nordlangeland og noget paa den sydlige Del

af Øen. Af Hovedgaardene laa Korsebølle, Pæregaard og Blegholm i Nærheden af Tranekjær, Tryggelevgaard laa fire Mil mod Syd, medens Søgaard laa ude paa den yderste Sydspids af Øen, Frederik Ahlefeldt havde givet denne Gaard et Navn, der kunde minde ham om hans sønderjyske Hjem. Direkte under Tranekjær hørte Slotsladegaarden, der over hele Langeland gik under Navnet Ladegaarden. To Maaneder før Grevskabets Oprettelse blev Frederik Ahlefeldt, paa Indstilling af Griffenfeld, med hvem den senere Storkansler stod paa en udmærket Fod, udnævnt til Greve, paa det Tidspunkt var Frederik Ahlefeldt allerede tysk-romersk Rigsgreve, hvorom senere.

20. Juni 1672 udstedte Christian den Femte et paa Latin affattet Dokument, der indeholdt Frederik Ahlefeldts Udnævnelse til dansk Lensgreve. Dokumentet, hvis Original opbevares paa Tranekjær, og som er skrevet paa Pergament med det kongelige Segl vedhængt, er underskrevet af Kongen selv og paraferet af Griffenfeld. Det omhandler ikke alene Frederik Ahlefeldts Ophøjelse i Grevestanden, men ogsaa Erectionen af Tranekjær Amt til Grevskabet Langeland. Udnævnelsen er holdt i Vendinger, der er meget smigrende for Frederik Ahlefeldt, han benævnes »Vor berømte Gehejmerraad og Statholder i Hertugdømmerne«. »Frederik Ahlefeld, der allerede er Greve af det romerske Rige udnævnes nu ogsaa til Greve i Vore Riger for sig og sine ægte Livsarvinger i nedstigende Linie, baade Mænd og Kvinder, han og hans Efterkommere skal have, nyde og glæde sig ved de samme Privilegier, Friheder og Prærogativer, som de andre Grever i mine Riger glæder sig ved og nyde. Han og hans Efterkommere skal til evige Tider nyde disse Privilegier og det forbydes hver og alle at gøre Forfang herimod, saadant vil blive straffet med en Bøde paa 200 Mark til Vor kongelige Kasse og med Vor allerhøjeste Unaade.» Derefter opregnes Frederik Ahlefeldts Dyder og Fortjenester i Krig og Fred som Foranledning til denne Udnævnelse, der skal opfattes som en kongelig Tak og Paa-skønnelse. Titlen skal ikke alene gælde i Danmark og Hertugdømmerne, men ogsaa om Frederik Ahlefeldt og hans Descendenter skulde bosætte sig i det romerske Rige, in casu Rixingen. Grevskabet Langeland betegnes som »et Mindesmærke der ned gennem de kommende Tider skal forkynde sene Slægter om Vor Kongelige

TRANEKJÆR

Mildhed og hans Berømmelse.« Derefter følger en Omtale af »den Hypothek, som vor guddommelige Bedstefader, Kong Christian den Fjerde, højlovelig Ihukommelse, havde givet Grev Rantzau i Tranekjær Amt og hvilken af samme er overdraget bemeldte Grev Alefeld.« Denne Hypothek, der danner Grundlag for Grevskabet Langelands Oprettelse, erklæres derpaa converteret i det nyoprettede Majorat, som skal besiddes af Frederik Ahlefeldt og hans i Ægteskab avlede mandlige Efterkommere med de samme Privilegier, Friheder og Prærogativer, som Landets andre Grevskaber.

Kongen. . .

»byder og befaler, at han og hans Efterkommere skal glæde sig ved og nyde dette Grevskab for bestandig og i al Evighed. Derfor skal bemeldte Grevskab ikke kunne gaa ud af hans og hans Efterkommeres Hænder, det være sig ved Pantsættelse eller Salg eller paa nogen- somhelst anden Maade, uden Vor eller Vore Arvesuccessorers i Henhold til Bøn derom opnaaede Tilladelse; Men det skal til evige Tider tilhøre ham og hans ægte mandlige Efterkommere, saa længe der er nogen tilbage af dem. Hverken ved Herrens eller Vasallens Død skal der tilstedes eller forlanges nogen yderligere Bekræftelse af det vi herved have sat i Kraft. Men saa ofte som Herren eller Vasallen skifter, skal der indbetales 200 Guldstykker som man kalder ædle Roser, i Vort Skatkammer. Naar der ikke længer findes nogen ægte mandlige Efterkommere af formeldte Herr Frederik Ahlefeld, nu Greve af Langeland og Rixingen, da skal bemeldte Grevskab Langeland der nu er tildelt foran meldte Greve Frederik Ahlefeld og hans mandlige Efterkommere vende tilbage til Os og Vore Arve Efterkommere med alle hans Rettigheder og Appertinentier. I Overensstemmelse hermed underskriver Vi med egen Haand dette Patent og forsyner samme med Vort kongelige Segl.

Givet paa Vort Kongelige Slot Kjøbenhavn den 20. Juni 1672, i Vor Regerings tredje Aar.

CHRISTIAN

P. Griffenfeld

Fem Aar efter modtog Frederik Ahlefeldt fra Kongen følgende Skrivelse angaaende et særligt Vaaben for Grevskabet Langeland.

Christian den Femte, af Guds Naade, Konge til Danmark o. s. v. Giøre Alle Witterligt, at Saa som Wij tilforen allernaad. haffuer erigeret Trankier Ampt udj Vort land Langeland beliggendis her i Wort Rige Danmarch til et Greffschab, og det Os Elschel. Hr. Friderich Ahlefeld Greffue til Langeland og Rixingen etc. Som et ret Greffuelig Lehn effter den hannem af Oss allernaad. gifne og meddeelte Investiturs videre formelding af Dato Kiøbenhaffn d. 20. Juny Anno 1672 under Titul og naffn aff det Grefschab Langeland allernaad. conferered, Da hafue Wij endnu ydermeere til et sær Kongl. Naadis Kiendetegn og til Amindelse, at Langeland af Os til et Grefschab er ophoyet, bemeldte Grefschab Langeland med saadan sær Clenodie og Waaben allernaad. benaadet: Nemlig Midt udi schioldet opspringer af Wandet een Guel Croned Løwe udj blaafeldt. Ofuen paa Schioldet (undertagendis naar hand det blot foruden hielm med een Stoer Grefuelig Crone paa det bare schiold føre will, huilchet hannem da frit forestaar at giøre naar hannem lyster) Staar een Stoer Croned Tourneer Hielm med ellufue Traller obnet, huor af igien opspringer en Guel Løwe med en Crone paa Hofuedet, Saasom det her hoss med Sin Rette farfue findes afmalet: Huilchet schiold, waaben og Clenodie hand og hans egte liffs Arffuinger og Descendenter og Greffuer af Langeland udi alle Tourneer og Ridderspil, udj alle ærlige og redelige occasioner og heller offuer alt huor de det føre og bruge Vil og lyster Saasom deres Rette Waaben for bemelte Grefschab Langeland W-behindert og W-formeent aff alle til ævig tid føre og bruge maa. Og schal her Vdj og her imod ingen dennem nogen hinder eller forfang giøre eller giøre lade under 200 lødige March Gulds Straff og Voris høyeste Unaade.

Giffuet paa vort Slot Kiøbenhavn d. 30 Martij Aar efter Christi Fødsel 1677 Woris Regierings ottende.

Da Frederik Ahlefeldt blev gjort til Lensgreve paa Langeland, førte han Titel af Amtmand over Tranekjær Amt. Amtmanden var i Modsætning til tidligere Tidens Lensmænd slet og ret Embedsmand, det var et af de mange Brud med Fortidens Adelsregimente, da Lensmandsinstitutionen i 1662 ophævedes og gav Plads for det moderne Begreb Amter. Lensvæsenets Afskaffelse var et af de Krav,

som Borgerstanden stillede i 1660, og Kongemagten var ikke sen til at imødekomme dette Ønske, der faldt godt i Traad med Frederik den Tredjes Had til Adelen, et Had, der gav sig Udslag straks efter Enevældens Indførelse, idet Kongen gik uden om den danske Adel, da et Par nye Len skulde besættes med Lensmænd. Amtmændenes Magtfuldkommenhed kunde ikke paa langt nær maale sig med de gamle Lensmænds. Da det efter 1660 frem for alt gjaldt om at skaffe den tomme Statskasse Midler, kunde man ikke straks ordne den nye Institution paa den Maade, man havde ønsket det. Paa flere Steder blev det indrettet saaledes, at Amterne ligefrem bortforpantedes til de højest bydende, saa at Amtmændene i Virkeligheden ikke blev Embedsmænd, men Forpagtere. Denne Ordning blev fortrinsvis truffet paa de Steder, der var haardest ramt af Svenskekrigen, og hvor Skatteyderne vare særlig forarmede. Man mente, at det vilde være lettere, at faa Indtægterne af de forarmede Amter, naar en enkelt Mand var personlig interesseret i at faa saa meget som muligt ind.

Ifald det tidligere Tranekjær Len ikke var blevet omdannet til et Grevskab, vilde det sikkert være blevet forpagtet ud. Det kunde ogsaa være gaaet Lenet, som det gik adskillige andre Landsdele, at det var blevet gjort til Ryttergods. Grevskabet fik det nu langt bedre end den øvrige Ø, hvor en Del af det tidligere Krongods blev overladt Kronens Kreditorer, der udsugede Befolkningen, medens en Del blev gjort til Ryttergods. For Grevskabet oprandt en blomstrende og lykkelig Tid under Frederik Ahlefeldts overordentlig humane, kloge og dygtige Styre. Grevskabet Langelands Beboere kom paa Grund af de gode Kaar, hvorunder de levede, til at blive nogle af de mest velstaaende Bønder i hele det danske Monarki. Forholdet mellem Frederik Ahlefeldt og Beboerne blev da ogsaa det allerbedste, og længe efter hans Død taltes endnu paa Langeland med Taknemmelighed og Veneration om »Groszkansleren og Groszkanslerinden.«

I en Periode som den, hvori Frederik Ahlefeldt overtog Grevskabet Langeland, kunde det ikke blive anderledes, end at hans nye Besiddelse kom til at repræsentere pekuniært Tab for ham. Men den senere Storkansler var en hovedrig Mand, og han kunde tillade sig den Luksus, at gøre Langeland til en filantropisk Anstalt,

der kostede ham store Summer, hans store Hjælpsomhed overfor Langelænderne og hans almennyttige Foretagender paa Øen maatte betales af hans private Pengekasse og af Indtægterne fra hans store Besiddelser i Sønderjylland og Holsten. Det var Frederik Ahlefeldt om at gøre straks at berolige Langelænderne og lade dem forstaa, at den Omstændighed, at Langeland ikke længere var et Len eller Amt men som Grevskab i en privat Mands Besiddelse, ikke skulde betyde en Forringelse af deres Lod, hvad en og anden maaske kan have troet. I Tranekjærs Arkiv kan man ved Læsningen af Optagelser af Tingsvidner overbevise sig om, i hvor høj Grad det lykkedes Frederik Ahlefeldt at berolige Langelænderne med Hensyn til Fremtiden. Adskillig vigtigere er det, at de beroligende Udtalelser ikke vare tomme Ord, Handling fulgte paa Ord, der foreligger da ogsaa talrige Vidnesbyrd om, hvor glade og tilfredse Langelænderne følte sig under Frederik Ahlefeldts Styrelse. Ahlefeldt samlede en Del Repræsentanter for de langelandske Bønder paa Tranekjær Slot, og der begyndte han med den mere alvorlige Del, idet han oplæste Christian den Femtes Skrivelse til Grevskabets Beboere. Skrivelsen gik ud paa at indskærpe Ahlefeldts »Underdanere«, »at de skulde være deres Herre og Greve hørige og lydige«. Da denne kongelige Befaling var blevet Tilhørerne tilbørlig indskærpet, tilføjede den nye Lensgreve for egen Regning, »at det skulde ikke blive værre med dem, om det ikke blev bedre under Grevskabet, end det havde været under Kronen.«

Som Bevis paa Frederik Ahlefeldts lemfældige Behandling af Bønderne kan tjene, at der i hans Besiddertid kun betaltes 10 Daler i Indfæstning for Gaarde paa 50 Tønder Land, det vil sige paa Papiret, for i Virkeligheden gik det saaledes til, at naar en Fæster var død, og hans ældste Søn meldte sig for at overtage Faderens Gaard, Gaardene gik saa godt som altid i Arv fra Fader til Søn, fik han gerne Besked om, at han paa Grund af de daarlige Tider kunde slippe med det halve af den stipulerede Indfæstning, under særlige Omstændigheder slap han med slet intet at betale. Resultatet var, at der i Storkanslerens Tid overhovedet ikke var budgetteret noget Indtægtsbeløb for Indfæstninger. Hvad Afgifterne angik, var der overhovedet ikke fastsat bestemte Takster, Fæsterne svarede, hvad de efter nærmere Forhandlinger med »Oberinspektøren«

mente at kunne svare, og det var af gode Grunde ikke store Ting i Betragtning af Gaardenes mishandlede Tilstand efter Krigen. Hov-eriet var saa moderat, at det næppe har generet nogen, til Tranekjær Ladegaard var de omboende Fæstere, Gaardmænd og Husmænd, kun forpligtede til at pløje og harve gennemsnitlig 5 Tøn-der Land.

For Frederik Ahlefeldt var Overgangen fra at være Amtmand over Tranekjær Amt til at blive Lensbesidder ikke saa brat, som ifald han havde gjort Springet fra Lensmandsværdigheden. Amtmændene var ikke, saaledes som Lensmændene, en Art komman-derende Generaler i deres Jurisdiktioner, de i Amterne beliggende Fæstninger var dem saaledes uvedkommende, og de skulde ikke stille Ryttere til Krigstjeneste. Amtmændene skulde ikke som deres Forgængere sørge for Opkrævning af de offentlige Afgifter, dertil havde man nu særlige Embedsmænd, Amtsforvalterne. Heller ikke Retten til at udnævne de under dem sorterende Embedsmænd havde Amtmændene; Lensmændene udnævnte Øvrighedsperso-nerne, ikke alene i Landdistrikterne men ogsaa i Købstæderne, hvor Borgmester og Raad indsattes af Lensmanden. I Virkelighe- den fik Frederik Ahlefeldt en langt større Magt og Indflydelse som Lensgreve end som Amtmand, hans Stilling som Kirke- og Skole- patron gav ham en overordentlig stor Indflydelse paa det kirkelige Omraade og indenfor Skolevæsenet, ligesom hans Prærogativ med Hensyn til at udnævne de juridiske Embedsmænd gav ham en langt vigtigere Position end den Amtmændene havde.

Frederik Ahlefeldts Udnævnelse til Lensgreve og den samtidige Oprettelse af Grevskabet Langeland var et Led i Griffenfelds Po- litik. Tanken med Regeringsforandringen i 1660 var den samme som ved Cæsarismens Indførelse i det gamle Rom, en Overgang fra Aristokratisme til Demokratisme tilsigtedes. Alle Stænder skulde være lige, og over samtlige Stænder skulde den enevældige Konge- magt svæve som summa lex. Med Demokratiseringen blev det kun saa som saa, det, som var Borgerstandens højeste Ønske, et Ønske, for hvilket egne Interesser delvis traadte tilbage, var at faa den gamle danske Adel fortrængt fra dens prædominerende Stilling, og Skellet mellem adelig og borgerlig slettet. Dette lykkedes til Fuldkommenhed, og ingen var ivrigere for Gennemførelsen af den

nye Tingenes Tilstand end Griffenfeld. »Demokratiseringen« kom imidlertid kun til at gælde Forholdet mellem Adel, Gejstlighed og Borgerstand, til Bondestanden blev der ikke taget det fjerneste Hensyn, intet var det sejrende Borgerskab ligegyldigere, end hvorledes det skulde gaa Bønderne under den nye Kurs, alt blev da ogsaa ved det gamle. Kun paa et Sted var der nogen Interesse for Bondestandens Kaar, og det var indenfor den gamle og den nye Adel. Repræsentanten for denne Tendens var Hannibal Sehested. Som Rigsskatmester var det ham, der fik det ordnet saaledes, at den allerstørste Del af de nye Amtmænd blev virkelige Embedsmænd og ikke Forpagtere af Amterne. Sehested var ganske inde paa den samme Tankegang som Frederik Ahlefeldt, at det, det i forreste Række kom an paa, var at sørge for, at Landbruget blev bragt paa Fode igen, og at Bønderne fik en økonomisk Genrejsning, det skulde Amtmændene lige saa vel som de nye Lensbesiddere arbejde paa. Hannibal Sehested gik ud fra, at skulde Amtmændene gjøre sig betalt af Befolkningen indenfor deres Jurisdiktioner og ad den Vej skaffe Kronen de den tilkommende Indkomster, vilde de »sue« Befolkningen, som man udtrykte sig dengang. Det var dog først i Christian den Femtes andet Regeringsaar, at man helt gik bort fra at forpagte Amterne ud og satte Amtmændene paa fast Løn. Det i forrige Bind af Bogen omtalte Salg af Krongodserne skulde ogsaa tjene til Bondens Bedste, og det blev virkelig ogsaa Tilfældet i Sønderjylland og i visse Dele af Nørrejylland, hvor en Del Hovedgaarde under de tidligere Krongodser blev udstykkede og overladt Bønder i Fæste, men Bøndernes Pengemangel hindrede, at det skete i vid Udstrækning. Et af Sehesteds foreslaaet Moratorium, der blev givet Bønderne, raadede noget Bod paa Misèren. Medens Sehesteds Tanker saaledes blev udført i Praxis paa den jyske Halvø, kom de langt fra til Udfoldelse paa Øerne. Om Hannibal Sehesteds Interesse for Bondestanden vidner det politiske Testament, han efterlod ved sin Død, og hvori han varmt anbefalede Vornedskabets Ophævelse.

Enevældens Organisator, Griffenfeld, havde ingen synderlig Interesse for Bondestanden, og som Helhed blev Bøndernes Stilling efter Enevældens Indførelse ikke et Haar bedre end tidligere, navnlig vedblev Bondestanden socialt set at være en Pariakaste; der var

stadig et Svælg mellem Bønderne og Kongens øvrige Undersaatter; Udtrykket indenfor eller udenfor Bondestanden blev skelsættende, og det at være »indenfor Bondestanden« rummede nærmest et ned-sættende Begreb. Det danske Monarkis Befolkning kom i Virkeligheden til at bestaa af to Lag, der vare adskilte ved en dyb Afgrund. Indenfor det øverste Lag fandt der en delvis Amalgamerings Sted, om tre særskilte Stænder hørte man efter 1660 saa godt som aldrig tale, der eksisterede i Virkeligheden heller ingen Adel mere som Stand betragtet, og der blev under de første Enevoldskonger gjort, hvad der kunde gøres, for at Adel og Borgerstand kunde gaa ud i ét. Det at Adelen mistede sin Skattefrihed, saaledes at der ikke mere som hidtil kunde skelnes mellem »frie« og »ufrie« Stænder, var den væsentligste Grund til det forandrede Syn paa de tidligere Stænders Stilling til hverandre. Oprettelsen af Len og Stamhuse og den dertil knyttede Dannelse af en ny saakaldt højere Adel kom virkelig til at knytte Borgerstand og Adel nærmere sammen, enhver kunde i Kraft af en kongelig Naadesakt blive optaget indenfor den nye Adels Rækker, og enhver, der havde tilstrækkelig Mønt, kunde oprette et Godsmajorat. Majoratsbesidderne kom til at bestaa af for største Delen nye Mænd, og det af forskellige Grunde. Den gamle Adel var blevet delvis forarmet, og dens Medlemmer havde ikke tilstrækkelig af likvide Midler til at samle al den Jord, der var krævet til Oprettelsen af et Grevskab eller Baroni. Blandt Grundene til Forarmelsen var de over al Maade slette Tider for Landbruget, de nye høje Skatter, og navnlig det, at Adelen Forrettighed, Lenene, forsvandt, og at Adelen nu maatte dele Adgangen til Embederne med Borgerstanden. Det kan derfor ikke undre, at kun ganske enkelte indenfor den gamle Adel kunde præstere, hvad der krævedes af Jord for at faa oprettet et Majorat; til et Grevskab skulde der i det mindste høre et Tilliggende af 2500 Tønder Hartkorn og til et Baroni 1000 Tønder, og mange af den gamle Adels store Godsejere havde maattet sælge bort af deres Jord for at kunne svare Skatter og Renter af Gæld og for overhovedet at kunne eksistere; ikke engang den udsatte Lokkemad, at Lensbesidderne skulde have Skattefrihed for deres Hovedgaardsjord, Lensgreverne desuden for 300 Tønder Bøndergods og Lensbaronerne for 100, kunde hjælpe. Desuden var den gamle danske

Adel en svoren Modstander af Titler og af Fideicommisser. Denne Tingenes Tilstand var baade Frederik den Tredje og Christian den Femte mere end velkommen, de saa med Glæde, at den gamle Adel distanceredes, og den blev ikke alene distanceret, den fremadskridende Forarmelse og de Styrendes Ønske om at holde den gamle Adels Mænd udenfor indflydelsesrige Stillinger virkede hurtigt, en Del af de gamle Slægter, der tidligere havde styret hele Danmarks Rige, gik baade økonomisk og socialt ned ad Bakke; for fleres Vedkommende skete det, at de opslugtes af Bøndernes Rækker; saaledes gik det f. Eks. paa Langeland, under Storkanslerens nærmeste Efterfølgere hørte flere af de langelandske Bønder til den gamle Adel, enkelte Navne paa Langeland minder den Dag i Dag derom. Denne Udvikling var ganske efter Kongernes Hoved, det var ikke alene personlig Uvilje fra Fortiden, der gjorde sig gældende, men ogsaa Frygt, alle de tre første Enevoldskonger frygtede virkelig for, at der indenfor Adels Rækker skulde være Tanker oppe om en Reaktion. Denne Frygt var aldeles absurd, Adelen havde faaet et Knæk, som den aldrig forvandt. Men de danske Kongers med Uvilje parrede Frygt var alvorlig nok, endnu Christian den Sjette havde i testamentarisk Form faaet Advarsel fra sin Fader om at holde sig Adelen fra Livet. Med den nye Lensadel følte de enevældige Konger sig derimod paa en Maade beslægtede, Kongernes Maitresser og deres »naturlige« Børn blev som Regel optagne i den, Danneskjold, Dannemand, Danner etc.

Da kun ganske faa af de gamle Slægter optoges i den højere Adel, blev den naturlige Følge den, at Medlemmer af det slesvigholstenske Ridderskab, som Frederik Ahlefeldt, rige danske Borgerlige og indvandrede Udlændinge kom til at danne Stammen. Den nye Adel blev dannet paa Basis af Majoraterne, og det var et slet og ret Pen-gearistokrati, saaledes kom hamborgske Købmænd, navnlig saadanne, hvem Staten skyldte Penge, til at blive danske Lensbesiddere, en af de første Lensbesiddere og en af de største var Griffenfeld, der samtidig udnævntes til Greve. Det var end ikke nødvendigt, at Oprettelse af Majorater blev adlede, der eksisterede flere uadelige Majoratsbesiddere. Endnu mere end Oprettelsen af Grevskaber og Baronier bidrog den af Griffenfeld indførte Rangforordning til at gøre Adel og Borgerskab til et. De Borgerlige, som i Kraft af Embe-

der eller Titler fik Rang i de tre første Rangklasser, bleve erklærede for lige med de Adelige, dette gav sig f. Eks. Udslag i de paagældendes Ret til at indskrive deres Døtre i de adelige Frøkenklostre. Naar Officerer havde naaet en vis Charge, skulde de nyde Ret til at føre et von foran deres Efternavn, Officererne vare da ogsaa af alle Embedsmænd de, der stærkest holdt paa deres adelige Rang, selv om deres Navne vare nok saa Borgerlige. De højeste gejstlige Personer holdt ligesom Officererne meget paa deres Fornemhed og paa, at de var mindst lige saa gode som almindelige Adelige, i denne Forbindelse kan det bemærkes, at en af Frederik Ahlefeldts Efterfølgere paa Tranekjær i officielle Skrivelser som Kirkepatron hyppig omtalte Biskoppen over Fyns Stift som »min høje Foresatte«. I Griffenfelds Tid blev der nøje vaaget over, at de tvende Stænder ikke blev forfordelte, og man søgte ved Embedsbesættelser at undgaa Skin af, at en særlig Stand blev foretrukket, saaledes var der lige mange adelige og borgerlige Assessorer i Højesteret, ogsaa indenfor Cancelliet blev der overholdt en vis Ligevægt mellem borgerlige og adelige.

Hvilken Rolle Rangen spillede, og hvor strengt det blev overholdt, selv i Kirken, kan ses af det kongelige Reskript til Marskal Kørbitz angaaende Placeringen af Rigets højeste Embedsmænd under Gudstjenesten i Kirken:

Friderik den Tredje.

Wor synderlig Gunst tilforn.

Eftersom I tilforn haffuer bekommet vorris naadigste Ordre oc Befaling, huad Rang Vi indtil paa videre naadigste Anordning iblant vore Ministros oc Raad haffue ville holdet, Saa er nu Voris naadigste Villie, at dermed saaledis indtil paa videre naadigste Anordning skal forholdes, at de saaledis, som effterfølger, udi Stolene i Voris Slodtz-Kircke fordelis, nemblig, udi den første Stoel, Voris Ober-Statholder oc Premier Minister Greff Rantzow, Felt Herre Schack, oc Rigens Skatmester, Her Hannibal Sehested, udi den anden Stoel, Voris Cantzler Peiter Reedtz, Rigens Admiral Hr. Hendrick Bielcke, Her Christoffer Urne, oc Hr. Niels Trolle, Udi den tredie, Statholderen i Norge Hr. Iffuer Krabbe, Statholder i Kiøbenhaffn Friderik von Alefeld, Cantzeler i Norge Offue Bielcke oc I

som Rigens Marskalck, udi den fierde, H. Hendrick Rantzow, Gunde Rosenkrantz, Otte Kragh oc Hr. Axel Urup, Udi den fembte, Henning Pouisk, Jørgen Bielecke, oc Offe Skade, huilchet I de vedkommende haffuer at forstendige.

Hafniae 29. Nouemb. 1662.

Den nye Adel og Lenene var ægtefødte Børn af Enevælden. Rent praktisk skulde Majoratsinstitutionen støtte det nye Danmark, Kronen vilde gennem Majoraterne sikre sig gode og solide Skatteydere, og Institutionen kostede ikke de offentlige Financer en Skilling, idet disse store anseelige Godser paa ganske enkelte Undtagelser nær, beroede paa et regulært Køb fra Besiddernes Side. De Rester af Privilegier, som Adelen beholdt, gjaldt ikke Standen, men de adelige Godsejere, og da disse Privilegier blev af stor Betydning for Frederik Ahlefeldt paa hans udstrakte Besiddelser, ville vi komme nærmere ind paa dem.

Da der efter Enevældens Indførelse opstod en Masse borgerlige Godsejere, og da disse fik flere Rettigheder og Forpligtelser tilfælles med de adelige Jordbesiddere, saaledes Skatteopkrævning og Soldaterudskrivning, blev det snart almindeligt, at man ude paa Landet talte om Godsejere i al Almindelighed, uanset om de vare adelige eller borgerlige; dette gjaldt dog kun de almindelige Godser, Majoraterne og deres Besiddere havde en absolut Særstilling. Der til kom den nøje Tilknytning til Hoffet, den nye Lensadel skulde i Henhold til Griffenfelds Opfattelse »kaste Glans omkring Tronen og støtte den kongelige Enevælde«. Senere tabte denne særlige Tilknytning til Hoffet sig noget, idet Kongerne foretrak at omgive sig med Udlændinge. Men endnu i Frederik Ahlefeldts Levetid gik det som Griffenfeld havde ønsket det, han havde faaet en Kile drevet ind igennem Adelen, hvis tidligere Sammenhold totalt forsvandt, Lensadelen følte sig hævet over den almindelige Adel, der paa sin Side saa med en Blanding af Misundelse og Foragt paa Lensadelen. Griffenfeld interesserede sig hverken for Adelen eller Borgerstanden, navnlig ikke for Borgerstanden, hans Politik gik udelukkende ud paa at fremme, styrke og grundfæste Enevælden, og med det for Øje søgte han at sætte de forskellige Stænder op mod hinanden, alt efter Principet divide et impera. Det lykkedes Rigskans-

leren til Fuldkommenhed, Borgerstanden havde før Statsomvæltningen misundt den gamle Adel, nu var Borgerstanden fuld af Misundelse overfor den højere Adel og satte en vild Jagt igang efter at naa op paa Højde med den ved Hjælp af Titler eller Embeder. Embeds- og Titeljageriet mellem Borgerne bevirkede, at den tidligere Solidaritet indenfor Tredjestand ophørte, de Borgere, der naaede op i de højere Rangklasser, saa med den dybeste Foragt paa deres tidligere Standsfæller, som paa deres Side besvarede Foragten med Misundelse og Had. Denne Tingenes Tilstand gav satiriske Forfattere et meget velkomment Stof, den iøvrigt senere til Baron ophøjede Holberg boltrede sig i Spot over Borgerstandens Forfængelighed.

Frederik Ahlefeldt var ikke synderlig interesseret i at blive ophøjet i Grevestanden. Til Trods for sine høje Embeder og store Yndest hos Kongehuset var han ikke blandt de første, der blev gjort til Grever, hans Udnævnelse kom tvertimod forholdsvis sent, og det var paa Griffenfelds Initiativ, at Udnævnelsen fremkom. Havde Frederik Ahlefeldt næret et særligt Ønske i saa Henseende, havde han sikkert været mellem de første, der smykkedes med en af de nye Titler. Naar Frederik Ahlefeldt var saa langt mere ivrig efter at oprette Majorater end efter at blive Greve, var det af rent praktiske Grunde, han vilde sikre sin Efterslægt Besiddelsen, og han vilde skabe en nøje Kontakt mellem sin Slægt og Jordegodserne paa den ene Side og Kongemagten paa den anden. Frederik Ahlefeldt betragtede Stillingen som Lensgreve nærmest som et Embede, der skulde forvaltes med et stadig vaagent Hensyn til Almenvellet og med den samme Samvittighedsfuldhed, som den, hvormed han passede sine Embeder, og de blev passede mønsterværdigt. Frederik Ahlefeldts medfødte Sans for Realiteter lod ham se, hvorhen alt i det nye Danmark indenfor den af Griffenfeld organiserede Enevælde stiledede hen: Der skulde i Virkeligheden hverken være adelige eller borgerlige mere i Danmark, Toppen i Samfundsbygningen skulde være Embedsstanden, og Aristokratiet afløses af Bureaukratiet, til hvilket enhver kunde naa, forudsat at han havde den tilstrækkelige Dygtighed. Dette med Dygtigheden som eneste Maalestok for Adgangen til Statens Embeder kunde selvfølgelig lige saa lidt under Enevælden som under nogen anden Regeringsform

blive det eneste Kriterium, Protektion greb i mange Tilfælde ind, til de højeste Embeder blev det af overmaade stor Vigtighed, om vedkommende var Kongen sympatisk eller behagelig. Da Adgangen til Embeder stod aaben ogsaa for Udlændige, der uden nogen som helst Formalitet kunde faa Ansættelse her i Landet, blev der derigennem sat en yderligere Bom for Embedsjægerne. Da Kongerne ikke kunde regere Landet ganske alene siddende ved deres Skriveborde, saaledes som det foresvævede baade Christian den Sjette og Frederik den Sjette, maatte de overlade en Del af Arbejdet og Magten til andre, men da de fire første Enevoldskonger var overordentlig flittige og magtkære, faldt det dem for Brystet, at de maatte give andre Del i Styret, derved kom Landets højeste Embedsmand, saaledes Griffenfeld og efter ham Frederik Ahlefeldt, til at sidde inde med en overmaade stor Magt, og Forholdet kom meget til at minde om Constellationen Sultan og Storvezir. Nedefter udviklede sig et overmægtigt Bureaukrati, og Danmark blev lidt efter lidt et af de mest bureaukratiske Lande.

Vi have set, at Frederik Ahlefeldt ligesom sin Svigerfader satte Pris paa at omgive sig med Pragt, derfor søgte han at danne en pragtfuld Ramme om sin private og offentlige Virksomhed, og den »lustre«, som efter Griffenfelds Ønske skulde udstraale fra Lenene, lod Frederik Ahlefeldt skinne efter Evne. Ogsaa paa det Punkt skilte Frederik Ahlefeldt sig fra den gamle danske Adel, der havde levet forholdsvis prunkløst paa sine Gaarde.

Frederik Ahlefeldts retslige Stilling til sine Bønder afgang af hans Godsers Beliggenhed. Forholdene var i saa Henseende forskellige, eftersom Besiddelserne laa i Hertugdømmerne eller paa Langeland. Paa det Tidspunkt, vi taler om, var megen Jord øde, det skyldtes hovedsagelig Krigene: Fjendens Hærgen, Epidemier, Hungersnød drev Beboerne ind til Byerne. Det gik ikke saa meget ud over Gaardmandsbrugene, Ejerne eller Fæsterne vendte tilbage, og de, der hellere vilde blive i Byerne og forsørges af det Offentlige, blev af Myndighederne tvungne tilbage. I langt højere Grad gik det ud over Husmandsbrugene, for hvis Opretholdelse Staten ikke tilnærmelsesvis interesserede sig saa stærkt som for Bevarelsen af Bøndergaardene. Bønderne benyttede sig heraf til at opsluge Masser af forladte Smaabrug, i Holsten kom de store Oversvømmelser

yderligere Bønderne til Hjælp i deres Bestræbelser for at udrydde Husmandsbrugene. Paa den Maade blev særlig de sønderjyske og holstenske Bøndergaarde større og større. Ogsaa en Del Godsers Omraade voksede, idet Fæstegaardmænd, uden at Besidderne blandede sig deri, lagde Beslag paa forladte Smaabrug. Men det var dog hovedsagelig Selvejerbønderne, der bidrog til at udrydde Husmandsstanden. Forholdet traadte stærkest frem i Holsten, ogsaa paa Frederik Ahlefeldts Godser, der var i Omegnen af Wildnisz Bøndergaarde saa store, at de overgik langelandske Proprietærgaarde i Omfang. Om Bøndernes Velstand og deres Gaardes Størrelse vidner, at det var ret almindeligt, at Gaardmændene antog Hollænderinder til at forestaa deres Mejerier. Paa Langeland gjorde Bevægelsen sig ogsaa gældende, men i langt mindre Omfang end i Hertugdømmerne, hvor der gennem Generationer herskede en Kamp mellem Gaardmændene og de faa tilbageværende Husmænd. Godsejerne søgte at opretholde og skabe mindre Brug med Jord, medens Bønderne ønskede oprettet jordløse Brug, saaledes at de ad den Vej kunde faa billig Arbejdskraft. Det var kun faa Gaardmandsbrug, der nedlagdes i Aarenes Løb, de skiftende Regeringer havde et Øje paa hver Finger for at forhindre slige Nedlæggelser, dels ud fra et nationaløkonomisk Synspunkt, dels for at undgaa, at Adelen udvidede sit Jordomraade. Talrige Forordninger havde som Maal at forhindre Nedlæggelse af »øde Gaarde«, som Sprogbrugen benævner dem, Bestræbelserne kulminerede i den kongelige Forordning af 1725, der satte den endelige forsvarlige Bom for Nedlæggelsen af Bøndergaarde. Men naar en Ildebrand eller anden Katastrofe fordrev en Husmand fra hans Lod, var der ingen, der sørgede for, at Bruget blev opretholdt, og den nærmeste Gaardmand opslugte det. De Huse med Jord, der opstod under Enevældens første Tidhvert, skyldtes for største Delen Majoratsbesidderne deres Tilblivelse, og Jorden blev for den langt overvejende Del taget fra Hovedgaardene.

Medens Enevælden var meget ængstelig for Bøndergaardenes Nedlæggelse, havde den intet imod en delvis Formindskelse af de store Godser. Denne Formindskelse skete gennem Udstykning, ikke hverken i Gaardmands- eller Husmandsbrug, men i Proprietærgaarde, vi sporer her den nye borgerlige Embedsstand, der i

høj Grad ønskede at komme Adelen til Livs gennem en Formindskelse af dens Jordkompleks, man slog to Fluor med et Smæk, idet man sørgede for, at de udparcellerede Arealer saa vidt mulig kom paa borgerlige Hænder. Naar Enevoldsmagten, som ovenfor sagt, beskyttede Bøndergaardene, havde den ogsaa andre Formaal, Bønderne var et godt Skatteobjekt, dertil kom, at Militæret rekrutteredes fra Bøndergaardene, og det kunde derfor ikke gaa an, at disses Tal formindskedes. Enevælden var ogsaa stærkt interesseret i, at Bøndergaardenes Areal ikke mindskedes, dette gjaldt særlig Selvejernes Gaarde, og for at vaage herover, greb man kraftigt ind i Ejendomsrettighederne. Amtmanden, eller for Langelands Vedkommende Lensgreven, skulde paase, at en Bonde ikke testamenterede saa meget til sine Børn, at en enkelt af disse havde Vanskelighed ved at overtage Gaarden udelt. I Hertugdømmerne blev det betragtet som en Selvfølge, at den ældste Søn arvede Gaarden. De yngre Sønner tog Plads som Tjenestekarle eller lærte et Haandværk og slog sig ned som Haandværkere i deres Hjemegn. Det var sjældent, at en Bonde søgte at skaffe sine yngre Sønner Jord. Paa Frederik Ahlefeldts Tid var der paa den Maade opstaaet saa mange Landhaandværkere, at i mange af Købstæderne Haandværkerne absolut intet Arbejde kunde faa ude paa Landet. Dertil kom, at Bønderne i de Tider helst hjalp sig selv og kun i Nødstilfælde skikkede Bud efter Haandværkere. Det var ogsaa almindeligt, at Tjenestekarle lærte sig et Haandværk for at bøde paa den magre Løn og for at kunne gaa Husbonden til Haande. Da Bønderne havde Overflod paa Plads, var det almindeligt, at de egentlige Haandværkere, naar de blev tilkaldt, boede paa Gaardene. Et Middel til at tjene Penge havde Gaardmanden deri, at han solgte ganske smaa Lodder af sin Jord til unge Mænd, der ønskede at gifte sig og slaa sig ned som Landarbejdere. Her kunde Gaardmanden opnaa to Ting, det var meget vanskeligt at faa tilstrækkeligt Tyende, paa Grund af Krigene var Befolkningen svundet stærkt ind, men disse Nybyggere blev en billig Arbejdskraft, som Bønderne udnyttede til det yderste og betragtede og behandlede som det laveste lave. Husene var saa smaa som muligt, og om en Stump Have var der ikke Tale. Baade Regering og Godsejere støttede denne Nybyggerbevægelse, der tjente til at ophjælpe det indskrumpede Befolk-

ningstal. For at holde paa de nye Beboere, blev disse lidt efter lidt i Kraft af kongelig Forordning inddragne under en Art Liv-egenskab, der var en Foregriben af Stavnsbaandet.

Medens Bønderne sørgede mindre godt for deres yngre Sønner, havde de mere Omsorg for Døtrene, hvem der gerne skulde skaffes en Medgift, det var hovedsagelig, fordi det var vanskeligt at faa Døtrene bortgiftede uden Medgift, hvilken dog ofte kun bestod i Indbo. Hvem Døtrene giftede sig med, bekymrede Gaardmændene sig ikke stort om, derimod blev der vaaget over, at den ældste Søn og Arving ægtede en velhavende Gaardmandsdatter. Gaardmændene saa gerne, at de yngre Sønner forblev ugifte, til Gengæld skulde den ældste Søn huse dem og sørge for dem. Allerede i Frederik Ahlefeldts sidste Aar indtraadte der Tilfælde, hvor Sønnerne i Fællesskab overtog den fædrene Gaard. For Godsejerne kunde det sig mere og mere bredende Aftægtsforhold volde Udgifter, idet baade paa Selvejer- og Fæstegaarde, Manden, naar han var blevet gammel og aflægs, gik paa Aftægt, og denne blev for Fæsternes Vedkommende udredet af Godsejerne, der ogsaa sørgede for Enkerne.

Mærkelig nok var der ingen, der gjorde noget virkelig for at fjerne en af de værste Pletter i det daværende danske Samfund, Vornedskabet, Griffenfeld synes ikke at have skænket det en Tanke; et af de faa Mennesker, hos hvilke man har sporet en svag Tendens til i nogen Maade at ville komme Vornedskabet til Livs, var Christian den Femte. Men han var altfor svag af Karakter til virkelig at sætte noget rigtigt ind paa denne Sag; afhængig af sine Raadgivere og nærmeste Omgivelser som han var, og uden Evne til at gennembyrde det Væv, hvori Bureaukratiet havde indspundet ham, lod han Bestræbelserne sygne hen, det var dog ham, der gennem Danske Lov fik indsat Bestemmelsen om Forbud mod Salg af Vornede, det samme gælder Bestemmelsen om, at Kvinder ikke maatte komme ind under Vornedskabet. Medens Christian den Femtes nærmeste Forgænger ikke kan ses at have udvist nogen Interesse for Bøndernes Kaar, havde Christian den Fjerde derimod virkelig de bedste Hensigter, han indførte saaledes superficiært Fæste paa Krongodserne og Lenene; hans Plan om at faa Hoveriet afløst af en Pengeafgift strandede derimod paa selve Bøndernes Mod-

stand, Bønderne vilde hellere udføre Hoveriarbejdet end af med deres Penge. Til afgjort Held for Bondestanden var det, at Christian den Fjerde trods forskellig Modstand sørgede for Bibeholdelsen af Bøndernes kommunale Rettigheder. Der var i Sognene en saakaldt Oldermænd, der forestod Landsbystyret, han førte Ordet ved Bystævnet, der i store Træk svarede til vore Dages Sogneraad. Fra Bystævnerne kunde Klager fra Bøndernes Side naa op til selve Kongen. Ved Herredstingene tilkaldtes Medlemmer af Bystævnerne for at fungere som Tingsvidner; vi have i forrige Bind omtalt Bøndernes Virksomhed som Sandemænd, desuden kunde Bønderne ved Retsforhandlinger blive kaldt til som Nævninger. Tilkaldelsen til disse Hverv skete altid gennem Bystævnerne, der var Bøndernes Bindeled med Omverdenen, og det eneste Punkt, paa hvilket fjerde Stand rangerede med de øvrige Stænder. I den Henseende var de kongerigske Bønder bedre stillede end de i Hertugdømmerne, hvor Bønderne ingen Steder kunde lade deres Røst høre sammen med de andre Stænders; medens der dog af og til blev tilkaldt enkelte Bønder til de kongerigske Stænderforsamlinger, holdt Landdagen i Hertugdømmerne Bønderne tre Skridt fra Livet.

Vornedskabet fandtes ikke paa Langeland, det var overhovedet ikke blevet indført noget Sted i Fyns Stift, det omfattede kun Sjælland og Lolland-Falster, medens man i Sønderjylland og Holsten havde Livegenskabet, der i mange Henseender var værre end Vornedskabet, saaledes gjaldt Livegenskabet ogsaa Kvinderne, medens kun Mændene vare vornede. De vornede Bønder var fra deres Fødsel forpligtede til at blive boende paa det Gods, hvor de hørte hjemme, og skulde som Voksne overtage og drive den Jord, som Herskabet overdrog dem i Fæste. Selv om Livsfæste først senere blev fastslaaet ved Lov, eksisterede det dog de facto, og det var meget sjældent, at en Fæster mod sin Vilje blev flyttet til en anden Gaard. Tanken med Vornedskabet var oprindeligt den at dæmme op mod de øde Gaarde. Vornedskabet var dog haardere i Teori end i Praxis, idet det langt fra blev strengt overholdt, tværtimod lukkede man gerne Øjet til, naar en Bonde flyttede til et andet Gods, hvilket iøvrigt sjældent hændte, da Folk i de Tider var mindre tilbøjelige til Forandringer og Flytning. Hvad der ogsaa mildnede Virkningen af Vornedskabet, var det, at Juristerne i Regelen

fortolkede Bestemmelserne saaledes, at Bønderne kun var forpligtede til at blive hos det samme Herskab. Men da Datidens Godsejere ikke interesserede sig for det, senere Tider benævnedes Arrondering, laa deres Godser spredt, og en Bonde fra Ringstedegnen kunde uden Tilladelse begive sig til Tøndereggen, forudsat at hans Husbond havde Jord der. Godsejernes Ret til at sælge deres voredede Bønder var længst ophørt at have praktisk Betydning paa Frederik Ahlefeldts Tid, og dengang da Christian den Femtes Danske Lov forbød Salget af Bønder, var det meget længe siden, at et saadant Salg virkelig havde kunnet paavises. En Rest var dog blevet tilbage, idet Fæsteren formelt maatte søge om Giftermaalstilladelse. Denne Formalitet blev dog hyppigt sprunget over. Rent praktisk afgang Spørgsmaalet af den Omstændighed, om Besidderen kunde eller vilde skaffe den Paagældende noget at gifte sig paa. I Hertugdømmerne var der dog Tilfælde, hvor Godsejerne blandede sig i, hvem hans Fæstere giftede sig med, men det var ikke desto mindre meget almindeligt, at sønderjyske Fæstere giftede sig med holstenske eller kongerigske Piger.

Som ovenfor nævnt havde der aldrig eksisteret noget Vornedskab paa Langeland. Derfor kunde en langelandsk Fæster uhindret opsiges sit Fæste og flytte bort til en anden Egn, men Tilfældet indtraadte yderst sjældent. Det havde heller næppe kunnet betale sig for en Fæster under Grevskabet Langeland at flytte bort, han sad for en yderst moderat Afgift, medens Selvejerbønderne maatte svare en efter de Tider ret betydelig Afgift til den kongelige Kasse i Skat. Dertil kom, at en Fæsters Retssikkerhed var større end Selvejergaardmandens, han havde Besidderen at holde sig til, naar nogen kom ham for nær, ogsaa overfor Staten kunde det hænde, at Langelandsgreverne maatte beskytte deres Fæstere. Indtraf der Ildsvaade, Epidemier eller andre Ulykker, var Fæstebonden sikker paa Støtte fra Besidderen, der var interesseret i, at hans Gaarde blev opretholdt i god Stand. Men rent bortset fra den paagældende Besidders private Interesse og mulige Humanitet, paahvilede der Besidderen en Forpligtelse til at overvaage sine Bønders Tarv, navnlig under vanskelige Forhold, denne Forpligtelse hvilede mere paa en Tradition end paa Forordninger, og opfattedes af Bønderne som noget, der tilkom dem. Undlod en Lensbesidder at udøve denne

Beskyttelsespligt, kunde det hænde, at Kancelliet mindede ham derom.

De gode økonomiske Kaar, hvorunder de langelandske Fæstere levede, i Forbindelse med den større Retssikkerhed og Bevidstheden om at faa Støtte under vanskelige Forhold, bevirkede ikke alene, at Fæsterne helst vilde vedblive at være Fæstere, men det kunde endog hænde, at en langelandsk Selvejrbonde henvendte sig paa Godskontoret i Tranekjær og anmodede om at faa sin Gaard taget til Fæste af Grevskabet.

Langt anderledes stillede Sagen sig, hvor det drejede sig om de mange mindre Godser, der var opstaaet efter 1660. Mange af de nye Proprietærer vare rene Spekulanter, der kun havde en eneste Tanke: at presse saa mange Penge som muligt ud af deres Jord, baade af Hovedgaarden og de denne underliggende Bøndergaarde. De nye Mænd manglede ganske den gamle Adels Almensans og Humanitet, de havde heller ikke som de nye Lensbesiddere Raad til at optræde som samfundsnyttige Reformatorer inden for Landbruget eller paa det sociale Omraade. Flere af disse Proprietærer eller mindre Godsejere vare forhenværende Forpagtere eller Forvaltere, der havde lagt Penge op i deres Stillinger. Mange Penge behøvede de iøvrigt ikke at lægge op for at erhverve Landejendomme, der efter Svenskekrigen vare sunkne ned til ofte ganske latterlige Priser; ved Hjælp af Kaution fra deres tidligere Herskab vare adskillige Proprietærer komne i Besiddelse af Gaarde uden at have en Skilling paa Lommen. Disse nye Proprietærer vare paa Forhaand uvelkomne hos de dem underlagte Bønder, der vedblev at se de tidligere Ridefogeder eller Forvaltere i dem. Medens Frederik Ahlefeldt med Ihærdighed arbejdede paa Opbøjningen af sine Hovedgaarde og Bøndergaarde efter Svenskekrigens Ødelæggelser og tog det videstgaaende Hensyn til sine Undergivne, vare Forholdene i saa Henseende daarligere paa flere af de langelandske Proprietærgaarde, endnu ringere var det paa flere af de langelandske Præstegaarde, hvor Præsterne var meget nøjereg- nende.

Vi har ovenfor nævnt, at Hoverikravene paa Grevskabet Langeland var moderate; dette var i mindre Grad Tilfældet paa Frederik Ahlefeldts Godser i Slesvig og Holsten. Det ligger klart for Da-

gen, naar man betragter det betydeligt ringere Antal Spand Heste, der fandtes paa Frederik Ahlefeldts Hovedgaarde i Hertugdømmerne. Paa hans som paa andre Godser i Sønderjylland og Holsten var der praktisk talt Livsfæste, om end ikke officielt. Det kunde hænde paa sønderjyske Godser, at en Besidder var i Knibe med Hensyn til at faa en Gaard besat, og at han vilde tvinge en af sine Bønder til at overtage den. I saadanne Tilfælde var det ikke ualmindeligt, at Landretten greb ind og forhindrede det, ligesom der ogsaa er Eksempler paa, at Landretten greb ind, hvis en Godsejer bortjog en Bonde, naar denne havde forbrudt sit Fæste. Men da »Forbrydelsen af Fæste« var et noget svævende Begreb, opnaaede Gaardfæsteren ingenlunde altid noget ved at gaa til Landretten med sin Klage.

Inddragelsen af Bondejord under Godsernes Hovedgaarde efter den svenske Krig var blevet brugt i adskillig større Udstrækning i Holsten end i Kongeriget og i Sønderjylland, der blev her passet mindre paa fra oven. Hvor Godsejerne vilde forsøge at inddrage forladte Selvejrgaarde, blev der dog i Reglen grebet ind, og naar den paagældende Gaards Ejer dukkede op og krævede sin Ejendom tilbage, maatte den jordbegærlige Godsejer give Slip paa sit Bytte. Det skete dog ikke altid godvilligt, herom vidner en Række Processer, som paa Frederik Ahlefeldts Tid blev ført mellem Bønder og Godsejere. Der kunde ogsaa opstaa Proces, naar en Godsejer pludselig erklærede, at en eller anden Selvejrgaard var ham underlagt, det fremkaldtes som oftest af den Omstændighed, at adskillige Godser i Hertugdømmerne ganske som i Kongeriget bestod af større eller mindre Territorier, der var strøet planløst ud over store Afstande; det ved Tønder beliggende Schackenborg havde saaledes Jord, der laa helt oppe ved Kongeaen.

Der var ogsaa Godsejere, som lagde Dele af Fællesjorden ind under deres Hovedgaarde, Grænserne vare svære at afstikke, og det kunde til Tider være fristende for driftige Godsejere, naar de saa Fællesjorden henligge forsømt eller daarligt drevet. I saadanne Tilfælde kunde det hænde, at Landretten gav Godsejeren Medhold, naar han virkelig havde bragt et Stykke Jord i god Kultur. Fællesjorden kunde iøvrigt virke til, at der opstod nye Bøndergaarde, det

gjaldt særlig den nordlige Del af Sønderjylland, hvor flere Godsejere skilte sig af med Fællesjorden.

Det er vanskeligt at udrede de historiske Traade med Hensyn til Livegenskabet i Hertugdømmerne. Det er saaledes ikke muligt at paavise Livegenskabets Oprindelse og endnu mindre Tidspunktet for dets Opstaaen. Paa Frederik Ahlefeldts Tid havde Livegenskabet eksisteret i hvert Fald i over hundrede Aar. Det sandsynligste er, at Livegenskabet stod i Forbindelse med Vendernes Invasion og senere med Kolonisering fra Holland og Westfalen. Men almindelig anerkendt var Livegenskabet blevet, uden at det er muligt at paavise nogen kongerigsk eller gottorpsk Forordning angaaende dets Indførelse eller Consolidering; der gives intet Tilfælde, hvor Øvrigheden eller Retten har nægtet Livegenskabets Existens, lige saa lidt som nogen livegen Bonde nogensinde har søgt at gøre gældende, at han ikke var livegen. Baandet faldt godt i Traad med Tidens hele Tankegang, absolut Frihed til at flytte, fandtes overhovedet ikke indenfor nogen Stand, denne Indskrænkning holdt sig langt ned i Tiden, vore Dages Pasbestemmelser kan udledes heraf, ligesom Tendensen i Retning af mindre ubunden Frihed til at flytte, der er fremme i de fleste europæiske Lande i vore Dage. Hensigten med Livegenskabet var ikke at gavn Godsejeren, dets Opretholdelse havde sin Rod i Statens Frygt for Affolkning og Forsømmelse af Jordens Drift, senere kom Hensynet til den staaende Hærs Rekruttering, Stavnsbaandets Indførelse senere havde udelukkende et militært Formaal. Ogsaa Tilflytning af Fremmede blev der dengang som i vore Dage sat Grænser for, dog i mindre udpræget Grad end i vor Tid.

Et ganske særligt Forhold gjorde sig gældende, naar et Gods skiftede Ejer, ved Salget forudsatte man gerne, at den nye Ejer lod Brugerne blive paa Fæstegaardene. Nogen legal Ret eller Pligt til at overtage Bønderne var der ikke. Der foreligger Salgskontrakter, i hvilke den tidligere Ejer tog Forbehold imod, at Efterfølgeren lagde nye Byrder paa Bønderne. En Livegen kunde købe sig fri, men tog han bort uden at være løskøbt, var han Fredløs.

Paa Frederik Ahlefeldts Tid var Livegenskabet allerede blevet en Del mildnet. Men et Par Generationer før Storkansleren var en bortflygtet Livegen i Sønderjylland blevet indfanget og radbrækket,

denne barbariske Straf blev udført ifølge Dom i Henhold til gældende Ret; i Langelands nørre Herred havde Bøddelen Lov til at dræbe Delinkventen, naar den radbrækkede ikke var død 2 Døgn efter Exekutionens Begyndelse, en lignende Regel har antagelig gældt ogsaa i Sønderjylland.

Medens Hoveriet paa Grevskabet Langeland maa udledes af den Betragtning, at Fæsteren var en Slags Tyende, der var pligtig at præstere et Arbejde for Husbonden, har Hoveriet i Slesvig sin direkte Oprindelse i Livegenskabet. Efterhaanden som det egentlige Livegenskab mildnedes i Hertugdømmerne, blev Hoveriet strengere, alt eftersom Driften af Hovedgaardene blev intensivere og krævede større Arbejde. Da Statsmagten havde den Opfattelse, at det eneste ordentlige Landbrug dreves paa de store Gaarde, saa den igennem Fingre med, naar Godsejerne udnyttede Bøndernes Arbejde mere end tilbørligt, man havde ikke Blikket aabent for, at den langt ringere Drift af Bøndergaardene for en stor Del hang sammen med, at mange Bønder maatte forsømme deres egen Jord til Fordel for Hovedgaardens. Der var adskilligt andet, der hemmede Bønderne foruden Hoveriet, saaledes vare de udelukkede fra Studehandelen, der var et Privilegium for Herremanden og meget indbringende. Særlig paa de slesvigske Herregaarde blev der tjent store Penge paa Studehandelen, paa Graasten bestod saaledes de to Tredjedele af Kvægbestanden af Stude. Studene afsattes nordpaa til Nørrejylland. Ogsaa paa Frederik Ahlefeldts holstenske Godser var der meget stort Opdræt af Stude, hvis Fedning hovedsagelig fandt Sted om Sommeren paa Marskerne, hvorfra de saa om Efteraaret solgtes til Hamborg og Holland. Paa Graasten fandt Fedningen Sted om Vinteren, og Dyrene afsattes om Foraaret. En meget stor Del af Studene blev købt hos Bønderne. Studene havde ogsaa en stor Betydning som Arbejdsdyr, det var mere almindeligt at se Stude for Ploven end Heste, ofte saa man en Stud og en Hest sammen for Ploven eller Vognen. Frederik Ahlefeldt gik dog mere og mere over fra Studedefning til Mejeridrift, og baade paa Graasten og i Wildnisz opstod der »Hollænderier«. Hurtig overførte han disse til Langeland, hvor holstenske Mejersker, dengang de anseteste i hele Landet, satte det hele i Gang under Overledelse af holstenske Forvaltere. Den nye Mejeridrift fremkaldte en Udvidelse af

Svineholdet, der var ikke Brug for den megen Skummetmælk og Valle, der for en stor Del gik i Svinenes Tønde. Svinene blev gratis fedede inde i Skovene, hvor de levede af Bøgeolden og Agern, største Delen af Svinene blev købt hos Bønderne, der besørgede Opdrættet, om Vinteren stod adskillige af Herregaardenes Svinestier tomme, efter at man fra flere af Gaardene havde solgt i Tusindvis.

Læremester baade for de sønderjyske og holstenske Godser havde Hollænderne været. En Mængde Hollændere var et Hundrede Aar før det omhandlede Tidsrum indvandrede til Holsten, hvor de havde slaaet sig ned som Kolonisateurer og lært Befolkningen Ostefrembringelsen, der paa Frederik Ahlefeldts Tid var af stor Betydning for alle hans Godser.

Frederik Ahlefeldt havde paa sine Gaarde den saakaldte Kobbeldrift, en oprindelig holstensk Driftsform, der hurtig bredte sig til de øvrige Landsdele. Kobbeldriften var baseret paa en Deling af den paagældende Gaard i Marker af ens Størrelse, med en nøje planlagt Omdrift. En Del af Arealet laa brak et Aar, og Gaarden kunde bestaa af 6, 9 eller 12 Marker. Kobbelbruget medførte en langt mere intensiv Udnyttelse af Jorden end den tidligere Dyrkningsmaade. Forud for Kobbelbruget gik den saakaldte Trevangsdrift, der i Modsætning til den nyere Form for Agerbrug med Sædskifterne og de mange afgrænsede Marker kun kendte Brak, Vintersæd og Foraarsæd. Trevangsbruget, der havde sin Oprindelse i Italien, blev samtidig indført baade paa de store og de smaa Brug. Det langt mere complicerede Kobbelbrug skræmmede Bønderne, der endnu bevarede den gamle Dyrkningsmetode, indtil de store Landboreformer i Slutningen af det attende Aarhundrede havde afskaffet Bøndergaardens Fællesdyrkning og fremtvunget Udskiftning af Jordene, Kobbelbruget var ganske udelukket paa ikke udskiftede Jorde. I halvandet Hundrede Aar eksisterede de tvende Dyrkningsformer Side om Side paa alle Frederik Ahlefeldts Godser, idet Storkansleren indførte den nye Metode paa alle sine Hovedgaarde. Springet fra den gamle til den nye Dyrkningsmaade var langt og brat, men tiltalende for Frederik Ahlefeldt med hans Sans for Fremskridt og Reform. Frederik Ahlefeldt begyndte med den nye Form for Landbrug i Wildnisz, det mere fremskredne Holsten var som altid mere tilbøjeligt til at slaa ind paa noget nyt end de

øvrige Dele af Monarkiet. Men selv der havde man Betæneligheder ved den hidtil ukendte kraftige Udnyttelse af Jorden, som mange mente vilde blive udpint; man havde tidligere ladet Naturen raade, nu skulde man søge at vinde det samme Udbytte af al Jorden. Og dog var man langt borte fra det Udbytte, som opnaaedes ved senere Tidens Vekseldrift, hvor Korn veksler med Grøntfoder; paa Frederik Ahlefeldts Tid var cirka Halvdelen af Arealet udlagt til Kornavl, den anden Halvdel til Græsgange, der aldrig blev brakkede, medens Kornarealerne havde regelmæssige Brakperioder.

Kobbeldbruget fremkaldte Langelands saakaldte levende Hegn, paa Frederik Ahlefeldts holstenske Godser med deres Vandrigdom plantede man ikke Hegn, men anlagde Kanaler. Den med Kobbeldbruget følgende Indhegning af Markerne blev til Gavn for den skole-søgende Ungdom, nu behøvede man ikke saa mange Børn til at løbe rundt og vogte Kvæget. Hverken paa Frederik Ahlefeldts Godser paa Langeland eller i Hertugdømmerne gav Kobbeldbrugets Indførelse Anledning til Afvanding, man bibeholdt de mange Moser og Damme, der gav Besidderne en klækkelig Indtægt gennem Fiskeriet.

Paa Frederik Ahlefeldts Tid gik det stadig fremad med Kornavlen, Rug og Byg var Hovedkornsorterne, selv paa Langeland var Hveden endnu paa den Tid en Sjældenhed. Under tidligere Tidens paa Kvægavl hovedsagelig baserede Landbrug havde Havren været den langt overvejende Kornsort, den maatte nu vige for de to andre Kornsorter. Der var dog Egne, særlig i Holsten, hvor man vedblev at holde sig til Havren og udelukkende dyrkede denne Kornsort, paa sine Steder dyrkede man udelukkende Rug. Baade paa Graasten og paa Tranekjær blev der ogsaa dyrket en Del Boghvede, saavel til Menneskeføde i Form af Grød, som til Kvægfoder, Boghveden saas mest i Nordslesvig. Ogsaa Ærter og Raps begyndte at brede sig paa Markerne. Det Korn, der ikke gik til Møllerne eller anvendtes som Kvægfoder, solgtes til Hamborg, der i stor Stil forsynede det europæiske Kornmarked. Samtidig med at Kornhandelen paa Hamborg tog Fart, begyndte de hamburgske Storkøbmænd at optræde som Laangivere for Godsejerne.

Det er vanskeligt for en Nutidsbetragtning at forstaa, hvilket Fremskridt Kobbeldbrugets Indførelse repræsenterede, men i Virke-

ligheden var det en Revolutionering af hele Landbruget, en Forandring fra et extensivt paa Kødproduktion baseret Landbrug til et Landbrug med ligelig Fordeling mellem Kornavl, Mejeridrift og Kødproduktion. Før den Tid gik Driften af Hovedgaards- og Bondejord saa temmelig ud i et, nu blev der rejst et Skjel mellem Herregaarden og Bondegaarden. Det kom af de forskellige Driftsformer, Bondejordens extensive Landbrug krævede ikke tilnærmelsesvis saa megen Arbejdskraft som Hovedgaardens intensive Drift. Det kom til at gaa ud over Bønderne, der gennem udvidet Hoveri maatte betale en Del af de store Fremskridt uden selv at drage nogen Fordel deraf. Det var en stor social Uretfærdighed.

Paa Steder i Hertugdømmerne, hvor Bønderne synes at have været mere fremskredne, var der Godsejere, som i den Grad vare Slaver af deres Passion for Jagten, at de søgte at hindre Bøndernes Indførelse af Kobbelfruget, man var bange for, at naar de vidtstrakte ubegrænsede Arealer erstattedes af med Hegn omgivne Marker, vilde det gaa ud over Vildtbestanden. Der var ogsaa Godsejere, som greb ind, naar Bønderne vilde udrydde værdiløse Tjørnekraat og benytte Grunden som Agerland, man var bange for, at Vildtet skulde savne disse Tilholdssteder.

Med det fremskredne Landbrug fulgte ogsaa nogen Udvidelse af Hesteavl, der blev Brug for flere Trækdyr paa Gaardene, hvor man tidligere udelukkende havde nøjedes med Stude, medens Hesteavl var baseret paa Leverance til Hæren og til Herregaardenes Køre- og Ridestalde. Nu blev der Brug for adskilligt flere Heste, idet der maatte fire Heste for en Plov. Paa mange Steder bibeholdt man det middelalderlige Princip ikke at have Hestestalde men at lade Tillægget strejfe frit om paa Fællesjorden og selv sørge for sin Ernæring. Naar der skulde sælges af disse ofte vilde Heste, maatte man med Besvær indfange dem.

Lidt efter lidt begyndte Godsejerne at holde store Faareflokke, og her fulgte Bønderne Trup.

Vi have set, at Frederik Ahlefeldt var en human Godsejer, der navnlig var meget mild i sine Fordringer til Hoveriet fra hans Fæsteres Side. Der blev hos ham stillet mindre Krav til Hoveriarbejdet end mange andre Steder. Selvfølgelig trykkede Hoveriarbejdet ogsaa Frederik Ahlefeldts Bønder, men hans holstenske

Inspektører, der fungerede baade paa Tranekjær, Graasten og Wildnisz, vare kendte som velvillige Mennesker, og der foreligger ingen Beretninger om daarlig Behandling af Bønderne fra deres Side.

Der var andre Godsejere i Hertugdømmerne, der viste Haardhed paa dette Punkt og som gav Anledning til, at der blev indgivet Klager til Regeringen over Misbrug af Hoveriet. Der indkom ogsaa Klager fra Fæstere, som uden paaviselig Aarsag var blevet satte fra deres Gaarde. Frederik Ahlefeldts Fader var kendt som en haard Mand overfor sine Bønder, ogsaa hans Slægtning Henrik Rantzau havde et daarligt Ry paa sig i saa Henseende. Naar hans rasende Hidsighed ikke løb af med ham, var Rantzau en human Godsejer, der gerne vilde gøre det saa godt som muligt for sine Undergivne. Det var i et saadant Hidsighedsanfald, at Rantzau greb ind overfor nogle Livegne, der havde smølet med Arbejdet. Han afstraffede med egen Haand flere af dem og gjorde det med en saadan Voldsomhed, at de paagældende døde som Følge af Afstraffelsen. Skønt denne Sag vakte Opsigt udover Hertugdømmernes Grænser, greb det Offentlige ikke ind overfor dette Massedrab. Men Jurisdiktionens Dommer, det var ansat af Rantzau selv, paatalte af gode Grunde ikke Sagen, og de Dræbtes Paarørende gik ikke til højere Instanser. Nemesis indhentede Rantzau, der paa en Udenlandsrejse faldt i en Duel.

Det er vanskeligt at tænke sig en slettere Institution end Hoveriet: Gaardmændene var i Bund og Grund kede af det dem paatvungne Arbejde, der lod dem forsømme deres egen Virksomhed, som Regel gik de ikke selv til Hoveriarbejde, men sendte en Karl og en Pige og nogle halvvoxsne Dreng, som paa en Prik vidste, at deres Husbond var aldeles ligeglad med, hvorledes de udførte Arbejdet for Herremanden. I Stedet for at bestille noget holdt Karle og Piger Komers og gjorde saa lidt som muligt ud af Arbejdet, som da ogsaa blev derefter. At de havde Ridefogeds eller Forvalters Pisk hængende over deres Hoveder, bidrog ikke synderligt til at fremme Arbejdet, Frygten for Prygl var ikke stor, Prygl hørte til Dagens Orden, Ægtemanden pryglede sin Kone, Gaardmanden pryglede sine Karle og Piger, Herremanden trakterede egenhændig baade sin Kammertjener og sin Kusk med Prygl, naar Hidsigheden løb

af med ham, ja Herremændene pryglede til Tider hinanden indbyrdes. Ikke engang Kong Christian den fjerde kunde lade være med undertiden at give en Lensmand eller en af sine Hoffolk et Rap af sin store Stok. Det bedste Bevis paa, at de Prygl, der dansede hen over Hoveriarbejdernes Rygstykker, ikke havde den tilsigtede Virkning, er Traditionen i Slesvig og Holsten, der har opbevaret de kaade og muntre Sange, som Arbejderne sang under Arbejdet; Legen og Dansen paa Hovedgaarden efter Fyraften tyder heller ikke paa, at det var forkuede Væsener, der udførte Hoveriarbejdet. Det værste ved Hoveriet var det, at det blev afkrævet Fæsterne til vilkaarlige Tider, og at Gaardmændene aldrig vidste sig sikre imod at blive stevnet til Arbejde, og de skulde ikke alene yde Mandskab men ogsaa Heste; en Bondegaard af almindelig Størrelse maatte møde med 4 Heste, drejede det sig om Fæstegaarde paa op imod 100 Tønder Land, kunde Herskabet kræve 8 til 10 Heste. Intet Under, at Bønderne maatte have uforholdsmæssig mange Heste, da der maatte blive Heste tilbage til Gaardens eget Arbejde. For Hestene gjaldt det samme som for Menneskene, Mængden af dem maatte bøde paa det slette Arbejde, de ydede.

Havde Hoveriarbejdet saa endda indskrænket sig til Markarbejdet alene, men Herremændene krævede Hoveri paa mange andre Omraader. Godsejernes ubændige Passion for Jagt krævede ogsaa Bøndernes Assistance i Jagttiden; naar der blev afholdt store Klappjagter, fik Fæsterne Ordre til at stille Klappere i Massevis, og det var endda for intet at regne imod den Hjælp, Bønderne skulde yde under Slagtingerne paa Herregaardene. Mærkeligt nok regnede Fæsterne de aarlige store Svineslagtinger for det rene Legeværk mod Gaaseslagtingen, Arbejdet med at vaske Gæssene, stikke dem i Nakken, aftappe deres Blod og endelig plukke Fjerene, ansaas for et ubehageligt Arbejde, det gjaldt navnlig Fjerplukningen og Afvaskningen, der var meget trættende.

Vi have alt omtalt, at Frederik Ahlefeldt under sine Ophold paa Tranekjær krævede Kørseler af Bønderne. Det var ikke Smaating, hvad der krævedes paa det Omraade af Bønderne i Sønderjylland og Holsten. Naar Kongen med sit Hof foretog de hyppige Rejser gennem Hertugdømmerne, skulde Bønderne skaffe Vogne, og det paahvilede Frederik Ahlefeldt i hans Egenskab af Statholder at

sørge for Anskaffelse af Køretøjer; han henvendte sig saa til Gods-ejerne, der foretog Udskrivninger mellem deres Bønder. Naar Frederik Ahlefeldt selv foretog Embedsrejser i sit store Distrikt, maatte Godsejerne atter sørge for Kørselen, og det gik ud over Bønderne. De under Frederik Ahlefeldt staaende Embedsmænd havde ogsaa hyppig Brug for Køretøjer. Naar Godsejerne byggede, og det holdt de meget af, blev der rigelig Brug for Hoveriarbejde, det var i disse Tilfælde særlig Kørselen af Byggemateriale, Fæsterne maatte besørge.

Virkingen af Hoveriet var paa de fleste Godser det, at Bøndernes egen Jord blev forsømt, og at Bøndernes Arbejde paa Herregaarden langt fra svarede til Arbejdskraftens Størrelse. Ikke desto mindre var Forholdet det, at naar enkelte Godsejere saa, hvor uendelig lang Tid Hoveriarbejdet tog, og af den Grund ønskede det afløst af en Pengeydelse, foretrak Bønderne næsten altid at blive ved Arbejdet, rede Penge vilde de nødvendig af med.

Frederik Ahlefeldt hjalp paa forskellig Maade de under ham henhørende Fæstere. I Holsten var Hjælpen mindre paakrævet, der var langt større Velstand end i Sønderjylland, hvor det i en særlig Grad kneb for Bønderne med at opretholde en god Kvægbestand. Hovedgaardene havde i Forhold til Arealet langt flere Køer end Bønderne, og navnlig var deres Køer af en bedre Kvalitet. Frederik Ahlefeldt havde, som de fleste af Hertugdømmernes Godsejere, en ren Kvæggrace paa sine Gaarde, det var det for sin Mælkeydelse saa højt priste hollandske Kvæg, medens Køerne hos hans Bønder var en broget Masse af tvivlsom Oprindelse. Naar Fortegnelser over Bøndernes Besætninger nævner de mange smukke røde og hvide Køer, er man tilbøjelig til at mene, at Korthornskvæget, der inden Genforeningen var det mest udbredte i Sønderjylland, allerede dengang var det almindelige. Ens Formodning bestyrkes, naar man hører om de mange rent hvide eller rent sorte Køer. Det almindelige synes dog at have været en blind Krydsning af frisisk, norrøjsk og hollandsk Race. Det nu over det meste af Danmark udbredte danske, ogsaa kaldet fynske røde Kvæg, fandtes der ikke Spor af paa Frederik Ahlefeldts Tid, man hører aldrig en rent rød Kø nævne, og i Angel, hvorfra det nuværende danske røde Kvæg me-

nes at stamme, var der den samme brogede Blanding som andetsteds i Hertugdømmerne. Frederik Ahlefeldt lod udstationere Racekvæg hos Bønderne, men noget varigt Præg synes det ikke at have sat. Derimod maa hans Bønder menes at have haft flere Køer, end det ellers var brugeligt, og der var Bøndergaarde under Graasten, hvor der var lige saa mange Køer som Heste, hvilket ellers var en Sjældenhed, idet, som ovenfor nævnt, Bønderne maatte have et uforholdsmæssigt stort Antal Heste af Hensyn til Hoveriet. Helt anderledes var Forholdet paa Frederik Ahlefeldts holstenske Godser, hvor Bønderne i Almindelighed havde mange flere Køer end Heste; paa en af de store Bøndergaarde under Wildniz var der saaledes 40 Køer, men det var unægtelig ogsaa lettere for Frederik Ahlefeldts holstenske Bønder at holde Køer end for hans sønderjyske, der ikke var saa heldige at have de udstrakte Marsker.

Baade for de holstenske Godsejere og Bønder var Hesteavl en god Indtægtskilde, paa Frederik Ahlefeldts Tid blev der eksporteret saa mange Heste, at Halvdelen af den franske Hærs Kavalleri var fra Holsten. Saa langt som til Italien eksporteredes der holstenske Heste.

Fjerkræavl var i Tiltagende paa Frederik Ahlefeldts Godser, dette gælder særlig Holsten, hvor Forholdene var særlig egnede for Gaasehold. Det var store Masser Gaasefjer, der produceredes i Holsten, man kan faa en Forestilling om Mængden, naar man hører, at der hos en Gaardmand fandtes en enkelt Seng, i hvilken man til Dyner og Puder havde anvendt 300 Pund Gaasefjer. En saadan Ødslen med de fineste af alle Fjer vilde næppe mange tillade sig i vore Dage. Det dengang sjældne Dyr, Kalkunen, for hvilket Sophie Amalie synes at have interesseret sig, fandtes ogsaa paa en enkelt af Frederik Ahlefeldts Gaarde. Hederne benyttedes til Faareavl, hvor Dyrene færdedes frit omkring med Klokker om Halsen og med bestemte Kendemærker, saaledes at de respektive Ejere kunde kende deres egne Dyr. Det var dog et lidt usikkert Forretagende, navnlig i visse Dele af Holsten, de tidligere Grevskaber Pinneberg og Schauenborg, hvor det Offentlige hævdede at have Ejendomsretten til alle udyrkede Arealer, baade Heder og Moser.

Naar Gaardmændene holdt forholdsvis faa Køer, var Grunden

den, at der var Fodermangel, og her maatte saa Godsejerne yde Tilskud. En i høj Grad medvirkende Aarsag til, at Kvægholdet indskrænkedes, var Kvægpesten, en af Datidens Svøber. Paa Frederik Ahlefeldts Tid var Kvægpesten i Tiltagende, den voksede proportionalt med den om sig gribende Overgang fra Studeavl til Mejeridrift. Meget fik Landbrugeren ikke ud af sine Køer. Ogsaa Udbyttet af Kornmarkerne var magert, man var godt fornøjet, naar der kunde opnaas 10 Fold, Regelen var et endnu mindre Foldudbytte. I Holsten var Forholdene paa begge Omraader bedre, paa en holstensk Gaard kunde man en enkelt Gang se Havremarker give indtil 20 Fold.

Hvad der i høj Grad hemmede Landbruget, var Ildebrandene, der næsten hørte til Dagens Orden. Brandfaren var meget stor. Frederik Ahlefeldts holstenske Gaarde, hvor Bygningerne i Almindelighed var grundmurede, var knap saa brandfarlige som de straatækte, firkantet sammenbyggede Bindingsværksgaarde under Graasten. Hvad der bidrog til at øge Brandfaren, var den Omstændighed, at Tærskeladen, der tillige var en Art Forstue, stødte op til Opholdsstuen, hvor Bonden og hans Husstand om Aftenen var forsamlet omkring den aabne Arne; fra denne kunde meget let Gnister ryge ind og tænde Ild i Tærskeladen, hvortil Døren som oftest stod aaben, Arnen brændte nemlig altid om Vinteren enten af Hensyn til Madlavningen eller for at give Varme, og Røgen maatte trække ud gennem Laden, da man ikke yndede at aabne Vinduer. En Fare for Opstaaen af Ildebrand rummede ogsaa Tobaksrygningen, der paa Frederik Ahlefeldts Tid var blevet saa almindelig, at Kancelliet flere Gange greb ind for at hemme denne som man mente baade kostbare og skadelige Tilbøjelighed. Bonden og hans Slægt og Tyende gik ud og ind fra Opholdsstuen til Tærskeladen med tændte Piber, og det var meget vanskeligt at forhindre, da Landboerne var saa forfaldne til Tobak, at de i Fritiden nødigt slap Piben, adskillige vedbleve at ryge ved Maaltiderne. Piberne var de smaa, aabne Kridtpiber. Paa mange af Gaardene i Graasten stødte Kostalden umiddelbart op til Familiens Opholdsstue, og Døren ind til Stalden stod som Regel aaben, for at man kunde have Øje med Køerne. Som Følge deraf

var det ikke sjældent, at en Ildebrand opstod i Kostalden som Følge af de Gnister, der røg ind paa Foderet i Krybberne.

Bøndergaardene i Wildnisz var mindre brandfarlige, da de var forsynede med Skorstene. Der var større Renlighed og bedre Luft, Beboerne var nemlig mindre tilbøjelige til at aabne ind til Koladen, medens Tilbøjeligheden for de tilspigrede Vinduer var den samme paa det holstenske Gods som paa Graasten. Men medens Bønderne ved Graasten ogsaa om Sommeren benyttede det røgsværtede og ildelugtende Opholdsrum, havde den holstenske Bonde et andet stort Rum, hvor han og Husets andre Beboere kunde opholde sig om Sommeren. Her var hverken Arne eller Skorsten, og man kunde aabne Vinduerne.

Der var Brug for flere Rum end i vore Dages Bøndergaarde, de store Oplag, hvormed man nu delvis forsyner sig hos Købmanden, skulde anbringes, og der blev derfor bygget et meget højt Tag, saaledes at man havde rigeligt med Oplagsplads i Højden. Oplagene bestod af de mange Fødevarer til Vinterbrug, Skinkerne, der hang i lange Rækker over hinanden, de røgede eller nedsaltede Gæs, Ostelagrene, desuden var der Dyner og Puder, hvormed man var forsynet for Aaringer, selvlavede Gangklæder, der ogsaa forefandt i massevis, og meget andet. Taget var ikke altid udført af Straa, men ofte af Lyng, skønt det var anset som brandfarligere end Straa.

De mange Ildebrande henledte tidligt Tanken paa Brandskade-forsikring. Paa Frederik Ahlefeldts Tid havde Godsejerne for Størstedelen overtaget Brandassurancen for deres Bøndergaarde, ogsaa paa de mange Steder, hvor der var superficiært Fæste. I de Egne, hvor Selvejerne var i Majoritet, opstod der gensidige Forsikrings-selskaber, paa sine Steder i hvert Sogn. En af Grundene til, at Frederik Ahlefeldts holstenske Godser var mindre udsat for Brandfare, var den, at Bebyggelsen ligesom paa andre Steder i Holsten var mere spredt, det var meget faa Steder i Nærheden af Elben, at der laa flere Gaarde op og ned ad hinanden, saaledes som i det øvrige Monarki, derved blev i det mindste større Brandkatastrofer forebyggede. Ikke desto mindre var Brandforsikringen mere omfattende end i Slesvig, hvor man indskrænkede sig til at forsikre Bygningerne; Holstenerne forsikrede ogsaa deres Kvæg.

Da Frederik Ahlefeldt overtog Grevskabet Langeland, var der langt mere Fæstegods paa Øen end Selvejergaarde, hvoraf der paa den Tid var ca. 40, langt den største Del af disse laa paa den sydlige Del af Øen, navnlig i det store Sogn Magleby. En Del af Selvejergaardene var opstaaet ved Udstykning fra Lenet, saa det Gods-kompleks, Frederik Ahlefeldt overtog efter sin Svigerfader, var i Virkeligheden noget mindre end Lenet i dets oprindelige Skikkelse. Flere af Selvejergaardene var temmelig store, om end ikke tilnærmelsesvis saa store som de største Bøndergaarde i Holsten og i visse Egne af Sønderjylland. Disse Gaarde vare lige saa frie og frelse som Proprietærgaardene og ikke underkastede nogen Art Hoveri, heller ikke til Staten, flere af dem havde et Tilliggende af Skov, de er i vore Dage længst gaaede ind under Kategorien Proprietærgaarde, de største af dem var Havgaard og Bosgaard. Der var dog lagt et Baand paa de langelandske Selvejere ganske som paa Fæsterne, de af deres Sønner, der var udskrevne til Militærtjeneste, maatte ikke uden Tilladelse fraflytte deres Stavn, før de havde overstaaet Militærtjenesten; vi ser her den første Spire til det af Christian den Sjette indførte Stavnsbaand.

Det gik paa Frederik Ahlefeldts langelandske Godser ganske som paa hans Godser i Hertugdømmerne. Efterhaanden som hans Landbrug blev mere og mere intensivt, maatte der kræves mere Hoveri af Bønderne. Hoveriet virkede dog ikke saa odiøst her, hvor det hverken var forbundet med Vornedskab eller Livegenskab, desuden blev Hoveriet mere trykkende for Frederik Ahlefeldts Bønder i Hertugdømmerne end for dem paa Langeland, idet Landbruget paa Langeland knap var saa intensivt som det paa Graasten og Wildnisz. Landbruget under Tranekjær gav da heller ikke saa stort Udbytte som paa de sidstnævnte Godser. Paa Tranekjær Ladegaard maatte man saaledes i den første Del af Frederik Ahlefeldts Besiddertid nøjes med 5 Fold Rug og 6 Fold Byg, et Udbytte, der var meget ringere end paa Ahlefeldts Gaarde i Hertugdømmerne; Havreudbyttet var endnu langt magrere paa Tranekjær end paa Graasten. Der var en Smule Hvede paa Hovedgaardene under Tranekjær; hos Bønderne var denne Kornsort saa godt som ukendt. Paa mange Maader lignede Frederik Ahlefeldts forskellige Landbrug hinanden, ogsaa paa Langeland blev der dyr-

ket megen Boghvede, baade til Menneskebehov og Foder, ligesom Bælgfrugterne var meget almindelige. Paa et andet Punkt var der ogsaa Overensstemmelse mellem Tranekjær og Graasten, Græsmarkerne gav paa begge Steder det bedste Udbytte, Tranekjær Hovedgaarde kunde saaledes præstere indtil halvfemte Hundrede Læs Hø.

Ligesom paa Frederik Ahlefeldts Gaarde i Hertugdømmerne spillede Svineavl en stor Rolle paa Langeland. Det var let at at skaffe Foder til Svinene, baade paa Grevskabets Hovedgaarde og paa Fæstegodset, da man betragtede Svinene som i bogstavelig Forstand altædende. Helt gratis kunde man holde Svinene i Oldenaarene, hvor Svinene fra Hovedgaardene blev drevet ind i Grevskabets Skove; her kunde de skaffe sig selv al den Føde, de behøvede. Da der ikke var rationel Skovdrift i vore Dages Betydning, tog man det ikke saa nøje med Hensyn til Bønderne, der uanfægtede drev store Svinehjørde ind i Grevskabets Skove, den Ødelæggelse, Svinene foraarsagede i Skovene, tog man det ikke saa nøje med, eller man havde vel rettere slet ikke Øje derfor. I Oldenaarene indrettede man sig paa at opdrætte mange Fedesvin, og det var store Mængder, Grevskabets Hovedgaarde, navnlig Ladegaarden, kunde præstere; i et af de første Aar af Frederik Ahlefeldts Besiddertid blev der paa Ladegaarden opdrættet et Par Tusinde Fedesvin, hvoraf et Par Hundrede blev slagtede til Slottets Husholdning. Som sagt, Svinene ødelagde efter Noder i Skovene, men det vilde have været ulogisk at klage derover, da Skovens Værdi til Dels beregnedes efter det Antal Oldensvin, der kunde opføres. Ogsaa til Græsning af Køer og Heste benyttedes Skovene, men disse Dyr gjorde ikke tilnærmelsesvis den samme Skade som Svinene. Flere Skove under Grevskabet antog Navnet Kohave og Hestehave, og disse Navne er i Brug den Dag i Dag. Navnene Kohave og Hestehave synes paa Langeland at have haft en anden Betydning end i andre Landsdele, hvor de slet og ret betød et indhegnet Sted, hvor Køer og Heste græssede. Noget ukonsekvent synes det, naar Grevskabet vaagede over, at hverken Fæsterne eller Selvejerne forhuggede de til deres Gaarde hørende Skove, og krævede Ret til ogsaa at føre Tilsyn med Selvejerbøndernes Skove. Men hverken Selvejere eller Fæstere tog nogen Notits af Forbudene. Beboerne paa

Langeland havde den samme Opfattelse af Træer som af Vildt, at det var alle Mands Ejendom, Bønderne huggede saaledes rask væk Træer i Grevskabets Skove for paa den Maade at forsyne sig med Brændsel. De langelske Skove blev dog ikke tilnærmelsesvis saa mishandlede som de i Hertugdømmerne. Svinene vedblev at husere i Skovene igennem Generationer, men da Antallet af Svin efterhaanden indskrænkedes i samme Omfang som i Hertugdømmerne, baade paa Frederik Ahlefeldts Hovedgaard og paa Bøndergodset, begrænsedes ogsaa Ødelæggelserne. I Slutningen af Frederik Ahlefeldts Levetid indskrænkede en almindelig Fæstegaard paa 50 Tønder Land sig til at producere cirka 20 Svin om Aaret.

Vi have under Omtalen af Frederik Ahlefeldts Godser i Hertugdømmerne set, at der oprindelig hos Fæsterne var flere Heste end Køer, dels som Følge af Hoveriforpligtelserne, dels paa Grund af den mangelfulde Drift; Forholdet var det samme for Langelands Vedkommende, her kom imidlertid den Omstændighed til, at Hesteopdræt fra gammel Tid blev drevet i stor Stil.

I de daarlige Aar i Frederik Ahlefeldts første Besiddertid bidrog Handelen med Heste meget til at hjælpe paa Beboernes økonomiske Kaar. Adskillige langelske Gaardejere var paa den Tid veritable Hesteprangere, der ikke blot opdrættede Heste til Salg, men købte Heste, med hvilke de drog til Landets forskellige Hestemarkeder; inden Svenskekrigen gjaldt Ekspeditionen særlig Skaane. Hestene blev ikke alene opkøbt paa Langeland, men ogsaa paa Fyn. Den langelske Hestehandel kulminerede i Frederik Ahlefeldts første Besiddertid, saaledes medbragte et Aar langelske Hesteprangere 200 Heste fra det store Marked i Landskrone, hvilket vil sige, at de langelske Prangere havde opkøbt Halvdelen af de Heste, der fandtes paa Markedet. Samtidig med deres Tilstedeværelse paa Markedet plejede Langelænderne at købe Heste op hos de skaanske Bønder. Langelænderne, der undertiden var et halvt Hundrede i Tallet, sejlede lige hjem til Øen med de erhvervede Heste, som blev solgt paa Langeland. Hestepriserne var ikke imponerende, saaledes kunde der erhverves en skaansk Hest for den beskedne Pris af 8 Rigsdaler. De Heste, der bortsolgtes fra Langeland, gik for en meget stor Del til Holsten, hvorfra Hestene rimeligvis er solgte videre til Tyskland; Holstenerne havde, som vi ovenfor have set, en me-

get stor Hesteeksport, der ikke kunde dækkes af Hertugdømmernes eget Opdræt. Hvilken Betydning, Hestene havde paa Langeland, kan bedst ses af den Omstændighed, at Hestehandelen gav Langeland større Indtægt end Studepranget, skønt Handelen med Stude ellers var en af de allerstørste Indtægtskilder i det danske Monarki.

I Løbet af Frederik Ahlefeldts Besiddertid indskrænkedes Hesteholdet og navnlig Hestehandelen meget, og samtidig voksede Kointallet baade paa Hovedgaardene og hos Bønderne. Paa en middelstor Fæstegaard paa cirka 50 Tønder Land, kunde der i Frederik Ahlefeldts senere Aar være op imod 8 Malkekøer, foruden Stude, Kvier og Kalve, Hestenes Antal var gerne 10, mindre kunde umuligt gøre det. Køernes Pris i Handel og Vandel var 5 til 6 Rigsdaler. Da Frederik Ahlefeldt kom til Langeland, var der de fleste Steder Køer af en gammel langelandsk Race, der ikke udmærkede sig ved nogen synderlig høj Mælkeydelse, men som til Gengæld præsterede godt Kød. Frederik Ahlefeldts holstenske Forvaltere sik overalt paa Hovedgaardene indført det holstenske Kvæg, der gav betydelig mere Mælk end det langelandske, og efterhaanden fulgte Bønderne, der gerne tog Eksempel efter Tranekjærgaardene, Trit med Udviklingen. Der blev dog beholdt en Del af det gamle langelandske Kvæg, saaledes at der var en Slags Dobbeldrift, Malkekvæg af den holstenske Race, og Fedekvæg, navnlig Stude, af den gamle langelandske Race. Allerede i Frederik Ahlefeldts Tid var Mælkeproduktionen i stærk Tiltagende, ogsaa hos Fæsterne. Længe før Frederik Ahlefeldts Tid var der stort Studehold paa Langeland. De fede langelandske Stude var kendt over hele Landet, og eksporteredes til Hovedstaden. Da Langeland endnu var et Len, lod Kongen Lensmændene forsyne Hoffets Køkken med Oksekød, noget der var opført i Frederik Ahlefeldts Tid, men Studeeksporten fra Langeland havde dog saa stor Betydning endnu, at de strenge Eksportbestemmelser i nogen Grad maatte modificeres. Udførselen skulde nemlig foregaa fra ganske bestemte Byer, saaledes maatte de langelandske Stude sendes til Assens eller Middelfart for at kunne udføres videre. For at lette den langelandske Studeudførsel fik Langelænderne ifølge kongelig Forordning Lov til at udføre deres Stude direkte fra Rudkøbing. Det var en meget stor Lettelse.

Af andre Husdyr holdt Langelænderne en Del Faar, der var gerne

5 til 6 paa en middelstor Fæstegaard, desuden Gæs, hvoraf der fandtes nogle paa alle Gaardene, enkelte Bønder havde et meget stort Gaasehold; Gæssene opholdt sig om Vinteren gerne inde i Familiens Beboelseslejlighed, Gaaserejerne vare saaledes installerede i det daglige Opholdsrum, hvor ogsaa Mælkebøtterne befandt sig. Dette bibringer ikke Indtrykket af, at der herskede megen Renlighed, og dog synes det, som om Frederik Ahlefeldts langlandske Bønder har boet bedre og renligere end hans Fæstere i Hertugdømmerne, det gælder i hvert Fald dem i Slesvig.

Hvad Klædedragten angaar, synes Frederik Ahlefeldts Bønder i Hertugdømmerne at have været noget flottere end de paa Langeland. Det var atter her hollandsk Paavirkning. Navnlig de holstenske Bønder vilde gerne ved festlige Lejligheder optræde i brogede Dragter, ofte af fint Stof, paa Wildnisz Gods kunde man se Bønder paa Markeder optræde i ildrøde Kofter af fint Klæde. Til den røde Kofte bar Mændene korte gule Læderbenklæder, lange hvide uldne Strømper, og Sko med Sølvspænder. Knapperne var af Sølv, hvilke, naar der var godt Raad, var forgyldte. Naar Kvinderne skulde pyntes, iførte de sig en Kjole i 3 Lag, saaledes indrettet, at man kunde skelne Lagene; Farven var mørk, men det havde iøvrigt ikke saa meget at sige, da Kjolen var dækket af et formeligt Panser af Metaller, velhavende Koners Kjoler bar en saadan Bunke Sølv, blandet med andre mindre værdifulde Metaller, der var syet fast til Kjolen, at denne skal kunne have staaet ret op og ned, naar den var taget af. Disse paasyede Metalprydelse havde den Fordel, at Kjolen var uimodtagelig for Angreb af Møl, naar den var hengemt. Kjolelivet bestod kun af et enkelt Lag, men det var til Gengæld ogsaa tykt nok, idet det bestod af en stramtsiddende Pels. Paa Livet og de kridhvide Ærmer var der fastgjort forskellige Prydelse, Knapper som de, der blev baarne af Mændene, samt smaa eller store Stykker højrødt Læder, der var klippet til i fantastiske Figurer. Pelsen skal dog have været mindre varm end den stramtsiddende Kjole, idet den hang løst om Overkroppen, medens de tre tykke Lag Hvergarnskjole sad ganske stramt. Over Livet var der kastet et Overstykke af Linned, beregnet paa at bæres ude. Denne Dragt maa have været varm paa Sommerdage, men man led gerne

for Stadsen. Til Festdragten hørte en Kappe med lange brede flagrende Baand, saaledes som Moden havde bragt den fra Holland, hvorhen den atter var kommet over Kanalen fra England, denne Kappe var særlig almindelig mellem Graastens Bønderkoner, medens den var gaaet af Mode paa Frederik Ahlefeldts holstenske Godser, hvor man bar et Hovedstykke, der faldt ned over Ryg og Bryst. Dette Hovedklæde var delt i to lige store Stykker, hvoraf det ene var højrodt, det andet sort. Nedad Siderne paa Hovedlinet var der paasyet Bjælder.

Med denne Luksus i Klædedragten kunde de langelandske Bønder ikke hamle op. Det var et Særsyn at se langelandske Bønder bære Sølvspænder paa Fødderne og Sølvknapper paa Koften. Kvindernes Festdragt var langt tarveligere end den i Hertugdømmerne brugelige og maa have været behageligere at bære, da den var af tyndt Klæde og kun bestod af et enkelt Lag. Baade til Festdragten og den daglige Paaklædning hørte et hvidt Forklæde, der var noget finere, naar man befandt sig i Stadsen. Langelænderindernes Kjoler var ligesom hos Kvinderne i Hertugdømmerne mørke, men uden de mange Prydelser. Paa Hovedet bar Kvinden et Lin, der helt dækkede Haaret, det stod lidt stift ud til Siderne og faldt ned over Ørerne, bagtil var der flagrende Baand i forskellige Farver. Lige under Hagen var der bundet en bred Sløjfe af blomstret Stof, Sløjfen dækkede Halsen, og Baandene faldt et Stykke ned over Brystet. Naar Manden skulde til Fest, ombyttede han den daglige korte Vadmelsskofte med en længere af Klæde, der kunde have forskellig Farve, dertil korte Skindbenklæder, som til den daglige Dragt, men man havde gerne et Par nye i Reserve til Stadsen.

Hvad Levemaaden angik, havde Sønderjyderne og især Holsterne, ligesom paa Klædedragtens Omraade, flottere Vaner end Langelænderne, men baade her og der søgte Frederik Ahlefeldt i Henhold til de kongelige Forordninger at dæmme op mod Overdaadigheden i Mad og Drikke. Brændevinen og Tobakken kom ligesom senere Kaffen først til Hertugdømmerne, inden de naaede Langeland, det var Virkninger af Trediveaarskrigen, idet de fremmede Soldater gennemgaaende var meget hengivne til disse Varer og udbredte Smagen derfor blandt Landbefolkningen, hos hvem disse Nydelser hidtil havde været ukendte. Ogsaa

Kvinderne blev grebne af Passionen for Rygning, og paa Frederik Ahlefeldts Tid var det meget almindeligt at se Bønderkonerne »smøge« Tobak af de smaa Kridtpiber, der mentes at stamme fra Nederlandene. Christian den Fjerde havde begyndt med at udstede Forordninger mod Luksus, og hans Efterfølgere fulgte i hans Fodspor, thi skønt Tiderne var blevne daarligere og daarligere, hovedsagelig som Følge af de stadige Krige, fortsatte man dog med Fylderiet. Det, Kongen særlig vilde til Livs, var Kroholdet med dets Drikeri, Tærningspil og Slagsmaal, og desuden det private Drikeri, der dog stundom ikke var saa privat, idet det var blevet almindeligt at afholde Sømmensgilder, hvor Bønderne samledes hos en Gaardmand og aflagde regulær Betaling for de nydte Drikkevarer, en Foranstaltning, der ikke adskilte sig meget fra Krohold. Disse private Gilder saavel som de talrige Smugkroer søgte man at ramme med til Tider ret haarde Bøder. Men Smugkroerne og Sømmensgilderne var det langt vanskeligere at ramme end de virkelige Kroer, der kun kunde oprettes i Kraft af kongeligt Privilegium, og af hvilke adskillige bleve oprettede i Henhold til Christian den Fjertes Reces om Kroer ved »alfare Vej«. Ogsaa Christian den Femtes »Danske Lov« indeholder Bestemmelser om Oprettelse af Kroer baade paa Landet og i Købstederne. Der foreligger Eksempler fra Frederik Ahlefeldts Tid paa, at et Par Fæstebønder havde forbrudt deres Fæste som Følge af gentagne Overskridelser af Forbudet; man havde overfor de paagældende Bønder først forsøgt sig med Bøder, men da dette ikke hjalp, var man skredet til Fradømmelse af Fæste, noget, der var Hjemmel for i Forordningerne. En af de første Bestemmelser, Frederik Ahlefeldt traf, efter at han var blevet Besidder, var at udstede et offentligt Forbud mod, at nogen af Grevskabets Bønder drev Krohold. Men det var lettere sagt end gjort, og Sagen blev ikke grebet praktisk an. Thi samtidig med at Storkansleren forbød Bønderne alt Krohold, udstedtes en kongelig Forordning, der forbød Brændevinsbrænding i Hjemmene. De allerfleste af Grevskabets Fæstere brændte selv Brændevin for at slippe udenom den kongelige Forordning, der gav Rudkøbing Privilegium paa at forhandle Brændevin i en Afstand af 2 Mil fra Byen. Forpagterne af Accisen, som vi nedenfor vil faa Lejlighed til at omtale nærmere, søgte at udstrække dette Privilegium

til hele Øen, et Synspunkt, der gav Anledning til hyppige Stridigheder mellem Frederik Ahlefeldts Funktionærer og Rudkøbing, Storkansleren holdt her som altid i tykt og tyndt med sine egne. Da Langelænderne ikke kunde aflade fra Brændevinen, og da de ikke havde Raad til at købe den dyre Drik, vedblev de private Brænderier at bestaa paa Trods af Forordningen og tog ovenikøbet til i Tal under Frederik Ahlefeldt og hans Efterfølgere. Drikeriet vedblev at florere og blev værre og værre under Frederik Ahlefeldts Efterfølgere, saaledes at Langelænderne Mand og Mand imellem ude i det øvrige Land fik Ord for at være i en ganske særlig Grad drikfældige, en Beskyldning, der sikkert var lige saa uretfærdig som den senere rejste Beskyldning for Usædelighed.

Ved Gilderne var Grød Livretten baade ved Graasten og ved Tranekjær, Grøden blev serveret som en Slags Dessert til sidst, efter at man først havde sat noget Kødsuppe og derefter en Ret Fisk eller Kød til Livs — en Forordning paabød, at der skulde vaages over, at heller ikke ved private Gilder Retternes Antal oversteg 4.

De langelske Bønder indskrænkede sig ikke til at drive Landbrug og handle med Heste, en Del af dem drev ogsaa et betydeligt Fiskeri langs Øens Kyster og forsynede Kongens Taffel med Klipfisk. Andre, selv Fæstere af større Gaarde, levede helt og holdent som Fiskere og gik ofte paa Langfart ned til de nordtyske Kyster og Skaanes og Hallands Kyst. Langelænderne var kendt over hele Landet som dygtige Søfolk. Det var først i de sidste Aar af Storkanslerens Liv, at Langelænderne tog fat paa selv at bygge deres Skibe.

Paa sine Godser i Hertugdømmerne havde Frederik Ahlefeldt meget Ferskvandsfiskeri, og de mange Søer forsynede hans Bord rigeligt. Baade i Hertugdømmerne og paa Langeland var Vildtet i stærkt Tilbagegang, det hang paa begge Steder, men naturligvis navnlig i Hertugdømmerne, sammen med Krigene og de stadige fjendtlige Indfald. Baade paa Langeland og i Hertugdømmerne var Skovarealerne, da Frederik Ahlefeldt traadte til som Besidder, stærkt formindskede, dels som Følge af Ødelæggelserne under Krigene, dels som Følge af den skaanselsløse Hugst, og dermed fulgte Tilbagegang for Vildtet, der savnede Tilflugtssteder. Paa Langeland

var Kronvildtet ganske forsvundet, da Frederik Ahlefeldt tiltraadte Besiddelsen, hvorimod det i store Mængder var til Stede rundt omkring paa Herregaardene i Slesvig og Holsten. Kronvildtet i Hertugdømmerne var kendt trindt om hos Europas Jagtinteresserede paa Grund af dets usædvanlig store Takker, hvormed det iøvrigt bidrog til Ødelæggelsen af Skovene. Ogsaa Vildsvinene, der var særlig talrige i Holsten, gjorde megen Fortræd i Skovene, hvor de huserede Side om Side med de tamme Svin. Men Vildsvinene var om muligt endnu mere populære end Kronvildtet paa Herregaardene, og et stegt Vildsvinehoved, pyntet med alle mulige spiselige Prydelser, figurerede altid paa Bordet ved festlige Lejligheder og var en af de mest yndede Retter. Indenfor Fugleverdenen gjorde Skarverne en Del Skade, de optraadte nemlig i saa store Mængder, at deres og Yngelens Excrementer ødelagde de Træer, hvor Rederne var anbragte. Skønt ogsaa Fiskerbefolkningen klagede over Skarverne, der tog mange Fisk, fredede Godsejerne dog disse Skadedyr, som man fandt meget smukke, idet de mindede om deres eksotiske Stammefrænder Pelikanerne og var et yndet Jagtobjekt. Skarven holdt særlig til i de Skove, der laa ved Stranden, da den vilde være i Nærheden af sine Fiskerevirer; i Graasten Skove var der mange af dem.

Paa Frederik Ahlefeldts Godser i Hertugdømmerne var Haren det almindelige Vildt, der vrimlede med disse Dyr overalt, navnlig i Wildniszes Marskegne, hvor de yndede at søge Ly bag Digerne. Raavildtet havde eksisteret i Hertugdømmerne fra Tidernes Morgen, men havde aldrig været talrigt, da det ikke yndede de store sammenhængende Skove. I Frederik Ahlefeldts Tid tog Raavildtet til i Tal baade paa Graasten og i Wildnisz, hvilket stod i Forbindelse med Ødelæggelsen af de samlede Skovstrækninger og Smaaskovenes Opstaaen. Som saa meget andet havde Hollænderne ogsaa indført Daavildtet i Hertugdømmerne, det fik sin første Udbredelse paa Frederik Ahlefeldts Tid og fandtes i Massevis i Graastens Skove. Af Vildt, som ikke eksisterer mere, fandtes paa Frederik Ahlefeldts Tid, navnlig paa hans holstenske Godser, den sorte Stork; Tranen var en almindelig Trækfugl, der, naar den om Efteraaret sammen med Storkene fløj rundt i store Skarer paa Øvelsaturene inden Rejsen til Syden tiltraadtes, gjorde megen Skade,

idet den i Modsætning til Storken levede af Planter, og Skarerne slog sig gjerne ned paa en enkelt Mark. De vilde Svaner befolkede Fjordene, mange Ørne og Glenter fløj hen over Skovene, Vagtelen var dengang saa almindelig som dens Slægtning Agerhønen og kom hvert Aar paa Træk fra Syden, ogsaa Urfuglen og Hejren var stærkt repræsenteret. Hærfuglen saas en Gang imellem, den havde sit Navn fra den blandt Bønderne udbredte Overtro, at naar man hørte dens gennemtrængende Skrig, kunde man vente Krig, Befolkningen forvekslede her som ofte ellers propter med post. Trækfuglene kunde optræde i saa store Mængder, at Himlen om Efteraaret formørkedes af Trækket, der ofte varede i Timevis.

Godsejerne i Hertugdømmerne nærede, ligesom deres Kolleger i Kongeriget, en ligefrem Lidenskab for Jagten, det samme gjaldt Kongerne, for hvem Jagten var en fuldkommen Helligdom. Gejstligheden delte Kongernes og Adelsens Jagtliebhaberi, særlig i Holsten gik de fleste Præster paa Jagt, men da deres Jagtrevierer gennemgaaende var smaa, fraregnet enkelte meget store Præstekald, maatte de søge andetsteds hen: de fik Tilladelse til at jage i mindre jagtinteresserede Godsejeres Skove og Marker, mod Betaling for hvert Stykke nedlagt Vildt, Prisen var den samme som i Byerne, hvortil Godsejerne sendte en Del af deres Vildt, navnlig Hamborg og Lybæk. Ogsaa de store kongelige Vildtbaner i Hertugdømmerne blev udlejede, idet Kongerne var meget tilbøjelige til, udenfor de Tider, hvor de ikke selv opholdt sig i Slesvig og Holsten, for gode Ord og Betaling at overlade Jagten til Præster og til Jagtinteresserede i Byerne, hvor der var Embedsmænd, som ikke gav Præsterne noget efter med Hensyn til Jagtiver. Da de fleste af Langelands Præster deltog i de store Jagter, der afholdtes af Frederik Ahlefeldts Efterfølgere, maa det formodes, at der ogsaa fandtes Nimroder inden for Gejstligheden paa den Tid, vi skilddrer.

Indenfor Bøndernes og Proprietærernes Kreds var der en udbredt Misfornøjelse over den store Vildtmængde. Men paa det Punkt var Adelen ikke til at komme nær, den vaagede over sine Jagtrettigheder som et Klenodie. Bønderne klagede over den Skade, Vildtet gjorde i Markerne, og over Forbudet mod at holde Hund; paa Langeland og andre Godser var det dog Bønderne tilladt at holde

Hunde, men vel at mærke med det ene Forben afhugget eller brækket.

I Landdagen havde de Jagtinteresserede en god Støtte, saaledes blev der udstedt Cirkulærer, der, for at skaane Yngelen, forbød al Jagt fra 1. April til 1. August.

Storkansleren synes ikke at have haft nogen intim Forbindelse med Diana, men begge hans Sønner, der fulgte ham i Besiddelsen af Grevskabet, var i høj Grad grebne af deres Standsfællers Lidenskab for Jagt. Det var dog allerede i Storkanslerens Tid, at der ifølge kongelig Forordning tildeltes Lensgreverne vidtgaaende Privilegier paa Jagtens Omraade: To Aar efter Grevskabet Langelands Oprettelse udstedtes der en kongelig Forordning, der gav Lensgreverne Eneret til at jage Stovvildt, hvoraf der var meget paa Langeland, men kun Daavildt, Raadyrene blev først indført halvandet Hundrede Aar senere. Denne Bestemmelse kom til at virke generende for Øens øvrige Godsejere og Proprietærer, ikke paa Frederik Ahlefeldts Tid, men under hans Efterfølgere, der for hver Generation blev mere og mere jagtpassionerede.

Endnu paa Storkanslerens Tid huserede Ulvene slemt baade i Slesvig og Holsten. Paa Langeland var disse Skadedyr da længst udryddede, her klagede man mere over den Skade, Rævene foranstaltede, en Skade, som dog mange mente opvejedes af den Nytte, disse Dyr gjorde ved at tage Mus. Men mod Rævene blev der absolut ikke ført en tilsvarende Udryddelseskrig som paa Ulvene, tværtimod blev de fredede hele Aaret, for at der kunde være saa mange som muligt ved de store Klapjagter, som afholdtes af de Jagtberettigede om Efteraaret. Rævene var efterhaanden blevet en sand Landeplage, der i Særdeleshed hemmede Langelands store Gaasehold. Til alt Held opstod der over hele Monarkiet pludselig en Sygdom mellem Rævene, Sygdommen var en lignende som den hos Hundene optrædende Galskab, Rævene overfaldt og bed Mennesker, som derved smittedes af Sygdommen. Der blev i den Anledning ført en regulær Udryddelseskrig mod Rævene, som virkelig helt ophørte at eksistere paa Øen, men det var kun til en Tid, i Løbet af den paafølgende Vinter kom der Ræve til Langeland over Isen fra de omliggende Øer, men da syntes Galskaben overstaet.

Foruden Fiskeri og Søfart drev Frederik Ahlefeldts Fæstere ogsaa andre Erhverv. Der var saaledes en Del Teglbrændere, hvis Sten var kendt Landet over for deres Godhed. I Tranekjær fandtes det største Teglværk, hvorfra Lensmændene i Aarenes Løb havde forsynet Kronen med Sten, som anvendtes ved det meget Slotsbyggeri. Der var desuden mange Møller paa Frederik Ahlefeldts Tid; i Henhold til Statistikken fandtes paa Langeland ikke mindre end 23 Møller dengang, deraf var de 3 Vandmøller og de 20 Vindmøller, »Slotsmøllen« ved Tranekjær blev drevet ved Vandkraft. Møllervirksomheden var dengang beskyttet, idet det var alle andre end Møllerne strengt forbudt at male.

Grevskabets Bønder drev en omfattende Handel udenfor Øen, ikke blot med Heste og Kvæg, men med Korn og andre Landbrugsprodukter. Bønderne var i deres fulde Ret, naar de saaledes optraadte som Handelsmænd, de Handlende i Rudkøbing kunde ingen Indvendinger gøre, idet deres Handel kun var beskyttet mod Konkurrence fra de andre Landsdele, Handelen var forbeholdt Langelænderne, men absolut ikke specielt Købstadsborgerne. Bønderne havde tilmed den Fordel, at de lettere kunde ud- og indsmugle Varer end de Handlende i Rudkøbing, Toldvæsenet førte nemlig et nogenlunde skarpt Tilsyn ved Rudkøbing Skibsbro, hvorimod det var vanskeligt at passe paa ved de Udskibningssteder, hvorfra Bønderne førte Varer ud og ind. Smugleri forekom lige saa lidt vanærende som Brændetyveri eller Krybskytteri, en Mand, der smuglede, blev absolut ikke diskvalificeret som Følge af denne Haandtering, Grevskabet saa ikke alene roligt paa, at dets Fæstere smuglede, men Godskontoret og Frederik Ahlefeldts Forvaltere og Forpagtere rundt omkring paa Øen rakte stundom Smuglerne en hjælpende Haand. Naar det blev for galt, klagede de Handlende i Rudkøbing til Kongen, men Klagerne blev overhørte, Frederik Ahlefeldt var en mægtig Mand, der havde Kongens Øre, og han holdt med sine Bønder i tykt og tyndt. Bønderne drev det unægteligt til Tider noget frækt, saaledes hændte det paa Frederik Ahlefeldts Tid, at nogle af Grevskabets Gaardmænd indførte Slagtevarer udenom Accisen i Rudkøbing og falbød Kødets paa Torvet, og da Betjenten ved

Acciseboden eller Siseboden, som den populært kaldtes, vilde stoppe de respektive Vogne, greb Grevskabets Funktionærer ind og tvang igennem, at Vognene kørte frit ind i Byen. Beboerne i Rudkøbing holdt med Grevskabet, idet der paa Storkanslerens Tid ikke fandtes nogen Slagter i Byen, og Beboerne paa den Maade fik Kødet billigere.

Accisen blev indført et halvt Hundrede Aar før Frederik Ahlefeldt blev Besidder af Grevskabet. Paa Storkanslerens Tid havde Accisen antaget store Dimensioner og omfattede de aller fleste Landbrugsvarer, der fra Landet skulde indføres til Rudkøbing. Accisen var meget forhadet og gav Anledning til Demoralisation, idet det for de fleste Landboere gjaldt om at snyde sig fra den, og paa det Omraade udviklede Bønderne en levende Fantasi. Man søgte at snige sig ind i Byen udenom Accisebommen, eller ogsaa anbragte man de toldpligtige Varer skjulte mellem Beholdninger, der gik toldfrit ind, man brugte saaledes den Trafik at gemme toldpligtige Varer i et Halmlæs, af Foderhalm svaredes der nemlig ikke Accise. Betjentene ved Acciseboden gad i Reglen ikke undersøge, om der skjulte sig noget imellem Halmen, og naar det kom højt, nøjedes man med at stikke et Spyd eller en lang Stang ind i Halmen, for at føle, om der mulig skjulte sig Contrabande. Medens Borgerne i Rudkøbing var glade ved at faa fersk Kød indsmuglet i Byen, de maatte ellers til Tider nøjes med Saltmad, saa de med mindre velvillige Øjne paa Indsmuglingen af andre Landbrugsvarer. Sagen er den, at paa Frederik Ahlefeldts Tid var Accisen i Rudkøbing forpagtet af en Kreds af Borgere i Byen, saa det gik ud over deres Pengepung, naar der blev indsmuglet for mange Varer. Paa den anden Side forsømte de Rudkøbing Borgere den lidet effektive Bestemmelse, der var truffet for at hindre Indsmuglingen, der skulde være Gærder omkring Byen for at standse Smuglernes Vogne, og de respektive Husejere var forpligtede til at vedligeholde den Del af Hegnet, som strakte sig ud for deres Ejendomme, men det blev gennemført med stor Skødesløshed, Skellet, der paa de fleste Steder kun bestod af Risgærder, var hyppigt forfaldent eller nedkørt eller nedtrampet. Værst var det mod Søsiden. Paa Accisens Omraade var Grevskabet medvirkende til Demoralisationen, idet dets Forpag-

tere og Forvaltere ikke generede sig for aabenlyst at omgaa Forordningerne.

Vi have ovenfor omtalt Rudkøbings Ret til delvis Eneforhandling af Brændevin og Bøndernes ulovlige Concurrence. Den lille fattige By led ogsaa under den alt omtalte Concurrence fra Landhaandværkernes Side, og desuden forarbejdede Bønderne med deres eget Tyende mange Ting, som de nu køber hos Købmanden. Et slemt Indgreb i Rudkøbings Næring gjorde ogsaa de saakaldte Bissekræmmere og Bønhaser. Bissekræmmerne var Landboere, som gik rundt paa deres Fod fra Sted til Sted og forhandlede Varer, for en meget stor Del Beklædningsgenstande, som de bar i en stor Bylt paa Nakken og nedover Skuldrene. Betegnelsen bisse gjaldt oprindeligt Køer, der blev »bissegale« i stærk Sommervarme og løb i den Tro, at de kunde løbe fra Varmen. Bissekræmmerne drev deres Frækhed saa vidt, at de til Tider gik rundt og forhandlede deres indsmuglede Varer i Rudkøbing. Bønhaserne var Folk, som paa Trods af Laugsbestemmelserne drev et Haandværk, hvortil de var uberettigede. Ordet Bønhas er tysk og betyder en Fusker. Folk, der ikke hørte til et bestemt Laug, maatte ikke udføre det paagældende Haandværk.

Som Kirkepatron havde Frederik Ahlefeldt en meget stor Indflydelse, idet der var mange Kirker paa hans vidtstrakte Godser, og han ejede alle de Kirker, der befandt sig indenfor samme. I Hertugdømmerne var Forholdene mindre udviklede for Storkansleren, idet Sognegrænserne saa nogenlunde faldt sammen med Grænserne for hans Besiddelser, saaledes som Tilfældet var paa de fleste Godser i Sønderjylland og Holsten. Sagen var nemlig den, at i Henhold til Lensgrevernes Privilegier havde de respektive Kirkeejere Kaldsret til de dem tilhørende Kirker, naar bemeldte Grever var i Besiddelse af mindst Halvdelen af Jorden i de Sogne, hvori deres Kirker laa, eller naar de havde fast Bopæl i et Sogn, det sidste var ikke saa vanskeligt at komme udenom.

Paa Graasten kunde Frederik Ahlefeldt naturligvis med Lethed hævde sin Ret til at udnævne Præsten ved det paa Slottet værende Kapel, og Klipleve Kirke var hans Sognekirke, saa der fulgte det af sig selv. Derimod faldt det vanskeligt for Frederik Ahlefeldt at godt-

gøre Analogien mellem hans Stilling til de langlandske Kirker og hans jus patronatus til de i Hertugdømmerne beliggende Kirker. Hans nære Forhold til Griffenfeld hjalp ham udover Vanskeligheden, saaledes at han med mere eller mindre juridisk Ret kunde gøre Kaldsretten gældende ved alle sine mange Kirker baade i Kongeriget og Hertugdømmerne. Der kan rejses en meget berettiget Tvivl om, hvorvidt Frederik Ahlefeldt virkelig qua Lensgreve i Kongeriget kunde gøre sine Rettigheder med Hensyn til Kaldsretten i Slesvig og Holsten gældende, men ikke alene Griffenfelds Venskab, men ogsaa den Omstændighed, at han som Statholder var en mægtig Mand derovre, kunde overvinde Vanskeligheden. Praktisk talt var Stillingen lettere som Følge af det, vi ovenfor nærmere har gjort Rede for, at Adelen ved alle mulige Midler havde faaet Sogne- og Godsgrænserne gjort identiske. Det var ofte sket paa en vilkaarlig, ja voldsom Maade, tvungne Mageskifter med Gaarde, undertiden hele Landsbyer, var et af de mildeste Midler; den gottorpske Regering viste sig meget imødekommende overfor saadanne Transaktioner, og det danske Statholderskab fulgte i Gottorps Fodspor. Men var der blot sørget for, at Gods og Sogn faldt sammen, kunde den paagældende Godsejer altid være sikker paa, at Kaldsretten blev ham tilkendt.

Vi vil nu se lidt nærmere paa Forholdene ved Frederik Ahlefeldts Kirker i Hertugdømmerne.

Der havde ved Reformationens Indførelse været megen Tale om at gøre samtlige Kirker til selvejende Institutioner, men vel at mærke ikke saaledes, at Præsten fik mere Indflydelse, Sognene skulde paa en Maade eje Kirkerne. Naar galt skulde være, saa Gejstligheden hellere Adelen end Borgere og Bønder som Ejere af Kirkerne, Adelen repræsenterede i Modsætning til de to andre Stænder Dannelsen og Kundskaberne. Gejstligheden saa desuden med Skræk hen til den Mulighed, at Sognepræsten skulde vælges efter Stemme-flertal indenfor Sognene, saaledes som det oprindeligt havde været paatænkt. Bestemte Regler med Hensyn til Udnævnelsen af Præster eksisterede ikke i Hertugdømmerne paa Frederik Ahlefeldts Tid, men der havde udviklet sig en Praksis, der gik ud paa, at Kirkejeerne med Kongens og Landdagens stiltiende Billigelse udnævnte Præsterne ved de dem tilhørende Kirker, med de ovenfor

nævnte Begrænsninger, medens Kongen udnævnte Præsterne i de Kirker, der ikke var i privat Eje. Denne Ordning, hvis Oprindelse skyldtes Landdagen, viste sig i Længden at være den mest praktiske, og Gejstligheden affandt sig med nogenlunde Lethed heri, efter at det var mislykkedes for den at gennemtvinge, at Biskoppen skulde have Kaldsretten.

Der blev forbeholdt Gejstligheden noget mere Jord i Hertugdømmerne end i Kongeriget. Men der var ligesom i Kongeriget stor Forskel paa Embederne, der var store og smaa, i Mellemslesvig var der saaledes et enkelt Præstekald, til hvilket der hørte en Hovedgaard paa 5 til 6 hundrede Tønder Land foruden Bøndergods, Skov og Hede. Til Bispestolen i Slesvig vedblev der at være knyttet et betydeligt Hartkorn, Bispestolen i Slesvig indtog i det hele taget en Særstilling, som der ikke fandtes Magen til i Kongeriget, idet den Slesvig Bisp, skønt han var Superintendentens Underordnede, havde et særligt Tilsyn med Hertugdømmets Præster. Frederik Ahlefeldt var en Tid lang nøje knyttet til Bispestolen i Slesvig, idet han som Kanonikus var Medlem af Domkapitlet, der udnævnte Biskoppen. Atter her var der en Dualisme, idet det egentlig kun drejede sig om en Indstillingsret til Kongen, men Frederik Ahlefeldt opfattede det som et adeligt Privilegium. Statholderens Indflydelse kunde dog ikke hindre, at flere af Sognene paa Als og Ærø blev lagt ind under Odense Bispestol.

Da der ikke var nogen Aldersgrænse, kunde det hælde, at Præsterne blev meget gamle, de blev nemlig helst siddende i Embederne lige til deres Død, og der synes efter Statistikken at have hersket en høj Grad af Livskraft indenfor Præstestanden. Godsejerne havde ikke Lov til at afsætte Præster, forbrød en Præst sig meget groft, havde den paagældende Godsejer Adgang til at indanke Sagen for Kongen, der saa kunde afskedige Præsten, ifald der forelaa tilstrækkeligt Grundlag for en Afskedigelse, men dette var yderst sjældent, og en Præst skulde forbryde sig meget stærkt for at blive afskediget. Selv de mest uværdige Præster kunde blive siddende i Embede lige til deres Død, Drik og Usædelighed var ikke tilstrækkelig Grund til Afskedigelse. Heller ikke aarelange Stridigheder mellem Præst og Sognebørn kunde skaffe en Menighed af med dens Sjælehyrde, selv om denne var nok saa krakilsk, og Me-

nigheden havde den mest soleklare Ret. Stridighederne opstod hyppigst som Følge af Uenighed om Ejendomsretten til Jorden. En Præst, der havde faaet sit Embede som ganske ung theologisk Kandidat, blev saa gammel, at han kunde sidde i Embedet i 60 Aar, deraf hengik de 50 med Stridigheder mellem ham og Bønderne angaaende et Stykke Jord. For at gøre dem møre nægtede Præsten at tage de genstridige til Alters, men det nyttede ham ikke, og der blev endelig fra Sognebørnenes Side gjort Forsøg paa at overfalde ham, ja myrde ham.

Frederik Ahlefeldt var ingenlunde ulastelig som Kirkepatron, i Modsætning til hans i forrige Bind omtalte Slægtning, Amtmanden i Haderslev, favoriserede han det tyske Element og ansatte tysktalende Præster, ikke alene hvor Sproget var blandet, men ogsaa i rent danske Sogne, saaledes udnævnte han en tysk Præst i sit eget Sogn, det rent danske Klipleve. Præsten i Klipleve havde som alle de Præster, der skulde virke i de danske eller blandede Sogne, opholdt sig i København for at lære det danske Sprog, men sin teologiske Eksamen absolverede han i Kiel, og han studerede ikke ved det københavnske Universitet.

Frederik Ahlefeldt tog sig med megen Iver af den materielle Side af Patronatsvirksomheden og udviste her som i alle Livets Forhold den største Flid og Samvittighedsfuldhed. Præsterne levede udelukkende af deres Jord og af den Tiende, deres Sognebørn skulde svare til dem, og Frederik Ahlefeldt havde i sin Egenskab af Godsejer Overopsyn med den megen Jord, der hørte ind under Præstekaldene. Præsterne var gennemgaaende flittige og dygtige Landbrugere, og en stor Del af deres Tid, sikkert alt for megen, gik med at passe Hovedgaardens Drift og med at vise Træer ud til Hugst i Skovene. Det var snarere den for vidt drevne Flid end Forsømmelse, Frederik Ahlefeldt maatte paatale, for der var Præster, overfor hvis Vindskibelighed han baade som Godsejer og Statholder maatte gribe ind. Der var nemlig Præster, der pressede deres Jord som en tør Citron og udpinte den i den Grad, at man maatte befrygte, at Efterfølgeren i Embedet kun vilde faa Tienden at leve af; det samme gjaldt Skovene, passede Frederik Ahlefeldt ikke paa, vilde mangan en Præst forhugge Præstekaldets Skov og ikke levne et eneste Træ til Eftermanden. I Frederik Ahlefeldts Skrivelser til

Embedsmænd og Godsfunktionærer finder man hyppige Klager over Gejstlighedens Rovdrift.

Beskæftigelsen med Landbruget havde i adskillige Tilfælde den Ulempe, at Præsterne i første Række var Landbrugere, medens Gudstjeneste og Sjælesorg kom i anden Række. Der var Præster, som ikke havde aabnet en gejstlig Bog efter at have forladt Eksamensbordet og som var nedsunkne i den tykkeste Uvidenhed og Vankundighed, det vrimler med Beretninger om denne Tilstand, og for den dannede og oplyste Frederik Ahlefeldt var det pinligt at se saa mange Præster nedsunkne i den krasseste Materialisme.

Det at mange Præster gik helt op i Landvæsenet, havde ogsaa en anden Virkning, der var gejstlige, som følte sig ganske solidariske med deres Sognebørn, de var ligesaa godt inde i Landbruget som disse, de følte sig efterhaanden selv som Bønder og gik op i Bøndernes Interesser, ogsaa udenfor Landbruget, Sognebørnene regnede dem ganske som deres egne. Der var Præster, der var saa fremskredne Landbrugere, at deres Præstegaarde blev til Mønsterbrug, der efterlignedes af hele Egnen. Der var ellers oplyste Præster, som ved deres stadige og udelukkende Samliv med Bønderne optog disses gode og mindre gode Skikke, det faldt ganske naturligt gennem Præsternes Samhørighed med Bønderne, baade Præst og Bonde var økonomisk afhængige af Jordens Udbytte, de magre Aar gav baade Bonden og Præsten en ringe Aarsindtægt, medens de rige Aar, hvoraf der var flere henimod Storkanslerens Død, kom baade Præst og Bonde tilgode, det skabte en Solidaritet, som ogsaa knyttede Adelen til de to andre Stænder. Noget Fremmedelement blev Gejstligheden paa den Maade ikke. Lærde eller blot dannede Præster var ikke Bønderne nær saa tiltalende som de mere rustificerede, overfor hvilke det aldrig faldt dem ind at møde op med Mistro, en Præst, der var fin og sirlig i Færd og Tale, kunde godt indtil videre forekomme sine Sognebørn noget mistænkelig.

Samhørigheden fremmedes naturligvis ogsaa af den ovenomtalte Omstændighed, nemlig Præsternes lange Forbliven i Embederne og den høje Alder, mange af dem naede, der var saaledes paa Storkanslerens Tid en Præst, der til Trods for, at han havde naaet en Alder af 100Aar, endnu fungerede i sit Embede. Traditionen udbyggedes yder-

ligere derved, at mange Præsteembeder havde udviklet sig til fuldstændige Fideicommisser, der i Generationer gik fra Fader til Søn. Ligesom der hos Godsejerne var en gavnlig Tilbøjelighed til at lade Fæstegaardene gaa i Arv, dette var saaledes i høj Grad Tilfældet paa Grevskaftet Langeland, saaledes yndede Kirkepatronerne at lade Præsteembederne blive i den samme Familie, som man kendte og i mange Tilfælde følte sig knyttet til. Rent praktiske Grunde gjorde sig ogsaa gældende, Kvægbesætning, Inventar og og Redskaber var Præsternes, og det var lettere at lade det gaa over til den afgaaede eller døde Præsts Søn, saa behøvede man ingen Taksationsforretning, Sønnen gled ind i Besiddelsen af det hele og ordnede sig med sine Søkende, hvoraf der i de fleste Tilfælde var mange, thi Gejstligheden i Hertugdømmerne udmærkede sig ved en enestaaende Frugtbarhed, der var saaledes paa Frederik Ahlefeldts Tid en Præst, der havde 25 Børn med den samme Kone. Iveren for at et Embede skulde blive i den samme Familie, kunde være saa stor, at en Godsejer med Kongens Tilladelse lod et Præstekald staa vakant, indtil den afdøde Præsts Søn var færdig med sine teologiske Studier. Der var Præstefamilier, der dannede hele Dynastier, saaledes Familierne Fabricius og Esmarch, der gennem Generationer stod Ahlefeldterne nær, og takket være denne Forbindelse ogsaa beklædte Embeder paa Langeland. Det var ikke ualmindeligt, at Embederne gik i Arv paa Spindesiden, idet de afdøde Præsters Svigersønner ogsaa vare velsete som Efterfølgere i et Embede. Var der ingen Søn uddannet til Præst, eller var det paagældende Ægteskab barnløst, kunde det hænde, at Embedet blev overdraget den Mand, som den afdøde Præsts Enke giftede sig med. Det skete i Reglen paa følgende Maade: Præsteenkerne havde Ret til det saakaldte Naadensaar, dette Naadensaar kunde nogle Godsejere trække ud til en Aarrække, for derved at forsørge Enken, Begrebet Pension var nemlig ikke kendt paa Frederik Ahlefeldts Tid, Enken maatte af Embedet holde og lønne en Præst, som hun for Nemheds Skyld ægtede; dette hændte med en 70aarig Præsteenke. Det kunde ogsaa ske, at en Godsejer udnævnte en Præst til et Embede, hvor Enken var blevet siddende, og hvor han stillede som Betingelse, at den nye Præst ægtede Enken. Af Frederik Ahlefeldts Korrespondance som Statholder ses det, at endog Kongen i et enkelt Tilfælde har

tvunget en Præst til at ægte sin Forgængers Enke. Enken havde et i Reglen ufejlbarligt Middel til at fremtvinge et Ægteskab, hun kunde bortføre eller sælge ved Auktion Gaardens Besætning af Køer, Heste og Svin og saaledes overlade Efterfølgeren en nøgen Gaard. Det var naturligvis vanskeligt for en Liebhaber til Embedet at modstaa en saadan Trusel.

Som man ser, havde Præsterne ved Samlivet med Bønderne og i Kraft af deres praktiske Virksomhed erhvervet et meget nøgternt Syn paa Livet, det gjorde det senere vanskeligt for den danske Regering at faa Pietismen til at trænge igennem hos Præst og Bonde i Sønderjylland, ganske som Tilfældet var paa Langeland.

Allerede i Storkanslerens Levetid var man begyndt paa at sælge Jorden fra Præsteembederne og at sætte Præsten paa fast Lønning; naar Landbruget faldt bort, skulde Tienden samtidig afløses. Det kan af Frederik Ahlefeldts Breve ses, hvor meget Bryderi denne Forandring skaffede Statholderskabet. Sagen var nemlig den, at der skulde sørges for, at Embedet bevarede de samme Indtægter som forhen, og det var meget vanskeligt at ordne, da Indtægterne hidtil havde rettet sig efter, om Aarets Høst havde været god eller daarlig. Fra de Embeder, hvor Kongen udøvede Kaldsretten, blev Præstejorden gerne solgt fra, medens Godsejerne forpagtede den tidligere Præstejord ud eller drev den selv. Denne Bevægelse bort fra Jorden døde dog hen, idet de Præster, der havde afløst, blev langt daarligere stillede end forhen. Medens Præsterne saaledes for den allerstørste Dels Vedkommende beholdt deres Jord, fortsatte man med Afløsningen af Tienden, en Bevægelse, der langt fra blev til økonomisk Fordel for Gejstligheden.

Naar Frederik Ahlefeldt foretog de i forrige Bind omtalte Rundrejser i Hertugdømmerne, paahvilede det ham i de Sogne, hvor Kongen besatte Præsteembederne, sammen med Provst og Amtmand at undersøge, hvilke Kvalifikationer Ansøgerne til de ledige Præsteembeder var i Besiddelse af. Der herskede her en Dualisme, idet Superintendenten var Frederik Ahlefeldts Sideordnede og forpligtet til under sine Visitatsrejser at foretage de samme Undersøgelser, men det var nødvendigt, den lutheranske Kirke var indenfor det danske Monarki en udpræget Statskirke, og Kongen vilde have Haand i i Hanke med den baade gennem dens højeste verds-

lige og gejstlige Embedsmand. Der kan dog i al den Tid Frederik Ahlefeldt fungerede i Statholderembedet ikke paavises Rivninger mellem Statholder og Superintendent, tværtimod stod de tvende paa den bedste Fod med hinanden. Ogsaa med Landdagen havde Frederik Ahlefeldt Forhandlinger om kirkelige Sager.

Vi ville senere faa Lejlighed til at omtale Frederik Ahlefeldts Stilling til Katholicisme og Kalvinisme, her skal vi blot omtale, at i Hertugdømmerne fremkaldte, medens han var Statholder, det stærke hollandske Element af og til Rivninger: Hollænderne var Calvinister, og Calvinismen var Statskirken om muligt endnu mere vederstyggelig end Katholicismen, antagelig af den Grund, at de tvende kirkelige Retninger stod hinanden nærmere end de hver især stod til Katholicismen, og der blev i de sønderjyske og holstenske Kirker tordnet endnu heftigere mod det kalvinistiske »Afguderi« end mod det katholske, skønt Paven af adskillige Præster i Hertugdømmerne fra Prædikestolen blev erklæret for Antikrist eller Djævelens Stalbroder.

Vi have tidligere omtalt, at de gottorpske Hertuger var af en vis Fordomsfrihed, dette gjaldt ogsaa i religiøs Henseende; saaledes greb Hertug Johan Adolph personlig ind overfor den gottorpske Superintendent Fabricius, der i sine Prædikener udskældte Calvinismen og Calvinisterne. Dette Mellemværende havde Fabriciuses Afgang fra Embedet til Følge, og hvor utroligt det end lyder, blev en kalvinistisk Præst fra Hessen, Johan Adolph var Hesser paa mødrene Side, hans Efterfølger i Embedet. Denne Koketteren med andre Trosformer blev fortsat under de senere gottorpske Hertuger og var i Kurs paa Frederik Ahlefeldts Tid, ogsaa her var der en Modsætning til Kongeriget, hvor Kongerne vedblev at vise den dybeste Uvilje mod alle Ikkelutheranere, selv efter at Landet havde faaet en kalvinistisk Dronning. De mange meget populære Hollændere i Hertugdømmerne, baade i den kongerigske og hertugelige Del, bidrog til, at Lægmand i Slesvig og Holsten saa fordomsfrit paa Anderledestroende, i hvert Fald paa Calvinisterne; det var saaledes ikke ualmindeligt, at Lutheranere og Calvinister indgik Ægteskab, mere mærkeligt var det, at ogsaa Katholiker forenedes med Lutheranere gennem Ægteskabets Baand.

Naar Jøderne blev tolererede i Hertugdømmerne, laa det ikke i

religiøst Frisind, men i den Omstændighed, at man ikke kunde undvære deres Penge og Dygtighed som Handelsmænd. Fordomsfriheden overfor Jøderne blev drevet saa vidt, at man i Altona og Glückstadt, hvor der var særlig mange Jøder, gav disse Lov til at yde Laan mod Pant til 12 Procent Rente; gjorde en Kristen sig skyldig i en saadan Transaktion, blev han straffet for Aager. De to nævnte Byer var ligesom Fredericia Enklaver, hvor der herskede Religionsfrihed. I Altona havde paa Frederik Ahlefeldts Tid en Del franske Huguenotter taget deres Tilflugt, det er deres Efterkommere, der den Dag i Dag danner Elbbyens reformerte Menighed.

Paa Frederik Ahlefeldts Tid kulminerede Favoriseringen af Jøderne, de havde Lov til at sende deres Sønner til Universitetet i Kiel, desuden var de, i Modsætning til de kristne Indbyggere, fritagne for Indkvartering, en Lempelse, der var af meget stor Betydning, da der næsten altid herskede Krigstilstand i Hertugdømmerne.

Paa Frederik Ahlefeldts Tid var Westfaleren Stephan Klotz Superintendent i Hertugdømmerne. Stephan Klotz var en indvandret Tysker, der havde gjort en forbløffende hurtig Karriere: 26 Aar gammel blev han Professor i Teologi ved Universitetet i Rostock, Aaret efter var han Rektor ved Universitetet, 30 Aar gammel kaldedes han af Christian den Fjerde til Generalsuperintendent i Hertugdømmerne samt til Provst over Flensborg Provsti og Sognepræst i Flensborg By. Klotz var særlig berømt som Disputator, ingen nok saa subtil Dialektiker kunde holde Stand overfor hans Talestrøm. Han stod i høj Yndest baade hos Christian den Fjerde og Frederik den Tredje, der ikke kunde blive trætte af at høre hans Prædikener, skønt disse havde Ord for at være saa lange som et ondt Aar, men Klotz forstod at sige de Ting, de tvende Monarker netop gerne vilde høre. Klotz havde faaet Indflydelse paa Frederik den Tredje ganske som paa Forgængeren ved at smigre for hans Tilbøjeligheder, saaledes optraadte Klotz i 1657 som ligefrem fanatisk Agitator for Krigen mod Sverig, ikke desto mindre var den krigerske Præst den første til at smøre Haser, da de svenske Hære nærmede sig Flensborg, og ved sit slette Eksempel bidrog han til, at ogsaa de andre sønderjyske Præster lod deres Menigheder i Stikken og flygtede.

Klotz havde faaet en Magt, som ellers ikke blev indrømmet Kirkens Øverste, han havde nemlig forud for sin Ansættelse betinget sig Ret til at føre Censur over alt hvad der blev udgivet paa Tryk i Sønderjylland og Holsten, hans Censur gjaldt ikke alene gejstlige men ogsaa verdslige Skrifter. Desuden havde han forlangt at tages paa Raad ved alle Præsteansættelser i Hertugdømmerne.

I Danmark har Klotz vundet en herostratisk Berømmelse som en af de værste Fortyskningsmænd. Hans Tilbøjelighed til at ansætte indkaldte tyske Præster, der ikke kunde et Ord dansk, selv i Sogne med udelukkende dansk Talesprog, blev ikke bremset af Frederik Ahlefeldt. Ahlefeldt har altsaa Medansvaret for den Vanrøgt af det danske Sprog, som man i Almindelighed har givet Klotz hele Ansvaret for.

Klotz foregreb Begivenhedernes Gang, idet han mange Aar før Christian den Sjette indførte en Slags Konfirmation, han tvang nemlig igennem, at ingen Mennesker kunde tages til Alters, før de i selve Kirken havde gjort Rede for deres Kendskab til Bibelen, han indførte til den Ende en Slags Katekisation i Hertugdømmernes Kirker. Klotz gik videre paa denne Bane og krævede Katekisation ogsaa af Voksne inden Altergangen, ja, naar han havde Skrupler med Hensyn til Personer, der skulde vies, kunde han finde paa at forlange af den paagældende Præst, at han skulde holde en Art Forhør over Brudeparret inden Vielsen. Denne Ordning indførte Klotz paa egen Haand, og den blev halvvejs anerkendt fra oven. For Skolen, der var undergivet Klotzes stadige og indgaaende Tilsyn, fik de nye Bestemmelser praktisk Betydning, idet Afgangen fra Skolen skulde falde sammen med den første Altergang, derved opnaaedes, at Børnene ikke i en for tidlig Alder kom til Herrens Bord, paa den anden Side gjorde Børnene sig Umage for saa hurtigt som muligt at indsamle de nødvendige Kundskaber, saaledes at de kunde blive taget til Alters og slippe ud af Skolen, de respektive Forældre havde den samme Opfattelse som Børnene. Denne Ordning blev noget specifikt for den kongerigske Del af Hertugdømmerne, idet den hverken blev efterfulgt i Holsten-Gottorp eller i Kongeriget. Der er sikkert en indre Sammenhæng mellem Klotzes Arbejde paa at indføre en Art Konfirmation og det, at Pietismen længe før Christian den Sjettes Tid begyndte at brede sig i Hertugdømmerne. Det

relative Frisind, der fra Klotzes Side blev udvist overfor de forskellige Afskygninger indenfor den reformerte Lære, peger paa, at han var en Forløber for Pietismen, thi Pietismen havde den Opfattelse, at den mere eller mindre ydre Trosform var mindre betydningsfuld end et Liv levet i Overensstemmelse med den kristne Tro. Dertil kommer, at Klotz, som udrundet af en oprindelig hollandsk Slægt, saa med venlige Øjne paa Calvinismen. Med denne Liberalitet forenede Klotz et brændende Had til Katolicismen, som han paa enhver Maade søgte at lægge for Dagen. I sine Skrifter optræder Klotz som en ivrig Forfægter af den rene lutherske Lære, noget, der ikke helt falder i Traad med hans lejlighedsvis velvillige Stilling til andre religiøse Retninger, helt klar har Klotzes Opfattelse næppe været. Hans nærmeste Efterfølger som Superintendent efter hans Død 1665 gik videre end han i Henseende til Tolerance overfor de andre Retninger, der sammen med Lutheranismens Tilhængere var brudt ud fra Pavekirken. At Klotz paa flere Punkter var en Forløber for Christian den Sjette, kan ses deraf, at han i de mange Aar, hvor han sad i sit Embede, bekæmpede alle, der ikke overholdt Søndagens Helligholdelse og Hvile, han paatalte saaledes, naar der blev arbejdet i Marken paa Helligdagene, og han forlangte »i Guds og Hans Majestæts Navn«, at Folk skulde gaa i Kirke hver Søndag og sørge for, at deres Tyende fulgte Eksemplet. Den moralske Virkning var ikke stor, idet Superintendenten indskrænkede sig til at holde Justits indenfor den jævne Del af Befolkningen, og medens Gejstligheden meget hyppigt blandede sig i Bønders og Smaaborgeres Privatliv, lod den som Regel de fornemme Folk leve som de vilde, uden at paatale et nok saa forargeligt Levned. I et følgende Kapitel ville vi faa Lejlighed til at se, i hvilken Grad Klotz og med ham den øvrige Gejstlighed optraadte krybende overfor de store.

I Frederik Ahlefeldts sidste Leveaar indtraadte der en Reaktion i Hertugdømmerne mod den liberale Opfattelse af Kristendommen, men denne Bevægelse udviklede sig langsomt, og Frederik Ahlefeldt var uden Forbindelse med den.

Der var en Mand, som fik Betydning paa Salmesangens Omraade, og hvis Navn ofte vil blive nævnt i Forbindelse med Frederik Ahlefeldt. Det var Christopher Gensch. Forbindelsen mel-

lem de to Mænd skabtes allerede, inden Frederik Ahlefeldt havde taget fat paa Arbejdet med den oldenborgske Arvesag, i hvilken Gensch var en af Hovedpersonerne. Gensch var nemlig oprindelig Hertug Rudolph Frederik af Norborgs betroede Mand, og da Hertugen spillede fallit, og hans Forhold skulde ordnes, var det Frederik Ahlefeldt, der maatte træde til, det var særlig Enkehertuginde's Interesser, Gensch skulde tage sig af under Forhandlingerne med Frederik Ahlefeldt. Efter den Tid gik Christopher Gensch i Hertug Joachim Ernst af Pløns Tjeneste, og det blev ham, som den meget fine Jurist, betroet at varetage Hertugens Interesser i den oldenborgske Arvesag, som vi have omtalt andet Sted. Her skal det blot paapeges, at Gensch, skønt han var ganske klar over, at hans Herre vilde vinde Sagen, naar den blev indanket for den tyske Rigshofret, alligevel raadede Hertugen til at søge Forlig med Christian den Femte; Gensch indsaa nemlig, at selv om Rigshofretten tilkendte Pløn baade Oldenburg og Delmenhorst, var det et Spørgsmaal, om Joachim Ernst, der ikke alene havde den danske Konge som Contrapart, men ogsaa Gottorp, vilde formaa at gennemtvinge sit Herredømme over de tvende Grevskaber, saa meget mere som den sidste Greve af Oldenburg, der endnu levede, havde erklæret den danske Konge og Hertugen af Holsten-Gottorp som sine rette Arvinger og allerede i levende Live fraaadt Styret til de to Fyrster. Frederik Ahlefeldt, der ogsaa var en dygtig Jurist, og fra sine Studier kendte den tyske Statsret ud og ind, delte Gensch's Syn paa det sandsynlige Udfald af en Proces, han raadede derfor Christian den Femte til at komme til en Forstaaelse med Pløn, for ad den Vej at slippe uden om Gottorp, saaledes at Danmark kunde blive Eneherre i Grevskabet. Hvorledes denne Sag endte, have vi alt set. Hertugen af Pløn gik ikke tomhændet bort, han fik baade Gods og Guld som Tak for sit frivillige Afkald. Under Processen var Christian den Femte kommet til at synes saa godt om Gensch, at han bad Hertugen af Pløn om at maatte faa Manden til evig Arv og Eje. Efter at være gaaet i dansk Tjeneste, blev Gensch adlet og steg hurtigt til meget høje Stillinger, blandt andet blev han Kansler i det nyhervervede Oldenburg.

Det, som i denne Forbindelse interesserer os, er Gensch's

Stilling til Kirken, og her kom han atter til at arbejde sammen med Frederik Ahlefeldt, ikke i dennes Egenskab af Statholder, men af Godsejer. Der var i Hertugdømmerne en uheldig Mangel paa Ensartethed med Hensyn til Sangen i Kirken, medens det for Kongerigets Vedkommende var befalet, at Hans Thomsens Psalmebog skulde benyttes i alle Landets Kirker. Der var ikke mindre end 4 officielle Salmebøger i Sønderjylland og Holsten. Der var en dansk og en tysk for den kongerigske Del af Hertugdømmerne, en tysk for Gottorp og en ligeledes tysk for de Kirker, der tilhørte de sønderborgske Hertuger. Medens Gensch var ansat hos Hertugen af Pløn, blev han brugt til allehaande, ogsaa til at ordne forskelligt vedrørende de Hertugen tilhørende Kirker, det blev ham saaledes overdraget at udgive en Salmebog, der skulde benyttes i Hertugens Kirker. Gensch's Bog bestod af 400 Salmer, hvoraf han selv var Forfatter til de 30, ligesaa mange af Luthers var optagne, naturligvis var Paul Gerhardt ogsaa stærkt repræsenteret. Gensch havde allerede som ung skrevet flere aandelige Sange, der var blevne optagne i den officielle tyske Salmebog, enkelte af dem blev oversat til dansk til Thomsens Samling. Gensch's Salmebog gjorde navnlig Lykke hos de sønderborgske Hertuger, der antog den til de dem tilhørende Kirker, men ogsaa Frederik Ahlefeldt fik straks Smag for den. Han lod Frieksplarer uddele i de Sogne, der hørte ind under hans sønderjyske og holstenske Godser, i de ham tilhørende Kirker blev Gensch's Salmebog bundet til Degnens Stol, for at det derved kunde betegnes, at det var den officielle, og for at den ikke skulde blive tabt. Meningerne om denne Salmebog var noget delte, navnlig i Kliplev, hvor Menigheden udelukkende var dansktalende, men det blev der intet Hensyn taget til, ligesaa lidt som Frederik Ahlefeldts Svigersøn, Hertugen af Augustenborg, brød sig om, at de dansktalende i hans Kirker paa Als hellere vilde have haft en dansk Salmebog. Det gjorde ikke Salmebogen mere populær, at enkelte af Salmerne var affattede i den plattyske Mundart. Det Plattyske var paa Frederik Ahlefeldts Tid saa godt som ukendt paa hans sønderjyske Godser, i hans Barndom havde de Dannede drevet en Art Kokteri med deres Kendskab til denne Dialekt, Christian den Fjerdes Moder skrev saaledes jævnlig paa Plattysk til gejstlige

Personer i Hertugdømmerne, Henrik Rantzau plejede at tilskrive Christian den Tredje paa det samme Maal. Endnu i Frederik Ahlefeldts ganske unge Dage blev der talt baade Højtysk og Plattysk mellem hinanden paa den sønderjyske Landdag. Frederik Ahlefeldt maatte endnu som ældre benytte sig af det plattyske Maal, naar han fungerede som Amtmand over Steinburg, hvor der endnu dengang var adskillige, som ikke var det Højtyske mægtige. Endnu skal det nævnes, at Plattysk, der havde været det officielle Sprog i Hamborg og de andre Hansestæder, nu var saa grundigt fortrængt, at Hamburgerne roste sig af at tale det fineste Tysk i hele Riget, ikke desto mindre ser vi, at Frederik Ahlefeldt en enkelt Gang har forhandlet paa Plattysk med en hamborgsk Autoritet.

Gottorp, der aldrig yndede hvad der kom fra Kongeriget eller den ikkegottorpske Del af Hertugdømmerne, stillede sig afvisende overfor Gensches Salmebog, som den danske Regering tvang igennem i den Tid, den gottorpske Del af Slesvig var incorporeret i Danmark. I Aarenes Løb trængte Gensches Salmebog igennem i adskillige af Sognene i Hertugdømmerne. saa Udgiveren, der blev henvend 100 Aar gammel, fik den Glæde at se sit Værk udkomme i adskillige Oplag. Gensches egne Salmer gjorde Lykke i Hertugdømmerne, derimod slog de aldrig igennem nord for Kongeaen, og ikke en eneste af hans Sange er optaget i den nye Udgave af Salmebogen. Naar der i Frederik Ahlefeldts Levetid blev solgt mange Eksemplarer af Gensches Salmebog, tyder det paa, at Evnen til at læse indenad var i Stigning. Tidligere havde det været almindeligt i Landsbykirkerne, at kun Degnen var i Besiddelse af en Salmebog, han sang saa for, og efterhaanden lærte Menighedens Medlemmer gennem Øvelse de brugelige Sange.

Som Kirkepatron i Hertugdømmerne var Frederik Ahlefeldt mere frit og uafhængigt stillet end paa Langeland, han var saaledes uafhængig af Regering og Kancelli. Derimod havde selve Menighederne i de til hans Kirker hørende Sogne en vis Indflydelse, som ikke var kendt paa Langeland. Fra gammel Tid var der i alle Kirker, baade i Holsten og Sønderjylland, givet de enkelte Medlemmer af Menigheden en vis Indflydelse ved Valget af Sognepræsten. Oprindelsen hertil laa i en gammel Ret, der var tillagt Sognebørnene til at modsætte sig Udnævnelsen af en

Præst, som var dem imod, det kunde ikke ske paa anden Maade end ved, at man gav Menigheden Lejlighed til at høre Kandidaterne, der i den paagældende Kirke skulde holde en regulær Prøveprædiken. I Frederik Ahlefeldts Kirker under Graasten og Wildnisz var det indrettet saaledes, at tre Præster efter hinanden prædikede i vedkommende Kirke, var der en af dem, som Menigheden absolut ikke syntes om, kunde den henvende sig til Frederik Ahlefeldt gennem Repræsentanter, der havde megen Lighed med de i vore Dage eksisterende Menighedsraad. Af de tre Præster, der efter Tur havde prædiket, indstillede Frederik Ahlefeldt saa den ene til Generalsuperintendentens Approbation, hvorefter Generalsuperintendenten foretog Valget som Kongens Stedfortræder; vi vil senere faa at se, at der var en vis Overensstemmelse mellem denne Fremgangsmaade og den, der blev fulgt paa Langeland. Selvfølgelig fungerede disse Menighedsraad i de Sogne, hvor Kirkerne ikke var i Adels Besiddelse, her rettede Superintendenten sig i de allerfleste Tilfælde efter Flertallet. En Institution, der pegede i Retning af, at Tilstandene i Hertugdømmerne var mere liberale end i Kongeriget, var den, der herskede i flere Provstier, at Præsterne traadte sammen ved Vacancer og stemte paa en ny Provst, en Afstemning, som Superintendenten næsten altid tog Hensyn til, de til Godserne hørende Kirker og Sogne var ikke underlagt nogen Provst.

De adelige Godsejere i Almindelighed søgte af al Magt at hindre andres Indblanding i deres Myndighed som Kirkepatroner. Der var saaledes Godsejere, der søgte at hindre Generalsuperintendenten i at foretage den Visitation af Kirke og Menighed, som rettelig tilkom ham. Generalsuperintendentens Ret til at have Indseende med Godsejernes Anvendelse af Kirkegaardene og hans Tilsyn med, at Kirkerne blev ordentlig vedligeholdte, søgte man ogsaa at undslaa sig for. Da de Adelen tilhørende Kirker i Hertugdømmerne var velholdte, blev der dog hverken fra Regeringens eller den høje Gejstligheds Side lagt synderlig Vægt paa, at Tilsynet var effektivt. Det ligger i Sagens Natur, at Frederik Ahlefeldt som Statholder og senere som Storkansler hverken kunde eller vilde ignorere Kirkens Primas.

Der var to Institutioner, som de i Adels Besiddelse værende Kirker ikke var underkastede, det var Synoden og Konsistorium.

Synoden var en udelukkende gejstlig Forsamling, hvori deltog Provsten og Præster fra nærmere angivne Kredse, under Forsæde af Superintendenten. Af Konsistorium var foruden Gejstligheden de højere verdslige Embedsmænd Medlemmer, saaledes Frederik Ahlefeldt, i sin Egenskab af Statholder, og samtlige Amtmænd. Superintendenten sammenkaldte baade Synode og Konsistorium, da begge skulde føre et Overtilsyn med Hertugdømmernes Kirker. Enkelte Præster kunde blive stævnedes for disse to Tribunaler, naar de i en eller anden Retning havde forset sig, enten ved ikke at prædike den rene Lære eller ved en ikke dadelfri Vandel. Hvor det drejede sig om en Præst ved en af Adelens Kirker, greb Superintendenten personlig ind, det kunde hænde, at han ogsaa greb ind overfor en Kirkepatron og førte Klage over ham ved Statholderskabet.

I sin Egenskab af Amtmand over Steinburg, en Stilling, han forbandt med Statholderposten, havde Frederik Ahlefeldt nogle Vanskeligheder med Kirkerne. Som Amtmand var Frederik Ahlefeldt Patron for alle Amtets Kirker, men disse var ikke som de til Godserne hørende fritagne for Synodens og Konsistoriums Tilsyn, det skabte ved enkelte Lejligheder Forviklinger, men iøvrigt udviste Frederik Ahlefeldt lige saa stor Interesse for Kirkerne i Steinburg som for sine egne, blandt andet anskaffede han nogle smukke Altertavler. Vi have alt set, i hvor høj Grad Frederik Ahlefeldt havde sørget for Udsmykningen af Kirken paa Graasten men det var ikke den eneste af sine Kirker, Frederik Ahlefeldt forsynede med Billeder, hans udprægede æstetiske Sans gjorde sig høj Grad gældende her. Efter samtidige Beretninger og Tegninger at dømme, var hans Kirker noget overlæssede, Storkansleren synes at have haft Hang til Anbringelsen af udskaaret Træarbejde overalt, hvor det paa nogen Maade kunde lade sig gøre, paa Prædikestol, Alter, Kirkestole og navnlig omkring Herskabsstolen. Det udskaarne Træ var stærkt bemalet, et andet Offer til Tidens Smag var de prunkende Rammer omkring de i Kirken ophængte Malerier af de hedengangne. Tulipanen var Datidens Yndlingsblomst, de mange Nederlændere i Hertugdømmerne havde yderligere medvirket til at holde denne Smag vedlige, hvor man kunde, anbragte man malede eller udskaarne Tulipaner, de dannede Hovedbestanddelen af

de »Stillebener«, hvoraf der var saa mange i Kirkerne. De Tilbygninger, Frederik Ahlefeldt foretog ved sine Kirker, navnlig for at skaffe Ligkapeller, var ikke ubetinget kønne, dette gælder særlig Klipleve Kirke; en Del af det af Ahlefeldt tilbyggede har senere Tider dog fjernet. Lige saa utiltalende var de Kapeller, Kirkelader etc., som Frederik Ahlefeldt lod opføre paa Kirkegaardene.

Nogen bevidst Stræben efter Germanisering har det sikkert ikke været, naar Klotz i flere rent danske Sogne i Sønderjylland ansatte tyske Præster, han har næppe været helt klar over Forholdene, og her burde Frederik Ahlefeldt i sin Egenskab af Statholder have vejledet Superintendenten, og det saa meget mere, som der fra flere danske Sogne blev rettet Klager til Statholderskabet over de dem paatvungne tyske Præster. Der foreligger saaledes en Klage fra Beboerne i Hanved Sogn, der ligger en Mil Sydvest for Flensborg. Hanved, der dengang endnu var rent dansk, var meget misfornøjet med en nyansat Præst, der hverken kunde tale eller forstaa dansk. Klagen er holdt i meget skarpe Vendinger og peger paa, at man under den stedfundne Vacance har anmodet om at faa en bestemt dansk Præst til Embedet. Da saadanne Henvendelser altid blev forelagt Frederik Ahlefeldt, er der ingen Grund til at antage, at han ikke skulde have kendt Klageskriftet fra Hanved. Selv i Sogne, der laa tæt op til Kongeaen, forelaa Tilfælde, der var analoge med det i Hanved. Men Tilfældet i Hanved havde et mere odiøst Præg, idet Præsten absolut ikke kunde et Ord dansk. Ellers holdt Klotz personlig bestemt paa, at Præster, der blev ansat i dansktalende Sogne, skulde kunne dansk, og af en Præst, der søgte Embede i et dansktalende Sogn, blev det forlangt, at han skulde tilbringe et Aar i København for at lære Sproget ordentligt. I sin Sognekirke i Flensborg prædikede Superintendenten paa Tysk, medens der i Byens andre to Kirker blev talt dansk fra Prædikestolen. Til disse to Kirker søgte adskillige af Landbefolkningen fra Omegnen af Flensborg, blandt andet demonstrerede Medlemmer af Menigheden i Hanved ved at lade deres egen Kirke staa tom og søge til en af de danske Kirker i Flensborg.

I Storkanslerens Faders Tid var det udelukkende Degnene, der besørgede Undervisningen, og denne bestod af Katekismus, Bibels-

historie, Læsning, Skrivning og Regning, men medens Frederik Ahlefeldt var Statholder, opstod der mange private Skoler rundt omkring i Byerne og i Landsognene. Paa Landet var det hovedsagelig Adelen, der tog Sagen i sin Haand, idet der paa Godserne oprettedes Skoler, der gennemgaaende gav en langt bedre Undervisning end den, der hidtil var blevet givet, men det var ganske vist ogsaa Meningén, idet de nye Landsbyskoler opstod paa Baggrund af de hyppige Klager over Degnenes mangelfulde Undervisning. Uddannede Lærere kendtes ikke dengang, saa Lærerbestanden var noget forskelligt sammensat. Det hele blev ordnet af de paagældende Godsejere, der sørgede for de fornødne Lokaler, afholdt Udgifterne og ansatte Lærerne. Om Sommeren blev der ikke gjort noget ud af Undervisningen, da Børnene paa den Tid skulde være med i Markarbejdet, men om Vinteren var der gerne en længere samlet Skoletid. Frederik Ahlefeldt oprettede en hel Række af Skoler paa sine Godser og tog sig selv personlig af dem. Det kunde næsten se ud som en Demonstration mod den tidligere Ordning, at man søgte at holde Kirken paa Afstand, men Superintendent Klotz var for mægtig en Mand og fandt som altid Støtte hos Kongen og Frederik Ahlefeldt, saa Kirken fik ogsaa Indseende med Privatskolerne. Klotz havde det gamle Syn paa Skolen, at den var en Aflægger af Kirken og i første Række skulde tjene til at give Børnene Kundskab i Kristendom, han holdt bestemt paa Gejstlighedens Ret til at føre et stadigt og indgaaende Tilsyn. Den stedlige Præst skulde ikke alene have Ret, men ogsaa Pligt til jævnlig at overvære Undervisningen, navnlig skulde Præsten se at komme bag paa den paagældende Lærer og eventuelt gribe ham i Forsømmelighed eller daarlig Undervisning. Derimod lykkedes det Godsejerne, og der sympatiserede Bønderne med dem, paa mange Steder at fortrænge Degnene fra Undervisningen. Fra Degnenes Side mødte det ingen Modstand, da de i mange Tilfælde betragtede Undervisningspligten som en Plage, desuden fik de Erstatning.

Naar Frederik Ahlefeldt i sin Egenskab af Kirkeejer paa Lange-land kom til at indtage en Særstilling, der ikke helt svarede til Bestemmelserne i »Grevernes og Friherrernes Privilegier«, skyldtes dette hans venskabelige Forhold til Griffenfeld, til hvem han i et Brev vedrørende denne Sag skriver følgende:

»... Eders Excellence gør mig en uendelig stor Tjeneste ved at forsikre mig om, at Højsamme vil vise mig den Bevaagenhed at opretholde de mindre Privilegier, som Hans Majestæt har skænket de danske Grever, specielt Kaldsretten.«

Umiddelbart efter at Grevskabet Langeland var blevet erigeret, udvidedes Frederik Ahlefeldts Privilegier med Hensyn til Kaldsretten til de langelandske Kirker. I Henhold til Forordningen havde Frederik Ahlefeldt Ret til at udnævne Præster til Kirkerne i de Sogne, hvor han selv havde Dug og Disk, som man kaldte det i Datidens Sprog, og i de Sogne, hvor han ejede mere end Halvparten af det samlede Hartkorn. Frederik Ahlefeldt havde kun en Bolog paa Langeland, nemlig Tranekjær, og han ejede langt fra Halvdelen af Arealet i alle de langelandske Sogne. Ikke desto mindre erhvervede han jus vocandi i samtlige langelandske Kirker med Undtagelse af den i Rudkøbing. Nogen officiel Ret blev der aldrig tilkendt Frederik Ahlefeldt i saa Henseende, det var snarere en Underhaandsaftale mellem ham og Griffenfeld, at det skulde ordnes saaledes. I Griffenfelds Tid blev der ingen Forandring foretaget, og da Ahlefeldt arvede Magten efter ham, heller ikke. Rettigheden vandt Hævd og fortsattes ned gennem Tiderne. Reglerne for Kaldsretten var fra først af temmelig flydende. Oprindeligt har jus vocandi vel nok været et kongeligt Prærogativ, der af Kongerne i visse Tilfælde blev overført paa Privatpersoner, denne Ret var dog ikke skarpt afgrænset i Grevernes og Friherrernes Privilegier. Provsten, den saakaldte Herredsprovst, blev ikke udnævnt af Frederik Ahlefeldt, men Valget afgjordes ved Stemme flerhed mellem de langelandske Præster.

Skoleundervisningen paa Langeland i Frederik Ahlefeldts Tid besørgedes ligesom paa hans Godser i Hertugdømmerne, inden Privatskolerne derovre blev oprettede, af Degnene, og var yderst mangelfuld. Kun i Tranekjær var der en rigtig Skole, den var oprettet af Storkanslerens Svigerfader.

Som Lensgreve var Frederik Ahlefeldt tillige Amtmand over Tranekjær Amt. Grevskabet havde sit eget Birk med en af Frederik Ahlefeldt udnævnt Birkefoged, der paa Storkanslerens Tid tillige var Herredsfoged. Birkefogden holdt hver Mandag Birketing.

det første Ting afholdtes det Aar, da Frederik Ahlefeldt blev Besidder af Grevskabet. Medens Langeland endnu var et Len, havde der været et Landsting, som de første Aar af Frederik Ahlefeldts Besiddertid vedblev at bestaa ved Siden af Birketinget, Sager vedrørende Grevskabets Beboere gik fra Birketinget direkte til Højesteret, medens Landstinget dannede en Melleminstans for Langelands øvrige Beboere. Efter Landstingets Ophævelse blev de paagældende Sager indstævnedes for det fynske Landsting. Ogsaa en anden betydningsfuld Sammenlægning fandt Sted et af de sidste Aar, Frederik Ahlefeldt levede. Hidtil havde Langeland været delt i tvende Herreder, hvoraf Nørre Herred omfattede Grevskabet og sorterede under Frederik Ahlefeldt, der udnævnte Herredsfogden, nu blev Herrederne slaaet sammen til et. Derimod vedblev man med den upraktiske Ordning, i Henhold til hvilken Langeland hørte ind under tre Amter, Tranekjær Amt, hvor Grevskabets Besidder var født Amtmand, Nyborg og Odense Amter. Det havde den uheldige Virkning, at de langelandske Sogne fik to Sognefogder, en udnævnt af Frederik Ahlefeldt og en anden udnævnt af den Nyborg Amtmand.

I sin Egenskab af Besidder af Grevskabet Langeland skaffede Storkansleren Øen to meget betydningsfulde Institutioner: Et Par Aar før sin Død indførte han i Henhold til Forordningen af 1683 offentligt Befordringsvæsen paa Langeland. Inden den Tid skabte han en regelmæssig Færgesforbindelse mellem Fyn og Langeland, hvorved den gennemgaaende Trafik mellem Landsdelene lettedes.

Som Rettens øverste Haandhæver paa Langeland paahvilede det Frederik Ahlefeldt at sørge for, at de den Gang hyppigt forekommende Dødsstraffe kunde blive eksekverede. Til den Ende udnævnte han Aaret efter sin Tiltrædelse af Grevskabet en Bøddel for Langelands Nørre Herred. Den Paagældende, Mads Peter Christensen af Klausebølle, tog Bestillingen i Arv efter sin Fader, han havde ingen fast Løn, men skulde have 10 Mark for Halshugning, 6 for Hængning, og 4 for at skære Øret af en Misdæder og for at »kagstryge«. At kagstryge betød at piske en Delinkvent, som var bundet til en »Kag« (Pæl). Bøddlen fik Ekstrabetaling baade for at brænde levende, radbrække og stejle, til sin Assistance havde han en Rakker.

Set under Synsvinklen Indtægtskilde var Langeland det ringeste af Frederik Ahlefeldts forskellige Aktiver. Hans Indtægter var i Forhold til de Tider overordentlig store, de beløb sig til ca. 80.000 Daler om Aaret. Af disse Aarsindtægter skrev kun de 4000 Daler sig fra Langeland, større Udbytte gav hele Grevskabet, et af Landets største, ikke, derimod havde Storkansleren en Aarsindtægt af 16.000 Rigsdaler af Graasten, medens Wildnisz afkastede 12.000 om Aaret. Rixingen gav et blot og bart Underskud.

RIGSGREVEN

TIL Belønning for sine Fortjenester ved Bilæggelsen af den brunsvigske Arvestrid blev Frederik Ahlefeldt af Kejser Leopold den Første ophøjet til tysk-romersk Rigsgreve.

Dokumentet, i hvilket Leopold den Første foretager Udnævnelsen, og som opbevares paa Tranekjær, er skrevet paa Pergament, Teksten er paa 10 Sider, det er indbundet i rød Silke, det kejserlige Segl er fastbundet til Dokumentet, der lyder saaledes:

»Vi Leopold, af Guds Naade udvalgt Romersk Kejser til alle Tider Formerer af Riget i Germanien, Konge af Ungarn, Bøhmen, Dalmatien, Kroatien og Slavonien, Ærkehertug af Østrig, Hertug af Burgund, Brabant, Steyr, Kärnten, Crain, Lützenburg, Würtemberg, Øvre- og Nedre Schlesien, Fyrste af Schwaben, Det Hellige Romerske Riges Markgreve til Burgaw, Mähren, Øvre- og Nedre Lausitz, Fyrst-Greve til Habsburg, til Tyrol, til Pfiert, til Kyburg, og til Görtz, Landgreve i Elsass, Herre paa den Windiske Mark, Til Porttenaw og til Saling.

Kundgør for Os og Vore Efterkommere i Det Hellige Romerske Rige, ogsaa for vore Arvekongeriger, Fyrstedømmer og Lande, gør offentlig og almindelig bekendt med dette Brev, Ihvorvel den høje Romerske Kejserlige Værdighed hvori den Almægtige efter sit Faderlige Forsyn har sat Os ved sin ophøjede Trones Magt og prydet Os med Herlige, ædle Slægter og Undersaatte, efterdi saadan Kejserlig Højhed, jo mere den ældgamle ædle Slægt efter sin adelige Herkomst, sine Dyder og Fortjenester maa blive begavet med Ære, Værdighed og Velgerninger, jo herligere den kejserlige Trone straalere i synlig Glans, des mere vil Undersaatterne gennem Erken-

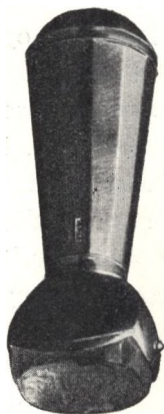
delsen af kejserlig Mildhed blive bevæget og foraarsaget til den skyldige ærbødige Lydighed, til ridderlige redelige Gerninger og tro, stadig bestandig Tjeneste, og Vi derfor af ovenfor berørte kejserlige Højhed, medfødt Huldsalighed og Mildhed i Naade genegen til først og fremmest at anskue og befordre alle og hver af Vore og det Hellige Riges Stands Ære, Værdighed, Opkomst og Velstand, saalunde ere Vi end mere bevægede og begærlige efter at hæve op til højere Ære og Værdighed dem, som selv og deres Slægt ere af ældgammel ridderlig Fødsel og Herkomst og som ligervis i Vort .og Det Hellige Romerske Riges Anliggender viser sig flittige og frem for andre bestandige i vigtige Sager og Forretninger i tro, lydig tjenstlig Iver. Og have Vi saa i Henhold hertil med ikke mindre naadigt Sindelag, anset, blevet var og draget Os til Sinds, hvorlunde den ældgamle vel bekendte Adelige og høje Slægt af Stammen Alefeldt, som i Kraft af troværdige Dokumenter, vel dokumenterede Skribenters Beretninger og Stamtavler, har faaet sit oprindelige Udspring fra Friherrer af Alefeldts ældgamle Slægt, som har haft Bolig og Sæde i den liden By Alefeldt ved Hildesheim hvem ogsaa bemeldte liden By har tilhørt som Arv og Eje, men efterdi for umindelige Tider siden er opstaaet Splid mellem merbemeldte Slægts fornemste Hoveder og deres Lensherre, derfra har begivet sig og er draget til Danmark og Holsten, hvorudi saadan Slægt saavel i det Slesvigske som de Holstenske Fyrstedømmer har besiddet og endnu besidder reputedige Herresæder, har været bekendt og holdet i stor Anseelse i flere Hundrede Aar hos Vore højtprieste Forgængere i Riget, de romerske Kejsere og Konger, saa og med Hæder og Tapperhed har fungeret i mange anseelige Gesandtskaber, Generalschager, høje Embeder og Hverv, dertil den behagelige, ridderlige nyttige og højlovelige Tjeneste, som bemeldte ridderlige Slægt Alefeldt har ydet Vore højbemeldte Forgængere i Riget i Krig og Fredstid: Og udenfor Riget paa manges Vis har vist og udvist, i hvis priselige Eksempel og Fodspor i ikke mindre Grad Vor og Rigets kjære og tro Frederik Alefeldt, Ridder, Arveherre til Beyda, Søgaard¹, Graasten og Heringsholm, etc., Vor synderlig gode Ven, Onkel og Broder, Kongen af Danmark

¹) skal betyde begge Søgaardene, beror paa en pudsig Misforstaaelse hos den, der har conciperet eller afskrevet Dokumentet.

og Norges Geheime-Stats- og Landraad, Statholder i Fyrstedømmerne Slesvig-Holsten, Guvernør og Amtmand over Steinburg i Ditmarsken og over Langeland, fra sin Ungdom er fulgt efter i alle ridderlige og heroiske Dyder, saa og fortværende dirigerer og anvender alle sine fornuftige Consilia, actiones og kongelige Ambassader til enhver Tid til det gemene velgaaendes Tjeneste og Bedste, endnu ogsaa stadig udretter saadant, og endvidere fremdeles er genegen til underdanigst videre efter al Formue at yde og udvise saadant, saasom han efter den ham af Gud forlenede Forstand og Skikkethed er vel skikket og genegen dertil.

Under Henviſning til ovenstaaende have Vi saaledes ud af disse og mangefold andre fortrinlige Aarsager med velberaad Hu, i Kraft af gode Raad og ret Viden, ogsaa af selvegen velaffectioneret Hjærtets Tilskyndelse, naadigst udvist og skænket merbemeldte Frederik Alefeldt denne synderlige Kejserslige Naade, og erkendt ham værdig til og indsat ham næst hans Ægte Livsarvinger og disses Arvingers Arvinger nu og i Fremtiden Mænd og Fruentimmere i nedstigende Linie for nærværende og til evige Tider i vort Hellige Romerske Riges Stand, Ære og Værdighed som Rigets Grever og Grevinder, og gjort dem lige med, tildelt dem og stillet dem paa samme Trin som andre Grever og Grevinder af det Hellige Romerske Rige, dertil naadigst i Kraft af Romersk Kejserslig Magtfuldkommenhed og til Vitterlighed efter dette Brev, skænket og givet dem Navn og Titel af Grever og Grevinder af Alefeldt foruden alle tidligere gamle indehavende Ærestitler og saaledes tilstedet, forundt og bevilliget, at de sig saaledes benævne og skrive, idet Vi erkjender værdig til indsætter og ophøjer formeldte Frederik Alefeldt, ogsaa alle hans ægte Livsarvinger og disses Arvingers Arvinger, Mænd og Fruentimmere i nedstigende Linie, i Vort Hellige Romerske Riges Stand, Ære og Værdighed som rettelig fødte romerske Rigsgrever og Rigsgevinder. Idet vi give dem Rang og Stilling med andre Rigsgrever og Rigsgevinder tildeler og skænker vi dem, hver og en tilsammen, Titel og Navn af Grever og Grevinder af Alefeldt, det er saa og Vor Mening, Villie og Befaling, at merbemeldte Frederik Alefeldt, hans ægte Livsarvinger og disses Arvingers Arvinger Mænd og Fruentimmere, for nærværende og til evindelige Tider skal være Vore og Det Hellige Romerske Riges, saa og

Vore Arve-Kongerigers, Fystedømmers og Landes Grever og Grevinder, saaledes skulle kaldes og sig underskrive, saa og agtet, holdet, æret, nævnt og erkendt vorder af Os og Hver Mand ellers, og videre skal have og bære en og hver Naade, Ære, Værdighed, Fordel, Praeeminentz, Fortrin, Ret og Rettighed i Riget: Videre at have og oppebære hvad dennem tilkommer fra Forsamlinger, Ridder-

STORKANSLERENS
SIGNET

spil, højere og lavere det være sig gejstlige eller verdslige Stifter, Len og Amter, videre kunne og maatte glædes ved, benytte og nyde, være delagtige i og annamme alt hvad der rettelig og efter Sædvane tilkommer andre lovlig fødte Grever og Grevinder i Vort Hellige Romerske Rige, Vore Arve-Kongeriger, Fyrstedømmer og Lande, uden at der fra nogen Side gøres dem Forfang. Videre have Vi vist bemeldte Fredèrik Greve af Alefeldt den Naade og Gunst at formere og forbedre ham hans ældgamle adelige Vaaben og Klemodie paa efterfølgende Vis saaledes at det allernaadigst tilstedes og forundes ham og hans ægte Livsarvinger og dissers Arvingers Arvinger at føre og bære samme Vaaben med et Skjold i fire Felter, hvis underste bageste Del skal være blaa eller samme Farve som Himmelen, paa hvilken der til imod Midten findes et rindende Vand, hvorpaa der svømmer en Stør, det underste Felt er gult eller farvet som Guld, over Kors et grønt Træ med sine snoede Grene, Blade og Rødder, det bageste øverste Felt er paa langs delt i tvende lige Dele af forskellig Farve, den bageste hvid, men den forreste Afdeling er rød, det forreste øvre Felt helt hvidt eller Sølvets Farve, dog i Midten paa langs altsaa forskellig. Tværs over gaar to røde Bjælker, paa det forreste hvide Felt en Vinge med Roden vendt indefter, I det hele Skjolds Midte et blaåt Hjerteskjold, deri en enkelt opret staaende kronet gyldenfarvet Ørn med det aabne Næb vendt fremefter og med udstrakt rød Tunge og udspilede Vinger, paa Skjoldet tre fritstaaende aabne forgyldte Adelige Turneringshjelme, paa alle Sider med et blaåt gammelfrankisk Hjelmdække, og hver især prydet med en gylden kongelig Krone, fra den bageste Krone springer otte straalende Paafuglefjer op, deraf tre forneden, og fem fra oven at se; men paa Hjelmens forreste Krone to gule eller guldfarvede Ørnevinger med Rødderne vendt ind af

STORKANSLERENS SIGNET
SIGNETET FINDES PAA LUNDGAARD

ter, paa den mellemste Hjelm en rød eller rubinfarvet Pude, med sine fire gyldne Kvaster, paa hvilken den kongelige Krone og paa samme fremefter siddende en hvid Hund med gyldent Halsbaand og opad vendt Hale, Saalunde derefter formeret og forbedret greveligt Vaaben og Klenodie med samt Prydelser er at se malet og med nøjere farvet Udkast paa den første Side af nærværende Blad i Midten af dette Vort Kejsærlige Libelsvist skrevne Brev.

Paa det at næst dette ovenanførte Frederik Greve af Alefeldt desto fornembarere maa kunne spore Vor Kejsærlige Naade (med hvilken Vi er ham helt vel bevaagen) Saa have Vi med velberaad Hu, godt Raad og med Vort rette Vidende, ligervis af Vor egen Sindets Tilskyndelse i den allerbedste og bestandigste Form Vis og Maade, givet og skænket Samme og alle hans Ægte Livs-Arvinger og disses Arvingers Arvinger saavel Mands som Kvinde-Personer efterfølgende synderlige Naade og Frihed, og gøre vi vitterligt og bekyndtgøre i Kraft af Vor Romerske Kejsærlige Magtfuldkommenhed gennem nærværende Brev, at for Eftertiden vil meromtalt Greve af Alefeldt og alle hans ægte Livsarvinger og Arvingers Arvinger, Mænd og Fruentimmere af Os og Vore Efterkommere i Riget som romerske Kejsere og Konger saa og af Vort Ærkehus Østrigs Cancellier, i Vore og Deres Taler, Skrivelser, Breve, Missiver og andre, saavel af Os som af Vore Efterkommere, i Breve etc., der ere udgangne og rettede til dem eller hvorudi de omtales, være at titulere med den Titul, Prædikar og Hædersnavn af Høj: og Velbaarne i Tale saa og i Skrift, hvorhos Vi i alle Vore Cancellier alt have forordnet og befale at saadant skal vorde fuldbyrdet.

Thi byde og befale Vi alle og hver Kurfyrste og Fyrste, han være sig gejstlig eller verdslig, Prælater, Grever, Friherrer, Riddere, Svende, Landmarskaler, Landsøverster, Landsdommere, Landfogeder, Hovedsmænd, Statholdere, Fogeder, Landshøvdinge, Kuratorer, Vicarii, Amtmænd, Landraader, Sognefogeder, Dommere, Raader, Vaabenkyndige, Æresvagter, Herolder, Borge, Sogne, og hvad ellers af tro Undersaatter af Os og Det Hellige Rige, ogsaa af Vore Arve-Kongeriger, Fyrstedømmer og Lande maatte findes at være, i hvad Stand Værdighed eller Stilling de monne være, med dette Brev alvorligt og bestemt, at de nu og til evige Tider i hver og en ærlig, redelig, Adelig og Grevelig Forsamling, Ridderspil, Felttog, Høje og Lavere Embeder, de være sig Gejstlige og Verdslige ogsaa **elies i alle**

Ender og Kanter anser, agter, tilsteder, værdiger, nævner og erkjender merbemeldte Frederik Greve af Alefeldt, saa og alle hans Ægte Livs-Arvinger og sammes Arvingers Arvinger, baade paa Sværd- og Spindesiden, for Vore og Det Hellige Romerske Riges rettelig fødte Grever og Grevinder, endvidere give Dem Ærestitul og Prædikat af Høj : og Velbaarne, og paa saadan Vis tiltale og tilskrive Dem, synderlig og lader Dem uden nogen Hinder fornøjes ved, bruge og nyde hver og en Naade, Frihed, Gunst, Værdighed, Fordel, Ret og Rettigheder, og ikke mindst det ovenbeskrevne formerede og prydede Clenodie og Grevelige Vaaben, og herimod ingen Forfang og Hinder gjøre, men lader Dem ganske og aldeles blive ved og bevare det af Os og paa Det Hellige Romerske Riges Vegne ovenfor udførligt og udtrykkeligt skildrede og beskrevne og med Fasthed haandhæver, beskytter og beskærmer dette, og ikke gør noget Forfang deri, heller ei tillader det nogen anden at gjøre, paa ingen Vis og Sæt, uden Persons Anseelse, for Overtrædelse heraf vil Vedkommende falde i Vor og Rigets svære Unaade og Straf og dertil en poena stor paa to Hundrede Mark pur lødig Guld, hvilket han ei kan forskaanes for, men saa ofte en og hver forbryder sig herimod vil hver og en have at betale denne Sum til Os, Halvdelen i Vort og Rigets Kammer og den anden Halvdel til oftomtalte Frederik Greve af Alefeldt, hans Ægte Livs-Arvinger og disses Arvingers Arvinger, hvilken Bøde for dem, der forbryder sig herimod, uopholdeligt skal forfalde til Betaling, og saadan Fornærmelse skal ikke blive til Skade for ovenfor omtalte Grevelige Personers Ære, Stand og Værdighed, den skal med effectiv Beskyttelse fast haandhæves. Og dette er Vort Alvor og endelige Villie og Mening. Til Vitterlighed og endmere Bekræftelse heraf have Vi ladet Vor Kejserslige og Gyldne Bulle hænge ved dette Brev, givet i Vor Stad Wien den fjortende Dag i Maaneden December efter Christi, Vor kjære Herre og Saliggørers naaderige Fødsel, i sexten hundrede og femogtresindstyvende, Vort Romerske Riges Ottende, det ungarske elvte og det bøhmiskes tiende Aar.

LEOPOLD.

Wilderich von Waldersdorff.
Ad. Mandatum Sacrae Caesareae.

Majestatis proprium

Wilhelm Schröder.

Foruden denne højtidelige kejserlige Udnævnelse forelaa der ogsaa en Bekræftelse fra den tyske Rigsdag i Regensburg; det var brugeligt, naar der forelaa en saa vigtig Udnævnelse som den, der her er Tale om, at de tyske Staters Repræsentanter blev taget med paa Raad, selv om det vel nok var en Formsag. Men det var paa den anden Side heller ikke saa lidt det drejede sig om i dette Tilfælde: Frederik Ahlefeldt opnaaede ved Ophøjelsen i Rigsgrevestanden Indfødsret i alle det romerske Riges Stater, og erhvervede han et Gods indenfor dette Omraade, var han paa Forhaand i Besiddelse af alle de Rettigheder, der tilkom en indfødt Godsejer. Bortset herfra var der noget ekstraordinært ved den Udnævnelse, der blev Frederik Ahlefeldt til Del. Den Rang og de Titulaturer, som omtales i Wienerdokumentet, var ikke de samme som for en almindelig titulær Rigs greve, idet det ved Udnævnelsen forudsattes, at Frederik Ahlefeldt skulde erhverve saa megen Jord indenfor det tysk-romerske Rige, at den kunde danne Baggrund for en Stilling som Suveræn. De Besiddelser, Frederik Ahlefeldt havde i Holsten, blev ikke anset som tilstrækkelig omfangsrige til deraf at danne en suveræn Stat.

Det var som Følge af denne Forudsætning, at Frederik Ahlefeldt erhvervede Rixingen, og han traadte nu ind i de saakaldte Rigs-umiddelbares Klasse. Som Rigs-umiddelbar rangerede Frederik Ahlefeldt med Overhovederne for de suveræne tyske verdslige og gejstlige Stater og havde, naar han befandt sig i Tyskland, ingen anden over sig end Kejseren, han var ikke nogen anden Fyrste eller nogen som helst Øvrighed underkastet. Hans Børn blev »ebenbürtige«, hvilket vilde sige saa meget som, at de, uden at der kunde blive Tale om Mesalliance, kunde ægte Kongers og Kejseres Børn.

Den diminutive Stat Rixingen, som Frederik Ahlefeldt erhvervede, indtog i statsretslig Henseende en ejendommelig Stilling. Rixingen hørte ind under det romerske Rige, men hele dets Territorium laa i Frankrig, i hvilket det var blevet indlemmet sammen med Elsass, Bispedømmet Metz og Dele af Lothringen.

Frankrig besatte i 1639 Elsass, der siden Hohenstaufferne var uddøde 1268 havde tilhørt Habsburgerne, af hvilke Ærkehertug Leopold var den sidste. Habsburgernes Herredømme over Elsass var dog meget begrænset, idet der indenfor dette Gebet fand-

tes adskillige Smaastater, der var ganske selvstændige og anerkendte som saadanne af Kejseren. Ogsaa flere af Byerne i Elsass var saakaldte fri Rigssteder og havde en lignende Selvstændighed som Rixingen. De habsburgske Hertuger var ikke synderlig interesserede i at bevare Elsass' Selvstændighed, og da de befandt sig i en permanent Pengeforlegenhed, søgte de at slaa Mønt af Landet ved at pantsætte det til Hertugen af Burgund. Men under Tredivaarskrigen besatte de svenske Tropper Landet. Efter Slaget ved Nördlingen, i hvilket den kejserlige Hær tilføjede Svenskerne et blodigt Nederlag, fik Protestanterne Frankrig til at træde ind i Krigen paa deres Side, Frankrig skulde stille 12.000 Mand til Raadighed og desuden yde rigelige Pengesubsidier. Som Betingelse for sin Hjælp fordrede Frankrigs enevældige Hersker Richelieu, at hele Elsass skulde overlades Frankrig, og Svenskerne maatte fortrække til Fordel for deres nye Allierede, der beholdt sit Bytte ved Freden i Münster og Osnabrück mod en Udbetaling af tre Millioner Francs. Det var dog først efter Frederik Ahlefeldts Død, at hans Grevskab officielt kom til at staa under fransk Overhøjhed: Efter at Ludvig den Fjortende havde tilegnet sig Strassburg, lykkedes det ham ved Freden i Ryswijk at blive anerkendt af det tyskeromerske Rige som Elsass' retmæssige Herre. Elsass vedblev at være tysk af Sprog, og der blev ingen Forandringer foretaget i Landets hidtidige Styrelse, Rixingen var under fransk Overhøjhed lige saa selvstændigt som under det østrigske Herredømme, det hjalp, at det havde en mægtig Forbundsfølge i Bispedømmet Metz. At der sikredes Rixingen Religionsfrihed ved den westfalske Fred, kom dens ikke ganske faa protestantiske Indbyggere til Gode under de af Ludvig den Fjortende foretagne Religionsfølgelser. Religionsfriheden var til en vis Grad illusorisk, idet den ikke var tilsagt den enkelte Stats Borgere, der var kun tilstaaet de to store Religionspartier Katoliker og Protestanter Ligeberettigelse, iøvrigt gjaldt Sætningen, *cujus regio ejus religio*. Klager over Indgreb i Rixingens Religionsfrihed og verdslige Rettigheder kunde Frederik Ahlefeldt indanke for Rigskammerretten eller for Rigsdagen i Regensburg. For denne Sikring af Rixingens Indbyggeres var der europæisk Garanti, Bestemmelserne i den westfalske Fred lød udtrykkelig paa, at Rixingens tyske Rigsrettigheder skulde være sikrede, ligesom

Frankrigs Overhøjhed skulde staa fast. Hvor lille og ubetydelig en Stat Rixingen end var, havde den dog, det var et af Resultaterne af Tredivaarskrigen, Ret til at slutte Forbund med andre Stater, dog ikke mod Frankrig og det tyske Rige. Mellem de 5—600 selvstændige tyske Stater var der nogle, som var endnu mindre end Rixingen og som havde de samme Rettigheder.

Efter Foreningen med Frankrig blev Navnet Rixingen forfransket til Réchicourt, hvilket Navn forsvandt efter Frankfurterfreden i 1871 for atter at blive det officielle efter Freden i Versailles.

Rixingen blev regnet med til Elsass, efter at det ved Arv var gaaet over til Leiningen, der laa i denne Landsdel, medens Rixingen paa alle Sider var omgivet af Lothringen. Naar Frankrig ønskede Rixingen indlemmet i sit Territorium, var det næppe fordi det betragtedes som hørende til Elsass, men fordi man ønskede nogle faste Pladser langs den fransk-lothringske Grænse, og af saadanne havde man sikret sig flere. Nogen større Betydning kan man dog næppe have tilskrevet Rixingen i strategisk Henseende, Borgen var, da Frederik Ahlefeldt overtog den, ganske som Tranekjær, hist havde Tredivaarskrigen, her den dansk-svenske Krig anrettet store Ødelæggelser. Frankrig havde en speciel Grund til at sætte sig i Besiddelse af Rixingen, idet det i Frankrig indlemmede Bispedømme Metz havde en Slags Lenshøjhed over Rixingen, en iøvrigt lidt ubestemmelig Stilling. En Tid havde Rixingen været direkte forenet med Bispedømmet. Det kan naturligvis ogsaa tænkes, at et vist militærisk Prestigehensyn har gjort sig gældende, idet Rixingen flere Gange var blevet erobret af de franske Tropper.

Naboskabet med Lothringen havde forvoldt Rixingen megen Uro i Aarenes Løb. Lothringen laa i stadig Strid med sine Naboer; dets Hertuger, der stammede fra Grev Erhard af Elsass, hvem den tyske Kejser havde forlenet med Lothringen, rivaliserede med Hertugen af Burgund, hvilken det en Tid lykkedes at gøre sig til Herre over Landet. Paa Frederik Ahlefeldts Tid laa Lothringen i Strid med Frankrig, og Hertug Carl den Tredje blev forjaget af Fransk-mændene, der besatte hele Landet og beholdt det, lige til det ved Freden i Ryswijk blev givet tilbage til den gamle Hertugslægt.

Ahlefeldts Forgænger som Besidder af Grevskabet var Ludvig

Eberhard af Leiningen-Rixingen, der solgte Rixingen til Frederik Ahlefeldt for 96.000 Gylden, i denne Pris var indbefattet Baroniet Mörsberg, der gik med i Købet.

Grev Ludvig Eberhard af Rixingen var født 1624 som Søn af Philip den Anden af Westerburg-Rixingen, en Sidelinie af Huset Leiningen, det franske Linange. Greven blev født paa Slottet Rixingen, hvor Faderen plejede at opholde sig. Noget hyggeligt Hjem var Rixingen ikke, da Ludvig Eberhard slog Øjnene op for første Gang, idet Tredivaarskrigens Horder havde huseret slemt her som overalt i Omegnen. Det meget kostbare Indbo, Malerier og andre Kunstgenstande og det store Bibliotek var inden Ludvig Eberhards Fødsel bragt i Sikkerhed til Metz, det blev altsammen overtaget af Frederik Ahlefeldt ved Købet af Grevskabet. Frederik Ahlefeldts Forgænger var som alle Greverne af Huset Leiningen Bogelsker og Samler, og Bøgerne og Kunstværkerne bidrog til at gøre Erhvervelsen af Rixingen tiltalende for Storkansleren. Men selve Slottet var slemt medtaget, en Del af Murene var sønderskudte, og Ringmuren jævnet med Jorden. Ikke mindre end fire Gange i Tredivaarskrigens Forløb blev Rixingen overfaldet af Franskmændene. Det gik mest ud over Beboerne i den lille, omkring Slottet liggende Residensstad, og Smaabyerne. Bønderne ude paa Landet mistede deres Kvæg, og deres Marker blev hærgede, mange Bøndergaarde forvandlede til rygende Tomter. For at gøre Ulykken fuldkommen, udbrød der Pest, der i Forbindelse med Sult og Nød af anden Art bidrog til, at en stor Del af Rixingens Befolkning uddøde. De verdslige og gejstlige Embedsmænd synes at have holdt Stand overfor Fjenden, i hvert Fald er det konstateret, at adskillige døde paa deres Post.

Efter Tredivaarskrigens Ophør søgte Philip den Anden at bringe baade Borg og Land paa Fode, hvad der ogsaa til en vis Grad lykkedes ham, men det blev en meget dyr Historie, og nu med de begyndende bedre Tider var der Haab om at komme af med Grevskabet mod en passende Avance. Greven afhændede derfor Rixingen til den franske Baron de Maray, Handelen var i Orden, Pengene udbetalt, da der kom en Mand med en Slæde i Vejen. Philip den Anden havde foretaget Transaktionen med Successors, hans ældste Søns Billigelse og lovformelige Samtykke, men nogle

fjernere præsumptive Arvinger klagede til Kammerretten i Speyer og forlangte, at Købet skulde gaa tilbage, da det var foretaget uden forud indhentet Samtykke fra alle de arveberettigedes Side. Rigs-kammerretten gav Klagerne Medhold, og Handelen maatte gaa tilbage.

Nogle Aar senere lykkedes det Philip og hans Søn at blive enige med de øvrige successores om Salget af Rixingen, Køberen var Karl Gustav af Sverigs Slægtning Adolph Johan af Pfalz-Zweibrücken. Men ogsaa denne Handel gik tilbage, da Pfalzgreven ikke mægtede at præstere den krævede Udbetaling. Til Trods for at Pfalzgreven ikke havde opfyldt sine Forpligtelser ved Handelen og følgelig var uberettiget til at overtage Rixingen, vilde han dog med Vold tiltvinge sig dette Grevskab. Det kom til en regulær Krig mellem ham og Philip den Anden, der blev overfaldet af pfalziske Tropper i sit Slot i Oberbronnen og nær var bleven taget til Fange, men det lykkedes ham at flygte. Han sprang ud i Haven fra et højtliggende Vindue i Slottet, ved Faldet brækkede han et Ben, men med en overmenneskelig Anstrengelse lykkedes det ham at rejse sig op, at faa fat paa en Hest og i fuldt Firspring at ride til Strassburg, hvor han straks gik til Sengs og blev liggende nogen Tid, til Benet var blevet helet. Imidlertid ødelagde Pfalzgreven, hvad han kunde paa Slottet i Oberbronnen, blandt andet brændte han det righoldige Bibliotek, hvorved han vidste, at han beredte sin Fjende den største Ærgrelse. Oberbronnen By blev indtaget og en Del af Beboerne dræbte, alle Embedsmænd blev taget til Fange og ført bort. Næppe var Philip den Anden blevet rask, før han hvervede Tropper og satte sig for at tilbageerobre Oberbronnen. Pfalzgrevens Besætning paa Slottet tog hurtig Flugten, og snart efter tvang Ludvig den Fjortende Pfalzgreven til at opgive Handelen med Rixingen.

I 1635 arvede Philip den Anden efter sin Broder Grevskabet Leiningen, men maatte inden han kunde tiltræde Arven udkæmpe en lang Arvestrid med sin Svigerinde. Svigerinden, Marthe, en født Grevinde af Hohenlohe, var en meget energisk Dame, hvem det var lykkedes med Magt at kapre sin afdøde Mand Johan Casimir af Leiningen-Westerburg, da han som ganske ungt Menneske opholdt sig paa hendes fædrene Borg Langenburg. Den unge, meget foretagsomme Dame erklærede, at Johan Casimir havde com-

promitteret hende, og da hendes Slægt stod Last og Brast med hende, lykkedes det at faa den meget modstræbende unge Greve til at ægte hende, idet der blev stillet ham Valget mellem Ægteskab eller en Bøde for Smerte og Svie paa 1400 Gylden. Johan Casimir foretrak det første Alternativ. Marthe tog øjeblikkelig Styret, efter at Ægteskabet var blevet stiftet, da hun var klar over, at hendes Ægtehalvdal savnede de fornødne Kvalificationer. Grev Johan Casimirs Hovedinteresse var Arbejde med forskellige Slags Haandværk, og medens han fungerede baade som Smed, Tømrer og Snedker, styrede Gemalinden Statsagerne. Grevinden kunde ikke hindre, at Manden bag hendes Ryg brugte mange Penge. Dette sidste blev Kærnepunktet i Arvestriden mellem Svogeren og Svigerinden, idet Grevinde Marthe som Betingelse for at afgive Styret i Leiningen krævede, at Svogeren skulde tilbagebetale de store Summer, han havde modtaget af sin afdøde Broder uden Marthes Tilladelse. Philip den Anden rykkede imidlertid med Magt ind paa Slottet i Leiningen og søgte at jage Svigerinden bort, hvilket ikke lykkedes. Paa Skrømt forsonede Marthe sig nu med Svogeren og aflagde ham et Besøg paa Rixingen sammen med sin Broder Grev Kraft af Hohenlohe-Langenburg. Grev Hohenlohe, der dengang stod i den tyske Kejsers Tjeneste, var kun ledsaget af en Kammertjener, men havde medbragt en Trup kejserlige Ryttere, der holdt sig skjult i en nærliggende Skov. Philip tog paa det venligste mod sine Gæster og holdt et stort Gilde for dem. Da man havde rejst sig fra Bordet, og alle var i den bedste Stemning, overfaldt Krafts Ryttere Portvagtten, der blev tvunget til at hejse Vindebroen ned og lade Rytterne trænge ind i Borgen. Grev Philip flygtede, og hans Svigerinde og hendes Broder blev tilbage paa Borgen, hvor de lod Rytterne gøre sig til Gode med Levningerne fra Gildet. Grevinde Marthe havde dog spillet for højt Spil, hun fik ikke Medhold af Rigsdagen i Regensburg, og en kejserlig Ordre tvang hende til at trække sig tilbage til et Slot, der blev anvist hende som Enkesæde.

Grev Philip, der var gift med Agathe Katrine af Limburg, vedblev at holde sig i Keiserens Gunst lige til sin Død. Sønnen Ludvig Eberhart blev kort efter sin Regeringstiltrædelse udnævnt til Præsident for Rigskammerretten, en meget betydningsfuld Stilling, der medførte, at Greven en Del af Aaret maatte opholde sig i Speyer.

Han var ligesom sin Fader en højt dannet og kundskabsrig Mand, der havde faaet en Del af sin Uddannelse i Paris, saaledes som det var ret almindeligt indenfor de regerende Familier i disse Egne. Ludvig Eberhart foretrak at bo paa Rixingen, hellere end paa det store Slot i Leiningen. Den nye regerende Greve var et uroligt Hoved, et Udslag af hans Uro var den pludselige Overgang til den katholske Kirke, en Overgang, der forekom Samtiden noget umotiveret, da Greven aldrig havde ytret den svageste Interesse for religiøse Spørgsmaal, og da hans Livsførelse ingenlunde var præget af Religiositet. Ved personlig Paavirkning fik Ludvig Eberhart en Del af Rixingens Beboere til at følge hans Eksempel, andre traadte over af opportunistiske Grunde. Da Frederik Ahlefeldt havde overtaget Rixingen, voldte disse Masseomvendelser ham nogle Bryderier, som vi senere skulle omtale.

Ludvig Eberharts ældste Søn og Efterfølger, Philip Ludvig, gik samtidig med Faderen over til Katholicismen. Om det udelukkende skyldtes Faderen, er uvist, der er megen Sandsynlighed for, at den unge Greves Hustru i hvert Fald var medvirkende ved Omvendelsen. Philip Ludvigs meget smukke Hustru, Louise Gabriele, der var en Datter af den franske Marki de Rouze, var nemlig ivrig Katholik. Det blev ogsaa gjort gældende, at en af Grundene til, at Philip Ludvig opgav sin fædrene Tro, var den, at hans Fader havde lovet ham til Belønning at forhøje hans Appanage. Men medens det gik forholdsvis let at faa Sønnen omvendt, strandede Ludvig Eberharts Bestræbelser overfor Beboerne i Leiningen. Da de i Leiningen ansatte katholske Præster ingen Vegne kunde komme med de rebelske Undersaatter, henvendte Greven sig til Ludvig den Fjortende, der beredvilligt lovede sin Trosfælle at hjælpe ham med det samme Middel, som han med saa stort Held havde anvendt overfor sine egne protestantiske Undersaatter, »les dragonnades«. Der blev afsendt henved 100 franske Dragoner, som skulde søge at omvende de genstridige. Skønt de franske Dragoner baade pryglede Leiningerne og udplyndrede dem, kom der dog ikke noget ud af dette Forsøg paa Omvendelse. Til sidst lagde Kammerretten sig imellem, og Dragonaderne maatte fortrække.

Saa ganske umotiveret var Ludvig Eberharts Omvendelse dog ikke, der var en Kvinde med i Spillet. Efter at Ludvig Eberhart i

henved 20 Aar havde levet i Ægteskab med Charlotte af Nassau, og med hende avlet 10 Børn, blev hans Hjærte fanget af hans egen Nièce, Agathe Louise af Leiningen - Oberbronnen, der var i Besøg paa Rixingen. Den unge Pige, der under et længere Tids Ophold i Paris sammen med sin Moder havde færdedes i daarligt Selskab, havde allerede inden hun kom til Rixingen haft flere Kærlighedsæventyr. Det udviklede sig til en meget alvorlig Historie, idet Ludvig Eberhart absolut vilde skilles fra sin Gemalinde og ægte Niécen. Grevinde Charlotte klagede til Rigskammerretten, for hvilken, som vi have set, Greven selv var Præsident. Han maatte naturligvis, medens Sagen stod paa, fratræde sit Embede, som senere efter Ordre fra Wien blev ham helt berøvet. Kammerretten begyndte med at lade et af dens Medlemmer holde et moraliserende Foredrag for Greven af Rixingen, paa hvem det imidlertid ikke bed synderligt, han fremturede i sin Bestemmelse at skilles fra Charlotte. Da Kammerretten ingen Vegne kunde komme, mobiliserede Ludvig Eberharts egen Slægt baade den kejslerlige Regering i Wien og Rigsdagen i Regensburg. Greven blev truet med Afsættelse fra Regeringen, og det hjalp, Ludvig Eberhart, der allerede havde udstedt Befaling til Præsterne i Rixingen og Leiningen om at udelukke Grevinden fra Kirkebønnen, og som havde bestemt Slottet i Forbach til hendes fremtidige Residens, gav nu efter og tog sin Gemalinde til Naade igen. Med Agathe Louise affandt Greven sig ved Hjælp af rede Penge og det franske Slot Chatillon, hvor hun senere giftede sig med den franske Baron de Homes. Medens de langvarige Forhandlinger stod paa, var det, at Grev Ludvig Eberhart var traadt over til Pavekirken, i Haab om, at Paven til Belønning vilde annullere hans Ægteskab, hvorom den mægtige Kurfyrste-Biskop af Mainz havde givet ham Haab. Charlotte havde dog for mægtige Slægtninge og Forbundsfæller til, at Paven turde følge Kurfyrsten af Mainz's Henstilling, det Nassau-Saarbrückenske Hus havde indflydelsesrige Forbindelser i Rom, og det gjorde Udslaget. Forholdet mellem Greven og Grevinden af Rixingen blev dog aldrig godt mere, Charlotte flyttede bort fra sin Mand og tog Ophold paa et Slot i Nærheden af Rixingen, hvorfra hun igjen maatte klage til Kammerretten, da hendes Mand nægtede at give hende en ordentlig Appanage. Atter maatte Rigskammerretten gribe

ind, og Greven blev tvunget til at sørge ordentligt for sin Kone, men det daarlige Forhold blev uforandret, for en stor Del takket være katholske Intriger, der særlig udgik fra Ærkebiskoppen af Mainz, man var nemlig i katholske Kredse meget irriteret over, at Grevinde Charlotte havde faaet Skilsmissen forpurret, man havde gerne set en katholsk Herskerinde i Leiningen og Rixingen. Følgen var, at Ludvig Eberhart hengav sig til et tøjlesløst Liv og skiftede Elskerinder som han skiftede Frakker.

Naar Ludvig Eberhart bestemte sig til at afhænde Rixingen til Frederik Ahlefeldt, var det paa Grund af den bundløse Pengeforlegenhed, han var kommet i. De mange Elskerinder sugede ham som Iglar, den værste var en Datter af en af hans egne Forvaltere, hun fik en saadan Magt over ham, at han paany omgikkes med Skilsmisseplaner for at kunne ægte sit Hjertes Udkaarne. For at klare sin Gæld begyndte Ludvig Eberhart at sælge væk af sine Stater efter en Maalestok, der vakte Forargelse over hele det tyske Rige, hvor man ellers var vant til en Del af den Slags. Men Ludvig Eberhart holdt til den rigtige Side, under sit lange Ophold i Frankrig havde Greven vidst at gøre sig yndet af Hoffet i Versailles, og saasart man fra Wien, Regensburg eller Speyer vilde gøre Vanskeligheder, naar han bortsolgte Dele af sine Stater, mødte han Støtte fra Ludvig den Fjortendes Side. Ludvig Eberharts Pengetransaktioner og Udparcellering af sine Stater faldt udmærket i Traad med de omfattende Foretagender, Ludvig den Fjortende paa den Tid havde i Gang. Europa hvilede da i den dybeste Fred, og Tidspunktet var saare belejligt til at gøre Erobringer. Frankrig havde faaet et meget fedt Bytte ved den vestfalske Fred, men netop den Lethed, hvormed det var gaaet at incorporere tyske Lande i Frankrig, gav Ludvig den Fjortende Blod paa Tanden, han ærgrede sig over, at Formynderregeringen under hans Mindreaarighed ikke havde skrabet bedre til sig. Det er blevet paastaaet, at Frederik den Store af Preussen ved Begyndelsen af det schlesiske Felttog skal have sagt: »Nu tager jeg for mig af Retterne, jeg skal nok finde en Historiker, der kan bevise, at jeg har Ret.« Historien passer i lige høj Grad paa den preussiske og den franske Konge, thi det var Historikerne, der skulde godtgøre, hvad Frankrig efter Ludvig den Fjortendes Mening havde Ret til inden for det romerske

Rige. Mazarin havde været klog nok til under Forhandlingerne i Münster og Osnabrück at lade adskillige fransk-tyske Spørgsmaal staa aabne. Her var det til stor Nytte, at Frankrig havde inkorporeret Bispedømmet Metz, for det var hartad utroligt, alle de Smaastater eller Rigsstæder, man med mere eller mindre Ret kunde paapege havde staaet eller stod i en eller anden Art Afhængighedsforhold til Bispedømmet, til disse Stater hørte som ovenfor nævnt Rixingen. Hvad Metz havde eller havde haft Magt over, tilkom naturligvis ogsaa nu Bispedømmets Overherre Ludvig den Fjortende. Da ikke alle de paagældende Stater og Byer frivilligt straks vilde lade sig opsluge af den glubske Nabo, var det, at Ludvig den Fjortende nedsatte de berømte eller berygtede Genforeningskamre. Disse saakaldte »chambres de réunion«, hvis Medlemmer var Jurister og Historikere, der stod i Frankrigs Sold, optraadte med den største Frækhed og stævnedes selv mægtige Konger for deres Forum. Endog Karl den Elvte af Sverig maatte lade sig repræsentere ved et Møde af et af Genforeningskamrene. Kongen, hvis Fader Karl Gustav var en Prins af Pfalz-Zweibrücken, gjorde Arverettigheder gældende til den lille tyske Stat. Karl den Elvte erklærede imidlertid, at saafremt Pfalzgrevskaftet skulde blive ham tilkendt, vilde han ikke vide af nogen Forbindelse mellem Frankrig og denne tyske Stat. I Anledning af disse Udtalelser lod Ludvig den Fjortende affatte en yderst hovmodig Skrivelse, hvori han gjorde den svenske Konge opmærksom paa, at det var mere ærefuldt at være den franske Konges Vasal end at høre til det tyske Rige. Denne Episode gav Stødet til, at Sverig traadte ud af Forbundet med Frankrig og sluttede sig til Holland, hvor Vilhelm af Oranien var Ludvig den Fjortendes forbitrede Modstander. Frederik Ahlefeldts Svigersøn Frederik Ludvig af Nassau maatte ogsaa møde for et af Réunionskamrene og blev tvunget til at afgive en Del af sit Territorium til Frankrig, saaledes den ham tilhørende By Saarbrücken, der nu efter Saarafstemningen atter er blevet forenet med Tyskland. Paa samme Maade gik det Greven af Hessen-Homburg og Fyrsten af Würtemberg-Mömpelgard, hvis Land fik det franske Navn Montbéliard. Alt dette satte ondt Blod og havde nær fremkaldt en Krig. Men Frederik Ahlefeldts gamle Ven og Beskytter, Kurfyrsten af Brandenburg, fik det dog forpurret. Kurfyrsten benyttede den samme

MAZARIN
KOBBERSTIK AF NANTEUIL

LUDVIG XIV

Fremgangsmaade, som vi har set ham benytte i den dansk-svenske Krig, og som Ahlefeldt beklagede sig over i sine Breve til Frederik den Tredje: Naar det passede ham at trække en Sag i Langdrag, lod han sine Gesandter fortabe sig i Etikettestridigheder med Kontrapartens Gesandter, nu drejede det sig atter om det, Frederik Ahlefeldt omtaler i sine Breve, om den kurfyrstelige Gesandts Prærogativer, og dermed blev saa Tiden trukket ud i Regensburg; man nøjedes foreløbig med at diskutere, om de brandenborgske Gesandter skulde sidde paa Stole med rødt eller grønt Betræk, naar de var til Middag hos den kejserlige Kommissær, derved opnaaedes det tilsigtede, Tiden blev trukket ud, og Krigsfaeren trak over.

Naar Genforeningskamrene skulde besmykke deres Rov, fordybede Medlemmerne sig i de gamle Dokumenter, der i flere Tilfælde gik tilbage til Karl den Stores Dage, og det var naturligvis en smal Sag at bevise Frankrigs Adkomst til de paagældende Landsdele. Overalt hvor Franskændene inddrog tyske Territorier, havde det Gejstligheden paa sin Side, man vidste, at Præsteskabet vilde blive i høj Grad favoriseret under Ludvigs Scepter, og at den protestantiske Del af Befolkningen med Ild og Sværd vilde blive tvunget til at omvende sig til Katholicismen. Beboerne var gennemgaaende mindre velstemte for Adskillelsen fra Tyskland,

Det var Ludvig Eberharts Hensigt at sælge Rub og Stub med Undtagelse af Rixingen, og saa trække sig tilbage og leve Resten af sit Liv paa det Sted i Verden, han holdt mest af, og der leve af de mange Penge, Salgene indbragte ham. Begyndelsen blev gjort med Quernheim, som Kurfyrsten af Mainz overtog som ufyldstgjort Panthaver, Forbach blev først pantsat og derefter solgt til en Franskmand. Derefter henvendte Ludvig Eberhart sig til den franske Prins af Vaudemont for at sælge ham hele Grevskabet Leiningen. Men det blev dog Ludvig den Fjortende for broget, og han lovede de øvrige Medlemmer af Slægten Leiningen at gribe ind. Det var Grevens Søn og Arving, Philip Ludvig, der tog Initiativet til denne Henvendelse til Kongen af Frankrig. Ludvig Eberhart fik nu Ordre til at give Møde for Genforeningskamrene, der erklærede ham for uskikket til længere at føre Regeringen over Leiningen; Landet overdroges Sønnen, men rigtignok kun af Navn, for Frankrig fordrede Indseende med Styrelsen, og først ved Fre-

den i Ryswijk blev Forvaltningen atter overdraget Philip Ludvig. Frankrig sikrede Ludvig Eberhart en passende Appanage, hvormed denne maatte slaa sig tiltaals, og fra nu af holdt han sig i Ro. Samtidig med Ordningen af Forholdene i Leiningen var det, at Ludvig Eberhart, med Frankrigs Billigelse og efter Aftale med Sønnen, solgte Rixingen til Frederik Ahlefeldt.

Da Frederik Ahlefeldt overtog Rixingen, var kun de sørgelige Rester af fordums Herlighed tilbage. Det var gaaet Rixingen ganske som Brunsvig, ved Arvefordelinger, Pantsættelser og Salg var det svundet betydeligt ind. Det, der var tilbage, blev overgivet Frederik Ahlefeldt udelt. Philip Ludvig havde inderligt ønsket at beholde Rixingen, der var hans Barndomshjem; nogle Stumper kunde han vel have reddet, men han foretrak at sælge det helt og udelt. Ogsaa hans Hustru, den ovenfor omtalte franske Markise Louise Gabriele de Rouze, ønskede at bevare Rixingen, der laa i Nærheden af hendes Barndomshjem; men Ludvig den Fjortende, der ellers gerne føjede den ham nærstaaende Grevinde, vilde have Leiningens Pengesager i Orden, desuden var Philip Ludvig Officer i den franske Hær. Philip Ludvigs Venskab med Ludvig den Fjortende fik dog en brat Afslutning. Da den tyske Kejser truede med at fratage ham hele Grevskabet Leiningen, ifald han ikke trak sig tilbage fra sin Forbindelse med Frankrig, sluttede Philip Ludvig sig til Riget og traadte ind i den kejserlige Hær. Hans Land blev derved inddraget i Kampen mellem Frankrig og Østrig, og hele Grevskabet blev hærget og plyndret, hans to Residensslotte, Gammel- og Ny-Leiningen, blev af Franskmændene jævned med Jorden. Efter at begge de to Residensslotte var blevne ødelagte, blev den ene Landsby efter den anden plyndret og derefter afbrændt. Til sidst saa Philip Ludvig ingen anden Udvej end at flygte, og da han under alt dette var gaaet tilbage til den protestantiske Kirke, blev han vel modtaget af Leiningens tidligere Fjende Greven af Pfalz-Zweibrücken, der gav ham Husly, indtil han ved Krigens Slutning atter kunde vende hjem til Leiningen, hvor han for at kunne subsistere maatte sælge en Del Territorier. Philip Ludvigs gentagne Skiften Trosbekendelse havde den Virkning, at hans Undersaatter ikke blev udsat for Religionsforfølgelser, saaledes som det havde været Tilfældet under hans Fader. Philip Ludvig var i det hele taget en

mildere Mand end Faderen, og han søgte, efter at være kommet tilbage til sit forarmede Land, af al Magt at læge Krigens Saar. Til Trods for at han havde forladt den katholske Kirke, fik Philip Ludvig en god Modtagelse, da han bad om Optagelse i den tysk-romerske Kejsers Tjeneste, han havde nemlig stort Ry som Kriger, og han deltog da ogsaa med megen Glans i Tyrkerkrigen og faldt for en fransk Kugle, da han under den spanske Arvefølgekrig i Slaget ved Cassano med Bravour stormede Broen over Floden Ritorto.

Det var et Held for Rixingen, at det under alle disse Begivenheder var gaaet over i Frederik Ahlefeldts Besiddelse, da Grevskabet ellers sikkert vilde været blevet ramt af samme Skæbne som Leiningen. Grevskabet havde, da det blev overtaget af Frederik Ahlefeldt, to Byer, Rixingen, der laa ved Foden af Slottet, og Saardeck samt fjorten Landsbyer, men Territoriet var langt større, da det i Tidernes Morgen kom i den gamle berømte Slægt Werdens Besiddelse. Det var et Medlem af denne Slægt, Didrik af Werden, der blev den første Besidder af Rixingen, han hørte til en Sidelinje af den elsassiske Landgreveslægt. Didriks nærmeste Efterfølger begyndte allerede at stykke ud af Grevskabet, Grev Siegbert delte saaledes Landet i flere Dele, hvoraf hver af hans Døtre fik sin Part, men den Del af Rixingen, hvor Residensslottet befandt sig, gik i lige Linje ned til Grev Hans af Rixingens eneste Barn og Arving Johanne, der ægtede Frederik af Leiningen. Gennem dette Ægteskab kom Rixingen ind i den Leiningenske Slægt, i hvis Besiddelse det blev, til Frederik Ahlefeldt erhvervede det. Men i Aarenes Løb faldt det stadig i Stumper og Stykker, saaledes testamenterede Grev Johan af Rixingen de to Tredjedele af Landet til sine to Døtre, Grevinde Falkenstein og Baronesse Hohenfels. Grev Siegmund, der var i en permanent Pengeød, solgte en Del af Landet til Biskoppen af Metz; dette Salg gav iøvrigt Anledning til en langvarig Proces mellem Siegmund og hans Søskende, hvis Arvepart efter Faderen var baandlagt netop i den til Metz solgte Del af Rixingen.

Rixingen var, da Frederik Ahlefeldt overtog Besiddelsen, viden om bekendt for sin store Frugtbarhed, der avledes særlig udmærket Vin, som hørte til den ogsaa i vore Dage berømte Moselvin. Mosel løb et Par Mil Syd for Rixingen i Retning mod Nordvest;

umiddelbart Nord for Rixingen, tæt ved Slottet, løb Floden Sanon, der gennemstrømmede den store fiskerige Sø Gondrexange. Mellem Mosel og Sanon strakte sig de Højdedrag, der hørte til Rixingen og paa hvilke den omtalte Vin voksede. Højderne skraanede mod Syd og laa lunt og beskyttede i meget smukke Omgivelser. Lige under Rixingens Mure slyngede sig Landevejen, der førte fra Lunéville til Saarburg, Landevejen gik forbi den en Milsvej Sydvest for Rixingen beliggende store By Avricourt, der i Modsætning til den et Par Mil mod Vest liggende franske By af samme Navn benævnedes Deutsch-Avricourt, Nordøst for Rixingen løb Saar, ved hvis Bredder der ogsaa voksede en kendt Vin. Paa Højden af den ovennævnte Bjergstrækning græssede store Hjorder af Kvæg, der blev holdt for Mælkens Skyld, og der blev ikke opdrættet Fedekvæg. Der blev fra Rixingen eksporteret Ost til selv fjerntliggende Dele baade af Frankrig og Tyskland, og denne Ost var anset for at staa omtrent paa Højde med den i Schweiz producerede, Mejeriprodukterne i Schweiz havde dengang et lignende Ry som i vore Dage. Smørret i Rixingen var ogsaa af meget høj Kvalitet. Man paa-stod i Rixingen, at Grunden til Mælkens og Mælkeprodukternes gode Smag ikke alene hidrørte fra de der anvendte Kvægracer, men ogsaa fra den Omstændighed, at Græsset paa Højderyggen havde en ganske særlig Aroma. Ogsaa i Slettelandet var der gode Græsgange, der kunde overrisles ved Hjælp af de fra Floderne afledede store, brede Kanaler. Der blev nede i Dalene avlet store Mængder af Hø, mere end der behøvedes til Staldfoder om Vinteren, saa der kunde eksporteres en Del. Det var nemlig ikke længe, at Kvæget var paa Stald, det blev saa tidligt som muligt drevet op paa Højderyggen, hvor det i Reglen opholdt sig fra Slutningen af Maj til Slutningen af September, før og efter den Tid kunde Kvæget, i alt Fald i milde Aaringer, græsse længe nede i Dalene. Foruden Græs blev der i Rixingen ogsaa dyrket meget Korn, hvoraf Hovedmassen var Hvede; Rug blev overhovedet ikke dyrket, antagelig har man anset Jorden for at være for god dertil. Næst efter Hvede var Spelt den almindeligste Kornsort, den blev dyrket baade paa Bjergryggen og i Dalen og benyttedes baade som Brødkorn og som Kvægfoder, i sidste Tilfælde var det almindeligt at saa Spelten sammen med Havre; ved at fodre Spelten op undgik man den noget

besværlige Maling, hvortil der krævedes særlige Kværne. Da der var langt flere Avner i Spelten end i andet Korn, var det ret almindeligt, at man opfodrede Spelten utærsket, her kom ogsaa det meget skøre Straa i Betragtning. Spelt er i vore Dage blevet til en Sjældenhed. Der blev ogsaa dyrket mange Bælgplanter, særlig Linser, som var et meget anvendt Fødemiddel, Roer var der mange af, ligesaa Gulerødder. Medens Kartofflen paa den Tid knap nok var kendt af Navn i Danmark, var den i Rixingen langt det mest udbredte Fødemiddel, det dyrkedes dog ikke meget i Rixingen, men der blev indført store Masser fra Øvreelsass.

Da der i Rixingen fandtes nogle betydelige Linnedvæverier, blev der til Forsyning af disse dyrket en Del Hør. En Dyrkning, som nu ganske er ophørt, var meget almindelig i Rixingen paa Frederik Ahlefeldts Tid, det var Dyrkningen af Vajder, der voksede almindeligt paa Markerne, de afgav et blaat Farvestof, der meget mindede om Indigo uden dog tilnærmelsesvis at være saa værdifuldt. Der blev udført en Mængde Vajdstof til Frankrig. Vajdens Blomster var gule og medvirkede paa mange Steder til at præge Landskabet i Rixingen. Et andet Farvestof, det langt værdifuldere Safran, blev ogsaa produceret i Rixingen, men i betydelig ringere Udstrækning.

Det er et Bevis paa Rixingens milde, solrige Klima, at der voksede saa udpræget sydlandske Planter som Hirse og Jordnødder. Hirsene anvendtes meget som Gryn til Grød og Vælling, Jordnødderne blev i Almindelighed spist som Kartoffler, det var først paa et senere Tidspunkt, at man begyndte at udvinde Olie af Frøene. En meget betydningsfuld Udførselsartikel var Trøflen, der i store Mængder blev udført til Frankrig, hvor den ansaas for at være en af de største Lækkerier. Trøflen var i Rixingen et Regale, og det er betegnende for den Vigtighed, man tillagde denne Plante, at der endnu paa Frederik Ahlefeldts Tid eksisterede en Straffebestemmelse, i Henhold til hvilken en Bonde, der paa sin egen Jord gravede en Trøffel op, skulde straffes med at faa begge Øjnene stukket ud af Bølden. Trøffeljagten, der betragtedes som en meget stor Fornøjelse, blev drevet ved Hjælp af særlig afrettede Puddelhunde. Trøflerne holdt fortrinsvis til under Kastanietræerne, hvoraf der var mange spredte omkring paa Markerne i Rixingen Side om Side

med de mange Morbærtrær. Da det mest drejede sig om Hestekastanier, havde Frugterne ingen Betydning som Menneskeføde, men blev benyttede som Svinefoder. Man undgik i Rixingen at plante Kastanietrær i Nærheden af hvor Svinene færdedes, da disse havde en Forkærlighed for Trøflerne og gravede efter dem under Kastanietræerne, vel vidende, at der hvor disse Planter fandtes, var der ogsaa Trøfler, derfor blev Svinene ikke drevne ind i Skovene saaledes som andre Steder, men man opsamlede Kastanier og Agern til dem i Skovene. Der blev ogsaa indsamlet Olden i Skovene til Fremstilling af Olje.

Haverne i Rixingen var kendt for deres Frodighed og sydlandske Præg, der blev saaledes avlet en Mængde Abrikoser, de eksporteredes ligesom Blommerne i tørret Tilstand. Da man producerede megen Pære- og Æblemost i Rixingen, dyrkedes disse Frugter i stor Udstrækning saavel i Haverne som paa Markerne.

Skovene i Rixingen var for største Delen bevoksede med Naaletræ, af Løvtræ var der Bøg, men i ringere Mængde end Granerne og blandet med Eg og Elm. Vildt var der nok af til Bordet paa Rixingen, baade Fasaner, Agerhøns, Urfugle, Vildsvin, Kronvildt. Floderne og Bækkene afgav baade Laks og Foreller; forskellige Slags Karper, særlig den saakaldte Skægkarpe, var almindelige; meget udbredt var Lampreten, der var let at fange med Hænderne, da den sad fastsuget ved Stenene paa lavt Vand. Lampreten ansaas for meget velsmagende, det ejendommelige ved den nu sjældne Fisk var den Forvandling, den gennemgik fra en Slags larveagtig Tilstand til den endelige; den larveagtige Tilstand varede tre Aar, medens det fuldt udviklede, en Aal lignende Dyr døde umiddelbart efter Forplantningen. I de mange Smaasøer vrimlede det med Gedder.

Jorden i Rixingen var, da Frederik Ahlefeldt overtog Grevskabet, hovedsagelig fordelt mellem større og mindre Bønderbrug, hvis Brugere boede sammen i Landsbyerne. Der var fire store Hovedgaarde; foruden den til Slottet hørende Gaard, der benævnedes ligesom Slottet, var der Zinsweiler, Weyersheim og Rauschenburg, der alle var forpagtede ud.

Da Frederik Ahlefeldt var »somis à la suzeraineté du roi de France et de Navarre«, som Ludvig den Fjortende kaldte det,

kunde det tænkes, at Bønderne i Rixingen vilde komme til at gøre dobbelt Hoveriarbejde, baade til deres Herskab og til den franske Stat. For at forebygge dette, blev det bestemt, at de Bønder, der gjorde Hoveriarbejde paa Hovedgaardene, skulde være fritagne for tvunget Arbejde til Staten, medens Selvejerbonden var pligtig til, naar det forlangtes, at møde til Arbejde, det samme gjaldt dem af de livegne Bønder, af hvem der ikke krævedes Hoveriarbejde fra deres Herskabs Side. En vis praktisk Betydning kunde Spørgsmaalet faa, idet Frankrig krævede Hoveriarbejde i Krigstid, hvor hver Bonde skulde møde op med 2 Heste og, naar det paakrævedes, selv deltage i Arbejdet med Udbedring af Fæstninger. Endnu i Frederik Ahlefeldts Levetid blev denne Sag ordnet efter Forhandling mellem Frankrig og det tysk-romerske Rige, saaledes at Storkansleren som »rigsumiddelbar tysk Herre« blev »exprimeret fra al Superioritet Regis Christianissimi«.

Nogen direkte Fordel havde Rixingen af Foreningen med Frankrig, idet de store Vejforbedringsarbejder, som Ludvig den Fjortende lod udføre, ogsaa kom dette Land Tilgode. Hovedlandevejen fra Lunéville til Saarbrücken, der gik igennem Rixingen, blev saaledes udbedret for fransk Regning, en fransk Vejinspektør kom derefter hvert Aar til Rixingen for at syne Vejene. Ogsaa for Ophjælpsningen af Landbruget blev der fra fransk Side ofret en Del, navnlig støttede den franske Regering Vinavlens Opkomst, til Gengæld krævedes det af Landboerne, at de for gode Ord og Betaling skulde yde Hø og Halm til den franske Hærs Magasiner. For at ophjælpe Hesteavlens, blev der sendt Hingste fra Frankrig til Rixingen, disse Hingste stod til Bedækning hos Bønderne, der maatte betale for de avlede Føl. Post- og Befordringsvæsenet blev organiseret efter fransk Mønster og undergivet le directeur des postes i Paris. Under Postvæsenet sorterede en Institution, som ikke tidligere havde været kendt i Rixingen, og som havde til Opgave at læse de afsendte Breve, naar de forekom mistænkelige, en saadan Institution fandtes i enhver større By og ledes af en stedlig Embedsmand. Ved samtlige Poststationer var der Heste og Køretøjer til de Rejsendes Befordring. Frederik Ahlefeldt skulde staa inde for sine Bønders Skatter; men der blev overhovedet ikke opkrævet Skatter til den

franske Stat i hans Tid, en Ydelse in natura af Træ og Vildt fra Skovene forbeholdt han sig selv.

I retslig Henseende hørte Rixingen til le conseil provincial i den elsassiske By Breisach, en Slags Overret, under hvilken de af Frederik Ahlefeldt udnævnte Retsembeds mænd sorterede. I religiøs Henseende blev der vist adskillig mere Tolerance end i det egentlige Frankrig, Protestanterne i Rixingen blev ikke fortrængede, paa den anden Side søgte man at omvende dem ved at stille dem baa- de Gunstbevisninger og Embeder i Udsigt, end ikke Jøderne, hvoraf der fandtes nogle enkelte, blev forjagne.

Beboerne i Rixingen var Franker. De var tvesprogede, idet de for Størstepartens Vedkommende beherskede det franske med samme Lethed somderes Modersmaal; det tyske Sprog, som taltes i Rixingen og i det hele af dem, som hørte til den frankiske Stamme, ansaas i de Tider for at være særligt smukt og korrekt.

Livegenskabet stod i fuld Blomst paa Frederik Ahlefeldts Tid, men var dog allerede begyndt at mildnes, selv om det optraadte i en haardere Skikkelse end paa hans Godser i det danske Monarki. Livegenskabet var en speciel tysk Institution, der havde bredt sig fra Tyskland til Danmark, hvor det aldrig antog saa krasse Former som hinsides Elben. Paa den anden Side blev Livegenskabet i Tyskland aldrig drevet ud i saadanne Konsekvenser som i Rusland, hvor Ordet skulde tages i dets bogstavelige Forstand som et personligt Tilhørsforhold, medens i Tyskland de Livegne ikke tilhørte Personer, men det paagældende Gods. Derfor kunde en tysk Godsejer ikke saaledes som Tilfældet var i Rusland sælge sine Livegne, de skulde følge med Godset; blev det solgt, fulgte de livegne Bønder med, ganske som Kvægbesætning og Inventar. Et af de Omraader, paa hvilke der var sket Lempelser i den Periode, vi omhandler, skal nævnes her: Tidligere kunde den Livegne i Tyskland overhovedet intet eje, alt hvad der fandtes paa hans Person eller indenfor hans fire Vægge, tilhørte Besidderen; naar den Livegne døde, kunde hans Herre lægge Beslag paa alt hvad han efterlod. Dette Forhold var længst ophørt at eksistere, dengang da Frederik Ahlefeldt overtog Rixingen, nogle Rester eksisterede endnu, i det mindste paa Papiret: Besidderen havde ved en Livegens Død juridisk Ret til forlods at udtage af hans Bo hvad han havde Lyst til,

men vel at mærke mod Betaling efter forudgaaende Vurdering, denne Ret blev dog kun sjældent benyttet. Derimod eksisterede endnu paa Frederik Ahlefeldts Tid Bestemmelsen om, at en livegen Mand maatte have sin Herres Tilladelse, før han giftede sig. En livegen Kvinde var forpligtet til, naar hun giftede sig, at betale Herskabet den saakaldte Særkeskilling eller Kjolerente, en Afgift, der betaltes en Gang for alle. Flygtede en Livegen bort fra det Gods, hvor han hørte til, var hans Herre berettiget til at kræve det Offentliges Hjælp for at skaffe ham tilbage, denne Ret var dog allerede paa Frederik Ahlefeldts Tid betragtet som forældet og benyttedes kun sjældent. Det hændte ofte, at en Livegen fik Tilladelse til at rejse bort, Tilladelsen kunde gives under den Form, at den Bortdragende forpligtede sig til at svare en aarlig Afgift. Det kunde ske, at saadanne bortdragne Livegne naaede op til anseelige Stillinger som Købmænd, Bankfolk, Kunstnere; herpaa foreligger ogsaa Eksempler i Danmark. Den Livegnes juridiske Stilling var noget anderledes end andres: Han var som alle andre Beboere paa et Gods underkastet de af Godsejeren udnævnte Underøvrighedspersoners Jurisdiktion, men medens de frie Folk kunde appellere til højere Instanser, maatte den Livegne acquiescere ved Underrettens Dom.

I nogle Retninger var Forholdene gunstigere for Bønderne i Rixingen end for dem paa Langeland, Graasten og Wildnisz, der var saaledes Arvefæste. Arvefæsteafgiften saavel som Tienden svaredes udelukkende in natura. De egentlige Jordebogsafgifter svaredes i Korn, men desuden var der mange andre Afgifter, som Bønderne i Rixingen havde at svare til Frederik Ahlefeldt, der var baade Paaskelam, Mortensgæs, Fastelavnshøns, Honning og Voks.

Skønt de Livegnes Stilling i Tyskland vel nok gennemgaaende maa siges at have været mindre gunstig end i Danmark og Hertugdømmerne, eksisterede der dog et lignende Forhold begge Steder, Stillingen som Fæster under et Gods blev betragtet som sikrere og mere indbringende end den frie Bondes. Det patriarkalske Forhold mellem Godsejere og Bønder, desuden tydelig udtalte Bestemmelser i den tyske Rigslovgivning, krævede, at Herskabet sørgede for sine Bønder, der skulde have Hjælp i Dyrtid, og det Offentlige paa-

saa, at Bønderne rundt omkring paa Godserne ikke led Nød. Hovriet var indbefattet i Livegenskabet.

Baroniet Mørsberg, det franske Marimont, som Frederik Ahlefeldt erhvervede samtidig med Rixingen, laa i Elsass. Mørsbergs statsretslige Stilling var klarere end Rixingens. Baroniet var, da Frederik Ahlefeldt erhvervede det, af Frankrig anerkendt som hørende under Bispedømmet Metz's Højhed, denne Lilleputstat havde altsaa i Virkeligheden 4 Herrer, Frankrig, det tysk-romerske Rige, Biskoppen af Metz og den danske Storkansler. Slottet Mørsberg laa paa et højt Bjerg i det elsassiske Landskab Sundgau, til Baroniet hørte flere Hovedgaarde og en Del Bøndergaarde. Mørsberg havde ligesom Rixingen været paa flere Hænder, franske og tyske, saaledes var det en Tid i Hertugen af Guises Besiddelse. De oprindelige Besiddere førte Titel af Baroner af Mørsberg, det var Kaspar Mørsberg, der 1488 blev ophøjet i Friherrestanden af den romerske Kejser.

Mørsberg omtales ikke i den i Fontainebleau afsluttede Fredstraktat mellem Christian den Femte og Ludvig den Fjortende, formodentlig har man betragtet Baroniet som et Appendix til Rixingen, idet den franske Konge forpligtede sig til at lade Frederik Ahlefeldt besidde Rixingen med Tilbehør, Rettigheder, Dependencier, Privilegier, Indtægter etc., under Dependencier kan Mørsberg have været inkluderet. Mørsberg nævnes heller ikke specielt i Freden i Ryswijk, men da det i Fredspræliminarierne udtrykkelig blev bestemt, at Frankrig skulde beholde hele Elsass, kan Mørsberg have været indbefattet heri, med mindre det atter som ved Freden i Fontainebleau skulde være blevet betragtet som et Tilbehør til Rixingen, for det blev udtrykkelig fastslaaet ved Freden i Ryswijk, at Rixingen skulde vedblive at staa under Frankrigs Overhøjhed.

ÆGTEMANDEN

FREDERIK AHLEFELDT'S første Hustru fik i Daaben de to meget fordringsfulde Navne, Perlen, Guds Gave: Margrete Dorothea. Hun blev født paa Breitenburg den 8. Marts 1642. I Forældrenes Ægteskab var der foruden hende kun ét Barn, Sønnen Ditlev.

Om den unge Piges Opdragelse har hendes Fader, Statholder Christian Rantzau, efterladt Optegnelser. Grev Rantzau lagde megen Vægt paa, at Ungdommen lærte Høflighed, gode Manerer og en passende Optræden, Læsningen af hans Optegnelser vilde derfor være til Nytte for mange af vore Dages unge Mennesker. Statholderen mente saaledes, at det var højst upassende, naar man i en Samtale afbrød det Menneske, man underholdt sig med, og faldt ham i Talen, Rantzau tilføjer, at de Unge skal lægge Baand paa sig selv, naar de fører en Conversation, og være forsigtige med deres Udtalelser, de maa ikke snakke løs om alt hvad de har paa Hjærtet, men iagttage en sømmelig Tilbageholdenhed, de maa tænke og overveje før de tale, »ikke forebringe Løgne eller Usandheder«, »de skal ære og agte enhver i Overensstemmelse med hans Stand og til enhver Tid stræbe efter hos alle at bevare et godt Navn, Faveur og Gunst . . . de skal begegne enhver med venlig civilitæt og anstændig Høflighed, baade i Geberder, Ord og Gerninger, og saalunde ved Geberder og Ord lægge deres Ydmyghed og Beskedenhed for Dagen paa det at de stedse vise sig venlige, discret, courtois og tjenstvillige, og saadan courteis¹ og tjenstlig Høflighed lade komme tilsyne paa den Vis hvormed de hilse, række Haanden, tage Hatten af og gøre en zirlig Reverentz . . . synderlig efterdi det er raadeligere i Bevidnelsen af Ærbødighed og Tjenstvillighed at

¹ Smnl. det oldnordiske Kurteise.

peccare in excessu end in defectu; men derimod paa det ivrigste sky og fly al opiniatreté, Hoffærdighed og Selvglæde, og hvad ellers maatte ilde anstaa greveligt og adeligt Sindelag.« Man bemærke, at Rantzau i Modsætning til en vis berømt Statsmand var af den Opfattelse, at man hellere maatte være for ivrig end det modsatte, naar det drejede sig om Høflighed og Venlighed. »I deres Klæde- dragt skal de være renlige og polit og være ordentlige med deres Ydre, og ikke ødelægge deres Tøj, dog maa hver af dem beflicte sig paa at erindre, at man bliver mere æstimeret og æret paa Grund af sine qualiteter og meriter end formedelst sine Klæder«.

Da Grev Rantzau af Erfaring vidste, hvor ofte unge Godsejer- sønner spildte deres Tid med »kavallermæssige« Adspredelser, ind- skærpede han i en Paragraf sin ældste Søn, »at Kortspil, Jagt og Hundehold skal være ham ganske forbudt.« Ogsaa Tidens Hang til Umaadeholdenhed i Mad og Drikke havde den fornuftige Fader et skarpt Øje for, han skriver derfor, at hans Børn »skal holde en god Diæt, ikke overlæsse Naturen med Spise og Drikke, og i Særdeles- hed i varme Lande temperere deres Vin med Vand, saaledes som enhvers Natur, Forstand og Ønske om et godt Helbreds Bevarelse maatte afkræve ham og faa ham til at ønske, uden at det skulde være fornødent at erindre ham derom.« Rantzau lagde i en ganske særlig Grad Vægt paa, at hans Børn skulde blive flittige og arbejd- somme Mennesker, han skriver saaledes: »i deres Studiis og andre Anliggender maa de være flittige og ufortrødne og forrette alle ac- tiones med muntert og vaagent Sind, paa det, at den kostbare Tid maatte blive vel og nyttig anvendt, og det, som muligen ved andre uomgængelige eller dem til recreation forundte avocamenta maatte forsømmes, kan blive paa ny erstattet ved saadan alacritet, og skal de, eftersom, juxta proverbium, Aurora Musis amica, hver Morgen staa op Klokken fem, og fra saadan Tid emsig lægge sig efter Gud, deres Studeringer og Øvelser.«

At lære Sprog hørte i høj Grad til Christan Rantzaus Program, og her bemærker man noget, som ikke var sædvanligt paa en hol- stensk Herregaard, Statholderen forlanger af sin Søns Opdrager, at han skal lære den unge Mand dansk. Saa interesseret var Rantzau i, at Sønnen lærte ordentlig dansk, at han lovede Læreren en »Dis- cretion«, hvis Størrelse Læreren selv maatte afgøre, den Dag Søn-

CHRISTIAN RANTZAU-BREITENBURG
MALET AF WOLFGANG HEIMBACH PÅA FRIEDERIKSBORG

nen var istand til »horis successivis per jocum ac discursum« at skrive et Brev i det danske Sprog til sin Fader. Man maa i denne Forbindelse vel erindre, at Statholderen havde faaet en Del af sin Opdragelse paa Sorø Akademi. Børnene skal lære »ikke alene at forstaa de fremmede Sprog, men ogsaa at tale, pronuncere og skrive dem rent og zierligt.« Til de Sprog, der skulde indøves, hørte »for-nemmelig det latinske Sprog som Fundamentet, dernæst det fran-ske og italienske i colloquiis familiaribus flittigt at øve, og holde dem til i alle Sprog at forebringe deres Tanker og Concepter med zierlige Ord, ej heller maa curialia i Skrivning forbigaa.«

Det bedste Indblik i Rantzaus Opdragelsesprincipper faar man ved Læsningen af hans Instruks til Sønnen Ditlevs Opdrager, Michael Vibe, den senere Kansler, der skulde ledsage Sønnen paa hans lange Studierejse til Udlandet sammen med hans to unge Fætttere Rantzau og Bauditz. Om Vibe var en god Opdrager for den unge Greve, er vist et Spørgsmaal; hans efterfølgende Virksomhed som Opdrager for den senere Frederik den Fjerde var i hvert Fald ikke fremragende, den meget flittige Konge maatte bagefter selv søge at indhente hvad hans Lærer havde forsømt.

Paa Rejsen skulde Ditlev Rantzau skiftevis skrive paa Tysk, Latin og Fransk til sin Fader. Foruden sin tyske Tjener maa han have en fransk »Laquai« med for at øve sig i Fransk med ham. Med Hensyn til Undervisningen i Almindelighed gør Faderen opmærksom paa, »at i saadan blomstrende Alder er Hukommelsen stærkere end Dømmekraften, man opnaar derfor mere gennem Hukommelsen, derfor er et saadant Fag som Geografien lettere at lære for Ungdommen end 'det, som kræves af en Politico.« »Af samme Grund vil Ungdommen have lettere ved at lære den nyere Tids Historie end den klassiske Oldtids dybsindige og tankerige historiske Forfattere, hvad Læreren nøje maa betænke ved Under-visning.«

Naar den gamle Rantzau paa det alvorligste indskærpede Opdrageren at holde sin Elev borte fra Drik, var det at sætte Ræven til at passe paa Gæssene, idet Vibe selv var meget drikfældig. Ditlev Rantzau kom imidlertid til at holde meget af sin Lærer, til hvem han hele Livet vedblev at have den mest ubegrænsede

Tillid, han overlod ham saaledes Styrelsen af sit store Grevskab, som han ikke havde Tid til at administrere som Følge af de mange offentlige Hverv, der var ham betroede. Vibes nære Tilknytning til hans tidligere Elev blev af stor Betydning for hans glimrende Carrière. Det var gennem Ditlev Rantzaus for sin Skønhed og rige Aandsevner bekendte Hustru, at Vibe kom Griffenfeld nær. Grevinden, der med Rette eller Urette ansaas for den meget vidtløftige Rigskanslers Elskerinde, bragte de to Mænd sammen, og det blev bestemmende for hele Michael Vibes Fremtid, idet det skyldtes Griffenfeld, at Vibe betraadte Embedsbanen. Ogsaa Christian den Femte kom til at holde meget af Vibe, der forblev i Kongens Gunst lige til sin Død. Vibe forstod ganske anderledes end Griffenfeld at behandle Kongen, navnlig irriterede han aldrig Christian den Femte ved Overlegenhed, ved at holde Kongen uden for Sagerne eller gøre dem for indviklede for ham.

I Rantzaus Instruks til Michael Vibe kommer Statholderens religiøse Sindelag stærkt frem, den senere Vicekansler skal »nu fuldføre saadan Rejse med den allesteds nærværende Guds Bistand, og fortsætte samme under Ledsagelse af de hellige Engle og føre den til en lykkelig Ende Efterdi det frem for alle Ting kræves, at der til et Menneskes rette capacitet synderlig hører det rette og sande Kendskab til Gud, som bliver lært og acquireret gennem flittig Læsning og andægtig Betragtning af hans hellige Ord og dertil ved den flittige og uforfalskede Tilbedelse af hans Navn; af den Aarsag skal min Søn, Bauditz og Rantzau flittig holdes til den rette Guds frygt, saa at de vel forstaar fundamenta fidei og hvad der er fornødent til deres Salighed, de Religioner, som de gennemrejser, naar de i samme maatte forblive en Tid lang, at de ingensinde paa deres Rejse lade sig forvirre i den rette Religion, og ikke laane Øre til dem, som tale imod den uforandrede Augsburgske Confession, men bestandig forbliver, lever og dør i den, i hvilken de ere blevne opdragte og emsig underviste, at de ej heller indlade sig paa Controversia eller Disputationes Religionen anbelangende og til enhver Tid vogte sig for daarligt Selskab og sky saadant paa det ivrigste. Skulde min Søn, Bauditz og Rantzau blive grebne af Skrupler i Religionens Materier, det være sig af eget Paafund eller bibragt dem hemmeligt af andre, saa giver jeg dem Tilhold om at aaben-

bare saadant for deres Hovmester, hvilken da har at borttage saadan Skrupel fra dem og skænke dem en bedre Underretning og Forklaring. Skulde dog min Søn, eller Bauditz eller Rantzau, paa Trods af det Løfte, de have givet mig, deres Forældre og Formyndere, og den skriftlige Revers, hvorved min Søn og Bauditz have bundet sig over for mig, forlade den Religion, i hvilken de, efter mit Eksempel, altid tilforn have levet, den Religion, som jeg, fra Ungdommen til nærværende Tid har holdt fast ved med Bestandighed og vil forblive i, til jeg gaar i min Grav, hvilket jeg har lovet, og urokkelig vil efterkomme saaledes som det anstaar sig et oprigtigt Gemyt at holde fast ved og leve derefter, dog, paa Trods af det, jeg fast og bestemt har foreholdt dem, skulde lade sig forlede til at gaa over til den Romersk Catholske, den Reformerte eller anden Religion og Sect, da skal Faders, Forældres og Formynders Affection, Naade og Gunst overfor dem ophøre, og vil jeg slaa Haanden af min Søn, adoptere en anden i hans Sted, og glemme ham, som havde jeg ingensinde kendt ham. Og skulde Bauditz eller Rantzau omgaas med saadanne Tanker, og lade sig forlyde dermed, saa skal han saafort skilles og separeres fra min Søn, og ikke trøste sig til at annamme nogen Naade af mig, eller Bauditz nogen affection af sin Herr Stiffader eller Fru Moder, end sige Rantzau af sin Formynder. Og efterdi Rigs-Marskalinden, min højtelskede Søster¹ befinder sig udi Paris og er meget ivrig med den katholske Religion og begavet med megen Forstand til at discurrere, da skal min Søn, saa og Bauditz og Rantzau, ikke diskutere med hende belangende religiøse Materier, men langt mere vaage over, at de forblive i den Religion, i hvilken de ere opdragne, hvorfor de da hos Samme min Søster ikke ret ofte bør aflægge deres Visite, og ikke aflægge saadan uden deres Hovmesters consens. De skal paa alle Søn- og Helligdage paa Steder hvor det kan ske flittig begive sig i den augsburgske Confessions Kirke og dersteds andægtig lytte til Prædikenen og Guds Tjenesten, og hjemme ved Bordet naar de ere alene contenta cencie discursive repetere samme, og skulle de før Prædikenen

¹ Baade Helvig Margrethe Rantzau og hendes Mand, den franske Marskal Josias Rantzau, var gaaet over til Katholicismen. Enken boede paa det daværende Tidspunkt i Paris, men blev senere Abbedisse i det af hende oprettede Nonnekloster i Hildesheim.

paa deres Kammer læse Dagens Evangelium med Betænkthed til Andagtsens Præparation, og saadant paa Steder hvor der ingen Kirke af den Augsburgske Confession er, vel iagttage, men ved Siden af skal de dog flittig besøge de catholske og Reformerte Kirker, efterdi i saadanne gemenligen qualificerede Folk prædike, og ikke undlade saa ofte som gørligt at lytte til Prædikenen, for derved at lære Sproget og tilegne sig en zierlig connexion og pronounciation. «
 »Næst Guds frygten skal min Søn samt Bauditz og Rantzau ret beflitte sig paa Grevelige og Adelige Dyder, hvilke gøre et Menneske velbehageligt og recommandable for Gud og denne Verdens Mægtige og Fornemme. Ifald, hvilket jeg ej vil haabe, han skulde glemme Dyden eller ikke give Agt paa samme og derved kunde opstaa og vorde begaaet noget, som anstaar sig ilde, da skal hans Hovmester M. Vibe, formane ham, og paa det flittigste lægge ham paa Sinde at han ikke antager slette Vaner og Manerer, og til reformering af hans Sæder og Manerer ligervis som i et Spejl forestille ham andre vel opdragne Grevers og Cavalerers Eksempel og saadanne til enhver Tid at præsentere ham som en Rettesnor. «

Rantzau forlanger af sin Søn og de to andre unge Mennesker, at de skal være lydige mod deres Hovmester og vise ham »den tilbørlige respect«. Ifald de er ulydige mod deres Opdrager, skal denne tvinge dem »til saadan obsequio«. Rantzau haaber dog, at dette skal vise sig unødvendigt, da Sønnen og hans Fætre nu maa være saa gamle og fornuftige, at de forstaar, hvad der tjener til deres eget bedste, Rantzau tilføjer, at han stoler paa sin Søn. Skulde de unge Mennesker imidlertid vise sig opsætsige, skal Læreren »uden dilation« skrive derom til Greven, der saa vil gribe til »visse media til remedering« og give Hovmesteren dem i Hænde.

Rantzau kommer i Instruksens stadig tilbage til Sønnens Optræden og Manerer, »han skal lære at omgaas med allehaande Mennesker og Nationer«. Læreren skal passe paa, hvem hans Myndling og de to Fætre omgaas, han skal »holde dem til fornemme Herrers og forstandige og vakre Folks Compagnie, paa det at de foruden qualiteter kunne lære at skelne forstandige, gode og Politiske fra uforstandige, onde, overdaadige og morose Folk, paa det at de af hine kunne lære at føre en passende Conversation og se et Eksem-

pel paa alt hvad godt er, og paa det, at de med Guds Hjælp ikke skal blive inflammerede og forledt til Ødselhed og ond Livsførelse og ikke lære overdaadig Æden og Drikken og andre Laster og Uhøfligheder.«

Ditlev Rantzau skal ikke alene skrive Breve til sin Fader, han skal ogsaa føre en regelmæssig Dagbog. Monsieur Vibe skal gennemlæse baade Breve og Dagbog, Rantzau, der holder paa Selvbeherskelse, forlanger en »upassioneret Relation«. Brevene skal »for visse Aarsagers Skyld ikke afsendes under hans egen, men under Hovmesterens Segl.«

Man vil erindre, at Frederik Ahlefeldt paa sin Studierejse flere Gange kom i alvorligt Klammeri med andre, sligt vil Statholderen forebygge: »Deres Hovmester skal stedse drage Omsorg for, at de leve i Fred med alle Mennesker, undgaa alle occasiones til Stridigheder og quereller, og afholder sig fra at debauchere og at søge ryggesløst Selskab. Men ifald han, hvilket jeg dog ikke vil haabe, skulde geraade i Uenighed med en eller anden, skal Monsieur Vibe forholde sig derved saaledes, at enhver kan give ham det Skudsmaal, at han ikke har undladt hvad der hører til min Søns Sikkerhed og reputation. Hans Studia skulle fornemmelig være rettede paa Politica og Fundamenta Juris Publici ac Privati, og skulle de flittig studere ethvert Lands Etat og Love og conferere dem med den danske og holstenske Statu, dertil lære at fatte Principia Geographica, saasom longitudines og latitudines locorum, climata og parallela, ogsaa at vide at finde og vise paa Land-Kortene de fornemste Steder, Floder, Pas og deres Landes Situation, ogsaa med Omsorg have for Øje ved Fæstninger og Fortresses, om de ligge regulairt eller irregulairt, og hvorledes de ere forsynede, dertil comparere dem med de Fæstninger, hvilke de alt have set, ved Siden af flittig læse i Tidsskrifterne og Aviserne, og emsig observere, hvori ethvert Lands intrader, correspondentz og interesse bestaar, gennem hvad for Øvrighed Regeringen bliver administreret, Status militaris guvernereet hvordan Undersaatterne ere sindede mod deres Øvrighed, derved og iagttagte, hvorledes i Landene Øvrigheden haandhæver Rolighed, Sikkerhed, Orden og Anstændighed, item Midlerne ved hvilke enhver Status flourer, og mere saadant, og

kunne de flittigt studere Curtium, Comminaeum, Leodium, Froisardum, Verulamum, Vitam, Volsci og andre Historicos.«

De tre Ynglinge skal lægge megen Vægt paa Studiet af Privatretten, »og da det fordres af en Politikus at han skal vide at dømme viseligt og tale zierligt om Begivenhederne i Verden saa bliver Gemytterne over al Maade opmuntrede, naar man ex rerum argumentis og af det, som daglig forekommer, dertil tager noget ud, saaledes at se Hans Naade Hertug Christian af Mecklenburgs Ægte-skab med Hertuginde af Vendome og Hans Kurfyrstelige Durchlauthighed til Brandenburgs Souverainetet over Preussen, hvorledes han ved sliq conqueste har kunnet forsvare sig mod Polen, paa Grund af den store jalousie mod hans Preuszen, der fast er blevet et uvant Herskab.«

Naar man betænker de farefulde Situationer, i hvilke Frederik Ahlefeldt kom paa sin lange Studierejse, kan man forstaa, at Rantzau befaler sin Søn under Rejsen ikke at absentere sig for meget »men blive ved Hovmesteren og Postilionen.« Man mindes ogsaa hvad der hændte den unge Rantzaus Svoger i Holland, naar man læser Faderens Advarsler med Hensyn til Værtshuse: Naar Rejseselskabet har naaet sit Logis, skal Hovmesteren forhøre sig, om der er »godt Selskab og compagnie tilstede. . . . De skal ikke for meget holde sig til deres Landsmænds Selskab og compagnie, eller gøre sig for gemene med dem, saaledes at de derved blive hindrede i at lære og øve sig i de fremmede Sprog. I Særdeleshed maa de ikke foreslaa nogen at drikke Dus med sig. Min Søn, Baudilz og Rantzau maa ikke forføje sig i noget Selskab uden Hovmesterens Consens, men naar de vil ud, maa de notificere saadant for ham, paa det at han ved, hvor de ere henne, og ikke skal blive bekymret for deres Fraværelse.«

Vi har tidligere omtalt, hvilke Summer Studierejserne kostede de unge Menneskers Fædre. Man kan derfor sympatisere med Rantzau, naar han tilskynder Sønnen til ikke at spille Tiden men huske paa, hvad Rejsen koster. Udgiften maa ikke være omsonst men virkelig anvendes til at høste Gavn. Rantzau minder om, at en tidligere Rejse allerede har kostet ham 10.000 Daler, Sønnen maa derfor ikke ødsle unødigt med Rejsepengene, men vel betænke, »at alt, hvad der hører til hans dépense, ikke tilflyder ham fra

hans egne Midler, men fra min gode Vilie.« »Dersom de ikke holder Hus med Pengene, maa deres peregrination snart indstilles. Derfor skal det alt i alt ogsaa være dem ganske forbudt at borge Penge eller tage noget paa credit, endnu langt mindre maa det være dem tilladt at laane andre Penge eller gaa i Borgen for nogen eller ogsaa at sætte Pengene til i Spil. Hovmester Vibe skal alene raade over Pengene og hvert Aar aflægge Regnskab for deres Brug.« Ditlev Rantzau blev aabenbart holdt strengere end hans senere Svoger blev det, ligesom i det hele taget Rantzau var en strengere Fader end Ahlefeldt fra Søgaard.

Rantzau tilskynder de tre unge Rejsefæller til at leve fordrageligt med hinanden. Mindre fintfølelse forekommer det, naar Statholderen minder sin Nevø om, at han betaler Rejsen for ham, og at Nevøen derfor »skal træde min Søn under Øjne med al Beskedenhed og Ærefrygt og derved ikke undlade at conservere hans Gunst og Faveur.«

Rantzau vidste af Erfaring, hvor ofte det hændte, at de unge Herrer paa deres Studierejser forelskede sig og kom forlovede hjem:

»Og da min Søn til Overflod ved, at det meste af det, han skal arve, kommer fra mig, og at materna bona paa langt nær ikke er sufficente til at opretholde hans Greve Stand, men at det som er bleven min Del ogsaa jeg besidder ved Guds Velsignelse skyldes mine kære Forældres og Forfædres kærlige Omsorg, og maa i Fremtiden blive conserveret med meget god Forsigtighed, saa maa han næst Guds Bistand opretholde og befæste den grevelige Dignitet i sikker Velstand i Forbindelse med dette, mit Grevskab; derfor maa han ikke uden mit Vidende og Vilje forene sig med nogen kvindelig Person, men omhyggeligt undgaa occasiones og Lejligheder, hvorved han mulig dertil maatte kunne blive forledet. I modsat Fald vil jeg ikke mere vide noget af ham, men ganske slaa Haanden af ham.«

Det Hjem, i hvilket Margrethe Dorothea voksede op, var rigt og pragtfuldt, Rantzau var det samlede Monarkis største Godsejer, og hans »Hofholdning«, som han selv kaldte det, var som hos regerende Fyrster, og adskillige af de tyske Smaafyrster kunde ikke hamle op med ham paa det Omraade. Vi har i det foregaaende

Bind omtalt Statholderens Pragtsyge; hans mægtige Godskompleks og mange Penge tillod ham at tilfredsstille denne Tilbøjelighed. Rantzau var dog ingenlunde ødsel, men tværtimod en god Husholder, det ved Krigens Ødelæggelse fremkaldte Byggeri søgte han at holde indenfor rimelige Grænser, og han byggede ikke mere end højst nødvendigt; han havde da ogsaa et Mundheld, der lød saaledes: »et Hus er en usikker Kapital.«

Det var ikke alene i Holsten og Sønderjylland, at Rantzau havde vidtstrakte Ejendomme, ogsaa i Kongeriget var han rigelig begavet med Jord. Hans Rigdom paa Gods og Guld, hans mange høje Embeder, hans store Magt og Indflydelse og hans personlige udmærkede Egenskaber kastede Glans over hele hans Familie, der blev da ogsaa i Universitetskredse draget en Parallel mellem Gens Fabia apud Romanos og Gens Ranzovia in Holsatia. Foruden sit store Gods Breitenburg eller Bredenburg, som Stedet endnu dengang benævnedes paa dansk, havde Rantzau i Kongeriget Gjessingholm, Demstrup, Herningholm, Eskjær, Skovgaard, Høgsbro, Lindved, Sødtringholm, af alle disse jyske Godser oprettede Ditlev Rantzau Grevskabet Løvenholm, der blev et meget spredt Kompleks, saaledes laa Skovgaard i Nærheden af Kolding og Eskjær i Salling. Desuden var Statholderen faktisk Ejer af Tranekjær Gods. I Holsten ejede Christian Rantzau foruden Breitenburg Godserne Erfrade, Drage og Neudorf. Det største indenfor Rantzaus mægtige Godskompleks var dog Barmstedt, der havde tilhørt den sidste Greve af Pinneberg, og som Rantzau købte af Hertugen af Gottorp. Barmstedt blev af Kejseren gjort til Grevskab, og samtidig udnævntes Rantzau til tysk-romersk Rigs greve. Rantzaus Søn og Efterfølger traf den testamentariske Bestemmelse, at dersom hans Sønner døde barnløse, skulde den danske Konge arve Grevskabet, hertil gav den tyske Kejser sit Samtykke. Rantzau, der satte højlig Pris paa sin Stilling som tysk Suveræn, fik som saadan Ret til at være Medlem af Rigsdagen i Regensburg. Endvidere fulgte Retten til at slaa Mønt, der findes paa den kongelige Møntsamling en Speciedaler, der er slaaet i 1657 af Statholderen. Paa denne Mønt ser man Statholderens Brystbillede i Profil tillige med hans Navn, paa Bagsiden findes hans Vaaben samt hans Valgsprog Deo Duce Co-

mite Fortuna. Endnu kan nævnes Retten til at afkræve Accise, at ophøje Undergivne i Adelsstanden, at tildele Studerende Doktorgraden, og at anerkende uægte Børn som ægte.

I det danske Monarki blev Rantzaus store Fornemhed markeret derved, at han ved højtidelige Lejligheder havde den anden Plads til højre for Kongens Trone, medens Landets fornemste Mand Hannibal Sehested sad nærmest. Rantzaus officielle Titel, den, hvormed han almindelig benævnedes, var Premierminister, det var nærmest i hans Egenskab af Præsident for Statscollegiet, Gehejmconseillet, som det senere kom til at hedde. Navnet paa Statens øverste Leder vekslede ofte, Rigens Hofmester, Rigskansler, Premierminister, Storkansler.

Som Førsteminister og Statholder mente Rantzau sig forpligtet til at omgive sig med megen Glans. Vi have alt omtalt, at han førte et veritabelt Hof. I Spidsen for dette Hof stod Otto von Qualen, som Rantzau benævner »min højædelbaarne Raad og Hofmester«, og som han i sine Optegnelser omtaler med megen Varme, »han har opvartet mig med ufortrøden Troskab og Flid.« Foruden en Hofmester havde Rantzau en Hofmesterinde, Anna Reimers, der førte det øverste Tilsyn med Husholdningen i alle Statholderens mange Boliger. Som Grevens opvartende Kammerjunker fungerede Matthias von Schelcking, hvem Rantzau i sit Testament betænkte med 1000 Rigsdaler, »fordi han har tjent mig tro og ærlig, men dog ikke befundet sig at være saa helt flittig i sin Tjeneste, men har tænkt mere paa at more sig.« Endvidere var der tre Pager, Corfitz Blücher, Carl Magnus Kalckreuter og Hans Grünberg, og to Sekretærer, Nicolaus Brüggemann og Johan Tuck. To Barberer var i Rantzaus Tjeneste, den ene af dem var »Livbarber«, den anden almindelig Barber, om den første skriver Rantzau i sit Testament: »Min Livbarber Henrik Hop, der hver Gang jeg var syg passede mig med Omhu og Utrættelighed og dengang jeg i Frankfurt udstod svær Legemssvaghed næst Gud reddede mit Liv, skænker jeg Resten af den lybske Obligation, 1000 Rigsdaler.« Alt Tyendet betænkes i Testamentet og faar tildelt Erindringsgaver eller rede Penge, Trompeteren arver saaledes Penge til at købe en Hest, paa hvilken han kan ride ned til Fyrst-Biskoppen af Bamberg og notificere ham sin Herres Død. »Laquey Anders Andersen« bliver særlig anbefalet

til Ditlev Rantzau og Frederik Ahlefeldt, der anmodes om at gøre ham til Forvalter paa et af deres Godser. »Min Berider, efterdi han kun har gjort ringe Nytte og kun tilredet meget faa Heste, faar ikke noget særligt udover hvad mit øvrige Tyende faar.« »Min Skytte Görrisz, efterdi han under mit senere Ophold paa Breitenburg har vist sig synderlig flittig, og næsten nedlagt saa meget Vildt som alle de andre, skænker jeg 60 Rigsdaler.«

Som Kammertjener havde Rantzau et Medlem af sin Svigersøns Slægt, Gert Ahlefeldt, som han ikke synes at have takseret synderligt højt, i sit Testament noterer han saaledes: »Min Kammertjener Gert von Ahlefeldt omend jeg har haft samme om mig fra hans Ungdom af ogsaa har ladet ham opdrage ved mit Hof og forsynet med Klæder og alt, da jeg har haft ringe Nytte men langt oftere Ærgrelser af ham, skænker jeg alligevel 200 Rigsdaler i regard af hans Moder, som stedse har tjent mig tro og flittig.« Gert Ahlefeldts Moder fik en livsvarig Pension paa 60 Daler.

I dette Milieu voksede Margrethe Dorothea op, almindelig betragtet som Monarkiets rigeste Arving og bedste Parti. Hvilke Planer Statholderen har haft med sin Datter, er ukendt, derimod vides det, at han paa ingen Maade vilde have Frederik Ahlefeldt til Svigersøn. Grevinden, der var en Datter af Ditlev Rantzau til Panker, protegerede imidlertid Forbindelsen, hvad hun saa meget lettere kunde gøre, som hun levede skilt fra sin Mand, desuden fandt hun Støtte hos Sophie Amalie, der ønskede, at hendes Yndling Frederik Ahlefeldt skulde gøre det gode Parti. Christian Rantzaus Modstand mod Partiet kostede ham for en Tid Dronningens Venskab. Da Rantzau bestemt vægrede sig ved at give sit Samtykke til Forbindelsen, bestemte Frederik Ahlefeldt sig til at bortføre sin Udkaarne mod hendes Faders Vilje, og Margrethe Dorothea, der ikke kunde modstaa den smukke og indtagende Bejler, lod sig overtale til at iværksætte Flugten. Bortførelsen skete under de mest romantiske Former og blev efterfulgt af en Vielse i en Landsbykirke i Holsten. En navnlig i Frederik Ahlefeldts Kredse meget vigtig Ceremoni blev sprunget over, nemlig Trolovelsen. Men Trolovelsen var af gode Grunde udelukket, da den kun var gyldig, naar de respektive Forældre havde givet deres Tilladelse. Trolovelsen var en lige saa bindende Akt som selve Brylluppet og fandt Sted i Brudens

Hjem under meget højtidelige Former. Det var meget sjældent, at Giftermaal ikke fulgte paa Trolovelsen, men der kunde gaa lang Tid mellem de tvende Ceremonier, til Tider hele Aar.

Naar Margrethe Dorothea saa let lod sig overtale til at flygte bort med Frederik Ahlefeldt, ligger det i, at hendes Moder ikke alene samtykkede i Bortførelsesplanen, men endog tilskyndede dertil. Grevinde Rantzaus Holdning under hele denne Affære skulde naturligvis ikke bidrage til at forbedre Forholdet til hendes Mand, der vedblev i den Grad at bære Nag til sin Ægtefælle, at han end ikke vilde være til Stede ved hendes Død og Begravelse; saa publikt var iøvrigt det daarlige Forhold mellem Rantzau og hans Kone, at Præsten, der talte ved Grevindens Baare, ganske rent ud af Posen nævnede den »Nid, Kiv og Ufred«, der havde hersket mellem Ægteparret paa Breitenburg. Grevinde Rantzau, der var en i Intriger meget forfaren Dame, nøjedes ikke med at faa Datteren gift med Frederik Ahlefeldt, men satte sig ogsaa i Bevægelse for ad Omveje at faa en Forsoning bragt i Stand mellem Svigerfader og Svigersøn, det skete gennem Dronning Sophie Amalie, hos hvem Dorothea Rantzau havde en meget høj Stjerne. Sophie Amalie gik ogsaa en Omvej for at bringe en Forsoning i Stand, hun henvendte sig til sin kongelige Gemal, for hvem det naturligvis var en smal Sag at faa sin højt betroede Mand til at godkende den ægteskabelige Forbindelse, hans 15aarige Datter havde indgaaet. Frederik Ahlefeldts Bryllup havde fundet Sted i Julen 1656, den da 34aarige Frederik Ahlefeldt kunde have været Fader til sin Brud, men Aldersforskellen hindrede ikke, at Parret gensidig nærrede en glødende Kærlighed til hinanden, og da Margrethe Dorothea efter et 8aarigt Ægteskab afgik ved Døden, blev Ahlefeldt greben af en saadan Fortvivlelse, at han maatte bede Frederik den Tredje om Orlov fra sine mange Embeder, saaledes at han kunde søge at dulme sin Sorg ved Hjælp af Rejser til fjerne Lande. Men foreløbig var alt idel Solskin, og i Løbet af 7 Aar udsprang ikke mindre end 6 Børn af Ægteskabet. Udad til blev det gode Forhold mellem Statholderen og hans Datter genoprettet, men meget tyder paa, at der vedblivende var en Brod til Stede. I de skriftlige Ordre, Rantzau gav sin Søn Ditlev til dennes Studierejse til Tübingen, har vi Syn for Sagn:

»Saafremt ogsaa min Søns højtelskede Fru Søster, Hans Excellence Herre Vice-Statholder Frederik Ahlefelds kærtelskede Gemalinde paa hendes nuværende Rejse skulde begive sig hen i Nærheden af de Steder, hvor min Søn opholder sig, og samme skulde begære, at min Søn maatte komme til hende og med hende rejse til dette eller hint Sted, da skal saadan Begæring afslaaes venligt broderligt med al Høflighed, og skal remonstreres hans Fru Søster, at derved forsømmes Tiden og Studierne, og han alle Vegne vilde blive sat tilbage fra de Studier og Dispositioner, der ere trufne for hans Rejse. Men skulde hun være meget nær ved ham og Comitatus og præcentz for en kort Tid i en halv Mils Afstand desidereres, maa saadant nok finde Sted, og skulde hun besøge ham, vil han vide at begegne hende og gøre hende sin Opvartning paa en venlig Maade, dog maa saadant Møde ikke foraarsage ham Speser og Udgifter, heller ikke maa hans højtelskede Fru Søster have Omkostninger for hans Skyld, al den Stund det i Udlandet koster mange Penge at beværte hinanden og yde hinanden Æresbevisninger.«

Meget Gods og Guld bragte Margrethe Dorothea Rantzau-Breitenburg sin Ægtefælle i Medgift, Hovedparten af denne Medgift var, som vi ovenfor har set, intet mindre end Grevskabet Langeland, men desuden tilfaldt der Frederik Ahlefeldt mange rede Penge gennem hans første Ægteskab. Efter en meget summarisk Opgørelse skal Frederik Ahlefeldt, naar alt regnes med, Jord, Kontanter, Værdigenstande, Smykker, mellem disse et særligt kostbart Smykke, bestaaende af Diamanter og Safirer, have faaet den efter de Tider uhyre Sum af 400.000 Rigsdaler.

Under I. Maj 1659 udstedte Christian Rantzau følgende Overdragelsesdokument:

Jeg Christian, Greve til Rantzow, Herre paa Breitenburg, Ridder, Hans Kongelige Majestæt til Danmark og Norges Geheime- og Landraad, Statholder i Fyrstedømmerne Slesvig-Holsten, Guvernør og Amtmand over Steinburg, Ditmarsken og Langeland, kund- og bekendtgør for mig og mine Arvinger og alle og enhver, at jeg, i Kraft af den med min venligt højtelskede Herr Svigersøn, den velbaarne Herr Frederik Ahlefeldt paa Søgaard etc., Arveherre, Hans allerhøjeste Kongelige Majestæt til Danmark og Norges vel-

bestaltede Slesvig-Holstenske Landraad og General Krigs Commissaire, og hans allerkæreste, ogsaa min højtelskede Fru Datter, den højvelbaarne Frue, Fru Margrethe Dorothea von Ahlefeldt, født Grevinde til Rantzow, Frue paa Søgaard etc. længst oprettede Ægtepagt og deraf herefter afgivne sædvanlige Renunciation, erklærer mig genegen til en frivillig faderlig Donation, men desuagtet den Gang ikke vil forbinde mig til noget vist Quanto: At jeg i Medfør heraf for nærværende af synderlig uskrømtet Venlig Faderlig affection, uden Tvang, af min fri Vilje og efter grundig Overvejelse skænker velbemeldte min Fru Datter og hendes Livsarvinger tvende Obligationer, hvoraf den ene er af salig Kong Christiano Quarto til Danmark Norge højlovelig Ihukommelse og samtlige Herrer Rigsraader den 1. May anno 1645 paa halvtredsinstyve Tusinde Rigsdaler Capital, hvorfor Trankier Amt paa Langeland er Underpant og som haandhavende Pant forskrevet, men den anden af den nu til Danmark og Norge Regerende Kongelige Majestæt, vor allernaadigste Konge og Herre og hans Herrer Rigets Raader den 4. July anno 1654 paa tolv Tusinde Rigsdaler, til mig er udstedt. Derhos en Bondegaard paa nævnte Langeland beliggende i Landsbyen Lykkeby, som jeg har købt af Fru Sophie Kaas i Henhold til derom udstedt Købekontrakt og Skøde til mig personlig, og ydermere et Smykke af Saphirer og Diamanter, hvilke Dele jeg skænker, tilstiller, overdrager og overgiver til rette og sande Ejendom og en frivillig Gave, som dennem ikke kan berøves: Jeg erklærer herved endnu engang i Kraft af nærværende i allerbedste, kraftigste og bestandigste Form fastsatte, saalunde som saadant kan fastsættes i Kraft af de jura og det som paa alle Steder Skik og Brug er, at jeg skænker merbemeldte min elskede Fru Datter, Fru Margrethe Dorothea von Ahlefeldt, født Grevinde til Rantzow og alle hendes alt avlede eller ved Guds milde Naade og Velsignelse med Tiden avlede Livsarvinger, nu og til evige Tider de hende herved virkelig overdragne tvende Obligationer med samt alle dertil henhørende skriftlige udleverede Dokumenter, saa og den ligervis hende tilskødede Bondegaard i Lykkeby paa Langeland og dertil det Saphir og Diamant Smykke, hvilket hun alt sammen skal indehave, besidde, nyde, bruge, og dermed handle som var det hendes øvrige eget Ejendomsgods, og dermed skalte og valte, gøre og lade,

ville og kunne, al den Stund at denne god- og frivillige donation nu og ingensinde vilde kunne være sket, tilladt og blevet virkeliggjort af mig og mine Arvinger en for alle og alle for en ifald jeg og mine Arvinger havde talt derimod, forhindret det og gjort Forfang Afbræk og Vildfarelse. Derfor jeg for mig, mine Arvinger og Arvtagere hermed og i Kraft af nærværende med velberaad Hu giver Afkald paa merbemeldte tvende Obligationer, og ikke mindre paa Bondegaarden i Lykkeby paa Langeland og det hoslagte udlevere rede Smykke, lover og forsikrer derhos, at jeg ingensinde paa nogen Vis og Maade skal gøre Anfordring og Krav paa noget. Det skulde da være at min elskede oftomtalte Fru Datter vilde ved Døden afgaa uden at være velsignet med Livsarvinger efter Guds uransagelige Vilje. Under slige Omstændigheder skal i saadant Fald Hendes Hjærtensallerkæreste Ægteherre min elskede Sviger-Søn Herr Frederik von Ahlefeld, formedelst de i Begyndelsen berørte Ægtepagter, og den deraf fulgte Renunciation ogsaa holdes for skyldig at overholde sit i denne Stund udtalte Revers og igen extradere og lade følge de tvende oftmeldte Obligationer, saa og Bondegaarden i Lykkeby paa Langeland, med alle dertil hørende Dokumenter og skriftlige Bevisligheder, ligervis og det med Saphirer og Diamanter besatte Smykke, ligervis som alt det, som befindes at være anført paa den i hans Haand værende forfærdigede Designation til mig eller min Søn, Herr Greve Ditlev Rantzow eller vore Arvinger paa den efter hans allerkærestes dødelige Afgang fulgte 1. Majdag, og skulde Tranekjær Amt i velbemeldte min Fru Datters eller hendes Livsarvingers Levetid virkelig blive indløst af Hans Majestæt Kongen og den danske Krone, i sligt Tilfælde og i saadant Fald skal i Stedet for ovenberørte tvende Obligationer de 62.000 Rigsdaler saa og den hævede Købesum, for Bondegaarden i Lykkeby, om denne muligen ogsaa skulde være blevet solgt, foruden det Diamant og Saphir Smykke paa det efter min Datters Død først paafølgende holstenske Omslag tillige med det hende overantvortede Brudeudstyr, udleveres og tilbagebetales i rede Penge. Lover og sværger derhos hermed i eget og Arvingernes Navn, ved min Grevelige Ære, med Sandheds Ord i fuldgod og paalidelig Tro, at holde denne Donation og Overdragelse i Sandhed, for stedse sikkert, ubrydeligt og uigenkaldeligt derved at forblive og derimod aldrig Forfang at

gøre eller lade saadant gøre af andre paa noget Sæt og Vis, Som jeg da ogsaa for mig og mine Arvinger med velberaad Hu og efter nøje Overvejelse giver Afkald paa og afstaar fra alle mig muligen hidtil tilkommende Naadesbevisninger, Friheder, Skytsherreret og gejstlige og verdslige Rettigheder: Generale renunciationem non valore nisi praecesserit specialis. Dog skal ved denne Donation aldeles intet af den ved min elskede Datter og hendes hjærtelskede Ægteherre ved Oprettelsen af deres Ægtepagt etablerede Renunciation blive abrogeret, afbrudt eller borttaget, langt mere skal denne ikke desto mindre i alle dens Punkter, Artikuler og Clausuler vedblive at staa ved Magt og bevare efter Bogstaven Værdighed, vigor, Kraft og Virkning. Som jeg da ogsaa samtidig udtrykkelig vil have betinget, at saafremt jeg vilde videregive og skænke, enten i levende Live eller ved en testamentarisk Disposition min oft-meldte Fru Datter eller hendes Livsarvinger flere Penge eller Godser, de være sig beliggende, hvor det skulde være, eller hvad de end monne hedde, paa en Gang eller ved forskellige Lejligheder, da skal noget saadant ikke paa noget Sæt være til præjudits for denne Donation. Til Bekræftelse af alt dette har jeg underskrevet nærværende med egen Haand og forsynet med mit grevel. Segl.

Givet og skrevet i Hamborg den 11. May anno 1657

CHRISTIAN
G. t. Rantzow.

Selvfølgelig blev Margrethe Dorothea og hendes Mand rigelig betænkte i Statholderens Testament, der aabenbarer flere af Testators mindre gode Sider, hans Forfængelighed og en vis Mangel paa Finfølelse og Takt.

Testamentet indledes med følgende Ord:

»Først og fremmest takker jeg den evige sande Gud, Himlens og Jordens Skaber, fordi han har gjort mig til et fornuftigt Menneske, og fremfor mange andre velsignet mig saa rigeligt og naaderigt paa Sjæl og Legeme, saa og Jesus Christus, hans enbaarne Søn, fordi han har udgydt sit hellige Blod for mine og Alverdens Synder og er død den bitre Død, har udløst mig fra evig Død og Forbandelse og af Naade erhvervet og skænket mig det evige Himmerig, saa og den Helligaand, der har aabenbaret mig alt saadant ved sit hellige

Ord, og ikke alene har kaldet mig til slig Kristentro, men ogsaa bestandig og hidindtil har opholdt mig deri, hvorefter jeg videre med inderlig Suk og Bøn hermed befaler min Sjæl til Guds enbaarne og elskede Søn den saliggørende Jesus Christus min Forløser, i Troen paa hvem jeg med den Helligaands Hjælp og Bistand vil saligt indslumre med angerfyldt Hjærte, haabende paa at jeg maa conserveres og forfremmes i saadan saliggørende Tro til min sidste salige Ende og overantvorde min Sjæl til Gud den Almægtige, men Legemet overantvordes til Jorden, hvoraf det er taget, og altsaa igen skal blive til Jord, for der at vente den Herre Christi frydefulde Atterkomst og Forklaring til evig Fryd og Salighed.«

Det var Rantzau meget om at gøre, at hans Bisættelse og Begravelse fandt Sted paa en passende Maade, og han giver i Testamentet Frederik Ahlefeldt, »min venligt højtelskede Hr. Sviger-Søn« Paalæg om at sørge for, »at mit Lig indtil Begravelsen bliver hensat i Kiel i Sakristiet, hvor de Adelige Lig plejer at blive bisat. Og hvorvel det ej er min Mening at der ved saadan Bisættelse skal udfoldes overvættets Pragt og alt for store Omkostninger og Speser anvendt; saa er det dog min Vilje, efterdi den Allerhøjeste frem for andre har anset mig værdig til forskellige høje Dignitæter, og i sin faderlige Mildhed har benaadet mig med nødtørftige Godser og Midler, som svarer til min Stand, at jeg bliver begravet saaledes som det tilkommer mig paa Grund af min Christelig-Grevelige Stand og at der bliver en Forskel paa saadan og en adelig Begravelse.«

Rantzau forlanger i Testamentet, at baade Kongen og Dronningen, Hertugen af Gottorp og hans Moder, »samtlige afdelte Herrer Hertuger af Slesvig-Holsten«, alle det Romerske Riges Kurfyrster og Rigsgrever, »med hvilke jeg har haft correspondentz«, »respektive aller- og underdanigst, ærbødigst og venligst bliver inviterede og indbudne.« Rantzau tilføjer beskedent, at »nogle ville maaske skikke Afbud,« men da det er »Styli« i det tysk-romerske Rige, og man skylder Rigsdagen i Regensburg det Hensyn, skal Indbydelserne dog udsendes. Rantzau tilføjer, at han er overbevist om, at Kongen og Dronningen vil sende Repræsentanter, som han haaber ikke maa være af hans egen Slægt. »Der maa iøvrigt først og fremmest fra Riget skaffes saa megen Vin, som er fornøden eller mere

**MARGRETHE DOROTHEA AHLEFELDT,
FØDT BANTZAU-BREITENBURG
ORIGINAL PAA TRANEKJÆR**

til denne min Ligbegængelse.« Mod Forventning gav Frederik den Tredje personlig Møde ved Bisættelsen, til hvilken Kurfyrsterne og adskillige andre regerende Fyrster havde sendt Repræsentanter.

Naar Rantzau beder Frederik Ahlefeldt ordne det fornødne med Hensyn til Begravelsen, er det fordi hans Søn er paa Rejse. De rede Penge, som er i Rantzaus Kasse, skal først »employeres«, slaar de ikke til, maa Frederik Ahlefeldt betale af sin egen Lomme, som Pant skal han have sin Svigerfaders Guld- og Sølvtoj. Frederik Ahlefeldt skal »straks efter min salige Afgang allerunderdanigst ansøge hos Hans Kongelige Majestæt om at de tvende Herrer Rigsraader, Herr Henrik Rantzow og Herr Otto Krag, allernaadigst forordnes til, for at forebygge al suspicion, straks at inventere og forsikre alt hvad jeg efterlader af Godser, hvad Navn de monne have.«

I Testamentet strør Rantzau om sig med Gaver, naturligvis betænkes Kongen, hvem Rantzau allerede i levende Live hyppigt havde givet Foræringer baade i Penge og Værdigenstande, rigeligt, Kongen faar en Masse Sølvtoj, som Rantzau i Testamentet noterer til en Værdi af 11.436 Daler, Dronning Sophie Amalie faar en Diamantring som Erindring foruden nogle kostbare Guld- og Sølvgenstande. Hver Gang Rantzau i Testamentet nævner en Person, han betænker med en Pengegave eller en Erindring, tilføjer han nogle Bemærkninger om den Paagældende; det er ikke altid Venligheder, han minder saaledes sin Søsterdatter om, at hun altid har levet paa Breitenburg og haft alting gratis takket være ham. Hun faar til Afsked 1000 Rigsdaler, men samtidig Tilhold om straks efter Onklens Død at fortrække, »da det ikke vilde skikke sig, om hun boede sammen med min Herr Søn«; da hun er indskrevet i et af de adelige Frøkenklostre i Holsten, bør hun fra nu af kunne klare sig selv. Den venligste Omtale faar Gabel, der benævnes »min højtærede og skattede Herr Søn«, Rantzau efterlader ham »det store gyldne glatte Bæger, som jeg har her og som vejer 70 Lod.« En meget venlig Omtale skænker Testamentet en Mand, som vi hyppigt har haft Anledning til at omtale i første Bind, Jakob Petersen, der havde været Kammertjener hos Frederik Ahlefeldt, og nu var ansat i samme Egenskab hos Sophie Amalie. Denne noget tvetydige Person synes Rantzau at have sat megen Pris paa, han omtales som »den allerhøjest anden velbestaltede Kammertjener

hos Hendes Kongelige Majestæt«, og man faar at vide, at vedkommende har vist ham forskellige Tjenester, Statholderen glemmer hverken at omtale de Tjenester, han har udvist mod andre, eller dem, han selv har modtaget.

Statholderens mange Godser bliver delt mellem hans to Børn. »Hvad iøvrigt angaar Delingen af de mig af den Højeste Gud forleuede Godser, dermed lader jeg det bero ved den af min Fru Datter og Herr Sviger-Søn afgivne Renunciationsakt og den mellem dem oprettede Ægtepagt og forordner og indsætter i Kraft heraf ved dette mit Testament eller Codicill min elskede Søn den højvelbaarne Greve Herr Ditlev Greve til Rantzow og Herre paa Breitenburg til min eneste og universal Arving af alle mine Godser. Endvidere skal min Søn Grev Ditlev og min elskede Fru Datter, den Højvelbaarne Grevinde og Fru Margarethe Dorothea, født Grevinde til Rantzow, Frue til Graasten og Søgaard, broderlig og søsterlig dele mellem sig, saaledes som det er kendt og vitterligt i Danmark, mine i Kongeriget Danmark beliggende Godser, hvilke jeg fornylig har forbedret med nogle Tusinder, og saaledes at min Herr Søn deraf faar 2 Dele og min Fru Datter en Del. Og da de muligen ikke ville kunne komme overens herom, saa skulle gode danske Venner dele disse Godser i tre lige store Dele og lade det ske saaledes som det fra gammel Tid har været Adelig Skik og Brug i Kongeriget Danmark. Endnu skal min Herr Søn Grev Ditlev være skyldig og pligtig til af min Efterladenskab i rede Penge at give og udbetale til sin Fru Søster, min højtelskede Datter, den Summa af En Gang Hundrede Tusind Rigsdaler, som jeg herved efterlader hende, og det skal ske saaledes som jeg af min Efterladenskab har lovet i Ægtepagten og renunciationen at tildele og testamentere hende. Efterdi mine Sager og Omstændigheder ikke ere saaledes indrettede, at saadan Capital af min Herr Søn straks ved det forestaaende Omslag vil kunne blive udredet, Saa skal min Fru Datter og Herr Sviger-Søn give Henstand dermed til det Omslag, der bliver afholdt om et Aar, naar man skriver Et Tusinde Sexhundrede og fire tres, dog at de siden rigtig faar bemeldte Et Hundrede Tusind Rigsdaler med Renter for et Aar, Sex pro cento. Til Sikkerhed for Betaling af disse Et Hundrede Tusind Rigsdaler skal der gives dem Pant i alt det Gods og Løsøre, som jeg har i Holsten, saa meget

som er fornødent hertil, indtil samme Sum er blevet dem rigtig udbetalt. Videre skal min Herr Søn og Fru Datter ansøge om, at en Commission maa vorde nedsat, til hvilken Commission der skal forordnes visse Commissarier, som kan dele mine Slesvigske Godser i tre Dele, hvoraf min Herr Søn faar 2 Dele og min Fru Datter en Del, ellers og iøvrigt skal mine Efterladenskaber og Arvegods, det være sig rørlig eller urørlig Ejendom, ene og alene forblive hos og tilfalde min Herr Søn, og ingen uden han skal have det ringeste at skaffe dermed end sige nyde noget deraf, med Fradrag af de 100.000 Rigsdaler, og de danske og slesvigske Godser skal deles paa ovennævnte Vis. Og efterdi min Herr Søn ikke saa snart kan komme tilbage til disse Lande igen og dertil endnu ikke er maiorennis, saa skal Delingen opsættes til Majdag næste Aar.«

Christian Rantzau maatte flere Gange søge Hjælp mod sine forskellige Svagheder ved Badestedet Schwalbach i Nassau, derhen tyede hans Datter ogsaa, da hun i en ung Alder blev syg. Bestemmelsen om denne Rejse blev truffet i den elvte Time, og paa Vejen til Schwalbach maatte Margrethe Dorothea og hendes Mand gøre et længere Ophold i Frankfurt am Main, da Patienten var for svag til at rejse videre. Sygdommen, der hurtig viste sig meget farlig, havde angrebet Patientens Hoved, men Opholdet i Schwalbach fremkaldte imidlertid en øjeblikkelig Bedring. Frederik Ahlefeldt synes ikke at have fæstet Lid til Badelægen i Schwalbach og begav sig derfor med Hustruen til Hamborg, der var kendt for sine fremragende Læger. Efter at være kommet til Hamborg sendte Frederik Ahlefeldt straks Bud efter flere Læger, der fortsatte den Behandling, som Grevinden havde været underkastet i Schwalbach. Kuren hjalp saa godt, at man begyndte at haabe paa en fuldstændig Helbredelse, og Patienten fik Lov til at rejse hjem til Graasten. Paa Hjemvejen gjorde Ægteparret Ophold i Itzehoe, hvor Sygdommen brød løs med fornyet Kraft og medførte Døden. Døden indtraadte den 16. August 1665 om Eftermiddagen mellem 3 og 4. Margrethe Dorothea, der var religiøst anlagt, gik Døden roligt i Møde og bestemte paa sit Dødsleje, over hvilken Text der skulde tales ved hendes Begravelse. Da den Døende altid havde holdt meget af Davids Salmer og ofte plejede at citere dem, valgte hun dem som Tekst. Bisættelsen fandt Sted i Kiel, og den i nær-

værende Binds første Kapitel omtalte Generalsuperintendent Klotz holdt Ligtalen. Talen havde følgende Ordlyd:

Om hendes højgrevelige Naade vor i Gud salig hvilende Fru Statholderindes Herkomst, Liv og Vandel skal efter Sædvane berettes noget korteligt, thi Menneskets Liv og Død faar sin Berømmelse af Aarsager, som gør begge berømmelige. Det skader intet og gælder lige, om en dør ung eller gammel, naar han kun har levet Livet berømmeligt og vel og sluttet det, efterdi det ikke bliver bedømt eller maalt efter Aarens Alder, men efter Dyder. Det er hver og alle bekendt, at Hendes Højgrevelige Naade, den højsalige Fru Statholderinde, var udsprungen og runden af Rantzauerne af Breitenburgs ældgamle og gennem helt mange Aar meget berømte og benævnte Slægt og Stamme, der for nærværende har afgivet fire kongelige Statholdere in linea descendente.¹

Af disse fornemme og vidtberømte Slægter er den i Gud hvilende højsalige Fru Grevinde udsprungen og i det Herrens Aar Anno 1641 paa Marts Maanedes ottende Dag kommet til Verden i Huset Breitenburg og ved saadan timelig Fødsel blevet delagtig i den høje Adel og hvad deraf plejer van at følge i Hælene af timelig jordisk Herlighed, og dermed tillige den dertil klæbende fæle Arvesynd og hvad den med sig monne føre, nemlig den timelig Elende, et elendigt Livs Forgængelighed og Møjsommelighed, og saagar blevet undergivet den timelige Død, hvorfor da denne i Gud hvilende højsalige Fru Grevinde som et armt elendigt Syndens Barn efter den korporlige Fødsel snart er blevet tvættet for alle de ved hende klæbende Syndens maculis gennem den hellige Daab og opskrevet i de levendes Register med hendes Døbenavne Margaretha Dorothea og er blevet ophøjet i den højeste Adel, hvilket er det at være et Guds Barn ligervis som hun er bleven iklædt Christi hendes Frelsermands Klædebon gennem den hellige Daab og indsat som Arving til den evige Salighed.

Efter dette have hendes højgrevelige Forældre ikke ladet sig andet være angelegent end at denne deres unge Frøken altid mere og mere maatte lade alle de sig hendes høje Stand sømmende Qualiteter og Dyder vorde synlige og lysende som en af Gud smykket

¹ Her følger en Opregning af den Afdødes Forfædre.

kostelig Perle saaledes som hendes Døbenavn udsiger¹. Ligervis haver den miskundelige Gud skænket hende en fin Sjæl i et vel-skabt Legeme saaledes som Salomon i Visdommens Bog taler hvis-aarsag hun fra sin spædeste Barndom har haft en synderlig Inclination til alle Dyder, ogsaa et ret ædelt kysk Sind, der elsker Tug-tighed og Dyd, har ladet sig spore hos hende, af hvilken Aarsag hendes Højgrevelige Forældre ikke alene have elsket hende af Hjærtet, men ogsaa gennem flittig Anvisning og Opsigt optugtet hende til al Gudsfrygt, til Bøn, til at lytte til Guds Ord, til flittig Læsning i Bibelen og andre gudsvelsignede Bøger og til alle Dy-der, saaledes er hun ogsaa tiltaget i Visdom, Alder og Naade hos Gud og Mennesker saa at man mangfoldigen maatte undres over den unge Frøkens Kærlighed og Lyst til Guds Ord, Øvelse til Salig-hed i Herren, hendes tidlige Klogskab og Forstand, fortræffelige Memoria, ud af hvilken hun kunde beholde og fremsige hele Præ-dikener, hendes Færdighed, Zirlighed og Huldsalighed i Talen, hendes Tugt og Ærbarhed. Men da den højsalige Fru Grevinde havde naaet sin Alders 15de Aar blev hun ægteviet til den Høj og Velbaarne Herre, Herr Frederik Ahlefeldt, Ridder, hans Kongelige Majestæt til Danmark og Norges højtanseelige Geheime- ogsaa Etats- og Landraad, Statholder i Fyrstedømmerne Slesvig-Holsten, Guvernør og Amtmand over Steinburg, over Ditmarsken og Lan-geland, Herre til Graasten og Søgaard, og derpaa paa December Maanedes 26ende Dag Anno 1657 i den Hellige Trefoldigheds Navn tilført samme gennem den kristelige Copulation; i hvilket Ægteskab hun bragte sin Ægteherre tvende Sønner og fire Frøkener til Ver-den, af hvilket Tal den kære Gud allerede har hentet til sig fra denne Dødelighed tvende unge Frøkener, men de fire øvrige, der saaledes er blevne tilbage som moderløse og spæde Efterladte be-græde bitterlig tilsammen med deres Herr Fader som højt bedrø-vet Enkemand dette smertelige, tidlige og højtbeklagelige Dødsfald, hvorved de have mistet deres respective Fru Gæmalinde og Fru Moder, og da de dels paa Grund af højst vigtige Forhindringer ikke formaa med deres egen Nærværelse at vise den sidste Ære i denne jordiske Verden dog med hjertelig Sorg og stadig Bekymring fra-værende geleide denne anseelige Lig-Procession, saa vilde den

¹ Margrethe udledt af det latinske Margarita, der betyder en Perle.

allerbedste Gud mildt faderligt trøste Hans Excellence Herr Statholderen, da højsamme er højt bedrøvet, og naadelig bevare ham i Fremtiden for alle andre Sørge- og Taarefald og bevare hans Liv mange lange hele Aar til Trøst for de endnu levende unge spæde Moderløse og til Fædrelandets Bedste, og mildt saliggøre ham med al højt ønsket velbehagelig Velstand.

Om den i Gud salige Fru Grevindes Levnedsløb og Livsvandel, som vel imod al Forhaabning har været kort, men dog meget berømmelig og Christelig er det ikke fornødent at tale meget; thi det siges jo i Sprikvortet: Margaritam pretiosam nimium laudando depreciamus eam, Naar man berømmer en kostelig Perle alt for meget, saa gør man den kun ringere derved, fordi den roser sig selv bedst. Den højsalige Fru Statholderinde behøver slet ikke min Røis, da hendes store Gaver og hendes særdeles herlige Qualiteter og Dyder allerede længst har spredt hendes Ry.

Som hun var vant til fra Ungdommen af saaledes har hun ved at se og høre Guds Ord og flittigt anvende sin Tid med Bøn og andre gudelige Øvelser, gerne samtalen om Gud og de guddommelige Hemmeligheder, med værdig andægtig Nydelse af den hellige Nadver bekræftet sin Tro paa Jesum, gjort sig bekendt med forskellige Kærne- og Fyndsprog fra Bibelen som hun nu og da har optegnet til Ihukommelse, og stedse daglig ført i Munden i sine Hjertesuk og smaa Bønner, mellem hvilke i Synderlighed have været Ordene i den 16 Salme, hvilket er udlagt: Den Lod er mig tilfalden etc. saa og Ordene i den 116 Ps. 6. 7. 8. Naar jeg ligger under saa hjælper han mig, saa vær nu tilfreds min Sjæl, thi Herren gør dig godt, thi du har revet min Sjæl ud af Døden, mine Øjne af Taarerne, min Fod fra at glide, hvilke Sukke den algode Gud foruden Tvivl har bøn hørt og opfyldt.

I sit Hus var den højsalige Fru Statholderinde mod sin Herr Statholder ret en Sære Datter, som ret fornuftig, yndig og huldsalig vidste at omgaas med ham, derfor er hendes Tab og dødelige Afgang forekommet Hans Excellence saa meget mere smerteligt. Imod de smaa Skud af hendes Ægtestand viste hun sig ogsaa som en christelig og gudfrygtig Fru Moder, der ikke lod sig noget være mere angelegent end deres gode Opdragelse i Tugt og Formaning

til Herren, derfor de fire smaa efterlevende moderløse billigen beklage og begræde deres Fru Moders tidlige Bortgang.

Mod sine Husfolk og Undersaatter var hendes Hjærte altid venesælt, mildt, sagtomdigt og godgørende, hun tog sig huldsaligt af den kære Armod og den hellige Nødtørf, og mildeligen og gerne uddelte hun af sin Overflod ud af et medlidende og godt Hjærte.

I sin Vandel var hun christelig ydmyg og uden Dadel, hendes Prydelse var ej alene i Haarfletningerne, i det Guld, der hang om hende, eller i de kostelige Klæder, hvilken Prydelse det tilkom hende at bære efter hendes høje Stand og hvortil hun var vel beføjet, men meget mere og fornemmelig i hendes uforanderlige forborgne Menneskehjærte i en ren og retskaffen Tro, i en blid, stille Aand, i Tugt, Ærbarhed og Fromhed, som tilforn de hellige Kvinder have smykket sig med, der havde stillet deres Haab til Gud; og har været deres Mænd underdanige.

Ligervis som paa Jorden alt hvad der lever er forfængeligt, flygtigt, skrøbeligt og dødeligt, saaledes har den i Gud salige Fru Statholderinde mere end alt for tidligt, midt i hendes unge Aars skønneste Blomst maattet ofre sig til den legemlige Død, hendes ganske Levnedsløb kan have strakt sig over omtrent 23 Aar, fire Maaneder nogle Dage, hendes Ægtstands Tid over henimod 7 Aar, 7 Maaneder og 3 Uger, hvilket korte Spand af Tid det altsaa har været den allerhøjeste Gud velbehageligt at sætte som Maal for hendes Liv efter hans uransagelige og geheime Raad og Vilie.

Thi i næst afvigte 1664 Aar, hjemsøgte den gode Gud hende om Foraaret, da hun var paa Rejsen til Frankfurt am Main med sin Herre, med en farlig Hovedsygdom, og da det straks bagefter efter det udvortes Skin gik bedre, og man fattede gode Forhaabninger til Sundheden, saa begav Hans Excellence Herr Statholderen sig alligevel igen med hende til Hamborg og der lod han hende paa de allerfornemste Medicorum Foranstaltning fremdeles foretage og fortsætte Curen, og Medici lod intet mangle paa Flid og Fremskaffelsen af de kostbareste Medicamenter, det var ogsaa bragt saa vidt, at det temmelig trak op til Bedring, og man haabede paa Fru Statholderindens fuldkomne Restitution, af hvad Aarsag hun ogsaa blev bragt fra Hamborg til Itzehoe, men saa indfandt sig der, trods alle Forhaabninger og de Herrer Medicorum muligst anvendte

Møje, atter recidiva, hvilket tillukkede Øjnene paa den højsalige Frue og lagde hende i Ligkisten.

Saa længe saadan Sygdom stod paa opløftede hun sin Sjæl til Dødstanker, bad og sukkede flittigt til Gud, resignerede og overgav sig og sit Liv til ham den trofaste Gud, trøstede sig ogsaa fremdeles med, at hun paa det yndigste havde Lod og Del i Himlen, og at hun, selv om hun skulde sige Farvel til Verden og al dens Væsen, hvad hun i sit Inderste allerede længst havde gjort, dog skulde have den allerskønneste Arvelod i Himmeriges Rige, som Christus vilde holde hende tilgode, har ogsaa foresat sig at vederkvæge sin Sjæl med den hellige Nadver i hendes Svaghed og ilede fra Hamborg, for at hun kunde annamme det af sin gamle første Skriftefader, hvilket paa Grund af de mangefold paroxysmis, som derpaa stødte til, ikke lod sig iværksætte, og derfor maa man retfærdigen udsige om den i Gud salige Fru Grevinde, *crede & manducasti*, efterdi Du tror saa har Du og ædt deraf, og der hun altsaa ikke ved den Sakramentale men i Kraft af Troen har ædt Christi sande Legeme og Blod, som hun fuldeligen begærede i sit svage nødlidende Hjærte, saa er hun forsikret om den evige Salighed i Guds Aand.

Som hin fornemme Theologus plejede at udsige, Gud dømmer jo ikke noget troende Menneske, naar han er svagest, og om end saadan menneskelig Legemsvaghed forhindrer den ydre Øvelse til Salighed i Herren og Andagt, saa hindrer den allen Stund ikke den hellig Aands indvortes Virkning, hvis Kraft ikke desto mindre er mægtig i saadan Svaghed. De ved hendes Svagheds Tilstand tilstedeværende tvende Præster til Itzeho og Munsterdorff saa og de højlig bedrøvede Paarørende have med al Flid mindeligen talet til hende og fremsagt for den højsalige Fru Grevinde mange Trøstens Ord udaf den hellige Skrift, og troligen med ivrige og uophørlige Bønner og aandelige Viser overantvordet hendes Dødsangst og Nød til den allerhøjeste Gud, der alene kan hjælpe og redde fra Døden.

Den i den yderste Stund tilkommende Paroxysmus har vel berøvet den højsalige Fru Statholderinde Talen og taget hele Forstanden fra hende, men saa har hun dog i dens Begyndelse tilstrækkeligt bevidnet den devotion og Andægtighed, der boede i hendes Hjærte, efterdi hun sluttede sin Tale med dette Ord og ta-

lede saa: »Ak Gud«! hvilket da i denne Dødens Verden har været hendes sidste Ord.

Da denne Svaghed continuerlig tog til og blev større, begav det sig endelig saalunde med den højsalige Fru Statholderinde, at hun i Itzeho den 16. August om Eftermiddagen mellem Klokken 3 og 4 afgik ved en blid og salig Død fra denne Forfængelighedens Verden under andægtig Bøn, Suk og Taarer fra hendes Hjertes Paa-rørende og af den allerhøjeste Gud hendes i Christo hellige salige Sjæl blev hjemført til den evige Herlighed, der hun nu evig og evindeligt nyder Fryd og Herlighed i Fylde i den rene Tilværelse ved Guds højre Haand, saa skænke den allerhøjeste Gud det blegnede Legem i hans lidet Hus en blid og stolt Ro, til hin store Dag oprinder, hvor de Retfærdige skal genopstaa, han forlene ogsaa den efterlevende højtbedrøvede Herr Enkemand, de Moderløse, saa og alle dem, hvem denne dødelige Afgang forvolder Bekymring, den Helligaands kraftige Trøst, sand christelig Taalmod og Lydighed i Herren, at de i saadan smertelig Sorg skikke sig som christne, bære og overvinde denne taalmodig, ogsaa os alle skænke denne fromme og gode Gud naar Tidens Fylde er kommen en salig Bortgang fra denne møjsommelige Valfart til det evige Fædreland.

AMEN

Efter Bisættelsen blev Kisten overført til Tranekjær og indsat i Kirkens Krypt. Frederik Ahlefeldt tog sig sin Ægtefælles Død meget nær, han havde svært ved at komme over Tabet og bestemte sig til at foretage en Udenlandsrejse, noget han i det hele taget salte megen Pris paa, ogsaa af Hensyn til den Udvidelse af hans i Forvejen mange og store Kundskaber, som en Rejse kunde skaffe ham. Det følgende Aar bad han Kongen om en Orlov fra sine Embeder og begav sig paa en Rejse til Italien.

Officielt var den Rejse, Frederik Ahlefeldt drog ud paa, udelukkende privat, og der blev indenfor de Styrendes Kreds kun talt om Italien som Maal. Indenfor det diplomatiske Corps i København havde man den Opfattelse, at Frederik Ahlefeldts Rejse ogsaa havde politiske Formaal, det fremgaar af en Rapport fra den engelske Gesandt i København, Sir Gilbert Talbot, til Statssekretæren, Lord Arlington. Da denne Rapport blev afsent til London, havde der

alt i nogen Tid været en Kurre paa Traaden mellem Frederik den Tredje og Karl den Anden, efter at den danske Konge i 1663 havde afsluttet en Handelstraktat med Ludvig den Fjortende. Aaret før Rapportens Afsendelse var det, at en engelsk Flaade havde overfaldet hollandske Handelsskibe i selve Bergens Havn. Danmarks Forhold til denne sidste Begivenhed var mere end plumret, idet Frederik den Tredje havde aftalt med Karl den Anden, at han skulde have Andel i det Bytte, der vilde blive gjort fra de hollandske Skibe, skønt Danmark ikke var i Krig med Nederlandene. Begivenheden i Bergens Havn gav ikke Anledning til Danmarks Deltagelse i Krigen mod Nederlandene paa Englands Side, saaledes som Karl den Anden havde haabet det, men Ludvig den Fjortende fik Danmark overtalt til at holde sig neutralt. Den Del af Talbots Rapport, der omhandler Frederik Ahlefeldts Rejse, kommer ogsaa ind paa disse Begivenheder og røber Gesandtens Bitterhed over Danmarks Holdning. Det varede da ogsaa kun kort Tid, inden Danmark sluttede sig til Englands Fjender, Frankrig og Holland, og deltog i Krigen mod England indtil Freden i Breda 1667.

Det er Begyndelsen af Talbots Rapport til Lord Arlington, der omhandler Frederik Ahlefeldts Rejse, og den lyder saaledes:

København, 28. Januar 1666.

Statholderen i Holsten, Ahlefeldt, der var i England 1660, er efter sin Hustrus Død henfaldet i en dyb Tungsindighed, og har begæret Kongens Tilladelse til at rejse til Italien. Jeg hører, han er kommen igennem Antwerpen, og der har haft en Conference med Hannibal Sehested. Jeg ved meget vel, at det ikke er noget personligt Venskab, som har ført dem sammen; ej heller er Antwerpen Vejen til Italien, og jeg drager deraf den Slutning, at Ahlefeldt under hint Paaskud er sendt som Ambassadeur til Paris. Herom kan jeg imidlertid kun tale i Gisninger; thi, medens de danske Ministre tidligere var meget fri og aabenhjertige imod mig, og havde Befaling fra Kongen til at være det; drive de nu alle Sager med stor Hemmelighedsfuldhed, og gøre det til deres Studium at skjule dem for mig. Den til Sverig bestemte franske Ambassadeur, Dandilly, ventes her i Aften, og menes at blive en Uge eller 10 Dage her ved Hoffet. Man er meget begærlig efter at faa Frankrigs Beslutning

angaaende Krigen med England at vide; og uden Tvivl vil denne Ambassadeur give dem mange Oplysninger, som vil faa megen Betydning for deres Beslutninger, thi Frankrig har betalt dem 100.000 Daler i Hamborg for 2 Krigsskibe forsynede med alt Tilbehør undtagen Kanoner, thi heraf har Kongen af Danmark ingen stor Overflod og lader tværtimod contrahere om en betydelig Del Jærnkano-
ner i Sverig. De Franske have i denne Vinter ladet støbe 300 Metalkano-
ner i Glückstadt, hvortil den franske Resident længe har samlet Kobber i Øresund¹; men han har vanskeligt ved at faa dem hertil. Man kan ikke tænke sig, hvor ivrig Kongen af Danmark er efter at skaffe Master til denne sin kære Allierede. Udadtil røber han ikke denne sin Omsorg, da han vel føler, at han har handlet ilde mod England ved først at forsyne Frankrig, der kun har det senere Løfte. Dette overordentlige Anfald af Godhed mod Frankrig kan man ikke undre sig over, da Gabel lægger alle Planerne og ingen anden har til at lede sig end Biermann, som tjente den franske Ambassadeur i Stockholm, og uden al Tvivl er i det franske Hofs Sold. Disse tvende har for nylig taget Kansleren² med, skønt han er en Fjende af den nuværende Regering, eftersom de finder ham skikket til deres Planer, da han er en Mand af Evner, og en lidenskabelig Ven af den hollandske Interesse, og en stor Partigænger af den hollandske Resident. Deres Planer vil maaske blive til Gavn for Kongen af England; men jeg har den faste Tro, at de ville blive til Ødelæggelse for deres egen Konge; alle, Høje og Lave, foragte dem og le aabenlyst af dem³, og de anse det ikke for raadeligt at udsørge nogen. ◀

Hannibal Sehested, som Fræderik Ahlefeldt skulde træffe i Antwerpen paa den unægtelig noget lange Omvej til Italien, var paa en diplomatisk Sendelse til den hollandske By. Da Fræderik Ahlefeldt traf ham i Antwerpen, var han lige kommet fra England og skulde nu videre til Paris. I Paris var Sehested sikker paa en god Modtagelse ved Solkongens Hof, ved hvilket han havde opholdt sig et Par Aar før og banet Vejen for en Forbindelse mellem Danmark og Frankrig. Bag Sehesteds Planer om en nærmere Tilslutning til Frankrig laa hans Ønske om et bedre Forhold til Sverig,

¹ ?

² Peder Røedtz.

³ Gabel og Biermann.

ja om inulig en komplet Udsoning, saaledes at der kunde skabes et Treforbund mellem Danmark, Sverig og Frankrig. Under Sehesteds Ophold i Paris blev der ved Hoffet i København drevet et udviklet Rænkespil vedrørende Danmarks Holdning overfor Frankrig, Frederik Ahlefeldt var dengang ligesom Svigerfaderen stemt for en nøje Tilknytning til den romerske Kejser. Sehested gik dog af med Sejren og blev bemyndiget til at afslutte Forbund med Frankrig, der som Tak for Danmarks Imødekommenhed lovede Subsidier til den kongelige Kasse. Hannibal Sehesteds Virksomhed i Paris blev i høj Grad paaskønnet af Frederik den Tredje og ikke mindst af Sophie Amalie. En anden Grund til denne Tilfredshed var den, at det var lykkedes Sehested at overbevise Ludvig den Fjortende om Nødvendigheden af at sikre sig Corfits Ulfeldts Person. Den franske Konge var nemlig stærkt interesseret i, at Enevælden i Danmark bevaredes og fæstnedes, og han laante derfor villigt Øre til Sehesteds Forklaringer om, at Ulfeldt sammen med andre vilde se at komme Enevælden til Livs og bringe Danmark tilbage til det gamle Styre. Om det gode Indtryk, Sehested havde gjort paa den franske Konge, kan man gøre sig en Forestilling, naar man betænker, at han efter Forhandlingerne blev gjort til fransk Greve, hvorved han fik den samme Rang som hans Hustru, der som Christian den Fjerdes Datter førte Titel af Grevinde. Fuld Tillid synes Frederik den Tredje dog ikke at have genvundet til sin Svoger, for skønt Sophie Amalie ved Frederik Ahlefeldts Svigerfaders Død af al Magt arbejdede paa at faa ham gjort til Premierministerens Efterfølger, blev Kongens Yndling Gabel Landets mægtigste Mand. Derimod bragte Frederik den Tredje Sehesteds derangerede Pengeforhold paa Fode. Naar Talbot hentyder til et mindre godt Forhold mellem Sehested og Ahlefeldt, maa dette dog tages med Reservation, Frederik Ahlefeldt havde hellere set Sehested end Gabel som sin Svigerfaders Efterfølger, desuden tyde de overordentlig rosende Udtalelser, der foreligger fra Sehesteds Haand vedrørende Frederik Ahlefeldt, baade som Menneske og Statsmand, paa, at der paa det Tidspunkt har udviklet sig et godt Forhold mellem de to. Dertil kommer, at Ahlefeldt og Sehested var ganske enige om, at Gottorp paa enhver Maade maatte holdes i Tømme, og Sehesteds Planer om en nærmere Tilknytning mellem Danmark og Sverig havde blandt

ILLUSTRI ET GENEROSO VIRO DOMINO HANNIBALI SEHESTEDT EQUIITI AURATO SENATORI
 REGNI DANIAE ET NORVEGIAE VICARIO REGIO EIUUSDIQ; MILITAE PRAEFECTO *anno 1680*

<p><i>Mars erat arripere Iperis castris et hostis Qui sacrorum Patris nomina Juraque erit Or habuit Divi Prudentia pietas difformis Porre-tili Candor punitior velle manu Quarta per ramensum volitabat Gloria munitis Terrarum. Oceani. quae datur omne letus</i></p>	<p><i>Munificencia pulchra sub imagine Appis an. ven Retulit. et Charitum Cyrride nota rebors Illis per adversos ibat Constantia fluitas Inquamini Virtus non haec facta grade Quae habuit opus ut nullas pingantur inani. HANNIBAL haec forma conlucundus erit</i></p>
---	--

HANNIBAL SEHESTED
 KOBERSTIK AF ALB. HAEWEGH EFTER MALERI AF KARL V. MANDER

andet ogsaa dette Formaal. Naar Danmark og Sverig var Forbundsfæller, forelaa der ingen Grund for den sidstnævnte Magt til at holde sin Haand over Gottorp, som man skulde se at bringe nærmere over til Danmark ved Hjælp af Ægteskabspolitik; den sidste Del af Planerne var det Frederik Ahlefeldt forbeholdt senere at bringe til Virkelighed. Da Ahlefeldt mødtes i Antwerpen med Sehested, var denne en syg og nedbrudt Mand, han døde kort efter i Paris, midt under Forhandlingen med den franske Regering.

Da Frederik Ahlefeldt havde naaet sin Rejses Maal, Rom, kunde han endelig tænke paa det, der var Meningen med den lange Peregrination, at rekreere sig, og Ahlefeldt kendte ingen bedre Form for Rekreation end Studier, hvad Hannibal Sehested ogsaa hentyder til i sine Optegnelser om den senere Storkansler. Som Studiefælle havde han den i Rom bosatte berømte Videnskabsmand Athanasius Kircher. Da Frederik Ahlefeldt kom til Rom, havde Kircher allerede i en Aarrække opholdt sig i den evige Stad, hvortil han var rejst sammen med en af de tyske Kardinaler, Prins Frederik af Sachsen. Kircher var en ældre Mand, da han var sammen med Frederik Ahlefeldt i Rom, han fødtes i Geisa ved Fulda i 1601 og døde omtrent 80 Aar gammel i Rom. Inden han forlod sit Fædreland, havde Kirch været Professor ved Universitetet i Würzburg, hvor han underviste i Mathematik og Filosofi. I Rom var han en meget søgt Lærer i Mathematik, men ved Siden heraf drev han arkæologiske Studier, paa den Tid, da han og Frederik Ahlefeldt levede sammen i Rom, var han beskæftiget med Forskningen af Hieroglypherne. Kirch, der var Jesuit, en Omstændighed, som naturligvis bidrog til at styrke hans Position i Rom, havde et meget stort Navn i hele den lærde Verden. Hans talrige paa Latin affattede videnskabelige Værker benyttes endnu, mest kendt er han dog blevet gennem det af alle Romafarere besøgte Museo Kircheriano. Museet blev grundlagt af Kirch paa en Tid, da han var Professor i Mathematik ved det berømte Collegio Romano, Jesuiternes gamle Skole. Museet er i de mange Aar, siden Kirch levede og virkede, blevet meget udvidet, men dets Grundlag er dog Stifterens egne Antikviteter og Afstøbninger og hans ægyptiske Samlinger. Der foreligger endnu den Dag i Dag et Katalog over de Ting, som fandtes i Kirchs oprindelige Samling.

I et af sine bekendteste Værker »Mundus subterraneus« giver Kirch en Skildring af sit Samvær med Frederik Ahlefeldt, hvis mange og forskelligartede Kundskaber han omtaler med megen Anerkendelse. De to Mænds Samtaler synes ofte at have drejet sig om naturvidenskabelige Emner, idet Frederik Ahlefeldt kunde give Kirch Oplysninger om grønlandske Fund, hvorom han vidste Besked fra Mænd, der havde opholdt sig paa Grønland. Foruden det nævnte Værk læses endnu af Kirchs andre Værker *Egyptica restituta* og *China illustrata*. Den meget aparte og excentriske Mand gjorde talrige fysiske Opfindelser, saaledes er han Skaberen af det maltesiske Brændspejl, Navnet hidrører fra, at Kirch gjorde denne Opfindelse, medens han opholdt sig paa Malta sammen med Prins Frederik af Sachsen. Det maltesiske Brændspejl kunde ved at samle Solstraalerne skabe en saa høj Varmegrad, at det var muligt derved at smelte Metaller. Brændspejlet var af hamret Metal. Endnu skal det som et Kuriosum nævnes, at Oprindelsen til vore Dages Film, det tidligere saa yndede Legetøj, *Laterna magica*, er en af Kirchs mange Opfindelser.

Ogsaa efter at være kommet fra denne Italiensrejse maatte Frederik Ahlefeldt pleje sit Helbred. Det skete paa Baderejser til Aachen, hvor Ahlefeldts Plageaand Gigten blev behandlet ved Hjælp af de berømte varme Bade. Det var under et Ophold i Aachen, at Frederik Ahlefeldt lærte sin anden Hustru at kende, der var da gaaet 3 Aar siden Margrethe Dorotheas Død. Den Udkaarne var den 20aarige Marie Elisabeth af Leiningen-Dagsburg, ældste Barn af Frederik Emich af Leiningen-Dagsburg og Sibylle af Waldeck. Frederik Ahlefeldts tilkommende Svigerfader hørte til den vidtfor-grenede, mægtige og rige Slægt Leiningen i Elsass, Rigdommene skrev sig hovedsagelig fra de store til Landet hørende Bjærgværker. Slægtens Anseelse var saa stor, at der endog havde været Tale om at ophøje en af Frederik Emichs Forgængere til Landgreve, ligesom der var givet ham Privilegium paa at slaa Mønt. De forskellige Linier af Huset Leiningen laa i uafbrudt Strid med hinanden, Stridigheder, der endnu fortsattes under den franske Revolution, og som først ophørte, efter at Napoleon havde mediatiseret Leiningen. Da Frederik Ahlefeldt lærte Familien at kende, var noget af Forgyldningen gaaet af Sankte Gjertrud, idet Trediveaarskrigen i høj

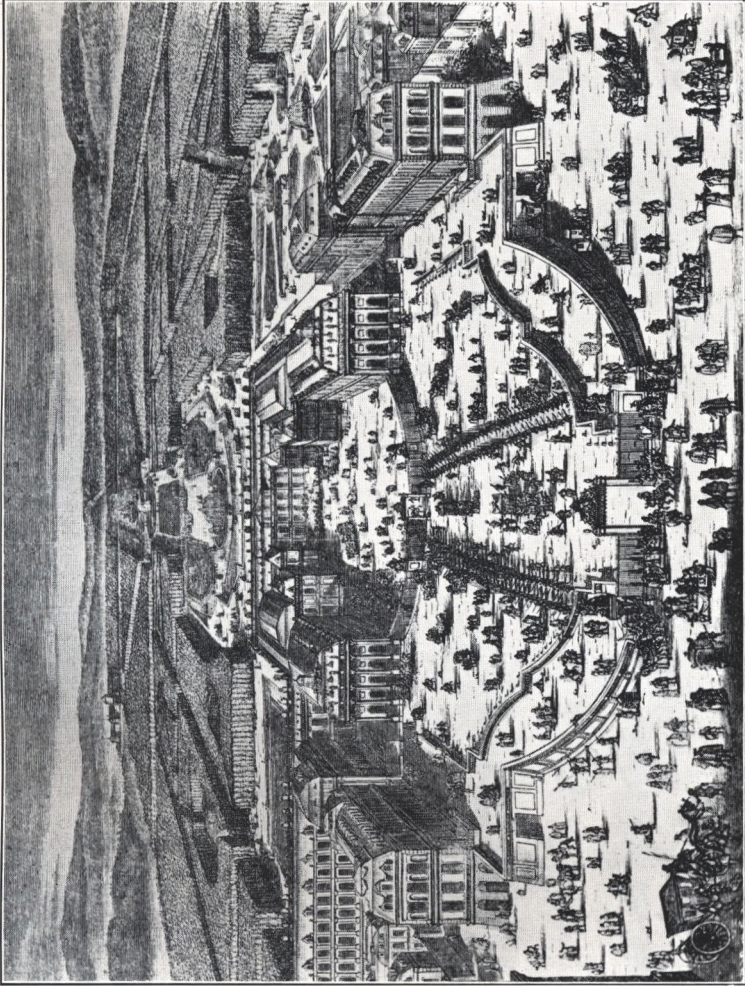
MARIE ELISABETH AHLEFELDT,
FÖÖDT LEININGEN-DAGSBURG
KÖBBERSTIK AF H. SCHATEN

Grad gik ud over Besiddelserne. Lige saa galt var det gaet de i Lothringen liggende Besiddelser, særlig det store Gods Aspremont, her havde dog Hertugen af Lothringen maattet bære sin Del af Skaden, idet han havde Part ikke alene i Landets Styrelse, men ogsaa i dets Indtægter. Frederik Emichs Fader, Johan Philip den Anden, regerede under saa godt som hele Trediveaarskrigen, men ikke engang i den ulykkelige Tid, hvor Landet hjemsøgt af Sult og Nød af enhver Art, kunde der bevares Ro indenfor Familien. Det sidste Aar Johan Philip levede, var Forholdene i Leiningen saaledes, at han maatte henvende sig til Landgreve Ludvig af Hessen med Bøn om Brød og Korn til at stille Undersaatternes Sult. For at opretholde sin egen Hofstab, der var nedsat til et minimum, maatte Johan Philip sælge hvad han havde af Guld- og Sølvgenstande samt alle Grevindens Smykker. Det var saaledes under meget vanskelige Forhold, at Frederik Ahlefeldts Svigerfader tiltraadte Regeringen. Landet var udpint til det yderste, og i de første Aar af sin Regering kunde Frederik Emich ikke tænke paa andet end Midlerne til at bringe det paa Fode igen. For at skaffe sin ældste Broder, hans anden Broder var faldet i Trediveaarskrigen og Søsteren var død, den ham tilkommende Arvepart, blev han nødt til at stykke ud af Landet og overgive Broderen Leiningen-Bockenheim. For at begge Brødrene kunde klare sig, blev de enige om at slaa deres Pjalter sammen og bosætte sig paa det til Leiningen-Bockenheim hørende Slot Emichsburg, hvor Forlovelsen mellem Frederik Ahlefeldt og Marie Elisabeth blev indgaaet. Men denne Ordning kunde ikke redde den finansielle Situation, og Frederik Ahlefeldts Svigerfader maatte bestemme sig til at pantsætte Dele af sit Land, endog hans Linjes Residensslot, det paa Toppen af en mægtig høj fritliggende Klippe beliggende Dagsburg. Det lykkedes ham dog inden sin Død at indløse Dagsburg, ligesom den til Broderen overladte Part af Leiningen vendte tilbage til Frederik Emich, idet Broderen kun havde to Døtre, der begge forbleve ugifte. Ligesom hans Forgængere maatte Frederik Emich anerkende Kurfyrsten af Pfalz som sin Lensherre, hvad der forøvrigt var en ren Formalitet i Lighed med Rixingens Lensforhold til Metz.

Næppe var Saarene fra Trediveaarskrigen begyndt at læges, før nye Ulykker væltede ind over Leiningen. Der havde i nogle Aar

hersket et godt Forhold mellem Ludvig den Fjortende og Kejsers Leopold den Første, mellem hvilke der var afsluttet en hemmelig Traktat angaaende Successionen i Spanien, naar den sidste Habsburger Karl den Anden havde lukket sine Øjne, de spanske Nederlande skulde være Frankrigs Part af Byttet. Ludvig den Fjortende kunde imidlertid ikke oppebie Karl den Andens Død, og da han gik ud fra, at Holland ikke vilde se roligt paa, at de spanske Nederlande forvandlede til en Provins af Frankrig, vilde han forekomme Hollands Modstand og erklærede i Forening med sine Allierede England og Sverig Republikken Krig. Ludvig den Fjortende havde forstaaet at give Krigen et Skær af Religionskrig; for Kongen af England, der i Hemmelighed var vendt tilbage til Katholicismen og havde Planer om at føre England tilbage til den romerske Kirkes Skød, var det ramme Alvor med denne Side af Sagen. Flere af Leiningens Naboregenter fylkede sig under den romerske Kejsers Banner, og Leiningen kunde næppe i Længden holde sig udenfor Krigen, der truede med at antage store Dimensioner. Det lykkedes ikke de forenede franske og engelske Hære at overmande Holland, og nu greb de to habsburgske Magter Spanien og Østrig ind til Fordel for den lille Republik. Krigen havde nu antaget et stort Omfang, den var begyndt i Nærheden af Leiningen og skulde snart oversvømme hele Landet. Flere og flere indblandedes i Krigen, Brandenburg sluttede sig til Kejsers Parti, paa Frankrigs Side stillede sig Hannover, Bayern, Polen, flere af de italienske Stater, og endelig Tyrkiet, en hel Verdenskrig. Ogsaa Danmark kom med i Krigen, der fra dansk Side udelukkende førtes mod Sverig, men danske Tropper kæmpede ogsaa i Svensk Pommern ved Brandenburgs Side.

I 1674 stod en Del af den store franske Hærfører Turennes Tropper foran det stærkt befæstede Slot Hartenburg, der laa i Leiningen og tilhørte Frederik Ahlefeldts Svigerfader, der selv befandt sig paa Borgen i Spidsen for sine Stridskræfter. Franskmændene forsøgte at storme Hartenburg, men blev kastede tilbage. Da det trods gentagne Forsøg ikke lykkedes Franskmændene at erobre Hartenburg, vendte de sig mod Frederik Emichs egentlige Residens Dagsburg. 500 Franskmænd rykkede mod Borgen, der kun var forsvaret af 18 civile Mænd, for største Delen Greven af Leiningens Skovbe-

VERSAILLES

tjente. Den lille Besætning forsvarede sig med en beundringsværdig Tapperhed, mod General de Monclars Kanoner havde de kun almindelige Jagtbøsser, desuden brugte de som Vaaben Klippestykker, som de kastede ned i Hovedet paa Franskmændene, hver Gang disse prøvede paa at grave Miner. Efter 5 Dages Belejring maatte Borgen overgive sig, og det er en Tradition, som har holdt sig i Familien Leiningen til den Dag i Dag, at Erobringen skyldtes Forræderi fra en af Grevens overordnede Funktionærs Side. Den franske General viste sin Agtelse for det heltmodige Forsvar ved at tilstaa Grev Leiningen en meget ærefuld Capitulation, blandt andet lovede han, at Slottet skulde blive skaanet, et Løfte, som Louvois undlod at holde, idet han kort før Freden i Nymvegen lod Slottet nedrive, han tog dog det Hensyn at sende det berømte leiningenske Bibliotek bort forinden, og bragte det i Sikkerhed til Metz, for efter Fredslutningen at give det tilbage til Frederik Ahlefeldts Svigerfader. Naar Louvois bestemte sig til at rive Dagsburg ned, var det paa Grund af Borgens strategiske Betydning, det maatte ikke i Fremtiden tjene Frankrigs Fjender til Støttepunkt. Det havde oprindeligt været Planen at gøre Dagsburg til en fransk Fæstning og bringe den paa Højde med de Fordringer, Datidens Strategi stillede, men da det vilde koste for mange Penge, blev det opgivet.

To Aar efter Freden i Nymvegen blev Leiningen indlemmet i Frankrig i Henhold til en Beslutning af Genforeningskamrene. For at markere Besiddelsen blev Slottet Hartenburg, i hvilket Frederik Ahlefeldts Hustru var født, belagt med Indkvartering. Iøvrigt viste Ludvig den Fjortende Frederik Ahlefeldts Svigerfader et vist Hensyn og talte ved flere Lejligheder anerkendende om »l'illustre maison de Linange«, men det kunde ikke forhindre, at Grev Frederik Emich pænt maatte møde op i Metz og sværge Ludvig den Fjortende Huldskab og Troskab, først derefter blev Leiningen officielt givet ham tilbage, som et Len af Frankrig.

Atter begyndte en byrdefuld Tid med Arbejde paa at læge Krigens mange Vunder, der ikke stod tilbage for dem, Tredivaarskrigen havde slaæet. Men allerbedst som Greven af Leiningen var igang med at bringe Landet paa Fode, blev nye Pengebyrder lagt paa hans Skuldre, og det skyldtes denne Gang hans egen Svigerdatter.

Frederik Ahlefeldts ældste Svoger, Emich, var død inden Faderen, og havde efterladt en Enke, Elisabeth Christine, der var en Grevinde af Pfalz. Grevinden havde efter sin Mands Død ægtet Grev Christoffer af Dohna og trængte nu til Penge. Elisabeth Christine havde et Tilgodehavende af 10.000 Gylden hos sin tidligere Svigerfader. Da Frederik Emich erklærede, at han ikke havde Raad til at punge ud med dette Beløb, henvendte Grevinden sig til Ludvig den Fjortende, der tvang Ludvig Emich til at betale.

Kun nogle faa Aar skulde der forundes Leiningen Fred efter alle de Ulykker, der havde ramt Landet. Den pfalziske Arvefølgekrig, der udbrød i 1688 og varede hele 9 Aar, blev om muligt endnu mere ødelæggende for Leiningen end baade Tredivaarskrigen og Krigen mellem Frankrig og det tyske Rige. Frederik Ahlefeldts Svigerfader holdt med det tyske Rige og trådte ind i Rækken af Frankrigs Fjender, hvilket skulde komme ham dyrt til at staa. De gejstlige Kurfyrster holdt med det tyske Rige, der havde sluttet sig til England, efter at de katholske Stuarter var fordrevne, Ludvig den Fjortende gik mod England i Haab om at faa Stuarterne genindsat. Krigen berørte Frederik Ahlefeldts Svigerfader stærkt, idet det drejede sig om, hvem der skulde regere i Pfalz, under hvis Lenshøjhed Leiningen fra gammel Tid havde staaet. I 1685 var Mandslinien i Pfalz-Simmern uddød med Kurfyrste Karl, der var gift med den danske Kong Frederik den Tredjes Datter Vilhelmine Ernestine, og Ludvig den Fjortende gjorde nu gældende, at Kurfyrstendømmet med Rette tilkom Karls Søster, Hertuginde Elisabeth Charlotte af Orleans, den saakaldte Lise Lotte. Disse til Fordel for den franske Prinsesse rejste Krav var det officielle Paaskud til den nye Krig, nogen synderlig Interesse for Pfalz havde Ludvig den Fjortende dog aabenbart ikke, for Frankrig indledede Krigen med en systematisk Hærgen af hele Fyrstendømmet, ved hvilken Lejlighed store rigtblomstrende Byer som Worms, Speyer og Heidelberg blev ødelagt. Ludvig den Fjortendes Krigsminister, Louvois, der ledede Krigen, gav som Grund for Ødelæggelserne i Pfalz, at dette Land, der var saa rigt og frugtbart, ikke maatte falde i Hænderne paa Fjenden og skaffe ham Livsfornödenheder. Leiningen delte Skæbne med Pfalz; efter at Franskmændene havde erobret og besat Landet, begyndte det systematiske Ødelæggelsesarbejde. Kun en af

LISE-LOTTE
MALERI AF JYACINTHE RIGAUD

Frederik Ahlefeldts Svigerfaders Borge, Hartenburg, blev skaanet, Emichsburg, det Slot, i hvis Kapel Marie Elisabeth var blevet viet til Storkansleren, blev lagt i Aske, ligesaa det for sin smukke Beliggenhed kendte Battenberg. Naar Hartenburg blev skaanet, var det, fordi Franskmændene havde besat Slottet som et vigtigt strategisk Punkt, fra Hartenburg kunde Franskmændene nemlig holde et vigtigt Bjærgpas besat og derved hindre Fjendens Fremtrængen fra denne Side. Da Franskmændene forlod Leiningen ved Krigens Slutning, nøjedes de med at ødelægge Fæstningsværkerne. Ikke mindre end 28 Byer og Landsbyer maatte dele Skæbne med Slottene, en af disse Byer, Dürkheim, var saa stor, at den havde en Latinskole. Inden Soldaterne satte Ild paa, bortslæbte de hvad der kunde føres med, det gik i særlig Grad ud over Kirkerne, hvor man sikrede sig Klokkerne for at støbe Kugler af dem. Ogsaa Zinkkisterne i Ligkapperne blev brudt op, for at Zinken kunde blive støbt om til Kugler. Paa Kirkegaardene gravede man Gravene op for at se, om der ikke skjulte sig Kostbarheder i Kisterne. Naar Fjenden nærmede sig Landsbyerne, flygtede Beboerne til Skovene og var prisgivne Sult og Nød, andre gravede sig ned i Jordhuler.

Frederik Ahlefeldts Svigerfader viste under Krigen ikke alene Tapperhed men ogsaa den største Selvfornægtelse. Han havde ved Krigens Begyndelse med sin Familie slaaet sig ned paa Hartenburg og søgte her fra at holde Stand mod Franskmændene. Her lod han saa mange af sine Undersaatter, som Slottet kunde rumme, flygte ind med hvad de havde reddet af deres Ejendele. Borgen var til at begynde med velforsynet med Levnedsmidler, men med de mange Flygtninge maatte Fødevarerne naturligvis snart slippe op, og Hungersnøden begyndte at melde sig, det var dog først efter en haarð Kamp, at Hartenburg overgav sig til Franskmændene. Greven selv stod i et Vindue med sin Jagtbøsse, og da de franske Tropper nærmede sig, sigtede han paa den Officer, der førte Kolonnen, og skød ham ned. Ogsaa efter Fredsslutningen viste Grev Frederik Emich sit varme Sindelag for sine Undersaatter. Han var med Familien vendt tilbage til Hartenburg, hvor der af gode Grunde var Smalhans, det var dog lykkedes at faa fat paa en Tyr, der skulde slagtes og saa vidt mulig stille hans og hans Families og Omgivelsers Sult. Efter at Slagtingen havde fundet Sted, og Tyrens Hud var blevet

udspændt i Borgporten, nærmede sig en Del forsultne Flygtninge, der kom for at bede deres Herre om Hjælp, kunde de blot faa overladt Tyrens Skind, vilde de være fornøjede, med det skulde de nok stille deres Sult, det var nemlig længe siden, de havde faaet saa gode Sager. Greven betænkte sig ikke længe, men overlod de Sultne Tyrens Kød og beholdt selv Huden.

Frederik Ahlefeldts Bryllup med Marie Elisabeth af Leiningen fandt Sted 1. December 1668 paa Emichsburg. Ægteskabskontrakten blev underskrevet af Brudens Fader og af hendes Bedstemoder, Enkegrevinde Elisabeth af Waldeck, samt af Broderen Emich og Pfalzgreve Ludvig Philip. Inden Brylluppet maatte Marie Elisabeth, ligesom senere alle hendes Søstre, give Afkald paa Arv efter sine Forældre og fik 5000 Gylden udbetalt i Medgift, Grevinde Ahlefeldts yngre Broder Johan Frederik blev sendt til Danmark, for at Frederik Ahlefeldt kunde tage sig af ham. Den unge Greve havde som alle sine Søsken faaet en grundig og omhyggelig Opdragelse, og var godt oplært; naar han blev sendt til Svogeren, var det nærmest for at han kunde lære noget mere af Verden at kende. Den unge sympatiske Mand fik en god Modtagelse i sin Søsters nye Fædreland, navnlig syntes man godt om ham ved Christian den Femtes Hof. Johan Frederik vilde hellere end gerne blive i Danmark og skabe sig en Existens der, hvad der næppe var faldet svært, i Betragtning af, hvilken mægtig Beskytter han havde i sin Svoger. Naar det ikke blev til noget med hans Skiften Fædreland, laa det i, at hans ældre Broder var død, og Johan Frederik, der nu var Arving til Leiningen, maatte nødvendigvis vende hjem. Det var med megen Sorg, at Johan Frederik forlod Danmark, baade fordi han havde faaet Landet kært, og navnlig fordi han havde fattet Kærlighed til Frederik Ahlefeldts Datter af første Ægteskab, Dorothea Frederikke. Da han ikke kunde undvære sin Hjertenskær, vendte han snart tilbage paa et Besøg i Danmark og hjemførte herfra Dorothea Frederikke, der blev meget afholdt i sit nye Fædreland, hun fulgte trolig Mand og Svigerfader under den pfalziske Krigs Omskiftelser og kunde, da hun var meget sprogkyndig, optræde som Tolk overfor de fremmede Krigere. Ved Storkanslerens Død arvede Grevinde Dorothea Frederikke det danske Gods Herningsholm. Ligesom sin Forgænger tilbragte Johan Frederik den største Del af sin Regeringstid med at op-

hjælpe sit af Krigen mishandlede Land, de ødelagte Byer blev genopbyggede, og Agerbrug og Haandværk bragt paa Fode. Frederik Ahlefeldts Svigersøn og Svoger maatte, drevet dertil af Pengenøden, sælge Grevskabet Leiningen-Aspremont til Hertugen af Lothringen. Med Frederik Ahlefeldts Datter havde Johan Frederik 3 Børn, der alle døde i en ung Alder.

De første Aar af sit Ægteskab tilbragte Marie Elisabeth paa Graasten, men ses at have fulgt sin Ægtefælle paa en Del af hans i Embeds Medfør foretagne Rundrejser i Hertugdømmerne. Ægteparret boede saaledes i længere Tid i Glückstadt, Itzeho og Altona, i hvilken sidste By den yngste Datter blev født. Grevinden var ogsaa med paa sin Mands Baderejser, og allerede 2 Aar efter sit Ægteskab opholdt Marie Elisabeth sig længere Tid hos sin Fader paa Hartenburg, hvor den næstældste Søn Carl blev født.

Marie Elisabeth Ahlefeldt vakte megen Opsigt i sit nye Fædreland ved sin blændende Skønhed. Første Gang hun viste sig ved Hoffet, blev Griffenfeld heftig forelsket i den unge Grevinde, og Rigskansleren, der havde et Hjærte blødere end Voks, formaaede ikke at lægge Baand paa sine Følelser. Det havde den Virkning, at en af Griffenfelds fornemme Elskerinder, Griffenfelds Elskerinder var alle fornemme, fik et heftigt Anfald af Skinsyge.

»Groszkanslerinden«, som Langelænderne kaldte hende, blev omtalt med Velvilje af sine Samtidige, saaledes skriver Præsten Johan Winckler ved Michaelis Kirke i Hamborg om hende, »at hun var i Besiddelse af en oprigtig Alvor og en flittig Bestræbelse efter den usminkede Tro, hvis Vækst og christelige Vandel man til enhver Tid bemærkede, det. at behage Gud regnede hun for sin største Ære, sin højeste Lyst søgte hun i Guds Ord og nyttige Betragtninger over dem, hun fandt sin Glæde i at øve Godgørenhed; for at sejre over Verdens Forlystelser søgte hun den allerhelligste Tro. Hvor ofte har hun ikke vederkvæget mit Sind, naar jeg vandrede i bedrøvelig Ængstelse for, at alt mit Arbejde maatte være uden Frugt, hun lod mig da skue mangan Prøve paa sit retskafne Væsen i christelig Vandel, saaledes at Ordet faldt i andres Sjæle som i en god Ager og slog Rod.«

Marie Elisabeth overlevede sin Mand i henved 40 Aar og naaede en Alder af 76 Aar. Hun overlevede ikke alene sin Mand, men alle

sine tre Stedbørn, og kun to af hendes egne Børn levede længere end deres Moder.

Som Enke havde Marie Elisabeth sit Hovedopholdssted i Hamborg, men var hyppigt længere Tid ad Gangen i Besøg hos Børnene, disse Ophold blev længere og længere, efterhaanden som det blev værre med Finanserne, de sidste Aar af sit Liv maatte Enkegrevinden saaledes helt og holdent bo hos sin Dattersøn paa Augustenborg, hvad der skaffede Hertugen mange Ubehageligheder. Marie Elisabeths Søn Carl, der efter sin barnløse Broder havde overtaget alle Storkanslerens Besiddelser, var kommet i en bundløs Gæld, hvoraf den væsentlige Del allerede var stiftet af hans ældre Broder, der ved sin Død skyldte en halv Million Rigsdaler. Denne Gæld maatte Grev Carl overtage, og Gælden voksede herefter som en Lavine, indtil den 14 Aar før hans Moders Død var steget til den uhyre Sum af 800.000 Rigsdaler. Storkansleren havde sikret sin Enke en aarlig Apanage, der udgjorde 5 % af en Kapital paa 132.000 Rigsdaler, men rede Penge havde Enken ikke arvet, hvilket antageligt stod i Forbindelse med, at Frederik Ahlefeldt vidste, at hans Hustru havde taget sin Slægts bristende Evne til at omgaas med Penge i Arv. Saa længe Carl levede, fik hans Moder endnu sin Apanage udbetalt, men da han to Aar før sin Moder afgik ved Døden, var det hans Søn og Efterfølger umuligt at fremskaffe sin Bedstemoders Apanage, alle Godserne med Undtagelse af Langeland var bortsolgte, og da Grevskabet kun gav godt og vel 4000 Rigsdaler om Aaret, var der ingen Udveje. Den gamle Grevinde havde ikke paa langt nær kunnet komme ud af det med sin Apanage, der var det eneste, hun havde at leve af, og da Renten fra Langeland ophørte at indgaa i hendes Kasse, havde hun alt længe siddet i Borg og Gæld til op over begge Øren. Enden paa det hele blev, at »Grandmama«, som hun benævnedes i Familien, helt og holdent maatte forsørges af Hertugen af Augustenborg, der i sine Breve bittert klager over alle de mange Penge, hans Moders Familie kostede ham, Hertugen havde nemlig forstrakt Carl Ahlefeldt med betydelige Summer for at redde ham fra Fallit, og Enkehertuginde havde ligeledes hjulpet sin Broder med Penge, hvilket med Tiden vilde komme til at gaa ud over Hertugen. Selve Marie Elisabeths Ophold paa Als gav Anledning til store Udgifter, idet, som Hertugen i et Brev skriver, »alle Grand-

mamas Domestiquer og Valets ere anbragte paa Augustenborg og forsørgeres der.« Og havde Christian August af Augustenborg saa endda høstet nogen Paaskønnelse fra sin Bedstemoders Side, men Marie Elisabeth beklager sig stadig til sin Dattersøn over, at hun bliver narret for hvad der tilkommer hende og vil have ham til at skaffe Pengene fra hendes Sønesøn. Naar den unge Hertug maa give fortabt overfor dette Krav, bliver hans Bedstemoder utaalmodig og truer sin Dattersøn med selv at ville klage til Kongen. Da Marie Elisabeth er død, fortsættes Ufreden, idet der bliver Strid angaaende hendes eneste Efterladenskab, Kjoler og Linned. Hertugen, hvis Breve allerede i Bedstemoderens Levetid er holdt i en let irriteret Tone, naar han berører Marie Elisabeths Klager over, at alt ikke gaar efter hendes Hoved, er nu yderligere forstemt. Han spørger sin Fætter, Frederik Ahlefeldt, om han og hans Søkende vil have nogle af Klæderne, men tilføjer, at det kan have sine Vanskeligheder, da Kreditorerne truer med at gøre Exekution i Kjolerne eller slæbe dem til Flensborg og der holde Auktion over dem. Den ulykkelige nye Lensgreve, der ikke har Salt til et Æg, bestormes med Breve fra Augustenborg, for at han kan ordne sin Bedstemoders Gæld: »Min Moder beder dig indstændigt om, at du vil ordne Sagen med Herr Grev Laurvig, for at salig Grandmamas Domestiquer kan faa deres tilgodehavende Løn og Kostpenge for et Aar, saa at de endelig engang kan blive afskedigede, medens de stadig endnu ligger os paa Halsen, og saa længe de ikke er afskedigede, løber jo deres Løn og Kostpenge bestandig paa, hvilket er en temmelig slet ménage. Hvad Resten af Gælden angaar, maa vi vel faa de andre Kreditorer til at slaa sig til Taals«

» Min Moder har paalagt mig at skrive disse Linier og bede dig overfor min Onkel Laurvig sørge for, at Sagen mellem hende, min Tante og Dig snart kan blive tilendebragt, for at man kan vide, hvad man har at holde sig til før det forestaaende »Umschlag«, eftersom salig Grandmama har laant hos Conferenceraad Reventlow 800 i Kronemønt eller 1000 i Kurant. Desuden har hun laant hos en anden Mand, hvorom jeg ikke selv ved ret, hvor meget det er, men det skal betales ved denne Termin. Jeg beder Dig paa den ene eller anden Maade at faa denne Sag bragt til Ende, ellers vil min Moder være nødt til at andrage hos Kongen. Domestiquerne er her

stadig, og deres Løn og Kostpenge løber paa for hver Dag. Min Moder lader spørge, om du og de andre gør Fordring paa de gamle Klæder og Lintøjet, der har tilhørt salig Grandmama«

Marie Elisabeth døde paa Augustenborg 13. April 1724. Bisættelsen fandt Sted paa Augustenborg, hvor Slotspræsten paa Norborg Michael Desenis, der senere blev Sognepræst i Dybbøl, holdt Talen. Præstens Tale blev udgivet i Flensborg og har som Overskrift: »Das trauernde und höchst-betrübte Augustenburg über Deren Hintritt, als Selbige am 13. Aprilis Anno Christi 1724 durch einen seeligen Tod das Zeitliche verlassen, und hierauf nach Ihrer Ruhestätte auf Langeland gebracht und transportiret wurde.«

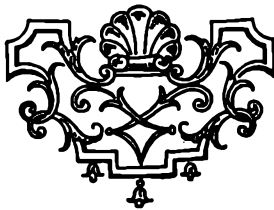
Kirkebogen for Norborg indeholder følgende angaaende Marie Elisabeths Død:

→ D. 14. April fik man her den Tidning, at den Høieste Dagen tilforn havde bortkaldt H. Höigrev. Excellence Fr. Groszcantslerinde Elisabeth Charlotte von Ahlefeld, baarne Grevinde von Leuningen, paa Augustenborg. Hun var en gudfrygtig Quinde imod Gud og naadig imod alle Mennesker, og fornemmelig frigivig imod de Fatige. Jeg Uværdige kan ikke nok berømme Hendes Naade, imedens jeg var paa Augustenborg.

Chr. Himmelfartsdag.

Var jeg paa Augustenborg og prædikede sammesteds for Herskabet udi deres Gemak, eftersom den højbaarne F. Groszkantzlerinde, Marie Elisabeth von Ahlefeld var død, og hendes Lig stod udi Hofcapellet under et castro doloris.«

Marie Elisabeths Kiste blev overført til Tranekjær og hensat i Kirkens Krypt ved hendes Mands Side.

SVOGEREN

DEN yngste af Storkanslerens Helsøskende, Søsteren Mette, var født og opvokset i Kongeriget, idet hun kom til Verden under Forældrenes Ophold i Slagelse den 2. November 1627. Mette blev den 6. Maj 1657 gift med Godske Buchwald, Søn af Amtmand i Segeberg, Kaspar Buchwald til Jersbæk og Steger og Hustru Anna Wensin. Buchwald var en højtbegavet og dygtig Mand, der skulde komme til at gøre en god Carrière som Statsmand, en Carrière, der dog fik en noget brat Afslutning, fremkaldt af Frederik Ahlefeldt, meget mod dennes Vilje.

Buchwald var i Væsen og Omgang venlig og medgørlig, men bag den ydre Skal skjulte sig i Virkeligheden et vanskeligt Sind, der efterhaanden gjorde Buchwald til noget af en Kværlant. Denne Tilbøjelighed til Kritik og Misfornøjelse kommer meget stærkt frem i de mange Breve til Svogeren, der paa adskillige Punkter vides at have givet Buchwald Medhold, deres Sympathier og Antipathier overfor flere af Christian den Femtes Venner og Raadgivere vare fælles. Buchwalds Tilbøjelighed til affejende Domme og skarp Kritik synes ikke at have været til Stede fra først af, men træder meget stærkt frem i Brevene til Frederik Ahlefeldt, de sidste Aar denne levede, Brevene fra de tidligere Aar have tvært imod Træk af noget venligt og imødekommende, og Omslaget er sikkert kommet, efter at Buchwald har gjort nærmere Bekendtskab med flere uværdige meget formaaende kongelige Yndlinge. I Brevene bruger Buchwald Sprogets skarpeste Ord mod Yndlingecliken, som han lærte grundigt at kjende, medens han var Medlem af den Kommission, der skulde ordne Forholdene i de ny erhvervede Grevskaber Oldenburg og Delmenhorst. At Buchwalds haardhændede Angreb paa Admi-

nistrationen af Oldenburg har skudt noget over Maalet, er utvivlsomt, men Angrebene har sikkert været dikterede af Omsorgen for Kongens Tjeneste. At der i Kritikken af den oldenborgske Administration har blandet sig nogen personlig Animositet, faar den uheldede Læser af Brevene et bestemt Indtryk af, Kommissionens Medlemmer var ikke Buchwald tiltalende.

Fra tysk og holstensk Side er det blevet gjort gældende, at Buchwalds uvillige Sindelag overfor en stor Del af de indflydelsesrige Personer, bundede i en aristokratisk Foragt for Christian den Femtes stærkt borgerligt prægede Omgang. At de af Buchwald i Brevene til Frederik Ahlefeldt angrebne Magthavere for en overvejende Del hørte til Borgerskabet, kunde nok se ud som et Tilfælde, der lignede en Tanke, men Opfattelsen er dog næppe rigtig, der forlyder intet om et udpræget aristokratisk Sindelag, hos Buchwald, tværtimod, kunde man snarere sige, vi skulle her pege paa, at han efter sin første Hustrus Død ægtede en Kvinde af det allerjævneste Borgerskab, Augusta Marie Schmidt, hvis Fader var Amtsinspektør ved Tremsbüttel Amt. Langt snarere faar man det Indtryk, at Buchwald der, bortset fra hvad han ellers var, var en meget dygtig Kontormand, han havde som gammel Diplomat gennemgaaet en god Skole i saa Henseende, ærgrede sig over den Uorden og det Sjuskeri, den langsommelige Ekspedition, han i mange Tilfælde stod overfor. Man skulde synes, at adskilligt af hvad der staar i Brevene maa have været ubehageligt at læse for Frederik Ahlefeldt, der i sin Egenskab af Landets øverste Embedsmand i nogen Maade rantes af Angrebene. Frederik Ahlefeldt var selv en meget paapassende Embedsmand, der helst udførte saa meget som muligt af Arbejdet selv, hvad hans Svoger godt vidste; der hørte da ogsaa en god Portion Mod til overfor Storkansleren at fremføre saa utilslørede Angreb paa de under ham sorterende Embedsmænd, men Buchwald var intet mindre end bange af sig, hans Valgsprog var »Gjør hvad der er Ret og Pligt og vær ikke bange for nogen,« og meget tyder paa, at Buchwald virkelig har levet i nøje Overensstemmelse med dette Valgsprog, Samtiden havde i altfald den Opfattelse, og adskillige Udtalelser fra Samtidige bekræfter dette. Naar Buchwalds Breve til Frederik Ahlefeldt er fulde af Angreb mod Embedsmænd og kongelige Favoritter, har Hensigten selvfølgelig ikke udelukkende været

at give Galden Luft, men i første Række at gøre Svogeren opmærksom paa de efter hans Mening uheldige Forhold, paa hvilke den, der efter Kongen var Statens øverste Leder, burde raade Bod. Brevene ere fortrinsvis stiledede til Embedsmanden og ikke saa meget til Svogeren, Slægtskabet træder til Dels i Baggrunden, og Tonen i Brevene er yderst underdanig og devot. Angrebene i Brevene rammer langt fra alene Personer, der var Genstand for Uvilje fra Adressatens Side, tværtimod faar flere Frederik Ahlefeldt nærstaaende Personer det glatte Lag, hvilket atter tyder paa Buchwalds modige Karakter, da Svogeren ingeniunde var nogen taalmodig eller facil Mand. Det er ikke altid helt let at finde ud af, hvilke Personer, der omtales i Brevene, da Brevskriveren ofte nøjes med Hentydninger, og Grupper af Personer tages under et, Øgenavnene forudsættes bekendt, det samme gælder kollektive Skældsord, Frederik Ahlefeldt har sikkert i hvert enkelt Tilfælde vidst hvem der mentes.

Blandt dem, der ikke kunde smigre sig med at være i Buchwalds Gunst, men derimod meget yndede af Frederik Ahlefeldt, var Biermann. Man kan ikke lade være med at føle en vis Sympathi for Buchwalds Uvilje mod Biermann, medens man uvilkaarlig undrer sig over, at Frederik Ahlefeldt kunde sætte saa stor Pris paa denne blakkede Herre. Maaske kommer det af, at Frederik Ahlefeldt havde god Nytte af Biermann. Biermann fulgte alle Vegne med Kongen og var altid om ham, og da Storkansleren i en Række af Aar havde benyttet Biermann som en Slags Sekretær og Raadgiver, førte det let til, at Biermann blev Mellemand mellem Christian den Femte og Frederik Ahlefeldt, naar Kongen var fraværende, enten paa Rejser rundt i Riget eller paa Felttog. Det var ogsaa nemt for Frederik Ahlefeldt at lade Biermann komme til sig paa Graasten, naar Gigten og andre Plageaander fængslede ham til Hjemmet, han kunde der diktere Biermann, hvad han vilde have forebragt Kongen. Meget tyder paa, at Frederik Ahlefeldt virkelig har haft en Slags Tillid til den indvandrede Schweizer og har set bort fra hans uhyggelige Hang til at modtage Bestikkelser og fra hans gemene Adfærd overfor Griffenfeld, for hvem Biermann havde krøbet som en Orm, saalænge Griffenfeld var den mægtige. Den bedste Forklaring paa Frederik Ahlefeldts venlige Sindelag overfor Biermann har vi i den Omstændighed, at Biermann var med til

at slutte Traktaten af 1682, i Henhold til hvilken den gottorpske Del af Sønderjylland blev inkorporeret under den danske Krone, han havde været med til at føre Frederik Ahlefeldts Yndlingstanke, hele Sønderjyllands Forening med Danmark, ud i Livet, og de Mennesker, der havde været med til dette, havde Frederik Ahlefeldt vanskeligt ved at bære Nag til.

Det største Bevis paa Sympathi gav Frederik Ahlefeldt Biermann, da han bad denne om at lade sin Søn være med paa den lange Studierejse, Storkanslerens 2 Sønner foretog til Udlandet.

Naar Buchwald havde faaet Animositet mod Biermann, beroede det ikke paa noget impulsivt, de to Mænd havde lært hinanden grundigt at kende under de diplomatiske Forhandlinger, som de i Forening drev i Brunsvig og Berlin, og som vi skulle faa Lejlighed til at komme nærmere ind paa. Men først og sidst var det Biermanns Virksomhed i den oldenborgske Arvesag, der tiltrak ham Buchwalds Fjendskab.

Der er en anden Mand, som Frederik Ahlefeldt godt kunde lide, men som langt fra var yndet af Buchwald, nemlig Gensch. Vi have i et tidligere Kapitel omtalt Gensch i hans Egenskab af Psalmedigter og Udgiver af en Psalmebog, her er det Statsmanden, det drejer sig om. Gensch var blevet Kansler i Oldenburg, straks efter at Danmark havde erhvervet dette Grevskab, og hans Virksomhed som saadan er underkastet den mest sønderlemmende Kritik fra Buchwalds Side. Som Medlem af Undersøgelseskommisionen mener Buchwald at opdage den ene »Slyngelstreg« efter den anden indenfor Grevskabets Administration. Gensch beskyldes for at have ansat kongelige Fogeder, der udsugede og udpinte Beboerne, de til Oldenburg sendte civile og militære Embedsmænd omtales i Brevene som Svindlere og bestikkelige Individuer. Der maa hertil siges, at Gensch nærmest kun af Navn fungerede som Kansler i de tvende nyerhvervede Grevskaber, idet han i sin Funktionstid blev benyttet til en Mængde vigtige Hverv, der krævede hans Nærværelse alle mulige andre Steder, mest i diplomatiske Sendelser. Det var først længe efter Buchwalds Fald, at Gensch eller Breitenau, som han nu hed, og som han benævnes i Brevene, til Stadighed tog Ophold i Oldenburg, hvor han i Henhold til offentlige Vidnesbyrd gjorde god Fyldest.

Det kan ikke ses, hvorledes Frederik Ahlefeldt optog Svogerens hidsige Angreb paa Gensch, men Frederik Ahlefeldt kendte Buchwalds Stilling til Kansleren, da han udnævnte Buchwald til Medlem af den oldenborgske Undersøgelseskommission, der kun rummede to andre Medlemmer. Frederik Ahlefeldts personlige Bemærkninger udenpaa Brevpakkerne fra Kommissionen giver ingen Fingerpeg i saa Henseende.

Der var en Mand, som Frederik Ahlefeldt og Buchwald i Samdrægtighed vare paa Nakken af, det var Conrad Reventlow. Frederik Ahlefeldts Fjendskab til den senere Storkansler er antagelig at føre tilbage til Christoffer Gabel, hvis Datter Grev Reventlow havde ægtet og under hvis stærke Indflydelse han havde staaet i Frederik den Tredjes Tid. Trekløveret Ahlefeldt, Gyldenløve og Griffenfeld var enigt om at faa Reventlow sendt bort fra København, saa snart den gamle Konge havde lukket sine Øjne, saaledes at Reventlow ikke skulde faa Tid til at vinde Indflydelse paa Christian den Femte, man sørgede for at faa ham sendt som Amtmand til Haderslev, men Reventlow skulde snart naa frem til Magt og Indflydelse. For Buchwalds Vedkommende skrev Uvenskabet sig fra den oldenborgske Sag, der skaffede ham saa mange Uvenner paa Halsen.

Frederik Ahlefeldt havde andre og mere reelle Grunde til at være fjendtlig stemt mod Reventlow, der gik ham i Bedene paa det Omraade, hvor Storkansleren var mest hjemme, nemlig i Udenrigspolitikken. Det lykkedes dog Frederik Ahlefeldt at holde Reventlow Stangen og at forhindre hans Bestræbelser for at faa Kongen til at blande Danmark ind i en ny Krig med Sverig, efter at den skaanske Krig var overstaaet. Reventlows Indflydelse var i stadig Stigen de sidste Aar Frederik Ahlefeldt levede, da denne paa Grund af Sygdom hyppigt maatte holde sig borte fra Forretningerne, man ventede derfor, at Reventlow skulde blive Ahlefeldts Efterfølger som Storkansler, men han blev det først ved Christian den Femtes Død.

Der var ogsaa den skønneste Enighed mellem Frederik Ahlefeldt og Buchwald om at fordømme Storkanslerens Svoger og Efterfølger som Statholder i Hertugdømmerne, Ditlev Rantzau. Vi have i et tidligere Kapitel omtalt Frederik Ahlefeldts skarpe Kritik af Svo-

gerens. Embedsførelse, en Kritik, der faar en betydelig skarpere Form i Buchwalds Breve, Buchwald yndede at bruge stærkere Udtryk for Begejstring eller Vrede end Frederik Ahlefeldt, der var mere behersket i sine Udtryksformer, men i Virkeligheden mere temperamentsfuld end Buchwald.

Vi have i det foregaaende Bind indgaaende omtalt den indvandrede Hollænder, Petkum, der blev dansk Ministerresident i London. Frederik Ahlefeldt nærede den dybeste Foragt for denne Mand, der omtales med en lignende Foragt af Buchwald i Brevene til Storkansleren. Paa det Tidspunkt, da Buchwald skrev om Petkum, var denne langt fra i Kridthuset hos Christian den Femte, idet han ligesom Buchwald »monerede« for at faa sit Tilgodehavende betalt.

I sine Breve til Frederik Ahlefeldt klager Buchwald ustandselig over Skatterne, og over Uordenen i Statens Finansstyrelse, der giver sig Udslag blandt andet i den for Buchwald ubehagelige Omstændighed, at Embedsmændene ikke faar deres Lønning og Tilgodehavende udbetalt i rette Tid, ligeledes klager han over Smøleriet i Kancelliet, der giver Embedsmændene sene eller slet ingen Svar. Kancelliet var for saa vidt sagesløst, som Statskassen var i en permanent Pengeforlegenhed, fremkaldt ved de foregaaende Krige og ved det stadige Krigsberedskab, som det fjendtlige Forhold til Holsten—Gottorp fremkaldte. Med bidende Spot omtaler Buchwald Statens Maade at dække sine Kreditorer paa ved at overlade dem Jordegods, hvis ringe Værdi Buchwald kendte af Erfaring fra sine egne Godser, der ofte omtales som blot en Kilde til Udgifter paa Grund af deres synkende Værdi og de stigende Skatter. Buchwald anslaaer en Tønde Hartkorn til en Gennemsnitsværdi af 10 Rigsdaler. Buchwald taler om, at Embedsmændene ikke er de eneste, der har Penge til Gode af den kongelige Kasse, ogsaa Privatpersoner er mellem Skyldnerne.

Sine Angreb paa den efter hans Mening slette Finansstyrelse concentrerer Buchwald om Lederen af Monarkiets Finanser, den fra Sønderborg stammende Overrentemester Brandt. Da Brandt sørgede for Kongens private Kasse og tillige havde Krigskassen under sig, kunde det ikke være anderledes, end at han jævnlig kom i Berøring med Monarken, og da han havde faaet sin indflydelses-

rige Stilling gennem Kongens specielle Yndling, den af Buchwald ilde lidte Hahn, bidrog dette til at nære Buchwalds Uvilje mod »Oberzahlmesteren«.

At bringe Orden i den danske Stats Finanser var mere end der kunde forlanges af et Menneske, men det kan dog med Rette indvendes mod Brandt, at han ingen Forsøg gjorde paa at faa Statens Udgifter nedbragte. Da Brandt kom til, havde man udtømt den Kilde, der randt fra det store Krongodssalg, og man maatte se at faa noget ind gennem forøgede Skatter, et Middel, der viste sig uanvendeligt som Følge af den almindelige Forarmelse. Det næste Middel, Brandt benyttede, var at følge adskillige tyske Fyrsters Eksempel ved Salg af danske Soldater til England. Ogsaa ved denne Lejlighed synes Brandts Evner at have svigtet, for medens flere tyske Fyrster skovlede Penge ind ved denne rationelle Menneskehandel, var det meget smaat hvad Danmark fik ud af det. Christian den Femte maatte meget mod sin Vilje lade Brandt falde, da han indsaa, at den ham saa tiltalende Mand ikke formaaede at udfylde sin Plads.

Det lykkedes Christian den Femte at faa en udmærket Erstatning for Brandt i en Mand, der var Genstand for Buchwalds ubetingede Sympathi. Denne Mand var Christian Plessen, der løftedes op i Overrentemesterens Stilling af noget i de Tider højst udsædvanligt, en Art Folkestemning, ligesom det var en udbredt Opinion, der fordrev Peter Brandt. Opinionen var noget uretfærdig mod Brandt, der i hvert Fald var hæderlig og ubestikkelig og sikkert gjorde hvad han kunde. Men Forholdene, der under Plessens Styrelse udviklede sig til at blive letterè, var for vanskelige i den Tid, Brandt ledede Monarkiets Finanser.

Buchwalds Irritation kom i nogen Maade ogsaa af, at han havde faaet Brandt paa nærmere Hold, idet denne var blevet Amtmand i Tønder, der ikke laa langt fra Buchwalds Godser. Plessens Ud-nævnelse til Præsident for Rentekammeret kom dog først efter Buchwalds Fjernelse fra Statstjenesten og efter Frederik Ahlefeldts Død, og naar han omtales her, er det fordi hans Navn ofte gaar igen i Storkanslerens Korrespondance med Svogeren.

Baade Plessen og Buchwald havde fra først af staaet Christian den Femtes Broder Jørgen meget nær, og Buchwald arbejdede

ivrigt for Prinsens »Etablering«. Under sin Sendelse til Brunsvig, en Sendelse, vi senere skulle komme tilbage til, arbejdede Buchwald paa at skaffe Jørgen en Brud i Hertugen af Lyneborg—Celles Datter, en af Europas rigeste Arvinger. Til Buchwalds store Ærgrelse modsatte Sophie Amalie sig denne Forbindelse, og i Brevene til Frederik Ahlefeldt giver Buchwald sin Irritation paa Enkedronningen Luft i Udtryk, som intet lader tilbage i Retning af Tydelighed.

Naar Sophie Amalie vendte det døve Øre til Buchwalds Ægteskabsplaner, var det, fordi hun havde andre Projekter med sin Yndlingssøn. Enkedronningen havde haft den fra et statsretsligt Synspunkt saare mærkelige Ide, at Jørgen og ikke Christian burde være Konge af Danmark og Norge, eftersom han var født, efter at Frederik den Tredje var blevet Konge. Nu vinkede et ganske anderledes glimrende Ægteskab, nemlig med den engelske Tronarving Anna. Inden de brunsvigske og engelske Ægteskabsplaner vare komne frem, havde der været Tale om at gøre Jørgen til Polens Konge ved Kong Michaels Død. I Polen, hvor man meget ønskede, at den danske Prins skulde bestige Landets Trone, forlangte man, at han skulde ægte Enkedronningen, hvilket Jørgen sikkert ogsaa var gaaet ind paa. Men de polske Planer strandede paa Jørgens Utilbøjelighed til at gaa over til den katolske Kirke.

Ved Ægteskabet mellem Jørgen og den senere regerende Dronning Anna kom Buchwald til at spille en Hovedrolle, idet han blev sendt til London for paa Prins Jørgens Vegne at fri til den engelske Tronarving, og i 1683 fulgte han Prinsen til London for at afslutte Ægteskabskontrakten. Som Jørgens intimeste Ven og højt betroede Mand var Plessen naturligvis med paa denne Ekspedition, og medens Prinsens øvrige danske Følge efter den engelske Regerings bestemte Forlangende blev sendt hjem igen, fik Plessen Lov til foreløbig at blive hos sin prinselige Ven. Buchwald blev en Tid boende i London som en Slags privat Repræsentant for den danske Konge, og for at støtte Jørgen under de for ham nye og saa vanskelige Forhold. Buchwald, der var en dreven Diplomat, forstod at holde det gaaende med det engelske Hof og med Regeringen derovre; Plessen derimod fik straks mange Vanskeligheder, og det viste sig formaalstjenligt, at Buchwald var blevet i

PRINS JØRGEN

**ORIGINAL PAA TRANEKLEI, SKENKET AF PRINS JØRGEN TIL
STORKANSLEIENS ÆLDSTE SØN**

London for at udjævne Vanskelighederne. Det var da ogsaa til ham, Hoffet henvendte sig, da man fik den Opfattelse, at Plessen støttede Prinsgemalen i hans Klager over, at han ikke kunde ordne forskellige private Forhold efter sit eget Hoved, blandt andet ikke sammensætte sin nye engelske Hofstat, saaledes som det passede ham. Den, der mest højlydt gjorde sig til Tolk for den Anskuelse, at Plessen stod bag ved Prins Jørgens Klager og pustede til Ilden, var Prins Jørgens Svigerfader, Hertugen af York, den senere Jakob den Anden, der personlig henvendte sig til Buchwald i dennes Egenskab af Christian den Femtes Repræsentant og forlangte af ham, at han skulde sørge for, at Grev Plessen blev sendt tilbage til Danmark. Englændernes Animositet mod Udlændinge i Almindelighed gjorde sig ogsaa gældende ved Siden af de mere reelle Aarsager, hvad Buchwald var ganske klar over, han forsøgte at mægle, men uden Resultat. Af Buchwalds Breve synes det at fremgaa, at ogsaa Annas ældre Søster Marie af Oranien blev blandet ind i Familietvistighederne, Buchwald skriver saaledes til Frederik Ahlefeldt, at han maa lægge Hjemvejen fra London til Danmark over Holland »for at bringe Hilsen til Prinsessen af Oranien fra Prinsesse Anna.« Plessen maatte forlade England, og Hertugen af York skrev til København med Anmodning om, at Kongen vilde forbyde ham oftere at aflægge Besøg i London. Det lykkedes dog ikke Hertugen at udelukke Plessen fra Forbindelsen med Jørgen, Karl den Anden, der havde overført noget af sit gamle Venskab for Frederik den Tredje til dennes 2 Sønner, vilde ikke hindre de for Prinsgemalen saa kærkomne Besøg af Plessen, der da ogsaa flere Gange kom til London, medens Karl den Anden levede. Under Jakob den Andens Regering maatte Besøgene af gode Grunde ophøre, men den nye engelske Konge Vilhelm af Oranien vilde gerne vise sig venlig overfor sin Svoger, der havde taget hans Parti og svigtet sin Svigerfader, og Plessen fik atter Lov til at gæste London. Det taler i høj Grad til Fordel for Plessens Karakter, at han trods alt tilskyndede Jørgen til at staa paa sin Svigerfaders Parti, han misbilligede Jørgens Overgang til Vilhelm af Oranien, idet han, ikke med Urette, betragtede det som et Forræderi mod den retmæssige Konge, som Prinsen desuden stod i dyb Taknemmelighedsgæld til. Plessen viste i Ulykkens Dage sin Medfølelse for den fordrevne

Kong Jakob og aflagde ham et Besøg i hans Exil i Haag. Ved Vilhelm af Oraniens Kroning som engelsk Konge var Plessen officielt til Stede i London og fungerede desuden som Danmarks Gesandt ved det engelske Hof i en Tid, hvor der var Vacance. Hjemme bestyrede Plessen Prins Jørgens Jordegods og Privatformue, og naar man tager i Betragtning, at han som Peter Brandts Efterfølger gjorde det hartad utrolige Kunststykke at bringe de danske Statsfinancer paa Fode, medens han samtidig lettede Skattetrykket for Landboerne, vil man kunne slutte, at Prins Jørgens Financer florerede under Vennens Administration.

I den Tid, Buchwald opholdt sig i London, herskede der uafbrudt Stridigheder mellem Kongefamilien og Regeringen, noget, der præger Indholdet af hans Breve til Frederik Ahlefeldt. Da Buchwald kom til London, var Hertugen af York bleven rehabiliteret efter den halve Landsforvisning, i hvilken han et Par Aar i Forvejen havde levet. Hertugens Bortdragen til Bryssel var fremkaldt af Folkestemningen, man kunde ikke tilgive Tronsfølgeren hans Overgang til Katholicismen, den Popularitet, han havde vundet ved med stor Dygtighed at bringe den engelske Flaade i en god Stand, og ved sin Sejr over den hollandske Admiral Opdam, som Buchwald i Brevene til Frederik Ahlefeldt kalder Wassenaer efter et Admiralen tilhørende Gods, var ganske forðunstet. Medens Buchwald opholdt sig i London, indtog Hertugen dog en fremragende Stilling i Kraft af sin Indflydelse paa Karl den Anden, der var tilbøjelig til at lade sig lede af sin Broder. Det var endog lykkedes York at blive udnævnt til Admiral i den engelske Flaade, skønt Testakten forbød Katholikkens Udnævnelse til Embeder i den engelske Stat. Jakob kunde bevare sin Magt og Indflydelse, skønt Underhuset vilde have ham udelukket fra Tronfølgen, thi ikke alene Kongen men hele Overhuset holdt paa ham, samtlige Lorder vare gode Legitimister. Han naaede da ogsaa at blive Konge, men Herligheden varede kun 3 Aar. Grunden til Jakob den Andens Forjagelse var den, at han tre Aar efter sin Tronbestigelse fik en Søn, der ved sin Fødsel var den retmæssige Tronfølger, og som man i England var klar over vilde blive opdraget til Katholik. Denne Arvings Fødsel var ogsaa en Streg i Regningen for den danske Kongefamilie, der havde ladet Jørgen ægte Prinsesse Anna i den

JACOB II AF ENGLAND

MALERI AF G. KNELLER I NATIONAL PORTRAIT GALLERY, LONDON

Her Royal Highness of Princess of Denmark

Kneller. Pinx.

J. Smith fecit

E. Cooper sc.

DRONNING ANNA AF ENGLAND
KØBBERSTIK AF E. COOPER EFTER MALERI AF G. KNELLER

faste Tro, at hun engang skulde blive regerende Dronning, naar den ældre barnløse Søster Marie var død. Annas Moder, Anna Hyde, den berømte engelske Statsmand Jarl Clarendons Datter, havde opdraget den præsumptive Tronarving til en overbevisningstro Lutheraner, hvilket havde beroliget Folkestemningen i England, hvor man slog sig til Taals med, at England efter Jakob den Andens Død atter vilde faa et lutheransk Statsoverhoved. Men Jakobs anden Gemalinde, Marie Beatrice af Modena, var ikke mistænkt for at ville gøre sine eventuelle Børn til Lutheranere. Til alt dette kom, at man i England fik den Ide, at det ikke forholdt sig rigtigt med den paastaaede Barnefødsel hos Kongeparret, man troede fuldt og fast, at Jesuitterne havde understykket et Barn. Grunden til denne Antagelse hvilede udelukkende paa det Ræsonnement, at den 50-aarige Konge i en lang Aarrække havde levet i et barnløst Ægteskab. Den ganske urimelige Fabel var meget udbredt i det egentlige England, medens man i det katholske Irland og i Skotland betragtede Prinsen af Wales' Fødsel som et Mirakel, en Opfattelse, der blev støttet fra Pavemagtens Side. Det er et smukt Træk fra Christian den Femtes Side, at han, da Vilhelm af Oranien gik i Land i England med en Hær for at sikre sin Hustru og navnlig sig selv Englands Krone, tilskyndede sin Broder til at bevare Troskaben mod den retmæssige Konge, skønt Jakob den Andens Bevarelse af Tronen vilde betyde, at Anna aldrig kunde komme til Magten i England. Det gjorde langt fra det bedste Indtryk i England, at Vilhelm af Oranien vilde vinde Tronen for sig ved Hjælp af tyske Lejetropper, men den snu Hollænder vidste at besnakke den bevægelige Hob ved Løfte om politisk Frihed og ved en Erklæring om, at det skulde undersøges, hvorledes det forholdt sig med Prinsen af Wales' Fødsel. Til at begynde med fulgte Jørgen og Anna Kongen, men svigtede ham og gik over til Svogeren under Pres af den senere saa berømte Kriger Hertugen af Marlborough, der i Forbindelse med sin intrigante Hustru, Prinsesse Annas Overhofmesterinde, havde faaet megen Magt over Ægteparret. Denne Indflydelse blev modarbejdet af den danske Gesandt, Frederik Gersdorf, der ivrig tilskyndede Prinsen til at staa fast ved sin Svigerfader, men forgæves.

Samtidig med Buchwald opholdt Storkanslerens ældste Søn,

Frederik Ahlefeldt, sig i London, hvor han befandt sig i en særlig Sendelse fra Christian den Femte for at overbringe Kongens Lykønskning i Anledning af Prins Jørgens Bryllup. Storkanslerens Søn var dengang kun 21 Aar, men forstod alligevel til Trods for sin unge Alder at optræde med verdensmandsmæssig Sikkerhed, en Evne, han ikke havde taget i Arv fra Fremmede. Buchwald gør den unge Mand til Genstand for hyppig Omtale i sine Breve til Storkansleren, hvem han gør opmærksom paa, at Sønnen er en Flottenheimer, der bruger lovlig mange Penge. Dette synes ikke at gøre noget synderligt Indtryk paa Storkansleren, men Buchwald har da ogsaa vidst at indsukre Pillen, idet han bemærker, at Frederik Ahlefeldts Søn optræder paa en til Situationen passende Maade. Den unge Ahlefeldt gjorde Lykke i den engelske Hovedstad, hvor hans Faders lange Ophold endnu ikke var glemt, navnlig havde Karl den Anden bevaret Mindet om den Mand, der bragte de dansk-engelske Forhandlinger til en god Afslutning, Storkanslerens Søn var saaledes paa Forhaand sikker paa en god Modtagelse. Til det gode Indtryk, Grev Ahlefeldt gjorde i London, bidrog naturligvis ogsaa det, at man vidste, at han som sin Faders Søn var meget yndet af den danske Konge. Desuden havde Frederik Ahlefeldt arvet sin Faders smukke Ydre og hans udprægede Kvindetække. Buchwalds Udtalelser om det gode Indtryk, den unge Ahlefeldt gjorde i London, bekræftes af Christian Lente, hvis Navn vi ofte møder i Buchwalds Korrespondance med Frederik Ahlefeldt. Christian Lente, Søn af Frederik den Tredjes Kansler, var Gesandt i London omkring de Aar, hvor Prins Jørgen kom til England som Brudgom.

Foruden de alt nævnte bliver mange andre danske ledende Personer mere eller mindre venligt, især mindre venligt, omtalte i Buchwalds Breve, de nævnes baade enkeltvis og kollektivt, i sidste Tilfælde benytter Buchwald Udtryk som »Banden«, »Kabalen«. Disse, kun paa kvalificeret Agtelse tydende Betegnelser, gælder i Særdeleshed om Biermann, Brandt, Holstein, Jessen og Vibe, og det var særlig det, der krænkede Christian den Femte, da han senere fik Lejlighed til at gøre sig bekendt med Buchwalds Breve til Frederik Ahlefeldt, at man kunde driste sig til at kritisere hans betroede Mænd.

STORKANSLERENS ÆLDSTE SØN
ORIGINAL PAA TRANEKJÆH

Naar Buchwald ikke kunde lide Michael Vibe, maa Grunden søges i den Omstændighed, at Vicekansleren var nøje knyttet til Statholderen i Hertugdømmerne, Ditlev Rantzau, hvis Embedsvirksomhed Buchwald var saa misfornøjet med.

Jessen var Chef for det tyske Kancelli og fik efter Frederik Ahlefeldts Død stor Indflydelse paa Udenrigspolitikken. Naar Jessen ikke var yndet af Buchwald, maa det vist nærmest søges i hans uvenlige Forhold til Plessen, af hvem Buchwald var en svoren Tilhænger.

Liliencron, Meyer og Hahn nævnes ikke udtrykkelig i Brevene som hørende til »Kabalen«, men man faar dog det Indtryk, at Buchwald anser dem for at befinde sig ude i Kabalens Peripheri.

Naar Buchwald havde et Horn i Siden paa Liliencron, forekommer det ret plausibelt, Liliencron var i Virkeligheden ikke et Haar bedre end Ulfeldt, han havde blot mere Held med sig, men naar Ulfeldt af Eftertiden med Rette er bleven stemplet som Landsforræder, er det ubegribeligt, hvorfor Liliencron har faaet et saa langt skaansommere Eftermæle, Ditlev Ahlefeldt generede sig da heller ikke for at betegne ham med det Navn, der rettelig tilkom ham. Liliencron hed oprindeligt Martens og var Søn af en Købmand i den sønderjyske Landsby Bredsted og svang sig op til at blive Generalauditor, men midt under Svenskekrigen gik han i samme Egenskab over i svensk Tjeneste. Et Par Aar efter Freden i København fik Liliencron Tilgivelse og traadte ind i det danske Diplomati og blev Gesandt i Wien, hvor han arbejdede med den oldenborgske Arvesag. Desuden søgte Liliencron at faa Kejseren til at overlade Danmark Elbtolden, men trods Gesandtens Anstrengelser lykkedes det ikke at faa dette Ønske opfyldt, Hensynet til Hamborg gjorde sig gældende.

Henning Meyer var nær beslægtet med Griffenfeld og stærkt protegeret af ham, paa nærværende Tidspunkt var Meyer Gesandt i Paris, hvor hans Hustru, Griffenfelds Kusine Kirstine Skrøder, spillede en stor Rolle i Selskabslivet.

Vincens Hahn har faaet et meget daarligt Eftermæle, til Dels med Rette. Naar han er blevet kaldt en indvandret kongelig Yndling og tysk Lykkeridder, beror det dog paa en Forvanskning af Kendsgeringerne, idet Hahn var blevet bragt til Danmark som 6aarigt Barn.

Hahn er blevet mest kendt ved det overstrømmende Venskab, Christian den Femte nærede for ham, og den yderst vindskibelige Maade, hvorpaa Yndlingen udnyttede dette Venskab, ved sin tidlige Død svømmede han formelig i Gods og Guld; da han begyndte sin Karriere ved Frederik den Tredjes Jagtvæsen, ejede han ikke en Skilling. I sine Breve taler Frederik Ahlefeldt udelukkende med Velvilje om Hahn; i en Skrivelse til Biermann forekommer saaledes følgende: »Jeg ved, at ingen holder mere af Kongen og er ivrigere for hans Vel end Hahn; jeg er derfor sikker paa, at han ikke vil tage mig det fortrydeligt, naar jeg beder ham om at vaage over Kongen, det er ligesaa vigtigt for Hahn som for os andre at bevare Kongens Liv, og han kan derved allerbedst vise sin Iver for Kongen og Staten. Jeg har skrevet om Sagen til bemeldte Hahn og beder Eder om fra Tid til anden at minde ham derom.«

~ Kongens Halvbroder Ulrik Frederik Gyldenløve omtales jævnligt i Brevene, blandt andet i Forbindelse med den Øverstkommanderende for den danske Hær, de Roye, som det lykkedes Gyldenløve at faa afsat. Buchwald havde Lejlighed til at træffe Gyldenløve, der gjorde hyppige Ophold i Holsten paa Gennemrejse til Oldenburg for at se til sin Svigerfader Grev Anton af Aldenburg. Gyldenløve nævnes ikke altid med Navn i Brevene, men omtales som »Hans høje Excellence« eller »Den høje Excellence«, det var en Titulatur, der var blevet ham skænket kort Tid efter hans Udnævnelse til Greve, og som han almindelig benævnedes med i Omtale, saa vidste Folk altid, hvem der mentes. Gyldenløve benævnedes ogsaa paa den Tid den »gamle« Gyldenløve i Modsætning til Christian den Femtes Søn, der blev kaldt for den »unge« Gyldenløve; som den regerende Konges Søn indtog sidstnævnte en fornemmere Stilling end den afdøde Konges Søn.

Den i Brevene gentagne Gange omtalte Grev Wedel er Gustav Vilhelm Wedel-Jarlsberg, der paa mødrene Side var en Ahlefeldt. Paa den her omhandlede Tid var han i Færd med at overtage det af Griffenfeld oprettede norske Grevskab, der blev købt af Wedel og benævnet Jarlsberg. Kort Tid forinden havde han været Fører for de danske Tropper i Holsten, senere blev han udnævnt til Statholder i Oldenburg.

I Buchwalds Korrespondance med Frederik Ahlefeldt er der

selvfølgelig Tale om adskilligt andet end den oldenborgske Kommission og Christian den Femtes Raadgivere. Buchwald drøfter det Spørgsmaal, som i saa høj Grad opfyldte baade ham selv og Storkansleren, hvorledes man kunde komme Gottorp til Livs, begge Korrespondenter var Helstatsmænd til Fingerspidserne og vilde have hele Sønderjylland, eventuelt Holsten, ind under den danske Krone. Kongens nærmeste Omgivelser vil opnaa dette Maal gennem en Krig, hvilket stemmede overens med den krigslystne Konges personlige Ønsker, men det lykkedes dog Frederik Ahlefeldt at faa Planerne forpurrede, og efter Storkanslerens Raad nøjedes man med at slutte en Traktat med Frankrig, hvem man lovede Støtte i Krig, mod Subsidier til Statskassen. Frederik Ahlefeldt fulgte i det hele taget i al den Tid, han var Indehaver af Statens højeste Embede, den af Griffenfeldt afstukne Linje, at bevæge Christian den Femte til at afholde sig fra Krig. Buchwald deler Frederik Ahlefeldts Irritation mod Krigspartiet, han var ligesom Svogeren klar over, hvor vanskeligt det vilde være at erhverve Gottorp ved Hjælp af en Krig, Gottorp havde meget formaaende Venner, saaledes ikke alene den romerske Kejser, men saa godt som alle Rigets Fyrster. Buchwald er ligesom Storkansleren ivrig for at opnaa Elbtolden og i Forbindelse dermed at faa Hamborg ind under dansk Lenshøjhed, men begge Dele stred imod det romerske Riges Ønsker.

Mange private Spørgsmaal bringes paa Bane i Brevene. Buchwald stræber saaledes efter at være Svogeren behjælpelig med at skaffe passende Partier til hans Døtre, Buchwald synes dog ikke at have Held med sig, idet de foreslaaede Bejlere ere Katholikker og af den Grund uacceptable for Storkansleren, der ellers ligesom Buchwald var liberal i religiøs Henseende, men til at overvinde alle de Besværligheder, eventuelle katholske Svigersønner vilde kunne forvolde, strakte Frederik Ahlefeldts religiøse Frisind ikke.

Vi hører de samme Klager som dem, Frederik Ahlefeldt selv plejer at udstøde, naar han skal trodse Gigt og Nyregrus og i alskens Vejr foretage tjenstlige Rejser. Buchwald besværer sig ogsaa over det selskabelige Liv med dertil hørende Drikkeri, som man vil have ham med til under hans tjenstlige Rejser, og som han ikke vil indlade sig paa af Hensyn til sit skrøbelige Helbred. Naar man tager i Betragtning, at Buchwald naaede den høje Alder af 77 Aar, har

man vanskeligt ved at tage hans stadige Klager over Helbredet alvorligt, navnlig naar han, inden han har naaet en Alder af 60 Aar, i Brevene til Storkansleren fremstiller sig selv som en Mand, der allerede gaar paa Gravens Rand. Endnu mere hjerteskrærende lyder Klagerne, naar Buchwald, der var Kurator for det adelige Frøen-kloster i Itzeho, fortæller Frederik Ahlefeldt, hvorledes Klosterdamerne idelig ligger i Hæarene paa hinanden.

Alle Buchwalds mange Breve til Frederik Ahlefeldt kom for Dagens Lys i 1686, idet den Kommission, der skulde gennemgaa Storkanslerens efterladte Papirer, gjorde de Styrende opmærksomme paa de her omhandlede Breve. Her var en mere end velkommen Lejlighed for Fjenderne til at tage Hævn over Buchwald, om hvem man vidste, at han var en meget skarp Kritiker af Landets Styrelse. Brevene blev forelagt Christian den Femte, der blev højlig opbragt over, at en af hans Undersaatter kunde skrive saaledes om Kongens betroede Mænd og Raadgivere og vovede at laste Landets Styrelse. Nogen direkte Kritik af Kongens Handlinger kan ikke findes i Brevene, vil Buchwald antyde noget i denne Retning, foretager han Omskrivninger, det kan saaledes hænde, at han kalder Kongen »Hr. Christian«, naar han er utilfreds med en eller anden af Kongens Handlinger. Knap saa forsigtig er Brevskriveren i sin Omtale af Kongens officielle Maitresse. Christian den Femte havde ofte for Skik at tage Grevinden af Samsø med paa sine Rejser rundt i Landet, og det ses af Brevene til Frederik Ahlefeldt, at Grevinden ogsaa var med paa Turene i Hertugdømmerne. Hendes Nærværelse var ilde set blandt Hertugdømmernes Adel, dels fordi man fandt hendes Optræden ved Kongens Side som en Art Medhustru usømmelig, dels fordi man havde Medlidenskab med Dronningen, der maatte blive siddende i København, medens »la maitresse en titre« indtog hendes Plads. Naar Buchwald aldrig nævner Kongens Elskerinde ved Navn, men kun bruger Udtrykket Grevinden, er det ikke af Forsigtighenssyn, men fordi bemeldte Dame ligesom senere Grevinde Danner saa godt som altid blev omtalt under den Form; naar nogen sagde Grevinden slet og ret, vidste man altid, hvem det drejede sig om. Det ses af Brevene, at Christian den Femtes naturlige Søn, Christian Gyldenløve, fulgte sine Forældre paa Rejserne til Hertugdømmerne, hvor Buch-

wald fik Lejlighed til at tage sig af ham. Stamfaderen til Slægten Danneskjold-Samsø var 10 Aar gammel, da han besøgte Buchwald i Itzehoe, men var ikke desto mindre dengang allerede Stiftamtmand i Bergen og Chef for det norske Postvæsen, som man ser, begyndte Christian Gyldenløve sin glimrende Carrière i god Tid.

Kongen fandt, at en Kritik af hans Raadgivere var et formasteligt Angreb paa Kongen selv. Straffen udeblev da heller ikke, Buchwald faldt i den dybeste Unaade og mistede sine Embeder, derefter flyttede han til Hamborg, hvor han endnu levede mange Aar. Naar man betænker, at det drejede sig om Privatbreve, og at meget er skrevet i en Stemning der er fremkaldt af Overarbejde og Mismod, synes det meget smaaligt af Christian den Femte at tage i den Grad paa Veje i Anledning af disse Breve.

Inden Buchwald var bleven valgt til Medlem af den oldenburgske Kommission, havde han haft adskillige diplomatiske Hverv. Ved Siden af sin Virksomhed i Kongens Tjeneste havde Buchwald ogsaa et betydeligt Arbejde med Administrationen af sine Godser, af hvilke han ejede ikke saa ganske faa. Fra Faderen arvede han Godserne Stegen og Jersbeck, senere erhvervede han de ligeledes holstenske Godser Olpenæs og Schönhagen. Buchwalds langvarige Sendelser til Udlandet gik dog meget ud over hans Godser, hvis Styrelse maatte overlades til andre, han klager da ogsaa i Brevene til Frederik Ahlefeldt over, at det er galt med Indtægterne af Godserne og med Finanserne i det hele taget.

Det første Skridt paa Embedsstigen var Stillingen som Landraad i Hertugdømmerne, der tildeltes Buchwald det Aar, den første Svenskekrig begyndte, og to Aar efter fulgte en diplomatisk Sendelse til de brunsvigske Fyrster. Da Krigslykken havde vendt sig, og den afslaaede Storm paa København og Sejren ved Nyborg havde af tvunget Omverdenen Sympati og Respekt for Danmark, vilde Frederik den Tredje forsøge at faa Dronningens brunsvigske Slægtninge til at slippe Sverig og gaa med Danmark, og sendte i den Anledning Buchwald sammen med Medlem af Rigsraadet Otte Krag ned til Celle, hvor de to Afsendinge skulde forhandle med de lyneborgske Fyrster. Sendelsen gav dog intet Resultat. De to Gesandter drog fra Celle til Holland, hvor man haabede, at den

noget lunkne Forbundsfølge skulde gøre noget virkelig for Danmark. Buchwald og Otte Krag sporede den største Velvilje hos selve den hollandske Befolkning, hvis Beundring for Sejren ved Nyborg havde givet sig de forskelligste Udslag, blandt andet havde man givet et nyopført Dige Navnet Fyn, for at det kunde minde om Hollændernes Beundring for Vaabendaaden ved Nyborg. Men Folkestemningen i den hollandske Republik havde ingen Indflydelse paa de Styrende i Landet, Jan de Witt vilde holde sig til England og Frankrig, der efter Karl Gustavs pludselige Død ikke mere ængstede sig for, at Sverig skulde blive for mægtigt. Nu var der ikke mere Grund til Ængstelse for en svensk Erobring af Danmark og den deraf følgende ogsaa for Holland saa frygtede Konsekvens, Øresund som mare clausum. Nu var Vestmagterne, Holland indbefattet, mere bange for en Svækkelse af Sverig, noget navnlig Frankrig var en bestemt Modstander af, da denne Stat vilde have Sverigs Støtte mod Kejseren. Det er højst sandsynligt, at Danmark uden Vestmagternes Indblanding kunde have opnaaet bedre Fredsbetingelser af Sverig, hvis Formynderregering fremfor alt ønskede Fred, selv om det skulde ske gennem store Indrømmelser. Denne Tingenes Tilstand gjorde Stillingen meget vanskelig for Buchwald og Otte Krag under Forhandlingerne i Haag. En god Støtte havde de tvende danske Afsendinge i den brandenborgske Gesandt, der var lige saa ivrig for en for Danmark gunstig Fred som selve de to danske Gesandter. Bag denne Iver fra brandenborgsk Side laa Tanken om at erhverve Svensk Pommern, noget Frankrig absolut ikke vilde gaa med til, da det hørte til dets Program at svække det tyske Rige. Buchwald og hans Kollega kunde derfor ingen Vegne komme med de Witt, der i tykt og tyndt fulgte England og Frankrig. Det blev derfor Hannibal Sehested, der maatte klare Situationen og skaffe Danmark Freden i København.

Under den skaanske Krig var Buchwald først Gesandt i Berlin, og i Krigens to sidste Aar hos Fyrsterne af Brunsvig-Lyneborg, som det lykkedes ham at holde fast ved Forbundet med Danmark. Det havde ingenlunde været let at knytte de brunsvigske Stater til Danmark, en Tilknytning Frederik Ahlefeldt lige til sin Død med Ihærdighed arbejdede for at bevare. Det diplomati-

ske Spil vanskeliggjordes ved det meget, som laa Danmark og Brunsvig imellem. Der var først og fremmest det evindelige gottorpske Spørgsmaal. Hermed havde det følgende Sammenhæng: Fyrsten af Brunsvig-Kalenberg stiledede efter Kurfyrsteværdigheden, og det var ingenlunde nogen behagelig Tanke for Danmark at skulle have en mægtig nordtysk Stat som nærmeste Nabo til Monarkiet. Danmarks Uvilje mod Brunsvig-Kalenbergs ærgerrige Planer drev Fyrsten over mod Gottorp. Kalenberg eller Hannover, som det begyndte at kalde sig, ønskede Gottorp mægtigere, for i denne Stat at have en Stødpude mod Danmark.

Foruden Stillingen til Gottorp var der et andet Spørgsmaal, der traadte i Vejen for et intimere dansk-brunsvigsk Venskab, og det var Arvekravene paa Sachsen-Lauenborg. Det lauenborgske Spørgsmaal var allerede rejst, medens Frederik Ahlefeldt ledede Danmarks Udenrigspolitik, men skulde først finde sin Løsning efter hans Død.

Sachsen-Lauenborg var oprindelig en Del af Henrik Løves Arv og tilhørte fra 1260 til 1689 som Hertugdømme en Sidelinie af det welfiske Hus. Da den sidste Hertugs Død nærmede sig, opstod der Arvestridigheder mellem Christian den Femte og Hertugen af Brunsvig-Celle; det kom virkelig til Krig mellem Danmark og Celle, men Striden blev hurtigt bilagt ved Mægling af forskellige nordtyske Fyrster i Forbindelse med Sverig og Frankrig. Georg Vilhelm af Celle besatte nu Lauenborg og blev af Kejseren godkendt som Hertug. Et Par Aar efter Georg Vilhelms Død blev Lauenborg forenet med Hannover under Kong Georg den Første af England. I 1806 erobrede Frankrig Lauenborg, der ved Wienerkongressen tildeltes Preussen, som det følgende Aar overlod det til Danmark mod at faa Svensk-Pommern i Bytte, Danmark havde faaet Svensk-Pommern som Erstatning for Norge.

I 1681 betroedes der Buchwald en ny Sendelse til Berlin, hvor han skulde slutte Forbund med Brandenburg. Efter et halvt Aars Forhandlinger lykkedes det Buchwald at faa Sagen ført til Ende, og Kurfyrst Frederik Vilhelm gik med til et tiaarigt Forbund med Danmark. Det gamle Forhold til Brandenburg var paa det Tidspunkt ved at løsnes, efter at Danmark var traadt Sverig nærmere, en Tilmærmelse, der besegledes ved Karl den 11's Ægteskab med

Christian den Femtes Søster Ulrikka Eleonora. Da Sverig imidlertid nærmede sig til Nederlandene, Danmarks og Brandenburgs gamle Forbundsfælle, indtraadte der atter et intimere Forhold mellem Danmark og sidstnævnte Magt, og det var for at styrke dette Forhold, at Buchwald sendtes til Berlin. Men da Sverig samtidig sluttede Forbund med Gottorp, løsnedes Forbindelsen med Sverig omtrent ligesaa hurtigt som den var blevet indledet, og Danmark ønskede nu et virkeligt Forbund med Brandenburg, der nylig havde indgaaet Alliance med Ludvig den 14. Alliancen med Brandenburg medførte 2 Maaneder efter et Forbund med Frankrig, en væsentlig Del af dette Forbund var bygget paa Ludvig den Fjortendes Løfte om at støtte Danmarks Krav overfor Gottorp, en Bestemmelse, hvis Brod var vendt direkte mod Sverig. Under Buchwalds Forhandlinger med Frederik Vilhelm var der Tale om, at Brandenburg skulde hjælpe Danmark til at inddrage hele Sønderjylland og Holsten under den danske Krone, til Gengæld skulde Brandenburg have Svensk-Pommern. Disse Forhold medførte en Fare for ny Krig mellem Danmark og Sverig, noget Buchwald stadig hentyder til i Brevene til Frederik Ahlefeldt, Buchwald blev da ogsaa særlig berørt deraf, idet den danske Hær delvis blev samlet i Holsten. Øverstbefalende var den i Brevene til Frederik Ahlefeldt ofte omtalte franske Grev de Roye.

Naar Buchwald saa hurtig efter Afslutningen af Traktaten med Kurfyrsten blev sendt til London, var det ikke blot i den oven omtalte Egenskab af Stifter af Ægteskabet mellem Prins Jørgen og Prinsesse Anna, men fordi dette Ægteskab i høj Grad stod i Forbindelse med Danmarks Alliance med Frankrig og Brandenburg. Ludvig den 14. havde haft en Finger med i Spillet ved dette Ægteskabs Indgaaelse, og ønskede nu derigennem at knytte Danmark nærmere til England.

Buchwald syntes ikke, at hans Arbejde med at vinde Brandenburg for Danmark blev i tilstrækkelig Grad paaskønnet, hans Bebrejdelser rammer i første Række Frederik Ahlefeldt, der var hans nærmeste Foresatte. Dertil maa siges, at Buchwald virkelig havde opnaaet hvad der med Rimelighed kunde forlanges af ham, og havde Brandenburg faaet Lov til det af sin mægtige Allierede Frankrig, vilde Frederik Vilhelm sikkert have søgt at hjælpe Danmark til

»Réunionen« i Hertugdømmerne, men det passede til syvende og sidst alligevel ikke i Ludvig den Fjortendes Planer at gøre Danmark mægtigere.

Buchwalds Bitterhed samlede sig mod hans Afløser i Berlin, Frederik Gabel, hvem han ikke undte, at han skulde høste Frugterne af det Arbejde, han selv havde nedlagt i Brandenburgs Hovedstad. Noget ukonsekvent virker det, naar han samtidig overfor Frederik Ahlefeldt hævder, at han helst er fri for at blive sendt tilbage til Berlin, hvilket han motiverer med sit svigtende Helbred, som han frygter skal blive rent ruineret af det meget Arbejde. Han vil ikke alene helst være fri for Stillingen i Berlin, men ogsaa for Arbejdet som Landraad, og han minder om, at han oprindeligt kun var blevet udnævnt til Landraad »vom Hause aus«, hvilket vilde sige, at han var fri for at give Møde. De stadige diplomatiske Sendelser havde iøvrigt bevirket, at Buchwald forsømte sin Stilling som »virkelig Landraad«.

Naar Buchwald ikke synes at ville unde Frederik Gabel at plukke Laurbær, som han mente tilkom ham selv, maa det formentlig føres tilbage til den Omstændighed, at noget af hans gamle Uvilje mod Christoffer Gabel var gaaet over paa hans Søn. At Buchwald kunde hjemsøge Fædrenes Synder paa Børnene, ser vi ogsaa af hans Sammenstilling af Brandt med dennes Svigerfader Stöcken. Buchwald er her decideret uretfærdig, Stöcken var en dygtigere Mand end Brandt og styrede Danmarks Financer langt bedre end Svigersønnen. Men her spiller det personlige ind, hverken Buchwald eller Frederik Ahlefeldt kunde fordrage den afdøde Rentemester, der vel nok selv var Ophavsmanden til Fjendskabet med Storkansleren, for Frederik Ahlefeldt vidste, at Stöcken intrigerede imod ham hos Christian den Femte.

I Brevene fra Berlin kommer Buchwald ofte ind paa det stadig brændende gottorpske Spørgsmaal. Buchwald var en lige saa udpræget Modstander af Gottorperne som Frederik Ahlefeldt, men man faar Indtrykket af, at han ikke var ganske sikker paa Berettigelsen af Danmarks Fremgangsmaade, da Christian den Femte inddrog den gottorpske Del af Sønderjylland, ligesaa lidt som han ubetinget billigede den danske Regerings Fremfærd mod de tvende Kielmansegger, Fader og Søn. Overfor Hertug Christian Albrecht af

Holsten-Gottorp søgte Buchwald udadtil at bevare et personligt godt Forhold og bar Kappen for Vinden.

De gamle Klager over, at han maa forsømme sine egne private Affairer og navnlig sine Godser som Følge af de mange offentlige Hverv, kommer stadig frem i Brevene. Ikke engang naar han er hjemme i Holsten, kan han vie sig til Administrationen af Godserne, for saa har han det meget byrdefulde Hverv som Kurator for Frøkenklostret i Itzehoe at trækkes med.

Da Buchwald modtog Stillingen som Kurator for Klostret, var Emerentia von Heesten Priorinde og bidrog til at gøre Stillingen ubehagelig for Kurator. Frøken Heesten havde et vanskeligt Sind, og i Stedet for at stifte Fred mellem de permanent stridende Damer bidrog hun til at forøge den herskende Ufred. Da Emerentia endelig lukkede sine Øjne, aandede Buchwald lettet op og haabede nu at faa en mere fredsommelig Priorinde. Flere Emner var paa Tale, Buchwald selv og en Del af Damerne synes at have været enige om at ønske Prinsesse Louise Charlotte af Holsten-Sønderborg, der havde været udset til Griffenfelds Hustru, i Stillingen som Abbedisse, saaledes hed det, naar vedkommende var af fyrstelig Herkomst. Et andet Parti samlede sig om Anna Clarella Ahlefeldt, men den afgørende Bestemmelse laa ikke hos Kurator og Damerne men hos Kongen af Danmark og Hertugen af Gottorp, der dog som Regel plejede at tage Hensyn til Stemningen i Itzehoe Kloster. Valget faldt endelig paa Prinsesse Dorothea Louise af Sønderborg, hvem nogle Aar senere Anna Clarella Ahlefeldt blev adjungeret som Priorinde, medens Prinsessen førte Titel af Abbedisse. Men Buchwald kom fra Dynen i Halmen. Thi medens Emerentia Heesten havde forstaaet at tumle Damerne og svinge et mægtigt Scepter over dem, lod Abbedissen Damerne gøre, hvad de selv vilde, hvoraf Resultatet i Henhold til Anna Clarelias efterladte Breve blev, at Tonen paa Klostret lod meget tilbage at ønske, ja Priorinden vilde hævde, at flere af Klosterdamerne drak sig fulde og havde Mandfolk hos sig om Natten.

Buchwald fik en venlig Omtale af sin Samtid, saaledes skrev den højtansete Professor ved Universitetet i Kiel, Morhof, Forfatteren

til det omfangsrige, over alle mulige lærde Emner spændende Værk »Polyhistor«, om ham :

»Die Zierde dieser Zeit, ein Mann vom hohen Geist
Und aller Treflichkeit, den Fürst und König liebet,
Und dem das ganze Land das Lob der Klugheit giebet.«

Meget indgaaende omtales Buchwald i Johannes Mollers store Værk *Cimbria literata Scriptores universos indigenas, hisque immistos complures, quorum Patria explorari necdum potuit, comprehens.*

Johannes Moller var Rektor ved Latinskolen i Flensborg og Fader til den Familien Ahlefeldt nærstaaende Historiker Olaus Moller, *Cimbria literata* er hans Hovedværk, en paa Latin affattet Literaturhistorie, omhandlende alle mere bekendte Forfattere i Hertugdømmerne og Hansestæderne. Navnet paa Værket er at føre tilbage til det latinske *Chersonesus Cimbrica*, Romernes Betegnelse for den jyske Halvø. Moller har altsaa ikke medregnet Nørrejylland og noget vilkaarligt taget Hansestæderne med. Man skal lede længe efter et saa omstændeligt Værk som Mollers Literaturhistorie, der da ogsaa kostede dets Forfatter et saadant Arbejde, at nogle af hans Fingre blev stive, saa han en Tid ikke kunde skrive. Værket indeholder ikke alene Omtalen af de respektive Forfatters trykte Bøger, men ogsaa deres Manuscripter. Moller naede ikke at faa Værket udgivet inden sin Død, Udgivelsen blev besørget af den ovennævnte Søn Olaus.

I *Cimbria literata* kalder Moller Buchwald »*Vir ingentis in corpore exiguo spiritus, prudentiaequae eximiae, de patria praeclare meritus.*« Moller nævner en Del Haandskrifter forfattede af Buchwald, som det vigtigste anføres »*Proposition*« til de hollandske Generalstater under Buchwalds Sendelse til Haag, 10. Januar 1660. Otte Krag var Medarbejder ved denne skriftlige Henvendelse, der vedrører Forslag om Fredsbetingelserne for Danmark. Paa et fra svensk Side fremsat Indlæg afgav Buchwald et Kontraindlæg.

Ogsaa Frederik Ahlefeldt faar en indgaaende Omtale i sin Egenkab af Forfatter til talrige Manuscripter og benævnes »*ex itinere politico & Literario*«. Frederik Ahlefeldt berømmes for sin Klogskab, der skildres som »*incomparabilis*« og for sin videnskabelige

Dannelse, som Moller benævner »multiplex«. Moller taler om Frederik Ahlefeldts Bibliothek, der karakteriseres saaledes: *Bibliothecam librorum, in omni literarum genere praestantissimorum atque rarissimorum, nullis parcens sumptibus, collegit instructissimam.*«

Moller nævner en Række ansete Mænd, der have gjort Frederik Ahlefeldt til Genstand for sympathisk Omtale, saaledes Ole Borch og Thomas Bartholin, af Ole Borch citeres følgende Vers:

Ille est, qui dudum virtutibus altus avitis
 In patriam meritis altius ire parat.
 Quod prius ad solium regnantis Osiridis¹ Hermes,
 Quod catus ad Trojae moenia Nestor erat,
 Quod rebus dubiis Ithacensis Homericus olim,
 Quod Gallo nuper Richeliana toga,
 Illud in Heroa florens *Alefeldius* aula est,
 Illoque Arctoum² nomine fulcit ebur.

Ole Borch var kommet i Forbindelse med Frederik Ahlefeldt, medens han var Leder af Universitetsbibliotheket, den fælles Kærlighed til Latinen havde bragt dem sammen, men det var dog især Bogelskeren og Samleren Frederik Ahlefeldt, Ole Borch havde faaet Sympathi for.

Brevvekslingen mellem Frederik Ahlefeldt og Buchwald giver ikke noget stærkt Indtryk af Correspondenternes personlige Forhold til hinanden, Brevene er som Helhed tjenstlige, selv om private Forhold hyppigt berøres. Svogerskabet er saa godt som ikke antydet i Brevene, men Buchwald giver Gang paa Gang Udtryk for sin Hengivenhed og Sympathi for Storkansleren. Hvad Frederik Ahlefeldts Syn paa Buchwald angaar, vides det, at han satte stor Pris paa sin Svoger, baade som Menneske og Embedsmand. Storkansleren indtog en Særstilling til Buchwald. Sagen er den, at selv om Buchwald var almindelig æret og agtet for sin Dygtigheds og Pligtopfyldenheds Skyld, var det kun yderst faa, der havde faaet Lejlighed til at komme ham nær.

Buchwald var utvivlsomt noget af en Misanthrop, noget, der var

¹ Skytsgud.

² Stjernebilledet Karlsvognen.

taget stærkt til med Aarene. Frederik Ahlefeldt var det eneste Menneske, den holstenske Embedsmand var traadt rent menneskeligt nær. Vi have et Vidnedsbyrd herom i Brevene fra Lente, der skriver: »I ved, at Herr Buchwald har ingen Venner, det skulde da være Storkansleren.«

Hamborg, den 4. Juli 1682.

Naadige Herre!

Nu er jeg altsaa her for at vente paa Kongens Ordre, men dersom jeg havde vidst i Itzehoe, hvad man lige har fortalt mig her, nemlig at man allerede i Glückstadt havde taget den Bestemmelse ikke at sende mig tilbage til Berlin, saa havde jeg sikkert fattet en anden Beslutning, saaledes som jeg meddelte Kongen, og det forekommer mig, at hvis dette Udsagn er sandt, da er det urigtigt at behandle mig paa den Maade, thi Gud, som jeg tager til Vidne derpaa, véd, at Opholdet i Berlin er mig lige saa ubehageligt som det lader til at være behageligt for dem, man har sendt dertil, og som tror, de har udført en stor Bedrift ved at sende deres Ven¹ dertil. Jeg havde allerede sat et Brev op til Hr. Bierman, fuldt af Klager og Misfornøjelse derover, men da man ikke kan være for forsigtig i vore Dage, gemmer jeg det alligevel til en anden Gang og vil imidlertid se, hvad Eders Excellence svarer paa mit Brev af 30.

Flere Personer og Fyrster er opskræmt ved, at Kongen er vendt tilbage med Tropperne, og det lyneborgske Hus i den Grad, at Hertugen af Celle vil lade sine Tropper afmarchere, saasomt han har faaet Vished derom, alt imens Hertugen af Hannover vedblivende vil holde Øje med Tingenes Gang. Man vil altsaa have, at Styrken skal være paa 22000 Mand, og man vil forstærke den indtil 30000. Det fortælles ogsaa, at her i Byen og i Bremen frygter de alle en Overrumpling, og at Ministrene i Brandenburg skal have sagt her, at man hverken var tilfreds med vor Optræden eller med vor Modtagelse, samt at Hr. Ribberal ligeledes har beklaget sig. Men jeg ser bort fra dette og meget andet, som man præker om, og haaber naar Posten kommer at faa gode Nyheder fra Eders Excellence om, at I nu har det bedre, og at Gigten helt er forsvundet. Hr. Christian rejste i Gaar inden min Ankomst, Gud give ham en god Rejse! Han har

¹ Frederik Gabel.

jaget sin Lakaj bort efter at have ladet ham give alt det tilbage, som han havde stjaalet fra Grevinden og fra mig. Med ubrødelig Hengivenhed er jeg, naadige Herre

Eders Excellences ydmygste og lydige Tjener
G. v. BUCHWALD.

m. p.

Kort før Afsendelsen af nærværende Brev havde Christian den Femte og Kurfyrsten af Brandenburg haft en Sammenkomst i Itzehoe, hvor de tvende Fyrster var blevet enige om at opstille dansk-brandenborgske Tropper syd for Elben. Danmark havde et Par Maaneder i Forvejen indgaaet en defensiv Alliance med Frankrig og Brandenburg og ved den Lejlighed anerkendt Frankrigs *réunioner*, til Gengæld havde Frankrig lovet Danmark betydelige Subsidier samt givet det frie Hænder med Hensyn til Gottorp. Baade Troppesamlingerne i Nordtyskland og Danmarks Trusler mod Gottorp vakte megen Uro indenfor den nedersachsiske Kres, og, som det ses af Buchwalds Brev til Frederik Ahlefeldt, i en særlig Grad mellem de brunsvigske Fyrster. Brunsvigernes Ængstelse ved Troppesamlingerne havde en bestemt Aarsag: Der var efter Freden i Lund og Indgaaelsen af Ægteskabet mellem Karl den Elvte og Ulrikka Eleonora indtraadt et bedre Forhold mellem Danmark og Sverig. Som Betingelse for en eventuel Alliance mellem Danmark, Sverig og Frankrig, hvorpaa der blev arbejdet fra alle disse Staters Side, havde Sverig blandt andet opstillet det Krav, at de brunsvigske Stater ikke maatte være med i Forbundet. Dette var man bekendt med i Brunsvig, og derfor saa man med Uro paa Troppesamlingerne. Naar Hamborg, efter Buchwalds Udtalelse til Ahlefeldt, ogsaa var grebet af en særlig Uro, laa det i, at Frankrig ved Indgaaelsen af Alliancen med Danmark havde stillet dette Land i Udsigt, at det skulde faa Anerkendelse af sin Lensoverhøjhed over Hansestaden samt opnaa Opfyldelsen af sit længe nærede Ønske om Elbtolden, og dette Løfte var man bekendt med i Hamborg. Under disse Forhold ventede man baade i Brunsvig og Hamborg et Overfald af de forenede dansk-brandenborgske Tropper.

Situationen var imidlertid en hel anden: Sverig trak sig hurtigt tilbage fra Forhandlingerne med Danmark og Frankrig. Dels gjorde

det gamle indgroede Had til Danmark sig gældende, dels var man misfornøjet med Frankrigs Krav om, at Sverig skulde stille Tropper til Raadighed, naar det forlangtes af den franske Regering. Frederik Ahlefeldt, der lige fra først af havde været imod en Tilknytning til Sverig, forholdt sig ganske passiv, saa det hele løb ud i Sandet. Den nye Leder af Sverigs Udenrigspolitik, Bengt Oxenstjerne, der havde afløst den mere danskvenlige Johan Gyldenstjerne, var lige saa lidt som Frederik Ahlefeldt en Ven af et nordisk Forbund, han fik Karl den Elvte til at gaa med til et aabent Brud med Frankrig, og til derved at give Verden et kraftigt Exempel paa Utaknemlighed, det skyldtes nemlig udelukkende Frankrig, at Sverig var kommet helskindet fra den nylig overstaaede Krig med Danmark. Sverig sluttede sig til Frankrigs gamle Fjender, de to habsburgske Riger, og til Nederlandene og udstedte en Protest mod »réunionerne«. Gennem sit Forbund med Østrig kom Sverig samtidig i Alliance med Gottorp.

Der var altsaa absolut ikke nogen Grund til Ængstelse hverken for de lyneborgske Fyrster eller for Hansestaden, Frederik Ahlefeldt havde altid arbejdet for et godt Forhold til Kongens Morbrødre, og han fraraadede Christian den Femte at foretage sig noget mod Hamborg i Øjeblikket. Faren laa langt mere i Muligheden for en Krig med Sverig, som Følge af den svensk-gottorpske Alliance og Brandenburgs Ønske om at kaste Sverig ud af Pommern, Bremen og Verden. Men Faren trak over, ikke fordi det skortede Christian den Femte paa Lyst til at gøre Afregning med Sverig, men han rettede sig efter Frederik Ahlefeldts Raad, der gik ud paa at holde Fred.

Hamborg 10. Julij 1682.

Naadige Herre!

Jeg haaber, Eders Excellence allerede af mine to Breve har set, at dette Narrespil og de Breve, jeg senere har modtaget, har gjort mig led ved Tanken om at vende tilbage til min Post i Berlin. Men efter at min Broder er kommet her til Hamborg og har fortalt mig, hvad Kerkering og de andre har vovet at betro ham om Sagen, har jeg tænkt nøjere over det hele. De siger, at min Broder

skulde raade mig til ikke at gaa saa vidt som at tage min Afsked, og det af Grunde, som man endnu ikke kan fortælle, man forlanger det slet ikke af mig, og man mener, at jeg vilde fornærme alle dem, der var interesserede i, at Gabel slog sig ned i Berlin. Hvorledes skal jeg finde en gyldig Undskyldning, hvorved jeg kan slippe for at vende tilbage til Berlin uden at fornærme nogen; jeg haaber, Eders Excellence vil billige denne min Beslutning. Ganske vist kunde jeg foregive at være syg og derved for nogle Dage undskylde mig. Men da jeg ikke ønsker at være syg eller at holde mig inde i længere Tid, maa jeg se at finde en anden Udvej for helt at slippe for Rejsen, og jeg bønfalder derfor Eders Excellence om at bistaa mig med Eders gode Raad. Jeg kunde godt beslutte mig til at rejse hen at træffe Kongen, naar han kommer gjennem Itzeho eller Glückstadt, og røbe ham hele Hemmeligheden. Jeg har Lyst til at meddele Kongen den hemmelige Grund til, at jeg forbliver i Hamborg, og at jeg godt ved, at Gabels Venner søger at faa ham anbragt i Berlin, men at de frygter for, at det vil kunne komme til at gaa ud over dem selv, ifald Gabel faar Stillingen som Gesandt der. Jeg kunde ogsaa underrette Kongen om, at Gabels Venner, naar de faar at vide af mig, hvorfor Gabel saa gjerne vil være Gesandt i Berlin, da vil foretrække at se *mig* i denne Stilling, og at de i saa Fald vil bede Kongen om at lade mig rejse tilbage til min Post. Men da det vilde være det samme som at slaa mig selv for Panden ligesom en Ko, idet jeg er sikker paa, at Kongen, naar han faar det at vide, vil sende mig tilbage til Berlin, medens jeg selv helst er fri og kun ønsker at leve i Ro og Fred, saa er jeg ikke rigtig enig med mig selv om, hvad jeg skal gjøre, og bønfalder derfor Eders Excellence om ikke at unddrage mig Eders kloge Raad, men sige mig bestemt, hvorledes jeg skal forholde mig i denne Sag, jeg vil helst blive her i Landet, hvor jeg bedre kan bevare min Indflydelse over Kongen end naar jeg er i Berlin. Denne Gunstbevisning maa Eders Excellence tilstaa den, der for stedse og i Ærbødighed

forbliver min naadige Herres

ydmyste, lydige og meget tro Tjener

G. von BUCHWALD.

Buchwald havde været Gesandt i Berlin fra Foraaret 1681, og et halvt Aar før Afsendelsen af nærværende Brev havde han sluttet den betydningsfulde Alliance mellem Danmark og Brandenburg. Under Forhandlingerne om denne Alliance fik Buchwald stadig Direktiver fra Frederik Ahlefeldt, der samtidig forhandlede med Frankrig og, halvt modstræbende, med Sverig. Alliancen med Frankrig kom halvt af sig selv, idet Kurfyrst Frederik Vilhelm et Aar før vore Forhandlinger med Brandenburg begyndte, havde sluttet sig med Hud og Haar til Ludvig den Fjortende. Denne unaturlige Alliance med en Magt, der indtil for ganske nylig havde været betragtet som Brandenburgs argeste Fjende, skyldtes Kurfyrstens Harmes over, at han absolut intet fik ud af sine glimrende Sejre over Svenskerne, der ved Freden i Fontainebleau fik Lov til at beholde alle deres tyske Provinser. Ved Alliancen med Frankrig haabede Kurfyrsten at faa Hævn over sin tidligere Allierede, den romerske Kejser, der saa ganske havde svigtet ham under hans Krig mod Sverig og under de derpaa følgende Fredsforhandlinger. Hovedsagen med Forbundet med Danmark var at faa dette Lands Hjælp til at skaffe Brandenburg Svensk-Pommern og Hertugdømmet Bremen, Danmark skulde saa til Belønning faa en Kyststrimmel af Skaane.

Rendsborg, den 21. Juli Aar 1682.

Naadige Herre!

Da Hr. Brüggeman¹ havde sagt til mig, at Eders Excellence sikkert vilde komme til Rendsborg for at forhandle med Kongen, tog jeg tidligt i Gaar hertil for at formelde Eder min ærbødige Respekt, men blev ved min Ankomst skuffet i mine Forventninger og maa endog erfare, at om Eders Excellence ikke allerede er rejst til Kolding², vil I afrejse i Dag og tage direkte til København. Da dette saaledes berøver mig den Ære at se Eder i Graasten, vilde jeg gerne ved dette Brev anbefale mig til Eders Bevaagenhed, og bønfalder Eder om altid at tro og betragte mig som Eders ringe, men meget tro og ydmyge Tjener.

¹ Landdrost i Pinneberg, gift med Ulrik Frederik Gyldenløves Halvsøster.

² Der blev paa det Tidspunkt afholdt store Troppemanøvrer i Omegnen af Kolding, Manøvrerne, der lededes af Kongen personligt, skyldtes den oprækkende Krig mod Sverig.

Kongen kommer først hertil Kl. 11 i Aften, og man tror, han har indtaget en Forfriskning paa Drage¹, det kan jeg dog ikke bestemt udtale mig om, da jeg endnu ikke har set nogen af Hoffolkene. Jeg gaar imidlertid straks derhen for at gøre min Opvartning og sige til Kongen, at jeg ved nærmere Eftertanke har bestemt mig til ikke personligt at tage til Berlin for blot at sige Farvel dér; hvis man trænger ind paa mig for at faa mig til at sige, hvorfor jeg har skiftet Mening saa hurtigt, vil jeg let kunne aabenbare Hemmeligheden. Folk udspreder det Rygte, at Kongen har givet mig min Afsked, uden at jeg har ansøgt derom, og selv om jeg fortæller, at det ikke er sandt, saa vil Folk dog sige, at der gaar ikke Røg af en Brand, uden at der er Ild. Efter at jeg imidlertid har faaet at vide, at man siger dette, og at nogle utvivlsomt ønsker, at Rygtet taler sandt, vil jeg ikke være den første nu, som taler derom. Hvis jeg kan være saa lykkelig endnu at have den Glæde at se Eders Excellence i Graasten, skal jeg udtale mig mere udførligt, thi hvis Eders Excellence gunstigst vilde lade mig vide gennem Eders Reinholt, naar I kommer tilbage til Graasten, eller jeg var sikker paa at træffe Eder der, og I vilde tillade mig at besøge Eder der, skulde jeg bestemt ikke undlade at indfinde mig straks, hvorom jeg udbeder mig Eders Excellences Ordre sendt til Itzehoe indtil paa Tirsdag, idet jeg i Ærbødighed og Hengivenhed, naadige Herre, er Eders Excellences

ydmyste og meget tro og lydige Tjener
G. von BUCHWALD.
m. p.

Itzehoe den 13. Septemb. Aar 1682.

Naadige Herre!

Jeg takker Eder ydmyst for Eders venlige Brev og fordi Eders Excellence vil fritage mig for at give Møde i Landsretten, som jeg saa meget hellere undgaar at gaa til, som det er os hernede, der betaler og lønner de »virkelige Landraader«, og jeg kun er »ikke virkelig« Landraad. Naar jeg har ønsket mig fritaget for Stillingen som Landraad, er det ikke fordi, jeg er misfornøjet med at skulle

¹ Statholderen Ditlev Rantzaus Gods.

fungere skiftevis med de gottorpske Landraader, det vilde være meningsløst af mig at gjøre Ophævelser over det, da afdøde Henrik Blome¹ gjorde det før mig, og det paa et Tidspunkt, hvor vore private Raader ikke havde saa mange Kollegaer, og hvor man endnu ikke gjorde Forskel paa dem man kaldte »virkelige« og »ikke virkelige« Gehejmerraader. Sandt at sige frygter jeg desuden, at vor Statholders² Forsigtighed ikke vilde kunne forliges med min Ligefremhed, saa at det vilde gøre os til Uvenner, og da jeg for Tiden og i min Alder søger at undgaa alle Stridigheder, foretrækker jeg at holde mig borte. Hvad Udnævnelse af nye Landraader angaar, frygter jeg, at hverken Landraaden i Osterrade eller den anden vil gøre Tjeneste for 800 Dalere om Aaret. Thi det er allerede en Kendsgerning her, at de Herrer Wulf Blome³ og Reventlow⁴ har givet et Afslag af den Grund. Jeg har imidlertid talt derom med min Broder, som snarest vil lade mig vide, hvilket Svar Hr. Bendix Alefelt⁵ vil give — thi hvad Frederik Alefelt⁶ angaar, indlader han sig ikke derpaa.

¹ Henrik Blome var blevet Landraad »vom Hause aus« og Amtmand i Rendsborg 1645. Han ejede vidtstrakte Godser i Holsten og administrerede desuden Ulriksholm for Christian den Fjerdes uægte Søn, Ulrik Christian Gyldenløve. Som Amtmand gjorde Blome sig fortjent ved at hindre Svenskernes Erobring af Rendsborg under de to Svenskekrige, og det lykkedes ham at holde Fæstningen lige til Freden i København. Henrik Blome havde et langvarigt Samarbejde med Frederik Ahlefeldt under Hertugen af Nordborgs Konkurs, idet han var en af Hertugens Hovedkreditorer. Blome, der stod i høj Gunst hos de tre skiftende Konger, han tjente under, blev anvendt meget i selve Kongeriget, han var saaledes Assessor i Højesteret og Deputeret i Statskollegiet.

² Frederik Ahlefeldts ofte omtalte Svoger, Ditlev Rantzau.

³ Søn af ovennævnte Henrik Blome. Han var paa nærværende Tidspunkt Overførster ved de kongelige Skove i Slesvig og Holsten; tiltrods for sit af Buchwald omtalte Afslag modtog han dog det følgende Aar Stillingen som Landraad, samtidig blev han Amtmand i Aabenraa.

⁴ Broder til den senere Storkansler. Buchwalds Udtalelse i Brevet er ikke korrekt, idet Frederik Reventlow ganske kort Tid efter modtog Udnævnelse til Landraad; det følgende Aar blev han Amtmand i Husum. Reventlow blev Buchwalds Efterfølger som Kurator for Frøkenklostret i Itzeho.

⁵ Oberst Bendix Ahlefeldt til Lehmkulen blev Landraad et Par Dage efter Afsendelsen af nærværende Brev. Bendix havde været i fransk Krigstjeneste, men vendte hjem ved den første Svenskekrigs Udbrud og blev under Krigen taget til Fange af Svenskerne, men kort efter udvekslet. Efter Freden i 1660 gik han i gottorpsk Tjeneste for senere atter at indtræde i den danske Hær som Oberst. Da Buchwald skrev sit Brev, var Ahlefeldt længst gaaet over i det civile Liv som Landbruger.

⁶ Var paa det Tidspunkt Oberstlieutenant, men tog to Aar efter sin Afsked. Han

Om hvorledes Sagerne staar, vil jeg ikke kunne sige Eders Excellence andet for Øjeblikket, end at jeg lige er kommet tilbage fra Hamborg, hvor jeg efterlod den unge Gyldenløve, der gjorde mig den Ære at overnatte paa Uetersen ¹, og han optraadte saa smukt, at alle Klosterdamerne blev forelskede i ham. Han er sandelig ogsaa baade velskabt og kraftig, og da jeg søgte at vise ham enhver tænkelig Opmærksomhed, haaber jeg, at hans Hovmester Hr. Bourgers har forstaaet, hvor megen Agtelse jeg har for hans kongelige Blod.

Hertugen af Holsten-Gottorp og hans Ministre beklager sig stadig over den Uret, man har gjort dem, og hvis jeg kan tro de Hoffolk fra Celle, som jeg endnu i Gaar talte med, har man villet opfordre Hertugen af Brunsvig til at slutte sig til dem og beskytte dem, men hidtil har Brunsvigerne ikke villet bide paa Krogen, som de sagde til mig, og man mener, at Hr. Görtz, Prinsens Hovmester og Hans Højhed af Gottorps Gehejmerraad, snarest muligt vil rejse til København. Hertugen af Brunsvig-Celle vil bagefter sende en af sine Hofmænd til København for at anbefale de gottorpske Interesser hos vor Konge og Herre. Saafremt Hr. Wacherbarth snart kommer tilbage fra Sverige, bliver det ham, som kommer til at rejse til København. I al Almindelighed mener Folk, at vi behandler Hertugen af Gottorp altfor haardt, og at vi burde gaa mere besindigt til Værks. Folk, der ellers ikke blander sig i disse Sager, har Medlidenhed med Hertugen og udtaler det aabent. Jeg for mit Vedkommende siger dem imod og tager Kongens Parti paa alle de Punkter, hvor jeg ved Besked, men med alt det, jeg ikke er inde i vedrørende Kongens og Hertugens Forhold til hinanden nu og i Fremtiden, maa jeg tie stille, saa at Folk ikke lægger Mærke til min Uvidenhed.

Prinsen af Hannovers Ægteskab med Prinsessen af Brunsvig-

ejede Godserne Oppendorf og Schönhorst ved Kiel samt Solvig ved Tønder, senere erhvervede han Nedergaard paa Langeland, men solgte atter Godset til Forvalter Schmidt paa Tranekær Ladegaard. Frederik Ahlefeldt var gift med Riborg Helvig Holck fra Holckenhavn, han døde paa Norskov paa Fyn, efter at have bragt dette meget forsømte Gods paa Fode. Foruden Norskov købte Frederik Ahlefeldt et Par Aar før sin Død det tæt ved liggende Rynkebygaard og oprettede samtidig en Gæstgivergaard i Ringe, som han selv drev.

¹ Buchwald var Klosterprovst ved det adelige Frøkenkloster i Uetersen.

Celle skal finde Sted om 14 Dage, i Celle, uden stor Pragt. Landdagen i Brunsvig har ikke villet gaa ind paa de 30000 Daler om Aaret, men er derimod gaaet med til at give en frivillig Gave paa 200000 Daler en Gang for alle, og Prinsessen vil saaledes faa 200000 Daler af Faderen og de 200000 fra Landdagen i Medgift foruden 70000 Daler om Aaret til at leve af, saalænge Faderen lever. Og desuden har Hertugen af Celle overdraget sin Svigersøn den spanske og hollandske Gæld eller resterende Subsidier, foruden at han skal være den øverste i Hertugen af Celles Raad og staa i Spidsen for hele Landets Hærstyrke. Man tvivler imidlertid om, at Hertugen af Hannover vil kunne gennemføre Førstefødselsretten for sin ældste Søns Vedkommende, idet man hævder, at dette skal være imod Bedstefaderens Testament¹.

Hvis Eders Excellence skulde have noget at befale mig, vil jeg kunne træffes i Olpenitz, hvor jeg, om Gud vil, forbliver i 3 Uger for at ordne mine huslige Anliggender, og naar jeg tager derfra, indretter jeg mig paa at tilbringe det meste af Vinteren i Hamborg, hvor jeg havde Lyst til at købe et Hus, hvis Eders Excellence tror, at vi vedbliver at være gode Venner med denne By.

Jeg er naadige Herre, med uforanderlig Ærbødighed Eders Excellences

mest ydmyge, lydige og hengivne Tjener
G. von BUCHWALD.

mp.

Prinsessen af Celle er i Øjeblikket det bedste Parti i Evropa, og hvis man havde lyttet til mine Raad for 4 Aar siden, vilde Prins Jørgen have været hendes Mand. Gud tilgive Enkedronningen det!

(til 13/6 1682).

P. S.

Naadige Herre!

Jeg maa ogsaa fortælle Eders Excellence, at Provsten fra Cremenpe vil holde Visitats i Eders Kirke i Dag, og da dette endnu aldrig før har fundet Sted og kun kommer til at blive en Udgift for os, er vi ikke til Sinds at finde os deri, hvis han da ikke viser os et specielt

¹ Se Kapitlet »Brunsvigerne« i første Bind.

kongeligt Mandat. Thi selv om han vilde kunne sige, at han havde Mandat fra Greve Rantzow¹, vil jeg dog ikke tro, at jeg er nødt til at adlyde disse Ordre, uden at han viser mig Kongens egen Haand, tilmed da Visitatsen skal finde Sted i Eders Excellences Gouvernement, hvor han intet har at sige.

Jeg forbliver med al den Ærbødighed, jeg skylder min naadige Herre, Eders Excellences

mest ydmyge, lydige og meget tro Tjener
G. von BUCHWALD.
mp.

Den i Brevet omtalte Uenighed mellem Christian den Femte og hans Svoger, Christian Albrecht af Holsten-Gottorp, hidrørte fra, at Kongen det foregaaende Aar havde forbudt Hertugen at opkræve Kontributioner til eget Brug. Kongens Opfattelse var den, at der fra Gottorp kun maatte udskrives Kontributioner til »Landekisten«, der var fælles for den kongerigske og den gottorpske Del af Hertugdømmerne. Ogsaa paa et andet Punkt var der Uenighed mellem de tvende Svogre, Kongen hævdede, at Pengene i Landekisten kun maatte staa til Raadighed for ham, idet han skulde bestride Udgifterne til det fælles Forsvar af Hertugdømmerne. Hertugen gjorde paa sin Side gældende, at han burde have Part i Landekisten, og Ret til at anvende af dens Midler til militære Formaal, blandt andet til en Fæstning i Ditmarsken, som Christian Albrecht mod Kongens Vilje vilde opføre, Kongen mente ikke, at Gottorp havde Ret til at opføre Fæstninger paa egen Haand.

Itzehoe den 3. Oktober 1682.

Naadige Herre!

Det gør mig overmaade ondt af min Sekretær at erfare, at Eders Excellence atter er meget plaget af Gigt, og jeg beder Gud af hele mit Hjerte snart at ville befri Eder derfor og skænke Eder et langt Liv i Sundhed og Tilfredshed. — Jeg er lige kommet tilbage fra Olpenitz, hvor jeg efterlod mine huslige Sager i stor Uorden, idet min Fraværelse og min (ulæseligt Navn) Død er Skyld i megen Forsømmelse og Skade, saa at jeg ser mig nødsaget til snart at tage

¹ Statholderen.

tilbage dertil, naar jeg har faaet bragt lidt Orden i de Reformer, som vor Greve Rantzau bringer os Dag efter Dag. Vi er sandelig vel rejst med den Statholder, som haaner og plager os og ikke følger Regeringens Anvisninger, saa Kongen bliver virkelig nødsaget til at give ham Ordre til intet at foretage sig uden efter Regeringens Befaling, da det ellers bliver rent galt for os herovre. Men nok herom! Kongen har ikke holdt sit Løfte til mig om at hjælpe min Sekretær, der aldrig har faaet noget som helst for sin mangeaarige tro Tjeneste. Kongen burde dog i det mindste have stillet Sekretæren et godt Embede og en Pengebelønning i Udsigt, da han afskedigede ham. — Men jeg er meget bange for, at han hverken faar det ene eller det andet, og at han faar samme Belønning som jeg, det vil sige, at man ikke mere tænker paa ham, saa længe man da ikke har Brug for ham. Rentemesteren¹ beklipper stadig mine Indtægter og gaar saaledes i sin Svigerfaders Fodspor². Jeg kan med en god Samvittighed forsikre Eders Excellence om, at denne sidste Rejse fra Berlin har kostet mig det dobbelte af, hvad Kongen har givet mig. Men Taalmodighed!

Hvad Landet her angaar, saa truer man os med, at vi skal betale det dobbelte i Skat næste Aar: det hedder sig ogsaa, at Hertugen af Gottorp snart skal pantes ud til Betaling af den resterende og kommende Skat³, man hører kort sagt kun Klager overalt. Vi faar jo nok engang at se, hvad alt dette skal føre til. For den Hud, vi er fødte i, skal vi ogsaa dø i. Gud bevare Eders Excellences Liv, ellers vil jeg nære endnu større Bekymring for Fremtiden. Jeg forbliver med al skyldig Submission, naadige Herre, Eders Excellences

meget ærbødige, lydige og tro Tjenestegæft
G. von BUCHWALD.
mp.

P. S. Jeg vil skrive et Ord til Grev Gyldenløve og gaa i Forbøn for den stakkels Fyr, der har udtalt sig imod Wedel, saa at han kan tale om ham til Kongen og opnaa hans Tilgivelse eller i det

¹ Brandt.

² Overrentemester Brandt havde gennemført en meget følelig Reduktion af Embedsmændenes Lønninger og Pensioner. Ogsaa Brandts Svigerfader og Forgænger i Embedet, Stöcken, havde været meget haardhændet overfor Embedsmændene.

³ Hertugen af Gottorp havde givet Femern i Pant for de ikke betalte Kontributioner.

mindste, at man ikke tildeler ham en Straf, der kunde forvolde dem Skade, der bærer det samme Navn og er beslægtede med ham¹.

Hamborg den 6. Oktober 1682.

Naadige Herre!

Alle forbavses her over, at man tillader Duellen mellem vore to Generaler og der er nogle, der tilføjer, at man paa den Maade kan skille sig af med dem begge². Vi mener ogsaa at vide, at Hr. Gabel har faaet Tilladelse til at trække sig tilbage fra Berlin i nogen Tid og tage Vare paa sine huslige Anliggender, en Gunstbevisning, som man aldrig har indrømmet mig og en af Grundene bl. a. til, at jeg har haft saa meget imod at bede om at maatte komme tilbage til Berlin. Der tales ogsaa om at sende min Ringhed til Landraad Alefelt i Celle, hvad jeg ikke er ked af, thi jeg tror, at jeg paa den Maade ganske kan slippe for at rejse tilbage til Berlin. Thi da Eders Excellence har sagt mig, at Kongen havde i Sinde af og til at sende mig til Celle, uden at jeg skulde være bundet til altid at blive der, har jeg stadig holdt mig parat for det Tilfælde, at Hans Majestæt skulde give mig Ordre dertil. Men naar jeg ved det, vil jeg indskrænke min Husstand og afskedige en Del af mine Folk.

Hertugen af Gottorp er i Dag rejst til Tremsbüttel og vender først tilbage om 8 Dage. Man fortæller, at Alefelt fra Buckhagen agter at foretage en lille Rejse, men det siges ikke hvorhen. — Hoffet paa Gottorp frygter i høj Grad, siger man mig, den Udpantning, som man truer med, og er i saa Fald besluttet paa at kaste Broen af og tilmed slet ikke sende Raaderne til Landsretten.

Ja det var det lidet, jeg kan meddele her fra denne By, hvortil jeg først kom i Morges og atter i Morgen forlader for om 10—12 Dage at vende tilbage til Olpenitz. Den største og bedste Nyhed, jeg ønsker mig, er at erfare, at Eders Excellence er bleven rask og har det godt. Med uforanderlig Ærbødighed er jeg, naadige Herre, Eders Excellences

allerydmygste, lydige og meget tro Tjener
G. von BUCHWALD.

mp.

¹ Der hentydes til en Duel mellem Grev Wedels Søn og en ung Buchwald. Duellen var fremkaldt af nogle ærekrænkende Udtalelser fra Buchwalds Side angaaende den ældre Wedel, hvis Søn i den Anledning udfordrede Buchwald.

² Der hentydes til Grev Gustav Wedel-Jarlsberg og Grev de Royle, der vare dødelige Uvenner.

Olpenitz den 3. November 1682.

Naadige Herre!

Da jeg har hørt fra Slesvig, at de gottorpske Landraader er taget til Flensborg, og at deres første glødende Iver altsaa er lidt afkølet, haaber jeg, at Landretten er traadt sammen i Gaar, og at der med Tiden ikke vil være Tale om et saa fjendtligt Sindelag, at al personlig Forbindelse og Brevveksling med os ønskes afbrudt. Her paa Egnen frygter man dog stadig et Brud og deraf følgende Optøjer, og at Troppernes Indmarch i vore Klostre og andre Steder med Tiden vil skaffe os en Krig paa Halsen, og jeg selv tilstaar, at jeg hører til dem, der frygter kommende alvorlige Tider, saa jeg begynder at tænke paa, hvorledes jeg skal indskrænke min Husholdning og afskedige en Del af mine Folk, saa at jeg dog har en Skilling tilbage i Pungen, hvis jeg til min Ulykke skal leve nogen Tid endnu; jeg vilde allerede have gjort det for nogle Uger siden, men da jeg ikke vidste, om man maaske sendte mig et eller andet Sted hen, opsatte jeg det. Men efter at man nu ovre i København har skaaret mig 800 Daler ned uden nogensomhelst Grund, maa jeg antage, at man ikke mere vil have noget at gøre med mig. Jeg vil imidlertid ønske, at Kongen maa finde Mænd, der vil tjene ham ligesaa trofast som jeg og opofre deres eget i hans Tjeneste. Jeg agter at skrive til Overrentemester Brandt og beder ham samtidig tale min Sag hos Kongen, saa jeg kan faa, hvad jeg har tilgode. Da jeg ikke i Øjeblikket har mere at skrive om, beder jeg min naadige Herre undskylde, at jeg har besværet ham med mine egne Anliggender. I Morgen tager jeg herfra til Itzehoe for at skaffe Kongens Folk Kvarter, og derefter tager jeg til Hamborg og bliver der saalænge jeg kan det for mine egne og Klostrenes Forretninger. Af hele mit Hjerte beder jeg Gud bestandig velsigne Eder og give Eder et bedre Helbred.

Det ønskes Eder af den, der i Ærbødighed forbliver, naadige Herre, Eders Excellences

ydmygste, lydige og fuldtro Tjener
G. von BUCHWALD.
mp.

Hamborg den 14. November 1682.

Naadige Herre!

Det glæder mig overmaade at have faaet at vide, at Eders Excellence er i Stand til at give Møde i Gehejmeraadet, og jeg beder Gud af hele mit Hjerte om, at jeg, saalænge jeg lever, aldrig maa faa andet at høre. Fra i Gaar har jeg været her i denne By og erfarer, at vi skal betale 48 i Holsten og 36 i Slesvig, hvad Folk er meget opskræmt over.

Eders Excellence maa selv dømme derom, men for min Part ved jeg ikke, hvorvidt Størstedelen af Adelen vil kunne betale saa meget, hvad Klostret i Itzehoe angaar, da er jeg meget bange for, at det ikke kan det, og for mit eget Vedkommende forsikrer jeg Eders Excellence, at hvis jeg skal udrede det, vil jeg ikke faa det mindste tilovers af mine Indtægter af Olpenitz. Her i Byen hedder det sig ogsaa, at Kongen vil have Krig med Gottorp, og at den Behandling, man giver Hertugen og hans Land, strider mod Freden, samt at Hertugens Forbundsfæller tidsnok vil komme ham til Hjælp. Han beklager sig stadig overfor dem og har i samme Anledning sendt Hr. Görtz ¹ til Sverig, ligesom det hedder sig, at en anden skal rejse rundt i Tyskland. Man udtaler sig ogsaa meget frit om den Dom, der blev fældet over de Herrer Kiehlman, og man tror, at der i denne Sag er meget, der er ugyldigt, og at dette nok senere vil vise sig at være rigtigt. ² Saadan taler de gottorpske; det er blevet mig fortalt, at Hertugen er utilfreds med, at jeg ikke har aflagt ham et Besøg, men jeg skal nok vogte mig for Øjeblikket og holde mig borte fra hans Hof, fra hans Kvarter og fra hans Folk, saavidt det er mig muligt. Thi jeg kan ikke godt finde mig i, at man taler grimt om vort Hofs Fremgangsmaade, og jeg er sandt at sige ikke vidende om, hvorvidt vore Handlinger og Hensigter er retfærdige, saa det

¹ Den senere berømte gottorpske og svenske Statsmand. Den Gang gottorpsk Kammerherre.

² Den gottorpske Kammerpræsident Kielmannsegge var sammen med sine Sønner blevet arresteret paa Foranledning af Gehejmeraadet, ført til København og indsat i Citadellet i Foraaret 1676. Grunden til Fængslingen var de mod Kielmannsegge rejste Beskyldninger for at have modarbejdet Kongen og for at have staaet i forræderisk Forbindelse med Griffenfeld. Kielmannsegge fik et apoplektisk Anfald midt under Processen og døde kort efter, Sønnerne slap for videre Tiltale. Overfor Gottorpernes Klager over den voldelige Bortførelse blev det fra dansk Side gjort gældende, at Kielmannsegge var født som dansk Undersaat.

er derfor bedre at svare med Tavshed. Man skriver forøvrigt til mig fra København, at Wedel vil forfølge Kaptejn Buchwald til det yderste for at redde sin egen Søn — det forekommer mig, at der maatte kunne findes mange andre Udveje til at skaffe ham Oprejsning, jeg har derfor personlig skrevet til Wedel og bedt ham om for vor Skyld at skaane hans Liv og hans Ære. Jeg ved intet om hvad han vil gøre derved, men jeg haaber, at Eders Excellence og andre besindige Mennesker vil tage sig deraf, saa at Sagen ikke ender med Dødsstraf. Jeg har ikke destomindre taget mig den Frihed ogsaa at skrive til Kongen for i største Underdanighed og med Varme at bede ham om ikke at ville taale, at man tildeler ham en saadan Straf, at hans Forældre og de, der bærer det samme Navn, ogsaa vanæres derved, og det samme bønfaller jeg ogsaa Eders Excellence om¹.

Rentemester Brandt, eller rettere hans Kolleger, har skaaret mine Indtægter ned med 900 Daler og vil ikke godtgøre mig en Skilling for Tiden, inden min Udnævnelse til Gesandt i Berlin blev underskrevet. Han tager intet Hensyn til, at en Del af mine Folk allerede inden den Dag var kommet til Berlin, og at jeg maatte vente saa længe i København, for at faa ordnet mine Forhold; hvad Rejsen til Berlin kostede mig, bryder han sig heller ikke om. Var det paa en anden Tid, vilde jeg ikke nævne noget derom, jeg har sat saa meget til paa de Rejser, jeg har gjort i Kongens Tjeneste, at dette her bliver som en Pølse i Slagtetiden, men naar jeg nu skal give 36 Rigsdaler pr. Plov, generer det mig, og hvad der gør mig endnu mere ondt, er, at man behandler mig saa smaaligt, at jeg derigennem faar Bevis paa, hvor lidt man sætter Pris paa mig og mine Tjenester.

Eders Excellence ved imidlertid, hvor villigt og trofast jeg altid har tjent Kongen. Da Eders Excellence befalede mig, fra Kongen, at komme til Hoffet og rejse til Berlin, rejste jeg, skønt jeg havde meget derimod, i en Hundekulde fra Itzehoe og kom til København paa den nederdrægtigste Aarstid, ligesom jeg beredvilligt adlød og foretog Rejsen til Berlin. Jeg kunde ogsaa hertil søje den Mangel paa Hensyn, man viser mig i Kancelliet, der har undladt at svare mig paa saa godt som alle de Ansøgninger, som jeg har sendt til

¹ Se Noter Side 198.

København paa Itzehoe og Uetersen Klosters Vegne, skønt Ansøgingerne har været baade rimelige og lovlige og til Dels ogsaa er gaaet ud paa at faa at vide, hvorledes vi havde at forholde os i forskellige Tilfælde og navnlig overfor de gejstlige Herrer, der fra Tid til anden bebyrder os cum novis oneribus. Thi med Grev Rantzau¹, der bilder sig ind at være albae gallinae filius², er der intet at stille op. Denne gode Herre har imidlertid paany fattet Had til mig uden Spor af Grund, og uden at jeg har givet ham mindste Aarsag dertil. Og da jeg ikke er i Stand til at forandre Grevens underlige Sind, og da hans Hidsighed er stor, for ikke at sige taabelig, undertiden, saa maa man imidlertid forlade mig, naar jeg siger, at Gud har givet os denne Statholder i sin Vrede. Min Herre maa undskylde, at dette Brev er blevet længere, end jeg havde villet det. Men Grunden dertil er Hans Godhed, thi ellers vilde jeg ikke have været saa fræk. Stakkels Resident Linckert³ plages meget af Nyregrus og bønfalder om, at Han vil undskylde ham hos Hans Majestæt, idet han ikke for Øjeblikket ser sig i Stand til at faa undersøgt det til Bunds, som man havde ønsket at faa at vide.

Med den største Nidkærlighed er jeg, naadige Herre, i Ærbødighed Eders Excellences

Mest ydmyge, lydige og særdeles hengivne Tjener
G. von BUCHWALD.
mp.

Itzehoe, den 17. November 1682.

Naadige Herre!

Først i Gaar, da jeg kom hertil, modtog jeg Eders Excellences naadige Skrivelse, som jeg takker ærbødigst for, og er jeg ganske enig med Eder i, at vort Fædreland vil gaa til Grunde, hvis Sagerne bliver ved at gaa, som de bedst kan.

Her og i Uetersen har vi nu af Oberst Holstes Regiment saa mange, ja flere end vi ønsker og er i Stand til at underholde. Thi

¹ Statholderen i Hertugdømmerne.

² Lykkens Skødebarn, egentlig »Søn af en hvid Høne«, en latinsk Talemaade, der benyttedes meget i daværende diplomatiske Kredse.

³ Ditlev Ahlefeldt lærte Linckert at kende under sit lange Ophold i Kassel og anbefalede den danske Regering at tage ham i sin Tjeneste. Linckert blev benyttet som Diplomat, paa nærværende Tidspunkt boede han i Hamborg som Resident ved den nedersachsiske Kreds.

alle disse fortræffelige Ordre fra København nytter intet, naar Soldaten er Herre og kommer hertil blottet for Penge og alt hvad der er nødvendigt, og ikke vil lade Bonden leve i Fred. Man maa jo give Soldaterne Mad at spise, og de mangler alt. Desuden kræver Kongens Tjeneste, at Soldaterne er i Stand til at opholde Livet, og det er et vigtigt Argument for Officererne. Forøvrigt har Oberst Holste hidtil trods alt været maadeholdende i sine Krav og holder god Orden, saa der er ikke noget at beklage sig over. Man har allerede faaet at vide, at der i Aar skal betales 18 Daler pr. Plov. Hvis jeg skal sige min Mening som Kongens tro Tjener, tror jeg ikke Kongen vil kunne gøre Regning paa denne Sum, thi Klostret her vil umuligt kunne betale saa meget, hvad ogsaa Tiden vil vise. Jeg har forbudt de Officerer, der skulle foretage Exekution her, at udpante Klosterbønderne for det, de skylder, eller det, de aarlig skal udrede til Klosterdamernes Underhold.

Af Sagernes Udvikling og Hoffets Fremgangsmaade ser jeg imidlertid godt, at Krigen maa være besluttet, og jeg beder Gud af ganske Hjerte om, at alt maa falde ud til Hæder og Fordel for Hans Majestæt. Men hvis Frankrig ikke mere vilde yde os Penge, eller hvis Kejseren sluttede Fred med Frankrig, forudser jeg megen Forvirring og tilstaar, at vi i saa Fald vil komme til at angre, at vi for tidligt har vovet Forsøget. Jeg forstaar ogsaa godt, at man bortset herfra, hverken bør skaane Undersaatter, Allierede eller Naboer, og at man, naar man har sagt *a* ogsaa maa sige *b*. Thi, som man siger, det er bedre, at vi æder Hunden, end den æder os. Men af alt dette ser jeg ikke, hvorfra man skal tage Folkene, og jeg er meget bange for, at hvis vi ikke udskriver Soldater paa ny mellem vore egne Undersaatter, saa faar vi ikke Soldater nok, og frygter ogsaa for, at Antallet af dem vi har, ikke vil være tilstrækkeligt til Angreb og til Forsvar, saafremt Modparten gør alt hvad han bør og kan. Naar vi først har mistet de Soldater, vi har, vil vi komme til at lide forfærdeligt, idet Fjenden, naar han trænger ind i vore Provinser i sin Harmen vil brænde alt af og ikke lade Sten paa Sten tilbage. Naadige Herre, saaledes frygter den, der maaske kan dø i Morgen, men som ogsaa, hvis han lever, er angst for ikke at kunne faa tilstrækkeligt til sit Livs Ophold, og det faar jeg ikke, hvis Kongen stadig udskriver disse Skatter, og dersom man vil forlange af mig, at jeg skal

betale lige saa meget som under sidste Krig. Jeg forsikrer min naadige Herre, at jeg i saa Fald ikke faar en Skilling tilovers af Olpenitz til eget Brug. Hvis man lader dette Gods udpante, maa jeg laane Penge til at betale Skatten med.

Jeg haaber, Eders Excellence har modtaget mit Brev af 14de fra Hamborg. Skønt jeg havde besluttet mig til at blive der indtil Jul, er jeg alligevel blevet nødt til at vende tilbage hertil Byen, for at holde en vis Orden paa de Tropper, der er blevet indkvarterede her, og jeg rører mig nu ikke herfra, før jeg i et og alt har vist Kongen, at jeg har udført Generalkommissærens Ordre, saavidt det stod til mig.

Med uforanderlig Nidkærlighed og skyldig Respekt er jeg, naadige Herre, Eders Excellences

ærbødigste, lydige og meget tro Tjener
G. von BUCHWALD.

mp.

Det trak paa den Tid op til en nordisk Krig. Skønt Frederik Ahlefeldt paa det indstændigste fraraadede det, havde Kongen opkrævet Kontributioner i den gottorpske Del af Sønderjylland og Holsten, og Hertugen var blevet saa opbragt derover, at han demonstrativt forlod sin Residens paa Gottorp og slog sig ned i Hamborg. Som vi har set af Brevet af 14. November, var Christian Albrechts Vrede ogsaa gaaet ud over Buchwald i dennes Egenskab af dansk Embedsmand.

Sverig protesterede overfor den danske Regering, der svarede, at Sagen var Sverig uvedkommende. Samtidig indledede Christian den Femte Forbindelse med Medlemmer af den svenske Adel, der var misfornøjede med Enevældens Indførelse. Som det vil ses af Buchwalds Brev af 17. November, rustede Danmark af al Magt, det samme gjorde Sverig, og en Krig kunde ventes hver Dag. Christian den Femte var meget ivrig efter at faa Hevn over sine tvende Svogre, Tanken om, at de danske Sejre i den skaanske Krig havde bragt et saa kummerligt Resultat, nagede ham tidlig og silde. Hvad der bidrog til at tilspidse Situationen, var den Omstændighed, at Christian den Femte havde overdraget Femern til sin Broder Jørgen efter dennes Ægteskab med Prinsesse Anna af England, Fe-

mern skulde være Erstatning for Prinsens Afkald paa Arveret til den danske Trone og for den ham tilkommende Arvepart efter Faderen. Men da Femern tilhørte Hertugen af Gottorp og kun var givet Danmark i Pant for Skatterestancer, ansaa Gottorp og Sverig Overdragelsen som en casus belli.

Danmark var efter den skaanske Krig ganske blottet for Midler til at føre Krig for, men i Henhold til Traktaten af Marts 1682 havde Frankrig lovet Danmark Subsidier. Som Buchwald udtaler i sit Brev af 17. November, var man imidlertid bange for, at Ludvig den Fjortende skulde inddrage disse Subsidier, idet det atter trak op til Krig mellem Frankrig og den romerske Kejser som Følge af de franske »réunioner«, navnlig havde Ludvig den Fjortendes Erobring af Strassburg gjort et meget pinligt Indtryk i Wien.

Frederik Ahlefeldt var meget irriteret over Kongens Krigsgalskab, som han af al Magt søgte at lægge en Dæmper paa, det kan af en passus i Buchwalds Brev af 17. November ses, at Storkansleren ikke havde været helt forsigtig i sine Mishagsytringer.

Hamborg, den 8. December 1682.

Naadige Herre!

Landgreven af Hessen-Homburg¹ er for Tiden i Hamborg og bor hos mig, han har opfordret Hans Højhed Hertugen af Gottorp til at komme i Aften og har bedt mig om at være tilstede, men da jeg helst er fri for at høre paa noget, der er mig ubehageligt, selv om Drøftelserne foregaar i min egen Lejlighed, viser jeg mig ikke. Landgreven rejser i næste Uge til Berlin, i Forretningsanliggender — tror jeg, da han er General for det brandenborgske Kavalleri. Han har overfor mig bekræftet, at da han rejste gennem Lyneborg, hørte han megen Tale om, at der finder store Rustninger Sted, og hvis de Herrers Tale er at lide paa, søger man dér at stille 30 000 Mand paa Benene til Foraaret. Dette kan jeg dog ikke rigtig fæste Lid til, thi med egne Penge vil Brunsvigerne ikke kunne gøre det, og Prinsen af Oranien alene kan ikke bidrage til alt det, ligesom vi ikke kender nogen anden, som vil eller kan give dem Subsidier.

¹ Havde tidligere været i dansk Tjeneste, en af hans Sønner var blevet forlovet med en Datter af Frederik Ahlefeldt, men døde kort efter Forlovelsen.

Ganske vist bidrager Landet selv nok dertil, men vi ved ogsaa, at Landets Forfatning ikke tillader Opkrævning af Skatter efter samme Maalestok som her i vort Land¹. Flere af vore Adelsmænd er for Øjeblikket her i Byen og har i Sinde at sende et Bønskrift til Kongen om at fritage dem for saa store Skatter; de har spurgt mig, om jeg tillod, at de indsatte »Prælater og Ridderskab« i Bønskriftet. Jeg svarede dem, at jeg allerede har indgivet Andragende for Uetersen og Itzehoe Klostre, og at jeg for mine egne Godsers Vedkommende vil svare saa meget i Skat som jeg har i Indtægt af dem, men hvis Skatten stiger saa meget, at jeg kommer til at give mere end jeg har i Indtægt, vilde jeg bede Kongen om at lade mine Godser komme under Statsadministration og derefter pensionere mig. Mine Udtalelser satte de Herrer i temmelig stor Forlegenhed, thi største Delen af dem kan i Virkeligheden ikke betale de store Skatter, for saa vidt som dette her bliver ved, og jeg sagde dem derfor min Mening som en ærlig Mand, nemlig, at de bør gøre, hvad de kan, for at betale den første Termin, 12 Daler i Holsten og 9 i Slesvig. Jeg raadede dem til ikke at blande sig i Kongens og Hertugens Skænderier, men bare rent ud af Posen bede Kongen, om han vilde være saa naadig at nedsætte Skatten saa meget, at de selv kunde eksistere. Ellers vilde de være ude af Stand til at give deres Funktionærer Løn for deres Arbejde, og deres Børn vilde se sig nødsagede til at forlade den fædrene Jord paa Grund af denne Skat. Hvad de vil gøre, ved jeg ikke, men hvis de bærer sig saadan ad, mener jeg, at Kongen hverken kan eller bør tage det ilde op, at disse hans tro Undersaatter fremkommer med Henstillinger, der er holdte i en underdanig Tone. Jeg har endvidere indsendt Supplikker til Hoffet saavel paa Klostrrets som paa mine egne Godsers Vegne og haaber, at de Herrer Sekretærer før eller senere vil værdige mig et Svar eller i det mindste give mig en Kvittering for Modtagelsen af mine Breve, saa at jeg kan bevise overfor Klostrene, at jeg virkelig har skrevet dem. Men hvis Sekretærerne nu intet foretager sig, saadan

¹ Vilhelm af Oranien, Ludvig den Fjortendes mest energiske og uforsonlige Modstander, havde 1681 sluttet Forbund med Sverig for at opretholde status quo ante bellum efter Freden i Nymwegen. Da Ludvig den Fjortende havde foretaget sit Kup mod Strassburg, sluttede Østrig og Spanien sig til Forbundet. Der blev fra hollandsk Side arbejdet stærkt paa at faa de brunsvigske Stater med i Forbundet, og Vilhelm af Oranien søgte af al Magt at faa Kejseren til at erklære Frankrig Krig.

som deres daarlige Vane nu engang er, bliver jeg nødt til at være taalmodig og finde mig i det som i saa meget andet. For de arme Undersaatte, der betaler saa meget i Skat, vilde det dog altid paa en vis Maade være en Trøst at modtage Svar paa, hvorvidt man vil bønne dem eller ej.

Med al skyldig Respekt er jeg, naadige Herre, Eders Excellences

mest ydmyge, lydige og tro Tjener
G. von BUCHWALD.
m. p.

P. S. Amtsforvalter eller Amtsskriver Suhm er i høj Grad paa Krigsfod med sin Amtmand, Wesemann, og hvis jeg ikke tager meget fejl, er de ved at komme i en meget alvorlig Strid med hinanden. Sidstnævnte er altid ret uforskammet, naar han kan faa Overtaget, og jeg ved ikke, om ikke Hr. Suhm er den mest medgørlige.

Hamborg, den 29. December 1682.

Naadige Herre!

Jeg har lige spist Middag hos Hertugen af Brunsvig-Wolfenbüttel, hvor jeg har truffet min gamle Ven Præsident Heimburg¹, som anbefaler sig meget til Eders Excellences Bevaagenhed. Vi har drukket et Par Glas Vin, og imellem Bægrene har jeg hørt hvad en og anden tænkte og mente. Vedkommendes Høflighed og maaske deres Velvilje overfor mig har afholdt dem fra at sige alt rent ud; men deres Mening er, at den gottorpske Sag vil bringe os i Ulykke, alle beskæftiger sig med denne Sag og finder, at vi gaar alt for hurtigt til Værks, at Hertugen af Gottorp bliver slet behandlet, og at alle Kejserdømmets Fyrster bør blande sig i Sagen for Eksemplets Skyld.

Ovennævnte Præsident Heimburg, som I, naadige Herre, kender, udtalte ganske aabenhjertig, at Brunsvig bør interessere sig for, at Hertugen af Gottorp beholder sit Land, og at vi er for haarde imod ham, ingen af dem, der hører til den nedersachsiske Kreds, navnlig ikke Obersten, vil kunne finde sig i den Maade, hvorpaa Danmark behandler Gottorp. Han siger ogsaa, at intet Land vil kunne taale,

¹ Fra Brunsvig.

at Byen Hamborg kommer under os¹, og at man ikke kan finde sig i, at vi Gang paa Gang kommer med Krav paa Bremen, men at de forøvrigt vil lade os gøre, hvad vi vil paa denne Side af Elben. Præsidenten siger ogsaa, at Tilknytningen til Sverig endnu ikke er fuldbyrdet, og hvis Danmark blot vil slutte sig til Huset Brunsvig, er dette kun altfor villigt til at vise Imødekommenhed. Han har ogsaa fortalt mig om Hr. Michelsen og hans Fængsling, men i alt, hvad han har fortalt mig derom, har jeg ikke fundet noget bemærkelsesværdigt. Gennem de beslaglagte Breve har man fundet ud af, at de øverste Raadsherrer i Celle har betroet Michelsen, at Hertugen, eller rettere Huset Brunsvig, havde bestemt at lade Tropperne marchere over Elben, og nu vil de have Michelsen til at opgive Navnene paa dem, der har sagt ham det: — Jeg skulde iøvrigt tage meget fejl, om ikke disse Herrer allerede angrede deres Opførsel. Hertuginde af Gottorp skulde være kommet hertil i Aften, og Hertugen er rejst hende i Møde, men de kommer til at overnatte enten i Fulsbüttel eller andet Steds, saa de Herrer gottorpske Ministre er lidt bekymrede.

Jeg vil ikke opholde mig, naadige Herre, med at frembære yderligere Lykønskninger i Anledning af det nye Aar, thi Eders Excellence ved udenad, at ingen ønsker Eder mere godt og lykkeligt end jeg, som med Ærbødighed og Nidkærhed, naadige Herre, er Eders Excellences

mest ydmyge, lydige og meget hengivne Tjener
G. von BUCHWALD.

mp.

¹ Hamborg havde oprindelig staaet under de holstenske Grever. Efter at Christian den Første var blevet Greve af Holsten, betragtede han sig som Hansestadens Lensherre, senere maatte de danske Konger dele denne Værdighed, der nærmest var et tomt Navn, med Hertugen af Gottorp. Hamborg fandt sig dog i at hylde Christian den Fjerde som sin Lensherre, men nægtede det overfor Frederik den Tredje og Christian den Femte. Christian den Femte havde meget vidtgaaende Planer overfor Hamborg og støttede sig ikke alene til den gamle Lenshøjhed men ogsaa til den Omstændighed, at Hansestaden var i Besiddelse af holstenske Territorier. Frederik Ahlefeldt førte lige til sin Død en haard Dyst med Christian den Femte for at faa ham til at holde Fingrene fra Hamborg. Det var først Christian den Syvende, der anerkendte Hamborgs Uafhængighed af Danmark. Det tysk-romerske Rige havde aldrig anerkendt den danske Overhøjhed over Hamborg, men havde tværtimod givet Hansestaden en meget selvstændig Stilling indenfor Riget.

Hamborg, den 9. Februar 1683.

Naadige Herre!

Da jeg i Onsdags skrev til Eders Excellence, var jeg omtaaget af al den Vin, jeg havde drukket hos Hertugen af Gottorp, og beder Eder derfor herved om Undskyldning for de Dumheder, jeg muligt kan have skrevet i mit Brev. — Ridder Terlon¹ agerer stadig god dansk Mand og anbefaler sig selv og sine Krav til Eders Excellences Velvilje. Der tales her forskelligt om Frankrigs to Kurierer; nogle siger, at de er kommet for at tale om en Forøgelse af Subsidierne, andre, at det er for at skabe en nærmere og fastere Forbindelse, da de i Frankrig har indset, at Krigen er en Nødvendighed, selv om de har fredelige Hensigter. Den nuværende Generation, som ønsker Fred, tager det for et daarligt Varsel, at man i Haag paany er gaaet ind paa gensidig Hjælp, og paastaar, at Bayern og Sachsen slutter sig til Huset Habsburg, og at det samlede Kejserdømme i saa Fald er i Stand til paa Lykke og Fromme at indlade sig paa en Krig, hvad jeg tvivler stærkt om. Shelton fastholder, at Brandenburg vil lytte til Kejserens smukke Tilbud, og at Hr. Amerongs Løfter har bidraget meget til, at der nu tales et andet Sprog i Brandenburg; desuden mener man ogsaa, at Warschau vil rette sig efter Kejserens Ønske, hvilket nok vil anspore Brandenburg. Endnu i Gaar viste Hr. de Bidal mig imidlertid et Brev fra de Ribbenac, der forsikrer, at denne Fyrste er standhaftig. Jeg vil dog mene, at Hr. Gabel ikke vil undlade at skrive, hvad han er, og at vort Hof vil tage sine Forholdsregler i Overensstemmelse dermed, og jeg beder Gud af ganske Hjerte om, at vi — og forøvrigt ogsaa helst vore Forbundsfæller — maa beholde Freden, eller i det mindste, hvis vi skal have Krig, at vore Hære da maa blive ført saa godt, at vi ikke hvert Aar skal have at gøre med en ny Hær. — Alle tror, at Danmark vil have Krig, det er paa Grund af de store Rustninger, der finder Sted; hvis der nu ogsaa skal rustes til Søs — hvad man fortæller — maa der da være en Mening med det, man kan da ikke sætte sig i den Udgift til ingen Nytte. Imellem os sagt, naadige Herre, vil jeg ogsaa fortælle Eder, at Hr. Schelton endnu i Gaar talte til mig om Prins Jørgen og sagde, at han undrede

¹ Søn af den oftomtalte franske Gesandt i København.

sig meget over de Rygter, der gik om hans Ægteskab, og at han ikke vidste, hvor de kom fra. Men overfor mig tilstod han (idet han dog forbød mig at sige det til nogen eller at skrive det til Hoffet), at han havde skaffet sig Underretning om den omtalte Prins's Person og Indtægter, og med god Samvittighed havde anbefalet Hans Højhed i England, samt at det vilde ske gennem ham, hvis der overhovedet skulde gøres noget. Jeg svarede intet derpaa, men gentog blot, hvad Eders Excellence^o har befalet mig, og forsikrede ham, at min Herre og Konge altid vilde finde Behag i vedkommende Person, hvis gode Egenskaber værdsattes i Danmark. Hr. de Cros¹, Hans Højhed af Gottorps forhenværende Minister i England, der nylig er vendt tilbage fra Stockholm, synes at ville træde i vor Tjeneste, og hvis jeg skal tro Hr. Terlon, skal det være Hr. Martangis, der efter hvad han siger, er hans Fætter, som skal fremkomme med et Forslag i den Sag². Vi har daglig været sammen, men han har ikke udtalt sig aabent derom til mig.

Han tilføjede yderligere, at Kongen af Sverig ikke under en mulig Krig vilde røre ved Dronning Christinas Godser hverken i Pommern eller i Bremen eller paa de svenske Øer³. Men jeg har næg-

¹ Franskmanden Joseph de Cros var gaaet i gottorpsk Tjeneste. Bekendtskabet med Hertugen af Gottorp skyldtes den Omstændighed, at Cros, der havde taget Bopæl i England efter at have ægtet en fornem og indflydelsesrig engelsk Dame, af Karl den Anden var blevet benyttet i en særlig Sendelse til de nordiske Hoffer. Cros blev gottorpsk Gesandt i London, i 1682 ombyttede han denne Stilling med Ministerposten i Stockholm, som han maatte opgive, da det ikke lykkedes ham at faa Sverig til at erklære Danmark Krig. Derefter gik Cros, som forudsagt af Buchwald, i dansk Tjeneste og blev Gesandt i Warschau. Fra dansk gik Cros over i brunsvigsk Tjeneste. Efter at have trukket sig tilbage fra Diplomatiets, henlevede Cros sine sidste Aar i Slesvig By, hvor han døde henvend 90 Aar gammel. Cros, der var en meget bevægelig Natur, skiftede Religion med samme Lethed som den, hvormed han skiftede Fædreland, han begyndte som Munk og endte som Protestant.

² Forlovelsen mellem Prins Jørgen og Prinsesse Anna af England fandt Sted et Par Maaneder efter. Planerne til denne Forbindelse vare udgaaede fra Ludvig den Fjortende.

³ Da Dronning Christine af Sverig i 1654 nedlagde Regeringen til Fordel for sin Fætter Karl Gustav, forbeholdt hun sig en stor Mængde Godser baade i Sverig og Pommern. Paa Stænderforsamlingen i Upsala blev det bestemt, at Christine ikke alene skulde have den fulde Ejendomsret over Godserne, men at disse helt skulde holdes udenfor den svenske Stats Administration. Baade Karl Gustav og hans Søn overholdt disse Betingelser, skønt de under deres fortsatte Krige følte sig fristede til at beslaglægge en Del af Godsernes Indtægter. Dronningens vanvittige Ødselhed bevirkede, at hun paa langt nær ikke kunde leve af, hvad Godserne kastede af sig; da Karl

tet at ville skrive herom, da jeg tror, at det endnu ikke vilde være belejligt, og da jeg tvivler om, at min Herre og Konge har Lyst til at forblive paa Fredsfod med Sverig, og en saadan Neutralitet, hvis Kongen gik ind derpaa, vilde kunne faa Sverig til at tro, at vi havde vældige Planer for imod dem. Derfor har jeg heller ikke paa-taget mig dette Ærinde og haaber, at Eders Excellence billiger dette mit Afslag.

Han har forøvrigt udtalt sin Misfornøjelse med Oxenstiernas Maade at være paa, samt med det svenske Hof, ja endog med det gottorpske.

Hr. Linkert¹, som i flere Maaneder har været rigtig daarlig, har bestemt sig til at rejse til et Badested og vil gerne have Orlov samt Instrukser med Hensyn til, hvad han skal sige til Nabofyrsterne, blandt andet i Cassel. Jeg tror nok, det baade er for at faa lidt Hjælp til sine Udgifter og ogsaa af andre Grunde; han har derfor bedt mig skrive derom til Eders Excellence og i hans Navn bøn-falde Eder om at ville skaffe ham det øvrige; relata refero.

Jeg tager nu atter tilbage til Itzehoe og derfra til Olpenitz for at se lidt til mine Indkomster og for at udføre Kongens Ordre med Hensyn til Sagen mellem Greve Rantzow² og Hr. Tønnes Rantzow; derefter vender jeg tilbage hertil og skal i Mellemtiden ikke plage Eders Excellence med mine besværlige Breve. Jeg forbliver med uforanderlig Ærbødighed, naadige Herre, Eders Excellences

ydmygste, lydige og fuldtro Tjener
G. von BUCHWALD.

Hr. de la Marre har lige forladt mig, han vil absolut regnes for lige med Medlemmerne af Adelen, saa at han kan faa sine Døtre optaget i Klostret som holstenske Frøkner. Jeg for mit Vedkommende indvilliger gerne deri, men selv om Kongen har givet Tilladelse til eller Løfte om Optagelse i Adelstanden, gaar det ikke an, at jeg tilsteder Døtrene Adgang til Klostret, hvis Manden ikke er i Besid-

Gustav var død, anmodede hun derfor den svenske Formynderregering om at skaffe hende forøgede Indkomster, hvilket Ønske blev imødekommet, derimod betakkede man sig for at opfylde Dronningens Krav om at genindsætte hende paa Tronen.

¹ Se Side 202.

² Statholderen.

delse af endnu et Brev fra Kongen, eller Adelen erklærer ham for optaget eller modtager ham som en af sine egne.

Efter at nærværende Brev var afsendt, sluttede baade Bayern og Kursachsen Forbund med den tyske Kejser, kort Tid efter sluttede baade Polen og Brandenburg sig til Forbundet, det gik altsaa saaledes som forudsagt af Buchwald. I Begyndelsen af Marts stod de tyrkiske Hære foran Wien, hvorfra Kejser Leopold den Første var flygtet efter at have overgivet Kommandoen over Byen til Fyrst Starhemberg, i Spidsen for de allierede Magters Hære stod Hertug Karl den Femte af Lothringen. Den 12. September 1683 stod den afgørende Kamp mellem Sultanens Horder og Vestmagternes Hære, Tyrkerne led et stort Nederlag og flygtede efterladende 10000 Faldne og talrige Saarrede. Fortjenesten for Wiens Redning blev med Rette i første Række tillagt Polens Konge, Johan Sobieski. Endnu i 16 lange Aar maatte det tyske Rige kæmpe mod Østens Barbarer, først ved Frenden i Carlowitz 1699 stansede Tyrkerkrigen, og Tyrkerne blev for de kommende Aarhundreder henviste til Defensiven.

Hamborg, den 20. Marts 1683.

Naadige Herre!

Siden jeg sidst skrev, har jeg været farligt syg af en ondartet Feber; Naturen og Lægemidlerne har imidlertid i Betragtning af, at jeg er 59 Aar, gjort en usædvanlig god Virkning, saaledes at jeg nu begynder at komme mig, saavidt Skæbnen vil det. Det har gjort mig meget ondt at erfare, at Eders Excellence endnu er plaget af sin Sygdom, og jeg beder Gud snart befri ham derfor. Hr. Stelle, der optræder som kgl. Kommissær ved Hamborgs Raad, har paalagt mig at sige til Eders Excellence, at en vis bøhmisk Greve, der har 40000 Daler i Rente aarlig, ønsker at ægte Eders Frøken Datter, men vil ikke nævnes ved Navn, før han ved, om han vil kunne accepteres, og om den omtalte Frøken kan tænke sig at ægte en Katolik. Han skal iøvrigt, siger Stelle, være af et meget tiltalende Ydre. Jeg har ikke villet forpligte mig til, naadige Herre, at overbringe Eder dette Ærinde, I behøver derfor blot at lade være med at svare mig, saa bliver Sagen derved. Et tilsvarende Forslag fra en vis

polisk Adelsmand med 100 000 Francs i Rente og samme Trosbekendelse som Kurfyrsten af Brandenburg og Fætter til denne er ligeledes fremkommet.

Hvad der ellers er sket ude i Verden, ved jeg ikke mere om, end hvad mine Venner og Aviserne fortæller. Det hedder sig, at de franske Penge har megen Virkning i Warschau og hindrer Polen i at alliere sig med Kejseren, hvad der er meget heldigt for os, saa kan Brandenburg ikke slippe fra os, thi man maa stole paa, hvad Gottorps Tilhængere siger. Brunsvig vil aldrig gøre noget for os, og det vilde jeg dog have troet paa som paa et Evangelium, da det er Bierman, der har taget sig af denne Sag, Thi hvis hans Rejse ikke har haft andet Maal end at faa Brunsvigernes Hensigt at vide, vilde en mindre betydelig Person kunne have gjort det bedre¹. Sverigs Tilhængere siger imidlertid, at al Modstand til Trods vil man snart faa Svenskerne at se paa fast Grund, og at selv deres Flaade udrustes og vil vise sig at være stærkere, end man tror. Hollands Rustninger til Søs tyder ogsaa paa, at det er til Gunst for Svenskerne, men hvis England vil, kan det standse dem med sine Rustninger². Man anser heller ikke en Krig med Tyrkerne for sikker, og adskillige smigrer sig derfor med, at Frankrig vil lade Tyskland i Fred³; men jeg for mit Vedkommende holder paa, at hvis Kejseren ikke stemmer Tonen ned, lader Frankrig ikke en saa god Lejlighed slippe sig af Hænderne, og dertil tilføjer andre, at Norden faar alligevel ikke Lov til at forblive i Fred, og det er det, der foruroliger mig, thi der bliver og vil altid blive lagt Skatter paa Jorden, og hvis man lader Sagerne gaa, som de bedst kan, vil jeg ikke kunne faa nogensomhelst Indtægt. Hvis Sagen imidlertid blot faldt ud til Fordel for vor

¹ Biermann var kort forinden blevet sendt til de lyneborgske Hoffer for at hidføre en Alliance mellem Brunsvig og Danmark. Forsøget mislykkedes totalt og havde en stik modsat Virkning af den tilsigtede, idet Hertugerne sluttede sig til Sverige og vendte sig skarpt imod den nylig sluttede dansk-fransk-brandenburgske Alliance.

² Vilhelm af Oranien og Karl den Ellefte havde sluttet en Forbindelse, der sigtede til Opretholdelsen af den westfalske Fred og Freden i Nymwegen.

³ Ludvig den Fjortende vilde foreløbig lade Kejseren klare sig uden hans Hjælp overfor Tyrkerne, naar det senere skulde vise sig, saaledes som Kongen forudsaa det, at Tyskland ikke kunde tumle Muselmændene, vilde han komme til Hjælp, staa som Tysklands Redningsmand og aspirere til den tysk-romerske Kejserkrone. Ludvig den Fjortende har næppe, saaledes som det antydes af Buchwald, tænkt paa at benytte det tyske Riges vanskelige Stilling til at fælde det i Ryggen.

Konge, vilde jeg trøste mig dermed og tænke, at jeg nok — i den korte Tid, der endnu er mig beskaaret — vilde faa mit daglige Brød, om det blot lige var til at opretholde dette usle Liv med.

Med al skyldig Hengivenhed er jeg, naadige Herre, Eders Excellences

mest ydmyge, lydige og meget tro Tjener
G. von BUCHWALD.
mp.

P. S. Idet jeg er ved at lukke Brevet, faar jeg indlagte sendt fra min Broder for at anbefale det til Eders Excellence, og da jeg ikke vil kunne afslaa ham dette, beder jeg Eders Excellence træffe sin naadige Bestemmelse derom.

J

Itzehoe, den 3. April 1683.

Naadige Herre!

Det vilde glæde mig meget, om dette Brev havde den Lykke at blive læst af Eders Excellence ved godt Helbred og i godt Humør, saa meget mere, som det hører til mine højeste Ønsker og Begæringer at vide Eder sund og rask, for ikke at tale om, at Offentligheden vilde faa de gode Virkninger deraf at føle i disse kritiske Tider. En Hamborger-Ven mener, at Hans Excellence Ehrenschilt er reist fra Celle medbringende en i almindelige Vendinger holdt Resolution, som dog til en vis Grad menes at være tilfredsstillende; jeg er imidlertid stadig af den Mening, at Hr. Bierman aldrig vilde være gaaet ind paa at foretage denne Rejse uden at være sikker paa, at hans Kup vilde lykkes.

Ridder Terlon skriver til mig fra Hamborg, at han rejser til København straks efter Paaske; han anbefaler sig meget til Eders Excellences Velvilje og haaber, at man vil overdrage ham alt vedrørende de franske Subsudier. Han fortjener nu virkelig en god Behandling, for han er en Mand af Ære og Danmark meget hengiven. Han har paany skrevet til mig, at Hr. de Cros¹ med det første venter en gunstig Beslutning fra vort Hof, for at han kan faa at vide, om man i alt væsentligt vil lempe sig efter ham, og paa den Maade, som Bierman har givet ham Grund til at haabe, da han

¹ Se Side 210.

rejste gennem Hamborg, thi i modsat Fald forbliver han der, hvor han er, eller søger et Embede andet Steds. Hr. Terlon paastaar, at nævnte de Cros kender alle Sverigs Planer mod os og i hvor høj Grad Hertugen af Gottorp har indladt sig med Sverig, men at de Cros ikke vil fremkomme med noget derom før han har fuldstændig fast Fod ved vort Hof.

Naadige Herre, jeg skriver dette til Eder ganske som det er blevet mig sagt, uden selv at føje noget til; jeg vil derfor heller ikke være ansvarlig derfor paa nogen Maade, da jeg kun ønsker Ro og et ensomt eller snarere uvirksomt Liv; hvis jeg imidlertid troede, at jeg paa nogen Maade kunde være til Nytte, vilde jeg godt kunne beslutte mig til at tage en lille Tur til København, men naar jeg saa paa den anden Side tager min ringe Evne og det, at jeg ikke mere duer til noget, i Betragtning, kommer jeg igen bort fra denne Plan. Og dog er min Lyst til at gense Eders Excellence stor, og var jeg sikker paa ikke til Foraaret at faa Eder at se her i Holsten, saa vilde dette kunne faa mig til at tage over til København for at træffe Eder der. Jeg tager til Hamborg og tilbringer Højtiden der, og er i Ydmyghed og Ærbødighed, naadige Herre, Eders Excellences

mest ydmyge, lydige og meget tro Tjener
G. von BUCHWALD.
mp.

Hamborg den 10. April 1683.

Naadige Herre!

Foruden at føle mig meget beæret over at have modtaget et Brev fra Eder, skal jeg udtale, at det, som er af størst Betydning for mig og som jeg skatter højst i Brevet, er, at Eders Excellence befinder sig bedre, og at jeg tør haabe paa, at Foraaret — for at udtrykke mig i Korthed — helt vil bringe Eder paa Fode, og jeg beder Gud om, at dette maa vare i mange Aar, saa vel til det Offentliges Bedste som til min egen Glæde, og da jeg ikke vil have, at Eders Excellence selv skal bemøje sig med at skrive til mig, vil jeg med største Glæde nøjes med at modtage Eders Befalinger gennem den ringeste af Eders Tjenere og faa at vide, at I befinder Eder vel.

Hvad Nyhederne her fra Byen angaar, da er de meget forskellige og til Tider saa upaalidelige, at man intet sikkert kan sige om dem. Det hedder sig, at man i Bremen Stift har gjort Vanskeligheder, da vore Soldater skulde marchere igennem til Oldenburg, og at det skal være efter Ordre fra Kommandanten i Horneburg¹. Man fortæller ogsaa her, at hamborgske Skibe er blevet standsede foran Glückstadt for at lade danske Matroser gaa fra Borde, men Rygtet har ikke gentaget sig. Jeg kan imidlertid ikke sige, hvorfor man har ladet Matroserne vente saa længe, inden man lod dem afgaa til Kiel. Jeg tror, Grunden er, at man vil forhindre en Indskriden mod Hvalfangerskibene, hvis Antal man agter at forøge til 3—4 Skibe. Jeg synes ikke vore Ordre udføres efter Reglerne og kunde godt sige et og andet derom. Men, som det gamle Ord siger: ad *consilium non accederis nisi vocatus*. Omkring den 17. venter man Hr. Ehrenschild tilbage og det tilføjes, at Huset Brunsvig-Lyneborgs Deputerede vil komme her til Byen paa samme Tid for at afgive deres sidste Resolution, der nok ikke — hvis man skal tro de gottorpske Herrers Ord — skal være efter vort Ønske. Ifølge Hr. Bernstorffs Breve² til Hr. Oetken³, som man hvert Øjeblik venter tilbage fra Celle, er man ogsaa i Celle af den Mening, at, hvis den nye Alliance mellem Polen og Kejseren vedvarer, vil det nok betage dem, der ønsker Krig, Lysten, og at man i saa Fald vil være noget mere fredeligt stemt. — Hr. de Cros venter utaalmodigt efter en betydelig Forfremmelse og haaber nu, at Hr. Bierman bringer ham Budskab om, at hans Ønske er opfyldt. Her gør man sig lystig over mig og vil bilde mig ind, at vor Herre og Konge vil give mig Ordre til at føre Forhandlinger her i Byen med Huset Lyneborgs Deputerede sammen med Hr. Bierman. Men jeg svarer dem, at de i København ved god Besked med, hvor uduelig jeg er, og at de derfor ikke vil lade mig faa noget at gøre med en saa vanskelig Sag. Og sandt at sige, de Mennesker, der holder mig borte fra Statssagerne, gør mig en Glæde, uden at de ved af det.

¹ Hørte den Gang til Bremen, nu til Preussen.

² Meklenborgeren Eggert Ditlev Bernstorff var gaaet i dansk Militærtjeneste; han var født 1644 og døde som General 1709.

³ Regeringsraad i Oldenburg Johan von Oetken til Loye.

I Ærbødighed og Oprigtighed er jeg, naadige Herre, Eders Excellences

mest ydmyge, særdeles hengivne og tro Tjener
G. von BUCHWALD.
mp.

Ridder Terlon anbefaler sig paa det bedste; det lader til, at han i den kommende Uge agter at rejse til København.

Winchester, den 11. September 1683.

Naadige Herre!

Eders Excellences Klogskab og den Omstændighed, at I altid har vist megen Overbærenhed overfor mine Mangler, giver mig i Dag Mod til at sende Eder et Brev med løst Segl til Kongen, idet jeg ganske overlader til Eders Forgodtbefindende, om I, hvis I finder min Tankegang rigtig og at jeg handler i Kongens Interesse, da vil forsegle Brevet og overgive det til Kongen, eller om I vil brænde det, saa at ingen af mine dumme Bemærkninger bliver læst af nogen. Den Kærlighed og Troskab, hvormed jeg omfatter Kongen, og Ønsket, at alt maa gaa godt, er Grunden til, at jeg gerne har villet vise Kongen den engelske Forfatning og det engelske Hof i deres sande Skikkelse, i hvorvel der kan tales for og imod dem begge. Men da jeg efter Hr. Brandts Brev forbereder mig paa at forlade Hoffet, saa snart det er mig muligt, og imidlertid har set af Kongens Brev, at Hans Majestæt er af den Mening, at jeg har gjort alt, hvad mine Instrukser indeholdt og indledet Sagen saaledes, at Hr. Lente med Lethed kan bringe den til Afslutning¹, har jeg ønsket, naadige Herre, at gøre Eder bekendt med hvorledes Sagerne staar, og hvad Hr. Lente endnu mangler at vide Besked om, inden han kan forhandle om noget faktisk, forsaavidt man ønsker eller finder det tjenligt at træde i snævrere Forbindelse med dette Hof¹. Jeg vil forøvrigt ikke nægte, at jeg har fundet vort Hofs Fremgangsmaade overfor mig lidt besynderlig: Man giver

¹ Medens den danske Gesandt, Chr. Lente, var optaget af Ægteskabstraktaten mellem Prins Jørgen og Prinsesse Anna, havde Buchwald forhandlet med den engelske Regering om en Godkendelse af det mellem Danmark og Holsten-Gottorp ved den skaanske Krigs Udbrud indgaaede Forlig i Rendsborg.

mig ingen positiv Ordre til at rejse fra England, og desuagtet vil man ikke udbetale mig flere Penge til Opholdet: det er en meget hensynsløs Opførsel. Hvad Hr. Scheel¹ angaar, hvem man ogsaa nægter Penge, da har han imidlertid faaet en positiv Ordre til at rejse han forbereder sig ogsaa paa at tage Afsked og vil, efter hvad han har sagt mig, tage hjem over Holland. Hvis det gik an, at jeg gjorde som han, naadige Herre, da vilde jeg visselig følge hans Eksempel. Men da jeg ikke vil krænke Kongen, eller skade Sagen, vil jeg prøve paa først at faa ordnet Ægteskabstraktaten saa godt som muligt, og derefter fremskynde min Afrejse saa meget som det lader sig gøre uden at synde mod det engelske Hofs Regler, og, hvis jeg kan blive færdig inden Mikkelsdag, tage ad Søvejen til Hamborg. Men hvis jeg ikke kan komme af Sted saa snart, hvad jeg er meget bange for, rejser jeg med en af Paketbaadene for at komme over paa Fastlandet og saaledes vende tilbage til mit Land. Jeg haaber dog, at saa vel Kongen som Hr. Brandt tænker paa at lade mig faa de nødvendige Penge til Rejsen. Men hvis man ikke giver mig Svar desangaaende, kommer jeg sandelig i Forlegenhed og anraaber derfor ydmygst Eders Excellence om velvilligst at lade mig vide ved Eders ringeste Tjener og blot med et Ord, hvad jeg skal gøre. Thi naar man ingen Penge sender mig og heller ikke svarer mig, bliver jeg nødt til at pantsætte mit Sølvservice eller blive her saa længe, til jeg kan faa Penge sendt fra Hamborg for egen Regning, og begge Udveje vil være mig meget ubehagelige, thi min Bankier her i London har allerede rent ud nægtet at forsyne mig med flere Penge, da det er blevet ham forbudt af de Herrer Stampohl og Braun. Og saa kommer imidlertid alle de danske Herrer her ustandseligt hver Dag til Middag og spiser hos mig, og paa den Maade bruges Pengene op, saa jeg snart ikke vil

¹ Mogens Skeel var oprindeligt ansat ved Prins Jørgens Hof; senere gik han over i Diplomati og blev udnævnt til Gesandt i Stockholm, samtidig med at Ulrikka Eleonora ægtede Karl den Elvte. Da Prins Jørgen skulde paa Bryllupsfærd til England, var Skeel med i Følget. Skeels pludselige Hjemkaldelse, som Buchwald omtaler i Brevet, skyldtes nogle uforsigtige Ytringer i et Brev til Conrad Reventlow, den senere Storkansler. Mogens Skeel faldt derved for en Tid i Unaade, men blev snart rehabiliteret og gjorde en god Karriere, han døde som Gesandt i London. Mogens Skeel, der var blevet opdraget i Rasmus Vindings Hus, var en skattet Forfatter, mest kendt er hans satiriske Værk, »Grevens og Friherrens Komædie«, der spotter den af Griffenfeld skabte nye Adel.

have flere og maa tage paa Kredit, da jeg ikke ret godt kan indskrænke mine Udgifter. Hvad Eders Søn angaar, skal han i denne Uge til Afskedsaudiens og rejser umiddelbart derefter til Paris for saa snart som muligt derefter at begive sig til Italien. Han haaber derfor at modtage sine Veksler dér. Thi om han end er optraadt med en vis Pragt her ved Hoffet, og dette har kostet ham noget mere end Eders Excellence har anvist ham, saa maa Eders Excellence trøste sig med den Forsikring, jeg herved giver Eder: at han har opført sig meget besindigt og har ikke kunnet give mindre ud end han har, samt at han har vundet et saadant Ry her ved Hoffet, at alle siger, de aldrig har set nogen fornem Herre af hans Stand og Alder optræde som han.

Med den største Hengivenhed er jeg, naadige Herre, Eders Excellences

mest ydmyge, lydige og meget tro Tjener
G. von BUCHWALD.
mp.

Buchwalds Hentydninger til, hvad der foregik ved det engelske Hof og indenfor politiske Kredse, er at føre tilbage til den rent private Overenskomst mellem Karl den Anden og Ludvig den Fjortende. Den franske Konge lovede sin engelske Kollega at yde ham personlige Subsidier, mod at den engelske Udenrigspolitik nøjagtigt skulde følge de af Ludvig den Fjortende foreskrevne Baner. Karl den Anden opfattede Subsidierne som en Slags Lommepege; han gav ved de bestemte Terminer den franske Ambassadør i London Kvittering for Beløbene, medens det tidligere havde været saaledes, at et Medlem af Ministeriet eller Formanden for Underhuset anerkendte Modtagelsen. De meget rundelige franske Pengesendelser skaffede indtil videre Karl den Anden af med det ham saa besværlige Parlament, han havde nu Midler nok i Hænde og behøvede ikke at sammenkalde Landets Repræsentanter for at skaffe sig Penge; efter det saakaldte »lange Parlament«s Hjemsendelse regerede Kongen foreløbig alene med sine Ministre.

Den saakaldte »Verbalalliance« blev saa vidt muligt holdt hemmelig, men Buchwald havde som gammel Diplomat en fin Næse og var inde i Sagen.

Buchwald hentyder ogsaa til en anden, endnu mere kilden Sag: Indenfor Hof- og Parlamentskredse var der dem, der troede, vist nok med Urette, at Kongen vilde søge at udelukke sin Broder, Hertugen af York, den senere Jakob den Anden, fra Tronfølgen. Det blev paastaaet, at Kongen vilde udnævne Hertugen af Monmouth, en uægte Søn, han havde faaet i en ganske ung Alder og som han holdt meget af, til Prins af Wales. Denne Ordning vilde unægtelig have været en slem Streg i Regningen for det danske Hof, og navnlig for Prins Jørgen.

Haag, den 23. Oktober 1683.

Naadige Herre!

Efter at have gynget paa Havet om Bord paa »Henriette« siden mit sidste Brev af 16. ds., skrevet udfor Greenwich, er jeg endelig, Gud være takket, i Gaar ankommet til Rotterdam og derfra her til Byen, hvorfra jeg rejser videre i Morgen, om Gud vil. Jeg vilde gerne have sluppet for at rejse til Haag, men Prinsesse Anna har bedt mig overbringe hendes Søster, Prinsessen af Oranien, en Hilsen og et Brev, og derfor har jeg været nødt til at tage hertil. Det er mig om at gøre at underrette Eders Excellence herom, for at Hoffet kan faa at vide, at det ikke er min Fejl, at jeg ikke endnu er rejst videre. Jeg haaber imidlertid, at Hr. Lentes og mit Brev, med hvilket vi sendte Ægteskabskontrakten, allerede er ankommet, ligesaa min allerydmygste meget udførlige og lange Relation til Kongen. Jeg skrev deri om min Afskedsaudiens og de Hilsner til vor Herre og Konge, som man har anmodet mig om at overbringe, jeg haaber, at Meddelelsen til en vis Grad har tilfredsstillet Hoffet. Saasnart jeg er vendt hjem, skal jeg ikke undlade at skrive, hvad der senere er passeret, og gemmer Resten og det, der ikke kan skrives, indtil jeg faar den Ære mundtlig at forsikre Eder, naadige Herre, om, hvor forbunden jeg er Eder for Eders Godhed og Protection, som jeg mere end nogensinde har Brug for, ikke fordi jeg attraar noget, men udelukkende for at mine Misundere ikke skal behandle mig altfor ilde paa Grund af den Sag, hvorom jeg før har skrevet til Eders Excellence.

Fra Klostrene har jeg haft Brev om, at alt gaar ganske skævt der, og at Soldaterne, som bor der, og Skatten, som disse skal ind-

drive, snart vil have udpint Klostrene og reduceret dem til en saadan Fattigdom, at de ikke kan mere. Foruden dette skriver man ogsaa til mig om de Intriger, Klosterfrøknerne i Itzehoe spinder, de kan ikke blive enige om at vælge en Abbedisse. Frøken Anna Clarelie, en Ahlefeldt, vilde gjerne være det, og paa hendes Parti er alle de unge Frøkner, der ikke bor der, men de gamle og de, der har Stemmeret, har rottet sig sammen imod hende og vil ikke have hende, og de har opnaaet et Dekret fra Regeringen om at faa frit Valg i Henhold til de vedtagne Former, samt at alt skal op-sættes, til jeg kommer tilbage, hvad jeg er overordentlig ked af, da jeg meget hellere vilde have haft, at det fandt Sted inden min Hjemkomst.

Med al skyldig Respekt er jeg, naadige Herre, Eders Excellences

mest ydmyge, lydige og meget tro Tjener
G. von BUCHWALD.
mp.

Hamborg, den 9. November 1683.

Naadige Herre!

Nu er jeg da endelig, Gud være lovet, kommet hertil fra London, dog temmelig træt og medtaget af en paa denne Aarstid meget besværlig Rejse, saa at jeg for at forebygge andre Onder i nogle Dage maa tage en Del Medicin og unde mig selv lidt Ro. Jeg er imidlertid ængstelig for Eders Helbredstilstand, naadige Herre, og haaber, at jeg dog til sidst maa høre lidt nyt fra Eder, saa jeg kan blive beroliget med Hensyn til Eders Sundhed og Bevaagenhed for mig. Jeg skriver ogsaa til Kongen og har efter Sædvane igen taget mig den Frihed at komme tilbage til det, som jeg allerede havde skrevet om fra London; jeg har udtrykkelig skrevet det for at faa at vide, om mine Breve er kommet frem, og for at man ikke bagefter skal beskyldte mig for ikke at have fortalt det. Jeg haaber ikke, Kancellet tager det ilde op, og at Hr. Jessen ikke bliver vred, fordi jeg ikke stiler Brevet til en bestemt Person; men det er en ækel Vane af en Mand som ham ikke at svare nogen; han burde i det mindste med 2 Ord lade en vide, om ens Breve var kommet frem. Det er nemlig af Vigtighed for mig at faa det at vide og at erfare, om man

ratificerer Traktaten med England, thi jeg har sat min Ære og mit Gods ind paa denne Traktat, og jeg vil gjerne vide, om jeg har udført mit Hverv paa en tilfredsstillende Maade, i modsat Fald maa jeg søge at forbedre mig og se at gøre det godt eller undskyldte mig.

Jeg haaber, at Eders Excellence vil være af den Godhed at tage mit Parti overfor dem, der vil volde mig Fortræd, og som, skønt de ikke aabenlyst optræder som mine Fjender, dog indirekte vil gøre mig Skade. Jeg kan ikke i min nuværende Alder være Spyt-slikker og vil hellere trække mig helt tilbage fra Verden. Om man ønsker, at jeg skal komme til Hoffet eller helst vil være fri for mig, ved jeg ikke, men deres Tavshed giver mig et velkomment Paa-skud til at forblive roligt her, og jeg haaber, at jeg i min Alder kan slippe for at foretage den lange Rejse paa denne kolde Aarstid. Jeg tror heller ikke, jeg vil kunne gøre større Nytte ved at tage til København, da jeg allerede har skrevet saa godt som alt, hvad der kan meddeles af Interesse fra England. Havde jeg imidlertid forefundet en Ordre her til at komme til København, vilde jeg dog have indrettet mig paa at rejse. Hvad Eders Hr. Søn angaar, haaber jeg, Eders Excellence har været tilfreds med ham, da han utvivlsomt har skilt sig særdeles godt fra alt i London, og hvis han snart rejser hjem over Hamborg, haaber jeg, han vil gøre mig den Fornøjelse at besøge mig paa Gennemrejsen. Jeg skal rejse til Itzehoe for at træffe Anstalter til Valget af en ny Priorinde; de gamle Frø-kner gaar imod de unge, saa jeg vil ikke skynde mig for meget med at blande mig i Sagen, da jeg er bange for at faa Utaf dertor bag-efter. Ske hvad der vil. Jeg foretrækker imidlertid at holde mig neutral i denne Sag, men hvis man kan stole paa de gamle Fruen-timmeres Udtalelser, synes de at være mere tilbøjelige til at vælge Prinsessen end Frøken Anna Clarelle, for de gamle frygter denne sidstes vanskelige Sind og hendes besynderlige Fader. Jeg maa iøvrigt henholde mig til, hvad jeg lige har skrevet til Kongen og er rede til indgaaende at besvare ethvert Spørgsmaal, saafremt Eders Excellence ønsker at faa mere at vide, idet jeg med allerdybeste Ærbødighed, naadige Herre, er Eders Excellences

mest ydmyge, lydige og særdeles tro Tjener
G. von BUCHWALD.

mp.

Ridder Terlon har lige bedt mig anbefale ham til Eders Excellences Bevaagenhed; han har bestandig været mig en tro Ledsager, uden at jeg dog er blevet rigere deraf. Om faa Dage rejser han til København.

Hamborg, den 13. November 1683.

Naadige Herre!

Nu har jeg endelig faaet at vide af Hr. d'Arcy, at Eders Excellence er rask; jeg er henrykt over at høre det og beder Gud bevare Eder ved godt Helbred i mange Aar. Han fortalte mig ogsaa, at jeg var ventet i København, men det betragter jeg som en Talemaade og beder hermed Eders Excellence saa vidt muligt forskaane mig for det, hvis det skulde træffe sig saa uheldigt, at man virkelig ønskede det. Thi jeg er endnu ikke i Stand dertil, da jeg har noget at gøre paa Kieler-Omslaget og er bange for, at jeg ikke vilde kunne være tilbage saa hurtigt. I mine sidste Indberetninger har jeg skrevet næsten alt, hvad der kan siges mundtligt med Undtagelse af en Smule, som maaske heller ikke har videre Betydning, men taaler at opsættes lige til Foraaret; det drejer sig navnlig om at støtte Prins Jørgen og om hans Stilling i England, og hvem man kunde ønske at betro Sagen til, saafremt Hr. Plessen ikke kunde eller vilde have noget at gøre dermed. Og saa, naadige Herre, er der endelig Valget af en ny Priorinde, der giver Anledning til saa mange Intriger i Klostret, at man nu, hvor der næsten ikke mere findes en Udvej, bønfaller mig om Raad og Vejledning. Sandt at sige vil jeg ikke godt helt kunne unddrage mig det, da jeg endnu er Kurator og ikke har kunnet blive færdig dermed, inden jeg kom tilbage (hvad jeg meget havde ønsket). Men Gud fri mig fra at blande mig alt for meget i dette Valg; jeg fatter heller ikke, hvorledes jeg skulde kunne raade Bod paa Forvirringen, nam res est nimis vulnerata. De gamle Klosterfrøkener modarbejder de unge, og ingen har Øje for Klosters Vel, saaledes som de burde; desuden er Prinsesse Louise saa yndig, at jeg ikke vil gaa imod dem, der holder paa hende ved Hoffet, og da navnlig ikke før jeg ved, om Hoffet for enhver Pris ønsker hende til Abbedisse eller ikke, eller om det hele blot sker af Høflighed. Hvis jeg skal dømme efter Brevene og efter dem, der snakker, saa er en Forsoning mellem

disse dumme Kvindfolk ikke mere mulig, og Anna Clarella vil faa Besvær med at gennemføre det, hun har sat i Gang med saa stor en Iver.

Eders Excellence maa undskylde, at jeg underholder Eder med dette Æmne, som man har proppet mig i Hovedet hele Dagen. Jeg har ogsaa skrevet et lille Brev til Hr. Ehrenschild angaaende de forskellige Hændelser, der er mødt mig undervejs, de er dog ikke af videre Betydning, saa jeg har ikke villet plage Eder dermed. Ridder Terlon er i Dag rejst til København. Han er just ikke beslaet med Penge, og det har min Pung rigtignok faaet at føle undervejs.

Med al skyldig Respekt er jeg, naadige Herre, Eders Excellences

mest ydmyge, lydige og meget tro Tjener
G. von BUCHWALD.
mp.

Hamborg, den 16. November 1683.

Naadige Herre!

Jeg er endnu her i Byen og plejer mit Helbred og trækker det saa længe som muligt ud baade med at tage til Itzehoe og til København, i Haab om at Eders Excellence vil være af den Godhed imod mig snart at lade mig vide ved en af Eders egne, om jeg kan blive her til efter Højtiderne og Kieleromslaget. Jeg har faaet daarlige Efterretninger her om min Bagage, som jeg har ladet blive tilbage i England; hvis jeg mister den, mister jeg ikke alene Kongen af Englands Gave, men ogsaa alt det, jeg har betalt af min egen Lomme til Englandsfærden, thi det, som Kongen har givet mig til Rejseomkostninger, var langt fra nok. En god Del af Bagagen og mit Tyende er dog allerede for nogen Tid siden kommet til Itzehoe; jeg haaber derfor, at Grevens Juveler er bleven afleverede til Hr. Moller.

Jeg har ogsaa lige modtaget et langt Brev fuldt af Klager fra Hr. Simon Petkum, hvis Forhold ikke vil være Eders Excellence ubekendte. Byen Amsterdam anbefaler ham til Generalstaterne som en Person, der er værdig til at faa en Ansættelse, og jeg tror, at hvis man ikke kommer ham til Hjælp i hans Trang, vil Fattigdom faa ham til at gaa ind paa hvadsomhelst. Eders Excellences

forhenværende Sekretær, nu Overdommer i Oldenborg, er højst utilfreds med Finansstyrelsen i Grevskaberne og siger, at den der herskende Uorden er endnu mere ødelæggende for Landet end selve Skatterne. Hr. Wackerbart¹ kommer snart til København, og han siger, at hans Herrer nu for Alvor ønsker Danmarks Ven-skab og slet ikke vil blande sig i Hertugen af Holstens Sager. Han tror, man vil foreslaa en ny Sammenkomst for at forhandle sammen, Gud give, den maa blive mere frugtbringende end de forrige. Samme Hertug² venter, siges der, et gunstigt Svar fra Kongen paa et ret udførligt og ydmygt Brev, hvori han klager sin Nød; det er allerede afsendt for 8 Dage siden. Naar jeg ikke besøger Hertugen, er det paa Grund af Arvesynden³, og fordi jeg ikke for anden Gang vil forekomme mistænkelig. I Gaar saa jeg Hertugen af Brunsvig-Wolffenbüttel hos Hr. Kerkering, da han vilde tale med mig, og Hertugen sagde og fortalte mig mangt og meget, som jeg slog hen i Spøg, idet jeg ikke ønskede at udbrede mig over noget Æmne der paa Stedet; hvis Hertugen af Brunsvig ikke allerede er rejst i Dag, rejser han i Morgen til Neuhaus for at besøge Hertugen af Sachsen-Lauenborg, om hvem han udtalte sig meget frit og ikke særlig fordelagtigt.

Hr. Schelton har i disse Dage haft et Sammenstød med Wedels Funktionærer angaaende Jagten, idet Funktionærerne nemlig troede, at Wedel havde Jagtretten. Han har bedt mig skrive til Eders Excellence om Sagen og beder Eder om at fremstille Sagen for Kongen, saaledes at Kongen ikke bliver vred, saa vil han være Eders Excellence særdeles forbunden. Det forekommer mig, at man ikke behøver at tage det saa nøje med en Hare eller to paa denne Aarstid, naar det drejer sig om en Mand, der repræsenterer den engelske Nation, thi hvis vi ikke er meget forsigtige og hensynsfulde overfor England, kan de gyldne Løfter maaske blive taget tilbage.

Man hører mange Klager over Krigsskatten her i Fyrstedømmerne, og der mumles om, at den paany vil blive opkrævet til Foraaret. Det er sandelig haardt for en god Kongens Tjener, og

¹ Brunsvigsk Gesandt.

² Af Gottorp.

³ Buchwald har formentlig tænkt paa Hertugen af Gottorps Forsyndelser mod den danske Stat og Ordet »Arvesynden« er løbet ham i Pennen.

den eneste Undskyldning er, at necessitas frangit omnem legem, og: at det er bedre, at vi æder Hunden, end at Hunden æder os. Og til syvende og sidst ved jeg ikke engang, om vi kan opretholde Landets Ud- og Indførsel, eller om ikke Landet bukker under, inden vi ved et Ord af det.

Man har fortalt mig, at ogsaa jeg er anslaaet til¹ Daler. Hvis det er Tilfældet, saa æder Skatten fuldstændigt min Aarsindtægt, og da jeg ikke regner mig til de udvalgte eller til en af Magthavernes Kreaturer, maa jeg pænt finde mig deri og være tilfreds, hvis man vil trække det af paa det, jeg endnu har til Gode fra den nylig afsluttede Rejse til London. — Skønt jeg sidder haardt i det, har jeg imidlertid tilbudt at købe et Hus her i Hamborg for 7000 Daler, skønt det ikke er saa meget værdt, saa stor Lyst har jeg til at trække mig tilbage og leve i Fred, saa giver jeg samtidig Plads for den, der sukker efter at faa min Stilling og som gerne vilde have fortrængt mig fra den inden min Rejse til England². Men da jeg endnu ikke har kunnet komme i Besiddelse af dette Hus, maa han og jeg have Taalmodighed saa længe, indtil jeg kan finde et Tilflugtssted, en Bolig, hvor jeg kan finde Hvile og som jeg kan trække mig tilbage til med mit Bohave. Ditlev Ahlefeldt har fortalt mig nogle smaa Historier herom, de har ærgret mig endnu mere end alt det, der hændte mig i Glückstadt. Men da han ikke vil lægge Navn til, og hans Tale er løs og arrogant, saa er min Mund lukket, indtil jeg faar den Ære at kysse Eders Excellences Hænder. Hvis det imidlertid er sandt, at de Herrer har udtalt sig saaledes, er det højst uforsigtigt af dem, og da jeg ikke er vant til at finde mig i den Slags, vil jeg lade det komme frem med det allerførste til deres egen Skam. — Jeg holder imidlertid endnu gode Miner og har skrevet en Gang fra London til den ældste, som ogsaa har svaret mig i meget høflige Vendinger angaaende Prins Jørgens Sager. Jeg har saaledes atter skrevet til ham herfra om samme Æmne og uden at nævne andet.

• Med al skyldig Respekt er jeg, naadige Herre, Eders Excellences

mest ydmyge, lydige og meget tro Tjener
G. von BUCHWALD.

mp.

¹ Tallet ulæseligt. ² Gabel.

P. S. Jeg haaber Hr. Terlon maa være ankommet allerede før dette Brev og har forsikret om, at jeg staar til Tjeneste baade for Eders Excellence selv og for Comtesserne.

P. S.

Naadige Herre!

I mit Brev har jeg glemt at fortælle Eders Excellence, at Alverden vil have at vide af mig, om jeg har sluttet en Forbundstraktat mellem Danmark og England, samt at Hertugen af Wolffenbüttel endnu i Gar bad mig meget indtrængende om at sige ham det. Da jeg ikke er aandfuld nok til at kunne lyve, saa det tager sig ud, som om jeg talte Sandhed, kom jeg meget i Forlegenhed med Svaret, thi svarede jeg Nej, vilde det maaske kunne skade Kongens Interesser, og vore Fjender vilde være meget glade ved at erfare det, jeg besluttede mig derfor til at svare ganske kort, at man kunde være overbevist om, at Venskabet mellem os og England var saa grundmuret, at saafremt nogen vilde fornærme os, vil England tage Parti for os og vice versa. Om jeg har handlet galt eller rigtigt, maa jeg lade Eders Excellence bedømme, idet jeg til enhver Tid underkaster mig Eders Ordre som den, der ubrødeligt og med blind Hengivenhed er min naadige Herres Eders Excellences

mest ydmyge, lydige og særdeles tro Tjener
G. von BUCHWALD.
mp.

Itzehoe, den 1. Februar 1684.

Naadige Herre!

Med den allerstørste Glæde har jeg af Eders Excellences egenhændige Brev set, at I befinder Eder bedre, og jeg bringer Eder herved min Tak, fordi I saa venligt lod mig dette vide, ligesom jeg beder Gud bevare Eders Sundhed og Lykke gennem lange Tider. Vi venter forøvrigt med Utaalmodighed vor høje Abbedisses Ankomst, som I, naadige Herre, vil have set af mine sidste Breve, saa har Mandfolket¹ derinde i København og hans store Bande villet spinde en Intrige i denne Sag, hans Kreaturer i Kiel har

¹ Jessen.

modtaget Ordre med dette for Øje, derfor handler vi saaledes, hvad jeg haaber at kunne fortælle Eder om under fire Øjne, naar jeg en af Dagene vender tilbage til København. Det hele, naadige Herre, er imidlertid saa plumpt lavet, at selv de dummeste Mennesker har gennemskuet Rænkerne, og det er derfor ikke saa underligt, at vi herovre meget hurtigt har taget anden Bestemmelse. Markedet i Kiel har, efter hvad man har sagt mig, kun været for den store Bande og dens nye Tilhængere, Resten har ikke spillet nogen Rolle. I alle Sladrekontorerne har man bagtalt mig paa det kraftigste, og nu vil man bilde mig ind, at den samlede Adel i Kiel vil sende mig et Brev med Bebrejdelser, fordi jeg ikke tilstrækkeligt, og i Tide, har tænkt paa at hindre, at Prinsessen blev valgt til Abbedisse, ja man vil endog bebrejde mig, at jeg ikke rejste til Kiel og anmodede om Adelen's Bistand i en saa vigtig Sag. Men alt dette rører mig ikke videre, og jeg har bestemt at gøre Nar af dem i mit Svar og lade dem forstaa, hvor lav jeg finder deres Tankegang; det kan jeg nemlig gøre med god Grund og uden at komme Sandheden for nær. Men det, der ærgrer mig mest, er, at de Herrer i Kiel har vovet at udtale med høj Røst, at jeg havde lovet mine Herrer Efterfølgere at afstaa dem min Stilling¹, og at jeg burde holde mit Ord; desuden er de kommet med andre Løgne, som de aldrig vilde kunne bevise, ja de har endog tilføjet, at Eders Excellence selv havde lovet at tvinge mig dertil. Facta er i den Grad stillet paa Hovedet, at man skælder mig ud for en Løgner, fordi jeg ikke vil lade mig tvinge, men at jeg nok med det gode eller med det onde skal blive nødt dertil. Jeg ved imidlertid ikke, om jeg kan fordøje al den Snakken, og om ikke min Mave vil kaste den op for at bevise det modsatte, thi det kan jeg, og jeg er ikke den Mand, der finder sig i Fornærmelser, lader mig heller ikke saaledes tvinge, om jeg saa skal miste den saakaldte Yndlings Bevaagenhed og sætte mere endnu paa Spil. Thi hvis Hr. Jessen og andre ved Ed skal bekræfte, hvad der er sket i Sagen, vil de Herrer ikke komme heldigt fra det.

I maa undskylde mig, naadige Herre, at jeg underholder Eder om en Sag, som jeg er opbragt over, da jeg finder den saa op-rørende, og da jeg ikke er vant til at bøje mig for tomhjærnede

¹ Som Kurator for Frøkenklostret i Itzehoe.

Væsener. Jeg indrømmer, at det er forkert af mig at tale saa meget om det. Men den Velvilje, Eders Excellence altid har bevist mig, gør mig saa dristig, ligesom jeg er og hele mit Liv vil forblive i dybeste Ærbødighed, naadige Herre, Eders Excellences

mest ydmyge, lydige og meget tro Tjener
G. von BUCHWALD.
mp.

Itzehoe, den 5. Februar 1684.

Naadige Herre!

Jeg har det ikke godt og tager derfor til Hamborg for om muligt at faa Hjælp mod min Sygdom; jeg vil se at blive der i nogen Tid, hvis man ikke jager mig væk. Nu har jeg bragt alt i saa god Orden her, at vore Pigebørn bare ønsker at slippe for en Priorinde¹. Men da det nu morer vor Herre og Konge, og da Landets Adel som Følge af visse Individuers Intriger har tvunget os til at antage en Priorinde foruden Prinsessen, saa skal vi modtage hende med Velvilje, hvad Folk sagtens ikke vil tro. I Forgaars var Hr. Brüggemann i Borsfleth, hvor Hr. Schröder, med Eders Excellences Tilladelse, prædikede, og efter hvad der er blevet mig fortalt, modtog Menigheden ham med Glæde og fandt stort Behag i hans Prædiken; han vil sikkert takke Eders Excellence derfor, og jeg er Eder ogsaa meget taknemlig, naadige Herre. Jeg vil indsende en Klage til Kommissariatet over, at det har indkvarteret Oberst Preen i Flækken Uetersen. Denne lille By skal huse ham lige til Maj Maaned, hvad Beboerne er fortvivlede over. Sandt at sige er det med god Grund, og det vil ikke blive behageligt for Obersten selv. — Man har ogsaa i Sinde at forhøje Prisen paa Klosterfrøknernes sædvanlige Brænde, jeg agter at skrive om denne Sag til Overjægermesteren², saa skal vi se, hvad han svarer, jeg tror for Resten ikke, han mener mig det godt, da hans Broder, Landraaden³, ligger paa Lur efter mit

¹ Klosterdamerne ønskede at nøjes med Abbedissen, den nyvalgte Prinsesse af Augustenborg.

² Den senere Storkansler Conrad Reventlow havde taget Stillingen som Overjægermester i Arv efter sin Svigerfader, Hahn.

³ Frederik Reventlow til Neudorf var blevet Landraad to Aar før og udnævntes det følgende Aar til Amtmand i Husum. Efter at Buchwald var faldet i Unaade, arvede Reventlow hans Stillinger ved Klostrene i Uetersen og Itzehoe.

Embede, men Taalmodighed! Thi naar de Herrer vil paastaa, at jeg har lovet dem mere, end jeg holder, og det ser ud til, at man vil tvinge mig bort fra mine Stillinger, saa skal jeg bevise, at det er galt, hvad de siger, og at Folk som jeg ikke lader sig jage væk.

Med al skyldig Hengivenhed er jeg, naadige Herre, Eders Excellences

mest ydmyge, lydige og meget tro Tjener
G. von BUCHWALD.

P. S.

ad 5. Februar 1684.

Naadige Herre!

Hr. Brüggemann sender en af de første Dage en af sine Tjenere til København til Eders Excellence; han har været saa elskværdig at love mig at lade Tjeneren medbringe den Kasse, jeg har faaet sendende fra England med Pynten til Grevinden: jeg beder Eder derfor sige dette til Grevinden og forsikre Hendes Naade om, at jeg altid i al Ydmyghed staar til hendes Tjeneste. Jeg er, naadige Herre, Eders Excellences

mest ydmyge, lydige og særdeles hengivne Tjener
G. von BUCHWALD.

mp.

Itzehoe, den 15. April 1684.

Naadige Herre!

Jeg er taget her til Byen for at bringe lidt Orden i Klosters Sager, saavidt det lader sig gøre, for Uroen vokser fra Dag til Dag paa Grund af Rygterne om den forestaaende Krig. Den høje Excellence¹ forlod mig i Gaar, han befandt sig vel og havde Lyst til at tage afsted allerede i denne Uge, saafremt han ikke faar noget Tilbagefald af sin Sygdom.

Den unge Grev Gyldenløve² har lovet at ligge hos mig en Nat, men opsætter han sin Ankomst endnu et Par Dage, tager jeg tilbage til Hamborg. Den høje Excellence har under sit Ophold i Itzehoe vist mig megen Godhed og Agtelse, og da han vidste noget om, at man gerne vilde have mig til at give Afkald paa min Stil-

¹ Ulrik Frederik Gyldenløve.

² Christian den Femtes Søn.

ling, talte jeg temmelig aabenhjertigt med ham om denne Materie; jeg bad ham om at sætte Grev Reventlow nøjere ind i Sagen og søge at formaa ham til atter at være mig bevaagen. Saafrømt jeg kan opnaa dette ved Underkastelse og Bønner, skal jeg ikke lade det mangle derpaa, og hvis alt dette intet udretter, har jeg bestemt mig til at være taalmodig. Hvad Forretningerne angaar, da ved Eders Excellence bedre Besked end jeg, saa det taler jeg ikke om; alle Mennesker snakker om, at Liliencron¹ kommer i en vigtig Sendelse til den hamborgske Stat. Men jeg faar som sædvanlig ingen Ting at vide og maa finde mig i det, da jeg kun er en ganske gemen Gehejmeraad; jeg faar sikkert kun Underretning gennem Bysladderer i Hamborg. Man giver os Haab om, at Kongen kommer hertil den 15. Maj, saa ser jeg da den, som er baade min Konge og min kæreste Ven i Verden.

Med al den Ærbødighed jeg skylder Eder, naadige Herre, er jeg Eders Excellences

mest ydmyge, lydige og meget tro Tjener
G. von BUCHWALD.
mp.

Min underdanige Respekt til Grevinden og Comtesserne.

Hamborg, den 29. April 1684.

Naadige Herre!

Jeg begynder at komme mig, men meget langsomt og uden Haab om at slippe for saa godt Køb. — Fra i Gaar har Grev Gyldenløve været i Altona og har det bedre. Han siger derfor, at han vil rejse Kongen i Møde. Borgerne i Altona begynder at falde lidt til Ro efter at Byens Kommandant er sat i Fængsel. I Begyndelsen var de helt rasende derover, der var endog nogle, der holdt paa, at man skulde

¹ Baron Liliencron var nylig blevet udnævnt til Amtmand i Segeberg. Det er ikke rigtigt, naar Buchwald skriver, at Liliencron skulde forhandle med Hamborg, Sendelsen gjaldt Lybæk. Her skulde Liliencron se at faa Biskoppen, August Frederik af Gottorp, interesseret i Christian den Femtes fireaarige Søn Carls Udnævnelse til Coadjutor. Først 1701 lykkedes det Frederik den Fjerde at skaffe sin Broder Stillingen. Prins Carl blev forjaget af Svenskerne, og i Stedet for ham indsattes Prins Christian August af Gottorp, som beholdt Stiftet takket være Englands og Hollands Støtte.

arrestere hans høje Excellence og mig, indtil han var bleven løsladt, men de mest besindige har dog forhindret en saadan Dumhed. Der har slet ikke været Tale om at gøre det samme ved Liliencron, maaske fordi han er mere sagtom og har sørget for, at det i Glückstadt beslaglagte Skib er blevet frigivet; han har sikkert ikke gjort det for ingen Ting, men faar nok en Gave til Tak, og havde man fortalt mig om denne Sag, vilde jeg maaske ogsaa have faaet noget af Kagen. Men da Banden ikke interesserer sig for mig, gaar jeg tomhændet fra en saadan Affære og beder blot Gud om, at Hidsigheden ikke maa løbe af med mig, naar Kongen kommer, thi alle de og deres Tilhængere, der tracter efter mit Embede, forfølger mig nu aabenlyst, og sandt at sige, Eders Excellence, ved jeg ikke, hvilken Holdning jeg skal indtage overfor disse Mennesker, naar jeg møder dem ved Hoffet, thi jeg føler mig berøvet Eder, min Velgører og Ven, da jeg endnu ikke ved, om Eders Excellences Befindende tillader Eder at komme med.

Med al skyldig Respekt er jeg Eders Excellences

mest ydmyge, lydige og meget tro Tjener
G. von BUCHWALD.
mp.

Oevelgønde¹, den 3. September 1684.

Naadige Herre!

Her sidder vi fjernt fra alle Nyheder, saa vi ikke aner noget om, hvad der sker ude i Verden. Vi modtager bestandig Klager fra Beboerne, og de Rejser, vi foretager i Fogderierne for at bese de slemme Diger, optager al vor Tid, det er, som om vi gik i Skole. Jeg skal straks udtale, at jeg ikke havde tænkt mig at finde dette Land saa ødelagt og i en saadan Uorden, vi ynkes over Beboerne. Breitenau vil sikkert ikke synes om vor Undersøgelse af hans Administration, da han med den største Iver har forsikret os om, at han har handlet i god Tro og til Landets Bedste, men aldrig vilde jeg have troet, at denne Mand var saa haard — og maaske

¹ Ovelgønne i Oldenburg, hvorhen Buchwald var bleven sendt for at bringe Orden i Administrationen af Grevskabet, som efter Brevskriverens Mening var blevet meget forsømt af Kansleren i Oldenburg, Breitenau.

ogsaa egennyttig. Thi han holder sin Haand over alle dem, Beskyldningerne rettes imod, jeg mener hermed Fogderne, der er ansvarlige for alle Misbrugene. Thi sikkert er det, at Grunden til al denne Uorden og Klage skyldes, at der ingen Samarbejde er mellem Embedsmændene, som hver især har villet spille Herre og udnytte deres Stilling til Fordel for deres egen Pengepung. Den værste af dem alle er Hr. von Felden, aldrig har nogen Guvernør i Verden hersket mere enevældigt over en Provins end han; Kansler Breitenau gør alt, hvad der staar i hans Magt for at dække ham, men vor Indberetning, der kommer en af Dagene, vil sige Sandheden rent ud og bringe alle Misbrugene for Dagens Lys. Det vil skaffe os Fjender nok paa Halsen, og Hoffet vil maaske endnu ikke raade Bod derpaa. Vi er alle af den Mening, at Kongen en skønne Dag kommer til at angre det, hvis han ikke standser Mishandlingen af dette Land og raader Bod paa Uordenerne.

Naadige Herre, jeg ønsker Eders Excellence et godt Helbred og rigtig Held med Eders Underhandling¹, ihvorvel jeg ikke endnu ved, hvor I er, eller om Kommissionen er traadt i Virksomhed eller allerede ophævet; jeg bønfalder derfor Eders Excellence om at forbarme Eder over mig og ved en af Eders Sekretærer lade mig vide, om I er rask, og om, hvor længe I agter at blive i Holsten. Jeg ved iøvrigt ikke, om vi snart kan blive færdige og rejse herfra Landet.

I Hengivenhed er jeg naadige Herre, Eders Excellences

mest ydmyge, lydige og meget tro Tjener
G. von BUCHWALD.

Oevelgunde, den 28. September 1684.

Naadige Herre!

Det Brev, som Eders Excellence har villet gøre mig den Ære at skrive til mig, har ikke alene glædet mig derved, at det har overbevist mig om Eders Velvilje, men ogsaa derved, at jeg har faaet at vide, at I, Gud være lovet, befinder Eder godt og er i Stand til at vende hjem igen. Gud give Eder en god Rejse, naadige Herre,

¹ Brevskriveren hentyder til den gottorpske Del af Sønderjyllands Inddragelse under den danske Krone.

og bevare Eder rask og lade Eder leve lykkeligt i mange Aar til Gavn for os alle.

Jeg maa tilstaa, at jeg aldrig i mit Liv har haft en vanskeligere Opgave end denne, i hvilken jeg har stødt paa saa mange Uordner, Klager, Intriger og Bedragerier, og sikkert er det, at hvis Kongen ikke snarest bringer Oldenburg i bedre Orden, vil det blive affolket, og Kongen ingen Indtægter faa. Thi sandt at sige, forsømme næsten alle Embedsmændene deres Pligter; Hr. von Felden, der hersker ganske despotisk, men slet, bringer ikke bedre Orden i Landet. Regeringens Medlemmer har intet at sige, undtagen Kansler Breitenau, men han er en meget hidsig Mand og saa beregnende og hævngherrig, at man slet ingen Forestilling kan gøre sig derom. Fogederne er Landets Tyranner, og flere af dem fortjener at blive afskedigede paa graat Papir og straffede. Dette vil vore Indberetninger og den Protokol, vi fører, vise en af Dagene.

Naadige Herre! Den lille graa Mand er en af dem, der ikke har opført sig godt, og imod hvem der er indgivet Klager, men der er andre, hvis Handlinger er saa sorte, at den graa endnu forekommer os hvid i Sammenligning med dem. Dertil kommer, at vi endnu ikke er kommet til Ende med vore Undersøgelser; vi tager herfra til Delmenhorst for at høre paa Klagerne over de 9 Fogeder, der skal være endnu nederdrægtigere end de herværende Fogder. Derom nævner vi imidlertid intet i vor Indberetning af Dags Dato, idet vi først vil tale med Regering og Domstole om alle disse uheldige Forhold, vi vil se at komme til Bunds i Sagerne, saa at vi bagefter kan afgive et sandfærdigt Skøn. Men angaaende Digerne og Den nye Hund¹ har vi allerede afgivet Beretning, saaledes som jeg skrev til Eders Excellence for 14 Dage siden. Da vi imidlertid endnu ikke har faaet noget Svar, begynder vi at tro, at Hr. Jessen som sædvanlig skal stikke sin Næse i det og først vil underrette sine Venner om vore Beskyldninger, inden vi faar Svar. Vi vil tage os det let, Kongen kan gøre, hvad han vil, vi slaar os vedblivende tiltaals med det quod diximus et liberavimus animam.

Efter at jeg har sendt Hr. Brandt de ønskede Akter sub fide juramenti, har han angaaende Olpenitz² kun svaret mig, at man

¹ Et af Digerne.

² Et af Buchwalds Godser.

MICHAEL VIBE
 KOBBERSTIK AF H. SCHATEN EFTER MALERI AF PIT. ANDERSEN

drøftede Sagen, og at jeg ved første Lejlighed skulde faa mine Ønsker opfyldte i et og alt; dette er nu allerede 4 Uger siden, og jeg har endnu ingen Meddelelse faaet. Olpenitz er imidlertid paa ny blevet beslaglagt contra promise, og Hr. Joachim Alefelt¹ har underrettet mig om, at hans Forvalter er blevet jaget bort, og at Hr. Meyers² Forvalter har taget Styret paa Godset, samt at man ikke vil kunne betale mig noget, saa jeg staar uden Penge, uden Indkomster og uden Jord og Gods.

Hr. Wibe³ har imidlertid for kort Tid siden skrevet til mig, at han har set Akterne i Sagen og finder min Begrundelse saa korrekt, at man ikke uden Uretfærdighed vil kunne tage Godset fra mig, men han beder mig ikke at tale noget derom endnu og siger, at hvis Kongen vil spørge ham til Raads i denne Sag, vil han ikke undlade at tale rent ud derom.

Med ærbødige Haandkys til Eders Damer er jeg, naadige Herre, med Respekt og Tjenstiver Eders Excellences

mest ydmyge, lydige og særdeles hengivne Tjener
G. von BUCHWALD.
mp.

Uden paa dette Brev har Frederik Ahlefeldt skrevet:

Gosche von Buckwaldt. af 28. Septembris 1684 angaaende den oldenburgske Undersøgelses-Kommission og hans Gods Olpenitz etc.

¹ Den meget ansete gottorpske Statsmand, Joachim Ahlefeldt, som vi senere ville faa Lejlighed til indgaaende at omtale, havde efter Buchwalds Ønske overtaget Administrationen af det ovenomtalte Gods Olpenitz, men var kort før nærværende Brevs Afsendelse blevet afsat af den danske Regering, der selv overtog Administrationen. Grunden til Afsættelsen var den, at Joachim Ahlefeldt ved den kort Tid forinden stedfundne Inddragelse af Hertugdømmet Gottorp under den danske Krone havde demonstreret og nægtet at sværge Troskabsed til Christian den Femte. Som Straf for denne Protest blev alle Ahlefeldts Godser og hans private Formue eksproprieret og foræret til en af Kongens Yndlinge.

² Reinhold Meier, som vi oftere have haft Lejlighed til at omtale, var ved Siden af Stillingen som Kammerraad hos Enkedronningen ansat i Rentekammeret og skulde i denne Egenskab administrere Buchwalds Godser.

³ Michael Vibe var paa det Tidspunkt Vicekansler i danske Kancelli, Justitiarius i Højesteret og Kronprinsens Opdrager; omtrent samtidig med nærværende Brevs Afsendelse var Vibe blevet Amtmand af Navn i Svabsted Amt, der efter Gottorps Inddragelse var blevet kongerigsk. Vibe blev ellers af Buchwald slaet i Hartkorn med »Banden«.

Delmenhorst, den 13. Oktober 1684.

Naadige Herre!

Jeg haaber, dette er saa heldigt at træffe Eders Excellence ved godt Helbred i København, og jeg ønsker inderligt at høre derom med først afgaaende Post. Hvad Olpenitz angaar, tror jeg, man vil narre mig; thi Hr. Brandt, der før var min Ven, værdiger mig intet Svar mere, saa jeg frygter stadig for, at jeg slet ingen Penge faar til dette Omslag, hvad der vil falde mig i høj Grad ubelejligt, thi jeg skal bruge dem til at leve af, og saafremt man berøver mig dem, tvinger man mig til at tale, og jeg bliver da nødt til højlydt at klage, komme, hvad der komme vil!

Jeg tror nu ikke, at Kongen vil bifalde, at man, efter at jeg har sendt Hr. Brandt den virkelige Kontrakt, berøver mig et Gods, der, saalænge det ikke er betalt, tilhører mig — efter den nye danske Lov — desuden har jeg allerede betalt Skatterne af Godset for hele dette Aar; de Herrer, der har foraarsaget denne Beslaglæggelse, maa derfor staa til Ansvar for den, thi denne Mand eller Forvalter, som Meyer har sendt derhen, bestyrer det slet, forstaar sig ikke derpaa og vil snart ødelægge mig Jorden fuldstændig efter at have jaget den bort, der forstod sig bedre derpaa end han. Jeg undrer mig imidlertid over, at Hr. Brandt, der ellers er en hæderlig Mand, har villet bryde sit Ord, og jeg forstaar ikke, hvordan jeg er faldet i Unaade hos ham. Han burde ikke have blandet sig i vort Mellemværende med Hr. von Felden, og han maa kunne forstaa, at vor Samvittighed og den Ed, vi har svoret Kongen, har tvunget os til at paatale Kommissariernes Dagpenge, samt at vi til Landets eget Bedste har ladet Den gamle Hund¹ aabne. Kongen synes ikke om vore Udtalelser i Indberetningen af 28. September, vi kunde maa- ske ogsaa (dersom mine Kolleger gaar ind paa det) fremtidig gaa lidt forsigtigere tilværks med vore Undersøgelser, men hvis dette bliver til Kongens og disse Grevskabers Skade, er det ikke vor Fejl, thi hvis man ikke vil undersøge det, som Hr. Breitenau har sagt er rigtigt, medens Regnskaberne siger det modsatte, saa er alt vort Arbejde og vor Møje kun omsonst, og da havde det været

¹ Et af Digerne.

bedre, om Kongen ikke havde sendt os hertil, for nu vil den stakkels Befolkning blive endnu mere mishandlet, ja, det fortælles allerede nu temmelig højlydt. Thi at de fleste Fogder har tyranniseret dette stakkels Folk, og at de, der skulde forhindre eller straffe dette, ikke har givet Agt derpaa, det vil vor Protokol tydelig nok vise, og hvis Kongen ikke fæster Lid til os, saa kan han lade de Herrer fra den Domstol, der dømmer grove Forbrydere, eller Revisionen komme, og jeg er overbevist om, at de vil tage sig af Sagen paa staaende Fod, saadan som de gjorde det i København. Man vil da opdage endnu flere Slyngelstreger, end denne Kommission har opdaget. Thi vi for vort Vedkommende tager os kun af de Klager og Meddelelser, som sendes os skriftligt eller meddeles os personligt, og hvis man skal tro, hvad Folk siger, bliver ikke en Tiendedel af Fogdernes onde Gerninger opdaget, vi har saaledes i vor Besiddelse en Regning paa 181 Daler, som Administrationen har ladet passere og givet Bønderne Ordre til at betale, Foged Rise nægtede at sværge paa, at den var rigtig; ifald der findes mange af samme Slags, saa maa man ikke undre sig over, at Embedsmændene bliver rige og Folket fattigt, for ikke at tale om, at Militærekskutionen er Skyld i, at naar Kongen skal have 3 Daler, saa putter ganske sikkert de, der skal foretage Eksekutionen, 2 Gange saa meget i deres egen Lomme, saa at en Daler kommer til at staa Folket i 3, og undertiden, ja som oftest, faar Kongen ikke engang nogen Betaling. Disse Provinser er derfor nu saa fattige, at hvis man ikke snart afhjælper Nøden, vil Landet affolkes, og Kongen utvivlsomt lide derved, thi efter min Mening er det ikke til nogen Fordel for Kongen at tage alt fra Folket i Aar, saa at det intet har tilbage det næste Aar.

Der bliver undertiden sendt indtil 100 Skatteopkrævere omkring i Oldenborg, ja flere endnu, og til Tider hjem søges Landsbyerne af en Skatteopkræver, der medfører en Seddel, der berettiger ham til at kræve det dobbelte af hver Skatteyder; det kalder Bønderne her zu blinden. Hertil kommer saa, at ingen har noget at skulle have sagt med Undtagelse af Administrationen, der optræder som Domstol, i det mindste i Pengesager, med Udeladelse af de lovlige Domstole, kun Administrationen har noget at sige, og da Kansleren

Breitenau er enig med Kammerraaden¹, har de øvrige Raader at tie, de er bange for ham, thi nævnte Kammerraad betaler dem ikke deres Løn, hvis de ikke holder med ham, og saaledes maa saavel Raaderne som alle de øvrige lade som om de billiger alt, hvad han gør. Aldrig har nogen Guvernør over en Provins hersket saa enevældigt som omtalte Kammerraad, skønt denne Mand ikke udmærker sig ved andet end Frækhed. Jeg tror imidlertid, at han gerne vil være Statholder², thi ihvorvel han ikke er det af Navn, er han det af Gavn. Om Hr. Breitenau har jeg sandelig haft en bedre Mening, inden jeg kom hertil, men nu har jeg faaet Øje paa hans ganske urimelige Hidsighed og ubeherskede Optræden, og jeg er ikke sikker paa, at han er nogen uangribelig Mand. Siden vi er kommet hertil, har Breitenau og von Felden faaet Hoffet til at betale, at Fiskalen skal holde Forhør over Landsdommier Nervmann, og den gode Mand vilde dog saa gerne have, at det skete, medens vi var her, thi man vil sikkert ikke kunne finde noget at anføre mod ham. Men hvis det sker, efter at vi er rejst, jeg siger ikke mere. Thi Forholdet er det, at alle, der har sendt Bønksrifter ind til Undersøgelses-Kommissionen eller har klaget til Kongen over Landets slette Administration, er Forbrydere i de Herrers Øjne. Men vi tør i Sandhed dertil svare, at aldrig har et Land været daarligere styret end disse Grevskaber, eller et Folk haft bedre Ret til at beklage sig end dette.

I vil, naadige Herre, sikkert forbavses ved at læse dette, men det er den rene skære Sandhed, og den vil jeg sige, selv om jeg bliver nok saa forhadet, det er vi alle tre enige om, og derfor kommer jeg til det Resultat, at det er forkert, at man har sendt mig hertil, thi jeg egner mig ikke til at lade alt gaa sin skæve Gang. — Jeg forbliver i Ydmyghed og Oprigtighed, naadige Herre, Eders Excellences

ringeste, lydigste og mest hengivne Tjener
G. von BUCHWALD.

¹ von Felden.

² Grev Anton af Aldenburg, den sidste regerende Greve af Oldenborgs uægte Søn, havde til sin Død 1680 af Navn været Statholder i Grevskaberne. Efter den Tid var Statholderposten ikke blevet besat paa ny, men Gensch (Breitenau) havde som Kansler den øverste Myndighed; da Breitenau som oftest var fraværende, udførtes de løbende Forretninger af den af Buchwald omtalte Felden eller Velden.

Delmenhorst, den 16. Oktober 1684.

Naadige Herre!

At hele mit Hjerte beder jeg Gud om, at dette Brev maa træffe Eders Excellence ved godt Helbred, og at I maa leve rask og lykkelig endnu i mange Aar. Forøvrigt maa min naadige Herre tilgive mig, at jeg hermed minder Eder om, at det er paa Eders Befaling, at jeg er blevet ansat ved denne Undersøgelser-Kommission, og at jeg straks sagde, at det vilde skaffe mig mange Fjender og af den Slags, der kunde skade mig. Jeg mærker allerede nu Virkningerne deraf, thi Hr. Brandt¹ havde lovet at skaffe mig de 400 Daler, som jeg har haft tilgode i 2—3 Aar, og da jeg sendte ham min Kontrakt med Hr. Joachim Alefeldt angaaende Olpenitz, lovede han mig, at Godset ikke skulde blive beslaglagt, samt at han straks skulde give mig Besked og lade mig vederfares Retfærdighed. Han har imidlertid ikke mere svaret mig, siden jeg afsendte mine sidste Indberetninger fra Oldenburg, han har ikke betalt mig, og Olpenitz er lagt i Hænderne paa en Forvalter, der har jaget min egen Forvalter bort og ikke venter, men tager alle Indtægterne; jeg har imidlertid allerede betalt Skatterne for dette Aar, og Hr. Joachim Alefeldt nægter at betale mig Pengene i dette Omslag. Sikkert er det, at hvis jeg ikke var kommet hertil, vilde et og andet nok være gjort nu, men det gaar ud over os, at vi er gode og trofaste Tjenere, og trods alt, naadige Herre, har vi skaanet Fyren, fordi han er Onkel til afdøde von Stöckens Børn og vil ogsaa fremdeles, saa vidt gørligt, skaane ham uden dog at handle mod vor Samvittighed og Ære. Men dette Menneske og hans Stalbroder Breitenau trækker os ved Næsen og intrigerer imod os, saa vi maa engang rive Masken af dem; vi er ogsaa begyndt derpaa i Indberetningen af Dags Dato og vil fortsætte dermed i den, vi afsender i Dag 8 Dage, da vi ønsker at redde Landet her fra total Ødelæggelse. Eders Excellence vil faa det at se af selve Indberetningerne.

Jeg forsikrer imidlertid Eders Excellence, at Hensynet til Kongen og til Landets Vel tvinger os til at tage denne Beslutning, vi ere alle tre enige om uden Betænkeligheder at blotte Mislighederne

¹ Brandt var kort Tid før nærværende Brevs Afsendelse blevet udnævnt til Overrentemester; som »Oberzahlmester« havde han allerede fra 1678 haft alle Landets offentlige Kasser under sig.

ved Grevskabernes Administration; mine to Kolleger i Kommissionen er endnu mere opsatte derpaa end jeg. Men det vil næppe lykkes at overbevise Hoffet om, hvor slet disse Mennesker opfører sig her. Men hvis man først ved Hjælp af en Fiskalproces undersøgte Forholdene, vilde man opdage mange andre Rænker og Nederdrægtigheder, thi aldrig er noget Folk blevet saa slet behandlet af sine Embedsmænd som dette, og jeg tør godt sige, at naar Kongen tager 3 Daler af Landet, koster det Folket 9 paa Grund af de militære Eksekutioner, som Folket maa betale, og der er saa hyppige og saa strænge, at det er fast utroligt, og dertil kommer, at de, der foretager Eksekutionerne, tillige med deres Hjælpere, lader sig betale af Folket, men lader Kongens Fordring blive staaende som en Restance, og jeg kan i Sandhed sige, at aldrig har en Provins været styret saa enevældigt eller nogen Guvernør hersket saa enevældigt som denne von Felden hersker. Alle lyder ham, thi han giver til og tager fra hvem han vil. De Herrer Raader selv frygter ham og bøjer sig. Vi er i Tvivl om, hvem der er de mest strafbare: Fogderne og de, der holder med dem, eller de, der skulde straffe dem, men ikke gør det. — Hr. Kiehlman¹ vil sikkert skrive noget herom til Grev Reventlow² — og Eders Excellence kan godt tale i Fortrolighed med ham om Sagen, thi ihvorvel jeg helst vil have, at alt dette endnu en Stund forbliver hemmeligt, saa har vi dog besluttet, saasnaart vi har undersøgt Tilstanden i dette Grevskabs Fogderier og i de 4, vi endnu mangler i Oldenburg, inden vi forlader dette Land at kalde Tingen ved dens rette Navn og kalde en Skurk for en Skurk, tale derom med Rege-

¹ Baron Hans Henrik Kielmannsegge, Søn af den berømte Statsmand, havde ligesom Broderen Frederik Christian forladt den gottorpske Tjeneste og sluttet sig helt til Danmark, han var paa nærværende Tidspunkt dansk Gehejmeraad. Begge Brødre vare blevne fængslede sammen med Faderen under Processen mod Griffensfeld, men slap for videre Tiltale. Ganske uegennyttig var de to blakkede Herrers Overgang til Danmark ikke, de frygtede for, at Hertugen af Gottorp skulde blokke dem for en Del af deres Rigdomme, som Hertugen mente, de havde tilegnet sig paa uretmæssig Vis. De følte sig i saa Henseende sikrere overfor Christian den Femte, skønt Kongen havde benyttet Processen mod Faderen til forsvarligt at udplyndre denne, det var en Fremgangsmaade, som de første Enevoldskonger yndede, at affinde sig med politiske Misdædere ved Hjælp af Pengeafpresning. Buchwald satte megen Pris paa begge Brødrene som han roser i Brevene, han viger end ikke tilbage fra at fremhæve deres Rettskaffenhed; den ældste af dem var gift med en Niece af Frederik Ahlefeldt.

² Den senere Storkansler.

ringen og skrive derom i vore sidste Indberetninger, hvad der saa end vil ske; saa maa vi lade Kongen gøre, hvad han vil, thi vil han drage Fordel deraf, saa kan han det, i modsat Fald vil vi sige: sine vadere uti vadit etc., og saa har vi i det mindste en ren Samvittighed, og enhver maa sige, at vi har reddet Æren og vort gode Rygte. Hertil kunde jeg endnu føje Beretning om andre Slyngelstreger, men da vi ikke er eller agerer Forhørsdommere og blot er sendt ud for at høre paa Bøndernes Klager, vil vi lade det bero herved og stole paa, at ingen Lumpenhed vil forblive skjult. Vi maa jo ogsaa overlade noget til dem, der kommer efter os, thi saafremt dette Land skal regeres paa en anden Maade, maa der andre Kommissærer til for at bringe Orden i Sagerne. Jeg har sandelig Medlidenhed med de arme Folk og Bønderne, naar vi først er rejst derfra. Thi i Mellemtiden vil man sikkert plage dem, og man truer dem allerede nu.

Med al skyldig Respekt er jeg, naadige Herre, Eders Excellences

mest ydmyge, lydige og meget tro Tjener
G. von BUCHWALD.
mp.

At Frederik Ahlefeldt har delt Svogerens Opfattelse af den slette Administration i Oldenburg og Delmenhorst, derom vidner følgende Bemærkninger paa Bagsiden af nærværende Brev:

Hr. Gosche von Buchwalt, af 6. Oktober 1684. Ang. Hrr. Breitenaus og Feldens slette Conduite og andre i Grevskaberne forefaldende Uordener.

Oldenburg, den 26. Oktober 1684.

Naadige Herre!

I Morges modtog jeg Eders Excellences meget naadige Brev at 16. og blev meget ked af at høre, at Eders Upasselighed har forhindret Eders Rejse til København, jeg haaber imidlertid alligevel, at I i Kraft af Guds Hensigter og ved hans Hjælp nu er blevet befriet for Sygdommen, og at dette Brev maa finde Eder dér, hvor I ønsker at være, og hvor I befinder Eder vel; dette haaber og ønsker jeg ex intimo corde. Vor Kommission trækker stadig i Lang-

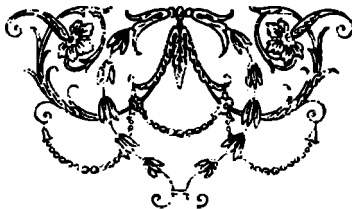
drag, og man lægger ofte saa mange Hindringer i Vejen, baade for os og for dem, der skal bistaa os, at vi undertiden er ved at fortvivle derover. Et slaaende Eksempel derpaa afgiver et Sammenstød, som vi havde med Hr. Breitenau, der lige fra først af har været en dødelig Fjende af alle dem, der har søgt at faa nedsat denne Kommission eller givet Stødet til dens Nedsættelse. Efter at han for-gæves har prøvet paa at føre os bag Lyset, har han gjort Nar af os og drillet os, og nu vover han at sige os lige op i Ansigtet, at han vil lade Bøddelen brænde en vis Ansøgning — som jeg vedlægger Kopi af. Vi har raadet ham til at tage sig iagt, da det vilde være at handle stik imod Kongens Befaling, Kongen har givet Indbyggerne Løfte om overfor Kommissionen at maatte fremkomme med deres Klager, uden at nogen maatte fortrædige dem derfor, og da vi des-uden havde sat vore Underskrifter under Bønskriftet, vilde vi anse det for en Fornærmelse, hvis det blev brændt ved en saadan Mands Haand. Desuden havde Hr. Wassenaer kun udleveret dette Skrift mod Løfte om, at det skulde blive givet os tilbage, da det hørte til Kommissionens Akter, og vi var rede til senere at give ham et nyt Eksempplar in forma authentica. Men da han lod os svare, at han ikke vilde give os det tilbage, men tværtimod, saa snart vi var rejst, selv vilde lade det brænde og være Dommer i sin egen Sag, saa lod vi ham vide, at paa den Maade vilde vor Ære og Samvittighed tvinge os til at klage til Kongen og stemple ham som den, der var ulydig mod Kongens Bud, samt at vi ikke ønskede at have nogen Forbindelse med ham, inden vi modtog Kongens Svar. Efter dette har han hidtil ikke underrettet os om nogetsomhelst udover, at han ikke vilde give det tilbage, men maatte lade det ske, idet han dog vilde slette vore Navne, før han lod Papiret brænde. Denne hans Fremfærd forekommer mig tilstrækkelig Bevis paa hans voldsomme Sind og paa, at han ikke forstaar sig paa at administrere, de stakkels fattige Indbyggere er da ogsaa meget ulykkelige over at blive saadan tyranniserede af denne Mand. Jeg tør godt tilføje, at hvis Kongen ikke bringer Orden i det hele, saa er denne ene Mand i Stand til at forjage Indbyggerne, thi skønt han maaske forstaar sig paa at spille Prokurator, saa er han ingenlunde egnet til at styre disse Provinser, det vil vor Indberetning af Dags Dato godtgøre, navnlig den sidste, som vi agter at skrive paa Rejsen

herfra, for vi kan ikke udrette noget effektivt her, hverken overfor Administrationen eller overfor denne Mand. Derfor agter vi ogsaa at rejse herfra inden Slutningen af denne Uge, og vi tilføjer, at hvis Kongen virkelig vil bøde paa Uordenen, saa maa han ansætte en ny Administration her og nedsætte en Domstol, ellers ender det galt. Disse Herrer beskylder os for at være meget godtroende Folk, der har altfor stor Medlidenhed med Bønderne, men vi finder imidlertid, at da vi har godtgjort Administrationens store Frækhed, dens Bedragerier og Uordner, saa har vi Ret til at forlange af Kongen, at han skal lade en anden Kommission undersøge og prøve saavel os og vore Handlinger som deres, saa kan man bagefter se, hvem der har Uret eller ikke. Jeg har lige skrevet omtrent det samme til Grev Gyldenløve i Anledning af et Brev, som jeg netop har modtaget fra ham.

Angaaende Olpenitz har jeg endelig lige nu faaet Svar fra Hr. Brandt, det følger hoslagt, men det har ingenlunde trøstet mig, for jeg skal have en ny Godsforvalter, der er mig for stor paa det, og som jeg ikke kan irettesætte saaledes som den forrige, hvis han ikke gør, hvad han skal. Jeg ved ikke, hvorledes jeg skal stille mig til denne Ordning, jeg maa selv have Sikkerhed, og desuden maa jeg tænke paa mit Løfte til Hr. Joachim Ahlefeldt, men hvorledes skal jeg gøre det, naar han nu betragtes som en Forbryder, mine Arvinger maa heller ikke faa Grund til at klage.

Med den allerstørste Hengivenhed er jeg, naadige Herre, Eders Excellences

ydmygste, lydigste og mest tro Tjener
G. von BUCHWALD.

FREDERIK DEN TREDJES SIDSTE AAR

DA Frederik Ahlefeldt vendte hjem fra sin Sendelse til London, var Enevældens Indførelse en fuldbyrdet Kendsgerning. Nogen direkte Indflydelse paa denne Statsomvæltning havde Frederik Ahlefeldt ikke haft, idet han opholdt sig i London, medens det hele stod paa, fra Morgen til Aften fuldt optaget af det store og brydsomme Hverv, der var blevet ham paalagt.

Vi have andet Steds her i Bogen set, med hvilken uskrømtet Glæde Frederik Ahlefeldt modtog Suverænetetens Indførelse, adskillige Udtalelser i Breve vidne herom. Ahlefeldts Syn paa den nye Forfatning og hans Kritik af de Mangler, der efter hans Formening klæbede ved samme, ligger klart for Dagen i den Betynkning, som Frederik den Tredjes Kammersekretær, Christian Ditlev Testmann, afgav til Kongen. Denne Afhandling, der er skrevet af Testmann, men conciperet af Frederik Ahlefeldt, slaar til Lyd for en Tanke, som havde sat sig fast hos den senere Storkansler under det for ham saa lærerige Ophold i England. Frederik Ahlefeldt var under sin Sendelse til Karl den Anden kommet til den Anskuelse, at vel er den enevældige Kongemagt den bedste af alle tænkelige Regeringsformer, men Enevælden trænger paa den anden Side til et Korrektiv. Der kunde være Fare for, at Kongen misbrugte sin Magt, og mod den Fare skulde der efter engelsk Mønster skabes et Værn gennem en Repræsentation for Underaatterne. Det aristokratiske Element i den engelske Forfatning saa Frederik Ahlefeldt ganske bort fra, den Side af Sagen synes ikke at have interesseret ham, tværtimod kommer Ahlefeldts ofte her i Bogen omtalte Tankegang om en Udjævning af Skellet mellem ade-

lige og borgerlige frem. Den i Betænkningen projekterede Folkerepræsentation skal være en Slags Stænderforsamling, om Bønderne skal være med, er ikke tydeligt udtalt, men det hedder i Teksten, at alle Stænder skal være repræsenterede. Men hvorom alting er, der skal sikres Undersaatterne visse Rettigheder overfor Herskeren, noget der ikke er saa meget som antydet i Forfatningen af 1660. Stænderforsamlingen skal være en Slags højeste Domstol, til hvilken Landets Borgere uden Hensyn til Stånd eller Formue kan henvende sig med Klager over Misbrug fra Embedsmændenes Side eller over Undertrykkelse af de lavere Klasser fra de mægtiges Side, disse Klager skal fra Rigsstænderne gaa videre til Kongen. Rigsstænderne værne paa den Maade ogsaa om Kongen og hans Magt, idet Herskeren gennem eventuelle Klager kan faa at vide naar hans Embedsmænd gaar ham under Øjnene, lader sig bestikke, sælger Embeder, eller begaar anden Misbrug af deres Stilling. Paa den Maade kommer Kongen i nærmere Kontakt med Folket, som hans Omgivelser eller Embedsmændene muligen kunde søge at holde ham borte fra. Kongen vil desuden gennem denne Institution lære Mennesker at kende, som han ellers ikke vilde komme i Forbindelse med, og muligen faa Brug for dem i Statstjenesten.

Ikke alene de Smaa i Samfundet skal beskyttes, men ogsaa de Rige og Højtstillede, som Statens øverste Leder mulig kunde træde for nær gennem særlig Skatteplyndring og Beklippelse af de dem tilkommende Rettigheder. Kongen skal i det hele taget vise sig upartisk og vaage over alle sine Undersaatters Velfærd. Ganske ejendommeligt opstilles Frankrig og Rusland som afskrækkende Eksempler for Frederik den Tredje, idet det forklæres Kongen, hvorledes Herskeren i disse to Lande er i Lommen paa Embedsmændene, der narrer og bedrager baade Herskeren og Folket; det var Vand paa Frederik den Tredjes Mølle. Mindre Lykke gjorde sikkert en anden passus, der omhandler Frankrig og Spanien. Der skrives, at disse to Lande have taget Skade af Folkets Fjernelse fra Deltagelse i Statsstyrelsen, medens de Lande, der regeres under friere Former, befinde sig i en blomstrende Tilstand. Man kan gaa ud fra, at der med den sidste Kategori menes England. Forfatteren

har klogeligt undgaaet at nævne Navne, det havde i saa Tilfælde været vanskeligt at komme udenom det afskrækkende Eksempel Polen. Paa et Punkt er der Overensstemmelse mellem de testmann-ahlefeldtske Forslag og Aanden i Kongeloven. Begge Steder gaar man ud fra, at Regenten skal være i Pagt med Gud og vise Mildhed, i saa Fald vil det være let at herske over Folket. Holder Folket af Kongen, vil det forholde sig roligt, en despotisk Konge vil skabe Misfornøjelse, der maaske kan udarte til Uroligheder. Derfor lever Despoter i stadig Frygt og Uro, og vilde, dersom det var muligt, indføre friere Forhold, men det tør de paa den anden Side ikke.

For en Nutidsbetragtning synes de Garantier, der udelukkende skulde ligge i Kongens Guds frygt og Mildhed, meget svage. Men Daftiden saa ganske anderledes paa sligt, man var mere naiv, og man var ikke vant til Nutidens nøjagtigt sammentømrede Forfatninger, der bygger paa et mere indviklet System end de Herskendes Værd som Mennesker. Et praktisk Syn var dog knyttet til Forudsætningen om Kongens med Barmhertighed parrede Religiositet, det var i Regentens egen Interesse at vise Mildhed og Maadehold. Naar de danske Konger gennem Aarhundreder regerede faderligt og mildt, var det imidlertid sikkert mere af Tilbøjelighed end af praktiske Grunde. En anden Overensstemmelse mellem det Frederik den Tredje forelagte Skrift og den herskende Forfatning var Betragtningen af, at Hæren ikke alene skulde beskytte Landet mod udvortes Fjender, men den skulde ogsaa kunne anvendes til at opretholde Ro og Orden.

Skriftet erklærer bestemt, at Enevælden er bedre end det tidligere Adelsregimente, hvis væsentlige Fejl var den, at al Magten laa hos en enkelt Stand, en anden Fejl var det sendrægtige Regeringsmaskineri. Men de tvende Forfattere drister sig dog til at sige, at Nordens Folk holder af Frihed og er vant dertil.

Det var sikkert uheldigt, at der aldeles intet Hensyn blev taget til dette Skrift, der blev lagt ad acta og aldrig kom til at have praktisk Betydning. Uden paa den Aktpakke, der indeholdt Afhandlingen, skrev Frederik Gabel, at Testmann havde conciperet Værket, men at det var Frederik Ahlefeldts Aand, der talte igennem det.

Senere betragtede man Skriftet som en Museumsgenstand, men det kunde have gjort sin Nytte, og havde Frederik den Tredje i sine

senere Aar ikke været under saa stærk Paavirkning af Gabel, vilde han sikkert have benyttet flere af de i Skriftet fremsatte Tanker, om ikke af anden Grund, saa fordi Kongen, navnlig da han mærkede Døden nærme sig, længtes efter at skabe Forsoning mellem Landets Stænder. Ikke engang Sophie Amalie var helt fri for at ønske en Lempelse i Enevælden, det samme galdt den senere Christian den Femte.

Udkastet gjorde ikke Lykke hos Frederik den Tredjes nærmeste Raadgivere, Gabel og Schumacher, og af gode Grunde. Schumacher var i langt højere Grad end Frederik den Tredje Ophavsmand til Kongeloven, paa hvilken Enevælden skulde hvile, Kongeloven kunde ikke bringes i Harmoni med Ahlefeldts ret vidtgaaende Forslag, og Schumacher, hvis Tanker og Arbejde fra først til sidst gennemsyrede Enevælden som System, vilde aldrig kunne være gaaet med til at røre ved saa meget som en Tøddel i det af ham skabte Værk. Det er vel næppe helt uden for al Sandsynlighed, at Frederik den Tredje kunde have indladt sig paa visse svage Modifikationer af Suveræneteten, men at Schumacher skulde have gjort det, er ganske udelukket, ingen, ikke engang Kongen selv, kunde være mere overbevist om, at den aldeles ubegrænsede Enevælde var det eneste rigtige, desuden maa man erindre, at Schumacher var Opportunist, han ansaa det for opportunt at følge Tidens Strøm; da han levede paa Frederik den Tredjes Tid, blev han nødvendigvis Tilhænger af den absolutte Kongemagt, ligesom han antagelig havde sluttet sig til Socialdemokratiet, ifald han havde levet i 1935.

Baade Gabel og Schumacher var af den Mening, at Frederik den Tredje ikke var bundet af sin Udtalelse til Stænderne i 1660, om at der skulde skabes en Forfatning, for man kan ikke med nogen Berettigelse kalde Kongeloven en Forfatning. Ahlefeldt og Testmann vilde gennem deres Forslag gøre Frederik den Tredjes Løfte ved Arvehyldingen til Virkelighed, vel maatte der ikke være nogen Haandfæstning mere, men der skulde dog fastsættes Grænser for Kongens Magt, og medens de gamle Haandfæstninger kun sigtede til at beskytte Adelens Rettigheder, skulde den af Testmann foreslaaede Regeringsform ogsaa varetage de to andre Stænders Interesse, naturligtvis med den fundamentale Forskel fra før, at

Kongemagten til Trods for visse Korrektiver var og blev det centrale i Landets Styrelse. Frederik den Tredjes Udtalelser om en Forfatning var et Svar paa de af Stænderne fremsatte Ønsker, men selvfølgelig var Garantierne svage, Kongen svarede nøjagtig til den grundlovgivende Rigsdag under Frederik den Syvende, han skulde nøjagtig paa samme Maade skabe en ny Forfatning, og ingen anden Statsfaktor havde Ret til Indblanding, Frederik den Syvende kunde have nægtet sin Underskrift paa den grundlovgivende Rigsdags Forslag til en ny Regeringsform, medens Frederik den Tredje skulde sætte sin Underskrift under sit eget Værk.

Det udpræget religiøse Element i den nye Statsforfatning fandt sit mest prægnante Udtryk i Hans Wandals Værk »Juris Regii libri VI.« Biskop Wandal hævder samtidig med Schumacher og i dens Aand, at Kongen har faaet sin Magt som en Gave fra Gud, Synspunktet er monistisk, idet det hævdes, at Folket ingen Del har i denne Gave. Her er vi langt borte fra den Dualisme, der omkring Midten af forrige Aarhundrede fik flere europæiske Fyrster til at kalde sig Regenter »af Guds Naade og ved Folkets Vilje,« af denne *contradictio in adjecto* var der intet i Wandals Opfattelse af Kongemagten.

Der var iøvrigt ikke det fjerneste i Vejen for, at Wandal og de andre Samtidige, der skrev om den nye Enevælde, og som for Størstedelens Vedkommende skrev i hans Aand, kunde have taget Folkets Vilje med ved Omtalen af Enevældens Oprindelse. Det havde næppe stødt Frederik den Tredje, der netop viste stor Iver for at faa Folkets, det hele Folks, Sanktion paa Regeringsforandringen. Kong Frederik nøjedes saaledes ikke med den Bemyndigelse, han havde faaet af fuldgyldige Repræsentanter for Undersaatterne ved det store Stændermøde i 1660, nej han gik adskilligt videre. Nogle faa Maaneder efter Stændermødets Afslutning lod Kongen opsætte et Dokument, der skulde sendes rundt i hele Landet for at forsynes med Underskrifter. Dokumentet var en Slags Edsformular, og de, som underskrev det, aflagde i Kraft af denne Edsformular Ed paa den nye Forfatning, der klart og tydeligt betegnedes som »en absolut Regering.« Hovedpunktet synes imidlertid ikke at have været Godkendelsen af den absolutte Kongemagt, men Undersaatternes Tiltrædelse af Kongemagtens Arvelig-

hed; det havde lige fra først af staaet for Kongen som det væsentlige, at faa Arvekongedømmet fastslaaet, dermed bortfaldt for evige Tider den ham saa forhadte Haandfæstning, og den nye tiltrædende Konge blev betingelsesløst Konge, uden at der foretoges Indskrænkninger i hans Magt; naar der ingen egentlig Forfatning eller »reces« fandtes, kunde man ikke paatvinge den nye Konge Betingelser, idet han fra Fødselen var udset til Konge. Medens Testmann vilde have Kongen bundet til Undersaatterne ved en Ed, var Frederik den Tredje enig med Schumacher i, at en Ed var baade overflødig og skadelig, Kongen skulde tværtimod staa ganske frit over for Folket, overfor hvilket han ikke har nærmere formulerede Pligter, han har kun Pligter overfor Gud.

Edsformularen blev udsendt til Underskrift i vide Kredse, idet Repræsentanter fra saa godt som alle Samfundslag med Undtagelse af Bondestanden fik Lejlighed til at skrive under. De vigtigste Underskrifter var naturligvis de, der skulde afgives af Adelen, idet det var den Stand, der havde afgivet sin Magt, og skulde være den eneste tabende Part. Der blev ved Forelæggelsen af Aktstykket taget et særligt Hensyn til Købstæderne, idet der blev givet to Personer i hver af Landets mange Byer Lejlighed til at skrive under. At der i første Række blev taget Hensyn til det nye Systems Kælebarn, København, siger sig selv, alle de »eligerede Mænd« og Magistratens samtlige Medlemmer fik Lejlighed til at skrive under. Desuden blev Dokumentet forelagt Landets højere Gejstlighed, en Del almindelige Præster og alle Professorerne ved Universitetet. Som Direktiv for dem, der besørgede Aktstykket bragt omkring, blev det tilkendegivet, at de to Personer, der skulde underskrive i hver By, maatte være »fornemme Borgere.«

For en overfladisk Betragtning kunde det synes overflødigt, at der i Aktstykket var indført en passus om Haandfæstningens Afskaffelse, hvilken Afskaffelse maatte være en nødvendig Følge af Aktstykkets Indhold, men da Adelens Medlemmer var blandt Underskriverne, vilde man være paa den sikre Side. Godkendelsen af Regeringsforandringen skete enstemmig, alle skrev under. Der kan ikke med Rette rejses nogen Indvending mod den her fulgte Fremgangsmaade, ved Stændermødet var det lagt i Kongens Haand at skabe en ny Regeringsform, nu viste Kongen det af ingen kræ-

vede Hensyn at forelægge Folket sin Bestemmelse til Godkendelse. Naturligvis var den Meddelelse, Folket fik, meget summarisk, men alle vidste dog, hvad Klokkeren var slaaet. Om Kongeloven stod der ikke et Ord, den bevaredes som en dyb Hemmelighed mellem Kongen, Gabel og Schumacher; ikke engang Dronningen maatte faa noget at vide om Fundamentet for den nye Statsorden. Der skulde hengaa 200 Aar, inden man fra oven atter forhørte sig om Undersaatternes Mening angaaende Statssager. Schumacher, hvis Værk det hele var, gav som rimeligt er, det famøse Dokument Navn, han benævnedes det Enevoldsarveregeringsakten. At Kongeloven var Schumachers Værk, gav Frederik den Tredje en Art Sanktion, idet det var Schumachers Navn, der kom til at staa under Kongens Navn.

Kroningen smagte lidt for meget af Kongevalg; under de nye Forhold hørte en Kroning ikke hjemme, ingen kunde skænke Kongen en Krone, den tilkom ham allerede ved hans Fødsel som en kommende Arv. Kronen hvilede paa hans Hoved i det Øjeblik, hans Fader var død, der havde skinnet en usynlig Glorie om hans Pande i alle de Aar, han havde været Kronprins. Ved Salvingen gav Kongen derimod ikke noget af sin Værdighed fra sig, Salvingen med den hellige Olie var blot en kirkelig Akt, hvormed Kongen blev indviet til sit høje Kald, den hellige Handling blev foretaget af en Mand, der handlede som den Højstes Repræsentant og i hans Navn, her var intet, der kunde krænke Kongens Magtfuldkommenhed, saa meget mere som Kongens Forhold til Gud meget skarpt pointeredes i Kongeloven. Om Salvingen siger Kongeloven:

» . . . paa det al verden skal vide, at Danmarks og Norges konger holder det for deres største højhed at ydmyge sig for Gud og at de agter det for deres højeste magt og vælde at være velsignet af Gud ved hans ords tjenerer til en lyksalig begyndelse paa deres regimente, da ville vi og, at kongen offentlig i kirken med dertil sømmelige ceremonier lader sig salve.«

Senere gik man fra en monistisk til en dualistisk Opfattelse af Indvielsen til Kongekaldet, idet alle de fremtidige Konger lige ned til Christan den Ottende inklusive baade blev salvede og kronede. Endnu Frederik den Tredjes nærmeste Efterfølgere havde svare

Betænkeligheder ved denne Dobbeltthed, hos de senere Konger dysse des Samvittigheden i Søvn paa det Punkt.

Wandal synes at have opfattet Kongen som summus episcopus, hvilket vel nok stod noget i Forbindelse med hans uopfyldte Ønske om at blive Ærkebiskop, han hævder, at Kongen som en Slags Pave er den øverste Dommer i alle Trosspørgsmaal, hvorved der altsaa tillægges ham i Lighed med Paven en Slags teologisk Ufejlbarlighed, idet Kongens Sentenser i Trosspørgsmaal kunde gaa stik imod den øverste Gejstligheds Opfattelse. Forfatteren gaar endnu videre, han opstiller en Teori, der for en moderne teologisk Betragtning maa betragtes som blasfemisk, han kalder Kongerne i al Almindelighed en Slags Guder, og mener at have Hjemmel herfor i den hellige Skrift.

Wandal vilde ikke have været et Barn af sin Tid, om han havde undladt at drage Djævelen med ind i sine Teorier, efter at have hævdet, at Gud i Tidernes Morgen har indstiftet den enevældige Kongemagt, gør han gældende, at »alt andet er Djævelens Paa-fund.«

Biskop Wandals for en Nutidsbetragtning meget vidtgaende Anskuelse blev ingenlunde fundet overdrevne af Samtiden i og udenfor Danmark, de faldt tværtimod i god Jordbund, man har endog villet vide, at Griffenfeld har inspireret Forfatteren, hvilket kan være troligt nok.

Griffenfeld har sikkert med velberaad Hu pointeret det religiøse Moment i Kongeloven, for det bestemte Gudsforhold, Kongen skulde staa i, den klare Fremhævelse af, at Kongen skyldte Gud Regnskab for sine Handlinger, at han skulde være en kristelig, lutheransk Konge, var i Virkeligheden det eneste Bolværk mod Tyranni. Griffenfelds personlige Standpunkt til det religiøse Element i Enevælden bundede i kristelige Grundsætninger, der var ham bibragte i Barndomshjemmet, og der er ingen Grund til at antage, at han senere er kommet bort herfra, Optegnelser fra hans Haand peger paa, at han tværtimod gennem hele sit Liv har holdt fast ved sit Gudsforhold, selv om hans Livsførelse ingenlunde var præget deraf. Praktiske Hensyn har ogsaa gjort sig gældende for Griffenfeld, der betragtede Statskirken som en Nødvendighed og en Støtte for Enevælden. Dette Forhold var samtlige Enevolds-

konger lige fra Frederik den Tredje stærkt inde paa, det simplificerede unægtelig ogsaa hele Systemet og skaffede Kongen en yderligere moralsk Autoritet, idet hans Undersaatter skulde have den samme Opfattelse af Kongen som de rettroende Katholikker af Paven, at hans Tale og Handlinger vare inspirerede af Gud. Noget snærende Baand kunde det ikke siges at være; det blev paa den anden Side fremhævet af de mange Forfattere, der skrev om Enevælden, Wandal indbefattet, at den tidligere Haandfæstning nu var afløst af en ny, der ikke som de gamle skulde opretholde Adelens Magt og Indflydelse, men var paalagt Kongen af Vorherre.

Som et af de vigtigste Udslag af Kongens Gudsforhold betragtede man kristelig Mildhed, en Konsekvens, som Frederik den Tredje da ogsaa lagde Vægt paa, naar han gentagne Gange offentlig forsikrede, at han vilde vise Mildhed, noget der iøvrigt faldt godt i Traad med de oldenborgske Kongers hele Tankegang. Det var desuden klart, at Kongen som Guds Statholder maatte vise Retfærdighed og ikke misbruge sin Magt. Denne Forbindelse mellem Kongemagt og guddommeligt Forsyn blev af Samtiden i høj Grad betragtet som en Garanti og virkede beroligende paa de enkelte, der frygtede for, at den enevældige Kongemagt skulde udarte til Despoti, endnu saa sent som under Frederik den Sjette virkede Ordet »HerrensSalvede« som en Talisman, hvad han gjorde, maatte til en vis Grad være rigtig. Dertil kom ogsaa den almindelige Opfattelse, at Enevælden var en Gave fra Gud til Kongen, der var skyldig at vise sin Taknemmelighed for denne Gave ved at udvise et gudhengivent Sind. Ja ikke alene Enevælden, men hele det danske Monarki, var givet Kongen som Gave fra oven, det var en Opfattelse, som Schumacher havde medbragt fra sit Ophold i Frankrig, hvor han var blevet meget begejstret for alt fransk, lige fra Sproget, som han ivrigt dyrkede, til Regeringsformen, som var udtrykt i den Formel, at Kongen og Staten er et og samme Begreb. Schumacher var i det hele taget blevet lige saa stærkt paavirket af sit Frankrigsophold som Ahlefeldt af sit Englandsophold. Begge de tvende Statsmænd havde iøvrigt studeret Thomas Hobbes, men ingen af dem fulgte ham ud til de yderste Konsekvenser, det laa dem saaledes fjærnt at dele den engelske Filosofs Anskuelse,

der gik ud paa, at Gud ikke maa betragtes som Ophavet til Statsmagten, denne er efter Hobbess Opfattelse en Overenskomst mellem Borgerne i et Land. I en vis Forstand gik Thomas Hobbess langt videre end baade Schumacher og Ahlefeldt med Hensyn til Kongemagtens Ubegrænsethed, det var Vilkaarligheden sat i System.

Vi ville nu se paa Ahlefeldts Stilling til Frederik den Tredjes to betroede Mænd, Gabel og Schumacher. Frederik Ahlefeldts Forhold til Gabel havde længe været det slettest mulige, der var her en Modsætning mellem Svigerfader og Svigersøn, Frederik Ahlefeldts Svigerfader stod paa den aller venskabeligste Fod med Gabel, idet Grev Rantzau udtalte, at han holdt af Gabel, som om han kunde have været hans Søn.

Frederik Ahlefeldt kunde ikke tilgive Gabel, at han havde modarbejdet og skadet ham, navnlig bar Ahlefeldt Nag til Gabel, fordi denne havde fortrængt ham fra Stillingen som Statholder i København 1664 for selv at indtage denne Stilling, som Frederik Ahlefeldt kun havde beklædt i 3 Aar. Gabel var aabenbart bange for, at Frederik Ahlefeldt skulde faa for megen Indflydelse paa Statsagerne, og det gjaldt derfor om at faa ham bort fra København, hvilket ogsaa lykkedes. Det faldt ikke Gabel svært at faa Kongen til at holde Frederik Ahlefeldt fast i Hertugdømmerne, Ahlefeldt synes nemlig til Tider at være faldet Kongen besværlig med sit utaalmodige, opfarende Væsen, sin Stejlhed og den frejdige Haardnakkethed, hvormed han fastholdt sine Forslag. Hvad der særlig synes at have ærgret Frederik den Tredje, var, at Ahlefeldt, naar han var til Stede i Conseillet, ugenert sagde Kongen imod, og det med en saadan Ihærdighed, at det kunde udarte til Mundhuggeri mellem de to. Skønt Frederik Ahlefeldt var klar over, at hans Stilling i Kongens Raad under disse Forhold var vanskelig, og han havde nok at gøre med Arbejdet som Statholder i Hertugdømmerne og med Administrationen af sine Godser, var det ham dog yderst pinligt at blive sat fra Bestillingen, og det var med en Følelse af Krænkelser og Bitterhed, at han for en Tid helt trak sig tilbage til Graasten. Han fandt sig dog hurtig til Rette med denne halve Forvisning, hvad han saa meget lettere kunde gøre, som han med Sikkerhed vidste, at hans Tid skulde komme, han, som Hannibal

Sehested kaldte »Danmarks betydeligste og dygtigste Mand«, kunde ganske simpelt ikke undværes indenfor Monarkiets øverste Styrelse. Frederik Ahlefeldt stode ogsaa paa sin mægtige Forbunds-fælle, Sophie Amalie, og han vidste, hvilken høj Stjerne han havde hos den opgaaende Sol, Kronprinsen.

Brudet mellem Frederik Ahlefeldt og Gabel fik den allerstørste Betydning for Danmarks indre og ydre Politik, saaledes som vi skulle faa det at se. Foreløbig havde Gabel Magten og vidste at bruge den.

Gabel var et af de faa Mennesker, paa hvilke Frederik den Tredje ubetinget stode. Det var saa meget mærkeligere, som Sophie Amalie, der havde saa megen Indflydelse paa sin Ægtefælle, ikke kunde lide Gabel og ikke lagde Skjul paa det. Paa det ene Punkt havde Sophie Amalie mere Indflydelse paa sin Søn, den senere Christian den Femte, end paa sin Ægtefælle, for naar Kronprinsen var saa uvillig stemt mod sin Faders altformaaende Yndling, skyldtes det Moderens Paavirkning. Det, der fra først af havde knyttet Frederik den Tredje til Gabel, allerede dengang da Kongen var Biskop af Bremen, var Gabels udmærkede Bestyrelse af Kongens Pengesager. Denne Virksomhed fortsatte Gabel lige til Kongens Død, uanset den mægtige Stilling, han efterhaanden var kommet til at indtage. Frederik den Tredje kunde ikke have fundet nogen bedre Mand til ordne sine altid saa indviklede Pengesager, for Gabel var en udpræget Forretningsmand. Det var selvfølgelig beskedne Summer, Gabel opererede med, da hans Herre kun var Ærkebiskop, men Virksomheden dengang gav ham stor Øvelse, idet han ikke alene førte Biskoppens private Regnskaber, men ogsaa havde det vanskelige Hverv, at besørge Terminsforretningerne ved Kieleromslagene. Gabels Forhandlinger under Kieleromslagene blev ikke lettere, efter at Frederik den Tredje var blevet Konge, og de blev besværligere med Aarene. Der skulde ikke alene skaffes Penge til Kongens egen Kasse, men Kronen skyldte allerede fra Christian den Fjerdes Tid en Masse Penge for Hypoteklaan i Hertugdømmerne. Frederik Ahlefeldt og hans Kolleger Landraaderne var gaaet i Kautio for Beløbene. Ved Kieleromslagene skulde der skaffes Penge til Afdrag og Renter. Kongen skyldte ogsaa Købmænd i Hamborg Penge, alt det skulde Gabel klare, men

han havde en for Frederik den Tredje lykkelig Evne til at berolige Kreditorerne og faa dem til at give Henstand.

Den for en Nutidsbetragtning noget besynderlige Sammenblanding af Kongens private Formue og Landets Financer, som i Forening bestyredes af Gabel i hans Egenskab af Rentemester, skaffede Gabel Lejlighed til at lade privat Geschäft og Statsfinancer gaa op i en højere Enhed. Det var Gabel, der forstod at ordne Sagerne saaledes, at Korfitz Ulfeldts Forræderi og efterfølgende Straf kom til at skæppe godt i Kongens Kasse. Paa en uhyggelig Maade virkede denne Fremgangsmaade i den for Frederik den Tredjes Minde saa beskæmmende Kai Lykkeske Sag. Den letsindige Mands uforsigtige Omtale af Dronningens Dyd eller rettere Mangel paa Dyd blev benyttet til at presse den hovedrige Godsejer som en tør Citron. Ved denne og lignende Lejligheder lykkedes det Gabel endda at skaffe sig Ry for Mildhed, idet det var ham, der gjorde det klart for Kongen og Dronningen, hvor langt klogere det var at presse en Mand som Kai Lykke for Penge, end at lade Hovedet hugge af ham.

Den Omstændighed, at Gabel foruden at være Kongens »Omslagsforvalter« tillige indtil Frederik den Tredjes Død var en Slags Privatsekretær hos Kongen, bidrog naturligvis ogsaa til at øge Gabels Magt og Indflydelse. Men selv om Frederik den Tredje holdt nok saa meget af Mammon, var det sikkert ikke alene de mange Penge, Gabel paa de mest forskellige Maader skaffede ham, der gjorde ham til Kongens Ven, vi har Frederik den Tredjes egne Ord for, hvor megen Tak han mente at skyldte Gabel for dennes Hjælp ved Erhvervelsen af Enevoldsmagten. Ved denne Lejlighed var det, at Gabels Evne til at intrigere, til at føre hemmelige Underhandlinger; ret udfoldede sig, han var i 1660 uafbrudt Mellemanden mellem Kongen og Stænderne.

Samtiden var af den Opfattelse, at Gabel havde et særligt Greb paa at behandle Frederik den Tredje og faa ham til at rette sig efter ham, han skulde i de 35 Aar, han havde tjent Kongen, have vænnet sig til straks at forstaa, hvad det i den givne Situation var, Kongen ønskede at gøre, han kunde, naar Kongen, hvad ofte skete, ikke kunde tage en Bestemmelse, faa fravristet Frederik den Tredje den endelige Afgørelse, og han gjorde det paa en behagelig Maade, der ikke stødte Kongen. Frederik den Tredje lukkede Øjet til for

Gabels meget alvorlige Skavanker, hans Mangel paa Flid og hans Tilbøjelighed til at modtage Bestikkelser, til at sælge Embeder til de højest bydende og til at slaa Mønt af sine egne Embeder.

At Gabel næst efter Frederik den Tredje var den Mand, Enevælden skyldte sin Tilblivelse, er utvivlsomt, det er lige saa sikkert, som at Griffenfeld satte den nye Statsform i System. Men de to Statsmænds Syn paa Enevælden var forskelligt. Gabel har næppe været saa overbevist som Griffenfeld om Enevoldsmagtens Berettigelse, det hænger noget sammen med, at det hele for Griffenfeld var en Slags Trossag, Griffenfeld var i Modsætning til Gabel Teoretiker, Gabel saa rent praktisk paa den nye Tingenes Tilstand, som det gjaldt om at gøre frugtbringende for Landet og navnlig for Kongen. Iøvrigt arbejdede de to Mænd med den samme Iver paa at befæste Enevælden.

Det lykkedes Gabel at bevare et godt Forhold til det nye Aristokrati, der opstod sammen med Enevælden, selv den gamle danske Adel kom han paa en god Fod med, hvilket fremgaar af den Omstændighed, at hans ældste Søn blev gift ind i en af Landets ældste og fornemste Familier, idet Frederik Gabel Aaret før Kongens Død ægtede en Datter af Ove Juul til Villestrup og Bregentved.

Saalænge Gabel og Schumacher i Fællesskab regerede Danmark, og det gjorde de lige til Frederik den Tredjes Død, forstod Schumacher at bevare et godt Forhold til Gabel, man troede endog, at der herskede et oprigtigt Venskab mellem de to Statsmænd. Men næppe havde den gamle Konge lukket sine Øjne, før Schumacher lod Gabel falde, han kendte den nye Konges Stilling til sin Faders gamle Yndling og sluttede sig uden Blusel til Ahlefeldts og Gyldenløves Bestræbelser for at fælde den før saa mægtige Mand, og det lykkedes de tre Mænds forenede Anstrengelser. I Griffenfelds og Ahlefeldts Brevveksling træffer man mangt et Hib til Gabel, som Frederik Ahlefeldt i et af sine Breve kalder »den gamle listige Person.« Anstrengelsen med at distancere Gabel var endda ikke saa stor, for Christian den Femte vilde hurtigst muligt af med ham, skønt Frederik den Tredje indtrængende havde bedt sin Søn om at holde paa Gabel.

Til Trods for at Gabel og Frederik Ahlefeldt ikke kunde lide hin-

anden, var de naturligvis nødt til at arbejde sammen, men behageligt har Samarbejdet ikke været for nogen af Parterne, og man hørte om talrige Rivninger mellem dem. Indenfor Statsstyrelsen var der dog flere Punkter, hvorpaa de to Mænd havde ganske de samme Anskuelse, her skal nævnes et Kardinalpunkt, Sønderjylland. Begge de to Statsmænd arbejdede i Fællesskab paa en nærmere Tilknytning mellem Kongeriget og Sønderjylland og paa saa vidt muligt at skille Hertugdømmet fra Holsten. Det var for en stor Del som Følge af disse Bestræbelser, at de begge søgte at modarbejde Gottorp. Meget rigt paa Resultater var Frederik Ahlefeldts og Gabels Arbejde paa at bruge den sønderborgske Konkurs til at skaffe Kronen mere sønderjydsk Jord, det var da ogsaa en god Slump Land, de sønderborgske Hertuger maatte give Slip paa, og disse Jorderhvervelser knyttede Danmark nærmere til Slesvig og bidrog til at styrke Danskheden i Hertugdømmet. Her staar Gabel og Frederik Ahlefeldt med Palmerne i Hænderne, naar man betragter Griffenfelds Stilling til det slesvigske Spørgsmaal. Rigskansleren synes i Modsætning til de to ikke i fjerneste Maade at have interesseret sig for en nærmere Tilknytning mellem Danmark og Sønderjylland.

Til den anden af de to Mænd, der i Frederik den Tredjes sidste Aar havde størst Magt og Indflydelse, Schumacher, den senere Griffenfeld, stod Frederik Ahlefeldt lige fra først af i det allerbedste Forhold. Disse to Mænd var da virkelig ogsaa skabte til at være Venner, der var en Mængde Berøringspunkter mellem dem, begge var Embedsmænd med Liv og Sjæl, begge var flittige og arbejdsomme og meget dygtige Kontormænd. Deres Aandsliv viser ogsaa mange Lighedspunkter, begge var ivrigt optagne af de forskelligste Videnskaber og benyttede en stor Del af deres Fritid til lærde Studier. Baade Schumachers og Ahlefeldts Dannelse var stærkt franskpræget, de sværmede begge for at føre en fransk Conversation og for at skrive paa dette Sprog, alle de mange Breve, Griffenfeld og Ahlefeldt vekslede med hinanden, er skrevne paa Fransk, og man mærker, hvilken Nydelse, det er for dem at udtrykke deres Tanker paa Yndlings sproget, der synes at være faldet dem aldeles mundret, skønt det ikke var deres oprindelige Sprog, men tillært. Det er sikkert faldet Griffenfeld lettere at skrive Dansk, som han behandlede

med fuldendt Mesterskab, hans Taler blev saaledes skildrede som hele Kunstværker, hans Sprog var, naar han udtrykte sig skriftligt, hævet over enhver Ros, et vægtigt Vidnesbyrd er saaledes hans danske Affattelse af Kongeloven. For Ahlefeldts Vedkommende laa Tysk betydelig nærmere end Fransk.

Hvad det danske angaar, dannede Frederik Ahlefeldt ved Siden af sin Svigerfader og Svoger en Undtagelse indenfor den sønderjydske og holstenske Adel, hvis Medlemmer i Reglen ikke gjorde sig den Ulejlighed at lære Dansk. Griffenfeld var ifølge sin Oprindelse aldeles dansk, den Omstændighed at hans Fader var født i Nærheden af Hamborg, kunde ikke forandre dette Factum. Griffenfelds Aandsliv var kun i yderst ringe Grad tyskpræget. For Frederik Ahlefeldt gælder det, at han fra først af var en Germanernes Lærling, medens han senere hen i Livet tilegnede sig andre Landes Dannelse. Griffenfeld og Ahlefeldt vilde dog næppe have indrømmet overfor sig selv eller andre, at de var mindre hjemme i Fransk end i deres Modersmaal, de satte en Ære i at kunne Fransk som indfødte Franskmænd, det var fint, og det var en Modesag.

Griffenfelds Uddannelse i de unge Aar var i ingen Henseende forskellig fra den, Ahlefeldt havde faaet. Begge fik de første Aar Undervisning af en Lærer i Hjemmet, efter Universitetsaarene blev de sendt paa Studierejse i Udlandet, Rejsen foregik for Griffenfelds Vedkommende under absolut ligesaa »kavalérmæssige«^c Former som Ahlefeldts, Hjemmet var velhavende, og der blev Raad til at rejse ganske paa samme Maade som de unge Adelige plejede; under sin aarelange Udenlandsrejse optraadte Griffenfeld da ogsaa som Kavalér, som man kaldte det dengang. Ogsaa de Steder, hvor Griffenfeld modtog sin Paavirkning, var de samme som de, der influerede paa Ahlefeldt, begge studerede saaledes i Leyden, hvor Griffenfeld i en særlig Grad dyrkede de østerlandske Sprog. Langt mere Betydning for begge de senere Statsmænds Liv og Udvikling blev dog de lange Ophold i Frankrig og England. Det var fra disse to Lande, de nye Luftninger gik ud over Europa, og her lærte baade Ahlefeldt og Griffenfeld meget af det, der var oppe i Tiden. Det rige politiske Liv i England bjergtog dem begge, de følte den samme Uvilje mod Cromwell og hans Republik og

vendte sig med Interesse og Sympati i Retning af de genindsatte Stuarter og deres Regeringsprincipper.

Baade Schumacher og Ahlefeldt kom hjem, efter at Enevælden var et fait accompli, men de skulde være med til at grundfæste den, og de mødte fuldt udrustede til den Gerning, der laa og ventede paa dem. Begge havde tildels faaet den samme Paavirkning, læst de samme Værker, de havde, som ovenfor nævnt, studeret Thomas Hobbes dengang epokegørende Værk, de havde tilegnet sig den berømte Englænders Teorier, men med Kritik: Rejserne, Studierne, de mange Oplevelser, Samlivet med Tidens ledende Mænd havde modnet baade Griffenfeld og Ahlefeldt, der var blevne fuldt moderne Mænd, begge Tilhængere af Absolutismen, Ahlefeldt dog knap saa fanatisk som Vennen. Ligesom Griffenfeld fik Ahlefeldt Sympati for det engelske Land og Folk. Ingen af de to, der senere skulde blive det danske Monarkis øverste Ledere, var bundne af Fortiden, begge var Modstandere af det gamle Adelsregimente, til hvilket de ikke havde nogen Tilknytning. Selv om den glødende Interesse for Statsager, som havde grebet Griffenfeld under Studiereisen, havde tvunget hans gamle videnskabelige Interesse noget tilbage, tog han den op igen efter Hjemkomsten, tildels ex officio, idet han som Frederik den Tredjes Bibliotekar skulde staa for Kongens Bogkøb; derved blev han nødsaget til ikke alene at tage fat igen paa de Studier, han hidtil havde drevet, og de var ikke faa, han havde inden han blev theologisk Kandidat dyrket baade medicinske, naturvidenskabelige, filosofiske og sproglige Studier, men ogsaa paa ham hidtil fremmede Discipliner. Det var i Kraft af denne sin Lærdom, at Schumacher havde vundet den lærde Frederik den Tredjes Yndest. Kongen, der tilbragte mange Timer i sit Bibliotek, hans Yndlingsopholdssted, fortabte sig i lange lærde Samtaler med sin unge Bibliotekar. Statsvidenskabelige Emner var ofte Genstand for disse Samtaler, og det, at Schumacher i en ganske særlig Grad var inde i alle arveretslige Spørgsmaal, bevirkede, at Frederik den Tredje lod sin Bibliotekar udarbejde Reglerne for Arvefølgen i Kongehuset, noget, der var Kongen særlig magtpaaliggende.

Ligesaa lidt som Griffenfeld lagde Ahlefeldt de lærde Sysler paa Hylden under sin Karrière som Statsmand, tværtimod vedblev Studier gennem hele Livet at være hans kæreste Beskæftigelse, han

tyede til dem i Modgangen og søgte i dem Glemsel og Fred; i de Par Aar, han som Følge af Gabels Intriger levede i en Slags Forvisning paa Graasten, kunde han efter sine egne Udtalelser studere alle Sorgerne og Ærgrelserne bort.

Paa det sociale Omraade var Griffenfeld og Ahlefeldt enige, de vilde sidestille Bureaukratiet med Aristokratiet, og sidstnævnte skulde spaltes gennem Delingen i en højere og lavere Adel, Rangforordningen skulde tjene disse tvende Formaal. Endelig var de begge liberale i religiøs Henseende.

Ahlefeldt har næppe noget Øjeblik tænkt paa Standsforskellen mellem ham og Schumacher, som Medlem af Hertugdømmernes Adel var han endnu mere fordomsfri end Medlemmerne af den danske. Hverken Frederik den Tredje eller Christian den Femte følte sig frastødt af Griffenfeld, fordi han var borgerlig af Fødsel, som alle andre Konger vilde de, naar de overhovedet skulde være sammen med andre end fyrstelige Personer, lige saa gerne omgaaes en Kusk som en Greve.

I det hele taget blev Schumacher fra første Færd accepteret som Ligemand af den fornemme Verden. Dertil bidrog den Omstændighed, at Griffenfeld følte sig personligt draget mod Adelen og helt glemte sin borgerlige Oprindelse, hele hans Optreden var præget af Livet i de højere Sfærer, om det saa var hans mange Elskerinder, saa hentede han dem alle i de adelige Kredse. Griffenfelds Forkærlighed for Adelen viste sig allerede, da han var ganske ung, saaledes paa hans Studierejse, hvor de Bekendtskaber, han stiftede, for Størstedelens Vedkommende hørte til de adelige Kredse, ret betegnende virker det, at Navnet Schumacher syntes den unge Student for prunkløst, hvorfor han ved nogle Lejligheder føjede sin Moders mere klingende Navn Motzfeld til sit eget.

Det maa i denne Forbindelse ikke lades ude af Betragtning, at den senere Kanslers Fader var en anset og meget velhavende københavnsk Forretningsmand og Stadskaptejn, og at Moderen hørte til en af de mest kendte Familier i Hovedstaden, med fremstaaende Slægtinge som Jesper Brochmand og Ole Worm. Den Yndest, Griffenfeld saa hurtigt opnaaede hos Frederik den Tredje, og det nære og fortrolige Forhold, der udviklede sig mellem ham og Kongen, bidrog naturligvis i høj Grad til at gøre Schumacher acceptabel.

Paa flere Punkter var Griffenfeldt og Ahlefeldt dog forskellige. Griffenfeldt var som Statsmand smidigere og bevægeligere end den anden, der ofte af Griffenfeldt blev betragtet som for meget af en cunctator, medens Frederik Ahlefeldt paa sin Side kritiserede Griffenfeldts efter hans Mening for store Hurtighed i at fatte Beslutninger i Statssager. Det fremgaar af Ahlefeldts Handlinger, baade som Statsmand og Godsadministrator, saavel som af hans Breve, at han var de Smaas Ven, han var saaledes en Ven af Bondestanden, sligt laa Griffenfeldt meget fjernt. Ahlefeldt var som Karakter uangribelig, og hans Hæderlighed urokkelig, Griffenfeldt derimod var i høj Grad bestikkelig, og den Maade, hvorpaa han skrabe sin kolossale Formue sammen, nærmede sig til Tider Uhæderlighedens Grænser, Griffenfeldts Tilbøjelighed til at drive Udenrigspolitik paa egen Haand bag Kongens Ryg, var noget Frederik Ahlefeldt slet ikke kunde forstaa. Medens Ahlefeldt var en eksemplarisk Ægtemand, førte Griffenfeldt et meget uordentligt Liv. Endelig var der det, at Griffenfeldt utvivlsomt har savnet nogen Takt, selv om han var nok saa meget Verdensmand og glat som en Aal. Denne Mangel paa Takt kom frem i hans Samarbejde med Christian den Femte, Griffenfeldt lod paa en ubehagelig Maade Kongen føle sin Underlegenhed, han lod det stundom skorte paa det tilbørlige Hensyn til Monarken, hvem det i en ganske særlig Grad ærgrede, naar man søgte at holde ham i Uvidenhed om eller udenfor Sager, ved hvilke han mente selv at skulle have det afgørende Ord. Til Trods for det opfarende i hans Væsen og hans Paastaaelighed forstod Frederik Ahlefeldt bedre at omgaas Christian den Femte.

Som ovenfor nævnt fik Griffenfeldt Foden indenfor Magtsfærerne gennem Stillingen som Frederik den Tredjes Bibliotekar, hertil knyttede han en anden Stilling, den ikke mindre vigtige som Kammersekretær, der svarede til vore Dages Kabinetssekretær. Herigennem blev han en Slags Raadgiver for Kongen og avancerede hurtigt til at blive hans højre Haand. Intet kan være mere betegnende for den tidlige Modenhed og den forbavsende aandelige Udvikling, der karakteriserede Schumacher, end at den langt ældre Konge vilde vælge denne Yngling til sin Fortrolige. Noget forklares det ogsaa gennem den umiddelbare Charme, der ud-

straalede fra Griffenfeld og som gjorde ham uimodstaaelig for Hoffets Damer og skaffede ham de mange »bonnes fortunes.«

De næste Skridt paa Embedsstigen var Stillingen som Oversekretær i Danske Kancelli, som Assessor i Højesteret og Medlem af Statskollegiet. Men Griffenfeld var klog nok til ved Siden af disse tre store Embeder at bevare de to første Stillinger, hvorved han sikrede sig den daglige intime Kontakt med Kongen.

Griffenfelds høje Tanker om Enevoldsmagten virkede tiltalende paa Frederik den Tredje, der selv havde meget vidtgaende Begreber om sin egen Magtfuldkommenhed, vi have Kongens egne Udtalelser, sort paa hvidt, for hvad han saa i sig selv: »Kongen besidder Guds Trone paa Jorden,« »Kongen er Guds Statholder paa Jorden,« »Undersaatterne skal tjene Gud derigennem, at de ærer og tjener Kongen,« »Kongen ejer Undersaatternes Liv og Gods og Ejendom,« »Kongerigerne er Kongens Ejendom.« Hvad den sidste af Frederik den Tredjes Udtalelser angaar, skal den dog ikke tages alt for bogstavelig, en af de faa Indskrænkninger af Enevoldsmagten var det i Kongeloven indeholdte Forbud mod at udstykke Dele af Riget, og med denne Begrænsning af Kongemagten har det aabenbart været Alvor hos Frederik den Tredje, saaledes pointerede han i det ovenomtalte »Reces«, der blev sendt rundt til Underskrift over hele Landet, at Kongen maa ikke bortskænke nogen Del af Monarkiet.

Gennem de mange Breve fra Ahlefeldt til Griffenfeld med alle deres Forsikringer om Hengivenhed og Venskab faar man et stærkt Indtryk af, at Forholdet mellem de to Mænd har været som mellem Orest og Pylades. Brevene ere til Tider ligefrem Kærlighedserklæringer: »... jeg er Eders Excellence uendelig taknemmelig, fordi Højsamme holder af mig, og jeg bønfaller Eders Excellence om altid at nære de samme Følelser for mig, og ikke tillade, at Fraværelse eller mine Fjenders onde Anslag maa faa Magt over vor naturlige gensidige Velvilje mod hinanden.« I flere af Brevene sprænges den underdanige Form, og Frederik Ahlefeldt kalder Griffenfeld »kære Ven«, disse Venskabsforsikringer ere indflettede i de alvorligste Forretningsbreve og gennemsyrrer i det hele taget alle Brevene. Statssager og Venskabsforsikringer blandes imellem hinanden, som naar Frederik Ahlefeldt i et meget

bekymret Brev om Processen mod Hertugen af Pløn angaaende den oldenborgske Arvesag skriver: »Jeg overlader det hele til Eders Excellences Klogskab og haaber, at Højsamme vil have mig undskyldt, naar jeg tiltager mig den Frihed at udtale mine Tanker saa frit og aabent, idet jeg tror mig forpligtet hertil, ikke alene i Kongens Interesse, men i ligesaa høj Grad paa Grund af det oprigtige og trofaste Venskab, jeg har viet Eders Excellence.« De mest intime Sager blandes i Brevene med højvigtige Statssager, den ofte lette og lidt overlegent causerende Tone, hvori Brevene ere skrevne, bevirker, at Sammenblandingen falder ganske naturlig. »Da jeg har den største Deltagelse for alt hvad der vedrører Eders Excellence, er det med en meget stor Glæde, jeg har modtaget Meddelelsen om, at Gud har velsignet Eders Hus ved at skænke det en lille Datter, og ønsker jeg af ganske Hjerter, at det maa behage det algode himmelske Forsyn at fylde Eders Excellences Hus med en Uendelighed af Lykkens Gaver, og at da Eders Excellence nu er begyndt som en ung Papa, Højsamme maa fortsætte baade som Bedstefader og Oldefader, og at dertil maa knyttes al den Lykke og Tilfredsstillelse, som kan udpønskes.«

Frederik Ahlefeldts Taknemmelighed for de Vennetjenester, som Griffenfeld gør ham, er ofte overstrømmende, saaledes forekommer i et af Brevene følgende Udgydelser: »Jeg er virkelig ganske flov, naadige Herre, over saa ofte at modtage Beviser paa Eders Venskab uden nogen Sinde at kunne vise min Erkendtlighed, ja uden saa meget som at takke paa en passende Maade. Men naar I finder for godt i saadan Grad at overvælde Eders Venner med Velgerninger, saa maa I ej tage fortrydeligt op, naar disse ikke forstaar at vise deres Paaskønnelse paa sømmelig Sæt, men alene beder Eder om at gøre dem den Ære at sætte Lid til, at de ingensinde vil glemme den Taknemmelighed, de er Eder skyldige, og at de vil vise den underdanigste Tjenesteiver, ifald de engang bliver saa lykkelige at kunne vise Eder Gengæld for Eders udviste Godhed imod dem.«

Frederik Ahlefeldt er aabenbart meget opsat paa at faa Lejlighed til at vise sin Taknemmelighed: »Eders Excellence kan ej tvivle om, at jeg i yderste Maade tragter efter at forhandle om flere af Højsammes egne Sager, efterdi det tykkes mig, at Stunden er

kommen, hvor Eders Excellence maa tænke paa at etablere sig paa en sikker og solid Vis, og lever jeg i Haabet om, at mine Forretninger og min tilstundende Rejse til Tyskland vil give mig Tid dertil.« Naar Frederik Ahlefeldt har tilladt sig at give Griffenfeld et velment Raad, ængstes han for at have været for dristig og skriver: »Tilgiv, naadige Herre, om jeg, der holder saa oprigtigt af Eder, derigennem tvinges til at falde Eder lidt til Besvær, og vær overbevist om, at ingen i Verden med mere Lidenskab ønsker Eder Held og Hæder, idet jeg i Sandhed af mit ganske Hjærte er Eders Excellences meget underdanige og lydige Tjener

F. A. G. af

Langelandt-Rixingen.«

Frederik Ahlefeldt er meget smigret, naar Griffenfeld anmoder om hans Raad angaaende Udénrigspolitikken, paa hvilket Omraade Griffenfeld aabenbart anser Ahlefeldt for den bedst underrettede. Naar Frederik Ahlefeldt har givet sine Raad, tilføjer han gerne nogle Bemærkninger som den, »at Eders Excellence er saa oplyst og klog, at Højsamme sikkert selv kan se til Bunds i Sagen.« Paa et andet Sted udtaler Frederik Ahlefeldt i en lignende Anledning: »Eders Excellence har beredt mig megen Glæde og saagar vakt min Indbildskhed ved at tiltræde min beskedne Mening om de foreliggende Omstændigheder. Af fuldeste Hjærte ønsker jeg, at Eders Excellence altid vil fortfare med at holde af mig og vise mig Sympathi, saaledes som vi hidindtil have holdt af hinanden, og at den gode Gud maa velsigne den smukke og kloge Adfærd, som Højsamme har udvist i alle Slags Sager.«

Er der den mindste Smule i Vejen, ængstes Frederik Ahlefeldt for, at Vennen ikke holder af ham som før og sender alarmerede Breve: »Flere Aarsager og Vink give mig Anledning til at frygte, at mine Forfølgere paa ny have søgt at skade mig hos Eders Excellence; saafremt min Antagelse er falsk, besværges jeg Eder om saa snart det er gørligt, at rive mig ud af den Ængstelse, hvori jeg befinder mig, men dersom det virkelig er sandt, vil I være af den Godhed at give mig et nyt Bevis paa Eders Barmhjærtighed ved at lade mig vide, hvormed I mener, at jeg har forsyndet mig; jeg forsikrer, at jeg paa det nøjeste har vist saadan Opførsel, som sømmer sig for mig overfor Eder, og at jeg har opfyldt de Pligter, jeg

i Kraft af mit ømme Venskab for Eder er skyldig at udføre, jeg bedyrer, at jeg er uskyldig, Ondskaben i egen Person vil ikke kunne rette den Bebrejdelse mod mig, at jeg skulde have ladet det mangle paa Agtelse og Venskab, thi de Følelser, jeg har viet Eder, er mig hellige. Ved Gud i Himmelen, naadige Herre, I skader Eder selv og Eders Tjenere, naar I uden Aarsag fatter Mistanke til dem, og tro mig, skønt jeg er vant til slig Ondskab, saa vilde det drive mig ud i Fortvivlelse, og mine philosophiske Raisonnementer vilde ikke nytte mig mere, ifald den Ulykke skulde ramme mig, at jeg mistede Eders Venskab, som jeg stedse har agtet højere end alle andre Ting i Verden. Vilde Eders Excellence blot være af den Godhed korteligen at underrette mig om, hvorfor I tvivler paa mig, var det en let Sag for mig at give Eder Oplysninger, jeg vilde da, mine Fjender til Trods, godtgøre for Eder, naadige Herre, at jeg altid har været Eder tro, mere end alle andre Mennesker i Verden. « En ung Mand, der frygter for et Brud med sin Forlovede, kunde næppe finde lidenskabeligere Udtryk end dem, Frederik Ahlefeldt benytter for at sige Griffenfeld, hvor meget han holder af ham. Tidspunktet for de seneste Udtalelser falder sammen med en momentan Uoverensstemmelse mellem Griffenfeld og Ulrik Frederik Gyldenløve, som Griffenfeld betragtede som sin bedste Ven, og som han plejede at kalde »min Alkibiades« med Reminiscens fra Sokrates Venskab for den unge Græker, Frederik Ahlefeldt ønsker aabenbart at benytte denne Episode til at sætte sig fastere i Griffenfelds Venskab.

Som vi har set, er Frederik Ahlefeldts Venskabsforsikringer overfor Griffenfeld meget varme, og dog forekommer de kølige, sammenholdte med Ulrik Frederik Gyldenløves Udgydelser overfor Rigskansleren. Gyldenløves med den dybeste Beundring parrede Venskab er mere paagaaende end Ahlefeldts, Frederik den Tredjes Søn vil have Griffenfeld ganske for sig selv, og er urolig og skinsyg, naar han har paa Fornemmelsen, at Griffenfeld viser andre Opmærksomhed. Paa en rørende Maade forsikrer han i sine Breve, at han aldrig vil volde ham saadanne Ængstelser, og at intet i Verden vil kunne skille ham fra hans Ven. Men selv om der kunde komme en Kurre paa Traaden, er det dog aabenbart, at »Triumvirerne« i den Tid, de paa Christian den Femtes Vegne regerede

Danmark, har nydt hinandens Aandfuldhed og daglig glædet sig over det gensidige Venskab.

Griffenfeld er ganske anderledes behersket i Udtrykket for sit Venskab, ligesom han i det hele taget omgaaes Begejstring i al Almindelighed med mere Diskretion. Man har i Griffenfelds Udtalelser til og om de Mennesker, han holdt af, Indtrykket af noget sandt og ægte. I det hele taget træder noget af det bedste og smukkeste hos Griffenfeld frem i hans Breve, hans Tankers Flugt, hans Aandfuldhed, hans Elskværdighed, det Væld af Kundskaber, han sad inde med. Ved Læsningen af Brevene mindes man om, at Brevskriveren var Digter. Hvad der ogsaa bidrager til det æstetiske Velbehag, hvormed man læser Griffenfelds Epistler, er det klassisk smukke Dansk, han betjener sig af, han var en Sprogkunstner, naar han skrev sit Modersmaal. Iøvrigt har han efterladt sig et litterært Monument i sin danske Affattelse af Kongeloven.

Som Statholder i Hertugdømmerne paahvilede det Frederik Ahlefeldt at holde et vaagent Øje med Gottorp og dets Intriger. Denne Opgave blev noget mildnet, efter at det var lykkedes Ahlefeldt paa Frederik den Tredjes Vegne at afslutte en Traktat med Hertugen af Gottorps Repræsentant, Kielmannsegge. Det vigtigste Resultat, denne Traktat bragte, var, at der blev truffet en Ordning med Hensyn til det stadige Stridens Æble, Bispesædet i Lybæk, der for Fremtiden skulde besættes skiftevis med en dansk og en gottorpsk Prins.

Slutstenen paa Forsoningsakten, som Frederik Ahlefeldt havde været Hovedmanden for, hvilket højlydt anerkendtes af den ham paa den Tid ikke gunstig stemte Konge, dannede Ægteskabet mellem den danske Prinsesse Frederikke Amalie og Christian Albrecht af Gottorp

Om Afslutningen af denne Forbindelse var de to gamle Antagonister Gabel og Ahlefeldt enige, begge ønskede en Ende paa den stadige Uro, som Uvenskabet med Gottorp holdt vedlige, og udelukkende dertil skulde dette Ægteskab tjene. Haabet om at komme til en Forstaaelse med Gottorp angaaende Oldenborg og Delmenhorst har vel ogsaa været medbestemmende ved Ahlefeldts og Gabels

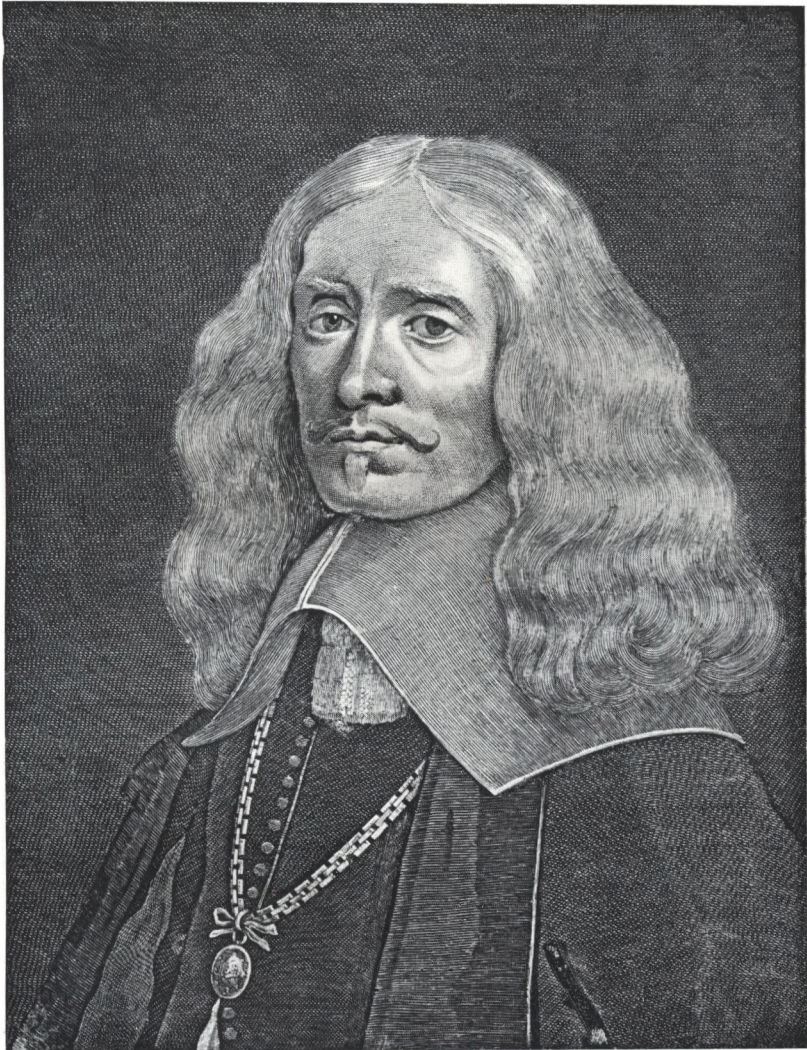
ivrige Bestræbelser for at faa Ægteskabet i Stand. Ingen synes at have gjort sig Skrupler ved at ofre den unge Kongedatter paa Politikkens Alter og smede hende sammen med en Mand, der brød sig lige saa lidt om hende, som hun om ham. Ægteskabet blev meget ulykkeligt og kom ingenlunde til at opfylde de Forventninger, man i politisk Henseende knyttede dertil, hvad den allernærmest følgende Tid skulde vise. I sit Arbejde for at faa Frederikke Amalie gift med Gottorperen udsatte Ahlefeldt sig for en Gangs Skyld for at brouillere sig med Sophie Amalie, idet Dronningen havde vanskeligt ved at overvinde sit Had til Gottorp, hvem hun tilskrev en Del af de Ydmygelser, Danmark havde maattet gennemgaa. Dertil kom, at Sophie Amalie havde andre Planer med sin Datter, som hun ønskede anbragt i Holland som Prinsen af Oraniens Gemalinde. Naar Brylluppet blev fejret i Stillehed, i Stedet for, som de fleste havde ventet, med megen Ostentation, maa det vel betragtes som Resultatet af et Kompromis med Dronningen. Frederikke Amalies Ægteskab bragte imidlertid ikke noget Skaar i Venskabet mellem Ahlefeldt og Dronningen, derimod blev Sophie Amalie yderligere irriteret paa Gabel.

Det gottorpske Ægteskabs Indgaaelse var et Sympton: Sophie Amalies Indflydelse gik tilbage. Dette stod ikke i Forbindelse med, at hendes Gemal blev mere viljefast mod Slutningen af sin Regering, Frederik den Tredje var tværtimod mindre ladet med Energi og mere tilbøjelig til at lade andre om Styret, saaledes at han selv kunde leve og drømme mellem sine Bøger, hans Bibliotek var blevet hans kæreste Opholdssted. Den kongelige Bogsamling blev et Tilflugtssted, hvor Kongen kunde undgaa besværlige Mennesker og brydsomme Forhandlinger, ogsaa Dronningens Indblandinger i Statssager og Spørgsmaal flygtede han fra ind til sine Bøger.

Sophie Amalies Uvilje mod Gabel bundede ikke saa meget i Realiteter som i personlig Aversion. Det var Sophie Amalie en dyb Skuffelse, at Gabel, om end ikke af Navn, saa dog af Gavn, kom til at indtage den første Plads i Landet efter Frederik Ahlefeldts Svigerfaders Død, og hermed markeredes det eftertrykkeligt, at der var sat en Bom for Sophie Amalies Magt og Indflydelse. Rent principielt skulde man synes, at Gabels Ophøjelse til Leder af Monarkiet maatte have været Sophie Amalie behagelig, Gabel var tysk og borgerlig, og ved hans

Ophøjelse skete der et Brud paa en aarhundrede gammel Tradition: Under det nye System skulde Landets øverste Styrelse være i Hænderne paa den, som passede Kongen bedst. Men med en mærkelig Inkonsekvens satte Dronningen sig i Hovedet, at hun vilde have et Medlem af den gamle danske Adel, hendes Svoger Hannibal Sehested, til Rantzaus Efterfølger. Hendes Interesse for Hannibal Sehesteds Forfremmelse gav sig dog først til Kende, efter at hendes Bestræbelser for at faa Frederik Ahlefeldt gjort til den afdøde Premierministers Efterfølger vare strandede. At den kloge Dronning havde set rigtigt, var hævet over al Tvivl, begge hendes Kandidater var langt dygtigere og flittigere Mænd end Gabel.

Den værste Ulempe ved Rantzaus Død var den, at nu havde Frederik den Tredje ingen Mand, der kunde lede Sparebestræbelserne. Rantzau var helt igennem en sparsommelig Natur, det at holde Hus med Pengene, faldt ham naturligt, saaledes at han overførte denne Tilbøjelighed til det offentlige Liv, i Modsætning til andre Statsmænd, der søgte at holde sammen paa deres egne Penge, men brød sig fejl om Landets. Nogen Efterfølger af Navn fik Rantzau ikke, alt blev for saa vidt ved det gamle, som de, der havde de officielt højeste Stillinger, bevarede disse, Peder Reedtz vedblev at være Kansler, og Sehested beholdt Stillingen som Rigs-skatmester. Disse to repræsenterede udadtil Monarkiets øverste Styrelse, men dannede iøvrigt Skærmbælt for Gabel og Schumacher. Reedtz havde været Medlem af Rigsraadet, og ejendommeligt nok samtidig med sin Fader, han var gammel Diplomat, en dygtig og flittig Mand. Han havde for Livstid sikret sig Frederik den Tredjes Tillid ved sin Stilling til Omvæltningen 1660, hvor han overfor sine Standsfæller gjorde sig til Talsmand for Enevældens Indførelse. Reedtz, der var en højtdannet Mand og desuden som tidligere Diplomat sprogkyndig, havde efter sin Svigerfader Christen Thomesen Sehested arvet Stillingen som Universitetets Kansler og havde desuden taget en anden Arv, nemlig Sehesteds Sympati for den unge Schumacher. Gabel syntes han derimod ikke om, og Samarbejdet blev ham ikke behageligt, navnlig efter at Frederik den Tredje var begyndt at forhandle med Gabel udenom sin Kansler. Sympatien for den unge Schumacher svandt snart, efter at Reedtz var blevet den kongelige Yndlings

PEDER REEDTZ

KONNENSTIK AF ALB. HAELWEGH EFTER MALENI AF ABRAHAM WUCHTERS

Foresatte. Kansleren satte Pris paa en formfuld og korrekt Op-træden og følte sig frastødt af Schumachers burschikose Manerer, dertil kom, at Schumacher, der heller ikke som ganske ung under-vurderede sig selv, forsømte at vise det Hensyn, han skyldte den langt ældre Mand og Foresatte. Uoverensstemmelsen mellem Reedtz og Schumacher begyndte straks, efter at sidstnævnte var kommet ind i Kancelliet, og det kunde ikke være anderledes, for Schumacher havde faaet Kongen overtalt til at indføre følgende Forretningsgang: Naar Reedtz refererede Kancellisager for Kongen, skulde Schumacher sammen med Oversekretær Erik Krag være til Stede som sidestillede med Kancelliets Chef og forblive paa Slottet hos Kongen, indtil denne havde truffet den endelige Afgørelse vedrørende de ham forelagte Sager. Ved disse Møder med Kongen var Gabel som Regel ogsaa til Stede, det hele dannede en Art Kabinetsregering. Men indenfor denne Regering var det Gabel og Schumacher, der regerede. Man forbavsnes over, at en Mand, der var saa ny i Tøjet som Schumacher, saa hurtig kunde opnaa saa stor Magt og Indflydelse, han gjorde det ikke ved at smigre for Kongen, tværtimod optraadte han med den største Suffisance overfor Monarken, sagde ham imod og pressede paa, til han havde faaet sin Vilje sat igennem. Intet Under, at Peder Reedtz maatte blive den lille. Dertil kom, at Reedtz ikke synes at have været Frederik den Tredje sympatisk, selv om Kongen fuldt ud stolede paa ham. Saaledes opfattedes Forholdet af Hannibal Sehested, der ikke takserede Reedtz synderligt højt, han skriver om ham, at han ikke er godt inde i de udenrigske Sager, skønt han har opholdt sig saalænge i fremmede Lande. Sehested gør Nar af Reedtz's stive og formelle Væsen og kalder »la gravité de son maintien« spansk, det var dette »spanske« Væsen, som ogsaa Schumacher gjorde Nar af. Sehested indrømmer dog, at Reedtz har gode Skolekundskaber.

Med Hensyn til den anden af de to Spidser paa Samfundsbygningen, Hannibal Sehested, havde det i høj Grad undret Samtiden, at han, sin mere end tvetydige Fortid til Trods, kunde sætte sig fast i Kongens Gunst, han havde Synder paa sin Samvittighed, der ikke skilte sig meget fra Ulfeldts, men han havde spillet sine Kort bedre. Frederik den Tredjes personlige Stilling til Sehested er det vanskeligt at klargøre, Kongen havde som rimeligt er efter Svog-

rens antecedentia ikke nogen ubetinget Tillid til denne, og gøre ham til Landets første Mand, vilde han ikke; paa den anden Side viste Frederik den Tredje paa mange Maader Sehested Godhed, hjalp ham over hans store Gæld og gav ham Rang som den fornemste i Landet. Det var umuligt for Kongen at komme uden om de store Tjenester, Hannibal Sehested havde gjort ham, dels ved Fredslutningen i 1660, dels ved Arveregeringens Indførelse, men Frederik den Tredje syntes helst at ville have Sehested paa nogen Afstand. De første Aar efter Statsomvæltningen var der dog for megen Brug for Sehesteds overlegne Evner, til at der kunde være Tale om at anvende ham paa fjerne Poster. Og mange og betydningsfulde var de Hverv, der blev lagt paa Sehesteds Skuldre i Begyndelsen af treserne. Som Rigsskatmester var det ham, der skulde søge at bringe Statens Finanser paa Fode, hvad der til Dels lykkedes ham. Det tidligere her i Bogen omtalte Salg af Kron-godser bidrog meget til at bøde paa misæren, og man opnaaede det Maal, man havde sat sig, en delvis Afvikling af Statsgælden. I den Tid, der ligger mellem Freden i København og Frederik den Tredjes Død, blev der i selve Kongeriget solgt over 100.000 Tønder Hartkorn til en Værdi af 5 Millioner Daler. Samtidig med Salget erhvervede Kronen adskillig Jord, blandt andet gennem Konfiskationen af Ulfeldts og Kai Lykkes Godser, det blev altsammen solgt. Hannibal Sehested indlagde sig ogsaa Fortjeneste ved at bringe mere Orden i Finansernes Administration, der nu ikke mere skulde sortere under Kancelliet, men have sit eget Departement. Rentekammeret, der var en Underafdeling af Kancelliet, blev op-hævet og erstattedes af Skatkammerkollegiet, der kom til at om-fatte alle Landets Finanser med Undtagelse af, hvad der hørte ind under Militæretaten, Kongen forbeholdt sig personlig Bestyrelsen af denne Del af Finansvæsenet, og han udøvede sin Myndighed gennem de forskellige Generalkrigskommissærer, der altid maatte henvende sig direkte til Kongen, naar de havde Brug for Penge til Hæren. Kongen vedblev dog at beholde en Slags privat Indtægt, idet Øresundstolden gik direkte i Kongens Lommer og holdtes udenfor Statsregnskabet, men ellers sørgede Hannibal Sehested for, at det blev, saaledes som Struensee forklarede Christian den Syvende, »Die Finanzen müssen alle in einen Topf.« Hvad der og-

saa bidrog til at simplificere Finansvæsenet, var det, at Kongen og Staten var et, og at Statens Indkomster nu ogsaa var Kongens. Tidligere havde Kongen haft sin egen Kasse, der for Størstepartens vedkommende forsynedes fra Krongodserne. Nu hvor Krongodserne var solgte, maatte Indtægterne tilvejebringes ved en Forhøjelse af Skatterne. En meget væsentlig Del af Finansordningen, at sørge for, at de Penge, der tilkom Kongens Kasse, virkelig kom ind, paahvilede Generalprokurøren, der fik meget at bestille, idet der tidligere ikke var blevet vaaget meget nøje over Embedsmændenes Regnskabsføring og Indbetalinger.

Vi har andetsteds i Bogen omtalt, at Sehested ønskede et bedre Forhold til Sverig. Disse Ønsker hang for en Del sammen med Sehesteds Sparebestræbelser, der blev gjort illusoriske af den stadige Fare for en Krig med Sverig. I sin Fredsvenlighed mødtes Sehested med Ahlefeldt og Schumacher. I det hele taget udviklede der sig under den sidste Periode af Kong Frederiks Regering et godt Forhold mellem Ahlefeldt og Sehested, der sikkert har tænkt sig Ahlefeldt som Fremtidens Mand, herom vidne hans Udtalelser. I sine efterladte Meddelelser, der ere nedskrevne, kort efter at Hannibal Sehested og Frederik Ahlefeldt havde været sammen i Antwerpen, giver Rigsskatmesteren en indgaaende Karakteristik af den senere Storkansler, om hvem han siger, at han af alle Frederik den Tredjes Mænd er den, der er bedst inde i Udenrigspolitikken, hvorfor Kongen da ogsaa tager ham med paa Raad i udenrigspolitiske Sager. En samlet Karakteristik, som Sehested giver af Ahlefeldt, lyder saaledes: »Hr. Frederik Ahlefeldt, Statholder i Holsten, der betragtes som den absolut første Mand i Landet og den dygtigste af alle, er af disse tre¹ den, der hyppigst bliver spurgt til Raads. Han holder sig i hvert Fald for Tiden tilbage fra Hoffet. Han er meget lærd og studerer ivrigt. Han er vidt herejst og overordentlig videbegærlig. Han kender Forholdene i Udlandet, hvorfra hans Korrespondenter meddeler ham de seneste Nyheder, som han betaler med den højeste Pris. Han er flittig, tapper, opfarende og løs paa Haanden; han holder haardnakket paa sin egen

¹ Disse tre Mænd, som Hannibal Sehested anser for at være Frederik den Tredjes vigtigste Raadgivere, var foruden Ahlefeldt Kansleren Peder Reedtz og Lederen af det tyske Kancelli Theodor Lente.

Opfattelse af Sagerne, han taaler ingen Modsigelse, og i selve Kongens Raad kommer han op at skændes med dem, der har en anden Mening end han, det gælder ogsaa selve Kongen. Da han ved, at han har disse Fejl, opholder han sig hellere i Holsten end i København. Skønt han har meget Jordegods, vil han dog gerne forøge det, og han ser nøje paa sin egen Fordel.

Dronningen og Kronprinsen sætter megen Pris paa ham, og det er den almindelige Opfattelse, at stod en af dem for Styret, blev han Premierminister. I det romerske Rige er han meget anset, og han betragtes dér som en forstandig og fremskuende Mand. Kejseren har nylig ophøjet ham i Rigsgrevestanden, Kongen har ikke syntes herom, da Ahlefeldt ikke forud har indhentet hans Tillidelse til at modtage den høje Værdighed, desuden betragter Kongen ham som en ivrig Tilhænger af Østrig.«

Naar Hannibal Sehested skriver om Lente, at han hørte til Frederik den Tredjes intimeste Raadgivere, maa dette ikke tages altfor bogstaveligt, Lente, som vi adskillige Gange i Løbet af nærværende Bog have haft Lejlighed til at omtale, var mod Slutningen af Frederik den Tredjes Regering gledet noget i Baggrunden, Gabel havde unddraget ham sin mægtige Protektion, dertil kom, at Lentes Helbred ikke længere var godt. Naar Sehested mener, at Frederik den Tredje er misfornøjet med, at Frederik Ahlefeldt er østrigskindet, er det fordi Kongen »kender og elsker Frankrig, hvor han havde levet nogle Aar.« Sehested er naturligvis ganske enig med Kongen paa dette Punkt, i Modsætning til alle Kongens andre Raadgivere, »der forestillede sig, at de svenske indtog en saadan Plads i Frankrigs Hjærte, at de danske ingen vilde kunne finde.«

De allersidste Aar af Frederik den Tredjes Regering var stille, Kongens Hang til Drømmeri og Occultisme var i Tiltagende, en vis Slaphed bredte sig over Kong Frederik, han lod sig let paavirke af sine Omgivelser, selv af det laveste Tyende, til Besvær for dem, der ledede Statens Ror, Gabel og Schumacher. Paa den anden Side fik disse to Mænd større og større Magt, og det blev vanskeligt for Kongen at faa sin Vilje gennemført overfor dem, det samme gjaldt adskillige højere Embedsmænd. I det hele taget prægedes Frederik den Tredje af Alderen, før Alderen virkelig var til Stede, han naaede kun en Alder af godt 60 Aar; det ytre sig ikke alene i den

omtalte Paavirkelighed, men ogsaa i Mangel paa Evne og Lyst til at fatte en kraftig Beslutning eller blot træffe en Afgørelse. Schumacher, der synes at have følt Taknemmelighed og Hengivenhed overfor Kongen, søgte at gøre sin Herres sidste Stunder lysere ved at skaffe ham de Adspredelser, han vidste, Kongen satte mest Pris paa; Schumacher fremskaffede fra Udlandet alle de lærde Værker, han mente, det kunde interessere Kongen at fordybe sig i, fra sine mange Bekendte ude i Verden fik han per Brev Nys om, hvad der foregik paa Verdensscenen, ikke blot paa Politikens Omraade, men ogsaa paa Videnskabens, og de fleste Grene af denne interesserede Kongen. De occultistiske Kunster dyrkede Schumacher ikke, men her havde Kongen et Par Aar før sin Død faaet en Hjælper i en Italiener ved Navn Borri. Borris Forbindelse med Danmark skete gennem Ole Borch og Thomas Bartholin, og disse to Navne borger for, at det ikke drejede sig om en slet og ret Bedrager, skønt Borri baade var Guldmager og søgte efter de Visers Sten. Borri var en anset Læge og havde, inden han kom i Forbindelse med Frederik den Tredje, hjulpet Dronning Christine af Sverig med at finde de Visers Sten, den danske Konge skulde han hjælpe med at lave Guld. Borri kom til at staa Schumacher nær, og begge vare enige i deres Bestræbelser for at kaste lidt Glæde ind i Kongens Liv, hvilket ogsaa lykkedes, idet den indesluttede og faamælte Konge kunde blive helt livlig i de to Mænds Selskab. Den Ovn, hvori Borri mente at kunne udsmelte Guld, var først opstillet paa Børsen, senere førtes den til Rigensgade, hvor der blev bygget et Hus til at rumme Ovnen. Huset, der havde Navn af Guldhuset, blev først nedrevet, da der skulde skaffes Plads til Polyteknisk Lærestalts store Nybygninger paa de militære Grunde mellem Rigensgade og Østervoldgade.

Frederik den Tredjes sidste Aar gik med den gennemgribende Omordning af Rigets Forvaltning. Det første og meget vigtige Skridt, der blev foretaget, var Udskillelsen af den dømmende Myndighed fra Administrationen, hidtil havde Rigsraadet været Centrum for Administrationen og samtidig Rigets højeste Domstol. Nu blev Højesteret indstiftet og kom til at danne et særskilt Regeringskollegium, uafhængigt af andre Myndigheder, undtagen Kongen, der var Landets øverste Dommer. Forvaltningen blev lagt i Hænderne paa Kolle-

gjerne, og de kom til at bestaa af det ovenomtalte Skatkammerkollegium, Krigs- og Admiralitetskollegierne, Statskollegiet, danske Kancelli og tyske Kancelli. Danske Kancelli var det øverste af Kollegierne og omfattede alt det, som i vore Dage hører ind under Indenrigs- Justits- Kirke og Undervisningsministerierne. Paa enkelte Punkter var Danske Kancellis Myndighed udstrakt ogsaa over Hertugdømmerne, der ellers hørte ind under Tyske Kancelli. Krigskollegiet har faaet en herostratisk Berømmelse gennem det tyske Præg, som Enevælden lige fra først af gav det, af dette Kollegiums Medlemmer, der alle var Officerer, var kun en dansk, og selvfølgelig blev der udelukkende talt Tysk, ligesom Kommandosproget i Hæren var Tysk. Monarkiets forarmede Tilstand gjorde det nødvendigt, at indskrænke Udgifterne til Hæren, og det mente man kunde ske ved at skabe en Art national Hær og reducere Tallet af hvervede Tropper, som hidtil havde udgjort Hovedmassen af Hæren. Der blev oprettet en ny Hær paa 5000 Mand, dannet ved Udskrivning mellem Bønderne, Udskrivningen blev lagt i Hænderne paa Godsejerne. Samtidig reduceredes den hvervede Hær til 5000 Mand.

Saaledes saa det ud paa Papiret, men i Praksis blev Resultatet, at den nationale Del af Hæren blev mindre end bestemt, som Følge af Vanskeligheder ved Udskrivningen, derpaa maatte bødes ved Hjælp af flere hvervede Tropper.

Den øverste Ledelse af det enkelte Kollegium laa i Hænderne paa en Præsident, de i Kollegierne under ham arbejdende Embedsmænd blev kaldt Deputerede.

Kollegierne dannede en meget fast sammentømret Institution, der fungerede paa en udmærket Maade, ligetil de i 1848 afløstes af Ministerier. En stor Forandring medførte Indførelsen af Kollegier, idet Borgerlige fik lige Adgang med Adelige til at blive Deputerede, det samme gjaldt Højesteret. Fordelingen mellem Adelige og Borgerlige blev nogenlunde ligelig, Rigets Forvaltning og den øverste Domsmyndighed var ophørt med at være et adeligt Privilegium. Kongen forhandlede personligt med Præsidenterne for de forskellige Kollegier, noget Statsraad i moderne Forstand fandtes ikke, Kongen drøftede Statens Sager med hvem, det passede ham.

Til Frederik den Tredjes sidste Dage hørte Schumachers Forarbejder til den samlede Lovbog, der skulde se Lyset under Navn

af Christian den Femtes danske Lov, og Oprettelsen af den første danske Avis.

»Den danske Mercurius«, saaledes hed Bladet, begyndte at udkomme i 1666 og var en officiel Tidende med Understøttelse af den kongelige Kasse. Bladets Redaktør var Digteren Rasmus Bording, den tidligere Rektor ved Latinskolen i Slangerup. Da Schumacher satte sig i Bevægelse for at oprette et Dagblad, var det hans Mening, at samme Blad skulde søge at gøre den nye Enevælde populær ude i Befolkningen, Redaktøren fik derfor Tilhold om at rose alt, hvad Regeringen foretog sig, navnlig at fremstille de efterhaanden udstedte kongelige Forordninger i et saa tiltalende Lys som muligt, og rose dem. Man har aabenbart givet Redaktøren temmelig fri Hænder, for saa godt som alle vigtigere Begivenheder i Landet blev omtalt og kommenterede, navnlig fandtes der mange Beretninger fra Hoffet; med den dybeste Underdanighed skildredes, hvad Kongen og hans Omgivelser foretog sig. Bladet giver et meget detailleret Indblik i Datidens sociale Tilstande gennem sine Beretninger om Handel, Landbrug og om mere eller mindre betydningsfulde Begivenheder omkring i Landet. »Den danske Mercurius« rummede ikke alene indenlandsk Stof, men omhandlede ogsaa Begivenheder i fremmede Lande, her benyttede Bording saa godt som udelukkende, hvad han klippede ud af Udlandets Aviser. Bladet virker forbavsende moderne ved sin lette Form, og den Hurtighed, hvormed det bevæger sig henover de Emner, som skal skildres, meget af det virker som en Feuilleton fra vor Tid.

Endnu skal der nævnes en Ting, som prægede Frederik den Tredjes sidste Aar, nemlig Udviklingen og Forbedringen af det af Christian den Fjerde i 1624 oprettede Post- og Befordringsvæsen, der tog et saa stærkt Opsving, at det kom til at staa paa Højde med det bedste i Udlandet. Fortjenesten herfor laa hos den fra Hamborg stammende Paul Klingenberg, der som Generalpostmester fik oprettet regelmæssig Postforbindelse mellem Rigets forskellige Dele og opført Posthuse rundt omkring, særlig godt organiseret var Forbindelsen mellem København og Hamborg, Danmarks Port ud mod Verden. Paa de længere Afstande var Posten kørende eller ridende, paa de korte gaaende. Der blev skabt gode Forbindelser mellem Landsdelene ved Hjælp af de saakaldte Smakker,

der gik i regelmæssig Fart over Store og Lille Belt, disse Fartøjer besørgede ogsaa de Rejsendes Overfart, ligesom den kørende Post var indrettet til at optage Rejsende; ved Siden heraf blev der stationeret Vogne og Heste i Landets større Byer og paa Hovedruterne, udelukkende bestemte til at besørg Rejsende videre, disse Befordringer sorterede ogsaa under Postvæsenet. Med Norge blev der skabt en regelmæssig Skibsforbindelse, ligesom Landet blev lagt ind under det danske Postvæsen. I Hertugdømmerne havde man paa dette Omraade været noget videre fremme end i det øvrige Monarki. Man havde oprettet nogle private Postforbindelser, bedst organiseret var den regelmæssige Postforbindelse mellem Flensborg og Husum, den gik over Tønder og skaffede ogsaa Rejsende Befordring. Det var Johan Rantzau, der var Hovedmanden for dette private Postvæsen, som han satte i Forbindelse med det længst fungerende tyske Rigspostvæsen.

Regeringsforandringen af 1660 paavirkede i langt ringere Grad Hertugdømmerne end Kongeriget, det som var det første og egentlige i Danmark, Arvefølgens Indførelse, berørte ikke Sønderjylland og Holsten, hvor allerede Christian den Fjerde havde indført Arvefølgen. For Holsten som tysk Rigslen kunde dette kun ske med den romerske Kejsers Sanktion, men den opnaaede den danske Konge med største Lethed. Samtidig indførtes Arvefølgen i Sønderjylland. Begge Steder havde Forandringen en langt mere vilkaarlig Form, end den senere fik i Kongeriget, hvor Stænderne blev raadspurgt og gav deres Samtykke, medens hverken Hertugdømmernes Landdage eller Ridderskabet blev spurgt. Christian den Fjerde betragtede det aabenbart som en overflødig Formalitet at spørge Stænderne, der allerede inden Trediveaarskrigens Begyndelse havde givet Afkald paa deres Ret til at vælge Hertugerne. Fra dansk Side havde man den Opfattelse, at Kongelovens Arvefølge absolut ogsaa maatte gælde i den kongerigske Del af Sønderjylland, ikke i Kraft af Christian den Fjerdens Bestemmelse, men som Følge af den Ordning, der var blevet truffet mellem Kongen og Holsten-Gottorp efter Roskildefreden. Tankegangen var den, at Sønderjylland i 1658 ophørte med at være et Len, og var blevet et Alodium, hvor den samme Tronfølge skulde gælde som i Kongeriget,

og Kvindelinen være arveberettiget, naar det oldenborgske Huses Mandsstamme var uddøet. For Holstens Vedkommende var Sagen endnu mere indviklet, idet baade holstenske og tyske Statsretslærere bestemt hævdede, at Holsten kun var arveligt paa Mandssiden. Frederik den Tredje og Schumacher vilde gerne træffe en Ordning med Hensyn til Arvespørgsmaalet, men opgav det overfor de optaarnede Vanskeligheder, idet man ogsaa fra sønderjysk Side gjorde gældende, at kun Mandslinjen kunde regere over Sønderjylland, ganske som i Holsten. Fra sønderjysk Side havde man det at støtte sig til, at de sønderborgske Hertuger blev forlenede med deres Besiddelser, og deri var ingen Forandring gjort hverken i 1658 eller 1660, ligesaa lidt som man havde rokket ved Sønderborgernes Samforleningsret til Sønderjylland som Helhed. Det var de sidstnævnte Forhold, der fremkaldte Frederik Ahlefeldts Iver for at holde Sønderborgerne nede og navnlig at berøve dem saa meget som muligt af deres Jord. Dette var lykkedes til Fuldkommenhed, den Linje, der havde klaret sig bedst, var den glücksborgske, Augustenborgerne sad, saaledes som vi have omtalt det i det foregaaende Kapitel, meget smaat i det. Ganske anderledes var Stillingen i Holsten, hvor Hertug Joachim Ernst af Pløn havde sørget for at arrondere sine store Besiddelser, der virkelig kunde minde om et veritabelt Hertugdømme. Frederik Ahlefeldt havde i sin Egenskab af Statholder meget Bryderi med ham i Slutningen af Frederik den Tredjes Regering; Hertugen afviste saaledes bestemt de fra dansk Side rejste Krav om, at han skulde opgive sin Samforleningsret til Slesvig, og han erklærede, at han kunde ikke gaa med til en eventuel Arveret til de plønske Lande for kvindelige Medlemmer af Kongehuset. Han hævdede, at i Pløn ligesom i det øvrige Holsten gjaldt den saliske Arvefølge. Som Mellemand ved disse Forhandlinger benyttede Joachim Ernst den her i Bogen ofte omtalte Gensch, der ikke var god at bide Skeer med. Denne Sag og den sønderborgske Konkurs, som vi alt have dvælet længere ved, optog en stor Del af Frederik Ahlefeldts Tid, og gav Anledning til en fortsat Brevveksling.

Den 9. Februar 1670 afgik Frederik den Tredje ved Døden. Om nogen Landesorg kunde der ikke godt være Tale, Kongen var lidet kendt, han havde holdt sig afspærret fra Folk, havde ikke rejst ret

meget rundt i Landet. Af Adelen havde han fra først af været ilde lidt, og Uviljen tog til efter 1660. Borgerstanden følte sig skuffet over Virkningerne af Regeringsforandringen, og Københavns Borgere, hos hvilke Frederik den Tredje havde opnaaet en vis Popularitet under Byens Belejring og Begivenhederne i 1660, mistede lidt efter lidt deres Sympati for Kongen. Flere Grunde vare medvirkende her: Opførelsen af Kastellet blev opfattet som en af Kongen beregnet Udfaldsport mod Københavnerne, ifald disse skulde begynde paa Oprørsforsøg. Fra de Styrendes Side var der ikke blevet lagt Skjul paa, at den nye Hærordning ikke alene var baseret paa at holde fremmede Fjender Stangen, men ogsaa paa at undertrykke eventuelle Rejsninger mod Enevælden. Endelig bidrog det til at gøre Frederik den Tredje ilde lidt, at det af ham indførte System i Modsætning til den danskprægede Adelsvælde havde noget udenlandsk ved sig, Frederik den Tredje vedblev at have mere Tillid til Fremmede, især Tyskere, end til Danske, og viste det kun altfor tydeligt gennem Embedsbesættelser og ved Valget af sine Omgivelser.

I Frederik den Tredjes sidste Levetid var Ahlefeldt atter kommet paa en helt god Fod med Kongen. Statholderen havde sat sig yderligere fast i Dronningens, og, hvad der var endnu vigtigere, i Kronprinsens Gunst. Denne begunstigede Stilling var kendt overalt i Monarkiet, og det var den almindelige Antagelse, at Ahlefeldt vilde komme til at afløse Gabel, saa snart Kongen havde lukket sine Øjne. Da man kendte Sophie Amalies Magt over sin Søn, førte man Kronprinsens Sympati for Ahlefeldt tilbage til Sophie Amalies Indflydelse.

CHRISTIAN V
ORIGINAL PÅ ROSENBORG

CHARLOTTE AMALIE
ORIGINAL PAA ROSENBERG

TRONSKIFTET

CHRI**STIAN** DEN FEMTE var den første danske Konge, der besteg Tronen i Kraft af sin Arveret. Den nye Regent havde en vis Lighed med sin Bedstefader, Christian den Fjerde, ligesom han havde han Lyst til at komme i Berøring med Folk, han udviste en vis Jævnhed og Ligeformhed i sin Optræden, var i Besiddelse af nogen Humor og kunde taale og forstaa en Spøg, en vis Gemytlig-hed og Bredde kunde ogsaa minde om Bedstefaderen. Den store Tapperhed, paa hvilken Christian den Femte afgav saa mange Prøver under den skaanske Krig, var ogsaa en Arv fra Bedstefaderen. Af sine Forældre havde han ikke meget, navnlig havde han ikke taget deres intellektuelle Anlæg i Arv. Han var i Besiddelse af en god sund Forstand, hvortil han føjede noget, som prægede næsten alle de oldenborgske Konger, stor Arbejdsomhed og en bestemt Vilje til med Samvittighedsfuldhed at udføre sine Regeringspligter. Christian den Femte var da ogsaa altid godt inde i Regerings-sagerne. Den nye Konge har næppe nogen Sinde været i Tvivl om sin Berettigelse til at være der, og han havde meget høje Tanker om den kongelige Magtfuldkommenhed.

Christian den Femte sluttede gerne og hyppigt Venskaber, og viste til en vis Grad Trofasthed overfor dem, han havde kaaret til sine Venner, paa den anden Side kunde Vægelsind og Tilbøjelighed til at lade sig influere af andre nok virke forstyrrende i hans Forhold til hans nærmeste, og hvad værre var, gribe forstyrrende ind i Regeringsmaskineriet, helt heldig var han heller ikke altid i Valget af sine Omgangsfæller og Yndlinge, hvoraf adskillige misbrugte ham til egen Fordel. Christian den Femte var til det yderste godgørende og hjælpsom og vilde hellere end gerne

sprede Glæde og Tilfredshed om sig. Til Trods for den Godmodighed, der i Almindelighed var udbredt over Christian den Femte, ser man dog til Tider en uhyggelig Arv efter Moderen stikke Hovedet frem. Hos Christian den Femte, som hos alle Despoter, hvad enten det er Fyrster eller Revolutionsmænd, kunde der ganske pludselig aabenbare sig en Trang til at sige det samme som Peter den Store af Rusland undertiden sagde til sine Raadgivere: »Kopf ab.« Denne uhyggelige Trang gav sig til Kende hos Christian den Femte ved Griffenfelds Domfældelse og bidrager til Forklaringen af den barbariske Strengthed, der blev udvist overfor den ulykkelige Statsmand. Vi ser Christian den Femtes Sympati for Griffenfeld afløst af et Had, der kan minde om Sophie Amalies Had til sine Fjender, Christian den Femte viste ganske den samme Ufølsomhed overfor Griffenfeld, som hans Moder overfor Eleonora Christine.

Christian den Femtes Opdragelse havde været meget forsømt, og man kan med Rette bebrejde hans Forældre, at de ikke sørgede bedre for at uddanne deres Søn til det Kald, der ventede paa ham. Hos Frederik den Tredje ligger Forklaringen antagelig deri, at han i Lighed med adskillige andre Magthavere nærede en Slags Skin-syge mod den, der skulde være hans Efterfølger, og ikke holdt af at tænke paa, at en anden engang skulde indtræde i alle Rettighederne, i hvert Tilfælde gjorde Frederik den Tredje intet for at sætte Sønnen ind i Statssagerne, og det maa siges til Sønnens Ros, at det alene skyldtes hans egen Flid, at det saa hurtigt lykkedes ham at komme ind i hele Regeringsmaskineriet. Naar Sophie Amalie forsømte sin ældste Søn, laa det i, at hun foretrak den yngre, Jørgen, og haabede paa Trods af al sund Fornuft, at han skulde arve Kronen, ud fra den Begrundelse, at han var født, da hans Fader var Konge, medens den senere Frederik den Tredje var slet og ret Biskop, da Prins Christian fødtes. Den Opdragelse, Christian den Femte fik, var en Prinseopdragelse af allerværste Art, han lærte at konversere paa et Par fremmede Sprog og fik bi-bragt stor Færdighed i at ride og danse, alt andet blev forsømt. Der er dog en Ros, som fuldt og helt tilkommer Frederik den Tredje og hans Hustru, de gav deres Søn en dansk Opdragelse, Christian den Femte følte og betragtede det danske Sprog som sit

Modersmaal, han talte og skrev helst paa Dansk, og han var bedre inde i dette Sprog end i det tyske; der skulde hengaa 100 Aar efter Christian den Femtes Død, inden Danmark atter fik en dansk-talende Konge.

Der var en Ting, Christian den Femte havde tilfælles med sine Forældre, og det var Uviljen og Mistilliden overfor Adelen, om denne Følelse var opstaaet under Paavirkning af Forældrene, eller den var en medfødt Aversion, er ikke godt at sige, den traadte i hvert Fald klart for Dagen. Naget til den danske Adel varede endog udover Kongens Død, idet han i sit Testament advarede ikke alene sin Søn, men alle senere danske Konger mod Adelen. Rent praktiske Grunde har sikkert været medvirkende til dette ellers ret uforklarlige Had, Christian den Femte delte sikkert sin Faders Frygt for, at Adelen pønsede paa en Statsomvæltning. Denne Frygt var at føre tilbage til de forskellige Anslag, som Ulfeldt vedblev at planlægge mod det nye Danmark, og var den egentlige Aarsag til Eleonora Christines lange Fængsling. Disse Anslag fra Ulfeldts seneste Leveaar havde næppe fortjent saa megen Opmærksomhed, dels fordi de udgik fra en Mand, der efterhaanden var blevet halvt sindsyg, dels fordi Ulfeldt stod ganske alene uden noget Parti, ingen af hans Standsfæller saa meget som tænkte paa at støtte den tidligere Rigshofmesters politiske Rænkespil. Men Tanken paa Ulfeldt og hans Forræderi havde sat sig fast hos begge de to første Enevoldskonger, og under Processen mod Griffenfeld spøgede Tanken paa Ulfeldt igen, som vi senere vil faa at se. Et Bevis paa Christian den Femtes Antipati mod Adelen have vi ogsaa i den Omstændighed, at han ikke indenfor dens Midte vilde vælge en Opdrager for sin Søn, den senere Frederik den Fjerde, skønt man havde udpeget flere dertil egnede Mænd; i Stedet for valgte Kongen til dette Hverv den ganske uvidende Körbitz, der kun kunde tale Tysk.

Christian den Femte var i Besiddelse af et stort personligt Mod, der kom til Syne ikke alene i Krig, men ogsaa under de forskellige Slags Idræt, som han yndede at hengive sig til. Den Dumdristighed, Christian den Femte udviste under den skaanske Krig, vakte Ængstelse hos hans Mænd, det kommer gentagne Gange frem i de mange Breve fra Frederik Ahlefeldt til Biermann under Krigen,

Biermann var altid Kongens Ledsager under Felttogene, og Ahlefeldt mente, at Biermann bedst kunde formaa Kongen til ikke at udsætte sit Liv mere end strengt nødvendigt. Frederik Ahlefeldt skriver saaledes fra København under 30. September 1677: »Jeg beder Eder hilse Herr Hahn hjerteligst og bede ham samt alle andre, der kunne have nogen Indflydelse derpaa, at overvaage, at Kongens Person ikke bliver udsat for meget, jeg skælver ved Tanken paa den Fare, som Kongen ofte udsætter sig for, uden nogen som helst Nødvendighed.« Nogle Dage efter skriver Frederik Ahlefeldt atter til Biermann om det samme Emne: »Her¹ venter vi med Utaalmodighed paa Nyheder fra Eder, da vi ikke har hørt fra Eder i flere Dage; jeg beder Eder gøre, hvad I kan for at hindre Kongen i at udsætte sig for meget og i Særdeleshed faa ham til at ~~g~~salvere sin Person. Mere end nogen anden vil Herr Hahn kunne bidrage hertil, og jeg beder Eder om at foreholde ham paa det mest indtrængende, hvilken Ulykke, der utvivlsomt vilde følge for Kongefamilien og Staten, saafremt der hændte Kongen noget menneskeligt . . . jeg har ei i tilstrækkelig Grad forsikret Eder om, af hvor stor Ængstelse jeg fyldes for Kongens Person. Thi rent bortset fra, at denne Kamp for visse Aarsagers Skyld i sig selv er meget farlig, saa er der endda nogle Spaadomme, som for Tiden true Kongen med nogle Ulykker. Prinsessen af Pfalz-Heidelberg² har med sidste Post skrevet til Enkedronningen, at Moritz, Coadjutoren i Speyer, der befatter sig med slige Ting, og, efter hvad hun meddeler, med noget Held, har underrettet bemeldte Prinsesse om, at Kongen skulde tage sig i Agt for hele denne Maaned og i Særdeleshed for den 17. i samme Maaned; selvom slige Forudsigelser kun er til at le af, og meget sjældent gaar i Opfyldelse, da alt i Verden ubetinget afhænger af Vorherres Vilje, saa har jeg dog anset det for nødvendigt at gøre Eder bekendt dermed, paa det at I, om I synes saa, kan tale med Herr Hahn desangaaende, han maa for min Skyld gerne le sig en Pukkel til over den Historie, naar han blot vil vaage over Kongen i den forestaaende Træfning,

¹ I København.

² Vilhelmine Ernestine, Christian den Femtes Søster, gift med Kurprins Carl af Pfalz-Simmern. Der var paa nærværende Tidspunkt Tale om Skilsmisse mellem Ægtefællerne.

og af al sin Formue søge at forhindre, at Kongen udsætter sig selv og sin Hær altfor meget.«

Disse Frederik Ahlefeldts Advarsler blev af Biermann forebragt Christian den Femte, der dog ingen Hensyn tog til dem, han tog lige saa lidt som Ahlefeldt Spaadommen alvorlig.

Hvad Christian den Femtes Privatliv angaar, yndede Kongen ligesom Christian den Fjerde at leve tarveligt til daglig, medens han ligesom Farfaderen troede sig forpligtet til at optræde med Glans ved festlige Lejligheder, hertil kom ogsaa Ønsket om, at der skulde ligge Glans om den nye Enevælde. Derfor brugte Christian den Femte heller ikke saa faa Penge til Luksus, skønt han var sparsommelig af Naturen, hvilket fremgaar af hans Dagbøger og Regnskaber. Christian den Femte var ingenlunde blevet vænnet til Overdaadighed, tværtimod havde hans Moder sørget for, at han som Kronprins blev holdt knap med Penge, efter Samtidens Mening alt for knap. Ved Fester kunde den nye Konge kige lidt for dybt i Glasset, men han blev aldrig tilnærmelsesvis saa hengiven til Drik som Bedstefaderen; i det daglige Liv var han maadeholden baade med Mad og Drikke. Heller ikke Christian den Fjerdens Usædelighed var gaaet i Arv til Sønnesønnen, der tværtimod var trofast i sit Forhold til Kvinder, ikke overfor Dronningen, som han havde ægtet uden Tilbøjelighed, efter Ordre af Sophie Amalie, men overfor sin maitresse en titre, Grevinden af Samsø, som han virkelig holdt af, og som han forblev tro lige til sin Død.

Da Christian den Femte var bleven Konge, opstod ganske naturligt det Spørgsmaal, hvem der skulde blive Landets mest formaende Mand. Børgerne i København vilde gerne se Frederik Ahlefeldt som den Styrende, de kendte ham fra den Tid, han havde staaet i Spidsen for Byens Administration, og satte Pris paa ham. De Hoffet nærstaaende Personer vare klare over, at vedkommende vilde faa megen Magt, eftersom Christian den Femte var svag af Karakter og let at lede. Kongen vilde helst regere selv, saaledes at de øverste Raadgivere kun skulde udføre hans Befalinger, og paa en Maade regerede han ogsaa selv, for lige fra den Dag, han blev Konge, kastede han sig med den største Iver over Regeringsarbejdet, hans Dagbog og Registre vidner om, at selv ikke de mindste Detailler var ham ukendte. Selv i den Tid, hvor Griffenfeld udøvede

den højeste Myndighed, forlangte Kongen at være med i alle Sager, og havde Griffenfeld gjort sig den Ulejlighed at studere Kongens Karakter og givet det Udseende af, at det var Kongens egne Tanker og Befalinger, der gjorde Udslaget, vilde det skæbnesvangre Brud maaske være undgaaet. Christian den Femtes Vilje til selv at regere Monarkiet, var ingenlunde ganske urimelig, Arbejdsstoffet var ikke saa omfattende som i vore Dage, det kunde hænde, at der paa et Amtskontor kun indløb 50 Skrivelser i Løbet af en Maaned. Paa den anden Side kan man undres over Kongens Forsæt: Christian den Femte havde Mistillid til sine egne Evner, men han havde paa den anden Side ogsaa Mistillid til andre, her-til kom en Følelse af Ubehag overfor Folk, der var ham overlegne. Mærkeligt nok kom disse Følelser ikke op overfor Griffenfeld i de første Aar efter 1670, det kan maaske forklares derved, at Christian den Femte virkelig holdt af Griffenfeld, og Christian den Femte var som nævnt paa Trods af Lunefuldhed og Vægelsind trofast mod sine Venner.

En Ting var man i Almindelighed klar over, og det var, hvem der ikke vilde blive den første Mand i Landet, det var ham, der hidtil havde været det, Gabel; alle vidste, at den nye Konge ikke kunde lide ham. Det blev almindelig antaget, at Enkedronningen vilde faa Indflydelse paa Valget af den nye Mand, for man vidste, at Sophie Amalie havde megen Magt over sin Søn. Dette var ogsaa til en vis Grad rigtigt, Eleonora Christines Skæbne afgav tilstrækkeligt Vidnesbyrd derom, men Christian den Femte var ofte træt af sin Moders Paahæng, hans Følelser for hende bundede mere i Frygt end i sønlig Hengivenhed. Kongen valgte da heller ikke den, som hans Moder ønskede, Frederik Ahlefeldt.

Der var næppe nogen af de Indviede, der troede, at Kongen vilde søge Raad og Bistand med Hensyn til eventuelle Raadgivere hos sin Hustru. Det var almindeligt bekendt, at Charlotte Amalie var ganske distanceret. Skønt det var Sophie Amalie, der havde udkaarret sin Søns Brud, vidste hun fra det Øjeblik, Svigerdatteren kom til Landet, at forhindre, at den unge Prinsesse fik nogen Indflydelse over sin Mand. Hertil var Grundene flere, ved deres første Møde følte Svigermoder og Svigerdatter allerede, at de ikke passede sammen, og Forholdet mellem dem blev aldrig godt. Dertil kom, at

AMALIENBORG

Sophie Amalie hurtigt mærkede, at hendes brunsvigske Slægtninge, der anbefalede Partiet, havde givet en forkert Fremstilling af den hessiske Landgrevedatter. Sophie Amalie havde troet af Beretningen at kunne slutte, at den fremtidige Dronning af Danmark vilde underordne sig hende. Sophie Amalie vilde for enhver Pris bevare Magten over sin Søn, og hun var ikke til Sinds at taale, at en Svigerdatter skulde gaa hende i Bedene. Sophie Amalie førte da ogsaa lige til sin Dødstime en stadig Kamp for at holde Svigerdatteren nede. en Kamp, som ofte førtes med smaalige Midler, som naar hun f. Eks. forlangte, paa Trods af Etiketten, at de fremmede Gesandter skulde søge Audiens hos hende, inden de gjorde den unge Dronning deres Opvartning. Hvad der var mere ubehageligt for Charlotte Amalie end dette, var hendes Svigermoders bestemte Krav om at være den bestemmende ved Svigerdatterens Hofstat, i hvert Fald saa længe, Charlotte Amalie endnu kun var Kronprinsesse. De paagældende Hoffolk maatte forpligte sig til at lystre Sophie Amalies Ordre og rapportere til hende, hvad Svigerdatteren sagde og foretog sig. Som Støtte til dette Udspioneringssystem havde Sophie Amalie den ovenomtalte Generalpostdirektør Klingenberg, der lagde Beslag paa alle de Breve, som Charlotte Amalie skrev til sit Hjem i Kassel. Brevene blev afleverede til Sophie Amalie, der læste dem, inden de blev sendt videre. Det var saaledes ganske udelukket, at Charlotte Amalie kunde have nogen Glæde af Omgangen med sit Hofpersonale, et begyndende Venskab med Svigerinden Ulrikka Eleonora, den senere svenske Dronning, vidste Sophie Amalie ogsaa at sætte en Stopper for.

Det vilde have været til Gavn for Kongen selv og hans Land, om Christian den Femte havde søgt Raad og Bistand hos sin Gemalinde, der sad inde med flere Kundskaber end han, idet der var blevet sørget bedre for, at hun fik en god Opdragelse. Var det lykkedes Charlotte Amalie at faa nogen Indflydelse over sin Gemal, var de ofte overmægtige Yndlinge maaske ikke kommet til at raade Kongen og blande sig i Statens Sager. Men det var paa Forhaand udelukket, at Charlotte Amalie kunde komme til at betyde noget for sin Mand, dertil havde det været fornødent, at Christian den Femte var forelsket i hende, men det havde han intet Øjeblik været, han havde friet til den nærmest grimme Prinsesse efter Ordre, og se-

nere forstod Grevinden af Samsø ganske at bemægtige sig hans Hjærte. Grevindens Stilling som en Slags officiel Medhustru maatte virke i høj Grad pinlig og ydmygende paa Charlotte Amalie. Betegnende for Forholdet var det, at »Frillen« af Kongen fik en Aars-indtægt, der langt overgik den Sum, han tilstod sin Dronning til hendes personlige Brug. Det kan ikke undre, at den skæve Stilling, hvori hun befandt sig, maatte gøre Charlotte Amalie, der var meget øm over sin Værdighed, bitter, og hun gav sin Bitterhed Luft: Hun blev tilsidesat til Fordel for en Elskerinde, krænkede i sin officielle Stilling som Dronning, idet Kongen gav hendes Svigermoder højere Rang end den regerende Konges Hustru og tilkendte hende forskellige Æresbevisninger, som ikke blev vist den unge Dronning. Ikke alene som Dronning og Hustru følte Charlotte Amalie sig tilsidesat, men ogsaa som Moder, Charlotte Amalie fik ikke Lov til at have noget at gøre med sin Søn, den senere Frederik den Fjerdes Opdragelse, og det pinte hende at se, i hvilken Grad Kronprinsen blev forsømt. Et svagt Forsøg paa at paavirke Sønnens Opdrager gjorde Charlotte Amalie ved at henvende følgende Ord til Körbitz: »Hold min Søn til Guds frygt, dernæst til Videnskaber og Dyder, paa det han med egne Fortrin kan bevare og værne om sin Fødsels Fortrin«. Dronningen syntes heller ikke om sin Mands daglige Omgangsfæller, som hun følte sig højt hævet over. Alt dette gav Anledning til Scener mellem Kongen og Dronningen, og fra fjendtlig Side blev der pustet til Ilden, saa Kongen endda havde Planer om at lade sig skille, men der manglede de fornødne Paaskud.

Paa to Punkter mødtes Kongeparret i Sympati, Dronningen vilde ligesom Kongen gerne rejse rundt og derved lære Land og Folk at kende. De første Aar efter 1670 fik Charlotte Amalie virkelig Lov til at være med paa Christian den Femtes mange Rundrejser, men senere foretrak Kongen at tage Grevinden af Samsø med, og Dronningen maatte finde sig i at blive hjemme. I en anden Henseende var Ægtefolkene enige, ingen af dem brød sig om Repræsentation, hos Dronningen bundede denne Ulyst til Selskabelighed sikkert i hendes udprægede Sans for alvorligere Sysler, Kongen holdt mere af et ubundet Liv. Muligen følte Kongeparret, at Repræsentation ikke klædte dem med deres lidet fordelagtige Ydre, iøvrigt havde Charlotte Amalie Betingelser for Repræsentation, hun konverse-

rede med Lethed, og hendes Optræden var elegant, desuden var hun af Naturen venlig, og forstod at gøre et fordelagtigt Indtryk paa den, hun talte med.

Charlotte Amalie søgte at komme over sine Skuffelser ved en ivrig moderlig Omsorg for sine yngre Børn, medens den ældste som nævnt ganske blev unddraget hende. Udenfor Barnekammeret havde hun ellers sine bedste Timer, naar hun kunde hengive sig til Læsning og Studier, en Tilbøjelighed, som var blevet hende bibragt af Moderen, en Søster til den store Kurfyrste af Brandenburg, hvis Navn ofte gaar igen i denne Bog. Landgrevinden havde i det hele taget gjort sig den yderste Umage for at bibringe den senere Dronning af Danmark en god Opdragelse, i første Række havde hun indpodet Datteren meget alvorlige Moralbegreber, Charlotte Amalie var da ogsaa et Mønster paa gode Sæder.

Dronningens Studier var forskelligartede, hun dyrkede saaledes baade Naturvidenskaben og Filosofien, men i det hele taget var hun saa kyndig, at hendes Moder kunde bruge hende som Lærerinde for de yngre Søkende. Som Dronning udstrakte Charlotte Amalie sine Studier til det politiske, og vilde, da hun var født med Sans for Intriger, gerne have med Statsagerne at gøre, ligesom Svigermoderen havde haft det, men det blev hurtig forpurret. Det ærgrede Dronningen, at hun ikke kunde være med i det politiske Intrigespil, der fortsattes under hele Christian den Femtes Regering, og hun hævnede sig ved Hjælp af direkte eller indirekte Sarcasmer over de skiftende Ledere af Statens Sager, og over de kongelige Yndlinge; Hang til Sarcasme var noget medfødt hos hende, og udvikledes jævnsides med Sindets Bitterhed.

Over det i det store og hele tiltalende Billede, man har af Christian den Femtes Hustru, falder der en mørk Slagskygge. Efter at have levet 50 Aar i Danmark var Charlotte Amalie lige saa ravtysk, som da hun kom til Landet. Hun talte altid Tysk med Mand og Børn. Da Charlotte Amalie ligesom Christian den Femte ikke kunde lide den danske Adel, omgav hun sig fortrinsvis med Udlandinge, og hendes Hoffolk, baade Herrer og Damer, var for en meget stor Del tyske. Ikke desto mindre udtalte Thomas Kingo sin Beundring for Dronning Charlotte Amalies Danskhed, men naar det gjaldt om at smigre højtstaaende Personer, tog Kingo det

ikke saa nøje med Sandheden. Et Udslag af hendes Tyskhed var det ogsaa, da Charlotte Amalie i sin noget overdrevne Omsorg for sine reformerte Trosfæller i Danmark satte et betydeligt Pengebeløb fast i Kassel til Fordel for Calvinisterne, saaledes at Renterne blev udbetalte derfra. Det satte ondt Blod i Danmark, hvor det af adskillige opfattedes saaledes, som om Dronningen havde mere Tillid til sine Landsmænds Ærlighed end til de Danskes. Charlotte Amalie havde i det hele taget mange Bryderier af sin reformerte Trosbekendelse. Da Kongen skulde krones og salves, erklærede Gejstligheden, at Dronningen umuligt kunde salves, da det drejede sig om en religiøs Handling, samtidig med hvilken den hellige Nadver skulde nydes. Biskop Wandal benyttede Lejligheden til at søge at faa Dronningen omvendt til Lutheranismen, men forgæves. Følgen blev, at Charlotte Amalie ikke engang var til Stede, da Christian den Femte blev salvet og kronet, selv blev hun ikke salvet, og hendes Kroning fandt Sted, uden at der var andre til Stede end Kongen, der selv satte Kronen paa hendes Hoved. Det er ubegribeligt, at man ikke forud havde tænkt paa det i en Kongefamilie, hvor man fordømte alle de Religioner, der ikke hørte til den lutheranske.

Dronningen opnaaede, at der blev givet Calvinister, baade fra Tyskland og Frankrig, Tilladelse til at flytte til Danmark, og at der blev anvist Byggepladser til dem i Gothersgade i København. Det er vistnok den eneste Gang, Charlotte Amalie opnaaede noget af sin Mand, der naturligvis havde svære Betænkeligheder ved at aabne Danmark for Folk af en anden Tro end Landets egen. Charlotte Amalie udviklede megen Energi ved den Lejlighed, og det lykkedes hende at overbevise Kongen om, at Landet vilde faa Nytte af de Reformerte. Tidspunktet var heldigt valgt, da man netop befandt sig i en Periode, hvor det gjaldt om at udvikle Landets Industri, og dertil kunde de fra Frankrig forjagne Huguenotter tjene, da de fleste af dem var Haandværkere, og de danske Haandværkere kunde lære af dem, idet de Indvandrede ikke blot var flittige, men ogsaa meget dygtige. Den givne Tilladelse blev da virkelig ogsaa til Gavn for Danmark. Charlotte Amalie nøjedes ikke med at faa Landets Porte aabnede for de Fremmede, hun skaffede dem ogsaa Privilegier. Disse Privilegier var forbavsende

store og betydningsfulde, saaledes skulde de Calvinister, der indvandrede til Danmark, fra Indvandringsdagen at regne være fri for personlige Skatter; opdyrkede eller bebyggede de øde Steder, fritoges de for Grundskat, endelig blev der givet de Reformerte todfri Indførsel for udenlandske Raamaterialier. At det vakte Ærgrelse og skabte Dronningen Fjender, at de Fremmede fik saadanne Forrettigheder paa de indfødtes Bekostning, kan ikke undre, saa meget mere, som der var fastsat Straf for de danske Undersaatter, der bekendte sig til den reformerte Religion, og der tidligere havde været sat en forsvarlig Bom for Indvandring af Calvinister.

Det er interessant at lægge Mærke til, at Charlotte Amalie, der, som Barfod skriver om hende, var »noget vel lidet husholderisk.« altid havde Penge tilovers til sine Trosfæller i Danmark, det var saaledes hende, der for egne Midler byggede den reformerte Kirke i Gothersgade, skønt Christian den Femte ellers var noget kneben overfor sin Dronning med Hensyn til Naalepenge. Det skal dog siges, at hun fik et Tilskud til Kirken fra sin Broder, Landgreven af Hessen. Charlotte Amalie var iøvrigt ikke ødsel, hun havde ingen Hang til Pragtsyge og ingen fattige Slægtninge at forsørge, men Pengene smuldrede bort mellem hendes Fingre. Da Christian den Femte var død, begyndte hendes bedste Tid, for Frederik den Fjerde holdt inderligt af sin Moder, og det gav sig blandt andet det praktiske Udslag, at Enkedronningen fik en rundelig Appanage. Det meste af denne Appanage gik til Støtte af Calvinisterne i Danmark, det øvrige blev lagt op til hendes yngre Børn. Naar vi ovenfor har bemærket, at Charlotte Amalies Iver for at støtte de Reformerte skabte hende Fjender, var dette naturligvis hovedsagelig indenfor Gejstligheden, men ogsaa i andre Kredse misbilligede man Dronningens Interesse, og det kom til at skade Forholdet mellem Kongen og Dronningen. Arbejdet for Trosfællerne i Danmark blev af Dronningen drevet med en vis Ostentation, og blev ogsaa kendt og omtalt i Udlandet. Dette gjaldt naturligvis i første Række Charlotte Amalies Slægtninge, men endog de hollandske Generalstater tilkendegav med Bram og Brask Dronningen deres Anerkendelse i Form af en officiel Adresse. Dette blev, som rimeligt er, Kongen lovlig broget, og Dronningens Fjender benyttede

snildt Lejligheden til at sætte ondt for Charlotte Amalie hos ham. Dette var saa meget lettere, som det her drejede sig om et af Christian den Femtes ømmeste Punkter, Uviljen mod Indgreb i hans Kongemagt, og det var ikke vanskeligt at overbevise Kongen om, at Dronningens Virksomhed for hendes Trosfæller gik Haand i Haand med udenrigspolitiske Intriger. Rent galt blev det, da Hofpræst Masius havde bibragt Kongen den Opfattelse, at Calvinisterne var Fjender af Enevoldsmagten og paastode, at Kongedømmet ikke var af guddommelig Oprindelse. Disse Teorier uddybede Masius i en Kongen tilegnet Pièce, der blandt andet ogsaa hævdede, at naar den lutheranske Retning var Modstander af den reformerte, var det ikke alene af religiøse Grunde, men ogsaa af politiske, idet den lutheranske Kirke ønskede at støtte Kongemagten, som modarbejdedes af Calvinismen. Dette Skrift gik ikke ubemærket hen, men blev imødegaaet fra tysk teologisk Side, ogsaa Dronningens Slægtning, Kurfyrsten af Brandenburg, blandede sig i Striden. Alt dette irriterede Kongen i den Grad, at han gav Befaling til, at et Modskrift mod Masius's Pièce, forfattet af Juristen Thomasius i Halle, skulde brændes offentligt af Bøddelen. Under hele denne Strid havde Frederik Ahlefeldt staaet paa Dronningens Side, ikke fordi han nærede nogen særlig Sympati for hende, men fordi han ikke var belemret med Fordomme. Han opnaaede imidlertid gennem sin Støtte af Dronningens Bestræbelser at gøre sig yndet af denne, der navnlig var taknemmelig, fordi Frederik Ahlefeldt havde været med til at faa den reformerte Kirke opført. Men selvfølgelig kunde Frederik Ahlefeldt saa lidt som nogen anden yde Dronningen Støtte, da hun gik for vidt paa den betraadte Bane, og han kunde ikke forhindre, at der blev frataget de Reformerte enkelte Rettigheder, der imidlertid var saa ubetydelige i Forhold til det alt opnaaede, at de ikke fortjener at noteres, her skal blot nævnes, at der ikke maatte ringes fra reformert Kirke. Mere betydningsfuldt var det, at det blev forbudt unge danske Studierejsende at studere ved calvinistiske Universiteter.

Ogsaa som Enkedronning fortsatte Charlotte Amalie sit Arbejde for de Reformerte, og ventede nu, som Følge af sit gode Forhold til den nye Konge, at kunne opnaa mere end forhen. Men Enkedronningen gik for vidt, hun havde saaledes bestemt, at det hende

tilhørende store Gods Vemmetofte i hendes levende Live skulde oprettes til et adeligt Frøkenkloster, men til Fundatsen var der knyttet en meget betænkelig Klausul: Det lutheranske Kloster skulde staa aabent ogsaa for reformerte Damer. Det kunde Frederik den Fjerde af gode Grunde ikke gaa med til, dermed tabte Sagen Interesse for Dronningen, og det blev forbeholdt hendes Datter Sophie Hedvig efter Moderens Død at gøre Vemmetofte til et Kloster. Det gode Forhold til Sønnen forstyrredes ikke herved, og Charlotte Amalie havde endelig nogle helt ud lykkelige Aar, i hvilke hun ogsaa bedre kom til at gøre sig gældende, som da hun under Krigen 1700 blev boende i København under Svenskernes og Englændernes Belejring af Byen. Ved den Lejlighed nøjedes hun ikke med ved sin Nærværelse at opmuntre Befolkningen, hun tog Styret fra den mindre energiske Kommandant, lod uddele Vaaben til de vaabenføre Borgere og armerede Fortet ved Dragør med Kanoner.

Dronningen, der var meget rejsende, flyttede som Enke rundt paa de Godser, der var hende overdragne som Livgeding, og skønt Godset laa meget spredt, en Del af det laa saaledes oppe i Vendsyssel og noget paa Falster, forestod hun dog personlig Administrationen. Charlotte Amalie søgte ikke at faa saa store Indtægter som muligt ud af sine Jorder, tværtimod arbejdede hun med Fremtiden for Øje, uden Hensyn til øjeblikkelig Fortjeneste, hvilket var saa meget mere anerkendelsesværdigt, som disse Godser ikke var hendes Privatejendom, som hun kunde efterlade sine yngre Børn.

Den af alle Yndlingene, der stod Christian den Femte nærmest, var Morten Skinkel. Skinkel, der var af en gammel dansk Slægt og helt igennem dansk, havde fra den allertidligste Tid været nøje knyttet til Kongens Person, baade som Ven og Hofmand, og Christian den Femte vilde altid have ham om sig. Morten Skinkel kom til at spille en stor Rolle ved Tronskiftet, idet han med usømmelig Hastighed blev Medlem af Gehejmeraadet, stillet i Spidsen for Hofet som Hofmarskal, og udnævnt til Højesteretsassessor og Deputeret i Statskollegiet. Man skulde synes, at alle disse Værdigheder, der tildeltes Yndlingen paa en og samme Dag, næsten maatte have taget Vejret fra ham. Men det var næppe mere, end han selv havde

ventet, han var ikke for intet Kongens »Mignon«. Den engelske Gesandt synes at være blevet ganske overvældet over alle de Gunstbevisninger, for i en af sine Indberetninger til Lord Arlington skriver han: »Skinkel er Kongens store Yndling og bliver efter al Rimelighed Premier-Minister.« Saa vidt er Skinkels egen Ærgærrighed næppe gaaet.

Straks efter Frederik den Tredjes Død fik Skinkel det Hverv at sætte sig i Forbindelse med den gamle Konges Raadgivere, og var Mellemmanden mellem disse og Kongen. Ret betegnende var Gabel ganske udenfor disse Raadslagninger, han følte bedst selv, at hans Time var slaaet, og han lukkede sin Dør. Skinkel gjorde adskillige Forsøg paa at drage Gabel bort fra hans Skjul, men forgæves, disse Bestræbelser taler til Fordel for Skinkel og viser hans Taknemmelighedsfølelse, for han vidste godt, at han ikke gjorde Kongen nogen Tjeneste ved at støtte Gabel. Men Kongen var saa vant til at rette sig efter Skinkel, at han endog lod sig overtale af denne til at bede Gabel blive i sit høje Embede, skønt den afdøde Konges Yndling var kommet den nye Konge imøde ved selv at anmode om sin Afsked, Kongen nøjedes endda ikke med dette, men viste personlig Gabel den største Venlighed. Hele tre Gange bad Gabel om sin Afsked, som saa endelig blev bevilget af Kongen, men paa den naadigste Maade og ledsaget af en Anmodning om, at Gabel vilde holde sig rede til at støtte Kongen med sin rige Erfaring. Gabel beholdt sin tidligere Rang og fik en Aarpenge af 3000 Rigsdaler. Om den ostentative Resignation, som Gabel udviste ved Tronskiftet, var oprigtig eller kun paa Skrømt, er det naturligvis vanskeligt at have nogen Mening om. I alle Tilfælde havde Gabel sikret sig Forbunds-fæller indenfor den danske Adel, som han mærkelig nok efterhaanden var kommet til at staa nær, vel nok takket være den Omstændighed, at hans Døtre var blevne gifte med Medlemmer af den gamle Adel. For saa vidt Adelen virkelig havde nogen Indflydelse endnu, benyttede den denne til Fordel for Gabel.

Skinkels Indflydelse blev dog kun kortvarig, allerede et Par Maaneder efter Tronskiftet maatte han forlade Hoffet. Skinkel har aabenbart ikke vidst, til hvad Side han skulde holde, i alle Tilfælde synes det ikke at have staaet ham klart, at Fremtidens Mand var Schumacher. Skinkel satte sin Indsats paa et forkert Kort, han fore-

satte sig at skaffe den ham ubekvemme Schumacher af Vejen, samtidig vilde han ogsaa ramme Gyldenløve, der var saa nøje knyttet til Schumacher. Vi har tidligere omtalt, at Schumacher allerede ved Begyndelsen af sin Embedsbane var begyndt at tage imod Bestikkelser, og derom vidste Skinkel Besked. Skinkel mente at have sine Papirer i den bedste Orden, idet han kunde godtgøre overfor Kongen, at han selv havde givet Schumacher Penge. Schumacher tog det fornuftige Parti at indrømme, at han havde faaet en meget betydelig Gave til sit Bryllup af Skinkel, og da denne ikke kunde fremkomme med andre Støttepunkter for sine Sigtelser, maatte Sagen falde af sig selv. Skønt Kongen, som rimeligt er, var blevet vred over Skinkels Optræden, afveg han ikke fra sin sædvanlige Mildhed og nøjedes med at sende Yndlingen til Kolding, hvor Frederik den Tredje havde gjort ham til Amtmand. I en af sine Indberetninger til Ludvig den Fjortende omtaler Terlon Brudet mellem Christian den Femte og Skinkel. Terlon gør gældende, at Schumacher og Skinkel oprindelig var Venner, og Gesandten benytter Lejligheden til at satirisere over den danske Tilbøjelighed til at blive dus, hvilket skal betyde evigt Venskab, for skønt Skinkel var blevet dus med Schumacher, faldt han ham dog i Ryggen. Terlon hævder, at den gamle Adel staar bag ved Skinkel, og at den vil blive forsigtigere med sin Tale og sine Intriger efter hans Fjernelse.

Skinkel kom saaledes ikke til at præge Christian den Femtes første Regeringstid, det blev Ahlefeldt og Gyldenløve.

Ahlefeldt befandt sig, da Frederik den Tredje døde, i Hertugdømmerne, som altid travlt optaget af sine Embedsforretninger, Gyldenløve var i London, hvor hans Fader havde betroet ham den yderst vigtige Mission at klare Danmarks Forhold til England efter vor compromitterende Holdning under Søslaget ved Bergen, som vi har omtalt andet Steds i Bogen. Gyldenløve var blevet lige saa betaget af England og engelske Forhold, som Schumacher og Frederik Ahlefeldt, en speciel dansk Tilbøjelighed, og var forblevet i England efter at have fuldført sit Hverv at genoprette det gode Forhold mellem de tvende Hoffer. Ved Efterretningen om Faderens Død maatte han selvfølgelig i største Hast bryde op og vende hjem. Saa hurtigt som det paa nogen Maade kunde lade sig gøre, indfandt Ahlefeldt og Gyldenløve sig i København. Hvor ivrig Frederik Ah-

lefeldt var efter at være med i Begivenhedernes Gang, kan ses af den Omstændighed, at han opgav en højst tiltrængt Baderejse. Næppe ankomne til København enedes de to Mænd om at staa Last og Brast med hinanden, der drittes im Bunde var Schumacher, der dog indtil videre holdt sig noget i Baggrunden. Dette Triumvirat havde den betydelige Fordel ikke at være belemet med det, man dengang kaldte et »Anhang«, Frederik Ahlefeldt betragtedes af sine Standsfæller i Hertugdømmerne som en Slags outsider, med den gamle danske Adel var han ganske uden Forbindelse, her var man snarere uvilligt stemt overfor ham, da man ikke var ukendt med hans Stilling til Enevældens Indførelse. En ny Uenighed mellem Frederik Ahlefeldt og Adelen opstod, da Christian den Femte havde bestemt sig til at oprette den højere Adel, den gamle danske Adel ønskede at bevare den hidtilværende Tilstand, hvor alle indenfor Standen var lige gode, men Ahlefeldt støttede Schumacher i hans Bestræbelser for at faa Kongen til at gaa med til Forandringen. Gyldenløve var som Kongesøn ganske udenfor alle Partier, og havde personligt ikke sluttet sig til andre end Ahlefeldt og Schumacher, selv følte han sig vel nok som staaende noget højere end Adelen, der paa sin Side ingenlunde betragtede ham som en af sine egne. Da den højere Adel oprettedes, ønskede Gyldenløve at blive udnævnt til Hertug, men Kongen nøjedes med at give ham en meget høj Rang, lige efter Kongefamiliens Medlemmer.

I Begyndelsen af Christian den Femtes Regering udviklede der sig et fjendtligt Forhold mellem Gyldenløve og den danske Adel, dette gav sig Udslag i, at Gyldenløve søgte at faa sin Halvbroder til at indføre saa mange borgerlige som muligt i Statstjenesten, paa Adelenes Bekostning. Gyldenløves Bestræbelser lykkedes ikke, idet Griffenfeld holdt paa Ligevægt mellem de to Stænder. I Norge havde Gyldenløve i sin Egenskab af Statholder faaet Ord for at være de smaas Ven.

Schumacher var ligesom sine to Venner rodløs indenfor de forskellige Stænder, Borgerstanden betragtede ham som en Renegat, og han havde endnu ikke faaet helt fast Fod indenfor de højere Kredse.

Til at begynde med var Frederik Ahlefeldt den raadgivende i udenrigske Spørgsmaal, lidt efter lidt blev han den, hvem Kongen oftest spurgte til Raads i alle vigtige Sager. Gabel sad endnu

officielt i sine gamle Embeder, og det kunde ikke undgaas, at de to gamle Fjender kom i Strid med hinanden. Skænderiet mellem Frederik Ahlefeldt og Gabel tog til sidst en saadan Overhaand, at Ahlefeldt truede Gabel med sin Kaarde. Ved Hoffet og i Byen havde mange den Opfattelse, at Ahlefeldts Holdning overfor Gabel var dikteret af gammelt Nag, man vidste, at Gabel havde blandet sig i Frederik Ahlefeldts Embedsforretninger i Hertugdømmerne, andre mente, at Uenigheden hidhørte fra Uoverensstemmelser under Samarbejdet i den oldenborgske Arvesag. Det var endvidere bekendt, at de to Herrer længe havde været uenige om, hvilken Holdning Danmark skulde indtage overfor Holsten-Gottorp, Frederik Ahlefeldt var mere uforsonlig overfor Hertugen end Gabel, der tværtimod ønskede en Forsoning.

Den engelske Gesandt skrev i sin Indberetning til Udenrigsministeriet i London om sin Opfattelse af Brudet: »En Strid er opstaaet mellem Statholder Gabel og Statholderen i Holsten, idet denne og de andre af Holsten have gjort Indvending mod at aflægge Ed som Ministrene og de øvrige Undersaatter, under Paaskud af, at Holsten hørte til Tyskland. De derfor anførte Grunde blev imidlertid ikke antagne, idet man bemærkede, at der ikke fordredes anden Ed af dem, end den, de havde aflagt til den afdøde Konge. Grev Ahlefeldt opsatte sine Grunde skriftlig og forlangte i Mandags af Gabel i Raadssalen, at han skulde overgive Kongen denne Opsats. Men Gabel nægtede det og erklærede ham, at han som Medlem af Geheimeraadet burde aflægge samme Ed som de andre Ministe. En heftig Ordstrid opstod, Statholderen af Holsten gjorde Mine til at drage sit Sværd, og begge gik hjem meget forbitrede paa hinanden«.

Den hollandske Gesandt Le Maire omtaler ogsaa Striden og tilføjer satirisk, at Gabel var meget forbavset over den Behandling, for saa længe den afdøde Konge levede, turde ingen sige ham imod. Gesandten føjer til: »Jeg havde efter Kongens Død vel forudset, at dette efter nogen Tid vilde ske, men ikke tænkt, at Herrerne i dette Rige skulde være saa ilsomme dermed, eftersom Gabel alene afhandlede alle Rigets vigtige Sager med Kongen, og ingen uden han kender dertil, saa at enhver maatte antage, at han for en Tid var aldeles uundværlig«. Gesandten omtaler videre Frederik Ahlefeldts

ovenfor berørte Plan om Nedsættelsen af civile og militære Embedsmænds Gager, »hvilke efter dette Riges Vis er meget højt lønnede«. Gesandten taler om, at Embedsmændene »for Fremtiden ikke maa modtage nogen som helst Gave, hvilket i den forrige Konges Levetid gik i Svang over alle Grænser«. Om de nye Regeringsforhold skriver Gesandten: »De Herrer, som for Øjeblikket blive brugte i dette Riges Sager og allerede have afskaffet mange Misbrug og bragt Kongens Sager saaledes paa Fode, at hans Kasse aarligen vil beriges, Undersaaternes Byrder lettes, ingen Gæld stiftes, en større Hær end under den forrige Konge holdes, og hvad det vigtigste er, bestandig have en Flaade paa 25 – 30 Orlogsskibe rede, forsynet med Mandskab og alle Skibsfornödenheder, ere i den sidste Uge blevne saa uenige, at al Tid gaar hen med Disputering, hvilket ogsaa er Aarsag til, at Saltkompagniet endnu ikke er afskaffet. Grunden til denne Uenighed er, at der har dannet sig to Partier, der begge søge at sætte sig fast i Kongens Gunst, det ene med Udelukkelse af det andet. Det ene hedder det holstenske, fordi Grev Ahlefeldt, Statholder i Holsten, staar i Spidsen for det, og understøttes af Kansleren,¹ Rigsadmiralen,² Gyldenløve og Feltmarskalken.³ Det andet som hedder det danske, har til Anfører Overkammerherre Skinkel (gift med Hr. Charisiusses⁴ ældste Datter).«

Ogsaa de andre Gesandter fulgte med Interesse Striden mellem Gabel og Ahlefeldt, meget indgaaende skriver den brandenborgske Minister Brandt om Striden og meddeler Kurfyrsten, at Gabel har beskyldt Ahlefeldt for Majestætsforbrydelse, »Gabel gik Dagen efter til Kongen og sagde, at han havde troet, at der kun var een Konge, men nu saa han, at der var to, idet Ahlefeldt agtede sig lige med Kongen og vilde foreskrive Love. Det er vist, at Ahlefeldt, som er hævngerig, vil gøre alt for at styrte Gabel. . . . De danske Ministre støtter Grev Ahlefeldt i hans Bestræbelser for at styrte Gabel«. Brandt fortæller, at den gamle danske Adel vil gøre et Forsøg paa

¹ Peder Reedtz.

² Henrik Bielke.

³ Hans Schack.

⁴ Morten Skinkel var gift med Anna Katrine, Datter af Peder Charisius til Palstrup og den franskfødte Anne de Bride, som Charisius havde ægtet, medens han studerede ved Universitetet i Orleans. Naar Gesandten særlig nævner Skinkels Hustru, er det, fordi hendes Fader havde været dansk Gesandt i Haag i henvend en Snes Aar.

at genindføre de gamle Tilstande, men man maa vente, til Frederik Ahlefeldt har begivet sig til Hertugdømmerne. Videre beretter Gesandten, at Sophie Amalie og Ahlefeldt stikker Hovederne sammen, og at det er de to i Forening, der har faaet Kongen til at afskedige Gabel. Gesandten fortæller om de Tjenester, Frederik Ahlefeldt gør sin gamle Velynderinde gennem sin Indflydelse paa den nye Konge, blandt andet tilskrives det ham, at Kongen gik ind paa at give Enkedronningens mindre heldige Yndling Jakob J. Petersen, hendes og Ahlefeldts tidligere Kammertjener, hans konfiskerede Godser tilbage, den tvivlsomme Persons tvende Beskyttere kunde dog ikke opnaa af Kongen, at Jakob Petersen fik Lov til at vende tilbage, han maatte forblive i Holland. I det hele taget faar man den Opfattelse, at Brandt ligesom de andre fremmede Gesandter ansaa Frederik Ahlefeldt for Landets mest indflydelsesrige Peson, og at Kongen snart vil udnævne ham til »Premierminister«. Som et Bevis paa den Indflydelse, Brandt tillægger Frederik Ahlefeldt, kan nævnes, at han omtaler Enkedronningens onde Lune over den gode Behandling, hendes Søn har givet Gabel efter Afskedigelsen, Sophie Amalie mener ikke, det kunde være sket, om Ahlefeldt havde været i København, det skete kun, fordi han befandt sig Hertugdømmerne, dengang da Sagen ordnedes, og hun søger derfor at faa ham til at vende tilbage, for at ikke Kongen skal fremture i sin Mildhed mod Genstanden for Dronningens Had.

Straks efter Christian den Femtes Tronbestigelse blev Ahlefeldt sat til at forhandle med Kongens Svoger, Christian Albrecht af Gottorp, angaaende »Grevskaberne«, som man almindeligt kaldte Oldenborg og Delmenhorst. Disse Forhandlinger var ikke behagelige i Betragtning af det spændte Forhold mellem de to Forhandlere. Hertugen beklagede sig da ogsaa bittert til Kongen over Frederik Ahlefeldt, hvem han beskylder for at modarbejde en Udsoning mellem de tvende Fyrstehuse. Christian Albrecht motiverede sine Beskyldninger med den meget hazarderede Paastand om, at Ahlefeldt vilde benytte Ufreden til at udvide sin Magt som Statholder.

Frederik Ahlefeldts Arbejde er stadigt voksende, idet flere og flere Sager lægges paa hans Skuldre, alt hvad der hører ind under det udenrigspolitiske, maa han bestride. Kongen drøfter Finansspørgs-

maalene med Ahlefeldt, der søger at bestyrke Kongen i hans Forsæt at indføre Besparelser. Da Ahlefeldt anbefaler Kongen Besparelser indenfor Hærvæsenet, faar han Hans Schak paa Halsen, deres Diskussioner antager Karakter af Mundhuggeri, og det er lige ved at komme til en Tvekamp mellem de to Ogsaa med de fleste andre Embedsmænd bliver Frederik Ahlefeldt uenig, idet hans Sparebestræbelser ogsaa skulde gaa ud over Lønningerne, ligesom han raadede Kongen til at lade Embedsmændenes Regnskaber se noget nøjere efter. Frederik Ahlefeldt foreslog ogsaa Kongen en Indskrækning af Hofudgifterne, det skulde opnaas gennem en Formindskelse af Hofpersonalet, der lige fra Frederik den Tredjes Regeringstiltrædelse havde været meget talrigt.

I Modsætning til Embedsstanden stillede Hovedstadens Borgere sig venligt til Frederik Ahlefeldt, som de havde bevaret Tillid til fra den Tid, han var Statholder i København. Ganske kort Tid efter Frederik den Tredjes Død henvendte Københavnerne sig til Ahlefeldt personlig for at bede ham overbringe den nye Konge nogle af deres Ønsker. Disse Ønsker vare mangeartede: Man vilde have fri Handel med Salt, hidtil havde Handelen med denne Vare været et kongeligt Privilegium, der satte meget ondt Blod og mentes at være skadeligt for Landets Borgere, Regeringen havde derimod haft megen Nytte af »Saltkammeret«, hvis Indtægter gik til Flaaden. De københavnske Borgere fik deres Ønske med Hensyn til Saltmonopolet opfyldt, idet dette virkelig blev afskaffet, men paa den udtrykkelige Betingelse, at Saltet kun maatte indføres paa større Skibe, hvis Redere forpligtede sig til at lade disse anvende i Tilfælde af Krig. Et andet Ønske fra Københavnernes Side var, at Handelen paa Island, der hidtil havde været monopoliseret for det islandske Kompagni, maatte blive fri; endelig fremførtes et mere almindeligt og vagt Ønske om, at der maatte blive gjort noget for at fremme Handelen.

Ganske kort efter blev der af Kongen betroet Frederik Ahlefeldt et vigtigt Hverv, han skulde sammen med en Kreds af andre Mænd fremkomme med et Forslag angaaende Møntvæsenet. Det Medlem af den nedsatte Kommission, der blev den ledende Aand i Arbejdet, var Holger Vind, der som Hannibal Sehesteds Efterfølger i Embedet som Rigsskatmester, var den mest sagkyndige. Under Arbej-

det med Møntkommissionen vænnede Frederik Ahlefeldt og Holger Vind sig til deres senere Samvirken, Vind blev nemlig Vicekansler i Danske Kancelli, hvor han fik Ahlefeldt som sin umiddelbare Foresatte, da denne blev stillet i Spidsen for Kancelliet. Et særlig virksomt Medlem af Kommissionen var Corfits Trolle, der ligesom Holger Vind hørte til de Medlemmer af den gamle Adel, der hurtigst havde sluttet sig til Regeringsforandringen af 1660. Trolle havde udmærket sig under den anden Svenskekrig, særlig under Forsøget paa at tilbageerobre Kronborg, senere viste han sig fra en mindre tiltalende Side, idet han, skønt han stod paa en fortrølig Fod med Griffenfeld, dog lod sig bruge af Christian den Femte til at udspionere Rigskansleren, ved hvis Fald han var medvirkende.

Den betydningsfulde Stilling, som Frederik Ahlefeldt indtog, gav Anledning til, at den brandenborgske Gesandt gjorde ham til Genstand for en indgaaende Æmtale i sine Beretninger. Gesandten hævder, at Frederik den Tredjes gamle Raadgivere, der endnu indtager deres Pladser, frygter, Ahlefeldt skal faa for stor Magt, idet man ved, hvor flittig og klog han er, man søger at faa ham skaffet af Vejen ved Hjælp af en Udnævnelse til Gesandt i Wien, noget der vilde passe med Frederik Ahlefeldts østrigske Sympathier, men Statholderen vil ikke lade sig fortrænge. Under alt dette er Kongen fuldt optaget hver Time paa Dagen, han arbejder utrætteligt paa at sætte sig ind i alle Regeringssagerne, han overværer saaledes hver eneste Session i Højesteret. I den Fritid, Kongen under sig, føler han Trang til at bruge sine store legemlige Kræfter, og han hengiver sig til voldsomme Parforceridt, der undertiden vækker baade hans Moders og Frederik Ahlefeldts Ængstelse, idet et saadant Ridt en Dag nær havde kostet ham Livet.

Til Trods for de mange nye Hverv, der var blevne ham betroede af den nye Konge, længtes Frederik Ahlefeldt dog tilbage til den Virkekreds, der foreløbig endnu var hans egentlige, nemlig som Hertugdømmernes Statholder, her følte han sig bedst tilpas, dels fordi han havde sit Hjem i Sønderjylland, dels fordi den noget vanskelige og egenraadige Mand var en Slags Ænehersker derovre. I sin Virksomhed som Statholder taalte han ingen Indblanding, saadanne Indblandinger havde givet Stødet til Uvenskabet med

Gabel, og senere skulde hans beklagelige Brud med Griffenfeld blive fremkaldt ved Indgreb fra Rigskanslerens Side overfor Statholderen. Statholdervirksomheden vedblev Frederik Ahlefeldt at beholde, ogsaa efter at nogle af Monarkiets højeste og vigtigste Embeder vare blevne ham betroede, men selv som Storkansler vilde Frederik Ahlefeldt helst opholde sig saa meget som muligt i Slesvig og Holsten, hvad der ikke altid var til Baade for hans Virken med Kongerigets Sager, thi til Trods for Ahlefeldts store Arbejdsevne og Arbejdslyst, oversteg det hele dog hans aandelige og legemlige Kræfter. Man fristes i denne Forbindelse let til en Sammenligning med Griffenfeld, paa hvis Skuldre der efterhaanden blev læsset en Bunke Hverv, saaledes at han faktisk havde langt mere Arbejde end Ahlefeldt. Men Griffenfeld var ikke alene ligesaa flittig som Ahlefeldt, men han havde i Modsætning til denne det, Talleyrand benævnedes »Administrationsevnen«, hvorved den franske Statsmand mente Evnen til at lade andre arbejde for sig. Denne Evne havde Frederik Ahlefeldt kun i ringe Grad, han var i Modsætning til Griffenfeld meget optaget af Detailler og vilde helst være med til alt. Herom vidner det Utaal af Skrivelser, som Frederik Ahlefeldt personlig nedskrev, baade medens han fungerede som Generalkrigskommissær og som Diplomat, og i den lange Tid, hvor han ledede Hertugdømmernes Anliggender. Og Ahlefeldt arbejdede ikke alene ved sit Skrivebord, hvor han iøvrigt synes at have befundet sig bedst, paa sine stadige Rundrejser i Hertugdømmerne var han snart hist snart her for selv at overvaage Statholderskabets Embedsforretninger. Hans i Forvejen ikke stærke Helbred led under det forcerede Arbejde og Strabadserne. For Kongen var Frederik Ahlefeldts hyppige og lange Ophold i Hertugdømmerne ikke ganske bekvemme, og det ærgrede Christian den Femte ikke altid at have Ahlefeldt ved Haanden. For selv i den Periode, hvor Griffenfeld havde samlet saa godt som hele Magten i sin Haand, maatte Frederik Ahlefeldt dog tilkaldes, naar det drejede sig om Sager, hvori han var særlig hjemme, saaledes i det udenrigspolitiske. For selv om Griffenfeld under sin seneste Magtperiode ogsaa vilde være eneraadende i Udenrigspolitikken, kunde han ikke undvære Fagmanden Frederik Ahlefeldts Vejledning, Griffenfeld var nemlig paa det som paa adskil-

lige andre Omraader Autodidakt, medens Ahlefeldt tildels havde uddannet sig med Udenrigspolitikken som Speciale, han havde desuden fra gammel Tid de nyttige Connexioner ude i Verden, medens Griffenfelds var af nyere Dato. Med sin forbavsende Elasticitet havde Griffenfeld dog tilegnet sig den Praksis, der hørte med til Ledelsen af de udenrigske Sager. Men den mere sindige Frederik Ahlefeldt vedblev at finde Griffenfelds Politik for vovet. De hyppige Fraværelser skadede Frederik Ahlefeldts Indflydelse noget, men hans Beskytterinde, Enkedronningen, søgte vedblivende at stive ham af, det blev endog paastaet, at Sophie Amalie ganske pludselig rejste fra sin Residens paa Falster til København for at tale Ahlefeldts Sag hos sin Søn.

Selv om Christian den Femte straks efter sin Faders Død havde tilkendegivet de vigtigste Embedsmænd, at han ønskede at bevare dem i deres Embeder, var ingen uvidende om, at Kongen vilde vælge nye Raadgivere og indlede Reformer; der trængtes til saadanne, der havde været en Slags Stilstand i den afdøde Kongessidste Aar. Men hvem vilde det blive, det var det store Spørgsmaal, enhver kunde haabe, selv indenfor den gamle Adel var der Mænd, som var i Besiddelse af tilstrækkelig Naivitet til at vente en Tilbagevenden til det gamle System, det var dog særlig mellem de ganske unge, at dette Haab var levende, det skrøbelige Halmstraa, hvortil man knyttede sig, var Morten Skinkel, selv til Gabel knyttede man Forhaabninger, man mente, at han som Svigerfader til Medlemmer af Adelen kunde blive interesseret for en Reaktion. Som vi har set, blev disse to Herrer meget hurtigt distancerede. Indenfor Adelen ventede man med Utaalmodighed paa det Tidspunkt, som man haabede var nærstaaende, da Frederik Ahlefeldt vendte Hovedstaden Ryggén, saalænge han var i Kongens Nærhed, vidste man, at der ingen Ud-sigt var til en adelig Reaktion.

Om dette uvillige Forhold mellem Frederik Ahlefeldt og den gamle danske Adel beskæftigede de fremmede Diplomater sig stærkt, naar de i deres Indberetninger skulde klarlægge for deres respektive Regeringer, hvorledes Udsigterne stillede sig, med Hensyn til dem, man mente vilde faa den øverste Styrelse i Riget. For baade Indfødte og Fremmede var klare over, at en eller flere vilde faa Magten over den uerfarne og ikke meget selvstændige Konge.

Man forbavses over, at Frederik Ahlefeldt saa hurtigt efter Tronskiftet forlod Hovedstaden, da han dog maatte vide, at ikke alene de mest indviede, men at ogsaa Folk ude i Periferien udpegede ham som Fremtidens Mand, det samme gjorde de fleste af Gesandterne i deres Indberetninger.

Allerede i April forlod Frederik Ahlefeldt København og rejste til Itzehoe, hvor han havde presserende Forretninger. Han efterlod forbitrede Fjender og Rivaler i Hovedstaden.

Men Ahlefeldt havde ogsaa intime Venner i de indflydelsesrige Kredse, og til dem hørte Biermann, om hvis Forhold til den senere Storkansler vi i et foregaaende Kapitel alt indgaaende har talt. Med Biermann vedligeholdt Ahlefeldt en fortsat Brevveksling under sin Fraværelse, ligeledes vekslede han jævnlig Breve med flere af de fremmede Gesandter ved Hoffet i København. Naar Frederik Ahlefeldt benyttede Biermann som Korrespondent, var det ikke alene det personlige Forhold, der gjorde sig gældende, men som Kancelliraad i tyske Kancelli, en Stilling, der var blevet ham betroet af Frederik den Tredje, var Biermann godt inde i de udenrigske Sager, om hvilke han kunde holde Frederik Ahlefeldt à jour. Som Christian den Femtes Kammersekretær var Biermann desuden stadig i Nærheden af Monarkens Person og kunde holde Ahlefeldt underrettet om, hvad der foregik i Kongens umiddelbare Omgivelser, til ham kunde Ahlefeldt ogsaa klage, naar der var noget, han var misfornøjet med, saaledes som vi vil kunne se af nedenstaaende Brev.

3. Maj 1670.

Min Herre!

Næst at tilbyde min Tjeneste skal jeg meddele ham, at jeg med Dagposten har modtaget Kongelige Befalinger, der ikke alene ere rettet til Herr Greve Rantzau som Vicestatholder, men ogsaa indeholder Irettesættelser til mig og andre for nogle Forsømmelser, som skulde være begaaede anbelangende Udstedelse af Ordre og Undersøgelser vedrørende Travestrømmen. Hvad nu det første anbelanger, at Befalingen er adresseret til Vicestatholderen, saa strider det mod al Skik og Brug og mod Billighed, og er ikke forekommet saa lang Tid, jeg har været Statholder, det er endvidere til Afbræk for Hans Majestæts Tjeneste, al den Stund det gaar la

er meget vidtløftigt at viderebefordre Brevene, da man aldrig ved, hvor Herr Vicekansleren opholder sig, derhos, naar der først skal konsulteres med ham om materialia, bliver Ekspeditionerne ret forsinkede, i Særdeleshed da Herr Greve Rantzau til Dato har givet sig meget lidt af med Embedsforretningerne; haaber jeg derfor, at man ogsaa som tilforn, i Fremtiden vil lade det forblive ved det gamle; jeg haaber, at saa længe Hans Majestæt holder mig for værdig til at forestaa Embedet som Statholder, man ikke naar jeg er in loco, vil adjungere mig nogen, der vil gribe ind i min Myndighed og hindre og retardere Hans Majestæts Sager; saalænge jeg var i bemeldte Egenskab¹ hos Salig Herr Greve Rantzau, blandede jeg mig aldrig ind i Regeringssagerne, naar han var i Hertugdømmerne, ligervis blev der ej heller udstedt Befalinger til mig. Hvad den ovennævnte Reprimande angaar, saa er jeg overtydet om, at Hans Majestæt, efter den ham medfødte Godhed, aldrig vil lægge mig til Last eller imputere mig, hvad andre Folk have forsømt, naar jeg har været fraværende andetsteds i Hans Majestæts Tjeneste, og intet ved derom. Anmoder jeg derfor om, at Herr Kammersekretarius herefter i saadanne Fald ved Conciperingen vil gøre en lille Forskel og ikke cunfundere dem, som intet have forbrudt, med andre, og give dem Irettesættelser, som de ej have fortjent.

Jeg er fuldt forsikret om Hans Majestæts naadigste Intentioner, at Allerhøjstsamme ikke vil handle ilde mod tro Tjenere, uden deres Skyld, saa snart de have vendt Hoffet Ryggen, saaledes som tilforn har været Skik, Herr Kammersekretarius vil ved samme Lejlighed erindre sig, at Statholderen før nærværende aldrig have givet sig af med selv at affatte Skrivelserne ved Processerne og hvad dertil ellers hører, men kun naar dette skete consulendo og dirigendo, ellers have de, som ret og rimeligt er, overladt saadant til Kanslerne og Raaderne, hvorved jeg heller ikke haaber, at man herefter vil bebyrde mig med saadan onus, hvilket ej sorterer under min Bestalling og Profession. jeg haaber min Herre vil optage denne velmente, nødvendige Paamindelse i bedste Mening, og at han ellers vil være forvisset om, at jeg er

Min højtærede Herr Kammersekretarii

tjenstvillige

F.

Greve af Allfeldt og Rixing.

¹ Som Vicestatholder.

Man vil af denne Skrivelse lægge Mærke til, at Frederik Ahlefeldt ikke takserede sin Svoger synderlig højt, og han synes ikke at erindre, at Rantzau, hvad vi tidligere har berørt, var bebyrdet med meget andet Arbejde, end det, Stillingen som Vicestatholder medførte. Man ser ogsaa, at de mange andre Hverv, der hvilede paa Frederik Ahlefeldts Skuldre, ikke var til Baade for hans Virksomhed som Hertugdømmernes øverste Embedsmand, og at den Bebrejdelse, han retter mod Svogeren, falder noget tilbage paa ham selv, men det var i hine Tider Skik at overlæsse dem, der havde Evner og Lyst dertil, med Embeder, hvad der i mange Tilfælde medførte, at flere af disse blev forsømt. Et lille Hib til hans tidligere Mellemværende med Gabel vil man ogsaa finde i Skrivelsen til Biermann, det har aabenbart været Frederik Ahlefeldts Mening straks efter Regeringsskiftet at sætte en Bom for de Hensynsløsheder, som Gabel havde gjort sig skyldig i.

Angaaende Arvehyldingen udveksledes der en Række Breve mellem Ahlefeldt og Biermann.

Højædle særdeles højagtede Kancelliraad!

Det vil være ham tilstrækkeligt bekjendt, uden at jeg behøver med Vidtløftighed at komme nærmere ind derpaa, hvad Hans Kongelige Majestæt nyligen allernaadigst har reskriberet Amtmand Bluhme og mig under Medvirkning af Landkansler og Raad Wasmer, samt de Raader, som Hans Højfyrstelige Durchlauchtighed til Gottorp har committeret dertil, videre bliver der at foretage nogle deliberationes desangaaende før den i Hamborg besluttede Conferentz.

Vi skulle ikke undlade allerunderdanigst at efterleve efter vor Skyldighed denne til os ergangne allernaadigste kongelige Kundgørelse. Jeg skulde herved videre tjenstligst anmode ham om behageligt at ville meddele mig Hans Kongelige Majestæts intention angaaende følgende Sager: Hvilke Personer Hans Majestæt propo-nerer skal være tilstede ved Conferentzen, og om der ved samme skal forhandles om andet end Arvehyldingen; hvorlunde der er

begyndt at tracteres med de hamborgske Afsendinge i København om Arveyhdingen, og paa hvilken Fod denne Forhandling vil være at fortsætte; om vi skulle oppebie Landraad Wasmers Tilbagekomst, inden vi skride til Forhandling med Afsendingene fra den lüneborgske Kreds dag. Da man for nærværende ikke har behaget at bringe ovenstaaende til min Kundskab, skulde jeg anmode min Herre, om han behageligt vilde give mig communication derom.

Da Landkansleren af Hans Kongelige Majestæt er blevet os adjungeret ved den forestaaende Conference, vilde det efter min Formening ikke være utjenligt, om der blev givet det fyrsteligt gottorpske Hof notification herom, paa det at han tillige ogsaa kan faa Hans Fyrstelige Durchlauchtigheds Anerkjendelse som fælles Minister for begge de tvende Hoffer; i saadant Fald, om Sagen blev saaledes ordnet, vilde vi haabe, at der ikke som tilforn sket er, blev Aarsag til at formalitere eller gjøre Besværinger.

Hvormed jeg, næst at befale ham til Gud, forbliver Herr Kancelliraadens

tjenstvilligste

F. Greve af Allefelt og Rixing.

Graasten den 12. April 1671.

Højædle, særdeles højtærede Herr Kancelliraad!

Jeg har rigtig modtaget hans sidste Skrivelse med Bilag og deraf set, hvad min Herre vil meddele mig angaaende den forestaaende Arveyhding. Ligervis som jeg har meddelt Oversekretær Schrumacher min ringe Mening om denne Sag, saalunde skulde jeg her ved ogsaa anmode Herr Kancelliraaden om gunstigst at forskaffe mig de fornødne Befalinger inden den sig nærmende Termin, saa og om at han vil cooperere dertil, at Hans Majestæt giver aller-naadigst Befaling til om Højstsamme er tilfreds med, at bemeldte Conferentz bliver afholdt i Kiel samtidig med Landdagen, ifald den tilbørlige intimation som Følge af Mangel paa Tid ikke kunde udstedes saaledes, at Mødet fandt Sted i Rendsborg. Sagen vilde i saa Fald kunne afgøres paa selve Landdagen.

Iøvrigt forbliver jeg, idet jeg anbefaler ham til Guds trofaste Varetægt.

Min højtærede Herr Kancelliraads

tjenstvilligste

F. Greve af Allfelt og Rixing.

Graasten den 17. Maj 1671.

Et Par Dage efter meddeler Frederik Ahlefeldt Biermann, at han rigtigt har modtaget de fra København oversendte Akter vedrørende Arvehyldingen. »Da Propositionen efter gammel Skik og Brug plejer at ske i det naadige Herskabs Navn og plejer at være egenhændigt underskrevet,« beder han Biermann sørge for, at den udfærdiges og sendes ham inden den 29. Maj. — Som man ser, kræver Ahlefeldt, der selv var vant til at give omgaaende Svar, en hurtig Ekspedition.

Vi har ovenfor set, at Frederik Ahlefeldt var et meget aktivt Medlem af den Kommission, der skulde bringe Orden i Monarkiets Møntvæsen, om dette Spørgsmaal handler en ikke ringe Del af Ahlefeldts Breve til Biermann. I Brevene indskærper Ahlefeldt Biermann, hvor vigtigt det er, at Rigsdaleren holdes i en fast Værdi, det Hensyn skylder man Rigets Handel og Industri, Brevskriveren har faaet hyppige Henvendelser fra fremstaaende Handelsmænd i Hamborg »angaaende denne Materie.« Der klages over den syndige Uorden, hvori Møntvæsenet i Hertugdømmerne befinder sig, en Følge heraf er den, at Handel og Vandel næsten er gaaet i staa. Efter Frederik Ahlefeldts Mening lider ikke alene Handelsmænd og Haandværkere, men ogsaa Landbrugerne under den herskende Usikkerhed indenfor Møntvæsenet. umiddelbart før Høsten 1671 skriver Ahlefeldt derfor til Biermann, at der bør udstedes en kongelig Forordning »inden Kornet skal sælges,« Ahlefeldt mener, at der slaas alt for megen Smaamønt, der bør udstedes en Forordning om, hvor meget der skal udmøntes af de forskellige Slags Mønt. Under sine Ophold i Altona kommer Ahlefeldt under Vejr med, at ikke alene Hamborg, men ogsaa de andre Hansestæder ønsker en ensartet Møntfod, ogsaa for Holland vilde det være af Betydning paa Grund af det intensive Handelssamkvem mellem Danmark

og Republikken. Samtidig meddeler Ahlefeldt i en direkte Skrivelse til Christian den Femte, at Hamborg tager for stor Opgæld paa Speciedaleren, det bør forhindres gennem en kongelig Forordning. Det vilde være heldigt, om der blev anvendt et andet Stempel Holsten¹ end i Danmark og Norge.

Ikke alene med Hensyn til Møntvæsenet, men ogsaa paa andre Omraader er Frederik Ahlefeldt paa sin Post overfor Hansestæderne. I Begyndelsen af Vinteren 1672 skriver Ahlefeldt saaledes til Biermann, at han finder det i høj Grad rimeligt og berettiget, at der lægges en ordentlig Skat paa de Lybækkere, der har Jordegods i Holsten, det samme gælder de Skatter, som man vil afkræve den lybske Stat for de Hansestaden tilhørende, i Holsten beliggende Godser og Landsbyer. Paa den anden Side raader Ahlefeldt til, at man gaar lidt forsigtigt til Værks, er man alt for glubsk i sine Krav, risikerer man, at baade Hansestaden og de lybske Godsejere klager til Kammerretten i Wien, det vilde sikkert ærgre Kejseren og paavirke ham til vor Skade i Processen angaaende Oldenborg, thi, tilføjer Frederik Ahlefeldt kynisk, Processen vedrørende Oldenborg afhænger ikke saa meget af Rettens Opfattelse som af Kejserens Vilje. Man udsætter sig ogsaa for, at de lybske Godsejere opfører sig med at have Sommerbolig i Holsten og derved unddrager sig Skatten. Vi have, fortsætter Statholderen, sørgelige Eksempler herpaa fra Christian den Fjerdes Tid. Frederik Ahlefeldt lader ikke denne gunstige Lejlighed til at give Gottorp et Hib gaa ubenyttet hen: Det er efter hans »ringe Mening« forkert, naar man agter at indkræve de nye Skatter baade i Kongens og Hertugen af Holsten-Gottorps Navn. Fællesregeringen har aldrig tilforn haft noget at sige over de lybske Godser og Landsbyer, de sorterer udelukkende under Kongen, lader man Hertugen faa Del i Styrelsen af den lybske Del af Holsten, vil det gaa som sædvanligt, at Gottorp tilraner sig Indtægterne og lader Kongen alene om Udgifterne. Ahlefeldt beder Biermann om grundig at drøfte denne Sag med Griffenfeld, og han erklærer kategorisk ikke at ville udskrive de nye Skatter før han faar en udtrykkelig Befaling dertil af Kongen.

¹ Frederik Ahlefeldt kalder ofte efter Datidens Skik Sønderjylland og Holsten under et »Holsten«.

Da vi i det følgende Kapitel vil komme nærmere ind paa Frederik Ahlefeldts Stilling til Landdagen, vil den Del af Statholderens Korrespondance, der vedrører dette Emne, kun lige blive berørt. Brevene til Biermann angaaende Landdagen indeholder mest Klager over de Bryderier, Ahlefeldt har med Landdagen. I et Brev afsendt ganske kort Tid efter, at Statholderen har forladt København, meddeler Ahlefeldt, at han personligt har anmodet Kongen om at »afhjælpe de af Stænderne forebragte gravamina, da Landdagen bestemt insisterer paa saadan Afhjælpling. Endvidere, at der snart maa falde Resolution saa vel paa Landdagens gamle som nye Klager, ellers maa det befrygtes, at Landdagen vil vare mange Uger endnu « I denne ligesom i saa mange andre Skrivelser klager Ahlefeldt over Hertugen af Gottorp, der idelig ligger i Haarene paa Stænderne, denne Gang drejer det sig om Kredsarmaturen, som Hertugen mener er Landdagen uvedkommende, medens Ahlefeldt har den Opfattelse, at Kongen først maa have en Resolution fra den bevilgende Myndighed, in casu Stænderne, inden han udskriver Skatter til Hertugdømmernes Troppekongent, hvad Kongen aabenbart ikke har synderlig Lyst til. Ganske kort Tid efter tilkendegiver Ahlefeldt overfor Biermann sin Tilfredshed med, at Kongen har bekræftet Landdagens Privilegier. Frederik Ahlefeldt bebrejder baade selve Landdagen, Hertugdømmernes større Byer og Ridderskabet, at de endnu ikke har »betalt det Tyske Cancelli et anseeligt Honorar for Ekspeditionen af Privilegierne.« Biermann bør »monere« Byerne, saa skal Ahlefeldt selv bearbejde selve Landdagen og Ridderskabet. Lykkes det ikke Biermann at faa Byerne til at punge ordentligt ud, skal Ahlefeldt nok selv tage sig af Sagen, og han tilføjer, at han sikkert vil kunne faa en større Sum ud af det, han vil i givet Tilfælde befale Byerne at sende Repræsentanter til Graasten, saa skal han nok sørge for, at de respektive Byer betaler et passende Honorar. I et senere, noget mistrøstigt Brev, meddeler Ahlefeldt, at han havde stævnet Ridderskabets Medlemmer til Møde ved Landretten, men at kun ganske faa var mødte, da de gerne vilde slippe for »Erkendtligheden«. Ahlefeldt lover imidlertid, at han skal holde Stand »og ikke glemme Kancelliets Interesser.«

Da det paaahvilede Frederik Ahlefeldt at overvaage Hertugen af

Gottorps »Machinationer«, er det klart, at Brevene til Biermann ofte omhandler Forholdet mellem Danmark og Gottorp. Ahlefeldt maa ofte anmode om Direktiver fra Kongens Side, han klager jævnligt over, at han ikke faar hurtigt nok Svar: »Jeg skulde herved minde ham om, at jeg nyligen har refereret til Kongen angaaende Hertugens Mening ratione gravaminum og meddele, hvori den adskiller sig fra Kongens. Jeg beder Herr Kancelliraaden fremskynde en Resolution i Sagen, da jeg ellers ikke ved, hvorledes jeg skal forholde mig.« De stadige Forhandlinger med Hamborg om Hansestadens statsretlige Stilling til Danmark og Gottorp giver ogsaa Anledning til Brydninger mellem Hofferne i København og paa Gottorp. Christian den Femte vil tvinge Hamborg til at godkende hans Lenshøjhed over Staden. Christian Albrecht hævder overfor sin Svoger, at de er to om Lenshøjheden, og at han er den ene Lensherre, dette Synspunkt vil Kongen absolut ikke gaa ind paa. Frederik Ahlefeldt lader sub rosa Biermann forstaa, at han betragter hele Sagen som Narrestreger, da den dansk-gottorpske Højhedsret over Hamborg knap nok eksisterer paa Papiret og i Virkeligheden er ganske betydningsløs. Statholderen er aabenbart ligeglad, om Kongen alene eller i Forbindelse med Svogeren skal tituleres Hansestadens Lensherre, og han foreholder Biermann, at Sagen er for ubetydelig til, at man af den Grund skal lægge sig ud med Hansestaden og eventuelt skabe besværlige Komplikationer, blandt andet irritere den romerske Kejser, der holder sin Haand over Hansestæderne. Men Frederik Ahlefeldt maa naturligvis parere Ordre og forhandle med Kielmannsegge om Sagen. Ahlefeldt giver i Brevene sin Irritation over den gottorpske Regering Luft, han kan ikke faa klar Besked hverken mundtligt eller skriftligt, og Kielmannsegge, der iøvrigt synes at se paa Sagen med de samme Øjne som Ahlefeldt og at more sig over sin Herres Forfængelighed, søger at trække Sagen ud ved at undlade at svare paa Frederik Ahlefeldts Breve. Tilsidst taber Ahlefeldt Taalmodigheden og henvender sig direkte til Hertugen af Holsten-Gottorp, der svarer omgaaende, men i vage Vendinger, han gør en uforbeholden Undskyldning for Smøleriet og angiver som Grund, at Kielmannsegge og de af ham designerede Raader har været upasselige og derved forhindrede i at svare. Hele Sagen løb som bekendt ud i Sandet.

Ahlefeldt ønsker at holde de sønderborgske Fyrster paa deres Plads, der efterhaanden er blevet saare beskeden. Paa den anden Side fraraader han at gaa for haardt til Værks imod dem, navnlig naar det gælder Hertugernes Pengepung, Statholderen skriver til Biermann, og »de afdelte Herrer« ere blevne tilstrækkelig aareladte gennem den sønderborgske Konkurs og derigennem, at de i Lighed med andre dødelige maa betale Skat. Ahlefeldt mener, at Hertugen af Pløn har et godt Rygstød i sine holstenske Godser og er langt bedre stillet end Augustenborgerne og Glücksborgerne, paa den anden Side maa han »menageres« af Hensyn til Processen om Oldenburg. Ahlefeldt forklarer Biermann, at det ikke vilde være oportunt at »contrecarrere« Hertugen af Pløn, netop som Kongen har givet ham en Anbefalingsskrivelse til den tyske Kejser for at fremskynde Afgørelsen i den oldenborgske Arvesag. Frederik Ahlefeldt tilføjer, at han havde fraraadet Kongen at medgive Hertugen af Pløn denne Anbefalingsskrivelse, da den kun vilde tjene til at øge Sverigs Uvilje, ligesom det stred mod forskellige Erklæringer om, at Kongen ikke tænkte paa at blande sig ind i denne Proces. Desuden vilde det kun gøre ringe Nytte. Vil Kongen gøre en Ende paa Processen, kunde det bedre ske ved en fortrolig Henvendelse til Kejseren og Ministrene gennem Gesandten i Wien.

Der er en Sag vedrørende Griffenfelds Protégès, Hertug Ernst Günther af Augustenborg, som giver Anledning til meget Skriverseri mellem Biermann og Ahlefeldt. Christian den Femte mener, at Ernst Günther har gjort sig skyldig i et ulovligt Indgreb i Kongens Jurisdiktion ved nogle Dispositioner, han har truffet paa et ham tilhørende Gods i Kettinge Sogn paa Als. Frederik Ahlefeldt beder Biermann gøre Kongen opmærksom paa, at Sagen kan fortolkes paa flere Maader og minder om, at Kongen i 1670 har konfirmeret den Købekontrakt, i Henhold til hvilken Hertugens Bedstefader i Aaret 1600 erhvervede Godser i Kettinge, og at man i den kongelige Konfirmation forudsatte, at Ernst Günther skulde have de samme Rettigheder paa Godsets Territorium, som de tidligere Ejere, Medlemmer af Slægten Rumohr. Da Hertugen af Augustenborg havde en endnu nægtigere Protektion end Griffenfelds, han blev ved mange Lejligheder støttet af Enkedronningen, lod Christian den Femte Sagen ordne overensstemmende med Frederik

Ahlefeldts Henstilling. Ind i Skrivelserne vedrørende Gottorp og Sønderborgerne fletter Frederik Ahlefeldt Spørgsmaal af ren administrativ Art, saasom Indstillinger til Præsteembeder, Spørgsmaal om Byernes Privilegier, om Fordelingen af Indkvarteringsbyrder. Om de Præster, som Frederik Ahlefeldt indstiller til ledige Kald, gives der i Brevene detaillerede personlige Meddelelser. Naar Statholderen kommer ind paa Privilegierne, drejer det sig i Reglen om Brud paa disse, saaledes giver han Borgerne i Rensborg Medhold i deres Klage »formedelst Peter Hollings nyanlagte Bryggeri og den Skade, Staden lider deraf, dette strider mod Byens Privilegier.« Ahlefeldts Omsorg for de mindre velstillede skinner stadig igennem i Brevene; Itzehos Fintbrødsbagerlav har ansøgt Kongen om Konfirmation paa en Tilføjelse af fire Artikler til dets Lavsrulle. Frederik Ahlefeldt fraraader Kongen at konfirmere nogen af disse Tilføjelser til Lavsrullen, de tilsigter nemlig kun en Ting, at skaffe Franskbrødsbagerne Monopol, og det vil tjene til at fordyre Brødet. I en Strid mellem Magistraten og Borgerne i Glückstadt angaaende Fordelingen af Indkvarteringsbyrden fraraader Ahlefeldt Kongen at give Magistraten Lempelser, det vilde let føre til, at andre ogsaa forlangte Fritagelser, Embedsmændene vilde sikkert hurtig melde sig, og saa var man inde paa Skraaplanet. Ifald Kongen paa Trods af Statholderens Raad dog vil lette Byrden for Borgmesteren og Byraadets Medlemmer, fraraader han, at der udstedes en kongelig Befaling, det maa hellere ordnes underhaanden, saaledes at Ahlefeldt taler med de paagældende. Indkvarteringen bør iøvrigt hvile paa Husene, efter disses Størrelse, ikke paa Formuen.

Det, som fylder mest i Brevvekslingen mellem Frederik Ahlefeldt og Biermann, er Udenrigspolitikken.

Straks efter at Frederik Ahlefeldt har begivet sig ned til Hertugdømmerne, afæsker Christian den Femte ham hans Raad i Anledning af 4-Magts Alliancen af 1666. Frederik Ahlefeldt besvarer Forespørgslerne i et personligt Brev til Kongen af 3. Februar 1671, dette Brev foruden tvende andre, som vi nedenfor gengiver i deres Helhed, blev et Led i en lang udenrigspolitisk Korrespondance mellem Kongen og Ahlefeldt. Ved Siden af disse personlige Breve til Kongen skrev Ahlefeldt jævnlige Breve til Biermann, især naar det

drejede sig om Detailler og mindre betydningsfulde Spørgsmaal hvormed Statholderen ikke vilde besvære Kongen.

I de Breve, som Frederik Ahlefeldt skrev til Christian den Femte den første Tid efter Tronskiftet, er der næsten kun Tale om Udenrigspolitik, Brevene omhandler i Særdeleshed hele det Traktat-system, som Ahlefeldt selv havde været Mand for at stable paa Benene; Indledningen til den af ham udarbejdede Handels- og Forbundstraktat af 13. Februar 1661 med England, har vi skildret i et særskilt Kapitel i det foregaaende Bind.

Det havde været Ahlefeldt en Tilfredsstillelse at indlede Samarbejde med England, efter at Cromwells uhyggelige Republik var fejlet bort, og Stuarternes milde Regimente havde afløst det tidligere Despoti. Det var derfor Frederik Ahlefeldt en Skuffelse, at den fire Aar efter den dansk-engelske Alliances Afslutning udbrødte Krig mellem England og Holland skulde bringe et Skaar i det gode Forhold til den mægtige Nabostat hinsides Vesterhavet. Det daarlige Forhold mellem Karl den Anden og Parlamentet, eller rettere Underhuset, udstrakte sine uheldige Virkninger til Danmark. I Danmark sympatiserede man med den engelske Konge, der som Følge af sit nære Forhold til Huset Oranien vilde holde Fred med den nederlandske Republik, medens Parlamentet vilde have et endeligt Opgør mellem Verdens to største Sømagter. Stridspunkter mellem England og Holland var der nok af, baade i Amerika og i Vest- og Ostindien, de store Handelskompagnier i begge Lande pustede til Ilden. Medens Parlamentet efter Kongens Mening var meget knebent med Hensyn til Hofudgifterne, viste det den største Flothed, hvor det drejede sig om Krigsforberedelserne, og da England var rustet til Tænderne, tvang Parlamentet Kongen til at erklære Holland Krig. Krigslykken gik op og ned, men som Helhed var England vanskeligere stillet end sin Fjende, der havde Frankrigs mægtige Støtte, medens England kun kunde vente en højst tvivlsom Hjælp fra Sverig. Det at Sverig halvt eller helt havde sluttet sig til England, bidrog til, at Danmark var betænkeligt ved at hjælpe England, saa meget mere som Frankrig var Danmarks Forbundsfælle. Rent bortset fra Søkrigens vekslende Gang, var England forfulgt af Ulykker: Midt under Krigen udbrød en voldsom Pest i London, hvorfor Parlamentet over Hals og Hoved

flygtede til Oxford, for der at fortsætte sine Forhandlinger. Næppe havde Regeringen vendt Hovedstaden Ryggen, før nye Ulykker ramte London: En Ildebrand, hvis Mage Verden aldrig før eller senere har set, lagde de to Tredjedele af Byen i Aske. Samtidig styrede en fransk Flaade for fulde Sejl hen over Kanalen mod den engelske Kyst. Den hollandske Flaade under Danmarks gamle Bekendt, Ruyter, sejlede op ad Themsen, opbragte og brændte alle de engelske Skibe, den fandt paa sin Vej, og naaede Upnor. Hollænderne erklærede at ville sætte de londonske Arsenaler i Brand, ifald England ikke sluttede Fred.

Den for den danske Regering saa beskæmmende Affære ved Bergen, som vi indgaaende har skildret andetsteds, bevirkede, at Danmark ikke blev draget ind i Søkrigen paa Englands Side, men fik nogen Tids Respit. Først efter at Ludvig den Fjortende havde sendt sin Flaade over Kanalen, blev Danmark nødt til at tage Parti og erklærede England Krig, men Krigserklæringen blev uden Betydning, idet Freden i Breda stansede Fjendtlighederne.

England slap paa overordentlig billige Vilkaar, takket være Ludvig den Fjortendes sindrige Kombinationer. Disse Kombinationer gik ud paa, at Frankrig i sidste Øjeblik skulde tage Englands Parti og enes med dette Land om at lade Holland betale Gildet. England fik Lov til at beholde sine betydningsfulde Erobringer indenfor den polynesiske Øgruppe, noget Hollænderne var længe om at forsmerte.

I alle de her omhandlede Breve til Christian den Femte omtaler Frederik Ahlefeldt den saakaldte »Quadruple-alliantz«, der var hans eget Værk. Bag Statholderens Arbejde for at faa Firemagtsalliancen i Stand, laa hans vedholdende Tanke om, at Danmark skulde skabe sig en stærk Stilling i Nordtyskland, ud fra den Betragtning, at en meget betydelig Del af det danske Monarki hørte ind under det tysk-romerske Rige, nemlig Holsten, Oldenburg og Delmenhorst. Navnlig var det af Betydning at sikre sig Besiddelsen af »Grevskaberne« og haandhæve den overfor magtbegærlige Naboer. I Brevene kommer Ahlefeldt stadig tilbage til, hvor udsat det slet forsvarede Oldenburg ligger, ganske aabent for fjendtlige Angreb, han minder ogsaa om, hvor vanskeligt det under disse urolige Forhold er for Danmark at faa Adgang til de nyhervedede

vanrøgtede Lande, i denne Forbindelse har han et vaagent Øje med et Par af de meget krigeriske Ærkebiskopper, ogsaa til Biskoppen af Münster nærer han Mistro. Dertil kommer Statholderens gamle Tilbøjelighed til at knytte Danmark saa nøje som muligt til Hoffet i Wien, idet han ligesom sin Svigerfader var af den Opfattelse, at den romerske Kejser var Danmarks naturlige Støtte. Frederik Ahlefeldt lagde som de fleste af Datidens Statsmænd megen Vægt paa at drage Nytte af de fyrstelige ægteskabelige Forbindelser, vi har set, hvor ivrig han var for at bevare et godt Forhold til Kongens Morbrødre, de indflydelsesrige brunsvigske Fyrster; efter at Charlotte Amalie var blevet Danmarks Dronning, mente han, at man burde drage Fordel af Kongefamiliens Slægtskab med det hessiske Hus, idet den regerende Landgrevinde, Hedvig Sophie af Kassel, Christian den Femtes Svigermoder, indtog en meget betydelig Stilling i det romerske Rige, baade i Kraft af sine fremragende Egenskaber, og som Følge af at hun var Frederik Vilhelm den Stores Søster. Vi har alt omtalt Frederik Ahlefeldts personlige Forbindelse med Hedvig Sophie.

Qvadruppelalliancen blev sluttet i Overensstemmelse med Frederik Ahlefeldts Raad og Forslag under 12. September 1666 og omfattede Danmark, Kejseren, Brandenburg og de lyneborgske Fyrster, med Undtagelse af Hertugen af Wolfenbüttel, samt Hessen-Kassel.

Firemagtsforbundet, der blev afsluttet i Byen Brunsvig, var kun defensivt. Forbundet tilsagde udtrykkelig Danmark Hjælp, ifald Holsten eller Oldenburg blev overfaldet; det egentlige Danmark, Norge og Sønderjylland var ikke medregnede i de i Brunsvig truffne Aftaler. Til Gengæld skulde Danmark gribe til Vaaben, ifald nogle af de andre Magter blev angrebne indenfor det romerske Rige, de Forbundne var solidariske og maatte ikke slutte Særfred. Firmagtsforbundet skulde være gældende til 1672 og gjaldt altsaa ved Tronskiftet. Halvandet Aar efter Qvadruppelalliancens Oprettelse dannedes Trippelalliancen mellem Sverig, England og Holland; for en Forms Skyld blev Danmark anmodet om at tiltræde det nye Forbund, men Hensynet til Frankrig og Animositeten med Sverig fik Danmark til at give Afslag, noget der iøvrigt laa i Sagens Natur,

det varede da heller ikke længe, før de tvende Magtgrupper kom til at staa skarpt overfor hinanden.

Naar Frederik Ahlefeldt var saa ivrig for at faa dannet og opretholdt et nordtysk Forbund, var det ogsaa Stillingen til Sverig, der gjorde sig gældende. Sverig vilde gerne hævde sig som tysk Stormagt, og lige fra Christian den Fjerdes Tid havde Danmark stræbt efter at gøre Nabomagten Rangen stridig, dertil kom, at det var endnu vigtigere at gardere Oldenborg mod Sverig end mod ærgerrige smaatyske Suveræners ærgerrige Planer, Sverig var langt farligere. Desuden var der altid Fare for, at Sverig i en eventuel Krig skulde komme sydfra for gennem Holsten at ile Gottorp til Hjælp. I Brevene fra Frederik Ahlefeldt lyder det da altid, at det er nødvendigt, ikke alene at bringe Oldenborg i Forsvarstilstand men ogsaa at armere den holstenske Sydgrænse. Naar Ahlefeldt skriver om de forhaandenværende eller planlagte Traktater, ligger Tanken paa Sverig altid bagved. Det hørte til Statholderens Politik at faa Frankrig skilt fra Sverig, og det var forsaa vidt lykkedes, idet Frankrig, der hidtil kun havde lovet at sikre Sverig, hvad det havde vundet ved de to Fredsslutninger i 1658 og 1660, gik ind paa at garantere Danmark Hjælp, ifald det blev overfaldet af Sverig, det var et af Resultaterne af Hannibal Sehesteds andetsteds her i Bogen omtalte Forhandlinger i Paris.

Det vil af Frederik Ahlefeldts Breve, hvoraf vi nedenfor fremlægger to, der er karakteristiske for hans udenrigspolitiske Syn, fremgaa, at Statholderens Bestræbelser først og fremmest gaar ud paa at mane Christian den Femte til Fred. I disse Bestræbelser var han sikker paa Støtte fra Schumachers Side. Den i det første Brev omhandlede Biskop af Münster er skildret andetsteds i Bogen, man vil erindre, at den gejstlige Herre var meget krigerisk, det samme gælder den oftomtalte Biskop af Brunsvig-Osnabrück.

Stormægtigste Konge, allernaadigste Herre.

Af Eders kongelige Majestæts allernaadigste rescriptum af 28. Januar, som jeg med allerunderdanigst reverentz har modtaget med forrige Post, ser jeg, at deres fyrstelige Durchlauchtigheder Hertug Georg Vilhelm og Hertug Ernst Augustus af Brunsvig-

Lyneborg i Anledning af det Brud, som man frygter skal opstaa mellem højbemeldte Huse og Biskoppen af Münster, have begæret i hvert Fald den Hjælp, som er lovet dem i Henhold til den anno 1666 afsluttede quadruple alliantz; endvidere finde deres Højheder sig genegne til at lade tilbyde en nærmere alliantz og ellers at foreslaa ved den forestaaende, til Lyneborg berammede Kredsdag, Afslutningen af yderligere Traktater. Om dette Spørgsmaal desidererer Eders kongelige Majestæt allernaadigst, at jeg skal udtale mine allerunderdanigste ringe Meninger, hvad i nærværende Sag maatte være at foretage. Jeg skal herved med skyldigst Underdanighed aabenbare, hvad min ringe Mening er om denne Sag. Jeg holder for godt, at det hverken er nyttigt eller fornødent, at Eders Majestæt i nogen Maade blander sig i denne Strid, skulde Eders Majestæt tage Parti imod Biskoppen af Münster, vilde det i ikke ringe Grad være at befrygte, at Ilden derved vilde flamme stærkere op, desuden vilde man derved give Biskoppen, med hvem tilsyneladende mange andre regerende Herrer spille under Dække, Foranledning til at angribe Grevskaberne Oldenborg og Delmenhorst, der nu er i yderst slet Forsvarstilstand. Biskoppen kunde let bemægtige sig disse Grevskaber, inden vi fik Tid til at sætte os til Modværge, allenfals kunde han føre Krigen med dens Plager og Byrder ind over Grevskaberne. Ikke at tale om, at det er gavnligt at bevare et nabovenligt Forhold til Biskoppen af Münster, saa vel af Hensyn til ovenmeldte Grevskabers Conservation, som fordi det vilde være utjenligt at skaffe sig en formaaende Fyrste til Uven uden tvingende Nødvendighed. Eders Majestæts høje medfødte prudentz vil vide at forstaa, at det ogsaa i mulige fremtidige rencontres og befrygtede attacquer vil være nyttigt at have bevaret et nabovenligt Forhold til Münster. Da quadruple-alliantzen af 1666 kun ene og alene er defensiv og aleneste indgaaet med de fyrstelige Huse Celle og Osnabrück, men ingenlunde med Wolfenbüttel, kan jeg ei fatte, hvorledes man fra fyrstelig brunsvigsk Side kan applicere tractaten paa denne casum, og i Kraft af samme forlange succurs i Tilfælde af ruptur. Dertil kommer, at Hertugen af Brunsvig-Wolfenbüttel tilsyneladende er aggressor og den, der har paabegyndt nærværende Strid med Biskoppen af Münster, og efter manges Mening turde hans præentioner ikke være alt for vel funderede;

følgeligt kunne Hertugen af Brunsvig-Celle og Biskoppen af Osnabrück helt vel holde sig udenfor denne Strid og behøve ikke at nære Frygt for nogen attacque fra Biskoppen af Münsters Side, med mindre de frivilligt vil implicere sig i Striden mellem Münster og Brunsvig-Wolfenbüttel i Kraft af det inden for Huset Brunsvig afsluttede Arveforlig. Det er derfor min uforgribelige Mening, at Eders Majestæt kan svare saalunde paa de stillede Begæringer: Man har med største Ubehag fornummet den i vort Nabolag opstaaede Uro, og er i ikke ringe Grad bekymret for, at Flammen vil gribe videre om sig og ompænde det ganske romerske Rige, ifald man ikke i Tide søger at slukke den; Eders Majestæt vil kunne tilføje, at Allerhøjstsamme egentlig ikke er tilstrækkelig nøje underrettet om Sagens Tilstand og om Aarsagen til Stridens Opstaaen, selv om I nok kortelig havde bragt i Erfaring, at Biskoppen af Münster stadig har givet det Udseende af, at han fra første Færd er blevet anfaldet med Vaabenmagt af Hertugen af Wolfenbüttel; videre kan Eders kongelige Majestæt erklære, at I ikke med god Føje og Billighed kan indblande Eder i saadan Sag for Tiden, saasom I aldrig har haft nogen particulier Traktat med Hertugen af Brunsvig-Wolfenbüttel, der dog maa considereres som den, der har fremkaldt den nærværende Strid. Eders Majestæt kan endvidere sige, at de Traktater, som Allerhøjstsamme har indgaaet med Hertug Georg Vilhelm og Hertug Ernst Augustus til Brunsvig-Lyneborg kun gjaldt i de Tilfælde, hvor en af Hertugerne bliver angrebne af nogen anden Magt, og det kan ei siges at være Tilfældet nu, da det ingenlunde kan formodes, at Biskoppen af Münster skulde understaa sig til paa voldelig Vis at anfælde nogen af Hertugerne, med hvilke han ellers ikke har nogen particulier Uenighed, en saadan kan kun tænkes at opstaa, ifald Hertugerne til Lyneborg vilde give Anledning og Aarsag dertil ved slige ubehagelige Beskyldninger; det vilde være langt tjenligere for Eders Majestæt og til mere Gavn for Roen i det romerske Rige og omliggende Riger og Lande, om Eders Majestæt assouperede denne Uro ved Hjælp af Mægling og dulmende Midler end om Allerhøjstsamme gød Olje paa Ilden og forøgede Krigsfaren ved slige farlige extremiteter. Skulde imod al rimelig Forventning Biskoppen af Münster virkelig driste sig til, uden foregaaende Aarsag og Foranledning, at anfælde

Eders Majestæts Medforbundne i quadruple alliantzen, vilde I ikke undlade at drøfte Stillingen med Eders i denne Conflict engagerede Forbundne i quadruple alliantzen og med Eders øvrige Allierede, nøje overveje, og i Henhold til Sagernes Nødtørft og Billighed afgive en Erklæring, saa og i Gjæringer vise, at Eders Majestæt ikke considererer Eders Allieredes Interesser som ringere end Eders egne. Hvad ellers angaar en endnu nøjere Tilslutning til Huset Brunsvig, saa holder jeg allerunderdanigst og uforgribelig for, at et endnu nøjere og fuldkomnere Forbund med Huset Brunsvig-Lyneborg vilde være tjenligere end det nuværende blotte Forsvarsforbund, baade som Følge af Eders Majestæts Riger og Landes nære Belliggenhed ved de brunsvigske Stater og som Følge af den almene Interesse; men under de nuværende urolige Forhold er det betimeligere at udsætte og vente med Indgaaelsen af saadant Forbund, da man nødvendigvis hovedsagelig maatte choquere Biskoppen af Münster; man maa endvidere se an, hvad der kommer ud af den mellem Biskoppen af Münster og Hertugen af Brunsvig-Wolfenbüttel standende Uoverensstemmelse, der synes mig at kunne faa vidt ompændende Følger, man bør fra vor Side overveje, om ikke Uoverensstemmelserne kan udjævnes ved Hjælp af fredelige Midler; det maa ogsaa erindres, at man fra vor Side ikke kan foretage noget i denne Sag uden at raadføre sig med Kurfyrsten af Brandenburg paa den kommende Kredsday; vilde vi forbigaa og excludere Kurfyrsten, vilde det lettelig give hans Kurfyrstelige Durchlaughtighed en disgusto og foraarsage en froideur i Stedet for det, som vi ønsker, hans Venskab. Af denne sidste Aarsag turde det være tjenligere med god Maner at demonstrere overfor Hertugerne af Brunsvig, hvilken ond consequence der kunde komme af denne Sag og lade dem fornemme, at Eders Majestæt har gjort den første apertur overfor Kurfyrsten af Brandenburg angaaende Fornyelsen af Forbundet med hans Durchlaughtighed, der selv har erklæret ikke at være utilbøjelig dertil; man maa derfor billigvis blive paa den en Gang betraadte Vej og ikke krænke Huset Brandenburg, saa længe der er Haab om, at det vil forblive paa den samme Vej. Paa denne Maade vilde Eders Majestæt vinde Tid og faa Lejlighed til at se, hvad der kommer ud af denne Uro, saa og i Ro træffe Eders mesures og faa opklaret, om det virkelig er Brandenburgs alvorlige

Mening at ville slutte Forbund med os. Der er dog Grund til at tvivle om, hvor vidt begge de tvende kur- og fyrstelige Huse Brandenburg og Brunsvig vil være at bringe under én Hat og til fuldkomment Venskab, naar man betænker den mellem dem svævende Misforstaaelse og jalousie, synderlig vilde man maaske fra brunsvigsk Side rejse difficulteter mod at blive indblandet i Huset Brandenburgs vidtudspundne Intriguer og i de Stridigheder, som Brandenburg har med fremmede Potentater. Det er derfor min uforgribelige Mening, at dersom man blot kunde faa det münsterske Mellemværende bragt til en fredelig Afslutning, og Brandenburg ikke vilde resolve sig til Alliancen med os, saa kunde Eders Majestæt tractere à part med Huset Brunsvig og alligevel bagefter ligeledes alliere sig en particulier med Brandenburg, paa den Maade kunde vi maaske saa meget desto lettere naa til vort Maal. Saadan Traktats conditiones skulde efter min ringe Mening være rettede imod en Generalguarantie fra de respektive Riger og Landes Side, og skulde man betinge sig, at saafremt en af de contraherende Parter med Vold blev anfaldet og krænket i sine lovlige Rettigheder og Højheder af en anden Magt, hvem det end maatte være, da skulde alle de andre allierede Magter to Maaneder efter denunciationen (indenfor hvilket Tidsrum den angrebne Magt skulde se at komme til en fredelig Forstaaelse med den angribende Part) være forpligtede til at assistere den attaquerede Part med 8 eller højst 10000 Mand med tilhørende Artilleri paa saadant Sted, hvor Nøden krævede det: Om det ikke vilde være muligt at bringe saadan Armé paa Benene og føre den til det bestemte Sted, da kunde man ved en kraftig diversion skaffe den angrebne Magt Luft og ved saadan virkelig assistentz trække Tiden ud og lade den angrebne Magt bære Omkostningerne, indtil der var opnaaet Fred og behørig Satisfaction. Man vil i den tidligere afsluttede quadruple alliantz kunne finde, hvilke conditiones og Omstændigheder, der maa tages i Betragtning ved saadanne Traktater, det øvrige vil afhænge af Eders Majestæts højst fornuftige Overvejelse. Skulde den af mig foreslaaede Hjælp maaske synes for ringe, da vil Eders Majestæt højstfornuftigvis indse, at naar Huset Brunsvig muligvis forpligtede sig til en større Hjælp, saa kan Eders Majestæt umuligt skaffe mere Hjælp,

naar I skal have Eders Fæstninger tilstrækkelig besatte og ikke vil blotte Eders Riger og Lande for Tropper.

I det jeg befaler Eders Majestæt samt Allershøjstsammes højt-elskede Gemalinde og det hele kongelige Arvehus i den allershøjstes hellige Varetægt med deraf følgende høj kongelig Lykke og Velsignelse forbliver jeg Eders kongelige Majestæts

allerunderdanigste, lydigste,
pligtskyldigste Tjener,

F. Greve af Alfeldt og Rixing.

Itzeho den 3. Februar anno 1671.

Stormægtigste Konge, allernaadigste Herre!

Med forrige Post har jeg faaet Eders kongelige Majestæts allernaadigste rescriptum af 9. maji rigtig ihænde og ser pligtskyldigst deraf hvad Eders Majestæt allernaadigst behager at meddele mig anbelangende respective den brandenborgske og den brunsvigske alliance, og at Allershøjstsamme anmoder mig om en allerunderdanigst Udtalelse desangaaende. Jeg skal i Henhold hertil allerunderdanigst indberette, at jeg vil finde det gavnligt, saaledes som jeg stedse har tilraadet, at Eders Majestæt staar i nøje intelligentz og Forbund med det brunsvigske Hus, saa og at der billigvis saa hurtigt som muligt bliver begyndt dermed og et Allianceproject forelagt paa rette Sted. Jeg finder ovenstaaende project tjenligt paa Grund af det nære Naboskab og Slægtskabet med Huset Brunsvig-Lyneborg og i Særdeleshed for derved at beskytte Oldenburg og den fornødne Tilgang til dette Grevskab, dertil kommer Huset Brunsvig-Lyneborgs nuværende anseelige Stilling og betydelige Magt og dets kraftige Holdning udadtil. Det er dog værdt at tage i Betragtning, hvilke Vanskeligheder, der knytte sig til et Særforbund med Brunsvig, der frygter for Kur-Brandenburgs vidtløftige Forbindelser og mangfoldige, farlige Planer og Rænker, det vil derfor være betimeligt at fremskynde Sagen. Da Huset Brunsvigs positur for Tiden er saa considerable, er der andre Magter, som søger at opnaa dette Huses Venskab, og der er derfor ingen Tid at spille, saa meget mere som Gesandten i Stockholm indberetter, at Sverig vil tage ikke ringe ombrage af saadant Forbund, og Herr Puffendorff allerede

har begyndt at lægge Hindringer i Vejen for dets Indgaaelse. For ikke at støde hans kurfyrstelige Durchlaughtighed til Brandenburg kunde man give Herr Habeus Ordre til at meddele ved de brunsvigske Hoffer, at man agter at slutte et Forbund med Brandenburg samtidig med det brunsvigske og foranledige at dette blev bekjendt i Berlin. Herr Habeus kunde fra Brunsvig begive sig til Berlin og der høre hans kurfyrstelige Durchlaughtigheds declaration og endelige Mening derom, og dette bør gjøres saa hurtigt som muligt. Da de tvende Huse Brunsvig og Brandenburg ere uvenligt sindede mod hinanden, vilde det blive vanskeligt at opnaa et samlet og fælles Forbund med disse Huse, det vilde derfor efter min ringe Mening være betimeligt, om Eders Majestæt sluttede Forbund særskilt med Brunsvig paa en vis Art og Vis, men forud forsikrede hans kurfyrstelige Durchlaughtighed til Brandenburg, at Eders Majestæt ikke vilde afvige fra saadan intention at afslutte en particulier Tractat med Brandenburg, indtil der, naar visse Vanskeligheder var overvundne, kunde afsluttes et fælles og samlet Forbund baade med Brandenburg og Brunsvig. Saafremt hans kurfyrstelige Durchlaughtighed skulde mene, at det var ham anstændigt at afslutte en particulier Tractat med Eders Majestæt, da burde der sendes en anden Afsending til Berlin, paa det at der ei skal opstaa jalousie paa Grund af praeferentzen. Det vilde da ogsaa være meget nyttigt for Eders Majestæts høje Interesse, om Allerhøjstsamme kunde engagere Huset Hessen-Cassel til at varetage Eders Tarv, ikke alene formedelst det høje og nære Svogerskab med dette Hus, men ogsaa paa Grund af Beliggenheden midt i Riget og da højtbemeldte Hus maa agtes for at være meget considerabelt ved dets egen force, desuden har det landgrevelige Hus ingen Uenighed med nogen Stat af Betydenhed og vilde ikke derved kunne embarassere og incommodere Eders Majestæts Stat. Forinden man afslutter Forbundet med Brunsvig, maa man dog sikre sig, at intet af de brunsvigske Hoffer har noget imod at engagere sig med det hessiske Hus. Naar man har erholdt sliq Sikkerhed, behøver Eders Majestæt ingen Betæneligheder at nære ved at indgaa Forbund med det hessiske Hus, og man bør da hurtigt indlede Forhandlinger med Landgrevinden, hvorved man ogsaa maa holde sig for Øje, at man ved det brandenborgske Hof lægger megen Vægt paa Landgrevindens Me-

ninger, skønt man ved Hoffet i Berlin ofte plejer at skifte Mening. Der kan maaske være visse Betæneligheder ved at indlade sig med disse tre Huse, der ere nogle af de mægtigste i hele det romerske Rige, idet Eders Majestæt derved stærkt engagerer sig i fremmede Huses Affairer og Interesser, navnlig er Kur-Brandenburg Nabo med saa mange fremmede Potentater og derved kommet i ikke ringe Strid og Uenighed med flere af dem. Paa den anden Side maa man considerere, at Huset Brunsvig-Lyneborg er lige saa udsat som Eders Majestæt for et svensk Angreb, naar Sverig skulde optræde bevæbnet paa tysk Grund, en Alliance med det brunsvigske Hus vilde derfor give Eders Majestæt Sikkerhed mod Sverig; selv om Eders Majestæt ingen Alliance havde med Brunsvig, vilde Eders Majestæt dog ikke roligt kunne se paa, at Sverig bemægtigede sig dette Land, følgelig binder Eders Majestæt sig ved Alliances med Brunsvig ikke til andet end det, som I dog ogsaa uden Alliances vilde gjøre i Eders egen Stats Interesse. Hvad Brandenburg angaar, saa trues det af ingen virkelig Fare fra Polens Side, da Polens Tilstand nu er en saadan, at Polakkerne mange Aar frem i Tiden ikke vil kunne gjøre Brandenburg nogen virkelig Fortræd; Brandenburg har altsaa ligesom Brunsvig ingen anden Magt at frygte end Sverig, Eders Majestæt forbinder sig saaledes gennem et Forbund med Brandenburg ikke til at foretage Eder andet, end hvad Eders egen høje Interesse kræver. Naar Eders Majestæt derfor er sikker paa disse tvende Huses Venskab og assistentz, da har I omtrent fuldkommen Sikkerhed fra Tysklands Side, for det er i Tyskland, at den største Fare truer os. Jeg behøver ei at tale om, hvorledes den consideration og respect, som Eders Majestæt alt nyder, vil vokse, naar Allerhøjstsamme blive saadant mægtigt Forbunds Leder og Hoved. Ved den planlagte Forbundspagt bliver efter min ringe Mening Eders Majestæts avantage sikret, dog skal jeg allerunderdanigst henstille til Eders Majestæt, om ikke den væbnede Magt, som det samlede Hus Brunsvig-Lyneborg skal forpligte sig til at stille i givet Tilfælde, burde sættes noget højere, i Synderlighed da Huset Brunsvig vil søge saa meget som muligt at slaa af paa de Krav, der i saa Henseende vil blive rettet til det; det vil vist ogsaa være tjenligt, om man insererede i samme project, at i det Tilfælde, hvor den ene eller den anden af de Allierede blev angrebet, skulde

den angrebne Magt have Lov til frit at hverve Tropper og marchere gennem de allierede Lande; derimod skulde man fornuftigvis hindre den Magt, der angreb en af de Allierede, i at hverve og rekrutere i noget af de allierede Lande (jeg tænker her i Synderlighed paa Biskoppen af Münster). Thi skulde, hvad Gud naadig forbyde, Eders Majestæt nogensinde komme i Krig med Eders Naboer, da var I afskaaret derfra, og naar I ei kunde hverve og rekrutere, vilde det være umuligt for Eder at fortsætte en Krig.

I det jeg befaler Eders Majestæt samt Eders højtelskede Gemalinde og det ganske kongelige Arvehus til Guds gode Omsorg, der troligt vil bevare Allerhøjstsammes bestandige legemlige Sundhed, en lykkelig fredfyldt Regering og al højt velsignet kongelig Velstand, forbliver jeg, idet jeg allerunderdanigst anbefaler mig til vedvarende kongelige Huldsalighed og Naade.

Eders kongelige Majestæts

allerunderdanigste, allerlydigste
pligtskyldigste Tjener,

F. Greve af Allfeldt & Rixing

Graasten d. 17. Mai 1671.

Til Trods for Frederik Ahlefeldts beroligende Udtalelser skulde Brandenburg snart gøre Forsøg paa at blande Danmark ind i udenrigspolitiske Vanskeligheder. Det skete lige et Aar efter Fremsendelsen af ovenstaaende Brev til Christian den Femte, og Anledningen var den Krig, som Frankrig og England i Forening havde paaført Nederlandene. Kurfyrsten af Brandenburg var Hollands Allierede, ellers stod Republikken ganske ene, takket være Ludvig den Fjortendes Diplomati. Derimod viste det sig, at Frederik Ahlefeldt havde haft Ret, naar han advarede Christian den Femte mod Biskoppen af Münster, hvis ubetydelige Strid med Hertugen af Brunswig-Wolfenbüttel hurtig var bleven bilagt ved nogle Nabofyrsters Hjælp; Biskoppens Holdning var vedblivende en Fare for Danmarks Besiddelse af Oldenburg, og nu var han traadt ind i den hollandske Krig som krigsførende. Et Par Maaneder efter Krigens Begyndelse modtog Christian den Femte et Brev fra Kurfyrsten af Brandenburg, der beklagede sig over, at Ludvig den Fjortende førte Krigen mod

Hollænderne ind i det romerske Rige, langt paa den højre Side af Rhinen. Kurfyrsten paaberaaber sig Firemagtsforbundet af 1666 og kræver Hjælp af den danske Konge, da franske Tropper er rykkede helt ind i Brandenburg »paa næsten fjendtlig Vis«. Da Frederik Ahlefeldt befandt sig i Hertugdømmerne paa det Tidspunkt, da Christian den Femte modtog Henvendelsen fra Frederik Vilhelm den Store, skrev Kongen til ham og bad ham om hans Raad i denne vanskelige Sag. I sit Svar søger Statholderen at berolige Kongen og maner samtidig som sædvanlig til Forsigtighed: Ahlefeldt minder Kongen om, at det vilde være farligt at efterkomme Kurfyrstens Opfordring, det kan let blande Danmark ind i en Krig mod Frankrig, paa hvis Side en Mængde tyske Fyrster staar, blandt andre Christian den Femtes Onkel, Hertugen af Hannover, Brandenburg vil ikke kunne yde Danmark megen Hjælp, da det efter Storkanslerens Mening er temmelig svagt. Men først og sidst beder Frederik Ahlefeldt Kongen betænke, at Sverig ligger paa Lur efter en Lejlighed til at overfalde Danmark, en saadan Lejlighed er for Haanden, ifald Danmark sender Tropper til Brandenburg for at forjage de franske Strejfkorps. Og hvem skal hjælpe Danmark? Spanien er neutral, Holland har nok at gøre med at forsvare sig selv, Kejseren tæller paa Knapperne, om han skal gribe ind i Krigen. Et Brud med Frankrig vilde være skæbnesvangert for Danmark, thi Ludvig den Fjortende vilde straks slippe sin Forbundsfælle, Biskoppen af Münster, løs paa Oldenburg, og naar dette Land var erobret, kom det sikkert til at gaa ud over Holsten. Frederik Ahlefeldt søger at overtale Kongen om, at der ikke er nogen Krigsgrund for Brandenburg og endnu mindre for Danmark, hvis Alliance af 1666 med Brandenburg kun er defensiv. Vil Kongen absolut deltage i Krigen, maa man vente; styrter Danmark sig straks ud i den, vil det vanskeligt faa saa gode Betingelser af sine eventuelle Allierede. Desuden maa det erindres, at Danmark indtager en betydelig Stilling indenfor »den europæiske Concert«, at det er under Landets Værdighed at deltage i Krigen som »Auxiliærmagt«, tvinges Danmark ind i Striden, eller viser der sig virkelig Udsigt til Fordele ved frivilligt at gribe til Vaaben, saa maa den danske Konge være »principal Chef« og staa i Spidsen for en anseelig Styrke. Kongen bør svare Kurfyrsten »dilatatorisk«, og samtidig i et privat Brev underrette Ludvig den Fjortende

om Brandenburgs Henvendelse. I sine Skrivelser til Christian den Femte anbefaler Frederik Ahlefeldt paa det varmeste Georg Lincker til Kongens Bevaagenhed og tilraader en flittig Benyttelse af denne Diplomat. Statholderen roser Linckers diplomatiske Evne og mener, at han ikke alene bør anvendes i Berlin, men ogsaa ved de andre udenrigspolitiske Forhandlinger, som de vanskelige Tider medfører. Det var Frederik Ahlefeldts Fætter, Ditlev, der havde gjort den danske Regering opmærksom paa Lincker. Da Ditlev Ahlefeldt lærte Lincker at kende, var denne endnu ikke blevet benyttet til diplomatiske Hverv, men var ansat i et af Regeringskontorerne i Kassel, hvor Ahlefeldt i flere Aar opholdt sig i hessisk Tjeneste. Senere blev Lincker sendt i en diplomatisk Mission til Berlin, og under sine lange Forhandlinger med Kurfyrsten fik Ahlefeldt Øjnene op for Hesserens Dygtighed. Ditlev raadede den danske Regering til at benytte Lincker, der paa sin Side var villig til at gaa i dansk Tjeneste, hvor der stillede sig en betydeligere Karrière i Udsigt for ham end under Landgrevindens Scepter. Foreløbig blev Lincker i Berlin uden nogen officiel dansk Ansættelse men som en Slags lønnet diplomatisk Agent. Paa nærværende Tidspunkt var Lincker i Virkeligheden Danmarks Repræsentant i Berlin uden nogen bestemt Titel, kort Tid efter at Frederik Ahlefeldt havde afsendt sidst omtalte Brev, fik Lincker Titel af Legationsraad og avancerede fire Aar efter til Ministerresident.

Frederik Ahlefeldts ovenomtalte Brevveksling med Gesandterne i København blev for en meget stor Del ført med Terlon. Den franske Gesandt omtaler Ahlefeldt med megen Sympati i sine Breve til Ludvig den Fjortende. Om noget egentligt Venskab var der dog ikke Tale, medens derimod Terlon var meget liden med Schumacher, hvad der da ogsaa hentydes til i de andre Diplomaters Indberetninger, navnlig dvæler den hollandske Gesandt Le Maire ofte ved dette Forhold. Frederik Ahlefeldt henvender sig ogsaa i rent personlige Sager til Terlon, hvem han saaledes meddeler, at han gerne vil have en af sine Sønner anbragt i Frankrig, han motiverer det med, at han har erhvervet Rixingen, hvis Overherre Ludvig den Fjortende er. I samme Skrivelse beder Frederik Ahlefeldt om, at Ludvig den Fjortende vil bekræfte hans Besiddelse af Rixingen og forhindre, at Biskoppen af Metz, der er Grevskabets Lensherre, gør

Indgreb i den Skattefrihed, der er skænket Rixingen af den romerske Kejser. Det staar i Ludvig den Fjortendes Magt, at udstede en saadan Ordre, da Metz ligesom Rixingen er lagt ind under Frankrig. Kort efter skriver Terlon til Ludvig den Fjortende: »Skønt Herr Ahlefeldt er blevet gjort til Greve af Kejseren, har han dog bevidnet stor Højagtelse og Ærbødighed for Eders Majestæt og ønsker at faa en af sine Sønner anbragt i Frankrig.«

Knap en Maaned efter at være draget til Hertugdømmerne tog Frederik Ahlefeldt til Tyskland for at tilse Rixingen. Paa den Tur tilbragte Statholderen nogen Tid i Rhinegnene. Midt i Maj aflagde han det landgrevelige Hof i Kassel et Besøg. Her residerede Christian den Femtes Svigermoder, Hedvig Sophie, Frederik Vilhelm af Brandenborgs Søster. Hedvig Sophie var Enke efter Landgreve Vilhelm den Sjette, kaldet den Retfærdige, der var død 1663 og hvis hele Regeringstid var hengaaet med at læge Trediveaarskrigens Saar. For at bøde paa den ved Krigen fremkaldte Affolkning havde Vilhelm fra forskellige Egne af Tyskland tilkaldt Landsknægte, som han overdrog Jordlodder eller gav Beskæftigelse inden for Haandværk og Handel. Disse forhenværende Krigere dannede ikke nogen behagelig Tilvækst til Hessens Befolkning, idet mange af dem var demoraliserede af Krigen, raa, fordrukne og afvænnede fra regelmæssigt Arbejde, men det lykkedes lidt efter lidt at faa dem forvandlede til nogenlunde rolige Borgere. Hessens Magt og navnlig dets Selvstændighed var tiltaget under Christian den Femtes Svigerfader, og saaledes gik det de tyske Stater i Almindelighed, jævnsides med det tysk-romerske Kejserriges Forfald. Det var saaledes blevet fastsat ved en Beslutning af Rigsdagen i Regensburg, at alle tyske Stater selv skulde sørge for deres Fæstningers Anlæggelse, Vedligeholdelse og Besætning, det kom til at gaa ud over Undersaatternes Pengepung, ligesom i det hele taget den større Selvstændighed medførte en øget Skattebyrde for de enkelte Stater. Selve Rigsdagen i Regensburg forandrede Karakter, tidligere var den blevet sammenkaldt af den romerske Kejser ved bestemte Lejligheder, ved hvilke de respektive Fyrster selv mødte op. For Fremtiden skulde Rigsdagen altid være samlet og bestaa af Repræsentanter for Fyrsterne. Rigsdagen delte sig i tre Afdelinger eller Kollegier, der kom til at bestaa af Repræsentanter for de gejstlige og verdslige Kurfyrster,

de almindelige Fyrster og endelig for Hansestæderne og Fristaterne, af hvilke sidste Frankfurt am Main var den betydeligste. Senere dannede der sig flere Kollegier, idet blandt andet de regerende Ærkebiskopper skilte sig ud. Kejseren fik ingen Særstilling, men nøjedes med som de andre Fyrster at sende en Repræsentant. Følgen af denne Spaltning var, at fremmede Lande, i første Række Frankrig, fik Indflydelse paa Rigsdagen, hvis Betydning mere og mere svækkedes. En Tid lang havde de gejstlige Kurfyrster Overtaget, saaledes i den Periode, da Frederik Ahlefeldt opholdt sig i Kassel. Det skyldtes den meget energiske og krigslystne Biskop Bernhard af Münster, hvis Navn ofte forekommer i Frederik Ahlefeldts Breve og som var en ivrig Tilhænger af Ludvig den Fjortende. Vi har ofte haft Lejlighed til at omtale Biskoppen her i Bogen.

Landgreve Vilhelm kom af Dage ved en lignende Begivenhed som den, der voldte hans Svigersøns, Christian den Femtes Død. Ved en Vildsvinejagt søgte en af Nabofyrsterne, Greven af Solms, at redde Landgreven fra en Ornes Angreb, men ramte uheldigvis den, han vilde redde, i Stedet for Vildsvinet.

Da Frederik Ahlefeldt besøgte Hedvig Sophie i Kassel, var den dygtige og energiske Landgrevinde allerede godt oppe i Fyrreerne, men saa endnu godt ud, og havde bevaret sin imponerende Fremtræden. Frederik Ahlefeldt blev modtaget med den største Udmærkelse som Repræsentant for det Land, i hvilket Landgrevindens Datter var Dronning, han boede paa Residensslottet, og Hedvig Sophie holdt flere Fester til hans Ære, ogsaa med Jagter forlystede man Statholderen, blandt andet i selve Slotsgaarden, hvor en Masse Vildt var stuvet sammen, og hvor et uhyggeligt Myrderi foranstaltedes.

Ganske kort Tid efter at Frederik Ahlefeldt havde forladt Kassel, fik Hedvig Sophie Efterretning fra Paris om, at den unge Landgreve Vilhelm den Syvende, i hvis Navn hun regerede, var afgaaet ved Døden i Paris. Hedvig Sophie havde paa Trods af den hessiske Huslov beholdt Regeringsmagten, ogsaa efter at Sønnen havde naaet Myndighedsalderen, der i Hessen var 18 Aar, medens den for de danske Konger havde den urimelig lave Alder af 13 Aar. Den yngre Søn, Carl, der nu var nærmeste Arving til Landgrevetronen, var ogsaa myndig, men ogsaa over ham tiltvang Hedvig Sophie sig

Formynderskabet. Et Par Aar efter fik Landgreve Carl sin Moder fortrængt, og Hedvig Sophie trak sig tilbage til Allodiet Hessen-Schmalkalden, hvor hun regerede selvstændigt til sin Død.

Det er en Skæbnens Ironi, at medens Charlotte Amalie maatte kæmpe for at skaffe sine Trosfælder Adgang til Danmark, gjorde hendes Moder, hvad hun kunde for at holde Lutheranismen uden for Hessens Grændser. Med særlig Iver søgte Landgrevinden at omvende de hessiske Jøder. For at fremme Omvendelsesværket tilbød Landgrevinden at være Gudmoder ved fremstaaende Jøders Daab, det samme gjorde Damerne ved hendes Hof, det satte en betydelig Fart i Omvendelserne. Medens Hedvig Sophie saaledes var meget streng mod Lutheranere og Jøder, viste hun Mildhed mod Heksene, som hun undlod at lade brænde.

Under den skaanske Krig vekslede Hedvig Sophie Breve med sin Svigersøn Christian den Femte angaaende Militærhjælp, og de hessiske Tropper, der hidtil havde været i den romerske Kejsers Sold, udlejede hun nu til Danmark.

Fra Kassel drog Frederik Ahlefeldt til Frankfurt am Main, hvorfra han tilskrev Schumacher følgende Brev:

Kjære Ven!

Nærværende er blot for at sige Eder, at jeg Gud ske Tak er kommet til denne Stat efter at have været i Kassel, hvor man har vist mig megen Ære paa Grund af min Herre og Konge, jeg er overtydet om, at man nærer stor Højagtelse og Æmhed for Hans Majestæt, det gælder i Særdeleshed Landgrevinden. Jeg kan iøvrigt nok udtale, at jeg har været meget glædeligt overrasket over den store Berømmelse, vor Herre og Konge allerede er Genstand for over hele Tyskland, og det Ry, der gaar af ham, ligesom jeg har fornummet, at man dersteds er ligesaa vel informeret om hans skønne og i Sandhed kongelige Egenskaber, som man kunde være det i Danmark.

I dette Sekund modtager jeg Eders Skrivelse af 8 ds., jeg henlever i idel Henrykkelse over de Venskabsforsikringer, som Brevet rummer. For ej at kede Eder, fremfører jeg ingen Venskabsforsikringer overfor Eder nu, men jeg beder Eder indstændigt tro, at I stedse

kan stole paa mit Ønske om at tjene Eder, og at min Person altid skal staa til Eders Raadighed, idet jeg er helt og holdent Eders, hvilket ved Tid og Lejlighed skal vorde bevist som ret Sandhed. Anbelangende hvad I meddeler mig om Købet af Hertugen af Nordborgs Godser, ved jeg ikke, hvad jeg skal sige dertil, uden det, at han har tilbudt at sælge mig Godserne paa de selvsamme Vilkaar, men jeg har dog ikke villet entreere derpaa, al den Stund at Friedrichshof kun giver det halve af de Indtægter, Hertugen paastaar. Hertugens andre Tilbud har saa lidt at sige og ere saa tvivlsomme, at jeg tror, man handler klogere i ikke alt for tidligt at optræde som Liebhaber, idet man maa befrygte, at Hertugen vil skrue Prisen meget op, naar han fornemmer, at man vil købe hans Besiddelser, det kan undgaas, ifald man køber under Haanden lidt bag efter, desuden er jeg af den Formening, at man heller skal begynde med at købe fra Regeringen i Sønderborg, da det er den bedste og smukkeste Del af Østkysten. Jeg betror aabent min Herre disse Tanker, som han kan overveje og derefter handle saaledes som det behager ham. Jeg takker ham forresten ret meget, fordi han har bemøjet sig med at sende mig en Cifferdepeche med Paamindelsen, desværre kan jeg ej udtyde hvad min Herre har villet sige mig, da jeg har mistet Ciffernøglen, det er derfor jeg sender Eder en anden, hvoraf jeg har tilbageholdt en Genpart.

Med megen Utaalmodighed imødeser jeg nogle gode Nyheder, at der skal nedsættes et Raad, og især om det gaar stadigt fremad med vor store Konges Anliggender, jeg glæder mig over, at I holder af mig, og at I er overbevist om, at Jeg i Sandhed er

min Herres ydmyge
og meget lydige Tjener

F. Greve af Allfelt og Rixing.

Frankfurt den 14. Maj 1670.

Man vil af nærværende Brev se, hvor hurtig Postgangen gennem Tyskland var, men det tyske Postvæsen fungerede ogsaa fortrinligt.

LANDDAGEN

Vi har i det foregaaende Bind af nærværende Værk set, at Christian den Femte stillede sig mindre velvillig overfor Stænderne i Hertugdømmerne, end hans Fader havde gjort. Den nye Konge vilde ikke saaledes som Frederik den Tredje personligt og mundtligt med Ed stadfæste Stændernes Privilegier, han nøjedes med at afgive et skriftligt Tilsagn, og han lod Frederik Ahlefeldt i Kongens Navn modtage Landdagens Hyldingsed. I Hertugdømmerne blev man straks klar over, hvad Kongens Holdning skulde betyde, og da Frederik Ahlefeldt vendte tilbage til Graasten fra sin Tysklandstur, mærkede han, at der herskede Misstemning rundt om i Sønderjylland og Holsten,

Frederik den Tredje anerkendte, at Hertugdømmerne havde bevaret en Forfatning, og at Enevælden ikke strakte sig Syd for Kolding Aa, Christian den Femte saa derimod anderledes paa Sagen, men han ønskede ikke at gaa for pludseligt eller haardt frem; at han lige fra først af har været bestemt paa at se at komme udenom Landdagen, er der næppe noget Spørgsmaal om.

Det er vanskelig at sige, hvorfor Frederik den Tredje viste saa stor Hensynsfuldhed overfor Landdagen, han var blevet løst fra den i Kongeriget herskende Haandfæstning og kunde formentlig være blevet løst fra den Ed, han havde aflagt om at overholde Stændernes Privilegier. Der kan have været flere Aarsager hertil, ogsaa rent psykologiske, Frederik den Tredje havde en Forkærlighed for Sønderjylland og Holsten, og det kan tænkes, at han har ønsket ikke at støde Beboerne ved at berøve dem gamle Rettigheder. Landdagen har sikkert været Frederik den Tredje mindre ubehagelig end Rigsraadet, denne ensidige Adelsrepræsentation, Landdagen om-

fattede videre Kredse, idet Byerne, Adelen og Gejstligheden var repræsenterede. Dertil kom, at de Baand, Hertugdømmernes Stænder paalagde Kongen, ikke var saa trykkende som det Aag, der i Form af Haandfæstning hvilede paa Kongen. I allerforreste Række har den Omstændighed, at Værdigheden som Hertug ikke længer var afhængig at Stændernes Valg, men var gjort arvelig allerede i Christian den Fjerdes Tid, maattet bevirke, at Forholdene i Hertugdømmerne forekom Frederik den Tredje adskilligt inere taalelige end de i Kongeriget herskende.

Men saa var der Skattebevillingsretten. Kongen kunde ikke udskrive nye Skatter i Hertugdømmerne uden Stændernes Samtykke, og Skattevæsenet derovre var meget mere indviklet end i det øvrige Monarki; for det første var der Skatterne til Regeringen selv, desuden var der særlige Forhold, der gjorde sig gældende for Holsten som tysk Rigslen. Holsten skulde svare Afgifter til det tyske Krigsvæsen, og skulde bidrage til Romermaanederne. Baade Holsten og Sønderjylland var Medlemmer af den nedersachsiske Kreds; og i særlige Tilfælde skulde der betales fra disse Lande til Kredsdagen. De særlige Forhold var som Regel Krig. Saa var der endnu det, at Landdagen gjaldt baade for den kongerigske Del af Hertugdømmerne og den gottorpske, og en af de faa Ting, Kongerne og Hertugerne havde kunnet blive enige om, var i saa vid Udstrækning som muligt at unddrage sig Stænderne.

Reformationen havde medført en Ændring indenfor Stænderne. Før den Tid indtog Biskoppen af Lybæk den fornemste Plads paa Landdagen, hvor han som Repræsentant for Holsten plejede at indfinde sig personligt, naar der var Møder, men da Lybæk var blevt gjort til en suveræn Stat, ophørte dette, nu blev Biskoppen af Slesvig Primarius, han repræsenterede Sønderjylland. Biskoppen af Lybæk vedblev dog at have Forbindelse med Landdagen, idet han sendte Repræsentanter for de Dele af Holsten, der hørte ind under Bispedømmet. Hamborg og Bispedømmet Eutin, der begge havde Godser i Holsten, var ogsaa repræsenterede paa Landdagen, herved indtraadte det mærkelige Forhold, at fremmede Stater, som Hamborg, Eutin og Lybæk faktisk var, maatte aflægge Hyldingsed til den danske Konge, det skete ved Frederik den Tredjes Regeringstiltrædelse, ved Christian den Femtes Tronbestigelse meldte Repræsentanterne

fra Hamborg og Eutin Forfald, skønt Frederik Ahlefeldt havde henstillet til de respektive Stater at lade sig repræsentere. Oldenburg, der paa det Tidspunkt endnu ikke var kommet ind under Danmark, sendte dog Repræsentanter, idet Grevskabet ejede baade Byer og Godser i Holsten.

De fire adelige Frøkenklostre, Slesvig, Preetz, Uetersen og Itzehoe, vedblev lige til det sidste at have særlige Repræsentanter ved Landdagen. Frøkenklostrene var som de i Kongeriget et Rudiment fra den katholske Tid, men deres Repræsentanter paa Landdagen kunde ikke henregnes til Gejstligheden; de saakaldte Klosterprovster, der administrerede Klostrene, udnævntes af Kongen og Hertugen af Gottorp efter Indstilling af Adelen.

Det var en almindelig udbredt Betragtning, at Overhovederne for samtlige adelige Slægter i Slesvig og Holsten havde Ret til at give Møde i Stænderne, men den Paagældende mentes at skulle eje et Jordegods. Det sidste blev dog ikke overholdt, for flere af Familiecheferne var uden Jordegods. Der opstod da den Tradition, at Familieoverhovederne fik Adgang til Stændermøderne, selv om de ikke var i Besiddelse af Jordegods, men de skulde have egen Husstand, helst en Byejeendom. Hvad der blev holdt strengt over, var, at fremmede adelige Familier, der erhvervede Godser i Hertugdømmerne, ikke eo ipso blev Medlemmer af Landdagen, saa lidt som fremmede Adelige, der fik Embeder i Hertugdømmerne. Tilhørsforholdet til Adelen eller det slesvigholstenske Ridderskab, som Standen almindelig betegnedes, hvilede altsaa ene paa en Tradition, men Reglerne for Tilhørsforholdet var meget løse og medførte mange Bryderier for Statholderskabet, hver Gang Stænderne skulde indkaldes til Møde. Til at begynde med var der Tvivl om, hvorvidt de Borgerlige, der erhvervede tidligere adelige Godser, var berettigede til at afgive deres Stemmer paa Landdagen, men her skabtes ogsaa en Tradition, Adgangen blev afhængig af, om de Paagældende hørte hjemme i Hertugdømmerne. Der blev fra Statholderens Side gjort, hvad der kunde gøres for at holde uberettigede ude, saaledes at kun de »reciperede« kom til Stede, nogle Vilkaarligheder og mange Fornærmelser var en nødvendig Følge. Særlig mange adelige Medlemmer kan man dog ikke sige, der kom til Stede ved Møderne, til Trods for det vilkaarlige Skøn, der raadede med

Hensyn til Adgangsberettigelsen, men Ridderskabet søgte selv at holde Justits indenfor sine Rækker og at tilvejebringe et vist System. Statholderskabet havde til en vis Grad i sin Haand at afgøre, hvem der skulde med til Møderne, idet der gennem samme blev sendt Tilsigelser til Møderne i Kongens Navn. Til de sønderborgske Hertuger skrev Kongen og Hertugen af Gottorp personlig.

Man ved nøjagtig Tallet over de fremmødte Medlemmer af Adelen ved det berømte Møde, hvor Frederik Ahlefeldt til Landdagens store Misfornøjelse skulde repræsentere Christian den Femte, der var kun 59 til Stede. Det lave Tal afgiver dog næppe nogen Norm, da flere af Ridderskabets Medlemmer havde holdt sig borte for ved deres Fraværelse at vise deres Misfornøjelse med Christian den Femtes »Negligeren« af Landdagen.

De sønderborgske Fyrster betragtedes nærmest som hørende til Ridderskabet, de synes i al Fald ikke at have indtaget nogen Særstilling paa Landdagen eller dannet en speciel Korporation. De kunde give Møde personligt eller sende Repræsentanter, Hertugen af Pløn mødte saaledes ofte i egen Person. Under den sønderborgske Konkurs mødte Hertugerne af Angustenburg og Glücksborg personligt op i Landdagen for bedre at varetage deres egne Interesser, hvilket imidlertid ikke hjalp dem synderligt, de kunde ikke hamle op med Gabel og Frederik Ahlefeldt. Naar der var Tale om nye Skattepaalæg, mødte Sønderborgerne personligt op, det laa i, at de ganske som andre Statsborgere var undergivet Skattepligt, hvad Medlemmerne af Kongehuset og Gottorp ikke var, og det gjaldt om at væрге sig baade overfor Konge og Landdag, saa at man ikke blev for haardt trykket af Skatter. Sønderborgerne skulde desuden svare for deres Undergivnes Skatter. At Sidelinierne dog ikke vilde behandles ganske som almindelige Landdagsmedlemmer, vidner nogle Ord af Joachim Ernst af Pløns Repræsentant under et Møde i Frederik den Tredjes Tid, Vedkommende erindrede om, at Joachim Ernst var Hertug af Holsten og Prins af Blodet, det drejede sig om Skatterestancer. Den økonomiske Nød kunde tvinge de sønderborgske Hertuger til at optræde med Bestemthed, saaledes efter Freden i København 1660, da Frederik Ahlefeldt skriver til Kongen, at Fyrsterne ikke vil betale Skat før de har modtaget Krigsskadeerstatning.

Ogsaa Byernes Repræsentation i Landdagen hvilede paa en Tradition, hvis Oprindelse det er vanskeligt at følge helt tilbage. Da Frederik Ahlefeldt var Statholder, gieldt den Regel, at alle de Byer, der havde haft Købstadsrettigheder i det foregaaende Aarhundrede, var berettigede til at lade sig repræsentere ved Stændermøderne, men Reglen synes dog ikke at have været overholdt strengt, for begge Byerne paa Ærø sendte Repræsentanter, skønt Marstal ikke havde Købstadsrettigheder, hvad derimod Ærøskøbing var i Besiddelse af. Byerne plejede gerne at sende deres Borgmestre og et Par Byraadsmedlemmer som Repræsentanter. Iøvrigt kunde Byerne sende, hvem de vilde, Frederik Ahlefeldt repræsenterede saaledes en Tid sin Naboby Flensborg paa Landdagen. At Ridderskabet regnedes for noget finere Papir end Byernes Repræsentation, markeredes i alt Fald fra gottorpsk Side ved enhver Lejlighed. Da Hertug Christian Albrecht modtog Ridderskabets Hyldingsed, stod han op med ubedækket Hoved og tog mod Eden; da Byernes Sendemænd skulde til at sværge, satte han sig ned og tog Hatten paa, men gav Haanden til Medlemmerne ligesom til Ridderskabet. Ogsaa Christian den Fjerde synes at have gjort en Forskel, han lod saaledes inden et Landdagsmøde Ridderskabets Medlemmer modtade sig udenfor Flensborgs Byport, medens Byrepræsentanterne ventede ham paa Raadhuset.

Hvad Landdagens Magtfuldkommenhed angaar, saa gjorde den sig hovedsagelig gældende i alle Skattespørgsmaal, Told naturligvis inclusive. Det stod i Landdagens Magt at nægte Udskrivning af en af Kongen eller Hertugen foreslaaet Skat. Om alle andre Spørgsmaal havde Stænderne Lov til at debattere, de mest forskellige Emner blev sat under Debat, om det saa var Udenrigspolitikken, og Regenterne kunde blive Genstand for skarp Dadel. Men paa alle andre Punkter end Skattevæsenet var Stænderne kun raadgivende. Landdagen maatte ikke komme med Forslags selv, heller ikke paa det finansielle Omraade, denne Ret havde alene de tvende Regenter, der repræsenteredes hver af sin Kommissær, der forelagde Sagen for Forsamlingen. Naar Landdagen var traadt sammen, fremlagde Kommissærerne en samlet »Proposition«, der blev sat under Debat. Inden Debatten begyndte, nedsatte Stænderne et Udvalg, som Forsamlingen saa godt som altid rettede sig efter, Udvalget mødte saa op med

en »Resolution«, der i korte Træk gik ind paa Kommissærernes Forslag, og udtalte en bestemt Mening om samme, Resolutionen blev Genstand for en Forhandling mellem Udvalget og Kommissærerne, og det af Forhandlingerne fremgaaende »Reces« havde bindende Kraft, det blev underskrevet af Kommissærerne og Udvalgets Medlemmer. Som en Slags Ordfører antog Landdagen en saakaldet Syndikus, der altid, ligesom Kommissærerne, skulde være en lovkyndig Mand, han forhandlede med Kommissærerne og havde at varetage Landdagens Interesser. Det var et meget vigtigt Hverv, og en lang Række fremstaaende Mænd indtog efterhaanden denne Stilling, den bekendteste af dem alle var Kielmann. Det var gennem den Dygtighed og Slagfærdighed, han udviste i Landdagen, at Kielmann tiltrak sig Hertugen af Gottorps Opmærksomhed, og kom i hans Tjeneste, skønt Kielmann hovedsagelig havde haft det Hverv at bekæmpe Hertugen paa Landdagens Vegne. Man skulde tro, at en saadan Stilling, der krævede sin Mands hele Arbejde, var meget højt betalt, men det var ingenlunde Tilfældet, Syndikus maatte nøjes med en Aarsløn af 60 Daler, der tilvejebragtes ved Sammen-skud mellem de enkelte Medlemmer af Landdagen. Landdagens Medlemmer var i det hele taget absolut ikke indstillede paa at slaa Mønt af deres Virksomhed, det at være Medlem af Landdagen var tværtimod en dyr Historie for det enkelte Medlem, han fik ikke en Skilling for sit Arbejde, maatte betale for Kost og Logis og han maatte selv udrede Betalingen for sin Rejse, der kunde blive meget lang, saaledes for en Beboer af Altonas Omegn, naar et Aar Landdagen var samlet i den nordligste Del af Sønderjylland.

I Reglen optraadte de tre Stænder, Ridderskabet, Kirken og Byerne, samlede, saaledes at en Sag kunde afgøres ved Stemmefflerhed, men naar særskilte Standsinteresser var med i Spillet, nedsatte den enkelte Stand sig som et Udvalg, og det kunde hænde, at den fik den ene eller begge de andre imod sig. I et saadant Tilfælde traf de tvende Regenter den afgørende Bestemmelse. Om et saadant Tilfælde taler Frederik Ahlefeldt i et af sine Breve, det handler om en Klage til Kongen og Hertugen fra anden og tredje Stand, der anser sig for at være forfordelte med Hensyn til den militære Indkvartering, som Ridderskabet var fritaget for. Ved bestemte Lejligheder maa de holstenske Medlemmer træde sammen i Udvalg, uan-

set Stænder, det er i rent tyske Anliggender, som for Eksempel Bidrag til militære Formaal indenfor det romerske Rige.

Naar det drejede sig om Klager eller Andragender til Kongen, optraadte Landdagen som Regelsamlet. Da Stænderne ikke havde noget selvstændigt Initiativ, maatte det gøres saaledes, at Henvendelserne indflettedes i »Resolutionen«. Ved Hyldingerne efter Kongeskifter var det Skik, at Landdagen selvstændig fremkom med Anmodninger til de to Regenter, saaledes fremførte Stænderne i 1648 overfor Frederik den Tredje Ønsket om, at Mønten i Hertugdømmerne skulde have samme Kurs som den i Hamborg og Lybæk, hvad der var af stor Betydning som Følge af Samhandelen med disse tvende Stater. Dette med Møntens Kurs spillede ogsaa en Rolle paa andre Punkter: Hertugdømmerne var oversvømmede af Smaa-mønter, der alle havde en langt lavere Kurs end de store Mønter. I Frederik Ahlefeldts Breve til Kongen fremfører Statholderen Beboernes Klager over, at deres Skatter kræves svarede i stor Mønt, medens Landekisten udbetaler Borgernes Tilgodehavende fra Staten i Smaa-mønt. Om dette Spørgsmaal var der mange Forhandlinger paa Landdagen i Frederik den Tredjes sidste Aar. For at bøde paa dette Forhold udsendte Ahlefeldt det sidste Aar inden Frederik den Tredjes Død en Erklæring om, at ingen »hverken til Lands eller til Vands« maatte medføre mere end 15 Daler i Skilling fra Tyskland. Paa det første Stændermøde i Frederik den Tredjes Tid træffer vi atter paa det Træk, som vi har paapeget hos Kongen under Skildringen af Frederik Ahlefeldts Virksomhed som General-krigskommissær, hans Omhu for de smaa i Samfundet. Efter Hyldingen udtaler Frederik den Tredje i sin personlige Henvendelse til Landdagen, at han maa fastholde Bestemmelsen angaaende Stempelpapir, men, tilføjer Kongen, det gør ikke noget, den Byrde bliver baaret af de Velhavende og ikke af de Fattige.

Baade som Statholder og som Landraad havde Frederik Ahlefeldt ikke alene Ret men ogsaa Pligt til at overvære Landdagens Møder, han skulde som Statholder lede Forhandlingerne, og han skulde aflægge Rapport til Kongen om det hele. Forhandlingsproget var fra først af Plattysk, men under et Møde i Haderslev 1564 gik man over til at tale det højtyiske Sprog, der fra nu af blev det eneherkende.

Retten til at indkalde til Landdagens Møder laa alene hos Kongen og Hertugen, og de kunde indkalde paa hvad Tid de vilde og til hvilken By, det behagede dem; paa Grund af Kiels centrale Beliggenhed, var det dog almindeligt, at Møderne afholdtes i denne By, men iøvrigt blev Flensborg og Rendsborg jævnlig benyttede, ogsaa de nordligste Byer i Nordslesvig var af og til Mødesteder. I Frederik Ahlefeldts Tid blev Stænderne indkaldt flere Gange aarlig, et enkelt Aar hele fire Gange, men det var yderst sjældent, at Samlingerne varede længere end 14 Dage, man arbejdede hurtigt, fattede sig i Korthed og brugte ikke mange overflødige Ord. Møderne blev holdt paa Raadhuset i den paagældende By, og Indkaldelsen skete med 6 Ugers Varsel, de deputerede fik Tilhold om at komme Dagen før Møderne skulde begynde, Arbejdet begyndte hver Morgen Kl. 8, om Vinteren først Kl. 9.

Hvad der gjorde, at baade Konge og Hertug ønskede at blive fri for Landdagen, var den stadige Ufred mellem de to Fyrstehuse, det gjorde Forhandlingerne mere og mere besværlige. Rent utaaeligt kunde Forholdet stille sig, naar Frederik Ahlefeldt og Kielmann indkaldte Landdagen hver især til forskellige Tider, alt eftersom der forlangtes Penge fra København eller Gottorp; saaledes hændte det engang, at Kielmann indkaldte Stænderne ganske kort Tid efter, at de var sammenkaldte af Ahlefeldt, og forlangte nøjagtig den samme Skatteudskrivning. For Nemheds Skyld blev der udskrevet Skatter udenom Landdagen under hele Svenskekrigen, ganske vist med den Tilføjelse, at det var *citra consequentiam*, men det vakte Misfornøjelse, og Misstemningen holdt sig udover Krigen, og der opstod et spændt Forhold mellem Statholderskabet og Stænderne. Det havde den Virkning, at Kommissærerne fik mere Indflydelse og blandt andet ignorerede Klager fra Landdagen, der paa sin Side viste Sendrægtighed med at skaffe Penge til Veje, baade Landekisten i Rendsborg, hvor Sønderjyderne skulde foretage deres Indbetalinger til det Offentlige, og den i Glückstadt, der gjaldt for Holsten, erklærede overfor Statholderskabet, at de ingen Penge havde.

Et enkelt Aar undlod Frederik den Tredje at lade Hertugdømmernes Stænder indkalde. Da skete det mærkelige, at Landdagen selv mindede Kongen om sin Eksistens, og Følgen var, at den blev indkaldt kort efter. I den nu sammenkaldte Landdag brød Klagerne løs

over de daarlige Tider, som gjorde det umuligt at udskrive flere Skatter, Byerne og Ridderskabet klagede i lige høje Toner, sidstnævnte fremhævede, at det kunde ikke presse mere ud af sine Bønder efter den lange Svenskekrigs Ødelæggelser. Regeringerne i København og paa Gottorp kom Stemningen imøde ved at gaa ind paa, at Skatterne for denne Gangs Skyld maatte betales i Smaamønt. Ikke desto mindre kneb det med at faa Skatterne ind, og i Frederik Ahlefeldts Breve ser vi, at der har været megen Tale om Militærexekutioner. Det var vanskeligt at gennemføre denne Trusel, da man ikke godt mente at kunne sende Præsterne og Godsejerne Militær paa Halsen, det vilde i saa Fald kun komme til at gaa ud over Byerne. Lidt efter lidt indkom dog det nødvendige, det gjaldt først og fremmest det, som Landdagen skulde sørge for, og som saa ofte omhandles i Frederik Ahlefeldts Breve som Generalkrigskommissær, Militærens Underhold og Fæstningernes Vedligeholdelse og Forsyning. En vis hidtil saa temmelig ukendt Irritation mellem »Landsherrerne« og Stænderne kom mere og mere til Udbrud i Frederik den Tredjes sidste Leveaar, Landdagen klager over Skattetrykket, og fra København og Gottorp besværer man sig over Mangel paa »Devotion« og »Botmäszigkeit« fra Stændernes Side. Institutionen er aabenbart efterhaanden blevet uforenelig med Centralisationstanken, der i saa høj Grad prægede Enevælden i og udenfor Danmark.

Den evigt herskende Strid mellem Danmark og Gottorp blev i Frederik den Tredjes sidste Leveaar bragt frem for Landdagens Forum. Christian Albrecht var misfornøjet med nogle Fæstningsanlæg, hans Svigerfader havde foretaget, navnlig var han utilfreds med, at Kongen befæstede Kielerfjords nordlige Bred, hvad han betragtede som en Trusel mod Gottorps Suverænetet. Hertugen klagede til Stænderne, der imidlertid af Frygt for Kongen afviste Klagen som sig uvedkommende. Ogsaa Kiel klagede til Landdagen gennem sit Byraad, men Stænderne afviste Klagen med den Motivering, at man ikke kunde hindre en Konge i at anlægge Fæstninger, hvor det passede ham. Hertugdømmernes Landraader nedsatte sig som et Udvalg indenfor Stænderne, hvilket blev meget unaadigt optaget af Frederik den Tredje, han lod sine Landraader forstaa, at det var usømmeligt, at de optraadte som Repræsentanter for Landdagen, de skulde i

første Række føle sig som hans Embedsmænd og støtte ham. Det havde til Følge, at Landraaderne slog om og afgav en samlet Erklæring om, at Kongen havde Ret til at befæste Kielerfjord. Herefter dannedes der et andet Udvalg, idet de under Holsten-Gottorp hørende Stænderdeputerede for første Gang i Landdagens Historie optraadte samlede og tog Parti for Christian Albrecht. De fik Støtte af de mange Godsejere, der havde Godser langs med Kielerfjord, og som særlig var misfornøjede med, at Kongen exproprierede af deres Jord for at bygge den befæstede By, Frederiksort. Men intet hjalp. Denne Strid gav Anledning til en omfattende Brevveksling mellem Kongen og Frederik Ahlefeldt, der havde en vanskelig Stilling, idet han meget ønskede, at Stænderinstitutionen opretholdtes, men paa den anden Side som Embedsmand maatte parere Ordre. Striden om Frederiksort gav Landdagen, der havde vist meget lidt Holdning i denne vigtige Sag, et slemt Stød og svækkede dens Autoritet. Virkningen var størst hos Ridderskabet, der besluttede for Fremtiden kun at sende 16 Deputerede til Landdagen, 8 fra Sønderjylland og ligesaa mange fra Holsten, man vilde i Betragtning af Landdagens svindende Anseelse indskrænke det store Apparat. Betegnende for Landdagens hele Position er det, at en saa vigtig Begivenhed som Oprettelsen af Universitetet i Kiel 1665 overhovedet ikke findes omtalt i Landdagens Forhandlingsprotokoller.

De mange og indviklede Forhandlinger med Landdagen gav naturligvis Anledning til megen Brevveksling mellem Frederik Ahlefeldt og Kongen, ogsaa til Griffenfeld skrev Statholderen jævnligt, naar der var vanskelige Spørgsmaal, han skulde drøfte med Stænderne. Møntordningen, der stadig var Genstand for Forhandling i Landdagen, satte mange graa Haar i Hovedet paa Frederik Ahlefeldt, han skriver saaledes til Griffenfeld: »Jeg beder Eders Excellence indtrængende om at lade mig tilflyde Underretning om, hvorvidt vor Mønt skal endnu længere ned i Kurs, denne Uvished med Hensyn til Pengenes Værdi har bragt en Standsning i alskens Handel; bliver Mønten nedskrevet, vilde det være meget fornødent at foretage dette Skridt snarest mulig, for ellers lider vi frygtelige Tab, sker det derimod snart, kunde der maaske være Udsigt til, at der tjentes noget. Jeg bønfaller Eders Excellence om snarest belejligt at meddele mig noget herom, for mig selv drejer det sig om nogle

Tusinde Specier.« Rent galt bliver det, da man ude fra begynder at blande sig i Hertugdømmernes Møntvæsen, som naar den neder-sachsiske Kreds paa Kredsdagen i Lyneborg anmoder om, at Hertugdømmernes Mønt maa faa den samme Værdi som Mønten i de andre til Kredsen hørende Stater, da Samarbejdet paa det militære Omraade ellers bliver for vanskeligt. Her havde været en Lejlighed for Landdagen til at gøre sig gældende, men da Christian den Femte for en Gang Skyld viser Landdagen Hensyn og spørger den om, hvad den mener, faar han til Svar, at Kongen i sin store Visdom bedre kan bedømme det end Stænderne, Svaret er iøvrigt krybende og underdanigt.

Ved sin Regeringstiltrædelse har Christian den Femte aabenbart haft Planer om helt at afskaffe Landdagen, men ubeslutsom som han er, kan han ikke finde Maaden, hvorpaa det skal ske; trods Frederik Ahlefeldts stadige Paamindelser vil Kongen ikke give noget Tilsagn om en snarlig Stadfæstelse af Landdagens Privilegier. Stænderne mærker, at der er Ugler i Mosen, og presser paa overfor Frederik Ahlefeldt, der anmodes om at skynde paa Kongen. Kongen bliver aabenbart i daarligt Humør over Landdagens Utaalmodighed og lader Ahlefeldt give Stænderne et skarpt Svar. Landdagen replicerer gennem Frederik Ahlefeldt, at naar man har saa megen Hast, er det fordi Stænderne længes efter at hylde Kongen som deres nedarvede Herre. Endelig giver Christian den Femte efter, men i Modsætning til de tidligere Konger, der personligt havde aflagt Ed paa at overholde Stændernes Privilegier, lader han Frederik Ahlefeldt i hans Egenskab af Statholder tage imod Landdagens Hylding, i Stedet for den tidligere brugte Edsformular afgav Frederik Ahlefeldt paa Kongens Vegne et vagt skriftligt Tilsagn om, at Landdagens Privilegier vilde blive bevarede. Mødet, i hvilket Hyldingen afgaves, blev meget stormfuldt, og man gav aabenlyst Frederik Ahlefeldt Skylden, fordi Kongen, i Modsætning til alle sine Forgængere paa Tronen, ikke kom til Stede i egen Person. De Deputerede havde den Opfattelse, som naturligvis ikke blev udtalt højt ved Mødet, at Kongens Vægning ved at aflægge personlig Ed i Virkeligheden indeholdt Landdagens Dødsdom, Spørgsmaalet var i sig selv underordnet, havde Kongen til Hensigt at afskaffe Landdagen, var en personlig Ed ikke nogen sikrere Garanti end det afgivne Dokument.

Overfor senere Anmodninger fra Landdagens Side om en klar Udtalelse angaaende Kongens Stilling til Privilegierne vedligeholdt Regeringen en ubrydelig Tavshed. Kort efter at Landdagen har hyltet Kongen, skriver Frederik Ahlefeldt til Griffenfeld: . . . Hvad Hyldingen angaar, ved I allerede, at der er opnaaet alt, hvad Kongen har villet, selv om det i Begyndelsen faldt lidt vanskeligere, end jeg havde troet. Jeg har Landdagens Ed mellem Hænder, flere af dem, som ikke var til Stede i Rendsborg, kom og skrev under og tilkendegav ligesaa stor Begejstring for Kongen som de tilforn udviste Modvilie. Naar Byerne har skrevet under, (hvilket de til Dato ikke have gjort, da de endnu ikke havde de behørige Dokumenter) skal jeg ej undlade at fremsende Akterne, og haaber jeg, at Kongen skal finde alt som forønsket. . . . Hvad Landdagen angaar, haaber jeg, at Stænderne vil bevillige i det mindste ligesaa meget som i Fjor, men jeg frygter, at deres gravamina vil skaffe mig Tusind Ærgrelser paa Halsen, i Særdeleshed vil der blive klaget over visse Klausuler vedrørende Told og Accise, som forefindes i det af Kongen fremsendte elucidatio, hvilket i Stedet for at lette Sagerne, gør det mere indviklet. ◀

Frederik Ahlefeldt er i en vanskelig Stilling. Han vil have Kongen til at beholde den eneste Folkerepræsentation, der er tilbage i Monarkiet, han minder stadig i Brevene om, at han maa have Instrukser til den kommende Landdag i Kiel, som han nu endelig har faaet Kongens Ordre til at sammenkalde. Under Hertugen af Gottorps Ophold i København kort efter Tronskiftet forhandler Christian den Femte personlig med sin Svoger om, hvorledes de to Regenter skal stille sig til Stænderne, og der synæs at være Enighed mellem dem om at sætte Landdagen paa Plads, vil den ikke bevillige de forlangte Penge, tager man dem selv, man vil se at faa Bugt med Ridderskabet, der er en haardere Nød at knække end Prælaterne og Byerne, og man drøfter den Eventualitet at oprette Len og Stamhuse i Hertugdømmerne ligesom i Kongeriget for bedre at have Haand i Hanke med Adelen. Hertugen benytter Lejligheden til at advare Kongen mod Frederik Ahlefeldt, der for Tiden er i Itzehoe. Christian Albrecht viser sig her uretfærdig overfor Statholderen, idet denne flere Gange havde tilraadet Kongen en vis Hensyntagen til Gottorp, i et af sine Breve til Chri-

slian den Femte, beder Frederik Ahlefeldt saaledes om Bemyndigelse til at forhandle personligt med Landdagens »fyrstelige Deputerede de capitibus proponendis.« Da Kongen lader vente med sit Svar, henvender Ahlefeldt, saaledes som han plejer i lignende Situationer, sig til Biermann, og meddeler ham, at han har foregrebet Begivenhedernes Gang og uden Kongens Bemyndigelse paa egen Haand forhandlet »med de fyrstelige Deputerede.«

De Fem Aar, der endnu var forundt Landdagen at eksistere i efter Tronskiftet, bragte Frederik Ahlefeldt mange Ubehageligheder, idet de Deputerede lod deres onde Lune gaa ud over ham, naar Regeringen viste sig for haardhændet. Det drejede sig især om den meget betydelige Skatteudskrivning, der paa Kongens Vegne forlangtes af Landdagen straks efter Hyldingen, og da Stænderne forsøgte at indlede en Diskussion, blev denne afskaaret. Da de Deputerede ikke maatte faa Ordet, besluttede de at rette en skriftlig Henvendelse til Kongen med alle deres Klager, Henvendelsen blev af Stænderne benævnt »Bøn i Anledning af uomgængelig Nødtørft«. Henvendelsen havde den Virkning, at der blev givet Forsamlingen Tilladelse til at drøfte deres »gravamina«. Som Svar paa Kongens Tilladelse sendte Landdagen en Skrivelse til København med Tak for »den overstrømmende Naade og Huldsalighed« og med Bøn om, at Kongen vilde »lyksaliggøre Land og Folk med sin personlige Nærværelse«. Det hjalp altsammen ikke, Hertugdømmerne maatte punge ud.

I disse fem Aar bliver der diskuteret mere end nogensinde før i Landdagen, hvis Talefrihed ikke blev begrænset af den nye Konge. Emnerne var stadig de samme, Skattetrykket, Militsens og Fæstningernes Underhold og Pengevæsenets Forvirring. Kommissærerne indskrænkede sig ved hver Klage til at udtale almindelige Bemærkninger, saasom, at man maatte vente paa bedre Tider, og at Regeringen skulde gøre sit bedste for at bedre Hertugdømmernes Status. En enkelt Gang vovede Ridderskabet sig frem med en Klage over, at saa mange udenlandske Damer blev indskrevne i de adelige Klostre. Baade Byernes og Gejstlighedens Repræsentanter sluttede sig til dette Klagepunkt, der var her en Lejlighed til at give sin Misfornøjelse over Indkaldelsen af de mange Fremmede Luft, en Misfornøjelse, der ogsaa af og til kom til Orde i Kongeriget.

Landdagen blev ikke afskaffet, saaledes som man havde afskaffet Haandfæstningen i Kongeriget, den vedblev af Navn at eksistere lige til 1848, men den blev aldrig indkaldt, og de af Frederik den Sjette oprettede raadgivende Stænder havde absolut ingen Forbindelse med den gamle Landdag.

Sidste Gang Hertugdømmernes Stænder traadte sammen, var i 1675, umiddelbart før den skaanske Krigs Udbrud.

Noget Savn synes Landdagen ikke at have efterladt. Den havde haft sin Mission, og den havde fungeret tilfredsstillende i Aarhundreder, men den blev skyllet bort af Tidens Strøm.

Frederik Ahlefeldts Breve til Christian den Femte de første Aar efter Tronskiftet giver et klart Indblik i Landdagens Historie og i Statholderens Forhold til denne Institution. Det er tydeligt, at Ahlefeldt ikke alene har haft Bryderier med de Stænderdeputerede, men ogsaa med Kongen, der aabenbart ikke har syntes om, at Statholderen vilde holde sin Haand over en Institution, som Kongen helst var fri for. For Frederik Ahlefeldt vilde helst bevare den sidste Rest af Folkerepresentation i Monarkiet, ligesom han gerne havde set, at man i Kongeriget havde faaet en Stænderinstitution som et Correctiv overfor den enevældige Kongemagt. Man maa i denne Forbindelse vel vogte sig for en Sammenblanding af Hertugdømmernes Landdag, der var en fast Institution, med de tilfældigt sammentrædende kongerigske Stændermøder, der kun afholdtes ved ganske særlige Lejligheder, som i 1657, da det trak op til Krig, og ved Regeringsforandringen i 1660. Ved Gennemgangen af Landdagsakterne mærker man, hvor godt Frederik Ahlefeldt var inde i Sagerne, selv de mindste Detailler, det træder tydeligt frem i et langt Brev til Kongen, dateret Schwalbach, hvor Statholderen ikke har nogen af Akterne i de Sager, som Brevet omhandler. Kongen har afæsket Frederik Ahlefeldt en Redegørelse for »en fornyet Klage« fra Landdagen. Det er Ridderskabet, der er misfornøjet med, at den Toldfrihed, som det mener er sikret de adelige Godser i Hertugdømmerne, naar Godsejerne vil indføre Køer, Faar, Svin, Fisk, Træ o. s. v. til Kongeriget, ikke altid overholdes. Ahlefeldt gør i sit Svar gældende, at om nogen absolut Toldfrihed for Adelen er der ikke Tale, saaledes som af Ridderskabet hævdet, der er blot tilstaaet de adelige Godsers Besiddere visse Lempelser, naar der føres Okser, Faar og Svin over

den sønderjyske Grænse til Nørrejylland. Ridderskabet maa i sit til Kongen indgivne Bønskrift have udtrykt sig forkert, eller Henvendelsen maa være blevet misforstaaet: Ridderskabet ved meget godt, at det ikke har nogen absolut »Frihed til at lade Øxne, Faar og Svin passere told- og licentfri«, Henvendelsen gaar derfor ud paa at udbede sig en saadan. Frederik Ahlefeldt anbefaler Kongen ikke at imødekomme Ridderskabets Ønsker, navnlig kan der ikke være Tale om at afskaffe Accisen ved Indførsel af Kvæg til Byerne, hvad Godsejerne ogsaa ønskede. Dertil kommer som et meget vigtigt Moment, at man ikke kan iværksætte en saa vigtig Foranstaltning uden i Forbindelse med Gottorp, og Hertugen har overfor Frederik Ahlefeldt kategorisk erklæret, at han ikke kan gaa med til at tillade toldfri Kvægindførsel fra Nørrejylland, langt mindre til en Ophævelse af Accisen, Ahlefeldt tilføjer i en let irriteret Tone, at det ved Ridderskabet altsammen, eftersom der ved det sidste Landdagsmøde er blevet oplæst en Deklaration for Stænderne, og det er deres egen Skyld, ifald de ikke er inde i Sagerne. Ridderskabets Krav om Afskaffelse af Papirspenge mener Statholderen ogsaa maa afvises.

Christian den Femte har næppe syntes om Slutningen af Brevet fra Ahlefeldt, der besværer sig over, at han ikke faar klar og tydelig Besked fra Kongen: »Eders Majestæt maa tage i Betragtning, at selv om Allerhøjstsammes Hensigt ved denne eller anden Landdag ikke altid er opnaaet fuldstændigt in formalibus aut realibus, kan saadant ikke lægges mig til Last, da der i nogle Aar ud over en kort almindelig Instruction ikke er meddelt mig noget om Eders kongelige Majestæts Hensigt og Mening, ligesom der heller ikke i andre Tilfælde er givet mig den ringeste Fuldmagt, saaledes som det plejede at gives. Jeg har derfor ved en og anden Vanskelighed maattet svare i al Almindelighed for at vinde Tid«. Frederik Ahlefeldt minder ogsaa Kongen om, at det er vanskeligt for ham, der har den samme Fuldmagt som Hertugen af Gottorps Befuldmægtigede ved Landdagen, men de have faaet forskellige Instrukser.

Stormægtigste Konge, allernaadigste Herre!

Jeg skal herved allerunderdanigst meddele Eders kongelige Majestæt, at jeg med allerunderdanigst Respekt har modtaget Eders

Majestæts allernaadigste Skrivelse angaaende Landdagen i Anledning af Landdagens capitum proponendorum og Stændernes Klager. Jeg har nøje mærket mig Eders Majestæts Instruction ligesom hvad Allerhøjstsamme allernaadigst har paalagt og befalet mig i Anledning af denne Sag.

Endskjønt jeg endnu ikke har modtaget Eders Majestæts allernaadigste Befaling om, naar og hvor Landdagen skal afholde sine Møder denne Gang, saa har jeg dog forstaaet af den mig tilflydte allernaadigste Instruction, at naar Landdagen nu skal sammenkalles saa hurtigt som muligt, er det, fordi den Termin, der er fastsat til Udbetaling af Midler til Militsens videre Forplejning og Underhold, allerede er udløbet, og det er nødvendigt, at der først forhandles med Hans højfyrstelige Durchlaughtighed til Gottorps Deputerede de capitibus proponendis. Til den Ende har jeg da ogsaa foranlediget en conferentz og Samtale med Hertugens Regeringspræsident den 4de ds. ved Dannevirke, og har fundet for godt, i Forventning om Eders Majestæts allernaadigste Ratification, at sammenkalde Landdagen til Møde i Kiel, og skulde de fornødne Patenter herved snart udfærdiges. Herved maa ogsaa tages i Consideration, at der ved forrige Landdagssamling blev fremsat Forslag om Stændernes Arvehylding, og at Stænderne ved den forestaaende Landdagssamling formodentlig vil skynde paa Fuldbyrnelsen heraf saa vel som om Aerkjendelsen af deres Privilegier. Saaledes foranlediget turde jeg allerunderdanigst anmode Eders Majestæt om allernaadigst at meddele mig, hvor vidt Allerhøjstsamme nogle Dage i Forvejen vil tage Bestemmelse i denne Sag, eller om Sagen skal behandles paa den tilstundende Landdag. —

Hvad nu angaar capita proponenda, pro primo at fordre de 10 Rigsdaler per Plov, pro secundo Prinsessernes Brudeudstyr, pro tertio Betalingen af den tilsagte Hjælp til Kredsdagen, pro quarto de foretagne hertugelig Plønske Udlæg, da er der blevet forhandlet derom i de Commissioner, som Prælaterne og Adelen have holdt, tillige har hans Durchlaughtighed til Gottorp conformeret sig med Eders kongelige Majestæts allernaadigste Mening om disse Spørgsmaal, og tillige holder Hertugen af Gottorp for godt, at saasom Ridderskabet og Byerne i Hertugdømmet Holsten er obligerede med de samme Udbetalinger, skal til facilitering af Værket og i Be-

tragtning af, at det saaledes er en gammel Skik, i saadanne Tilfælde til enhver Tid Ridderskabet og Byerne gaa pari passu.

Hvad angaar de af Stænderne forebragte Klager, pro primo angaaende Toldsatserne, Accisen og Licentserne, da mener Hertugen af Gottorp, at Handel og Vandel besværliggøres og hemmes paa en følelig Maade i Fyrstedømmerne som Følge af disse Afgifter, og mener hans højfyrstelige Durchlaughtighed i regard heraf, at man paa forskellige Steder efter Nødtørften kunde nedsætte disse Afgifter og først desangaaende forhandle med Landdagen, saaledes at der til Gjengjæld kan blive en Forhøjelse af en Rigsdaler per Plov. Da jeg formener, at Eders Majestæts Undersaatter allerede i Forvejen er saa besværede med Skatter, at de umuligt kan svare mere, har jeg svaret Hertugen, at denne Sag maa tages til referendum, indtil jeg har indhentet Eders Majestæts Bestemmelse; jeg skal endnu gjøre Eders Majestæt opmærksom paa, at skal der svares højere Afgift af Ploven, vil der kun kunne udbringes meget lidt af de adelige Plove. Iøvrigt beklager Hertugen sig over, at hans holstenske Undersaatter i Danmark bliver i høj Grad plaget med Skatter, hvad hans Durchlaughtighed anser for uretfærdigt, saasom de danske Undersaatter, der bor i den gottorpske Del af Holsten, bliver behandlede ganske som Hertugens egne Undersaatter; hans højfyrstelige Durchlaughtighed beder derfor, om Eders Majestæt vil behage paa det snarreste at raade Bod paa dette Forhold. Pro secundo hvad angaar de smaa Mønter, da har den foregaaende Landdag allerunderdanigst erindret derom og beder om, at den nuværende Tilstand maa blive forbedret; jeg er ikke i Tvivl om, at den nu sammentrædende Landdag vil minde om denne Sag, saa meget mere som Hertugen af Gottorp har højt udtalt, at disse Klager er berettigede, og at hans Durchlaughtighed selv har i Sinde at forbedre Møntvæsenet, da baade han selv og hans Undersaatter aarlig lider et overmaade stort Tab ved den nuværende Mønts Tilstand. Hertugen har hidtil med Taalmodighed fundet sig i denne Tingenes Tilstand, da han ikke har villet gaa imod Eders Majestæt, men i Længden kan hans Durchlaughtighed ikke bære disse aarlige Tab, og anser det derfor som højst fornødent, at Skillingen inden dette Aars Udgang bliver nedsat med en Femtedel af dens Værdi og Rigsdaleren altsaa sat til 60

KIEL.

Skilling. Hertugen af Gottorp har ganske vist hørt, at Eders Majestæt har udstedt en Forordning i Kongeriget angaaende Møntvæsenet, men som rimeligt er, frygter hans højfyrstelige Durchlauchtighed for, at hverken denne eller de tidligere Forordninger angaaende Møntvæsenet vil føre til Maalet, medmindre de smaa Mønters Værdi nedsættes; hans Durchlauchtighed mener, at den Skade og Fortræd, den nuværende Møntordning Dag for Dag forvolder hans Undersaatter, vil blive større og større, Hertugen er derfor uomgængelig tvunget til, af Hensyn til Bevarelsen af hans Undersaatters Velfærd, at gribe til andre Midler og med dette for Øje udstede en Forordning; hans Durchlauchtighed ønsker, at Eders Majestæt venligt fætterligt vil komme ham i Møde og træffe lignende Foranstaltninger. Jeg har taget Sagen ad referendum i Forventning om Eders Majestæts allernaadigste Befaling desangaaende.

Eders kongelige Majestæts

allerunderdanigste, allerlydigste
pligtskyldigste Tjener,

F. Greve af Allfeldt og Rixing.

Graasten, d. 6. Maj 1671.

Frederik Ahlefeldt vedblev at sende Kongen detaillerede Indberetninger om Arbejdet paa Landdagen. Uddrag af Indberetningerne følger nedenstaaende.

Rendsborg, den 3. Juni 1671.

Frederik Ahlefeldt har efter Kongens Ordre skullet modtage Stændernes Hyldning. Der har været visse Vanskeligheder derved, især fordi mange paa Grund af den korte Frist ikke havde kunnet naa at komme til Stede, saaledes manglede mere end Halvdelen af de adelige Medlemmer. Henstiller til Kongen at befale, at de Stænderdeputerede, som ikke havde aflagt Hyldningseden, skulde indfinde sig i Flensborg.

Kiel, den 16. Juni 1671.

Frederik Ahlefeldt minder om sin Skrivelse af 9. Juni, hvori han havde berettet, hvad der var passeret ved nærværende Landdag,

og at alle Stænder paa Grund af Pinsefesten var skiltes for at indfinde sig her igen igaar og afgive deres endelige Erklæring om Kongens og Hertugens Forslag.

Ahlefeldt var efter Aftale kommet til Kiel den foregaaende Dag. Landstænderne havde indfundet sig i ret stort Tal. Hertugen af Gottorps Deputerede er imidlertid først ankommet nu i Aften, og jeg hører, at Præsident Kielmann paa Grund af indtrufne Begivenheder ikke kommer denne Gang. Stændernes endelige Erklæring afventes i Aften eller Morgen tidlig. Har delvis meddelt Stænderne Indholdet af den sidste Nat indkomne kongelige Resolution, at der til Landets højest nødvendige Forsvar og Militærens Underhold ikke kunde kræves mindre end 10 Rd. af Ploven, hvortil kom en Kredshjælp af 4 Rd. af hver Plov i Stedet for at stille Soldater. Selv om han mærkede, at Stænderne paa Grund af Fattigdommen og de mange Byrder vanskeligt vilde gaa med til mere end 8 Rd. af hver Plov, og det tilsyneladende underhaanden var betydet dem, at Hertugen vilde lade sig nøje med disse 8 Rd. og ikke med Tvang vilde udskrive Kredshjælpen, vilde Ahlefeldt dog staa fast paa Kongens Forlangende, da Militæret umuligt kunde faa sit Underhold under 10 Rd. Ploven. Landstændernes Resolution skulde blive refereret med næste Post.

Kiel, den 21. Juni 1671.

Frederik Ahlefeldt beretter i Fortsættelse af foregaaende Skrivelse, at han har meddelt Stænderne Kongens Resolution og forestillet dem, at Kongen ikke vil afstaa fra sine Krav. Byerne i den kongelige Del af Hertugdømmerne har givet deres Tilslutning, men de andre Stænder, som udgør Majoriteten, og til hvilke de gottorpske Deputerede slutter sig, har indgivet medfølgende Duplik. Dupliken er dog ikke underskrevet af de kongelige Byer og Kongens Landraader, da jeg i Forvejen har forestillet dem, at de ikke kunde underskrive en saadan Duplik, eftersom den stred imod deres Pligter overfor Kongen, og især da Landraaderne som Kongens Ministre og Tjenere, kun vare tilstede i Landdagen for at lede og moderere Stændernes Afgørelser i Overensstemmelse med den kongelige Interesse. Thi det var en Krænkelse af Majestætens Højhedsret og jus collectandi, naar Stænderne ved Ansættelsen af

Kollekterne stillede som Betingelse for disse, at deres Klager blev afhjulpne. Landraaderne og de kongelige Byer har altsaa fulgt vore Forestillinger, selv om de andre Stænder har set skævt til dem derfor og ment, at jeg, Statholderen, gik for haardt til Værks.

I Dupliken har Stænderne gentaget tidligere Indvendinger og Undskyldninger, idet de dog anerkender Principet, at Militzens Underhold og Klagernes Fremsættelse ikke var forbundne. Iøvrigt gør de opmærksom paa Landets slette og lamentable Tilstand. Jeg har derpaa holdt Møde med Hertugens Deputerede paa Raadhuset og forhandlet om Affattelse af Kongens og Hertugens Triplik paa Dupliken. Hertugens Deputerede har udladt sig med, at de, hvis Stænderne vilde bevilge 10 Rd. af Ploven, vilde give Afkald paa Licenter og Toldafgifter, ligesom de tidligere havde omtalt det overfor mig ved en privat Visit. Da jeg paa Grund af Kongens Ordre ikke kunde gaa ind derpaa og derfor forestillede dem, at de selv paa Hertugens Vegne havde erklæret i Repliken til Stænderne, at den fulde Sum af 10 Rd. skulde indbringes, saaledes at de var bundne dertil, acqviescerede de derved. Iøvrigt har Hertugen ikke villet insistere paa den bevilgede Kredsdefension, da Nabostaterne endnu ikke havde foretaget Hvervninger. Ahlefeldt stod dog paa Kongens Vegne fast paa Kravet om de 4 Rd. af Ploven. Efter Afslutningen af denne Skrivelse er Stænderne indkommet med deres endelige Erklæring og har indvilliget i at yde 8 Rd. af Ploven til Landets Forsvar, men har iøvrigt nærmest gentaget deres forrige Petition. Oversendes først sammen med Svaret derpaa med næste Post.

Kiel, den 22. Juni 1671.

Ahlefeldt sender den i forrige Brev omtalte Kvadruplik, hvori Stænderne tilbyder 8 Rd. til Landets Forsvar, men beder sig fritaget for de øvrige 2 Rd., samt de 4 Rd. Kredshjælp, i Betragtning af de vanskelige Konjunkturer og under Hensyn til, at næsten Halvdelen af Kornet er gaaet i Leje, hvorfor de befrygtede at blive helt ruinerede. Ahlefeldt mener ikke, at man med det gode kan faa mere end de 8 Rd., især da de fyrstelige Deputerede vidt og bredt har ladet sig forlyde med, at Hertugen vilde nøjes dermed. Han har derfor kun kunnet tage Stændernes Anmodning ad refe-

rendum. Ahlefeldt er forøvrigt ikke helt klar over det kongelige Reskripts Mening, om de 4 Rd. indbefatter Hertugens Andel. Nogle af de Stænderdeputerede har iøvrigt udregnet, at disse 4 Rd. er for meget til Udrustning og Underhold af Kredsarmaturen; men Ahlefeldt har dog holdt fast ved de 4 Rd.

Iøvrigt omhandler Kvadrupliken Stændernes Krav om Reduktion af de mindre Toldsatser, Adelen hævder, at den vil beholde den forrige Toldfrihed, som skal være lovet den i 1669, og hvis denne opretholdes, vil en Reduktion ikke betyde nogen stor Nedgang i Kongens Indtægter. Desuden tales der i Kvadrupliken om Indførsel af fremmed Korn. Med Hensyn til dette sidste holder Ahlefeldt for, at, hvis Forbudet mod fremmed Korns Indførsel ophæves, saa vil ikke blot disse Fyrstedømmer og Lande, men ogsaa de danske Øer Fyn, Laaland og Falster, hvorfra mange Tusind Tønder indføres, som ogsaa især Deres Majestæts Amter og Byer lide store Tab, da det fremmede Korn er billigere og overgaar det danske i Kvalitet. Ikke at tale om, at kun nogle faa Købmænd i Flensborg og Haderslev er interesserede i Forbudets Ophævelse.

Graasten, den 1. Maj 1672.

Frederik Ahlefeldt beretter, at efter Kongens Afrejse fra Rendsborg den 28. April¹ har Stænderne i næsten to Dage med Iver diskuteret den til dem indgivne Replik, og uanset Ahlefeldts Forestilling om Kongens efterladte Ordre og den uomgængelige Nødvendighed af, at der til Militzen mindst betales 12 Rd. af Ploven, har Stænderne efter lange Overvejelser indleveret vedlagte Duplik, hvoraf det ses, at de under Paaskud af, at det var umuligt for Hertugdømmerne at bære de dem paalagte stadig stigende Afgifter til Kongeriget, og andre Aarsager, erklæret at ville betale 10 Rd. Efter mange Forestillinger overfor de gottorpske Ministre, som havde erklæret, at de var tilfreds med 10 Rd., har Ahlefeldt foranlediget, at hoslagte Memorial er blevet overrakt Stænderne, hvorefter disse er indkommet med medfølgende Supplik, hvori de beder om, at Kravene maa blive mildnede. Da Ahlefeldt ikke var forsynet med

¹ Under sit Ophold i Rendsborg havde Christian den Femte »ignoreret« Landdagen.

kongelig Ordre desangaaende, og da de gottorpske Ministre nærrede Betænkelihood ved at stille videre Krav, har han intet Haab om at kunne udrette noget »frugtbart«. Stemt for at lade Kongen afgøre alt, hvad der videre skal foretages.

Graasten, den 12. April 1673.

Ahlefeldt har i Anledning af Kongens Reskript af 29. Marts henvendt sig til Hertugen for at faa en Konference med dennes Deputerede om capitibus proponendis paa et passende Sted. Først den 10. ds. har Hertugen kommitteret Vicepræsident Kielmannsegge til Flensborg, hvor det da fra gottorpsk Side er fundet tilraadeligt, hvad Punkt 1 angaar, at ekstendere det fordrede Kvantum fra 14 til 15 Rd., da det næsten er blevet Skik, at Stænderne paa Landdagen søger at tinge om den stillede Fordring for at faa den nedsat. Iøvrigt er det blevet ved den Stænderne givne Instruktion med Undtagelse af, at der paa Gottorps Foranledning fremsættes et Krav paa Erstatning for Korn, udleveret fra visse Magasiner til de Allieredes Tropper, hvilket Ahlefeldt ikke har villet modsætte sig.

Kiel, den 20. April 1673.

Ahlefeldt har efter Kongens Befaling indfundet sig ved Landdagen sammen med de gottorpske Deputerede, Vicepræsident Kielmann og Kammerraad Kramer den 14. Den følgende Dag, d. 15., er Propositionen (vedlagt som Litra A.) blevet foredraget Prælater og Ridderskab, som kun var mødt i ringe Antal, og Byernes Deputerede, lige som den efter Sædvane er blevet dem skriftlig kommuniceret under Kongens og Hertugens Segl. Derpaa er Stænderne indkommet med den under B. vedlagte Resolution. Navnlig i dennes 1ste Punkt klages der over, at Landdagens Rettigheder og Friheder helt ophæves derved, at der ikke blot forlanges mere, end Stænderne havde indvilliget i ved forrige Landdag, men ogsaa, at det nu til Militens Underhold fordrede Kvantum bliver fastsat saaledes, at Stænderne ikke ved allerunderdanigste Remonstrationer kan haabe paa nogen Formildelse. Stænderne har i deres Replik tilbudt 10 Rd. De gottorpske Deputerede var villige til at stemme for 11 Rd., men Ahlefeldt, der er begrænset af den kongelige Instruktion, har ikke kunnet bifalde dette, men har som det fremgaar af vedlagte Triplik (F) be-

stemt holdt paa, at Stænderne skulde resolve sig til noget mere. Hvorefter Landdagen i en Kvadruplik (G) ikke bevilger mere end 11 Rd. Skønt Gottorp slaar sig til Ro hermed, og vi ikke ser nogen Udsigt til at bevæge Stænderne til mere, har vi dog kun taget Sagen ad referendum. Henstiller det til Kongens Resolution. Frederik Ahlefeldt mener iøvrigt, at man kunde have opnaaet mere, maaske 12 Rdl i Stedet for 11, hvis Fordringen ikke var blevet opstillet som Maximum, og hvis det havde behaget Kongen at give os Lov til at forlange mere end 12 Rd.

Gottorperne har iøvrigt bedt mig forebringe Eders Majestæt, at Nødvendigheden krævede, at Forhandlingerne om Forslagene til Landdagen fremtidig fandt Sted noget tidligere og ikke saa tæt før dens Sammentræden, for at Remonstrationerne kunde indsendes til Kongen og dennes nærmere Resolution indhentes. Omtaler dernæst Stændernes Stilling til Rostjenesten, den stemmer overens med Kongens Hensigt. Endvidere Lensspørgsmaalet, med Hensyn til hvilket der fra gottorpsk Side var foreslaaet en fælles Kommission. Hvad angaar den i Propositionen foreslaaede Refusion af det for 1672 til Underhold af Defensionsfolkene udbetalte Forskud, har Stænderne, trods ny Forestillinger i Repliken, ikke villet tilbyde noget, men de har stadig fremført deres tidligere anførte Grunde, som forekom Gottorperne relevante, ligesom Frederik Ahlefeldt selv næsten er af samme Mening, hvorfor han har lovet at forebringe det for Kongen.

Graasten, den 21. Juni 1673.

Ahlefeldt beretter om Konferencen i Flensborg med Gottorp. Han har forhandlet med Vicepræsident Kielmann og Kammerraad Cramer angaaende Stændernes Klage og Lensanliggendet i Holsten Følgende foreslaaes: 1. Da Stænderne ved alle Landdage fornemmelig har insisteret paa Afskaffelsen af Told og Accise, foreslaas det, at der-én Gang for alle betales en Sum af 200000 Rd. i Løbet af 4 Aar mod Afskaffelsen af de ny Told- og Accisepaalæg. 2. Byerne Crempes og Wilsters Klage er et Amtsanliggende og vedkommer ikke Fællesregeringen, men henvises til Kongens Afgørelse. Byerne Slesvigs og Eckernfördes Besværing kunde afhjælpes ved, at der af begge Regenter forordnedes et Toldsted, hvor Tolden for Varer til disse

Byer kunde opkræves. 3. Byernes Klage over Lybæks Toldforhøjelser — der kan udfærdiges en eftertrykkelig Skrivelse til samme Stat med Begæring om Afskaffelse. 4. Oksetolden (16 Sk.), som Ridderskabet besværede sig over, kunde afskaffes, naar den førnævnte Donatio af 200 000 Rd. forhøjedes noget. Gottorp stemt herfor. 5. 6. og 7.: forskellige specielle Klagepunkter, som man lader bero eller henviser til andet forum. 8. Hvad angaar jus primiarum precum, har man holdt for uforgribeligt, at det tilkommer de regerende Herskaber at udøve den ved Tiltrædelsen af Regeringen. 9—11 flere andre Klagepunkter. 12. Angaaende Stædernes Klager over Bryggerierne og Haandværkerne anbefales det at lade Stæderne forevise deres Privilegier, saa at man kan se, om deres Krav er berettigede. 13. Med Hensyn til Tobaksforpactingen mener man, at Stæderne bør høres, da ved saadanne Monopoler al Handel fratages dem, saa de ikke kan bære de tunge Skatter — skader især Afsætningen af de i Landet producerede Varer. Alene fra den fyrstelige Del af Slesvig-Holsten er i forrige Aar gaaet 400 000 Rd. ud af Landet til Tobak. Desuden Klager over, at Tobakken næsten koster det dobbelte af, hvad den kostede tidligere. 14. Klage over Stempelpapiret. 15. Marketendere i Garnisonerne. 16. At det med de til Militzens Underhold fordrede Penge bliver ved det gamle. Men for lettere at opnaa den nødvendige Sum, var det heldigt at fordre nogle Rd. mere end nødvendigt. Desuden ønskes det fra gottorpsk Side indstændigt, at der altid forhandles mellem Danmark og Gottorp om Forslagene 4 Uger før Landdagens Sammentræden. 17. og 18.: andre Punkter uden større Interesse. Endvidere om Lensanliggendet.

Flensborg, den 22. April 1674.

Frederik Ahlefeldt refererer, hvad der er foregaaet mellem ham og de gottorpske Deputerede Præsident Kielmannsegge og Kammerraad Cramer ved Dannevirke angaaende Forslagene til den kommende Landdag. 1. Angaaende Fordringen paa 12 Rd. Ploven an-saa Gottorp det for højst nødvendigt at fordre 16 Rd., for at lade Stænderne faa noget at slaa af paa. Man tvivlede ikke om, at Landdagen i saa Fald vilde gaa med til 12 Rd. Heroverfor havde Ahlefeldt gjort gældende, at Kongen ikke vilde stille større Krav, end

højest nødvendigt. Gottorp har dog staaet fast ved sin Instruktion og bedt Ahlefeldt indberette om Hertugens Mening angaaende Sagen. Med Hensyn til Skatterne til Riget og den nedersachsiske Kreds har de gottorpske Landdagsmedlemmer intet haft at erindre, ud over, at man som i forrige Landdag skulde minde om Ros-tjenesten, saa at Stænderne i alt Fald holdt sig parat. Drøftelse angaaende, hvorvidt Retten til at udnævne de øverste Befalingsmænd for de stillede Tropper skulde skifte mellem Kongen og Hertugen eller ikke. Gottorp holdt paa, at det nu var Hertugens Tur til at vælge dem. Ahlefeldt havde hævdet, at det vilde være ubilligt, da Kongen bidrog langt mere til Rigsarmaturen end Hertugen, at han iøvrigt ikke var instrueret herom og vilde indberette Sagen. 3. Med Hensyn til Klagerne har der været temmelig vidtløftige Disputer, idet man først fra gottorpsk Side har besværet sig meget over Indkvarteringen paa Klostrene og gjort gældende, at det ikke blot var et Indgreb i Hertugens Ret, men ogsaa højest skadeligt, da det med en saa tung Byrde vilde falde Klostrene umuligt at skaffe Kontributionen tilveje. Hvorpaa jeg har svaret dem, at da disse af Kongen udsendte Tropper skulde tjene Hertugdømmernes fælles Forsvar, vilde det være højest billigt, at Militsten fik det nødvendige Standkvarter, og da de kongelige Byer var overbebyrdet med Indkvartering, og de kongelige Amter betalte mere end dobbelt saa meget i Kontribution som andre og derfor billigt kunde skaanes, maatte Klostrene finde sig i en saadan Indkvartering. Iøvrigt var denne Indkvartering meget mild. Indenfor Rytteriet var der god Disciplin. 5. Kongen har befalet, at alle Varer, som produceres paa adelige Avlsgaarde af Adelsmændenes egne Forvaltere og ikke af Forpagtere, og som af dem selv udføres af Landet, mod edelige Certifikater — men ellers ikke — skal passere told- og licentfrie; i Anledning af denne kongelige Forordning har Gottorp indstændig krævet, at man under de nuværende vanskelige Forhold, da Kontributionerne desuden var saa høje, skulde lade det blive ved det gamle og ikke give Stæderne Anledning til flere Klager, af hvilke der var nok i Forvejen. Det vilde være et Indgreb i en Ret, som de havde haft i flere hundrede Aar, og som var konfirmeret ved mange Landdage. Thi naar alle Varer, producerede af Forpagtere og fremmede, skulde være ufrie, vilde kun faa nyde nogen Frihed,

eftersom næsten alle Godsejerne havde lejet deres Køer ud til de hollandske Mejerister og lod deres fjernere Godser administrere ved Forpagtere, og desuden maa de Varer, der produceres paa Adelens egne Godser, næsten altid sælges til Købmænd, da ingen af Godsejerne har Lejlighed, Færdighed eller Midler til at forhandle Varerne. Hertugen haabede derfor, at Kongen vilde se at blive enig med ham derom og i hvert Fald foreløbig udsætte Erklæringen. Ad 9. har man urgeret stærkt paa, at Kongen til de adelige Godsers Konservering ogsaa vilde bevilge Udleveringen af disses flygtede Undersaatter. Ahlefeldt havde heroverfor forestillet, at det var urimeligt at proponere en saadan Sag, som intet havde med Fællesregeringen at gøre, paa Landdagen; den gottorpske Adel har da ogsaa bøjet sig for Ahlefeldts Opfattelse og anmoder nu indtrængende om, at Kongen vilde lade de Bønder, der flygtede fra den gottorpske Adels Godser til de kongelige Amter i Fyrstedømmerne, udlevere.

Rendsborg, den 6. Maj 1674.

Ahlefeldt beretter, at den gottorpske Deputerede Kielmannsegge er gaaet med til Propositionen om de 12 Rd., hvorefter Propositionen er blevet publiceret. Lover at indsende Stændernes Resolution med næste Post.

Rendsborg, den 9. Maj 1674.

Ahlefeldt oversender Stændernes originale Resolution paa Landdagspropositionen samt Kongens og Hertugens Replik dertil. Fra gottorpsk Side er der angivet 2 Lensgodser til foruden de allerede optegnede 5. En gensidig Udveksling af Kongens og Hertugens Lensdokumenter holdes for nødvendig. Gottorp vilde ikke gaa med til, at Pengene til Rigets og den nedersachsiske Kredsers Troppers Underhold skulde udredes i dansk Rigmønt, saa længe disse Tropper stod i Hertugdømmerne. Tværtimod ønskede man fra gottorpsk Side en Devaluering i Retning af den hamborgske Valuta. Angaaende Klagen over Indkvarteringen paa Klostret Uetersens Godser har der været mange Vanskeligheder med Gottorperne. Fra Kongens Side har man ønsket Klagen afvist, medens man fra gottorpsk Side har holdt paa det modsatte. Forskellige mindre vigtige Spørgsmaal.

TRIUMVIRATET

MEGET tyder paa, at det fra først af har været Christian den Femtes faste Bestemmelse ikke at overlade en enkelt Mand for megen Indflydelse over Landets Styrelse. Rent bortset fra sin personlige Animositet mod Gabel havde Christian den Femte med Uvilje set paa, at denne Mand i den gamle Konges sidste Aar samlede næsten hele Magten under sig, det stødte den høje Følelse, som den daværende Kronprins havde om den absolutte Kongemagt. Til at begynde med blev det da ogsaa saaledes, at Forholdene i Danmark kom til at minde om dem i Frankrig, hvor Christian den Femtes Ideal, Ludvig den 14., heller ikke tillod en enkelt Mand at optræde som Storvezir. Det var først lidt efter lidt, at det lykkedes Griffenfeldt at samle hele Magten paa sine Hænder, Udviklingen foregik gradvis, og da Griffenfeldts overmægtige Stilling var blevet en fuldbyrdet Kendsgerning, havde Kongen vænnet sig til det og følte foreløbig intet Ubehag derved. I Førstningen var det »Triumviratet«, som de fremmede Diplomater kaldte Griffenfeldt, Ahlefeldt og Gyldenløve, der førte Statens Ror. Den franske Gesandt Terlon taler i sine Indberetninger til Ludvig den 14. med megen Velvilie om de tre Styrende, han anser Frederik Ahlefeldt for at være den dygtigste af dem, men tilføjer, at hans Indflydelse svækkes ved de hyppige Fraværelser i Hertugdømmerne; under en Omtale af Geheimeraadet kalder Terlon Frederik Ahlefeldt den dygtigste af hele denne Forsamling. Griffenfeldt interesserer dog Franskmanden mest, og Indberetningerne samler sig lidt efter lidt helt om Rigskansleren, som Gesandten til at begynde med noget overlegent har kaldt »homme de fortune«.

Fra først af holdt et fast og ubrydeligt Venskab de tre Mænd

GRIFFENFELD

MALERI AF ABRAHAM WUCHTERS PAA FREDENIKSBORG

sammen, og de delte Magten over Kongen mellem sig. Frederik Ahlefeldts og Gyldenløves Venskab for Griffenfeld var saa varmt, at det kunde udarte til Skinsyge; det kommer ofte frem i de to Mænds Breve til Rigskansleren, saaledes skriver Gyldenløve til Griffenfeld: »Dersom jeg var mindre sikker paa Eders Venskab, kunde jeg maaske blive lidt skinsyg over det Venskab, I har sluttet med Greven¹. Men da jeg i høj Grad ønsker, at I skulle staa Eder godt med hinanden, vil jeg blot glæde mig derover.« Ogsaa Magtsfærerne delte de tre foreløbigt ligelig imellem sig. Ifald man vil bruge et moderne Udtryk, kan man sige, at Griffenfeld blev Indenrigsminister, Frederik Ahlefeldt Udenrigsminister og Gyldenløve Handelsminister. Ved Siden af Udenrigspolitikken forbeholdt Frederik Ahlefeldt sig vedblivende at staa for Hertugdømmernes Affairer, medens Gyldenløve stadig som Statholder ledede Styrelsen af Norge; Folk vedblev da ogsaa til det sidste, selv efter at saa mange store og betydningsfulde Hverv var lagt paa deres Skuldre, at kalde Ahlefeldt og Gyldenløve »de to Statholdere«. Gyldenløve havde ogsaa Flaadens Ledelse under sig.

Medens Gyldenløve og Ahlefeldt paa Forhaand var i Besiddelse af den nye Konges Gunst, maatte Griffenfeld søge at vinde Christian den Femtes Yndest, men det gik hurtigt og let. Han blev udnævnt til Over-Geheime-Kammersekretær, hvorved den Stilling, han havde indtaget under Frederik den 3., yderligere markeredes. Men Spirerne til det, Schumacher i Virkeligheden senere blev, nemlig Premierminister, laa ikke heri, men i Stillingen som Oversekretær i Danske Kancelli. For atter at bruge et moderne Udtryk, var Schumacher i denne Stilling Departementschef, og Forholdet var ganske det samme som i vore Dage; ligesom det i vore Dage er Departementchefen, der udfører Arbejdet, medens Ministeren skriver det ham af Departementchefen forelagte under, saaledes var det ogsaa den Gang. Dertil kom, at Danske Kancelli hurtigt fik Karakteren af den fornemste Institution i Landet, ret betegnende blev det da ogsaa kaldet »Kongens Kammer«, denne Benævnelse havde den praktiske Baggrund, at de kongelige Befalinger udstedtes fra danske Kancelli gennem Schumacher. Alle Ansøgninger skulde adresseres til danske Kancelli, og herfra fordelte Schumacher dem mellem de

¹ Frederik Ahlefeldt.

andre Kollegier. Drejede det sig om Spørgsmaal af særdeles Vigtighed, forelagde Schumacher dem for Kongen, med hvem han drøftede de derhen hørende Sager, inden de bleve ekspederede. Gav Kongen en særlig Instruks vedrørende en ham af danske Kancelli forelagt Sag, bragte Schumacher Ekspeditionen videre, ledsaget af den kongelige Instruks. Det siger sig selv, at dette Forhold maatte blive højest ubehageligt for Schumachers nærmeste Foresatte, Peder Reedtz, der som Kansler var Chef for danske Kancelli. Forholdet mellem Reedtz og Schumacher blev da ogsaa lidt efter lidt ganske forstyrret. Reedtz fandt, at Schumacher satte ham til Side og trængte sig frem paa hans Gebeter, han følte Bitterhed ved at se, hvorledes Kongen Gang paa Gang forhandlede med Oversekretæren og lod Kansleren blive udenfor Sagerne. Der er næppe Spørgsmaal om, at Schumacher har ladet det skorte paa Hensyn til den ældre Mand, der ikke alene var hans Foresatte, men ogsaa hans tidligere Protektor, der i høj Grad havde bidraget til at hjælpe ham frem. At Kongen gik udenom den gamle fortjente Statsmand til Fordel for den nye Mand, virkede ogsaa saarende. Det var dog allerede i den afdøde Konges Tid, at Schumacher havde begyndt at faa en prædominerende Stilling indenfor Kancelliet. Frederik den 3. havde meddelt Reedtz gennem en Skrivelse, der var parapheret af Schumacher, at baade den daværende Oversekretær, Erik Krag, og den først lige nylig i Kancelliet indtraadte Schumacher, i Forening tre Gange om Ugen skulde drøfte Kancelliets Sager med Kansleren, de samme tre Mænd skulde i Forening referere Sagerne for Kongen og modtage hans Befalinger desangaaende. Forholdet var altsaa ikke nyt for Schumacher, men Reedtz blev trængt mere og mere tilbage under den nye Konge til Fordel for Schumacher.

Ikke alene i danske Kancelli blev Griffenfeld den eneraadende, det samme blev han indenfor en ny, meget vigtig Institution, der saa Dagens Lys i Begyndelsen af Christian den Femtes Regering. Denne Institution opstod i Kraft af den hos Christian den Femte herskende Tanke at efterligne det franske Regeringssystem ved at overgive den mere detaillerede Ledelse af Landets Sager til en snævrere Kreds af Mænd. Den nye Institution var skelsættende, idet man gik bort fra det udelukkende personlige Regimente under

Frederik den 3.; den blev skabt i Samraad mellem Kongen paa den ene Side og Trekløveret Schumacher, Frederik Ahlefeldt og Gyldenløve paa den anden Side. Det var Geheimeraadet. Dette nye Raad, der i meget mindede om et moderne Statsraad, skulde virke i Tilslutning til Kollegierne, hvis Præsidenter da ogsaa blev Medlemmer. Det nye Raad kom til at bestaa af 7 Mænd med Kongen som Præsident. De syv Medlemmer var Peder Reedtz, Frederik Ahlefeldt, Gyldenløve, Hans Schack, Henrik Bjelke, Erik Krag og Körbitz. Schumacher blev ikke en af de 7, men han fik Stillingen som Statssekretær, og hermed Retten og Pligten til at forelægge Kongen Raadets løbende Sager, ligesom han skulde føre Journalen. Det gik her som i danske Kancelli, at Schumacher meget snart blev Hovedpersonen, baade i Kraft af sin Overlegenhed og som Følge af sin stedse stigende Magt over Kongen. Til at begynde med delte Schumacher Magt og Indflydelse med Frederik Ahlefeldt og Gyldenløve, men lidt efter lidt lykkedes det ham at trænge de to andre til Side, det skete saa lempeligt, med saa fine diplomatiske Midler, at de to næppe mærkede det. Venskabet holdt sig da ogsaa uforstyrret, hvorom den efterladte Brevveksling bærer Vidne, noget Brud opstod der aldrig, selv om Venskabet mod Slutningen kølnedes.

Hvad de andre 5 Medlemmer af Geheimeraadet angaar, stillede deres Forhold til Griffenfeld sig noget forskelligt. Det daarlige Forhold til Reedtz var i Stigende, alt efter som Griffenfelds Magt og Indflydelse steg. Til de to militære Medlemmer var Forholdet heller ikke det bedste. Hertil var imidlertid baade Ahlefeldt og Gyldenløve i høj Grad medvirkende. Det kunde saaledes ikke være behageligt for Bjelke, der indenfor Raadet skulde repræsentere Flaadens Interesser, at Kongen næsten altid spurgte sin Halvbroder, naar det drejede sig om noget betydningsfuldt, og næsten altid rettede sig efter ham. Med Frederik Ahlefeldt havde Rigsadmiralen Rivninger som Følge af de Sparebestræbelser, Statholderen havde faaet Kongen med til, og som ogsaa var gaaet ud over Flaaden. Griffenfeld stillede sig paa de 2 Venners Side og havde endog Planer om at indstille Bjelke til Afskedigelse. Det skyldtes Griffenfeldts Indflydelse, naar der under den skaanske Krig ikke betroedes Rigsadmiralen nogen Kommando.

I sin Egenskab af Leder af Udenrigspolitikken beklagede Frederik Ahlefeldt sig over, at Bjelke modarbejdede Danmarks Forbund med Holland. Bjelke havde, skønt han tidligere havde staaet i hollandsk Tjeneste, et Horn i Siden paa Republikken, hvis Forhold under den anden Svenskekrig han misbilligede. Bjelkes Bitterhed skrev sig fra Søslaget under Falster i 1659, da Hollænderne ikke havde ydet den under Bjelkes Kommando staaende Flaade tilstrækkelig Støtte, saaledes at den svenske Flaade undslap. Admiralen udlagde Nederlændernes Holdning ved denne Lejlighed som Forræderi.

Hvad Hans Schack angaar, have vi alt omtalt Frederik Ahlefeldts Uenighed med ham, en Uenighed, der nær var udartet til Duel, Aarsagen var de af Ahlefeldt anbefalede Sparebestræbelser. Det daarlige Forhold mellem Frederik Ahlefeldt og Hans Schack fortsattes. Schack havde haft en sikker Plads i Frederik den 3.s Yndest paa Grund af sin Holdning under Regeringsforandringen 1660, ogsaa med Christian den Femte stod han paa en god Fod. I Modsætning til Bjelke syntes Schack godt om Griffenfeld, paa hvis Indstilling, han blev udnævnt til Greve. Det var saa meget mærkeligere, at der kunde herske et godt Forhold mellem Griffenfeld og Schack, som førstnævnte mere og mere viste Tilbøjelighed til at indblande sig i Hærens Sager ud fra sit Valgsprog: »Pennen styrer Sværdet«.

Næst efter Frederik Ahlefeldt og Gyldenløve var Kørbitz vel nok det Medlem af Geheimeraadet, der stod Griffenfeld nærmest. Frederik Ahlefeldt synes ikke at have kunnet lide Kørbitz, i alle Tilfælde mistede Kørbitz meget af sin Indflydelse under Griffenfelds Efterfølger som Kansler.

Foruden Ledelsen af Udenrigspolitikken og Administrationen af Hertugdømmerne var der en Ting, som stærkt optog Frederik Ahlefeldt, og det var den oldenborgske Arvesag, hvis hidtilværende Forløb vi indgaaende har omtalt i første Bind af denne Bog og som vi derfor i det følgende kun skal behandle, for saa vidt den vedrører Frederik Ahlefeldts Samarbejde med Griffenfeld.

Man vil erindre, at Danmark for gode Ord og Betaling havde faaet Hertugen af Pløn til at give Afkald paa Besiddelsen af Oldenburg. Ogsaa med den anden Medarving, Gottorp, havde Danmark affundet

sig ved Hjælp af en Pengesum, Christian Albrecht fortrød imidlertid hurtig denne Ordning og vilde have flere Penge end de aftalte 150.000 Daler, desuden vilde han sikre sig, at den gottorpske Del af Oldenburg faldt tilbage til Gottorp, ifald det danske Kongehus skulde uddø. Endvidere forlangte Hertugen en Appanage paa 4000 Daler om Aaret for sin Broder, Coadjutoren i Lybæk, som Erstatning for hans Arveafkald, og for sig selv gjorde Hertugen Fordring paa den Jord, der hørte ind under Slesvig Bispestol. Coadjutoren fandt imidlertid, at »Pensionen«, som Frederik Ahlefeldt kalder den i sine Breve, var for lille, og han stillede derfor yderligere Krav, som det dog lykkedes Ahlefeldt at standse. Det blev betroet Frederik Ahlefeldt at forhandle med Gottorp om disse glubske Fordringer, der i Virkeligheden var ganske urimelige, da Gottorp havde acquiesceret ved 150.000 Daler i Afstaaelsessum. I sine Breve til Kongen raader Ahlefeldt bestemt til ikke at afbryde alle Broer med Gottorp, han frygtede Christian den Femtes Lyst til Krig, og den nye Konge var i Virkeligheden meget opsat paa at gribe til Vaaben for at sikre Danmark Enebesiddelsen af Oldenburg. At Christian den Femte havde den formelle Ret paa sin Side, er sikkert, Gottorps ganske pludselige Vægning ved at overholde en lovformelig stiftet Overenskomst, var en regulær casus belli. Men Frederik Ahlefeldt regnede med, at ifald man sendte Tropper ind i Oldenburg, havde Danmark med det samme en ny Krig med Sverig, og det var Danmark ikke forberedt paa. Griffenfeld vilde ogsaa undgaa Krig angaaende Grevskaberne, og han anvendte al sin Indflydelse paa Kongen for at faa ham til at acceptere Frederik Ahlefeldts Standpunkt. Det holdt haardt for Griffenfeld at styre Kongens Lyst til at afgøre Sagen ved Vaabenmagt, i et Brev skriver Christian den Femte saaledes til Rigskansleren, at det forekom ham fornuftigst at occupere hele Oldenburg straks, da det dog før eller senere blev Enden paa Historien, »Danmark kommer aldrig ret op uden ved Guds Hjælp og Krig.«

I en vis Forstand handlede man om Bjørnens Skind, inden man havde nedlagt Bjørnen, for Sagen var endnu ikke afgjort af Rigshofretten i Wien. Men Resultatet kunde for saa vidt betragtes som givet, da den romerske Kejser var gaaet ind paa at støtte den Aftale, der var sluttet mellem Danmark og Holsten-Gottorp paa den ene Side og Pløn paa den anden, at ifald det, der var mest Sandsynlig-

hed for, indtraf, nemlig at Hertugen af Pløn vandt Sagen, skulde han give Oldenburg til Danmark og Gottorp for en Sum af 130.000 Daler, vandt Hertugen ikke Sagen, havde Danmark sikret ham 100.000 for den Afstaaelse, han havde erklæret sig villig til før Processens Afgørelse Som man ser, var det meget gunstige Kaar, der var budt Gottorp fra dansk Side, 150.000 Rigsdaler for Halvparten af Oldenburg og Delmenhorst, medens Pløn kun skulde have 130.000 for begge Grevskaberne helt og holdent.

Forhandlingerne mellem Hertugen af Gottorp og Frederik Ahlefeldt førte ikke til noget, da de to Herrer uafbrudt kom i Haarene paa hinanden, det blev da ordnet saaledes, at Frederik Ahlefeldt og Kielmannsegge alene skulde se at komme til Klarhed over Sagen, og til at begynde med gik det nogenlunde fredeligt mellem de to Antagonister, i et af sine Breve kalder Frederik Ahlefeldt Kielmannsegge »min Ven«. Men det hele gik langsomt, eftersom Kielmannsegge var blevet gammel og desuden stadig under Forhandlingerne klagede over nogle Svækkelsesanfald, der hæmmede hans Arbejde, han talte endog i ramme Alvor om at trække sig tilbage fra Stillingen som Kammerpræsident, ifald Christian Albrecht vilde lade hans Søn faa Stillingen i Arv. Under Forhandlingerne raadede Frederik Ahlefeldt i sine Breve til Kongen stadig til Imødekommenhed, man burde efter hans Mening strække sig saa langt som muligt, ja endog fordoble Afstaaelsessummen, ifald Rigsretten i Wien tilkendte Gottorp Grevskaberne. Kongens Svoger greb til, men Kielmannsegge fik sin Herre til at sige nej. Forhandlingerne fortsattes, og Sverig begyndte nu at blande sig i Sagen. Den svenske Indblanding ytrede sig foreløbig som et Tilbud om Mægling mellem de stridende Parter.

Medens det paa den ene Side var klogt af Griffenfeld og Ahlefeldt at styre Christian den Femtes Lyst til at ordne den oldenborgske Sag ved Hjælp af en Krig, kan man paa den anden Side forstaa Kongens Ønske om snarest mulig at faa en Ende paa den i Længden uholdbare Situation, Oldenburg under baade Danmarks og Gottorps Overhøjhed. Mellemværendet med Hertugen af Pløn var endt, efter at Domstolen i Wien havde tilkendt Pløn Retten til hele Oldenburg og Delmenhorst, Hertugen havde faaet sin Erstatning baade i Penge og Jordegods, nu stod blot en Ordning med

Gottorp tilbage. Men Udsigterne var ikke lyse, efter at Kielmannssegge havde gjort Alvor af at trække sig tilbage fra Forretningerne, der gik over paa mindre erfarne Hænder. Hertugens nye Raadgivere fremkom med saa »extravagante« Fordringer, at Frederik Ahlefeldt en Stund glemte sin ellers forsigtige Holdning og raadede Kongen til uden videre at besætte hele Oldenburg.

Gennem Arveforliget med Pløn sikrede Danmark sig en Mand af stor Dygtighed, den unge Hans Adolph, der ved Faderen Joachim Ernsts nylig stedfundne Død var blevet Hertug af Pløn. Hans Adolph havde under hele den oldenborgske Arvesag troligt staaet paa Danmarks Parti, og han havde haft Sagens Traade i sin Haand, da Faderen var gammel og svag. Det var paa Hans Adolphs Initiativ, at Pløn gav Afkald paa Oldenburg til Fordel for Danmark, og hans Virken i denne Sag skaffede ham Griffenfelds Venskab, et Venskab, der indtil videre blev gengældt af Hertugen. Griffenfeld havde gjort sig megen Umage for at vinde Hertugen, og det faldt ham let, idet Rigskansleren havde en sjælden Evne til at vinde andre Mennesker. Det skyldtes Griffenfeld, at Hans Adolph blev stillet i Spidsen for den danske Hær under den skaanske Krig, desuden var Hertugen blevet Medlem af Gehejmeraadet.

Forhandlingerne mellem Danmark og Gottorp angaaende Oldenburg blev fortsatte længe efter, at Dommen i Wien var faldet, paa et Tidspunkt var man fra dansk Side bleven saa led og ked af Sagen, at man endog tænkte paa et Mageskifte, saaledes at Gottorp overtog Oldenburg mod til Gengæld at afstaa en Del af Sønderjylland til Danmark. Baade Griffenfeld og Kielmannssegge var en Tid Tilhængere af denne nye Ordning. Senere kom der fra Kielmannssegge et nyt Forslag om, at Danmark skulde have den gottorpske Del af Oldenburg mod at afstaa hele Bredsted Amt, et Forslag, som Frederik Ahlefeldt afviste med den største Harme. Men saa kom den skaanske Krig, og dermed brast ethvert Haab om en fredelig Ordning af denne endeløse Sag.

Medens den oldenborgske Sag stod paa, havde Frederik Ahlefeldt en uafbrudt Brevveksling om denne Sag med Griffenfeld, under 10. Juli 1671 skriver Ahlefeldt:

... med alt dette ser jeg ingen Udvej til for Øjeblikket at slippe

¹ Kielmannssegge.

ud af denne Sag ved Hjælp af den allerede afsluttede Traktat, jeg har ikke kunnet faa Præsidenten¹ til som min Ven og uden Forbindende at fortælle mig, hvad de forlanger, og paa hvilke Betingelser de vil afstaa Grevskaerne, end mindre vil de forhandle om denne Materie, jeg tror deres Hensigt er at faa Kongen til at træde tilbage fra Traktaten i København eller søge sluttet en hel ny Aftale, kan de ikke opnaa det, vil de sikkert prøve paa at beholde Grevskaerne saalænge de kan. . . .

Under 26. August 1671 sender Frederik Ahlefeldt Griffenfeldt et Brev, der er skrevet umiddelbart efter et Møde, han havde haft med Kielmannsegge ved Stenderup. Denne Forhandling blev foreløbig den sidste; Kielmannsegge forlangte paa Hertugens Vegne som Betingelse for at afgive den gottorpske Del af Oldenburg til Kongen, hele det store Bredsted Amt, det til Domkapitlet i Slesvig hørende Gods, desuden stillede han Krav om, at Danmark skulde anerkende Gottorpernes Arverettigheder til Oldenburg, for det Tilfælde, Kongestammen skulde uddø, endelig forlangte Kielmannsegge en Aarpenge paa 4000 Rigsdaler til Hertugens Broder, Coadjutoren i Lybæk. Kravene blev opsat i 6 Punkter, der af Frederik Ahlefeldt skulde forelægges Kongen. Ahlefeldt lagde ikke Skjul paa overfor Kielmannsegge, at Kongen næppe vilde gaa ind paa disse ganske exorbitante Fordringer, og han ventede saa meget mere, at den gottorpske Præsident vilde give efter, som flere af Christian Albrechts andre Raadgivere misbilligede de af Kielmannsegge opstillede Fordringer og foreslog at søge at komme Danmark i Møde, men Kielmannsegge holdt stædigt paa sit og fik Hertugen over paa sin Side.

Brevet lyder saaledes:

»*Min Herre.*

Jeg er meget ked over ikke at have faaet noget Svar paa min sidste Skrivelse angaaende de Forhandlinger, jeg har haft ved Stenderup Aa², og de Udveje, jeg har foreslaaet vedrørende de 6 Punkter, som Hertugen af Gottorp har fremsat i sit Brev til mig af 26 April. Min Herre ved, at jeg ingen Instrukser har vedrørende disse Punkter med Undtagelse af det første, angaaende de 4000 Rigsdaler, som Coadjutoren af Lybæk gør Fordring paa, paa det Sæt vil jeg være

¹ Kielmannsegge. ² Med Kielmannsegge.

uden Wehrt, naar vi skulle skride til Traktaten, efterdi jeg intet kan udrette uden Kongens særlige Befaling. Derfor bønfalder jeg Eders Excellence om at sørge for, at man tilstiller mig en Instruks angaaende de 6 Punkter, Hertugen har opsat; da jeg befrygter den største Vanskelighed fra den Kant, har jeg haft den Frækhed at notere nogle Betragtninger, jeg har gjort mig til Punkterne, paa hvad Maade man kunde komme overens om dem; dersom Eders Excellence finder dem fornuftige, vilde det være mig en Tilfredsstillelse; i modsat Fald beder jeg Højsamme om at brænde dem og underrette mig om, hvad Kongen vil have, jeg skal gøre derved, saaledes at jeg ikke skal være nødt til at vente paa Befaling, naar vi sidder midt i Forhandlingerne om Traktaten. Jeg staar paa Spring til at rejse til Itzehoe, det er derfor, der kun staar mig tilbage at sige min Herre, at jeg i fuldeste Maal er

Eders Excellences meget ydmyge
og meget lydige Tjener

F. Greve af Ahlefeldt, Langeland og Rixingen.

Graasten, den 26. September 1671.

P. S. Jeg henlever i den største Bekymring, fordi jeg ikke mere hører et Ord fra Eder, send mig i det ringeste et Ord for at sige mig, at I endnu holder lidt af mig, og vær overbevist om, at intet Menneske i hele Verden er Eder mere hengiven og ærer og elsker Eder mere end jeg. •

Dette Brev blev ledsaget af et Bilag med følgende Overskrift:

• Betragtninger over de 6 Artikler, forlangt indsatte af Hertugen af Gottorp, som Betingelse for Opfyldelsen af den sidste i København afsluttede Traktat.

1) I den første Artikel forlanger man en Anvisning paa 4000 Speciedaler for at kunne udbetale Biskoppen af Lybæk en saadan Sum, der er anvist bemeldte Biskop paa Grevskaberne. Hvad angaar denne Artikel, har jeg allerede faaet Kongens Befalinger, saa der er ikke andet at gøre, end saa vidt muligt at skaane Hans Majestæts Pung og se, om der ikke skulde findes Midler til at faa bemeldte Biskop til at slaa lidt af paa sine Krav til Gengæld for den Naade,

der bliver ham udvist ved den omtalte Pension, men skulde man støde paa uoverstigelige Forhindringer, saa er der intet andet at gøre end at følge de første Instrukser.

2) Hvad angaar den anden Artikel, hvori Hertugen af Gottorp forbeholder sig sine Rettigheder, saa mener jeg, at naar dette Forbehold ikke skulde gælde nærværende Tidspunkt, men det eventuelle Tilfælde, at den kongelige Hovedlinie skulde uddø, saa kunde man gaa ind paa deres Fordringer overfor alle, tam ratione possessionis quam dominii, naar Gottorperne blot giver Afkald og afstaar deres Rettigheder til Kongen og Kongefamilien, da det er Kongen quasi ligegyldigt, hvem han vil faa som Efterfølger i Grevskaberne, ifald Kongehuset nogensinde, hvad Gud forbyde, skulde uddø. Efter min Formening ligger Hovedvanskeligheden deri, at Biskoppen skulde stille bestemte Krav om Butjadingen¹ for det Tilfælde, at hans Broder, Hertugen af Holsten, afgik ved Døden uden mandligt Afkom; jeg er af den Formening, at man bør se at slippe udenom denne Fordring, saafremt det lader sig gøre, og minde Biskoppen om, at han har faaet sin Pension, at det romerske Rige gør Krav derpaa og i Særdeleshed holde fast ved Kongens jus senioritus; men saafremt Forhandlingerne om dette Punkt helt skal afbrydes, er det fornødent at faa Besked om, hvad der er Kongens sidste Bestemmelse. Jeg tror, at da Hertugen og Hertuginde er meget unge, er der ingen Fare for, at de skal dø uden Livsarvinger, ihvertfald var der ikke meget forlorent, om man sikrede sig Tilbagebetalingen af de 150.000 Specier for det Tilfælde at dette skulde ske², tillige med Kongens andre Rettigheder, Herredømmet over denne Jord er sikker nok, og naar vi blot har den mellem Hænderne, saa vil der ingen Sinde mangle os gode Paaskud til at beholde den.

3) Hvad angaar Hyldingen, som man vil hævde er ni nomine, saa kunde man maaske finde en eller anden Udvej, saaledes at Kongen, naar han tog mod Hyldingen fra de omtalte Grevskabers Side, indbefattede Hertugen af Gottorp in eventum et deficiente linea regia, saa vidt som hans Rettigheder strækker, sammen med

¹Den nordligste Del af Oldenburg, der som en Halvø strækker sig mellem Jadebugten og Weserens Udløb, dengang meget frugtbart Marskland, som Greverne af Oldenburg og Østfriesland havde ligget i Strid om.

²At Hertugen af Gottorp døde uden Livsarvinger.

de andre Lehnserben suo ordine et loco. Saasom ogsaa de godt kunde succedere uden Hyldning tam ex jure agnationis quam expectantice, og den omtalte Hyldning ingen Virkning vilde have, uden hvis Kongestammen uddøde.

4) Kravet om Bredsted Amt og det til Slesvig Domkirke hørende Kapitelgods uden Hensyn til Ydelserne forekommer mig fuldkomment urimeligt, al den Stund Prisen for disse Steder mindst vilde overskride de 150.000 Daler med det dobbelte eller tredobbelte, desuden kan Kongen paa ingen Maade give Afkald paa Landskabet Bredsted, der uden Tvivl er et af de bedste Stykker af hele Hertugdømmet Slesvig, efter min Formening burde man nøjes med at afstaa Kapitelgodserne til dem for en rimelig Betaling og højst til 4 à 5 %, men jeg er grumme bange for, at Forøgelsen af Indkomsterne, som vore Herrer af Rentekammeret have budgetteret under Paaskud af, at Undersaatterne paa Kapitelsgodset skal betale Dienstgelder, vanskelig lader sig gennemføre, da det aldeles er mod min Skik og Brug at regne med Indkomster, man aldrig har haft før, saaledes som de have gjort med disse Godser. Det vilde maaske snarere være gørligt at regne med en Del af Indkomsterne og mindst 8 eller 10 Speciedaler om Aaret af hver Plov, eftersom de hidtil har givet 24, ja saagar 30 Specier. Det vilde ogsaa være meget fornødent snarest at vide Kongens Vilie om dette Punkt, og om Hans Majestæt vil have, at man skal holde haardnakket fast ved denne Forøgelse, jeg kunde ogsaa lide nøjagtig at kjende Indkomsterne fra Bredsted, for at paavise Ubilligheden af deres Krav. Hvad angaar de Godser, som Hertugen har afleveret, saa er de ikke af stor Betydning, men med Hensyn til de Indkomster, der endnu er tilbage, vilde det være højst uretfærdigt, om Kongen krævede dem, Undersaatterne i Oldenborg kunde maaske udrede dem lidt efter lidt.

6) Jeg har været saa dristig nylig at underholde min Herre om dette Punkt, og at vise ham, at der ikke vilde være noget at tabe fra vor Side, idet Gottorperne er quasi i Besiddelse af alt det, de ønsker, og lader os klage lige saa meget vi vil. Det, det kommer an paa at vide, er, hvilke Voldgiftsmænd, Kongen vil vælge, for udnævner man ikke saadanne, vil fornuftigvis den Bebrejdelse blive rettet imod en, at man hverken har overholdt Unionen eller den i Glückstadt afsluttede Traktat; jeg tror, at man kan bringe

dem saa mange andre Sager paa Tapetet, at de maaske mere end en Gang vil fortryde at have berørt den Stræng. Det staar endnu tilbage for mig at sige min Herre, at efter min Mening skal man saa vidt muligt undgaa at komme til Klarhed med Hensyn til disse 6 Punkter, men at man skal holde godt fast ved Aftalerne i København og Kongens sidste Tilbud. Alt det, jeg siger om dette, er blot for endelig at faa Kongens Vilje at vide, og hvor vidt, man kan gaa, ifald det skulde komme til et Brud.

Jeg beder Eders Excellence om at brænde dette Papir efter at have læst det, jeg holder ikke af, at det skulde falde i andre Hænder, og jeg haaber ikke, I vil misbillige, at jeg underholder Eder med mine Drømmebilleder, jeg beder Eder betragte det som et Bevis paa den Tillid, jeg har til Eders Godhed.«

Et Aar efter sendte Frederik Ahlefeldt Griffenfeld følgende Brev:

»Siden min sidste Skrivelse har jeg ikke faaet noget Svar fra Hertugen af Gottorp, saa jeg tænker, at vi nu for nogen Tid skal være til Ende med vore Forhandlinger; jeg har stedse haft den Anelse, at alt, hvad de foretog sig paa Gottorp, var paa Skrømt og gik ud paa at vinde Tid, i Haab om at opretholde Besiddelsen af Oldenborg ved Hjælp af Sverigs Autoritet og Rænker. Jeg haaber, at Eders Excellence har modtaget min sidste Skrivelse, hvori jeg fremsætter min beskedne Mening angaaende det, højsamme har gjort mig den Ære at skrive til mig under 17. d. M.; derfor skal jeg for nærværende ikke udlade mig videre, blot vil jeg raade til, saa vidt det er os muligt, ikke at inlde os paa en Proces om vor Traktat i København, hvilket uvægerligt vil ske, ifald vi havde til Hensigt at fortsætte Processen mod Pløn med Udelukkelse af Gottorp. Der var maaske andre Veje til at anlægge Proces imod dem, med lige saa stor Begrundelse som denne, men Ulykken er, at medens vi strides om, cui competat actio, vilde Hovedprocessen mod Pløn være helt standset, og vi maaske være Aar om at komme ud af denne Strid. Nu er Forholdet imidlertid det, at Processen med Pløn allerede er saa vidt, at den kunde blive afsluttet for Retten i Løbet af ganske faa Maaneder, naar blot ikke Kejserens politiske Hensyn og hans Statsinteresse vilde standse Rettens Gang. Jeg overlader Bedømmelsen af det hele til Eders Excellences Klogskab, idet jeg beder højsamme behageligt undskyldte den

Frihed, jeg har taget, saa aabent at fremføre min Opfattelse af Sagen, men jeg har anset mig forpligtet dertil af Hensyn til Kongens Tarv og det oprigtige og trofaste Venskab, jeg har viet Eders Excellence.

Itzehoe, den 22. September 1672.

Tre Maaneder efter afgik følgende Brev fra Frederik Ahlefeldt til hans Fætter Ditlev Ahlefeldt angaaende den oldenborgske Arvesag:

Min Herre og kære Fætter!

Jeg har modtaget hans sidste Skrivelse og deraf set, hvad han har villet meddele mig angaaende de gottorpske Ministres ouverture ratione Tønder Amt. Denne Proposition er fremsat allerede fra Begyndelsen af Striden mellem de tvende Herskaber og er blevet forkastet som fuldstændig disproportioneret og næsten ridicule i Betragtning af mange andre considerationer. Da der indkommer 100.000 Speciedaler fra Grevskaberne om Aaret, og Tønder Amt næppe indbringer 40.000 Daler om Aaret, saa vil min Herr Broder kunne forstaa, at dersom man overhovedet skulde været sindet at give Pløn satisfaction, hvad man vel bliver nødt til, saa vil man nu, hvor Sagen synes med Tiden at skulle bedre sig, have ringe Lyst til at amplexere slige infaisable conditions. Men efter dette tykkes det næsten, at denne Strid til Dato mere er blevet guvernere af Rænker fra vore Fjender og nogle daarligt intentionerede end af raison og moden ponderering af begge Parters Interesse. Og dog vilde det være ønskværdigt, om man fra begge Sider kunde komme til Forstaaelse om et raisonabelt Forlig, men til saadan intentions Opnaaelse vilde intet være tjenligere, end at bringe de Mennesker, som har Direktionen af Affairerne i deres Hænder, bort fra de extremiteter, som de have for Øje, til raisonablere Tanker. Desaar-sag har Hans Majestæt allernaadigst anbefalet mig at meddele Herr Broder højst confidentielt, at Allerhøjstsamme vilde optage det i synderlig Naade, om Herr Broder ved given Lejlighed vilde remonstrere de fornemste gottorpske Ministre om den Fare og de inconvenientier, der forestaar paa alle Steder, og bringe dem paa andre Tanker. Man er resolveret til at belønne alle gode officia og skænke Ministrene derfor virkelig anseelige recompencer, idet

man er sindet at anvende alt, hvad der er nødvendigt til dette Formaal. Forholdene ved Hoffet paa Gottorp er ham bekendt, saa han behøver ingen videre Information derom. Jeg kan for denne Gang ikke udlade mig videre for ham, sapienti sat. Han maa under ingen Omstændigheder meddele nogen Kongens Befaling, før man ved, om Sagen lader sig realisere; hvis det kun drejer sig om en god Sum Penge for at vinde de Herrer, saa skal der ingen Vanskeligheder blive gjort herfra, men Sagen maa behandles med Snildhed. Jeg vilde ønske, man kunde gøre noget, medens jeg er her, for at lette Sagerne. Kunde man sikre sig Herr Kielmann og Kramer, vilde Sagen snart være i Orden.

Min Herres

meget ydmyge og meget lydige Tjener,
Frederik Greve af Ahlefeldt af Rixingen.

København, 16. December 1671.

Frederik Ahlefeldt havde ikke alene faaet Paalæg af Christian den Femte om at lade sin Fætter forsøge paa Bestikkelse af de gottorpske Statsmænd, saaledes som det omtales i dette Brev, men Kongen havde ogsaa paalagt Ahlefeldt selv at prøve paa at vinde Kielmannsegge ved Hjælp af klingende Mønt; der var ikke noget urimeligt i denne Tanke fra Christian den Femte's Side, da det var den almindelige Opfattelse i danske Regeringskredse, at Kielmannsegge var i høj Grad bestikkelig, og at hans enorme Formue var skrabet sammen ved uredelige Midler, saasom Salg af Embeder, ja man beskyldte ham endog for at drive Aager. Vi have ofte haft Lejlighed til at omtale Kielmannsegge, medens han var den afdøde Hertug af Gottorps højre Haand, under Christian Albrecht var hans Indflydelse om muligt endnu større, hans Betydning markeredes ved Udnævnelsen til Kammerpræsident i 1662. Hans fjendtlige Sindelag mod Danmark uddybedes under den nye Hertug, og det var ham, der allerede et Aar efter den mellem Danmark og Gottorp afsluttede Traktat af 1660, som Frederik Ahlefeldt stadig beraaber sig paa i sine Breve, fik Christian Albrecht til at indgaa et nyt Forbund med Sverig, der sikrede Gottorp hele Sønderjylland efter en Krig, hvor Danmark vilde blive besejret. Forbundet skulde holdes hemmeligt, men forskellige af Bestemmelserne sivede lidt efter lidt ud

og gjorde et stærkt Indtryk i Danmark, hvor man gav Kielmannsegge hele Skylden. Men Kielmannsegge spillede paa flere Strænge, han mødtes saaledes med Frederik Ahlefeldt i Arbejdet paa en ægte-skabelig Forbindelse mellem Hertugen af Holsten-Gottorp og Frederikke Amalie af Danmark. Derimod var han ganske i Uoverensstemmelse med Frederik Ahlefeldt angaaende Stillingen til den oldenborgske Arvesag, Ahlefeldt vilde have Sagen ordnet i Fællesskab med Hertugen af Pløn, medens Kielmannsegge, støttet af Gabel, ønskede, at Danmark og Gottorp skulde optræde i Fællesskab ved Rigshofretten med Pløn som Kontrapart. Men da Gabel var blevet styrtet, bortfaldt hans og Kielmannsegges Plan, og Frederik Ahlefeldt fik Støtte hos Griffenfeld med Hensyn til Processens Førelse.

Frederik Ahlefeldt gjorde Forsøg paa at udføre Christian den Femtes Befaling at vinde Kielmannsegge ved Hjælp af klingende Mønt, men Forsøget strandede. Der var nemlig indtraadt et nyt Forhold, som hverken Kongen eller Frederik Ahlefeldt kendte noget til. Kielmannsegge havde paa Hertugens Vegne sluttet nye Aftaler med Sverig, paa Betingelserne fra 1661, men med den meget væsentlige Tilføjelse, at Gottorp ikke maatte indgaa paa noget Forlig med Danmark angaaende Oldenburg uden først at have truffet nærmere Aftale med Sverig. Det hindrede dog ikke Kielmannsegge i at forelægge Frederik Ahlefeldt de 6 famøse Punkter, som han først havde forelagt den svenske Regering, men om dette sidste anede Ahlefeldt intet, i sine Breve fremfører han kun almindelige Bemærkninger om svenske Rænker og Gottorps Afhængighed af Sverig. Det blev Kielmannsegge, der gennem sin Deltagelse i de sidste Forhandlinger om Oldenburg gav Stødet til Griffenfelds Fald, men derom senere.

Ahlefeldts Breve til Griffenfeld angaaende den oldenborgske Arvesag er fulde af Mistro til Hertugen af Gottorp, overfor hvem Brevskriveren raader Griffenfeld til at være paa sin Post, han peger paa, at Gottorp stadig spiller under Dække med Sverig, Frederik Ahlefeldt omtaler de uldne Breve, han faar fra Hertugen af Gottorp, om hvem han siger, at han sætter sine Ord paa Skruer og søger at trække Tiden ud for ved Hjælp af Sverigs Indflydelse og Rænker at sætte sig fast i Oldenburg og Delmenhorst. Frederik Ahlefeldt raader Griffenfeld til af vise en bestemt Optræden overfor Gottorp, der fremfor alt maa imponeres, Frederik Ahlefeldt skildrer, hvorledes Hertugen

ængstes, naar der fra kongerigsk Side rasles med Sablen: »Der har været megen Larm i dette Land og især i Gottorp i Anledning af, at nogle af vore Rytterafdelinger have afholdt Mønstring ved Apenrade og Hadersleben, de Herrer ere blevne slagne af en saadan Skræk, at man forsikrer, at Herr Præsidenten og flere andre have sendt deres gode Tøj til Tøningen. Med alt dette ser jeg ikke, hvorlunde vi skulle trække os ud af Sagen ved Hjælp af Traktaten, for jeg har ikke kunnet faa Herr Præsidenten til uden forudfattede Meninger og paa venskabelig Vis at sige mig, hvad de forlanger og paa hvilke Betingelser de vil afgive Oldenborg. Endnu mindre ere de gene til at forhandle om saadan Materie, deres Hensigt er, efter hvad jeg tror, at faa Kongen til at træde tilbage fra Traktaten i København og slutte en hel anden Overenskomst, kan de ej faa deres Krig ført igennem, vil de se at beholde Oldenborg, saa vidt de formaar. Hvordan det end føjer sig, vilde jeg være Eder meget forbunden, kære Ven, om I herefter kunde bruge en anden, der var mere behændig og havde en lykkeligere Haand end jeg, til at tractere denne Affaire, for jeg ser allerede klarligen, at jeg efter tusindfold Plager og Anstregelser kun vil høste Bebrejdelser og Bagtalelser af det hele.« I et senere Brev anbefaler Frederik Ahlefeldt paa det indstændigste ikke at vige en Tomme fra Betingelserne i Traktaten i København. Da Processen angaaende »Grevskaberne« opfylder Frederik Ahlefeldts Sind og Tanker, har det næppe været alvorligt ment, naar han anmoder om at maatte blive fri for at have med Sagen at gøre, en Anmodning, der da ogsaa blev afvist.

Irritationen mod Gottorp bevirker, at Frederik Ahlefeldt vedbliver at foreslaa, at der sættes haardt imod haardt overfor Hertugen. Det hænger noget sammen med det ikke altid behagelige Hverv, der var overdraget Ahlefeldt, fra Graasten at overvaage de gottorpske »Machinationer«. Fra gottorpsk Side var man klar over, at Frederik Ahlefeldt nøje fulgte, hvad der foregik ved Hertugens Hof og gav Indberetning derom, derfor er Hertugen stadig meget forbeholden overfor Statholderen, lader længe vente med Svar paa Frederik Ahlefeldts Breve til ham, og naar Svarene endelig indtræffer, er de uklare eller reserverede, imedens er der en flittig Brevveksling mellem Gottorp og Stockholm, en Brevveksling, Frederik Ahlefeldt meget gerne vilde have Fingre i.

I flere af sine Breve til Griffenfeld forudsiger Ahlefeldt, at Dommen i den oldenborgske Arvesag vil blive præget af Politik, idet han mener, at den romerske Kejser vil lægge Pres paa Rigshofretten. Og saaledes gik det virkelig ogsaa. Naar Kejser Leopold den Første interesserede sig for et for Danmark gunstigt Udfald af Dommen i den oldenborgske Arvesag, var det, fordi Kejseren ønskede Forbund med Danmark, et Forbund, som blev indgaaet Aaret efter Dommens Afsigelse. Frederik Ahlefeldt afslutter en af sine lange til Griffenfeld rettede Skrivelser angaaende Gottorps Stilling til Oldenburg, med følgende Ord; »Jeg skal gøre alt hvad jeg kan for at komme til Vejs Ende, vel vidende, at, quod mihi obsequii gloria data sit og at en god Tjener blindt skal følge sin Herres Befalinger.«

Frederik Ahlefeldts Breve til Christian den Femte angaaende den oldenborgske Sag er adskilligt mere kortfattede end de til Griffenfeld, ofte indskrænker Statholderen sig til at sende en Genpart af den sidste Skrivelse, han har modtaget fra Hertugen af Holsten-Gottorp, ledsaget af nogle faa Commentarer. I et Brev meddeler Ahlefeldt Kongen, at han har benyttet et Landdagsmøde til at faa en Samtale med Kielmannsegge angaaende Oldenburg: »Jeg har forhandlet med Præsident Kielmannsegge om den afsluttede, men ikke ratificerede Traktat angaaende Oldenburg og Delmenhorst for at faa denne besværlige Sag til Afgørelse. Præsidenten havde lovet ved sin Tilbagekomst at bringe Hertugens endelige Resolution, men undskylder sig nu med en Legemssvaghed.« Kort Tid efter at dette Brev er afgaaet, tilstiller Ahlefeldt Kongen en Kopi af et Brev, han har modtaget fra Hertugen af Gottorp. I dette Brev skriver Hertugen, at Kielmannsegge har meddelt ham, hvad Ahlefeldt efter Kongens Befaling har udtalt angaaende Traktaten, Hertugen ønsker at kende Ahlefeldts Mening angaaende et Brev, han har skrevet til Kongen og angaaende de i samme Brev indeholdte gottorpske Betingelser med Hensyn til Oldenburg. Nogen Tid efter tilstiller Frederik Ahlefeldt Kongen en Kopi af sin Svarskrivelse til Hertugen. Ahlefeldt udtaler overfor Hertugen, at Kongen har været tilfreds med den Erklæring, Hertugen i sit Brev til ham har afgivet, og i Henhold til hvilken Hertugen vil blive ved den en Gang angaaende Oldenburg og Delmenhorst sluttede Overenskomst. Ahlefeldt beder Hertugen nøjere præcisere, hvad det er for Tilføjelser, han vil gøre til Traktaten, og som han ikke havde

tænkt paa, da Traktaten blev sluttet. Statholderen lader Hertugen forstaa, at Kongen nu vil have Besked om Gottorps endelige Mening og Beslutning med Hensyn til Overenskomsten om Oldenburg. Frederik Ahlefeldt mener, at Spørgsmaalet angaaende Betalingen af den for Afstaaelsen af Hertugens Rettigheder til Oldenburg lovede Sum let maa kunne bringes i Orden. Hvad angaar Hertugens Broder Coadjutoren af Lybæks Arverettigheder til Grevskaberne, da har Kongen lovet, at Coadjutoren skal faa, hvad der tilkommer ham, naar blot alle de andre Vanskeligheder hæves. Kongen er ikke mindre ivrig end Hertugen for at faa de endnu ikke behandlede Klagepunkter endelig og tilfredsstillende afgjort, men de maa behandles for sig og ikke blandes ind i de egentlige Forhandlinger om Afstaaelsen af den gottorpske Del af Oldenburg til Danmark, Afgørelsen af Klagepunkterne vil nemlig tage lang Tid og maa ikke bidrage til at trække Danmarks Overtagelse af hele Oldenburg ud. Ahlefeldt minder i Slutningen af sin Skrivelse Hertugen af Gottorp om, at Kongen vil tage det unaadigt op, om man fra Gottorps Side søger at udskyde Sagens endelige Afgørelse, det vilde af Kongen blive fundet uoverensstemmende med Hertugens tidligere afgivne Løfte og »med Eders højfyrestelige Durchlauchtigheds kendte Génereusitet«. Kongen forlanger, at man holder sig til den første Aftale. Hertugen anmodes om hurtigt at sende Ahlefeldt sin Resolution til København, hvorhen Statholderen er blevet beordret af Kongen.

Det var ikke alene Gottorperne, men ogsaa Sønderborgerne, Ahlefeldt skulde holde et vaagent Øje med. Christian den Femte fandt, at man var gaaet lovlig strengt frem mod Sidelinierne under den sønderborgske Konkurs, Frederik Ahlefeldt mente tværtimod, at Kongen viste for megen Eftergivenhed overfor Sønderborgerne. Ahlefeldt tvang saaledes igennem, at baade Hertugen af Augustenborg og Hertugen af Pløn fik en Irettesættelse af Kongen, den første, fordi han havde gjort Modstand, da Frederik Ahlefeldt paa Kongens Vegne lagde Beslag paa Sønderborg, den anden, fordi han havde dristet sig til at anlægge Sag mod sin Lensherre i Anledning af den oldenborgske Proces. Irettesættelserne blev meddelt de tvende Hertuger i et af Kongen underskrevet Brev, der var meget haardt i Formen og som stødte Hertugerne højlig, navnlig syntes de to Herrer ikke om, at Kongen i Skrivelserne kaldte dem sine Under-

saatter. Til samtlige Chefer for Sidelinierne blev der tillige sendt kongelige Skrivelser, der i unaadige Udtryk tilkendegav »de afdelte Herrer«, at der ikke kunde blive Tale om Skattefrihed for deres Vedkommende, de vilde ikke faa Lov til at lade sig hylde af deres Funktionærer og Bønder, der var Kongens Undersaatter, og naar deres Døtre giftede sig, vilde der ikke blive udskrevet en »Frøenskat«. Hertugen af Glücksborg havde den Dristighed at klage over Skatterne, men han opnaaede ikke andet end et meget kategorisk Svar, der gik ud paa, at skyndte han sig ikke med at betale baade Skatter og Restancer, udsatte han sig for militær Exekution, det hjalp. Et meget vigtigt Skridt blev samtidig taget fra Kongens Side, han nægtede at forlene Sønderborgerne med deres Besiddelser, der saaledes sank ned til at blive ganske almindelige Godser. Frederik Ahlefeldt havde tilrettelagt Sagen, da han ordnede densønderborgske Konkurs, Hertugerne mistede saa megen Jord, at der ikke var stort tilbage at forlene med, den eneste, der reddede noget ud af Skibbruddet, var Hertugen af Pløn, som Frederik Ahlefeldt da ogsaa raadede Kongen til at behandle med en særlig »égard«, navnlig naturligvis af Hensyn til den oldenborgske Sag. Frederik Ahlefeldt optraadte noget ukonsekvent ved denne Lejlighed, idet det var ham, der havde opfordret Kongen til at udtale sin Misbilligelse af, at Hertugen af Pløn indlod sig i en Proces med Danmark, medens Ahlefeldt nu raadede til Forlig med Pløn. Men Sagen var den, at Ahlefeldt fandt de Forslag, Pløn havde gjort angaaende Oldenburg, saa gode, at han ikke mente, man kunde sige nej dertil. Der blev da ogsaa taget alle mulige Hensyn til Hans Adolph af Pløn, der fik store Skattelettelser og bevarede »Samforleningen« med Slesvig under de gamle Former, medens de øvrige sønderborgske Hertuger mistede Retten til at forlenes med Sønderjylland sammen med Kongen. Denne Foranstaltning skulde faa stor statsretslig Betydning og vise sine Virkninger to Hundrede Aar efter.

Som vi andet Steds i Bogen har nævnt, blev den fallerede Hertug af Nordborgs Gods paa Als udlagt til Hertug Hans Adolph af Pløn som en Del af Erstatningen for Oldenburg. Der blev udstedt et Lensbrev for det nordborgske Gods, der paa en uheldig Maade sammenstilledes med Holsten og Oldenburg, hvor kun Mandsstammen

havde Arveret, medens Kvinderne havde Arveret i Sønderjylland. Om Frederik Ahlefeldt havde Ansvar for dette Skridt, er uvist.

Griffenfeld lod Frederik Ahlefeldt til Dels have den egentlige Ledelse af Udenrigspolitikken. Da Udenrigspolitikken var Frederik Ahlefeldts Speciale, var han selv meget ivrig efter at give sit Besyv med, eller »udtale min beskedne Mening«, som han plejer at kalde det; Beskedenheden var næppe helt ægte. Frederik Ahlefeldt er lige saa bange som Griffenfeld for, at Kongens Omgivelser skal faa Held med deres Tilskyndelser til en letsindig Krig. Ikke fordi Frederik Ahlefeldt er Modstander af en Krig med Sverig over Hovedet, han er enig med Vennen om, at kan man faa de skaanske Provinser tilbage ved Hjælp af en Krig, bør man ikke holde sig tilbage, men man skal vente, til man er forberedt og har sikret sig Alliancer. Frederik Ahlefeldt skriver til Griffenfeld om de Personer, der ved en Krig kun tænker paa egen Ære og Anseelse, og som vil drage personlig Nytte deraf: »Eders Excellence ved, at flere af vore største og viseste Statsmænd i forgangne Tider ere strandede paa denne Klippe og have sat deres egen Velfærd over Styr samtidig med Fædrelandets.«

For Griffenfeld var Forbund med Europas førende Stormagt Frankrig Alpha og Omega i dansk Udenrigspolitik. Lige til det aller sidste holdt Griffenfeld fast ved Haabet om en Alliance med Frankrig, han søgte af al Magt at lede Frankrig bort fra Sverig, endnu efter den skaanske Krigs Begyndelse nærrede Rigskansleren dette forfængelige Haab.

Hverken Frederik Ahlefeldts eller Gyldenløves Sympatier gik i Retning af Frankrig. Gamle Slægtstraditioner bandt Ahlefeldt til det tyske Rige, imidlertid var han og Griffenfeld fuldt ud enige om at holde igen overfor Kongen og af al Magt søge at forhindre en Angrebskrig fra dansk Side mod Sverig. Gyldenløve støttede ligesom Frederik Ahlefeldt Rigskanslerens Fredsbestræbelser. De tre Mænd, der i Forening arbejdede paa Fredens Opretholdelse, øjnede dog Krigen som en uundgaaelig Nødvendighed, der før eller senere vilde indtræffe. Medens Frederik Ahlefeldt og Gyldenløve ligesom Kongen havde Tilbageerobringen af de skaanske Provinser for Øje, var det Griffenfeld mindre om at gøre at faa det tabte igen, kunde man faa Erstatning for det tabte andetsteds, var det ham lige kært,

og her var det, at Frankrig skulde være Danmarks Hjælper, det var lettere for Frankrig at skaffe Danmark Sverigs tyske Provinser end Skaane, Halland og Bleking. De svenske Provinser i Tyskland skulde saa forenes med Holsten, senere kunde man altid tage Tanken om et Bytte med Skaane op til Overvejelse.

Den Fredspolitik, som Triumviratet var enig om at opretholde, var det nemt nok at følge de første 2 Aar af Christian den Femtes Regering. Men da Frankrig og England i Forening erklærede Holland Krig i Foraaret 1672, stillede Sagen sig anderledes. Krigen truede med at blive en europæisk Krig, og kunde saa Danmark med sin udsatte Beliggenhed bevare Neutraliteten? Frankrig havde paa Forhaand sikret sig adskillige andre Forbundsfæller, først og fremmest Sverig, dernæst flere af Kurfyrsterne, desuden Biskoppen af Münster, hvis Deltagelse i Krigen Frederik Ahlefeldt frygtede saa meget paa Grund af Naboskabet med Oldenburg; Holland havde foreløbig ingen andre Forbundsfæller end Brandenburg.

Med sin knusende Overmagt havde Ludvig den Fjortende straks stor Fremgang i Holland, Biskoppen af Münster deltog selv i Kampen i Spidsen for sine Tropper, Hertugen af York, den senere Jacob den Anden, skulde i Spidsen for den engelske Flaade foretage et Angreb paa Republikken. Det saa galt ud for Holland; men Naturkræfterne kom det til Hjælp, efter en meget tør Sommer, der havde begunstiget Ludvig den Fjortendes Fremmarsch i Holland, kom om Efteraaret heftige Regnskyl, der fik baade Floder og Kanaler til at svømme over, samtidig aabnede Hollænderne for Digerne. Johan de Witt og hans Parti blev styrtet, og Huset Oranien kom atter til Magten, idet den kun 20 aarige Vilhelm blev udnævnt til Statholder for Livstid og Anfører for baade Hær og Flaade. Disse Begivenheder satte Mod i Ludvig den Fjortendes Fjender, og havde til Følge, at de to habsburgske Fyrstehuse i Wien og Madrid sluttede sig sammen for at redde Holland. Det var en ganske ny Situation, som nu indtraadte, idet der oprindelig havde været en Aftale mellem Kejser Leopold den Første og Ludvig den Fjortende om en Deling af de spanske Arvelande, naar den svagelige Karl den Anden var død, Frankrig skulde have de habsburgske Nederlande, det nuværende Belgien. Det var Bevidstheden om, at han til sin Tid

alligevel ikke vilde faa Lov til at bemægtige sig Byttet, der gjorde, at Ludvig den Fjortende erklærede Holland Krig i 1672.

Saaledes som Sagerne nu stod, mente Brandenburg, at Tiden var kommet for Danmark til at gribe ind i Begivenhedernes Gang, og Kurfyrsten søgte at overtale sin gamle Forbundsfølge til at slutte sig til Frankrigs Fjender. Allerede ved Krigens Udbrud havde Brandenburg prøvet paa at faa Danmark med, men det var lykkedes Frederik Ahlefeldt, støttet af Griffenfeld, at faa Kongen til at bevare Neutraliteten, medens Gyldenløve var stemt for at komme det bebrængte Holland til Hjælp, saaledes som Holland i Nødens Stund var kommet Danmark til Hjælp under Frederik den Tredje.

Efter at Frankrigs Fremtrængen i Holland var blevet standset af Oversvømmelserne, synes Griffenfeld at have vaklet i Spørgsmaalet om Krig eller Fred, saa meget mere som han mærkede Kongens Iver efter at drage Sværdet. Han turde imidlertid ikke tage nogen Bestemmelse paa egen Haand, men bad Frederik Ahlefeldt skriftlig meddele ham sine Raad. Ahlefeldt nedskrev følgende:

. . . . » Eftersom Eders Excellence ønsker at kende min beskedne Opfattelse af, hvad man burde gøre under disse Forhold, og da det vilde være mig umuligt at vise Ulydighed overfor et Menneske, som jeg skylder saa meget, skal jeg uden at gøre mig kostbar udtale som den ene Ven til den anden, at efter min Formening vilde det være meget farligt at gribe ind, saalænge man er uvidende om, hvad Spanien, Sverig og de andre tyske Fyrster vil foretage sig, og om England endnu længe vil fremture i at modarbejde sine egne Interesser ved med saa megen Omhu at støtte Frankrigs omfattende Planer. Jeg tror, at det vilde være klogere eller ihvertfald sikrere, om man bestræbte sig for at dæmpe dette Uvejr ved Hjælp af Mægling og imidlertid bringe Hær og Flaade i saa god Stand, at vi kunde betyde noget for de tvende stridende Parter og altid være i Stand til at optræde med Kraft paa given Foranledning. Thi al den Stund det er aabenbart, at Hollands Bevarelse er af stor Betydning for os, og man ovenikøbet i Øjeblikket kunde indgaa ganske fordelagtige Traktater med dem, saa maa man dog tage i Betragtning, at den ringe Hjælp, som vi vilde være i Stand til at yde dem (uden helt at blotte vort Land) maaske snarere vilde tjene til at indvikle os i en blodig Krig end til at hjælpe Hollænderne ud af den Stilling, hvori de be-

finder sig, og at det er alt for farligt at trække Dolken ud af deres Barm for at bore den i vor egen. Hvad angaar de Fordele, man kunde opnaa ved Hjælp af dette Middel, saa kunde de næppe opveje den Fare, som vi styrtede os i, desuden er det højst usikkert, om Hollænderne nogensinde vil være i Stand til at holde deres Løfter, af Mangel paa Kredit; da deres Handel desuden er standset, er det ogsaa et Spørgsmaal, om de nogensinde kommer paa Fode igen. Ihvertfald tror jeg, at man nu med mindre Fare og Udgifter kunde gøre en god Forretning med Hollænderne, eftersom de ikke nu er i Stand til at nægte os det, de skylder os, og da man meget nemt kunde tvinge dem dertil blot ved at give det Udseende af, at vi agte at slutte os til deres Modstandere. Man kunde maaske ogsaa svare, at vor Herre og Konge ved at slutte sig til dette mægtige Forbund, som foreslaas sluttet, vilde være tilstrækkelig sikret ved Hjælp af saa frygtindgydende Troppestykker, men ifald man udtalte sig nærmere om dette smukke Forbund, vilde man maaske finde dets Magt meget mere udvortes end virkelig, thi rent bortset fra den Svaghed, der som sædvanlig er knyttet til store Legemer med mange Hoveder, saa er dette Forbund saa svagt i sin S sammensætning og saa lidet enigt, at man vanskeligt tør haabe paa et godt Resultat.

Kejseren er stedse stærkt distraheret af Forholdene i Ungarn og Polen, han er slet forsynet med Penge, Generaler og kan hænde med Raadgivere, saa man vil ikke kunne bygge paa denne Hjælp. Herr Kurfyrsten¹ har altid yndet Forandring, enten paa Grund af Egennytte eller som Følge af sit Geni, eller fordi hans Ministre tager mod Bestikkelse, han har narret og forladt i den yderste Nød baade Polen, Sverig og Danmark, og det kunde han gentage, naar han fik nye Allierede. Han er desuden altid saa stærkt incommoderet af Mangel paa Penge og andre Ting, som ere fornødne i en Krig. Hvad angaar Huset Brunsvig, saa er det saa lidt enigt, at man ej ved, hvad man kan haabe, da det er meget sikkert, at nogle af dets Fyrster have faaet store Pengesummer af Frankrig. Behag, naadige Herre, at overtænke, hvad man kunde bygge paa slige Allierede, og hvor farligt vi vilde være stillede, ifald vi kom i Haarene paa Frankrig og dets Allierede, og England faldt over os til Søs, og

¹ af Brandenburg.

Sverig vilde benytte denne Anledning til at angribe os, hvordan skulde det da gaa os; vort Land er ikke i Forsvarsstand, Fæstningerne er i en meget daarlig Forfatning, og vort Grevskab, Oldenburg, er ganske forsvarsløst; eller betænk, dersom Frankrig, naar en af de Allieredes Hære var opløst og tilintetgjort, vilde strække sine sejrende Arme længere ud, end vi tror, i saa Fald vilde Biskoppen af Münster ikke undlade at bemægtige sig Grevskabet Oldenburg, og Gud vide, hvorledes vi skulde faa det vristet ud af Biskoppens Hænder, for vi have i sidste Krig erfaret, hvor liden Nytte og Hjælp vi kan have af vore Allierede; og tænk paa, hvad man skulde stille op overfor en saa stor og mægtig Fyrste som Kongen af Frankrig, der er forsynet med Penge, Generaler, Tropper, Raadgivere, kort og godt alt det, de andre mangle.

Jeg kunde endnu tilføje 100 lignende Argumenter og paavise den Fordel, der vilde tilflyde os, om hans Majestæt vilde finde for godt at se Tiden an lidt endnu.«

Som man ser, er Frederik Ahlefeldts Politik aldeles usentimental, han bevæges ikke af Medlidenhed med Hollands ulykkelige Tilstand, end mindre føler han sig forpligtet til at hjælpe Hollænderne til Gengæld for tidligere udviste Tjenester, hans kyniske Betragtninger om det betimelige i at udnytte Hollændernes Nød ved at presse dem for saa mange økonomiske Indrømmelser som muligt er ganske efter Machiavellis Recept. Griffenfeld indsaa det fornuftige i Frederik Ahlefeldts Raad og fik Christian den Femte overtalt til at »temporisere.« Denne Bestemmelse beroligede Frederik Ahlefeldt, og nogle Dage efter skrev han til Griffenfeld for at udtrykke sin Tilfredsstillelse med, at Rigskansleren havde tiltraadt hans Opfattelse.

Imidlertid gik Krigen sin Gang. Til Søs hævdede Holland sin Magtstilling som tilforn, og Admiral Ruyter besejrede den forenede engelske og franske Flaade ved Solsbay, men Sejren blev dog betydningsløs, idet den kun i ringe Grad formaaede at svække Modstandernes to mægtige Flaader. Indadtil søgte Hollands nye Hersker, Vilhelm den Tredie, at skabe en større Enhed i Landets Styrelse. De fleste var klare over, at det var nødvendigt, eftersom Decentralisationen havde voldt mange Ulykker i Begyndelsen af Krigen, da den ene hollandske Stat ikke vilde støtte den anden, hver enkelt Stat

havde sit eget Militær og forlangte, at de Regimenter, den havde købt i Tyskland, kun maatte anvendes til den paagældende Stats Forsvar. Jan de Witt havde ikke Evne og Magt til under disse Forhold at holde sammen paa det hele; overfor denne splittede Stat, hvis Stridskræfter ikke paa et eneste Punkt var samlede til et regulært Forsvar, stod Europas mægtigste Krigsmagt, hvis Særkende netop var den gennemførte Centralisation. Desuden havde Ludvig den Fjortende en sikker Retrætelinie i Hertugdømmet Jülich-Cleve, som han havde erobret fra Hollands Allierede Brandenburg. Ulykkerne bevirkede, at Hollænderne vilde have en Syndebuk, og det kom til at gaa ud over Jan de Wit, der paa en brutal Maade blev myrdet. Vilhelm den Tredie gjorde intet for at hindre det, tværtimod opmuntrede han til at rydde Hollands tidligere Hersker af Vejen.

Da Brandenburg ikke havde Held med at lokke Danmark ind i Krigen, saa Kurfyrsten sig om efter andre Forbundsfæller, men fik venligt Afslag, blandt andet fra de med den danske Kongefamilie nær beslægtede brunsvigske og sachsiske Huse, sidstnævnte blev holdt tilbage ved Hjælp af en rundelig Sum Penge fra Frankrig. Derimod havde Kurfyrsten Held med sig overfor Kejser Leopold den Første, der frygtede Ludvig den Fjortendes Fremtrængen, og paa den anden Side heller ikke gerne saa, at det protestantiske Brandenburg slog sig op til det hellige romerske Riges Redningsmand. Efter at have sluttet Forbundet med Østrig, haabede Frederik Vilhelm at kunne overtale Danmark til at være med, han stolede paa den Forkærlighed, som Lederen af den danske Udenrigspolitik havde for det østrigske Hus, men Ahlefeldt og Griffenfeldt holdt Stand.

Den tyske Kejser gik ind paa at overlade Anførselen for de tyske Hjælpetropper til Kurfyrsten, det kom Danmark til Gode, idet Frederik Vilhelm afledte Christopher Bernhard af Münsters Opmærksomhed fra Oldenburg, Biskoppen fik nu nok at gøre med at søge Dækning i Ryggen mod brandenburgske Angreb. Vor gamle Bekendt Montecuccoli stod atter i Spidsen for de østrigske Tropper, og ganske som paa den anden Svenskekrigs Tid var han og Frederik Vilhelm uenige om Krigsførelsen, en Uenighed, som saa ofte kritiseres i Frederik Ahlefeldts Breve fra Svenskekrigens Tid. Uenig-

heden mellem de tvende Hærførere antog krassere Former end under Svenskekrigen og udartede til Mundhuggeri i andres Nær-værelse. Montecuccoli vilde nødig gaa over til en energisk Krigsførelse og helst indskrænke sig til at beskytte Tyskland mod en videre fransk Fremtrængen. Nogen Rimelighed var der i Montecuccolis Nølen, da Kejseren kun havde betroet ham 16000 Mand, et Troppekontingent, der i Forbindelse med Brandenburgs 12000 ikke forslog meget overfor Ludvig den Fjortendes Hærmasser. Som man ser, var Frederik Ahlefeldts Skepsis overfor Danmarks eventuelle Forbundsfæller berettiget. Onde Tunger vilde vide, at Kurfyrstbiskopperne af Mainz og Triers Afslag paa Anmodningen om at lade de forbundne Hære overskride Rhinen indenfor deres Territorier, blev modtaget med Glæde af Montecuccoli og senere af Kejseren, da derved Fremrykningen forsinkedes. Wienerpolitikens Maal var naaet, idet man havde hindret Franskmændene i at overskride Rhinen, desuden havde man for saa vidt indirekte beskyttet Holland ved at aflede nogle af de fjendtlige Stridskræfter. Imidlertid var Ludvig den Fjortende vendt tilbage til Paris og havde overladt Anførselen over sin Hær til Condé og Turenne, der nu ved Vinterens Frembrud havde nok at varetage, idet den anden habsburgske Magt Spanien, havde sendt en Hær til Holland for at beskytte dette Land.

De østrigsk-brandenburgske Troppers Nølen vakte megen Misfornøjelse i Holland; da Krigsførelsen ikke var blevet mere energisk, efter at Bournonville havde afløst Montecuccoli ved Overkommandoen, og de forbundne Hære var gaaede i Vinterkvarter, tabte Vilhelm den Tredie Taalmodigheden og sendte Kurfyrsten af Brandenburg et groft Brev, hvori han ganske aabent mindede sin Forbundsfælle om, at Holland ærligt og redeligt havde betalt for det brandenburgske Forbund og nu forlangte Valuta for sine Penge.

Frederik Vilhelms af Ahlefeldt skildrede Upaalidelighed viste sig i et klart Lys, idet Kurfyrsten nu indledede Fredsforhandlinger med Ludvig den Fjortende. Kurfyrsten gjorde ingen Hemmelighed af disse Forhandlinger og havde samtidig den Dristighed at forlange flere Subsidier udbetalte af Holland, hvad Statholderen naturligvis nægtede at gaa ind paa. Til alt Held for Frederik Vilhelm tilbød Ludvig den Fjortende at betale ham endnu højere Subsidier, end

Holland havde betalt, og denne Flothed kunde Frederik Vilhelm ikke modstaa, men gik med til at slutte Freden i Saint Germain.

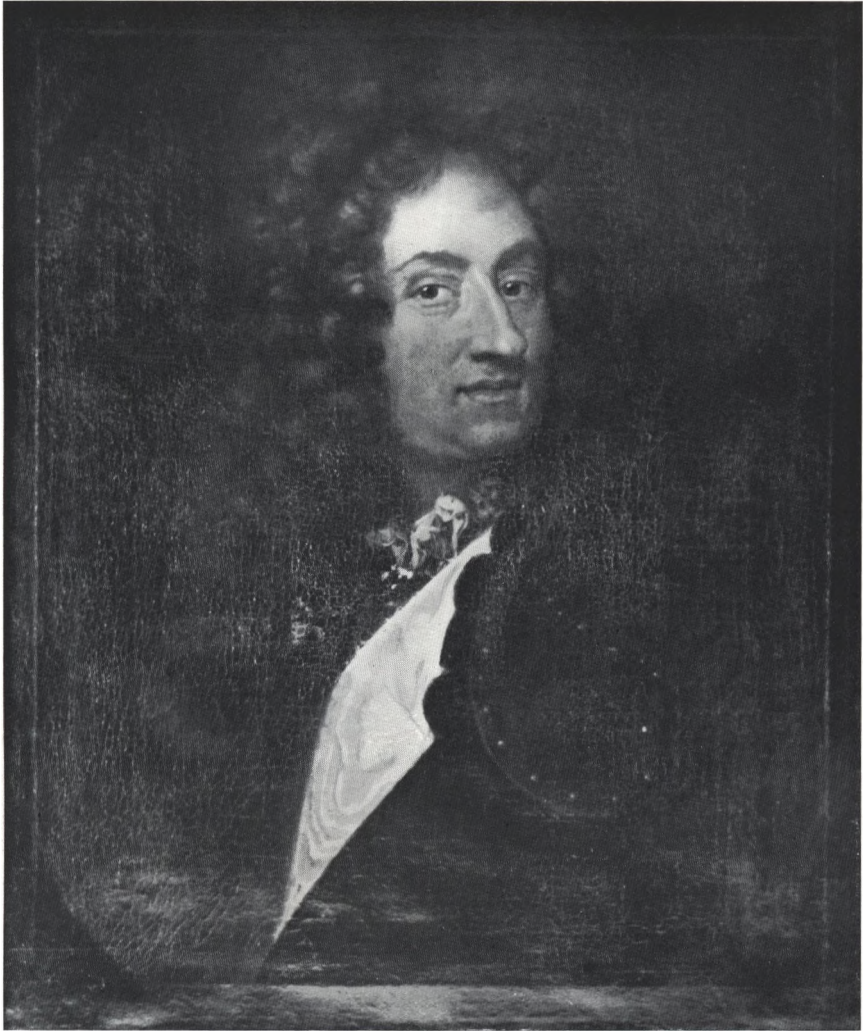
Det er vanskeligt at tænke sig en flovere Udgang paa et Krigsforetagende, men som Frederik Ahlefeldt udtrykte overfor Griffenfeld, Kurfyrsten og hans Land var blottet for Midler, og Frankrigs Penge-tilskud var af største Betydning for det forarmede Kurfyrstendømme, hertil kom, at Ludvig erklærede at ville staa inde for, at Holland, naar det havde sluttet Fred med Frankrig, skulde tvinges til at vedblive med at udbetale Brandenburg Subsidiar. Holland var godt forsynet med Penge, selv under den Krig, hvor det kæmpede for sin Eksistens, det var det, Frederik Ahlefeldt havde for Øje, da han foreslog Griffenfeld at blokke Holland for saa mange Penge som muligt.

Budskabet om Brandenburgs Udtræden af Forbundet med Holland blev modtaget med Tilfredshed af Frederik Ahlefeldt, der nu stode paa, at Faren for at Danmark skulde blive indblandet i Krigen var trukket over. Men her maa man tage vel i Betragtning, med hvilken Hurtighed man i de Tider indgik, fornyede og skiftede Forbund, og hvilken Rolle for Alliancerne, de Staterne ydede Subsidiar spillede. Danmark dannede ikke nogen Undtagelse fra Regelen, Landet havde indgaaet Forbund saa med den ene saa med den anden Stat, men nogen som helst Sikkerhed var der ikke knyttet til noget af disse Forbund. Under Svenskekrigen var Danmark blevet svigtet af sine tre Forbundsfæller, Østrig, Polen og Brandenburg, der trak sig tilbage inden Freden 1660, kun Holland var forblevet tro mod sin Allierede, denne Trofasthed omgav endnu i 1672 Holland med en vis Nimbus hos adskillige af Christian den Femtes Raadgivere, kun Griffenfeld og Ahlefeldt, der var Realpolitikere, var ikke undergivne den Fortryllelse. Det var Frederik Ahlefeldt, der havde afsluttet den dansk-engelske Traktat og derved medvirket til, at der indtraadte et køligere Forhold til Holland, der desuden, som Frederik Ahlefeldt klager over i sine Breve, ikke var paalidelig med Hensyn til Udbetalingen af de lovede Subsidiar og heller ikke nøje overholdt de Løfter, det havde givet Danmark med Hensyn til Handelsforbindelsen mellem de to Lande, navnlig skete der hyppige Brud paa Toldaftalerne. Vor Alliance med Republikkens gamle Fjende England krævede en stærk Agtpaagivenhed

fra dansk Side, da man ønskede paa en Gang at bevare det gode Forhold til baade England og Holland. Men da der i 1666 udbrød Krig mellem England og Holland, maatte Danmark gaa til den ene af Siderne og valgte Holland, med hvilken Stat det fornyede sit Forbund, vel nok ogsaa af den Grund, at Ludvig den Fjortende paa det Tidspunkt stod paa en god Fod med den hollandske Republik. Alliancen med Holland var sikret for 6 Aar og eksisterede altsaa endnu, da Krigen udbrød mellem Frankrig og Holland i 1672. Foruden med Holland sluttede Danmark et Forbund med Frankrig paa ubestemt Tid. Forbundet blev afsluttet af Hannibal Sehested kort Tid efter hans Sammenkomst med Frederik Ahlefeldt i Antwerpen. Ludvig den Fjortende lovede at hjælpe Danmark med Subsidier, ifald det skulde blive overfaldet af Sverig. Danmarks Alliance med Frankrig var ganske betydningsløs i 1672, da Frankrig var kommet i Krig med Holland. Det paa 6 Aar sluttede Forbund med Holland var ved at udløbe. Hvad der ogsaa gjorde vort Forbund med Frankrig ganske værdiløst, var den Omstændighed, at Sverig stod paa Frankrigs Side i Krigen mod Holland, og Ludvig den Fjortende havde givet Sverig Løfte om ikke at forny sit Forbund med Danmark uden først at spørge Sverig, der næppe vilde gaa med hertil.

Ved dette Forbund mellem Frankrig og Sverig skulde man mene, at der var rammet en forsvarlig Pæl gennem Griffenfelds Planer om en fornyet Alliance med Frankrig, men som vi har nævnt ovenfor, haabede han endnu. Frederik Ahlefeldt saa nu sit gamle Haab om atter at træde den romerske Kejser nærmere, styrket, det blev hans Plan, der gik af med Sejren, og Griffenfeld sluttede sig til den.

Gyldenløve var ikke enig med sine to Venner og søgte i Forening med Hertugen af Pløn at faa Cristian den Femte til at deltage i Krigen. Disse to Mænd havde ikke svært ved at faa Ørenlyd hos Kongen, men det lykkedes atter Griffenfeld og Ahlefeldt at faa Bugt med Kongens Krigslyst. Men helt at holde sig udenfor de store europæiske Begivenheder, var efterhaanden blevet umuligt, det var baade Griffenfeld og Ahlefeldt klare over. Omstændighederne viste sig gunstige for Frederik Ahlefeldts Ønske om, at Danmark skulde slutte sig nærmere til Kejseren og se at faa dannet et nordtysk For-

ULRIK FREDERIK GYLDENLØVE
ORIGINAL PÅ TRANSEKLER

svarsforbund under Kejserens Overledelse. Det, Frederik Ahlefeldt særlig ønskede at opnaa ved et saadant Forbund, var, at Danmarks Besiddelse af Oldenburg sikredes mod fjendtlige Angreb. Biskoppen af Münster var nemlig ikke den eneste, der havde Kig paa »Grevskaberne.« Desuden var det nu, hvor Krigen rasede i det tyske Rige, af største Betydning, at Danmark sikrede sig uhindret Adgang til Oldenburg. Paa Frederik Ahlefeldts Initiativ samledes i Brunsvig en Repræsentation baade for Kejseren, Brandenburg og en Del nordtyske Fyrster, til hvilke Christian den Femtes Svigermoder, Landgrevinden af Hessen, sluttede sig, desuden Fyrsterne af Brunsvig-Lyneborg, Christian den Femtes Svoger, Kurfyrsten af Sachsen, Biskoppen Trier og Hertugen af Lothringen. Det officielle Formaal med Alliancen var det ikke ukendte at opretholde Freden i Münster og Osnabrück, desuden lovede Deltagerne at hjælpe hverandre i Tilfælde af krigerisk Overfald, man maatte forpligte sig til, ifald de allierede blev indblandede i Krigen, ikke at slutte Fred paa egen Haand, men kun i Fællesskab med de andre Allierede.

I Forbundspagten stod der intet om, at man skulde komme Nederlandene til Hjælp, Griffenfeld og Ahlefeldt haabede derfor, at man havde dæmmet tilstrækkeligt op mod Kongens Krigslyst gennem Tiltrædelsen af Forsvarsforbundet. Men de forregnede sig, Kongen vilde trods alt gerne ile Holland til Hjælp. Christian den Femte vilde imidlertid ikke afgøre Sagen paa egen Haand, og paa ganske moderne Vis lod han Geheimeraadet samles til Møde, for at han kunde høre, hvad hans Raadgivere mente om Spørgsmaalet Krig paa Hollands Side eller fortsat Neutralitet.

Under et af Geheimeraadets Møder afgang Frederik Ahlefeldt sit Votum, ledsaget af en længere Redegørelse. Ahlefeldt gjorde gældende, at der var stor Fare forbundet med at deltage i Krigen, hvad enten det blev for eller imod Holland. Greb man til Vaaben til Fordel for Holland, vilde Frankrigs Forbundsfølge Sverig temmelig sikkert benytte Lejligheden til at overfalde Danmark, naar dettes Stridskræfter var beskæftigede andet Steds. Ligesaa farligt, om muligt endnu farligere, vilde det være at slutte sig til Frankrig og dermed bidrage til helt at ødelægge Holland, hvis Eksistens var af saa stor Betydning for Danmarks Handelsinteresser, desuden maatte man huske, at Holland trods Krigen vedblev at betale Subsidier

til Danmark, der i høj Grad trængte til Penge. Endvidere var det af Betydning for Danmark, at Holland og ikke England beherskede Havene, Englands Overmagt til Søs vilde yderligere styrke Sverige til Skade for Danmark. Som sit sidste Argument fremførte Frederik Ahlefeldt, at Danmark ikke havde Penge nok til at føre Krig, og langt fra var tilstrækkeligt forberedt. Frederik Ahlefeldt forlangte ikke, at man absolut skulde bestemme sig for en vedvarende og ubrydelig Neutralitet, man skulde blot se Tiden an og iagttage, hvorledes Forholdene i Verden udviklede sig.

Griffenfeld sluttede sig i et og alt til Ahlefeldts Betænkning, der paa flere Punkter var som talt ud af hans Hjerte, navnlig hvad angik Faren for, at det til Sverig nøje knyttede England skulde blive for mægtigt og derved stive Sverig yderligere af. Ved et nogle Dage senere afholdt Møde i Geheimeraadet besluttedes det at følge Frederik Ahlefeldts Henstilling. Formerne, hvorunder denne vigtige Beslutning blev taget, minder om de da i England brugelige, idet Parlamentet var medbestemmende ved Krigserklæringer og Fredsslutninger. Den betydningsfulde Oktoberbeslutning i det danske Geheimeraad var Udtryk for den i Landet herskende Stemning, Befolkningen havde mere end nok af Krig, selv om man endnu beklagede Tabet af de skaanske Provinser og havde Medlidenhed med de fraskilte Landsmænd, fra hvem mange Klager over det svenske Herredømme naaede til Danmark.

Imidlertid gik Krigen sin Gang. Franskmændene var Herrer over Rhinen og havde atter Fremgang i Holland, saaledes erobredes den vigtige Fæstning Maastricht. Til Held for Holland blev Sverig ked af Krigen, det frygtede for sine store Besiddelser i Tyskland og fik Frankrig med til Fredsunderhandlinger i Köln.

Dette Svaghestegn hos Ludvig den Fjortende bevirkede, at de habsburgske Magter rejste Hovederne, Spanien vilde forhindre, at dets nederlandske Provinser blev Frankrigs Bytte, og Kejseren vilde have Franskmændene fordrevne fra Rhineggen, hans Prestige led for meget derunder, at Franskmændene uhindret skaltede og valtede i det romerske Rige. Det lykkedes Montecuccoli, der atter havde faaet Overanførselen over den kejserlige Hær, at jage Turrenne tilbage til den venstre Rhinbred.

Kort Tid efter forenedes den tyske Hær med den spansk-holland-

ske og erobrede Ærkebiskoppen af Kølns Hovedstad Bonn. Fra to Sider trængte Fjenden den franske Hær, der maatte rømme Holland. Virkningerne viste sig straks, England sluttede Fred med Holland, og de regerende Biskopper løste sig fra deres Forbindelse med Ludvig den Fjortende, vigtigst for Danmark var det, at Biskoppen af Münster opsagde Forbundet med Frankrig og sluttede Alliance med Kejseren, derved fjernedes Faren for Oldenburg, idet Christopher Bernhard nu stod paa samme Side som Danmark. Ogsaa Ærkebiskoppen af Köln sluttede Forbund med Kejseren, skønt Leopold den Første havde ladet hans mest betroede Mand, Grev Fürstenberg, lokke til Wien, hvor man først var bestemt paa at lade ham henrette, men derefter nøjedes med at holde ham i Fængsel. For at behage Kejseren tog Ærkebiskoppen nu fat paa en regelret Forfølgelse af sine protestantiske Undersaatter, samtidig skrev han til Ludvig den Fjortende, hvem han bad om Tilgivelse, fordi han havde svigtet ham, han var blevet tvunget, men i Hjertet holdt han stadig med Frankrig. Den eneste af de mange med Frankrig forbundne tyske Fyrster, der holdt Stand, var Sophie Amalies Yndlingsbroder, Johan Frederik af Hannover, som vi ofte have haft Lejlighed til at omtale, det havde den Virkning, at Enkedronningen vedblivende støttede Griffenfeld i hans Ønske om at holde gode Miner med Ludvig den Fjortende, til Trods for Danmarks Forbund med Frankrigs Fjender.

Ogsaa Brandenburg brød den nylig med Frankrig sluttede Fred og sluttede sig til Angriberne. Det var et Pengespørgsmaal for Frederik Vilhelm, idet Holland bød højere Subsidier end de Beløb, hvormed Frankrig havde tilkøbt sig Freden med Brandenburg. Krigen forandrede Karakter, Ludvig den Fjortende havde opgivet at erobre Republikken Holland og vendte sig mod de spanske Nederlande, af hvilke han erobrede Franche Comté, der endnu den Dag i Dag hører ind under Frankrig. Beboerne i Franche Comté saa vel som i de øvrige spanske Nederlande vilde nødig ind under Frankrig, og de Allierede bestræbte sig under hele Krigen for at befri dem, men forgæves.

I de hidsige Kampe, som nu fandt Sted mellem Ludvig den Fjortende og den vældige Overmagt, der vilde tilintetgøre hans Supremati i Europa, deltog med Berømmelse den saa ofte her i Bogen

omtalte Hertug Hans Adolph af Pløn-Nordborg, der stod i Spidsen for et brunsvigsk Korps. Midt under Kampene fortsatte han sine Bestræbelser for at faa Christian den Femte til at føre Sværdet paa Tysklands Side, men Kongen holdt sig trods sin Krigslyst tilbage under stærkt Pres af Griffenfeld og Ahlefeldt. Hertugen af Pløns Bedrifter havde den Virkning, at Christian den Femte, da Danmark traadte ind i Krigen, gjorde ham til Overanfører over den danske Hær.

Krigslykken svingede frem og tilbage. Medens Turenne var eneraadende over den franske Hær, savnede de Allieredes Hære Enhed i Ledelsen, alle Beslutninger skulde tages af et af Generalerne sammensat Krigsraad, der i Virkeligheden var en Slags Parlament, som efter Stemmeflerhed ledede Krigen paa tysk Side. Hovedkampene fandt Sted i Elsass, hvor de tyske Tropper gik i Vinterkvarter hen imod Nytaar 1673, Troppernes Kvarterer strakte sig fra Strassburg og helt ned til den schweiziske Grænse. Imidlertid havde Turenne i Stedet for at gaa i Vinterkvarter, saaledes som de tyske Hærførere stode paa, dannet Troppesforstærkninger i Frankrig og overskred nu Vogeserne for at overfalde de Forbundne. Hovedslaget fandt Sted ved Türkheim lidt efter Nytaar 1673, Kampen var haard, Turenne fik saaledes sin Hest skudt ihjel under sig, og Resultatet var, at den tyske Hær maatte vige tilbage og befandt sig nu atter paa højre Rhinbred. Dermed ophørte de krigeriske Bevægelser for først at blive genoptagne ved Foraarets Frenbrud. Ved den Tid fik Ludvig den Fjortende to nye Forbundsfæller, den nye Konge af Polen Johan Sobieski sluttede sig til ham, og desuden Sultanen af Tyrkiet, der forpligtede sig til at falde Østrig i Ryggen og derved tvinge Kejseren til at sende nogle af sine Stridskræfter, der hidtil havde kæmpet mod Frankrig, mod Syd. For at beskytte sin Forbundsfælle Sverig, fik Ludvig den Fjortende Tyrkiet til at true Rusland med Krig, ifald Czaren skulde gøre Indfald i Sverig. En Del af den svenske Hær stod paa det Tidspunkt i Pommern under Wrangel. Hidtil havde Sverig ikke udrettet det ringeste i Krigen, til Trods for de mange Penge, Ludvig den Fjortende øste ud for at bevare Alliancen, men nu maatte det gribe ind, for ikke at risikere at blive jaget ud af Pommern og Bremen, det havde længe været navnlig Brandenburg en Torn i Øjet, at

Sverig havde de store Besiddelser i Tyskland. Sverigs hidtilværende Taktik, at modtage saa mange Penge som muligt fra Frankrig og gøre saa lidt Gengæld som muligt, var dikteret af Lederen af dets Udenrigspolitik, Grev Magnus de la Gardie. Imidlertid overtog den unge Kong Karl den Ellefte lidt efter lidt selv Ledelsen af Udenrigspolitikken, og da den franske Udsending Feuquières, der var ankommet til Stockholm for at minde Regeringen om dens Forpligtelser mod Frankrig, henvendte han sig til Kongen, eftersom la Gardie og Kongens andre Raadgivere plejede at flygte, hver Gang den franske Gesandt nærmede sig dem. Men det var ikke let at forhandle med Kongen, der ikke havde lært et Ord Fransk. Karl den Ellefte tilbød at optræde som Fredsmægler, hvilket blev højst unaadigt optaget af Ludvig den Fjortende, der endog havde Sverig mistænkt for at ville gaa over til Frankrigs Fjender. Ludvig den Fjortende tyede saa til sit sædvanlige, aldrig svigtende Middel, at love flere Penge, han lovede ikke alene den svenske Stat Subsidier, men han lod sin Gesandt bestikke Sverigs to mest formaaende Mænd, la Gardie og Wrangel. Det hjalp, Sverig begyndte at sende Tropper til Tyskland for at forstærke de Besætninger, der allerede fandtes i Bremen og Pommern. Krigen var meget upopulær i Sverig, hvor man var ligesaa fattig som i Danmark, og ovenikøbet plagedes af Hungersnød, men Karl den Ellefte var ligesom sin Kollega paa Danmarks Trone lysten efter at komme i Krig.

Kongen og hans Raadgivere kunde dog ikke straks bestemme sig til at tage aktiv Del i Krigen, Sverig var ikke tilstrækkelig forberedt paa Krig, og man frygtede for, at Danmark skulde falde Sverig i Ryggen, naar dette Lands Tropper var optagne i Tyskland, dertil kom, at man blev bange, da Brandenburg paa ny erklærede Frankrig Krig, man frygtede med Rette et Overfald paa Pommern. Under disse Forhold var det fristende at modtage Hollands Tilbud om lige saa stor Pengehjælp som den, Frankrig ydede Sverig, naar dette Land blot vilde holde sig udenfor Krigen. Men efter i nogen Tid at have talt paa Knapperne, bestemte den svenske Regering sig for at holde fast ved den franske Alliance, og begyndte en Krig, som kun blev ført for Frankrigs Skyld, og som i Virkeligheden ikke vedkom det svenske Rige.

Disse Begivenheder giver Frederik Ahlefeldt Anledning til at

sende Kongen nogle lange Skrivelser, der er daterede Tranekær. Ahlefeldt udtaler sin Frygt for, at Sverig skal »søge at faa fast Fod i Oldenburg og Delmenhorst,« medens de med Danmark allierede Magter har Hænderne for fulde til at bringe Hjælp. Sverig paa-tænker andre Udvidelser, og de er af en saadan Art, at dets tyske Naboer absolut maa »gardere sig.« Foreløbig er Faren for de danske Interesser ikke saa stor, da Sverig; efter at have forøget Besætningerne i sine Fæstninger i Bremen og Pommern, kun har 12—13000 Mand at føre i Felten i Tyskland. Men vi maa alligevel tænke paa vor Sikkerhed, idet de Allieredes Styrke er optaget andetsteds, desuden er det usikkert, om vi kan stole paa vore Forbundsfæller. Vi bør forstærke de hvervede Regimenter med 40 à 50 Mand hvert. Vi maa anmode de Allierede om større Subsidier, for at Danmark kan danne en nødvendig Modvægt mod Sverig. Ahlefeldt mener ikke, at Gottorp »vil tage svenske Tropper ind,« »men det vilde være paa sin Plads at advare Hertugen alvorligt derimod.«

Det at Ahlefeldt saa afgjort støttede Griffenfelds Fredsbestræbelser, bevirkede, at Rigskanslerens Venskab for ham tog til i Varme. De to Mænds Samvirken havde medført, ikke alene at Danmark var blevet holdt uden for Krigen, men ogsaa at Danmarks Position som fuldt ud jævnbyrdig med Europas største Stater var blevet anerkendt, de store Lande havde bejlet til Danmarks Forbund eller Støtte, og det er ingen Overdrivelse, naar Frederik Ahlefeldt i et Brev udtaler, at Danmarks Holdning var medbestemmende i Spørgsmaalet om, hvorvidt Holland eller England skulde være den førende Sæmgt i Verden.

Det gennem Samarbejdet styrkede Venskab mellem de to Statsmænd gav sig mange Udslag. Frederik Ahlefeldt var saaledes meget opsat paa at gøre Griffenfeld Tjenester, han vilde blandt andet være ham behjælpelig med Oprettelsen af et Grevskab og med Opnaaelsen af Griffenfelds mest brændende Ønske, at blive tysk Rigsgreve. Om den sidste Sag skriver Ahlefeldt følgende: »Anbelangende den Sag, som I omtaler for mig, er det fornødent for at have votum et sessionem in Comitiiis, at være født tysk Greve eller være udnævnt dertil af Kejseren, thi al den den Stund Privatmænd kunne besidde

Grevskaber i Tyskland og saagar nyde visse Rettigheder, saasom at indsælte Overøvrigheds- og Underøvrigheds personer og andre saadanne Ting, saa kunne de ej opnaa votum og sessionem, ej heller regnes for regerende i Riget, uden at være udnævnt til Grever af Kejseren, ligesaa lidt kan de blive titulerede Grever til dette eller hint Grevskab, men kun Inhaber der Grafschaft, saalunde at der til Værdigheden som virkelig Regerende Greve hører den af Kejseren foretagne personlige Ophøjelse og desuden Godser, der direkte sorterer under Riget. Jeg skal fremsende mit Patent som Greve, saa snart min Funktionær, som opbevarer samme, er kommet tilbage fra Umbschlaget. Indtil da bønfalder jeg Eders Excellence om vel at give Agt og ikke lade sig narre, dersom Højsamme vil erhverve Godser i Tyskland, men søge grundige Oplysninger om de anslaaede Indtægter, ogsaa belangende de Rettigheder og reservata, som gemenligen hviler paa disse Jorder. ◀

Paa et andet mere intimt Omraade tilbyder Frederik Ahlefeldt ogsaa sin Assistance: Efter sin Hustrus Død søger Griffenfeld efter en Ægtefælle, der naturligtvis skal høre til de aller fornemste Kredse. Frederik Ahlefeldt mener at have fundet et passende Parti for den mægtige Mand i sin egen Datter, den 17-aarige Christiane, der nylig havde mistet sin Forlovede Landgreven af Hessen. Frederik Ahlefeldt var meget ked over dette Dødsfald, der skyldtes en »hidsig Feber«. Griffenfeld, for hvem en Prinsesse af Augustenborg ikke var god nok, anser naturligtvis ikke Christiane Ahlefeldt for tilstrækkelig fornem, saa Ahlefeldt, der aabenbart ikke har været klar over Talleyrands Ord om det forkastelige ved at være for ivrig, faar en lang Næse.

I de tjenstlige Skrivelser, som Ahlefeldt og Griffenfeld sender hinanden paa dette Tidspunkt, blandes rent private Spørgsmaal, Venskabsforsikringer og Komplimenter ind i Teksten. Midt i en Skrivelse, der beskæftiger sig med Krigen i Tyskland, taler Ahlefeldt paa en Gang om en ung Præst, som han interesserer sig for, og som har »betjent mig med Prædiken i Klipleve.« Brevskriveren anbefaler den unge Mand, hvis Navn er Gartener, til et Præstembede i København, samtidig minder Statholderen om, at Griffenfeld har læst nogle af Præstens Digte og rost dem. Rigskansleren har desuden lovet at »protégere« Gartener. For ikke at blive mis-

forstaaet, skriver Ahlefeldt i Slutningen af sit Brev, at han anbefaler Gartener »paa Grund af hans særlige gode Egenskaber.«

I et andet, meget alvorligt Brev angaaende Frankrigs Krig med Holland, fylder Ahlefeldt, inden han gaar over til Teksten, en hel Side med Lovtaler over Griffenfelds Dygtighed. Derpaa fremfører han en lang Række Betragtninger over Danmarks Forhandlinger med den romerske Kejsers Gesandt i København. Statholderen raader til overfor Gesandten at fremhæve »hvad Kongen ligefra de nærværende brouilleries Begyndelse har gjort for den fælles Sag«:

»1) Ved Tilbudet om at mægle i Striden mellem Frankrig og Holland.

2) Ved at afslaa de Fordele, Kongen kunde opnaa ved at slutte sig til Frankrig.

3) Ved Traktaten med Nederländerne paa en Tid, hvor disse næsten var opgivet af alle.

Desuden ved forskellige Indrømmelser til Nederlandene og ved at sende en ekstraordinær Minister til Sverige for at afværge, at det foretog sig noget direkte mod Nederlandene.

Forestille, hvorledes Holland i Stedet for at anerkende denne generøse Optræden indtil nu ikke havde villet ratificere en Traktat, som to af deres Ministre havde sluttet, uden at tage Hensyn til den Jalousi, Kongen havde paadraget sig ved den.

Skulde Kongen holde fast ved det gode Forhold til Nederlandene, maatte Traktaten ratificeres uden nogen begrænsende Klausul. Baade Kejseren og Spanien maatte være interesserede heri, hvis de ønskede, at Danmark, ifald andre Magter sluttede sig til Frankrig, skulde foretage en Diversion mod disse. For at faa Kejseren til at virke for Ratifikationen, og Spanien til at byde Danmark Subsidier, skulde man slaa paa, at Kongen ellers kunde blive nødt til at gaa andre Veje til at sørge for sin Sikkerhed. Vilde overlade til Eders Excellence at afgøre, om man for at vække Jalousi skulde sende Juel til Sverige med Ordre til udadtil at vise Tilbøjelighed for Afslutning af en Traktat, men dog trainere Forhandlingerne«.

Om Griffenfelds Tilbøjelighed til at blande de mest intime De-

tailler ind i tjenstlige Skrivelser, vidner hans Korrespondance med Ahlefeldt, nogle Uddrag af et Brev til denne afgiver typiske Eksempler i saa Henseende.

Herr Greve af Langeland!

Man maatte ønske, at alle var saa tilfredse med Eders Forhandlinger i Hannover, som Kongen er det, hvad han da ogsaa har Grund til. Han har befalet mig udtrykkelig at tilkjendegive Eder paa hans Vegne denne hans Tilfredshed, hvilket jeg alt har gjort i den Skrivelse, jeg havde den Ære at sende Eder under 20. forrige Maaned. . . . For en fem til sex Dage siden modtog jeg Eders Brev, dateret Hannover den 10. i forrige Maaned og indeholdende en udførlig Indberetning til Kongen; jeg gad vidst paa hvilke Værts-huse det Brev har moret sig med at drive rundt. Jeg er eder uendelig taknemmelig for Eders rørende Omsorg for mit Befindende, jeg har det endnu ikke helt godt, men dog ikke saa slemt som forhen; jeg tror, jeg vilde blive fuldstændig helbredet, dersom jeg kunde have den Glæde at underholde mig med Eder to eller tre Timer i Træk, skønt jeg godt nok kjender Eders skiftende Sindsstemninger, og er overbevist om, at i den første Time af vor Samtale vilde I være henrykt over at være sammen med mig, i den anden Time vilde I begynde at kjede Eder og naar den tredje var begyndt, vilde I give Penge for at blive af med mig. Som for Exempel den Gang i Kolding.

I øvrigt ligger det vel i, efter hvad Rygtet melder, at I har lovet Eders Frøken Datter ud til en tysk Prins af jeg ved ikke hvad, — Folk sige, at det er en Prins af Baden. Jeg vil ikke være blandt de sidste, der ønsker til Lykke, jeg tilkjendegiver herved min Glæde og forsikrer Eder, at jeg tager megen Del i alt, hvad der vedrører Eder. Jeg ønsker Eder selv og den unge forlovede Pige alt godt og haaber, at hendes Udkaarne maa være lige saa fuldkommen som hun selv, for ifald den unge Pige ligner sin Fader, er hun fuldkommen i alle Maader, I vilde være helt fuldkommen ifald I havde noget mere Sindsligevægt og maaske lidt mere Stadighed.

Skulde den unge forelskede Prins komme til vore Kvarterer uden Pas, saa maa I vide, at jeg kan arrestere ham, saa han kom-

mer til at vente til Fredsslutningen, ganske som jeg maa vente. For I ved naturligvis, at en Kansler i fuld Rustning, saadan som jeg er det nu, er lige saa blodtørstig som en Dragon. Medens jeg taler om Rustning, kommer jeg i Tanke om, at I har gjort mig den Ære at bede om mit Billed, jeg havde den største Lyst til at forære Eder et Billed, hvorpaa jeg er fremstillet i fuld Krigsmaling, om ikke af anden Grund, saa for at forskrække Eder, nu hvor vi ere forsonede igen. Med Hensyn til Forsoning siger det italienske Ordsprog, at man skal ikke stole for meget derpaa, disse Ord henvender jeg til Hendes Naade Grevinden, Eders Gemalinde, som jeg beder Eder hilse ærbødigst. Jeg beder Eder holde af den Mand, i hvis Hjærtes Dyb I bor

Commercekollegiet havde ført en ret vegeeterende Tilværelse i Frederik den Tredjes Tid, men under hans Efterfølger fik det, takket være Griffenfeldts, Ahlefeldts og Gyldenløves Initiativ, ordentlig Vind i Sejlene. Da Kollegiet var blevet sat i System, gled Ledelsen af det over i Hænderne paa Gyldenløve, der blev dets Præsident. Commercekollegiet omfattede ikke alene Handelen i al Almindelighed, men ogsaa Haandværk og Industri, Landbrug og Opdyrkning af de øde Arealer. Kollegiet havde ret betegnende sine Lokaler paa Børsen. De store Handelskompagnier, der skulde kaste Glans om Danmarks Navn, udgik fra Commercekollegiet.

Dette Kollegiums Deputerede indtog lidt af en Særstilling, idet de selv drev Handel og Industri, en stor Klædefabrik blev saaledes oprettet af Deputerede fra Commercekollegiet i Forening.

Christian den Femte interesserede sig personlig for de to Kompagnier, det Ostindiske og det Vestindiske, han var saaledes Aktionær i begge Foretagender, hvilke han desuden skænkede Søfolk og Skibe. Spiren til de tvende Kompagnier var lagt af Kongens Fader og Bedstefader, idet Christian den Fjerde havde erhvervet Trankebar og Frederik den Tredje Sct. Thomas. De tre Mænd, der styrede Danmark i Kongens Navn, var i høj Grad med i alt dette og korresponderede personligt med de ledende Mænd i de Stater, Kompagnierne handlede med; om det saa var Stormogulen, blev der vekslet Breve med ham. Men ikke alene Landets øverste Spidser var interesserede i Sagen, de videste Kredse var repræsenterede

mellem Aktionærene, der bestod af adelige og borgerlige mellem hinanden. Forholdene indenfor de oversøiske Kompagnier svarede til vore Dages Skik og Brug, idet Griffenfeld havde faaet Medlemmerne til at afgøre alle Sager af Vigtighed ved Stemmeflerhed. Og det var ingenlunde ubetydelige Sager, der skulde afgøres af Aktionærene, det Vestindiske Kompagni lignede en suveræn Stat, Kompagniet udnævnte Embedsmænd paa de Pladser, det havde erhvervet, det kunde uden Indblanding fra den danske Regerings Side afslutte Forbund med ikke-europæiske Stater, ja endog føre Krig, og de eventuelt erobrede Lande skulde tilhøre Kompagniet. Fra den danske Regerings Side blev der gjort, hvad der kunde gøres, for at skaffe de oversøiske Kompagnier Lettelser. København blev en Slags Frihavn i moderne Forstand, idet det blev Kompagnierne tilladt at føre Raastoffer toldfrit ind fra Udlandet, og Raastofferne blev saa forarbejdede hjemme.

De Styrende havde ogsaa et vaagent Øje for Udnyttelsen af Grønland, saaledes fik de tre Admiraler Niels Juel, Jens Rodsten og Kort Adeler Privilegium paa Fiskeriet ved Grønland og paa Handelen deroppe.

Ahlefeldt og Gyldenløve mødtes med Griffenfeld i hans Ønske om at slette Skellet mellem Adel og Borgerstand. Gyldenløve brød ganske med den gamle Adel, som han iøvrigt aldrig havde haft Følelsen af at høre til; han betragtede sig vistnok som staaende noget over denne Stand, skønt Frederik den Tredje ved at tvinge sin Søn til Ægteskabet med Marie Grubbe havde søgt at bringe ham i Kontakt med Adelen, men da Gyldenløve i Virkeligheden ikke hørte til Kongehuset, skønt Kongernes »naturlige« Børn dengang var meget fint Papir, stod han meget ene; denne Ensomhedsfølelse har sikkert ogsaa været medvirkende til at kaste Kongesønnen i Armene paa Griffenfeld. Frederik Ahlefeldt havde, som vi ved flere Lejligheder har set, altid været en Fjende af den gamle danske Adel, han havde desuden den Opfattelse, at en Mands Fornemhed skulde afgøres af Kongen, ganske i Overensstemmelse med Kejser Paul af Ruslands Ytring, at en Russer var fornem, saalænge Kejseren talte til ham, hvad han ellers var, interesserede ham ikke. Frederik Ahlefeldt kunde derfor uden Vanskelighed gaa

med til den af Griffenfeld foreslaaede Rangforordning, hvorved man, som den svenske Diplomat Pufendorf ved den Lejlighed udtalte, fulgte Grundsætningen »divide et impera.« Hvad angaar Rangforordningen, synes det ikke at have været saa let at amalgamere de adelige Damer med de borgerlige, for Mændenes vedkommende gik det lettere. Griffenfeld maatte i hvert Fald gaa med til, at Grevinderne fik højere Rang end alle andre Damer i Landet, de skulde endog være fornemmere end de Damer, der var gifte med Medlemmerne af Gehejmeraadet. Naar Reglerne for Rangforordningen interesserede Griffenfeld saa stærkt, har det vel nok hovedsagelig været af praktiske Grunde, saaledes som den svenske Gesandt paapeger; Griffenfeld har betragtet det som formaalstjenligt at holde den forarmede Del af den gamle Adel udenfor de højere Kødse, adskillige fattige Adelsmænd ude paa Landet gled da ogsaa lidt efter lidt over i Bondestanden. At man indenfor Borgerstanden gerne saa Rangforordningen indført, idet man ad den Vej kunde komme Adelen til Livs, fremgaar af Generalprokurør Per Scavenius Forslag, til hvilket Griffenfeld tog skyldigt Hensyn; man undres over, at en Mand som Per Scavenius, der var overbebyrdet med andet Arbejde, kunde have Tid og Lyst til at beskæftige sig saa indgaaende med dette Spørgsmaal, men den berømte Jurist gik aabenbart med stor Interesse til Værket, der var meget omfattende, idet Rangforordningen indeholdt 55 Rangklasser, hvoraf den fornemste udelukkende bestod af Kongernes uægte Børn. Det mest ejendommelige ved Griffenfelds Rangforordning var, at Hoffets Embedsmænd i Modsætning til vore Dages var langt nede paa Rangstien, det gjaldt endog Overhofmarskalken, lavest i Rangen var Sekretærerne i Kollegierne og de Medlemmer af Adelen, som ingen Titler havde, man kan forstaa, at den gamle Adel følte dette sidste som et Slag i Ansigtet fra Kongemagtens Side. Over Griffenfelds Hoved regnede det ned med Titler og Udmærkelsestegn, og der blev efterhaanden ingen Grænser for hans Fornemhed, han blev Excellence, dansk Lensgreve og tysk-romersk Rigsgreve. Af stor praktisk Betydning blev det for Griffenfeld, at Kongen gav ham en særlig Rang, i Henhold til hvilken han til enhver Tid havde Adgang til »Kongens eget Kammer,« ingen anden end Gyldeuløve havde denne Begunstigelse, hvorved de begge altid var

sikre paa at faa Kongen i Tale, naar det passede dem. Griffenfolds og Gyldenløves store Fornemhed bevirkede, at de spillede Hovedrollen ved Christian den Femtes Salving, medens Ahlefeldt, der ikke synes at have haft Interesse for sligt, holdt sig borte fra Festen under Paaskud af, at han maatte være til Stede ved Landdagens Møde i Rendsborg. Imedens havde Griffenfeld den yderst vigtige Funktion at anbringe den hellige Olje, hvormed Kongen skulde salves, paa Alteret i Frederiksborg Kirke, hvilket gav en af hans Smigrere Anledning til at kalde ham Samuel, Profeterne havde som bekendt det Hverv at salve Israels Konger.

Vi har i et tidligere Kapitel omtalt Sparebestræbelserne, der skaffede Ahlefeldt baade Uvenner og Ubehageligheder, men om disse Bestræbelser var baade Griffenfeld og Gyldenløve enige med ham. Kongen gik selv i Spidsen ved Gennemførelsen af en meget stor Reduktion af sine Hofudgifter, dernæst gik det ud over baade de højere og lavere Embedsmænd, hvoraf en Del fik deres Løn halveret, adskillige Embedsmænd var tidligere blevet lønnede ad indirekte Vej gennem Gebyrer og Sportler, Procenter af Told og Accise eller Tiende, det blev nu afskaffet, og alle Embedsmændene sat paa fast Løn, desuden fandt der Afskedigelser Sted. Men hverken dette eller Salget af alt Krongodset var tilstrækkeligt til at bringe Balance i Budgettet, der maatte derfor paalægges højere Skatter, det skete for Størstedelen i Form af indirekte Skatter, men desuden blev de direkte Skatter forøgede, og nye kom til, saaledes Familieskatten, der svaredes af Husstande udenfor Bondestanden. Tyendet blev ogsaa beskattet gennem Folkelønsskatten, hvortil der var knyttet den Bestemmelse, at Tyendet ikke maatte forlange Godtgørelse for Skatten gennem Lønforhøjelse. Alle disse Skatter var meget tyngende, særlig de indirekte Skatter, der hvilede paa Varer, som hørte til det nødvendigeste i det daglige Liv. Ved at komme bort fra de hvervede Tropper og gaa over til en mere national Hær gennem Udskrivning mellem Bønderne, havde man haabet ogsaa at kunne indskrænke det militære Budget, det viste sig dog at være en Illusion. Dels lykkedes det ikke at komme helt bort fra de dyre hvervede Tropper, dels maatte Landbefolkningen have Erstatning for Militærbyrderne, der tidligere udelukkende havde hvilet paa Købstæderne, idet Byerne havde været ene om at bære Indkvarterings-

byrden, som de nu helt slap for. De Bønderkarle, der blev udskrevet til Militzen, blev anbragt paa Gaarde, som de skulde dyrke i Fredstid, Sognene i Forbindelse med Godsejerne og Proprietærene skulde bære Udgifterne ved Militzens Underhold. Bøndergodset var blevet delt i Lægder paa hver 70 Tønder Hartkorn, fra hvert Lægd blev der udskrevet en Soldat, Godsejerne og Proprietærene skulde staa inde for Udskrivningen saavel som for deres Bønders Skatter. For at lette denne Byrde, blev der givet Skattefrihed for Sædegaarde, der herved fik den samme Begunstigelse som de adelige privilegerede Gaarde havde haft før Enevældens Indførelse. Sædegaardene bestod af de større Gaarde, der ikke kom ind under Begrebet Bøndergods, saaledes de gamle adelige Landejendomme og de større Gaarde, der dannedes ved Udstykning af Krongodset. Det blev altsaa ikke noget adeligt Privilegium, idet mange af Sædegaardene var i Hænderne paa borgerlige. Saa var der det saakaldte Ryttergods, der skulde forsyne Rytteriet med Mandskab, Ejerne af dette Gods fik ogsaa betydelige Skattelettelser.

Bag Sparebestræbelserne og Arbejdet for at skaffe flere Indtægter laa Christian den Femtes Ønske om baade at bringe Balance i Landets Finanser og Tanken om engang at faa Midler til et fornyet Opgør med Sverig. Herved skabtes en Dualisme, paa den ene Side vilde man indskrænke de militære Udgifter, paa den anden Side skulde Hær og Flaade bringes i Krigsberedskab. Kongens tre Raadgivere var ikke Modstandere af Tanken om ved Vaabenmagt at generhverve de skaanske Provinser, de ønskede blot at bremse Kongens Krigslyst og faa ham til at vente, til Landets Finanser vare bragte paa Fode, og den europæiske Situation saaledes, at Risikoen ikke var for stor. En Art Fatalisme har sikkert behersket dem alle tre, engang vilde det Tidspunkt komme, hvor Kongens Lyst til en Revanche ikke lod sig styre.

Der begyndte at komme Uoverensstemmelser mellem Gyldenløve og de to andre Medlemmer af Triumviratet. Gyldenløve mente ikke, at Griffenfeld behandlede ham som tidligere, han troede, at Ahlefeldt intrigerede imod ham og modarbejdede ham hos Rigskansleren, desuden var Gyldenløve skinsyg over Griffenfelds Ven-

skab med Ahlefeldt. Griffenfeld saa med Sorg, hvorledes Forholdet mellem ham og Gyldenløve kølnedes, og i sine private Optegnelser hentydede han dertil. Ogsaa Ahlefeldt og Gyldenløve var begyndt at glide fra hinanden. Om Magtfordelingen mellem dem havde der aldrig været Strid, Gyldenløve ansaa Udenrigspolitikken for at være i de sikreste Hænder. Desuden havde Frederik Ahlefeldt haft Lejlighed til at gøre Gyldenløve en Vennetjeneste ved at skaffe ham af med hans tøjlesløse Hustru, Marie Grubbe, Ahlefeldt var nemlig en af de fire Mænd, der indstillede til Kongen, at der skulde bevilges Gyldenløve Skilsmisse, noget Frederik den Tredje af religiøse Grunde ikke havde villet gaa med til.

Da Griffenfeld mærkede, at Ahlefeldt og Gyldenløve var ved at blive Uvenner, prøvede han paa at forsone dem, da han indsaa, hvor nyttige de to Mænd var for Kongens Tjeneste. Til at begynde med lykkedes det, især da de to Mænd jævnlig af sig selv kom til ham, for at han skulde stifte Fred imellem de to meget opfarende Gemytter. I Gyldenløves Breve til Griffenfeld fremkommer af og til Udtalelser vedrørende Sammenstød med Frederik Ahlefeldt:

» . . . Han talte ogsaa til mig om den Maade, hvorpaa man behandlede ham i Henseende til hans Embede og private Anliggender. Endelig svarede jeg ham, hvad jeg kunde finde paa, for at vise ham, at ikke alt var, som vi kunde ønske det, at ikke alt kunde være saa rigtigt og ordnet, at der ikke skulde rettes paa det . . . men tillige, at da vi har gjort Kongen vor Ed paa at sige vor Mening om det, der kunde være til hans Tjeneste eller Skade, det da vilde være velgjort, om han sagde sin Mening, hvordan den saa var, i Raadet, og ikke til private, som troede at gøre sig ham forbundne ved at udsprede, at han var den Mand, der tog Vare paa og havde Omsorg for det offentlige Vel. Det kunde blive til Skade for ham og især for Kongen.«

Ogsaa af Ahlefeldts Brevveksling med Griffenfeld fremgaar det, at der var begyndt at komme Rivninger mellem to af »Triatets« Medlemmer.

Naadige Herre!

Jeg har modtaget Eders Excellences sidste Skrivelse, og er jeg højsamme meget forbunden for de kloge Raad. De i Eders Excel-

lences Breve indeholdte Raad har stedse været en Rettesnor for mig i alle Livets Forhold.

Hvad mig selv angaar, beder jeg Eders Excellence være overbevist om, at der ikke ligger nogen Beregning bag mit Venskab for Højsamme, jeg er fuldt ud tilfreds med, at I holder af mig, og jeg bryder mig ikke om noget ydre Tegn derpaa, jeg ønsker blot at bevare Eders Venskab. Man har meddelt mig en Mængde ubetydelige Ting, som jeg ikke kan nedskrive, jeg skal indskrænke mig til at sige, at jeg fra sikker Kilde har faaet at vide, at Kielmann staar bag ved den Uenighed, der har hersket mellem Eders Excellence og Gyldenløve, der finder en intim Brevveksling Sted mellem de to, Gyldenløve lader Brüggemann besørge sine Breve, for at de kan forblive hemmelige, Kielmann sender sine Breve til Gyldenløve gennem Klosterforvalteren i Itzeho. Man siger, at Kielmann raader Gyldenløve indtrængende til at faa Christopher Gabel genindsat i sine Embeder og hundrede andre Ting, som det ikke gaar an at jeg skriver. Eders Excellence maa tro om dette hvad I vil. Hvad mig selv angaar, saa frygter jeg for, at den gamle forslagne Kavalier til sidst skal misbruge den skikkelige Jørgen Bjelke. Se det er alt hvad jeg for nærværende tør meddele Eder, idet jeg mener at burde opsætte det øvrige til en senere Tid, hvor jeg ved bedre Besked. Jeg er af ganske Hjærte,

Naadige Herre, Eders Excellences
meget ydmyge og lydige Tjener
F.

Greve af Ahlefeldt Langeland Rixingen.

Den i Brevet omtalte Brüggemann var ansat direkte under Frederik Ahlefeldt som Amtsforsvalter i Steinburg, hvor Ahlefeldt var Amtmand. Nicolai Brüggemann var gift med Gisella Hausmann, Datter af Gyldenløves Moder, Margrethe Pape, i hendes Ægteskab med Amtsforsvalteren i Segeberg. Jørgen Bjelke var en Broder til Rigsadmiralen. Han havde været Generalkrigskommissær oppe i Norge under Svenskekrigen og sluttede sig til Regeringsforandringen i 1660, hvad der i høj Grad kom ham til Gode, han blev Deputeret i Krigskollegiet og i Højesteret. Senere opnaaede Jørgen Bjelke

Griffenfelds Protektion, idet hans Hustru, Magdalene Sibylle Gerstorff, var Rigskanslerens Elskerinde. Griffenfeld udstrakte sin Protektion til Magdalene Sibylles Broder, Christian Gerstorff, der var blevet gift med Rigskanslerens Svigerinde Sophie Nansen og fik Stillingen som Rentemester. Det lykkedes dog ikke Griffenfeld at bringe Bjelke synderlig stærkt frem under den skaanske Krig, hvilket var en stor Skuffelse for Bjelke, der bildte sig ind at være et militært Talent og mente, han havde godtgjort det under Kampene i Norge under den anden Svenskekrig. Gyldenløve var meget skindsyg over Griffenfelds Venskab med Jørgen Bjelke.

Griffenfeld var aabenbart ked over, at der var kommet en Kurre paa Traaden mellem ham og Gyldenløve. Bruddet fremkaldte en meget exalteret Sindsstemning hos Gyldenløve, der aabent udtalte, at han vilde gaa i en fremmed Fyrstes Tjeneste, hvad Griffenfeld dog fik ham fra og sørgede for at faa ham ekspederet op til Norge.

Gyldenløve havde ikke sat sine Ben i Norge i samfulde fire Aar. Allerede i 1669 havde det været nødvendigt at udnævne en Stedfortræder for Ulrik Frederik. Valget faldt paa Ove Juul, som Frederik den Tredje udnævnte paa Anbefaling af Gabel, hvis Søn var blevet gift med Juuls Datter. Juul fik Titel af Vicesatholder. Ove Juul, der havde været en af de ivrigste Modstandere af Regeringsforandringen i 1660, indrettede sig hurtigt efter den nye Tingenes Tilstand og stod i høj Gunst baade hos Frederik den Tredje og Christian den Femte.

Gyldenløve var fortvivlet over at skulle til Norge, som han be-
tragede som et Forvisningssted, han anmodede indtrængende om at faa et andet Embede i Danmark, men Griffenfeld vilde helst have ham paa Afstand, Gyldenløve var bleven ham besværlig med sine Klager og sin Uro. Christian den Femte holdt ubetinget med Griffenfeld i hans Strid mod Gyldenløve, det var saa meget mere anerkendelsesværdigt, som Kongen holdt meget af sin Halvbroder.

Da Gyldenløve ikke saa nogen Udvej til at slippe bort fra sit Statholderskab, tog han fat paa Arbejdet med stor Energi, navnlig for at bringe Norge i en god Forsvarsstand. Ulrik Frederik bragte den norske Hær op paa 12.000 Mand, der saa godt som udelukkende var Nordmænd, udskrevne til Militærtjeneste, man var i

Norge i Modsætning til Danmark næsten helt kommet bort fra de hvervede udenlandske Tropper.

Venskabet med Griffenfeld genoprettedes pr. Brev. Det var Griffenfeld, der skaffede Gyldenløve det glimrende Parti med Grev Anton af Aldenburgs Datter, man vil erindre, at Gyldenløves Svigerfader var uægte Søn af den sidste Greve af Oldenburg og Ejer af vidtstrakte Godser.

Efter at Gyldenløve var sendt til Norge, og Triumviratet opløst, var det foreløbig to Mænd, der stod for Styret, Griffenfeld og Ahlefeldt.

